ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1
DIMANCHE
1er FEVRIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 300

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ցրաւոտ : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտատպման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ _ ԹԻԻ 20·871 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20·871

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆԻ ԵՒ ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆԻ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Գրեց՝ **ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏՓԷՈՍԵԱՆ**

«Այսօր նորից փորձեր ենք անում: Մոխիրների տակից հայ ոգու չմարած ածխուկների կտորներ ենք ժողովում: Աղբատ գիւղացի կանանց նման՝ հնձուած ցորենի դաշտից՝ նիհար հասկեր ենք որոնում:

"Բարձրավանք"–ինքնամփոփումի փորձ: Այրուող անտառի մէջ՝ դիտարան: Նայում ենք»[1]:

Ակնարկելով 1921–22–ի Պոլսոյ մէջ իր կեցութեան, Կոստան Զարեան այսպէս կը բնորոշէր «Մեհեան»ի վերապրողներով (ինք ու Յակոբ Օշական) եւ նոր անուններով (Շահան Պէրպէրեան, Վահան Թէքէեան եւ Գեղամ Գալուֆեան) հրատարակուած «Բարձրավանք»ի առաքելութիւնը: Իր հինգ թիւերով, թէեւ «Մեհեան»ի յախուռն խանդավառութեան աստիճանէն հեռու մնաց, այս հանդէսը հետամուտ եղաւ բարձր մշակոյթի մը պահպանումին ու զարգացումին: Առ այդ, իր չուրջը համախմբեց ընտիր աշխատակիցներու շարք մը:

Զարմանալի չէ, որ նաեւ Զապէլ Եսայեանը աշխատակցութեան հրաւիրուած ըլլար, ինչպէս կը պարզուի ստորեւ հրատարակուող թղթակցութենէն: Այս նամակագրութիւնը տեղի ունեցած է 1922 Սեպտեմբերին, երբ «Բարձրավանք»ի հինգերորդ թիւը արդէն լոյս տեսած էր եւ, ինչպէս Յակոբ Օշական կը գրէր փարիզաբնակ գրագիտուհիին, հանդէսի չարունակութեան մասին հրատարակիչները «նոր որոշումի առջեւն» էին: Գիտենք, որ այդ որոշումը ժխտական եղաւ, քանի որ հինգերորդ թիւը վերջինը եղաւ եւ բոլոր խմբագիրները, բացառելով Գալուֆեանը, մեկնեցան Պոլիսէն: Ահա թէ ինչո՛ւ Եսայեանի անունը չէ երեւցած հանդէսին մէջ, հակառակ իր խոստումին:

Օշականի պատասխանը կը պարզէ նաեւ իր հիացումը Եսայեանի գրականութեան հանդէպ, զոր յետագային լայնօրէն զարգացուցած է «Համապատկեր»ի վեցերորդ հատորին մէջ:

Եսայեանի նամակը կը վկայէ այդ թղթակցի իր գրական աշխատանքներուն մասին: Մեզի համար յատկապէս հետաքրքրական է «Նահանջող ուժեր» վէպը «Ճակատամարտ» օրաթերթին մէջ հրատարակելու դիտաւորութիւնը: Այդ վէպը յեղափոխական չարժումի իր քննադատութեամբ բոլորովին անյարիր էր «Ճակատամարտ»ի հրատարակիչ Հ. Ց. Դաշնակցութեան քաղաքական ուղեգիծին: Հետեւաբար, տրամաբանական է ենթադրել, որ 1922 Սեպտեմբերին Զ. Եսայեան տակաւին իր խորհրդայնամէտ գործը չէր կատարած վերջնականօրէն: Այդ գործը, ցարդ չուսումնասիրուած պայմաններու տակ, հաւանաբար գուցէ պատրաստ է վէպի աւարտին, որ 1923–ին լոյս տեսած է Սիմէոն Յակոբեանի նոյնպէս խորհրդայնամէտ «Արեգ» հանդէսին մէջ (Վիէննա), իսկ 1926–ին առանձին գիրքով՝ Երեւան:

Եսայեանի նամակը անտիպ չէ· առաջին անգամ լոյս տեսած է Պէյրութի «Նայիրի» շաբաթաթերթին մէջ (1957, Նոյեմբեր 20, էջ 7), բայց զարմանալիօրէն ընդգրկուած չէ գրագիտուհիին երեւանեան «Նամակներ»ուն մէջ (1977): Պատճէնը մեզի տրամադրած է Եսայեանի նամականիի Ֆրանսերէն քննական թարգմանութեան (ցարդ անտիպ) հեղինակ Լեւոն Քէչէեանը, որուն կը յայտնենք մեր շնորհակալութիւնը իր գործակցութեան համար: Օշականի անտիպ նամակին բուն նպատիրը կը գտնուի Հայաստանի Գրականութեան եւ Արուեստի Թանգարանին մէջ (Յովսէփ Փուշմանի Ֆոնտ, Թիւ 76): Զոյգ նամակները նոյնութեամբ կը հրատարակենք, աւելցնելով կարգ մը ծանօթագրութիւններ, որոնք սպառիչ ըլլալու յաւակնութիւնը չունին:

Վ. Մ.

Նիւ–Ճըրզի

Ա.

5 Սեպտ· 1922
9, Rue Dulac, Paris

Սիրելի Պարոն Օշական,

Ամիսներ առաջ, կարծեմ Ապրիլ ամսուն, Պարոն Շահան Պէրպէրեանը ինձ նամակ մը գրած էր որով կը հրաւիրէր ինձ աշխատակցելու «Բարձրավանք»ին: Առանց պոլսեցիական զեխզեխութեան ապաւինելու, անկեղծօրէն կ'ըսեմ թէ այդ նամակով անչուշտ ուզած էիք ինձ պատիւ մը ընել: Այդ միջոցին ես Պելճիքա էի ուր ինձ հասաւ նամակը ուրկէ եւ պատասխանեցի Շահանին, Սկիւտարի Պէրպէրեան վարժարանի հասցէով, քանի որ ուրիշ հասցէ չէիր իր նամակին մէջ: Չեմ դիտեր թէ այդ նամակս կորսուա՞ծ է թէ հասած է: Ամէն պարագայի, խնդրեր էի որ ինձ ղրկէք «Բարձրավանք»ը եւ չստացայ: Առիթ ունեցայ միայն տեսնելու առաջին թիւը: Ուրեմն կը խնդրեմ ձեզմէ որ որքան կարելի է չուտով ինձ ղրկէք «Բարձրավանք»ի բոլոր թիւերէն, 1–էն մինչեւ վերջին հրատարակուածը. չատ անհամբերութեամբ պիտի սպասեմ:

Ուրախութեամբ լսեցի որ ձեր «Նոր Պսակը» պիտի հրատարակուի Նաւասարդի մէջ[2]. բայց եթէ առանձին հրատարակուած է, երախտապարտ կ'ըլլայի ձեզ եթէ ինձ ղրկէիք:

Ես, ինչպէս դիտէք, բոլորովին ժամանակս տրամադրած եմ գրական աշխատանքներու· անչուշտ ստացաք «Հոգիս աքսորեալը»[3]: Այս տարուան աշխատութիւններս, դոնէ քանակի տեսակէտով, իմ յոյսերէս անդին կ'անցնին: Անցեալ Օգոստոսէն ի վեր գրեր եմ «Նոր Էմէլեանս»ները, որ հատոր մը կ'ըլլայ եւ անտիպ է[4], «Հոգիս Ա.Խորէալ»ը, «Արգելքը»[5] (վէպ): Բացի մէկ քանի վիպակներէ, այս միջոցիս զբաղուած եմ գրելու «Նահանջող Ոյժերը» (վէպ) որ պիտի գրկեմ «Ճակատամարտ»ին եւ «Արտաշէս Ցարուբիւնեան» հոգեբանական վերլուծութիւն մը, աւելի քան կենսագրական, զոր մաս առ մաս կը գրկեմ «Նաւասարդ»ին[6]:

Եթէ հաշուեմ թարգմանութիւնները եւ կողմնակի գրական աշխատութիւնները, օրական ութէն տասը ժամ անընդհատ զբաղած եմ: Շատ դոհ եմ անչուշտ իմ այս վերամուտէս գրական աշխարհին մէջ եւ հոգիս չափազանց խաղաղ է, բայց երբեմն ինքզինքս կը զգամ չատ մինակ եւ չատ անջատուած հայկական գրական կեդրոններէն:

Գալով «Բարձրավանք»ի աշխատակցութեանս, աւելորդ է ըսել թէ մեծ հաճոյքով կը գրկեմ ձեզի գրական էջ մը եթէ մեր թերթի չրջանակին արժանի (գոնէ մասամբ) բան մը ունենամ պատրաստ:

«Նահանջող Ուժեր»ը [sic] ուզեցի նախապէս թատերդութեան մը նիւթը ընել եւ այդ պարագային որոշեր էի ձեզի ղրկել, բայց հազիւ թէ մինչեւ երկրորդ արարուածը գրեր էի, զգացի որ անիկա անյաջող էր, լայնքին ու երկայնքին, բայց անյայտող՝ անիրկելի ըլլալու աստիճան: Բնականաբար, խմաստութիւնը ուզեցայ հրաժարելու գրական այդ սեռէն, որուն մէջ ըրած բոլոր փորձերս սիստեմաթիք անյաջողութեան կը մատնուին[7], եւ սկսայ գրել վէպը: Այդ կալուածին մէջ ինքզինքս ազատ կը զգամ եւ սոսկալի ճիգեր ընելու հարկադրուած չեմ: Կարծես ոտքերս նեղ կօշիկներէ հանեցի եւ ընտանի ու բարի մուճակներ հագայ: Զարմանալի է այս անկարողութիւնը· մանաւանդ որ նիւթը յղացեր էի թատերախաղի համար:

Կարծեմ բաւական է այսքան չատախօսութիւն: Շատ դոհ կ'ըլլայի եթէ դուք ալ գրէիք ինձ ձեր ծրագրած գրական գործերուն մասին եւ այդտեղի գրական աշխարհի մասին:

Կը խնդրեմ որ իմ ջերմ բարեւներս հաղորդէք ձեր ընկերներուն եւ յայտնէք իրենց իմ սիրալիր զգացումներս:

Ձերդ լաւագոյն զգացումներով
ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Յ.Գ. Եթէ պատեհութիւն ունենաք տեսնելու Պարոն Վ. Թէքէեանը, ըսէք, կը խնդրեմ, իրեն, որ չատ դոհ կ'ըլլայի իր քանաստեղծութեանց հատորներէն ղրկէր ինձ: Թերեւս չուտով պէտք ունենամ որոշ գործի մը համար:

Ա.ղ.ե.օ.ք ունի՞ք Սրտաչէս Ցարուբիւնեանէն լաւ լուսանկար մը: Եղբօրը գրած եմ Մալկարա, բայց Աստուած գիտէ թէ ե՛րբ պիտի հասնի իրեն:

ՆՈՑՆ

Բ.

11 Սեպտ· 922
Պոլիս

Ազնիւ Տիկին

Ձեր նամակը հիմա առի: Եւ որովհետեւ նամակի մէջ ծոյլ եմ, անմիջապէս կը պատասխանեմ:

Շահանին գրածը Բարձրավանքի կողմէն էր անչուշտ: Երկար սպասեցինք ձեր գրական աշակցութեան: Շահանը Պուլկարիա ըլլալուն չեմ դիտեր թէ ձեր պատասխանը կրցաւ առնել թէ ոչ: Անցեալ չաբթու ձեր սրամիտ նամակը կարդացինք մեծ հաճոյքով, ուղղուած Հայ Սրուեստի Տան:

Զարմանալի է որ չէք տեսած Բարձրավանքը: Փարիզ պ. Հայկ Պէրպէրեանին[8] կը ղրկենք տասը օրինակ: Միայն յանձնարարած ենք ձեզի տալ: Առաջին առիթով կը դարմանենք այդ թերին:

Բարձրավանքի 5րդ թիւին մէջ իմ հիացումս բերած եմ «Հոգիս Աքսորեալին» վրայ[9]: Դուք գիտէք իմ անկեղծութեանս չափը ու հիացումիս տեսակը:

Զարհաղանց ուրախ եմ որ վերջնական դարձ մը կ[']ընէք այսպէսով դէպ ի գրականութիւն որուն ամէնէն արժանաւոր տիտղոսաւորներէն կը մնաք ինծի համար քանի մը սակաւութիւններու հետ:

Անչուշտ ինծի չիյնար ձեզի ուղղակի թելադրանքներ ընել: Կրնամ չատ չատ փափաքներ յայտնաբերել: Ես չեմ ճանչնար մէկը որ կարենայ հոգիներուն հետ այդքան սրտագին կապ ստեղծել թուղթին վրայ: Մեր վէպը ձեզմով կը սկսի: Ինծի համար քիչ մը տղայական ու չատ պարագայական են Վարժապետին աղջիկը[10] եւ Աղջկան մը սիրտը[11]: Ալ չեմ խօսիր Տիւսաբի չաղալթանութեան մասին:

Հետաքրքրական տպաւորութիւն մը ձեր «Մայրը» տրամէն որ իմ քովս կը մնայ[12]: Չէ յաջողած ոչ թէ լեզուին եւ թրաժիքի թերութիւններէն, այլ կեանքի մասնաւոր պորտովը որ փիէսը վէպի կը մօտեցընէ:

«Նոր պսակ»ը չատ ծեծեցին[13]: Կը կարծեմ թէ անլրաւ էին: Գոնէ հրապարակի վրայ խօսելու իրաւունքներուս մէջ մարդ չեմ ճանչնար որ ինծի [չափ] տրամի թատրոնը ուսումնասիրած ըլլայ: Կտորը բացարձակ գեղեցկութիւն չբերաւ անչուշտ: Բայց անկեղծ չունչ մը ունի որուն համար կ[']արժէ որ փրկուի: Այդ նկատումով էր որ տպագրութեան յանձնեցի:

Նոր գիրքս, «Մորհուրդներու Մեհեանը»[14] խրկած [sic] եմ ձեզի: Եթէ ստացած էք, խնդրեմ բարի եղէք լմացնելու:

Ձեր բոլոր յանձնարարութիւնները պիտի փորձեմ կատարել:

Լաւ կ'ըլլար որ աւելի չուտ գրէք ինծի: Ինծի համար հաճոյք է ձեզ կարդալը, մանաւանդ նամակի մը աւելի անկեղծ էջերուն վրայ:

Հասցէս ճիշդ գրած էք:

«Բարձրավանք»ի մասին նոր որոշումի առջեւն ենք: Հաւատքս սքօղուած կը նախընտրեմ:

Ցարգանքով
Ց. ՕՇԱԿԱՆ

---

(1) Կոստան Զարեան, *Երկեր*, Անթիլիաս, 1975, էջ 36:

(2) «Նաւասարդ», գրական ամսաթերթ, խմբագիր՝ Եդուարդ Սահակեան (Նիւ–Եորք, 1922): Տե՛ս. Յակոբ Օշական, «Նոր Պսակ», *Նաւասարդ*, Օգոստոս 1922, էջ 464–484 (թատերախաղին առաջին աբարը, շարունակութիւնը լոյս չէ տեսած):

(3) Զապէլ Եսայեան, *Հոգիս աքսորեալ*, Վիէննա, 1922:

(4) Հատուած մը լոյս տեսած է Երեւանի «Նոր Ակօս» պարբերաթերթի 1924–ի Յունի մը թիւերով: Հատորը մնացած է անտիպ:

(5) «Նայիրի»ի մէջ սխալմամբ տրպսպած է «Արեւելքը» ձեւով:

(6) Լոյս տեսած չէ:

(7) 1910–ական թուականներուն, Զապէլ Եսայեան թատերախաղեր գրած է հայկական թատերախումբերուն համար՝ Շահան Յածկանութենով (Léon Ketcheyan, «A la découverte de Zabel Essayan... Ou ébauche d'une 'biographie' en construction», *L'Intranquille*, 6-7, 2001, p.431).

(8) Հայկ Պէրպէրեան (1886–1978), փրանսահայ բանասէր: 1922–ին Ազգային Պատուիրակութեան բարտուղարն էր Փարիզի մէջ:

(9) Յակոբ Օշական, «Հանդէսներ (*Արեգ* և *Նաւասարդ*)», *Բարձրավանք*, Յունիս 1922, էջ 164–165:

(10) Տիգրան Կամսարականի վէպը, տպուած՝ 1888–ին:

(11) Սիպիլի (Զապէլ Ասատուր) վէպը, տպուած՝ 1902–ին:

(12) Այս թատերախաղին ձեռագիր վիճակին ակնարկած է յետագային (տե՛ս. Յակոբ Օշական, *Համապատկեր արեւմտահայ գրականութեան*, հատոր Զ., Պէյրութ, 1968, էջ 348):

(13) Այս թատերախաղը ներկայացուած է Պոլսոյ մէջ երկու անգամ ու ենթարկուած՝ մամուլի բազմաթիւ յարձակումներու (տե՛ս· Մարկ Նշանեան, *Յակոբ Օշականի մատենագիտութիւն*, Լոս–Անճըլըս, 1999, էջ 99–101):

(14) Յակոբ Օշական, *Մորհուրդներու Մեհեանը*, Պոլիս, 1922:

Վ. Մ.

LIBER, LIBRE

Dérives botaniques, dérives de discours

par Chaké MATOSSIAN
Docteur en philosophie et théorie de la communication

Dans notre société où les voies de l'apprentissage des connaissances et de la communication se trouvent situées sur les réseaux virtuels et lumineux des ordinateurs et s'énoncent avec les termes «naviguer» et «surfer», il n'est peut-être pas sans intérêt de penser ce qu'il en est des naufrages, des galères et particulièrement des dérives. Le terme «dérive» vient de «dériver», écarter de la rive (rivus, ruisseau) au sens d'être entraîné par le courant, **to drive** en anglais ou **drijven** en néerlandais. Au moyen âge 'desriver' est en outre attesté au sens de 'déborder, faire déborder'.

Le dictionnaire étymologique de Bloch et von Wartburg (PUF, 1968) donne deux entrées à «dériver» à l'une correspond un sens actif «détourner une eau de son cours» à l'autre un sens passif «être entraîné par le courant». Ce sont sur les rives que croissent les végétaux, que l'herbe pousse, que la nature, que la poussée même («physis» grecs, «pnoutioun» arménien, provenant d'une même racine indo-européenne: bhu, pousser).

L'apprentissage le rapport au monde peuvent-ils se faire sans dérive? La dérive n'est-elle pas le fondement même du langage en ce que les mots et les concepts relèvent de la dérivation ? Nous essaierons de voir comment la philosophie pose, par la dérive botanique, une réflexion sur l'émergence du signe graphique, sur la forme et sur le nom. On peut dire que la philosophie entretient un lien privilégié avec la botanique, qu'elle en est, en tant que discours et écriture, sa dérive, son débordement, son délire. Des arbres de Socrate aux rhizomes antigénéalogiques de Deleuze et Guattari, en passant par l'arbre de la connaissance de Descartes et surtout ses mimosas ou par l'homme-plante de La Mettrie, l'herbe de Pascal, la Botanique de Rousseau, la métamorphose des plantes de Goethe, le chêne sacré de Proudhon, l'herbe et la mousse de Michelet, la philosophie n'a cessé d'avoir quelque chose à dire, non pas sur le végétal mais par le végétal, non tant par métaphore que par métonymie, en tant que la philosophie est affaire de discours vivant, de ce qui croît et pousse, de «physis», pour reprendre le titre d'Aristote. Le philosophe contient le physicien, c'est-à-dire aussi le médecin. Tout aussi bien, il ne saurait y avoir de discours philosophique qui ne soit une manière de dériver, de déborder, de changer le courant, d'être à contre-courant (Lyotard: dérive à partir de Marx et Freud).

Nous aborderons, en dérivant de Socrate un questionnement sur le lien entre botanique («botanè», herbe, plante), signe d'institution et liberté. La liberté trouve son modèle dans la croissance végétale et en rapporte l'image dans son nom. Ainsi Emile Benveniste souligne-t-il : «Le dieu **Liber** et l'adjectif **liber** peuvent coexister sans que le nom du dieu soit une application de l'adjectif. **Liber,** comme en vénète **Louzera,** est le dieu de la croissance, de la végétation, spécialisé plus tard dans le domaine de la vigne. (...)) Nous saisissons les origines sociales du concept de 'libre'. (...) c'est celui de l'appartenance à une souche éthnique désignée par une métaphore de croissance végétale»[1]. Propos renforcés par ceux de Jacques Brosse: «Liber était une vieille divinité italique de la fécondité, connue surtout par sa fête, les **Liberalia,** célébrée le 17 mars et au cours de laquelle les adolescents quittaient la robe prétexte pour revêtir la toge virile... En latin, **liber** signifie «écorce d'arbre», le mot désigue plus précisément ce que les botanistes nomment encore liber, la partie interne et vivante de l'écorce qui convoie la sève élaborée dans les feuilles jusqu'aux racines...»[2].

Socrate-Platon

C'est à contre-courant que Socrate, en compagnie de Phèdre, remonte le ruisseau Ilissos. Dans le **Phèdre,** Socrate parle de l'origine simulacrale du signe graphique, de l'écriture, semblables à la peinture. Ce dialogue constitue une véritable dérive botanique. Pour la première fois, Socrate se trouvera hors les murs d'Athènes, dans la «nature» où Phèdre l'entraîne, un jour de grande chaleur, pour lui lire un discours de Lysias démontrant qu'un jeune homme a tout intérêt à prendre pour amant l'homme qui ne l'aime pas. Séduit par la future lecture, comme la bête par le fruit qu'on agite devant elle, Socrate avance dans une nature qu'il ignore, un pays dans lequel «il a l'air d'un étranger», selon les mots de Phèdre qui s'étonne. Socrate répond: «J'aime à apprendre, vois-tu. Or, les champs et les arbres ne consentent à rien m'enseigner, tandis que c'est ce que font les hommes qui sont dans la ville» (230 d-e). Le philosophe est dans la ville, il s'occupe des actes, ceux-ci sont inséparables des discours oraux ou écrits.La distinction classique entre «bien dire» et «bien faire» qui caractérisait la séparation entre Athènes et Sparte aura permis à bon nombre d'auteurs, se revendiquant du bien faire, d'affirmer leur efficacité, la valeur d'acte de leur discours (Jean-Jacques Rousseau, par exemple, mais aussi l'une des publicités de Médecins sans frontières)[3] pour mettre en évidence leur acion et leur refus du bavardage. La pensée de Socrate, plus nuancée, ne sépare pas le dire du faire. En disant, nous nommons et nommer, à Athènes, signifie établir les lois. Socrate souscrit à l'oracle de Delphes «connais-toi toi-même», lieu consacré à Apollon, bâtisseur des villes. Pourtant, Socrate, via Platon, est la dérive botanique en personne. Le dialogue signale que la «nature» semble le lieu de prédilection pour examiner la valeur du discours écrit et dans ce cadre naturel, tapissé d'une herbe merveilleuse où Phèdre et Socrate s'allongeront, auraient eu lieu les ébats de Borée et Pharmacée. Dans ce lieu, se dresse un platane, mentionné trois fois.

1) en 229a: «S: avance donc et, en même temps, vois où nous nous assiérons. — Ph.: Dis-moi, aperçois-tu, là-bas, ce très haut platane?»

2) en 230b: Phèdre dit à Socrate «voilà un bel endroit pour s'y arrêter! le platane qui est là est en effet vraiment aussi large qu'il est élevé!»

Enfin 3) en 236e: Phèdre jure devant le platane: «je te jure en effet...» par qui pourtant? par lequel des Dieux: A moins qu'il ne te plaise que ce soit par le platane que voici? «oui, je l'affirme: si, face à cet arbre même, tu ne me prononces par ce discours, je jure de n'en mettre jamais sous tes yeux aucun autre, de qui que ce soit, ni de t'en informer!».

Ce platane,c'est Platon. Par le recours à la paronomase, «Platanon» évoque, ainsi que l'a remarqué Giovanni Reale, «Platona»[4]. Voilà le nom auquel s'identifie Platon qui, à sa naissance, s'appelait Aristocle. Platon est un nom donné au philosophe par son maître de gymnastique, un nom qui signifie l'ample, le large qui lui est devenu propre. Un nom en rapport avec la forme, un nom conteneur du corps du nommé.

Dans ce cadre merveilleux, Socrate doit parler, comme Lysias, contre l'amour. Il a un geste étrange, il se voile la face. Trop beau, le lieu est médusant, mais, et c'est la raison plus vraie qui nous sera donnée ensuite, trop sacrilège, le discours est un discours de honte (comment un «philo»sophe pourrait-il parler contre l'amour?). Nouvelle dérive botanique: le lieu, proche du sanctuaire d'Agra, est tellement beau que des nymphes doivent l'habiter, ce qui revient à dire que ce morceau de nature n'est pas naturel mais, comme le dit Socrate, «surnaturel». Cette dimension surnaturelle se traduit immédiatement dans le discours de Socrate: il est comme possédé, une éloquence inhabituelle s'empare de lui. Le mot «surnaturel» au sens du divin, est utilisé pour son discours et pour le lieu (238c-d). Le lieu ne peut être innocent quant au discours qui s'y tient: Socrate dans le lieu surnaturel profère un discours surnaturel, qui n'est pas de lui et relève de la dimension dionysiaque (les dithyrambes) et qui s'oppose à sa force apollinienne. Il lui incombe dès lors de s'excuser auprès du dieu Amour et d'entamer une palinodie: Socrate se dévoile, il voit donc le paysage et là, son démon parle, il parle contre la dérive: l'horrible discours que j'ai tenu, contre l'amour, est une dérive de discours, c'est un discours de gens en dérive, d'homme non libre, un discours de matelots (243c)[5]. Il dérive la dérive en lui substituant le délire, la mania, ce délire positif, cette folie nécessaire à la société. C'est par le délire que les choses se font pour le bien public: «La prophétesse de Delphes, les prêtresse de Dodone, ont en effet, et justement quand elles sont en proie au délire, rendu à la Grèce nombre de beaux services, d'ordre privé aussi bien que public, tandis que lorsqu'elles ont toute leur tête, elles n'en rendent que de bien minces, ou point du tout» (244b) et il ajoute, «ceux qui, dans l'Antiquité, ont institué les noms ne tenaient pas la mania, le délire pour une chose vilaine, par davantage pour un sujet d'opprobre» (244b-c). Nouvelle dérive botanique, le sanctuaire de Dodone resurgit lorsque Socrate, après avoir dénoncé la puissance mortifère de l'invention du signe graphique, gronde Phèdre parce qu'il est illusionné, prisonnier de ce qu'on appelle aujourd'hui l'illocutoire, il se laisse naïvement assujettir par la personnalité de l'énonciataire du discours au lieu de chercher à examiner la valeur de ce qui est dit. Le philosophe, «comme les prêtres du temple de Zeus à Dodone», sait que la vérité se rapporte au contenu du discours et non à celui qui le profère et que, en ce sens, elle peut se révéler par «la voix d'un chêne»[6] ou même d'une pierre[7].

Tel est le lieu de l'engendrement de l'institution qui commence par le nom. Dans un passionnant chapitre du vocabulaire des institutions indo-européennes, Emile Benveniste démontre que le chêne des Grecs, «drûs», a d'abord eu le sens plus large et générique d'«arbre» (habité par des nymphes, les «dryades») et qu'il dérive d'une racine indo-européenne «*drew», signifiant «être ferme, solide», qu'on retrouve dans la racine germanique «*dreu» engendrant les mots comme «trur, fidèle», «trausti, pacte alliance», «trust, confiance», «true, vrai».... Il conclut le chapitre en écrivant «tout le vieux droit n'est qu'un domaine particulier régi par des pratiques et des règles qui baignent encore dans le mystique»[8]. Ce qu'annonce le discours de Lysias contre l'amour, c'est la puissance de mort, son danger, son pouvoir. Phèdre est une alerte à l'anti-pouvoir, il se révèle contre la tyrannie qui se manifeste par divers procédés comme la rhétorique et l'écriture. Dérive encore: il fait chaud, très chaud sous le beau platane, les cigales ne cessent de chanter, il suffirait d'un rien pour succomber à leur charme magique et s'endormir sur le tendre tapis d'herbe. La tyrannie fonctionne par le recours à la magie, magie de la parole, magie du son qui l'emporte sur le sens. Socrate le dit: si nous subissions, par «fainéantise de pensée» au charme magique de leur chant, les cigales riraient et nous prendraient pour des esclaves ou des bêtes, cest-à-dire pour des hommes non libres. L'homme libre, celui qui pense, doit aller à contrecourant, faire de la dérive: «si au contraire elles nous voient en train de nous entretenir et de voguer le long d'elles, comme au long de Sirènes, sans subir leur charme, alors, ce privilège que les Dieux leur ont donné d'accorder aux hommes, peut-être, contentes de nous nous l'accorderaient-elles!» (259a-b, p.52). Ce privilège est celui de la communication avec les Muses. Le danger de l'écriture, comme celui de la rhétorique, réside dans la puissance de mort. Le signe graphique, l'invention de l'écriture, est, à proprement parler, l'invention du corps prothétique et l'engendrement d'êtres asociaux, insupportables car ils sont ignares, confondent l'amas d'informations avec la connaissance. Le texte écrit ne sait pas se défendre, il est inévitablement jeté en pâture au public qui risque d'en faire n'importe quoi, de le tuer dans le contresens, de le transformer en objet de haine. A la différence de l'homme politique, ce logographe qui satisfait sa vanité et celle du public auquel il s'adresse, le philosophe garde la trace de la mania, il émet une parole qui résulte d'un travail contre la puissance assujettissante et abrutissante du charme du son, il opère le renversement du charme et profère une parole plus puissante encore que le chant des cigales, quelque chose comme l'interprétation d'une interprétation de la voix d'un chêne.

Notes

(1) Emile Benveniste, *Le vocabulaire des institutions indo-européennes*, Paris, Minuit, 1969, t.1, pp.323-324.

(2) Jacques Brosse remarque la double dimension végétale et sociale présente dans le culte de Liber, «confondu avec Dionysos». *Mythologies des arbres*, Paris, Payot, 1993, p.117, p.135

(3) Rousseau, dans le discours sur les Sciences et les Arts, déclare qu'il ne sait pas bien dire mais veut bien faire. Médecins sans frontières recourt à l'argument : «le sida vous ne voulez pas en parler? Nous non plus» agissons, etc...

(4) Giovanni Reale; «Le 'Phèdre' manifeste programmatique de Platon, 'écrivain' et 'philosophe'», *Les Etudes philosophiques*, Paris, P.U.F., n° 1, janvier-mars 1998, p.136 : «Enfin, une importance toute particulière est accordée au grand 'Platane' à l'ombre duquel se déroule l'action du dialogue (279a, 276e). Le terme 'Platane' renvoie probablement à 'Platon' et peut être considéré comme une allusion d'une très grande importance». L'auteur examine cette paronomase dans *Platone — Alla ricerca della sapienza segreta*, Milan, Rizzoli, 1998, pp.77-79.

(5) Platon, Phèdre, p.31: «à nous entendre ainsi parler d'amants qui se laissent emporter à une forte inimitié par de faibles motifs, qui se comportent à l'égard de leurs aimés de façon jalouse et dommageable, comment ne croirais-tu pas qu'à son jugement ce sont propos tenus par des gens élevés dans la société des matelots et qui jamais n'ont été témoins d'un amour d'homme libre?».

(6) Platon, *Phèdre*, 275b, trad. Léon Robin, Paris, Gallimard, (Pléiade), 1950, t.II, p.76.

(7) Nous revenons sur le thème de l'oracle et de la prophétie dans la partie «Proudhon prophète» du chapitre consacré à la langue et dans celui consacré à la «source physiologique de la faculté esthétique».

(8) Le vocabulaire des institutions indo-européennes, Paris, Minuit, 1969, t.I, pp. 104, 107, 121.

Ch. M.

ԵԹԷ ՄԻԱՑՆ...

Եթէ միայն տրուէր էեզի օրհնութիւնն ալ ձայնարկելու «խաղաղութի՛ւն ամենեցուն»,
Ինչպէս լուսէ իր «եղիցի»–ն՝ ամենազօր հայր Աստուծոյն,
Դուն կը զգայիր էեզ առնուազն աբեղայ
Քառասունի նման խստին դպրեվանիէեան կեանիէն ետք, որ բուկըդ եղաւ:
Բացիր լուր օդդ ու գոցեցիր զայն անպայման
Գէք մէկ բերան աղօթքով եւ «Հայր մեր»–ներով տէրունական,
Բայց մանաւանդ, երկուշաբթի օրուընէն իսկ, կիրակմուտին սպասեցիր
տենդայնօրէն,
Երբ «Լոյս զուարթ»–ը լուսեղէն զուարթութիւններ կը թոցընէր բու հոգիէն:

Խուցըդ լոկ բուկըդ ըլլալու գիտակցութեամբ սիրելի էր անշուշտ էեզի,
Ուր Աստուած, օրն իր բաշխելէ ետք ամէն մոնթ ու մոնազի,
Գիշերն իր բու անբնութեամբ միայն կարենալ մերթ կը փորձէր
Այնքա՜ն բարի ու լիաձեռն:
Բայց լուութիւնն էր ատելի որ կը տանէր ձեր հսկումն իր կատարածին,
Նոյնիսկ երբ որ իր գմբէթին խաչէն քխող լոյս մատներով եկեղեցին
Պատուհանիդ մութ ապակին հարել կու գար,
Թզենիի բառաթեւեան տերեւի մը նման ժանգառ:
Կարծես թէ ձեր միջեւ վաղուց՝ ի սկզբանէ արարչութեան,
Ճշդուած էին որոշակի դեր ու սահման,
Թէ ինք Ալֆէ օրհնեալ գետին նման յունաց
Ամէն մարդու եւ մարդկութեան ընթացիրին ծովն ու կ'երթայ
Սուզուիլ անդին անկերպարան դունիններէն, չբացուելով անգամ, ինչպէս
երկնքիդ տելդայ:
Իսկ դուն, իսկ դուն՝ սոսկ ջրիմուռ,
Գետափի գորշ բարշէպներու գարշապարին կառչած ամուր՝
Օրհնանքի կարժը կը բակես ջուրերուն մէջ, ջուրերն ի վար
Միայն, այդպէ՛ս, հոն ըլլալու փառքին համար:
Ծովէն ասդի՛ն, ծովէն ասդի՛ն
Լոկ կը ճողփայ թեւերուդ քին,
Եւ կոթստեան հետ զօրութեանն արմատներուդ
Կը փրթիս դուն յանկարծ ափէդ, հազիւ պեղած խորքըդ ժեռուտ,
Ու կը կտրես թերեւս ծովն իբրեւ փրփուր ու պղպջակ
Կամ, ո՛վ գիտէ, թերեւս ալ կը տարրանաս հովերուն մէջ, այլուրներու
սառէն փչած...

Առաջին սիւքը վաղորդեան էեզ կը գտնէր
Հոն, ուր, ինչպէս բաց երկինքին **յեցած սանդուխը Յակոբին, կը բարձրանան**
կիպարիսներ,
Որոնց սօսափը էեզ գուցէ
Չկարենար կտրել խուցիդ լուռ զրոյցէն,
Նթէ երբեմ Հովիւի աստղը, ոզնիի պէս ծովային
Բացխփելով, բեւեռօրէն չխրուէր խոր ալիքներուն մէջ հորիզոնին,
Եւ կամ եթէ սկիւռն այն, որ բարեկամն էր նոեիներու նիչաժամուն,
Չհոսեցնէր արեւմաղի նման անոնց հասակն ի վար շուրն իր տմոյն
Եւ փչակի մը մէջ կարծես զայն կախելով,
Չնայէր էեզ երկաթօրէն, շեշտ ու խելօք,
Մինչ կը հնչէր ժամերգութեան զանգը, եւ ան
Ղօղանջներուն հետ կը լուծուէր սաղարթին մէջ, ինչպէս ղօղանջ ու շարական:

Կը սկսէր օրըդ, որ կարծես սուրբ գրայինն էջ մը ըլլար,
Ուր մերթ ոչինչ կար բանական, ինչպէս վթար:
Դուներուն մէջ, ճապկտելով, թեզանիէներ լայն ու հաստոյր
Կը լեցնէին զանոնք, ինչպէս խթման բեմի սեւ վարագոյր:
Հողաթափի էսէստացներ կը շարուէին արտօրանօք
Եկեղեցւոյ սեմի փսիաթը լոկ պիտի էամէր զանոնք:
Կը պսակէր աւանդատան ապակիները դափնիի ճիւղ մը դալար,
Ուր առաջին շողն իսկ օրուան ողջ արեւմար մը կը բանար:
Նահատակաց արձանն ստէպ, անտեսելով պատշան պահ թէ նաւակատիք,
Կ'իջնէր բակ ու սրահ, ինչպէս հնուց շիրմի հուր շրջմոլիկ:
Ձղաձգման տենդ մը իսկոյն ձեզ կը պատէր
Հանդէպ անոր յանախանիին տարաժաման ու անպատեհ,
Եւ կ'ըսէիր անոր ականջն ի վար... «Արձա՛ն,
Դուն տարուան մէջ օր ունիս, չէ՞, հանիս, այդ օրն իջիր միայնն»:

Բայց մանաւանդ մերթ միս–մինակ, մերթ շար ի շար
Կը յածէին շուրջըդ մանուկ հրեշտակներ, որոնց համար
Կը սոսկայիր ամէն վայրկեան,
Թէ չըլլա՛յ որ բաւիղին մէջ իրենց արեան,
Ծակ ու բեկտու թեւիկներով ցախսարեկի նման, անոնք շնչատ հանգչին,
Խնդուելով սահանիներու եռերուն մէջ Ալֆէ գետի գոռ շառաչին:

ԳՈՀԱՆԱ՞Մ...

Տէ՛ր, Բանաստեղծն հայցեց էեզմէ պաղատանօք,
Որ սեփական իր մահը տաս ամէն մարդուն:
Ահ, չեմ գիտեր՝ երկինքիդ մէջ տեղ մը արդեօք
Ինծի համար պահեստի ի՞նչ մահ ունիս դուն:

Բայց գոհանա՞մ գէթ, Տէ՛ր, Տէ՛ր ամենաձիր՝
Տարերքներու կանխի՛չ, կասկի՛չ չարիքներու,
Որ ցարդ վախեան մը ինձ բաժին չհանեցիր,
Ուր կան միայն ժուռ ու ազախ ատամնառու:

Գոհանա՞մ, որ չեղայ առնէտ փորձառական
Վրան նոյնիսկ անմահ մտքի սեղաններուն,
Որ չարքնցուց կացինիս թինդը խուլ տայգան,
Եւ չզգայուեց կուրծքըս անպարտ ոբսի արիւն:

Գոհանա՞մ,որ չըրիր կենսուր զիս բարձրակերտ
Շէնքերու, ուր մերթ հուրն, իրմով խցանելով
Ելքերն ամէն, բարկ ձաղկէր զիս գտնելու գէթ
Ճեղք մը՝ մայթէն կեանք հայցելու համար մահով:

Գոհանա՞մ, որ վիշապ հողմի երախին մէջ
Չքշուեցայ անապատով ու ապատով
Ո՛չ իսկ ինչպէս սրափուշի հունտ մը կռէն,
Եւ գիտցայ լոկ ահեղ անունն իր՝ թոռնատօ:

Գոհանա՞մ, որ ցայգուն, լուսնի տակ անվրդով,
Երբ ջուրերն են կանթեղ, հնձան՝ հողի գինին,
Լաւաներու եւ հեղեղման շոգ մակարդով
Զզօդուեցայ յանկարծ բունն իմ անզարթ քունին:

Գոհանա՞մ, որ իմ սաւառնակն իր գենիթէն
Այլոց հետ զիս ալ չսուզեց ովկիանի տակ,
Ինչպէս փակաչէք կատուաձագերը կը խեղդեն,
Կապուած պարկով շպրտելով զանոնք լճակ:

Եւ գոհանա՞մ գէթ, որ մահն իմ սեփական
Չեղծուեցաւ վթարներուն մէջ դեռ արդի,
Եւ որ ան հոն է՝ երկինքիդ մէջ, ուր այնքա՞ն
Խաղաղական մահեր ունիս դուն պահեստի:

ՄՐԲԱՁՈՒՄ

Տէ՛ր, նայէ՛ սա արանց՝
Սեւերու մէջ համբուն.
Ի՞նչ են անոնք առանց
Քու շնորհիդ ճամբուն,
Ուրկէ պէտք է մագլին
Եւ ուր տնքան անատ,
Որ իրենց աւելին
Տաս Դուն՝ Մարդկայնանա՛լ:

Ս. ԱԼԻՔԵԱՆ

Janine ALTOUNIAN

L'ECRITURE DE FREUD

traversée traumatique et traduction

Petit manuel à l'usage des simplificateurs

Altounian Janine, **L'écriture de Freud. Traversée traumatique et traduction,** Paris, PUF, Bibliothèque de psychanalyse, 2003.

par Alidz SAVAYAN

Janine Altounian, germaniste et psychanalyste, est membre de l'équipe éditoriale des Oeuvres complètes de Freud. Après avoir consacré ses deux premiers ouvrages à la question du génocide arménien et de ses conséquences identitaires et psychiques en terme de trauma collectif, son dernier livre, présenté ici, aborde avec tout autant de passion et de justesse son expérience de traduction de l'œuvre freudienne et ses liens au trauma de l'exil.

L'écriture freudienne, invention de la psychanalyse dans la langue de l'Autre

L'ouvrage de Janine Altounian nous donne à voir, à travers une connaissance érudite du corpus de la langue allemande, comment l'écriture de Freud, au-delà de sa dimension fondatrice et conceptuelle, appartient à l'ordre de la poésie et de la réinvention ludique de la langue.

Les mots, les phrases, renvoient non seulement à leurs significations «manifestes», mais révèlent surtout, de manière latente, la structure des processus psychiques exposés par les textes du père de la psychanalyse. L'écriture étant le support de la pensée, seule une langue métaphorique peut servir de support à la pensée analytique.

Freud joue des mots, jongle avec les figures syntaxiques, il sculpte son discours afin de mieux traduire les phénomènes inconscients.

L'écriture poétique, qui constitue une équivalence littéraire de l'expérience analytique, entretient un rapport particulier à l'Autre qui est en soi et use des mêmes procédés de l'inconscient. La langue est le véhicule de l'altérité d'une pensée et la traduire renvoie à la possibilité de transmettre aussi et surtout ce qui la constitue comme telle.

La psychanalyse est née de l'allemand et du rapport à l'altérité. Sa méthode a été conçue dans un univers symbolique d'où Freud a été expulsé. Elle porte en son sein même la rupture et la privation du lien avec l'espace transubjectif qui l'a nourrie.

Freud, comme il l'expose dans son **Autoprésentation,** est le descendant d'une famille juive exilée, persécutée sur plusieurs siècles. Né en Tchecoslovaquie et émigré à Vienne, il a conceptualisé sa pensée analytique en langue allemande.

L'expérience de migration, de persécution raciale, de rupture, se retrouve dans les termes mêmes de ses élaborations conceptuelles, mais aussi dans la cure qui devient le lieu du transfert et du déplacement et d'une **réappropriation d'un espace psychique perdu ou d'un refuge inexistant.**

En cela, le décentrement constitue le mouvement originel de la psychanalyse et transparaît dans le dynamisme et la rythmique d'imbrication stylistique de son fondateur. Ainsi, la démarche analytique se conçoit comme le retour après ce décentrement initial.

Dans le style de Freud, le contenant se superpose au contenu, l'argument (sens inconscient) au sens de lecture (processus psychique) et la syntaxe (empreinte) à la morphologie (complexité psychique). Les processus psychiques suivent ainsi les processus de langage que constituent la structure, la syntaxe ou la forme.

La démarche du traducteur, pour qui l'accès au monde symbolique d'origine est également barré, ne se résume donc pas uniquement par un transfert de forme. Le corps et la psyché sont intimement liés et indissociables : si on traduit le texte, on se doit de traduire le trauma, l'exil des mots qui sous-tend **l'investigation migratoire de Freud.** A défaut, selon l'auteur, **on devient parjure à l'esprit de son œuvre.**

La traduction, au-delà de la fidélité et du parjure

La traduction, nous explique Janine Altounian, constitue un acte profond de transmission.

Appliquée à l'écriture freudienne, il s'agit d'une transmission de l'inscription première d'une expérience traumatique.

Etant donnée la dimension particulière des écrits fondateurs de la théorie anallytique, la question de leur transposition linguistique se pose en ces termes : «comment traduire en langue étrangère une pensée qui réfléchit sur ses propres outils, ceux qu'elle utilise en tant que représentations de mot qui, tout en étant ceux de la théorisation scientifique, ressemblent à ceux de l'acte thérapeutique, apparanté alors à l'acte poétique?»[1].

Le traducteur incarne la figure du passeur : d'une langue à l'autre, d'une culture à l'autre, d'un système symbolique de pensée à l'autre, il transfère, translate, une écriture marquée par le trauma en passant par l'altérité.

Comme la psychanalyse, la tâche de traduction exige une démarche initiale de renonciation Tout au long de cette quête d'une transmission de mémoire, le traducteur se doit de faire le deuil de ce qui périt nécessairement dans ce passage. Sa traversée est un acte risqué car dans le hiatus qu'il crée, la perte de l'identité des mots est inexorable.

«Ainsi toute traduction, mais surtout celle d'une parole inaugurale, est-elle un acte d'amour, c'est le témoignage téméraire d'une rencontre originelle, celle d'un texte manquant et regretté dont la publication en langue étrangère représente le deuil assumé»[2].

Nous l'avons vu précédemment, préserver une continuité lexicale et stylistique dans la traduction de la forme donne accès à l'inconscient de l'écriture de Freud.

Confrontée à cette difficulé, la traduction peut dès lors s'inscrire en terme de paradoxe. Qu'il se base sur le principe de reproduction et de continuité de la forme du texte initial, ou qu'il traduise en réécrivant dans sa langue la psyché et le sens métaphorique de l'écrit, le traducteur est confronté à la culpabilité liée à la perte de l'authenticité de l'œuvre.

Afin de ne pas tomber dans l'écueil que constitue le continuum reliant la fidélité absolue à la prise de risque par la réinterprétation, l'auteur tente de le transcender par un troisième terme.

En effet, l'anasémie, ou «remontée de sens», permet de sortir du paradoxe et révèle le sens poétique du texte. Au-delà de la fidélité ou du parjure, elle donne la possibilité de traduire au plus près du signifiant pour préserver l'inconscient du texte freudien.

La traduction se donne dès lors à voir comme un réinvestissement. La relation transférentielle qu'entretient le traducteur avec le texte devient un contenant psychique, un espace transubjectif qui va accueillir ce travail d'anasémie.

L'expérience personnelle de lecture, l'accueil particulier des effets d'altérité, la perception unique et le vécu singulier du passeur au contact du texte feront écho au sens poétique de la théorie analytique.

Traduire devient une révélation initiatique du corps initial du texte à l'aide de cette remontée de sens, de cet appel au refoulé des mots, puisque, nous dit l'auteur, **le refoulement correspond au refusement de la traduction.**

La traduction ou la tranmission de l'expérience traumatique d'un Père

«L'écriture de Freud» nous a montré que la traduction en tant que métaphore de l'exil figure une forme de **déportation culturelle dans un autre univers symbolique.**

La transposition d'une langue dans une autre et la transmission de la pensée qui l'accompagne représentent une transcription identitaire, la reformulation d'une expérience traumatique, bref, l'histoire d'un génocide de la parole.

C'est précisément en cela que l'on rejoint le précédent ouvrage de l'auteur, «La survivance, Traduire le trauma collectif»[3], qui analyse les processus psychiques trangénérationnels et les stratégies inconscientes de reconstruction qui caractérisent les descendants d'un peuple génocidé, en l'occurrence, les Arméniens.

L'identité étant constituée par la traduction de l'héritage, comment se construire si la transcription concerne un héritage fait de séparation, d'exil, de viol des corps, d'annihilation des âmes, un héritage inscrit dans le Réel inexprimable et privé de ses outils de symbolisation ?

Ainsi une démarche parallèle, formulée par les sous-titres, caractérise les deux ouvrages de Janine Altounian : «Traversée traumatique et traduction» et «Traduire le trauma collectif».

Leurs objets initiaux d'étude sont deux textes fondateurs, deux écritures de pères. Pour la psychanalyse, il s'agit de traduire, transmettre un père, le père de la psychanalyse. Pour la survivance, le point de départ est de traduire un père par son journal traumatique. En effet, «Terrorisme d'un génocide»[4] est la traduction française du journal rédigé par le père de l'auteur à son arrivée en France en 1921. Celui-ci relate les événements qu'il a vécus lors de la déportation.

Par deux fois, l'enjeu est de transmettre la traduction d'un trauma.La mise en mots dans autre langue permet de surmonter l'expérience traumatique d'un Père et ce, en acceptant la perte inévitable qui en découlera.

«Traduire, c'est donc consentir à l'exil, c'est abandonner la terre fertile de l'original sans rien pouvoir en emporter, si ce n'est l'énoncé de sa perte, le souvenir de son existence, sa certitude sans sa saveur»[5].

Comme pour la théorie analytique, il s'agit, pour le descendant traducteur, de faire l'expérience de l'étrangeté, de l'exclusion de la culture, de la langue et du système symbolique de ses ancêtres.

La survivance se voit habitée par un paradoxe similaire à la traduction, celui de l'impossibilité de perpétuer une culture dont les repères spatio-temporels ne sont plus que virtuels, et celui de la traduction fidèle des identités écorchées, habitées par la mort.

Le descendant est également interdit d'oublier, car l'injonction au silence transmise inconsciemment par ses ancêtres, le mure dans une souffrance qui ne lui appartient pas directement.

Au-delà de cette impasse, il se doit de traduire cet héritage dans la langue d'accueil dans le monde de l'autre, afin que ce dernier lui devienne investissable et qu'il puisse y exister en son propre nom.

Seul faire résonner la vérité du passé dans une transmission réelle peut contrecarrer l'interdit de symbolisation quant «aux constituants de son histoire dans la succession des générations et parmi les autres».

Janine Altounian nous dit que l'écriture fait partie de la survivance. «J'ai écrit pas nécessité, sous la même contrainte que mes parents survivants du génocide, celle de survivre»[6].

Le descendant traducteur doit ainsi se déposséder d'une mémoire traumatique en se réinscrivant dans le symbolique. La trasmission par la traduction constitue un devoir afin de pouvoir se penser arménien dans la langue de l'autre.

L'écriture dépositaire va alors opérer une métabolisation du matériau psychique en souffrance sur l'axe spatio-temporel. En incarnant les maux en mots, l'écriture devient un espace de subjectivation, de traduction du trauma.

Le traducteur assure ainsi la descendance du père fondateur et le descendant se métamorphose en traducteur de l'identité culturelle.

---

(1) Altounian J., *L'écriture de Freud, Traversée traumatique et traduction,* Paris, PUF, Bibliothèque de psychanalyse, 2003, p.71.

(2) *ibid.*, p.92.

(3) Altounian, J., *La Survivance, Traduire le trauma collectif*, Paris, Dunod, «Inconscient et culture», 2000.

(4) Altounian, J., «*Ouvrez-moi seulement les chemins d'Arménie*», *Un génocide aux déserts de l'inconscient*, Paris, Les Belles Lettres, Confluents psychanalytiques, 1990.

(5) Altounian, J., *L'écriture de Freud, Traversée traumatique et traduction,* Paris, PUF, Bibliothèque de psychanalyse, 2003, p.92.

(6) Altounian, J., «*Ouvrez-moi seulement les chemins d'Arménie*», *Un génocide aux déserts de l'inconscient*, Paris, Les Belles Lettres, Confluents psychanalytiques, 1990.

A. S.

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch» — 83, rue d'Hauteville - 75010 Paris — Commission Paritaire No 55935

ՈՐԲԱԹՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 3
MARDI
3 FEVRIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·872 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20·872

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԾԱՆՐ ՀԱՐՈՒԱԾ ՄԵԾԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ
ՇԻՐԱԶԻ ՀԱՄԱՐ

ԺԻՒՓԷ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՒ ԵՒ ԸՆՏՐԵԼԻ ՉԷ ՏԱՍԸ ՏԱՐԻ

Ուրբաթ, Յունուար 30, ժամը 13·30–ին, Նանթէռի պատժական 15–րդ Սենեակը անսպասելի դատապարտումը վճռեց Ա–լէն Ժիւլվէի, այլեւս անոր, որ Շիրաքի համար՝ «Մեղմէ լաւագոյնն է»: Իսկա–պէս անսպասելի վճիռ մը, չատ աւելի ծանր քան ինչ որ ամբաստանող կողմը, Հանրային Արդարութիւնը, պահանջած էր՝ մեայն ութ ամիս բանտարկութիւն եւ ակնարկութիւն չկար ընտրելի չըլլալուն: Աւդ, դատարանը 18 ամիսի բարձրացուց յետադիմումով բանտարկութիւնը եւ կեցց 10 տարուան համար ընտրելի չըլլալու պարագան: Հարուածը ծանր է, ոչ միայն ենթակային համար, այլեւ մեծամաս–նութեան եւ մանաւանդ՝ Շիրաքի: Ոչ ոք կ'անդիտանայ որ դատապարտումի այս վճիռը ուղղուած է Շիրաքի, որ կրցաւ խուսափիլ դատուելէ, յանցանքներու հա–մար որոնք չատ աւելի իրեն կը վերաբե–րին, երբ Փարիզի քաղաքապետ էր, քան Ժիւլվէի որ իրեն ենթակայ էր և այսօր քա–ւութեան նոխազի տեղ կ'անցնի: Ի՞նչ կ'ը–սէ վճիռը. – «Ալէն Ժիւլվէ յանցաւոր է իրեն եղած մեղադրանքներուն համար, ապօրինի ձեւով չահերու իւրացումով: Կը դատապարտուի 18 ամիս բանտար–կութեան: Այդ պատիժին կը կցէ յետա–ձգումը: Կը հաստատէ, ընտրական օրէն–քի Լ·7 յօդուածը, որ Ալէն Ժիւլվէ ընտ–րական ցանկերու վրայ չարձանագրուիլը եւ կը մերժէ իր դիմումը, չարձանագրե–լու այս դատապարտումը իր դատական տեղեկին մէջ»: Ժիւլվէ խորապէս ազ–դուած է, լուռ կը մնայ, կ'ըսուի թէ չա–բաթավերջի խորհրդածութիւններէ ետք, պիտի արտայայտուի Երեքշաբթի: Մինչ այդ իր փաստաբանը վերաքննութեան դիմած է: Եւ վճիռը չի գործադրուիր առ–այժմ:

Վճիռին 107 եւ 108 էջերը չատ ծանր են Պորտոյի քաղաքապետին եւ ԻԽ – ԷՄ–ՓԷ–ի նախագահին համար: Ամբաստանու–թիւնը հիմնուած է Ժիւլվէի գործելակեր–պին վրայ 1988–էն 1995, ապահոված ըլ–լալով ԷՒ – ՓԷ – ԷՒ–ի եօթը անդամնե–րու աչքառուածքի ապօրինի վճարումը քաղաքապետարանին կողմէ, չինծու ա–խատանքներու համար: Ան ատեն, Ժիւ–վէ թէ ընդհանուր քարտուղարն էր կու–սակցութեան եւ թէ Փարիզի քաղաքապե–տարանի ելմտական ճիւղին կցորդը: Ա·Ժիւլվէի գործունէութիւնը անընդունելի է, այդ չըլլային, մինչ հանրութեան կող–մէ ընտրուած էր, խարած է ինքնիչխան ժողովուրդին վստահութիւնը: Ի՞նչ կը նչանակէ «չահերու ապօրինի իւրացում», պարզապէս, իր անձնական չահուն գոր–ծածել հանրային ինչքեր, որու պատաս–խանատուութեան եւ հսկողութեան հա–մար ընտրուած է:

Ժիւլվէի հետ կը դատուէին 26 մեղա–դրեալներ եւս, որոնց մէջ ձեռնարկու–թիւններու եօթը ղեկավարներ անպարտ նկատուեցան, 13 ուրիշներ 6 ամիս բան–տարկութեան դատապարտուեցան, յե–տաձգումներով, դանձապահուհին՝ 14 ամսուան: Ժիւլվէի գրասենեակին պետը՝ Սթեֆանի 12 ամիս բանտարկութեան, մէկ յետաձգումով:

Ընդհանուր տպաւորութիւնն այն է, որ Ժիւլվէ Շիրաքի հանդէպ իր հաւատար–մութեան հաշուեցոյցը կը վճարէ եւ խոր–քին մէջ, երբ, Շիրաքի համար է, այն վճիռը, ուր կ'ըսուի թէ «խարած է ինք–նիչխան ժողովուրդին վստահութիւնը»:

Դատակազմը, սկսելով նախագահու–հիէն, յայտնած են նաեւ թէ ծանր ճըն–շումներու ենթարկուած են, գրասենեակ–ները թալանի տրուած են, համակարգիչ–ները խուզարկուած, հեռաձայնի գիծերը ունկնդրուած եւ այլն, եւ այլն: Այս պատճառաւ, ընկերվարականներէն՝ Էլի–զապէթ Կիկու խորհրդարանական քըն–նիչ յանձնախումբ մը պահանջեց, մինչ Ժ· Շիրաք «վարչական անկախ քննիչ յանձ–նախումբ մը» կուզէ: Այս պահանջները կը զարմացնեն իրաւագիտական մարմին–ները, քանի արդարութեան վճիռ մը կայ պէտք չէ ունենայ իշխանութեան հետ: Արդէն, վարչապետն ալ, Ժ· Փ· Ռաֆա–րէն հակադրած էր եւ «առժամեայ» որա–կած վճիռը, մինչ օրէնք է որ դատա–կան վճիռ մը չի մեկնաբանուիր:

*
**

Փաթրիք Տէվէճեանին համար («Ֆիկա–ռօ», Փետրուար 2) դատարանը ժողո–վուրդին պահապանը չէ, բայց, վճիռը փայլուն ապացոյցն է արդարութեան ան–կախութեան քաղաքական իշխանութեան նկատմամբ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՕՎ

ԻՐԱՔԵԱՆ ՔԻԻՐՏԻՍՏԱՆԻ Ապրիլ քա–ղաքին մէջ, անձնասպանական ռմբափորձ մը գործուած է կիրակի, Փետրուար 1–ին եւ որու հետեւանքով 56 մեռեալ եւ աւե–լի քան 200 վիրաւորներ կան: Ապրիլ Պարզանիի Դեմոկրատ կուսակցութեան բերդը կը նկատուի: Ապրքը գործած են երկու քամիքաղներ, որոնք պայթեցու–ցած են իրենց կրած ռումբերը Պարզանիի եւ Թալապանիի կուսակցական կեդրո–նավայրերուն մէջ: Զոհերուն մէջ բազ–մաթիւ Քիւրտեր կան, որոնց կարգին գաւառապետը՝ Աքրամ Մանթաք: Ապրքը կը զուգադիպէր նաեւ ԱՄՆ–ու Պաշտպանութեան նախարարութեան Թիւ 2–ին՝ Փօլ Վոլֆովիցի Պաղտատ այցին: Ուրիշ ռմբափորձ մըն ալ զոհ գացած են մէկ ամերիկացի զին–ուոր եւ 12 ուրիշներ ալ վիրաւորուած են

(Շար·ը Դ· էջ)

ՊՈԼՍՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ՄՈՒԹԱՖԵԱՆ ԱՐԿԱԾԱՀԱՐ

Պոլսոյ Մեսրոպ պատրիարքը Լիվիոյ չրջանը կատարուած խմբական ուխտա–դնացութեան մը ընթացքին Փետրուար 1 Կիրակի դիչեր Անթալիոյ մօտակայքը արկած անցուցած է: Իր դռնը – ւած մինիպուսը տապալած է ու պատ–րիարքն ու իրեն ընկերացողները վիրա–ւորուած: Իրերն ալ փոխադրուած են Վապըֆ հիւանդանոցը: Մեսրոպ Արք·ի տաքն ու քիթը կոտրած են, մարմնին վը–րայ ալ ունի զանազան վէրքեր: Թեթե–ւակի վիրաւորուած են նաեւ կրօնական ժողովի փոխ – առենապետ Սահակ Աբե–ղայ Մաչալեան, պատրիարքարանի մա–մուլի բանբեր Լուիզ Պաքար, լուսանկա–րիչ Մանուէլ Զրթաք եւ երիտասարդաց յանձնախումբին կարգ մը անդամները:

Փետրուար 2, Երկուշաբթի առաւօտ Պոլիսէն հեռաձայնով մեր ստացած տե–ղեկութիւններուն համաձայն նոյն օրը Մեսրոպ Արք· Պոլիս կը փոխադրուէր:

ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ ՀԱՆՐԱՀԱՒԱՔԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՄՈՒՏՔԻՆ ԴԷՄ

Թուրքիոյ Եւրոպական Միութեան ան–դամակցութեան դէմ Հայ Դատի Յանձ–նախումբին Փարիզի Փետր· 1–ի հանրա–հաւաքը հոծ բազմութիւն մը բերած էր յայտարարուած ժամէն առաջ, փալէ տէ Գոնկրէի «Պորտօ» սրահը· այնքան որ ժամը 15·30–էն առաջ չուրջ 700 հոգինոց սրահը բերնէ բերան լեցուած էր, անցքե–րը գրաւուած էին կանգնած անձերով, իսկ սանդուխները վերածուած՝ յաւել–եալ նստատեղիի: Յայտարարուեցաւ որ դուրսը մնացած բազմութեան համար ձայնական համակարգ մը ի գործ դըր–ուած էր, որպէսզի դռնէ լսովի հետեւին անցած–դարձածին:

Ներկաներուն մէջ էին Գիւտ Արք· Նազդալեան, Հայաստանի, Ղարաբաղի, նաեւ Կիպրոսի ներկայացուցիչներ ու հայաշատ չրջաններէ բազմաթիւ պաշ–տօնական դէմքեր· Փարիզ, Արնուվիլ, Ալֆորվիլ, Գլամար, Իսի, եւլն·:

Յայտագիրը սկսաւ Շ· Ազնաւուրի տե–սագրուած ուղերձով· ան խստիւ դա–տապարտեց Թուրքիոյ տասնամեակներու ուրացումը, ըսելով որ Եւրոպայի անդա–մակցութեան համար անհրաժեշտ է ի–րենց հետեւիլ Գերմանացիներու օրինա–կին: Թուրքիոյ համար ճակատագրա–կան նման պահու ցեղասպանութեան ճա–նաչումը պարտադրելու հետամուտ կազ–մակերպութիւնը հասնելու Ազնաւուրի ժողովրդականութիւնը օգտագործելու միտքով չարժած էր· բայց, տեսագրու–թիւնը աւելի տուաւ փաստը թէ ամէնէն ազնուական նպատակն ալ բաւարար չէ մէկ օրէն միւսը երդիչէն քաղաքական մարդ կերտելու:

Հայ Դատի Յանձնախումբը օրուան վի–ճարկումին մասնակցելու հրաւէր ուղղած էր հինգ կուսակցութեան· ընդունած էին ԻԽ· Տէ· Էֆ·–ը, ԻԽ· ԷՄ· ՓԷ·–ն եւ Ընկերվարականները· Բնապահներն ու Հա–մայնավարները չէին պատասխանած: Ընդունած առաջին կուսակցութիւնը կը ներկայացնէր Իսիի քաղաքապետը Անտ–րէ Սանթինի, ԻԽ· ԷՄ· ՓԷ·–ն Ռոժէ Գա–րուչի որ փոխարինած էր Ֆ· Գոտիէն, իսկ Ընկերվարական կուսակցութենէն ներկայ էր Հ· Տէվիր: Իրենց հետ հրաւիրուած էին վկայութեան ղերով՝ Իսրայէլէն ցե–ղասպանութիւններու, ուրացումի երե–ւոյթին մասնագէտ եաիր Օրոն եւ ծանօթ դրող, հոգեվերլուծող Ժ· Միլլէր: Վի–ճարկումի վարիչներն էին հեռատեսիլի Բ· կայանէն յայտնի լրագրող Անյէս Վահ–րամեան եւ կազմակերպիչ մարմնէն Մի–քայէլ Ղազարեան:

Վիճարկումին սկիզբին իր ներկայու–թիւնը եւ կեցուածքը բացատրող ելոյթ մը ունեցաւ Ե· Օրոն· անկեղծ վրդովու–մով անդրադարձաւ Իսրայէլի ժխտումի չամառութեան, ըսելով որ անհասկնա–լի է ատիկա իրեն, յատկապէս ինքն ալ ցեղասպանութեան զոհ պետութեան մը կողմէ: Ինք հարկաւոր կը նկատէր որ զոհերու մրցակցութիւնը փոխարինուի տուժածներու, վիչտերու զօրակցու–թեամբ: Պաշտպանեց տեսակէտը թէ ցե–ղասպանութեան ճանաչումով Իսրայէլ ա–ւելի լաւ Իսրայէլ մը պիտի ըլլար ու նոյնն էր պարագան Եւրոպայի, Թուր–քիոյ համար:

Վիճարկումին մասնակից քաղաքական երեք դէմքերն ալ առանց այլեւայլի Թուրքիոյ անդամակցութեան պայման կը նկատէին ցեղասպանութեան ճանա–չումն ու պարտադրուած միւս չափանի–չերուն –կիպրական հարցի կարգաւո–րում, Քիւրտերու իւրաւունքներուն ճա–նաչում եւ Հայաստանի չրջափակման վերացում–, յարգանքը· այսուհանդերձ, հետաքրքրական մատնանչում մը ըրաւ Ա· Սանթինի, ըսելով որ Անգարա վեր–ջին չրջանին կարեւոր քայլեր կ'առնէր ու հատնական էր որ առանց չնորհիւ ընդունելի նկատուէր անդամակցութիւնը:

Ուշադրաւ էր Ժ· Միլլէրի վերլուծու–մը· ան ըսաւ թէ Թուրքիոյ համար որ օ–րինական է ժխտողականութեան վրայ հիմ–նուած պետութեան, ճանաչումը միւնչեւ իսկ կը սպառնայ երկրին միասնականու–թեան: Ապա աւելցուց թէ ճանաչումը մի–միայն Հայերու վերաբերող հարց մը չէ, այլեւ բոլոր ժողովրդավարներուն:

Վիճարկումը մէկէ աւելի անդամներ յանգեցաւ այն կէտին թէ անկախ պար–տադրուած չափանիչերու չարգանքէն, ընդունելի պիտի ըլլա՞ր Թուրքիոյ անդա–մակցութիւնը: Մասնակիցներէն ոչ մէկը յստակ պատասխան ունէր հարցումին: Նիւթ եղաւ ռէալփոլիթիքի ու պատմա–կան, բարոյական, նաեւ քաղաքական պահանջներու հակադրութիւնը: Հոս եւս մարզերը իրարմէ անջատելու դեղագիր չկար:

Յայտարարուեցաւ թէ Հայ Դատի Յանձնախումբը նոյն առիթով հանրագը–րութեան մըն ալ ձեռնարկած էր· անով կը պահանջուէր Ֆրանսայի Հանրապե–տութեան նախագահէն որ հակադրուի Թուրքիոյ անդամակցութեան որոշակի թուական ճշդուելուն:

Օրուան կարեւոր նիւթերէն էր Եւրո–պական Խորհրդարանին ընտրութեան հայ թեկնածուներու հեռանկարը: Յայտնա–պէս, երեք մասնակիցներն ալ կողմնակից չէին· ըսին թէ չատ էին նման բանի դը–րաւարկները, կային վտանգներ:

Վերջաւորութեան, Հայ Դատի Ֆրան–սայի կազմին նախագահը Յարութ Մար–տիրոսեան համադրումի խօսքով հանդէս եկաւ· ըսաւ թէ ամէն ատենէն աւելի է ա–նրիթը այս անգամ չփախցնելու եւ Թուր–քիան ճանաչումի քայլին մղելու վճռակա–մութիւնը: Շեչտեց թէ ներկայ քաղա–քական դէմքերուն յանձնառութիւնը պէտք է գործնապէս ալ արտայայտուի:

Տեղին, լաւ ծրագրուած ձեռնարկ մըն էր որ ինչպէս յայտարարուեցաւ, յաջորդ–ները պիտի ունենայ Փարիզի ու հայաշատ այլ քաղաքներու մէջ:

Ա· ԹՈՒԹՈՑԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ ՄԸ ՊՈԼՍՈՑ ՄԷՋ

Յունուար 28–ին պաշտօնական ընդու–նելութեամբ մը Սեւ Ծովեան տնտեսական համագործակցութեան մօտ Երեւանի մը–նայուն ներկայացուցչական գրասենեա–կին բացումը կատարուած է Պոլսոյ մէջ: Ինչպէս կը տեղեկացնէր «Մարմարա» (Յունուար 30), Հայաստանի ներկայա–ցուցիչը Արսէն Ադեան բաւական ժա–մանակէ ի վեր այդ պարտականութիւնը կը կատարէր անպաշտօն գրասենեակի մը մէջ:

Բացումին ներկայ գտնուած են Մեսրոպ պատրիարքը, Ռուսաստանի հիւպատոսը, Սեւ Ծովեան տնտեսական համագործակ–ցութեան նախագահը, ԱՄՆ–ու փոխ – հիւպատոսը եւ հայ ազգային բազմաթիւ դէմքեր: Ա· Ադեան ելոյթով մը չը–նորհակալութիւն յայտնած է չուրջ մէկ–կուկէս տարի իրեն զօրավիգ կանգնողնե–րուն, ապա գնահատանքի խօսք արտա–սանած է Մեսրոպ պատրիարք: Ան Սեւ Ծովեան տնտեսական համագործակցու–թիւնը առիթ նկատած է երկու երկիրնե–րուն յարաբերութիւնները բարելաւելու:

«ԿՈՌՈՒՊՑԻԱ» ԲԱՌՆ ԱԼ ՁԱՐԻՔ, ԲԵՌՅԱԾՆ ԱԼ

Անկախութենէն ի վեր այս հրէշակերպ բառը ամենայն հանգստութեամբ, գրեթէ հպարտօրէն իր հասակը կը պարզեցնէ հայաստանեան լրատուականներուն մէջ ու իշխանութեան դէմքերու Սփիւռքի այցին անոնց հետ կազմակերպուած հանդիպումներուն, տեսակցութիւններուն դետնին վրայ: Կաշառակերութիւն, չարաշահում, չհաշուում, չհապարծում, չարաչար գործածութիւն ու նման այլ միտքեր ամփոփած «corruption» բառն է որ Մոսկուայի վրայով հասած է Հայաստան, չատ մը ուրիշներու նման, մատնանշելու օրէ օր ծաւալող ժխտական երեւոյթները:

Ձամբուն վրայ ինքնաչարժերու երթեւեկին հսկող ոստիկանը որ աւելի անտեղի, քան՝ տեղի տուղանք կը պահանջէ ու կը դանձէ չարժաւարէնն, պաշտօնեան որ իր գործը ընելու համար յաւելեալ վճարում մը կը փրցնէ երեն դէմոզէն, ուսուցիչը, կամ համալսարանի դասախօսը որ այսքան տոլարի փոխարէն միայն բաւարար նոթ, կամ վկայական կուտայ աշակերտին, ուսանողին, կամ գինքը կ'ընդունի համալսարան, պետական տնօրինողը որ իւղոտ գումար մը դրպանելով կը յօժարի «Ամէ՛ն» ըսել անկարելի աղօթքին ու այս կարգի ծանօթ ու անծանօթ բոլոր օրինակները որպէս «կոռումպացուած»ներ, կը կազմեն հրէշակերպ բառին ու անոր բեռցածին անիծեալ գերդաստանը:

Երեւոյթը օրէ օր բարգաւաճող իր բնոյթով մտահանչուեցաւ, քննադատուեցաւ, պախարակուեցաւ, բայց այդ գերդաստանին անդամները ոչինչէ ազդուեցան: Բան չփոխուեցաւ երբ սկսաւ գերուիլ, ըսուիլ թէ ախտը որոշ մտնանկգութիւն կ'ունենայ արտագաղթի հակումներուն, որոշումներուն մէջ: Իսկ երբ մտահանչումը կ'ըլլար գեկավար դասու ներկայացուցիչի մը հետ պարագայական հանդիպումին, կը ստանար հաստատական պատասխան, չատ խոնարհութեամբ ձեւակերպուած. «այո՛, այո՛, իմանում ենք, դա մեր էլ մեծ ցաւն է, սակայն, հասկանո՞ւմ էք, օրէնք – մօրէնք, բան – ման, էապէս է իրավիճակը. վաղը, վաղը լաւ կը լինի»: Երբեմն այնքա՛ն անզօրութիւն կը մտահնչին այս պատասխանները որ գրեթէ մարդ կ'ամչնար նման փափուկ, ցաւցնող կէտի մը վրայ մատ դրած ըլլալէն: Բարեբախտաբար, չաճախ չուտով մէկը կը հասցնէր տեղեկութիւնը թէ այդ անզօրութեան դիմակին ետին ապարանք մը, մերսէտէս մը, կամ սրճարան մը պահուած էր:

Պատասխաններու երկրորդ դասակարգ մըն ալ կար. ան ալ մղուած կ'ըլլար ինքնագոհութեան սկզբունքէն: Հարցուցմին, կամ քննադատական ակնարկին հասցէն անմիջապէս գինանոցէն կը հանէր կազմ ու պատրաստ, իւղոտած զէնքը. «է՛հ, իմանո՞ւմ էք, Վրաստանում, Աղրբեջանում չատ աւելի վատ է վիճակը: Մենք դեռ ոչի՛նչ»: Պատասխան որ չատ բացայայտ կերպով կը հասկնայ թէ դժգոհելու իրաւունք չունիս. նոյնիսկ պէտք է շնորհակալ ըլլաս, փառք տաս որ Երեւանը յօժարած է Թիֆլիսէն, Բաքուէն մէկ – երկու քայլ ետ մնալու...:

Վերջին չաբաթներուն նորէն սկսած է յաճախակի յայտնուիլ բառը հայկական լրատուականներուն մէջ: Այս անգամ դանդաղը, քննադատութիւնը չեն գրգռած պատճառը, այլ՝ սրբագրութեան լուրջ կարծուած կամքը: Հայաստանի իշխանութիւնները վերջապէս որոշած ըլլալ կը թուին չարիքին մուխը մարել: Աւելի քան տասը տարիէ ի վեր ցոյց տրուած անտարբերութիւնը այնքան խոր արմատ ձգած է մտքերու մէջ որ մարդ կ'ուզէ հարցնել թէ այլեւս փետելիք մա՞րդ չէ մնացած, թէ բոլոր «կոռումպացուած»ները տիրացած են դղեակի, ինքնաչարժի, խանութի, սրճարանի ու մնացեալ «բարիք»ներուն:

Ամէն պարագայի, չուրջ ամիսէ մը ի վեր նորութիւնը պայքարն է, թէեւ այս անգամ առանց «մինչեւ վերջի» բեմադրո պատգամին: «Աւելի լաւ որ այդպէս է» պիտի ըսեն, ապահովաբար անոնք որոնք անոր գարաբաղեան տարբերակին յանգած կէտին մորմոքը տակաւին չեն մոռցած: Իսկ պայքարը յոյսի նոր հորիզոններ բացած է «կոռուպցիա»յէն զժգոհներուն, տուժածներուն առջեւ:

Պայքարին որոշ մասնակցութիւն կը բերէ սփիւռքի լրատուականներուն ոլորտն ալ, «փտախտ» որակելով երեւոյթը, ատով գոնէ հրէշակերպ անուանումին ամօթը մաքրելով: Ճի՛շդ է, տեղի՞ն է ընտրութիւնը, թո՛ղ լեզուաբանները վիճին անոր մասին. աւելի հետաքրքրականն է գործնականին մարդը:

Ան կ'երկարի մինչեւ երեք տարի առաջ, 2001–ի Ճունուարը երբ կառավարութեան այդ ուղղութեան աշխատանքը համակարգող յանձնաժողով մը կազմուեցաւ: 2003–ին ալ հաստատուեցաւ կաշառակերութեան դէմ պետական ռազմավարութիւն եւ անոր կիրարկութեան ծրագիրը: Ձայն վաւերացուց նախագահը, Դեկտեմբեր 1–ին: Նպատակն է, ինչպէս կ'ըսուի յաճախ, վերջ տալ ախտաւոր ու տարածուն այդ երեւոյթին պատճառներուն, երկրին մէջ ստեղծել բարոյահոգեբանական առողջ մթնոլորտ: Այդ նպատակին տանող քայլերէն կ'ակնկալուի նաեւ որ նպաստէ ժողովրդավարութեան, քաղաքացիական հանրութեան, իրաւական պետութեան հաստատումին, չուկայի ազատ մրցակցութեան զարգացումին ու աղքատութեան նուազեցումին:

«Ազդ» օրաթերթին (Ճունուար 15) մէջ Ռիմա Եգանեան նիւթին մասին զրոյց մը ըրած է նախագահի խորհրդականներէն Բագրատ Եսայեանի հետ: Անոր առաջին ըսածը այն է որ կաշառակերութեան դէմ կանխարգիլման քայլերը միշտ ալ առաջնային տեղ զրաւած են: Այսօր, հարցը որոշելը չէթէ ո՛ր ոլորտները աւելի կամ նուազ ապականած են. այլ, կանխարգիլման ուղղութեամբ յստակ առաջարկներ մշակել ու ներկայացնել նախագահին: Զէ՞ որ աւելի դիւրին է կանխարգելիչ ձեւեր մշակել, քան՝ պատժել չարիքին պատասխանատուները:

Բ. Եսայեանի հետաքրքրական կերպով մատնացոյց կ'ընէ հանրութեան դերը կաշառակերութիւնը կանխարգիլելու գործին մէջ: Կ'ըսէ. «քաղաքացիական հասարակութիւնը պէտք է դիտակցի իր պատասխանատուութիւնը՝ իշխանութիւնների կողմից զրուող ու ընդունուող օրէնքների յստակ կիրառման առումով»: Պատասխանատուութեան կարեւոր դեր կը տրուի նաեւ լրատուականներուն. մամուլէն կը սպասուի «անաչառօրէն, անկախ այսօրուայ քաղաքական շահից, վեր հանի առկայ հիմնախնդիրները, խոցելի կէտերը՝ կոռուպցիոն ռիսկերը բացայայտելու առումով»:

Որոշուած ու ձեռնարկուած պայքարին մէջ Եւրոպայի աղդակն ալ դեր ունեցած է, ինչպէս յայտնի կը դառնայ Բ. Եսայեանի խօսքերէն: Ան վստահ է որ Հայաստան այս տարուան ընթացքին «կաշառակերութեան դէմ երկիրներու խումբ»ին անդամ կ'ընդունուի: Եւրոպական այդ կազմակերպութեան անդամ են Եւրոպայի 35 երկիրներ որոնց վերջինը Թուրքիան էր (Ճունուար մէկէն), ու ԱՄՆ–ը: Այդ խումբին հետ գործակցութիւնը աւելի արդիւնաւոր կը դարձնէ մաքրագործումի քաղաքական կամքը: Ատոր հետ, կարեւոր դեր կը կատարէ երկիրը «Եւրոպականացնել»ու մէջ:

Բ. Եսայեանի ըսածներուն մէջ ուրախացնողն ու զարմացնողը քով քովի են: Ուրախացնող է իշխանութիւններու վճռակամութեան փաստը. զարմացնող, իր կողմէ լրատուականներուն վերագրուած գործը որ տեսակ մը ճնշում բանեցնելն է իշխանութեան համակարգին վրայ, որպէսզի այս վերջինները չչեղին, չմոլորին:

«Կոռուպցիա», կաշառակերութիւն, կամ փտախտ, կարեւորը այն է որ բարեփոխութեան հարկը զգալի եղած է վերջապէս, նոյնիսկ եթէ ատիկա աւելի եւրոպական բարենիշի սիրոյն է եւ ոչ ժողովուրդին վիճակին բարելաւումին: Ճունուանք տասնամեակ մըն ալ չօշափելի արդիւնքին սպասումով չենք անցըներ: Թէեւ եւրոպացին մեզի չափ համբերութիւն չունի:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՎԵՐՑԻՇՈՒՄԻ ՃԱՄԲՈՎ

ՁԱՒԷՆ ԱՐՔ. ՁԻՆՁԻՆԵԱՆ

Մահագոյժը՝ մեր «Ցառագ»էն: Հանգիստ եգիպտոսի Թեչի Առաջնորդ Ձաւէն Արք. Ձինչինեանի (Ճունուար 22):

Հաւատքի լուսաւոր ճամբով Հայաստանեայց Եկեղեցւոյն սպասարկած եւ, հետեւաբար, միանգամայն ազգին ու հայրենիքին հաւատարմօրէն ծառայած այս անբասիր եկեղեցականին անունը մեր մտքին մէջ ամուր դրոշմուած էր, երբ Սեպտեմբերի օր մը, 1997, առիթ կ'ունենանք մօտէն լսելու սրտի մօտիկ խօսքերը անոր, արտասանուած իբր Հուսկ Բանք, ի Գահիրէ:

Առիթը՝ Եգիպտահայ Ազգային Վարժարաններու, – Գալուստեան, Նուպարեան, Պօղոսեան, – չրջանաւարտներու վերահանդիպումի հաւաքն էր, չորրորդը նախաձեռնութեանց կարգով:

Ժամանակացոյցին սահմանումով, Կիրակի, Սեպտեմբեր 14, երբեմնի չրջանաւարտներս եգիպտահայ կրթարաններու, քանի մը հարիւր այդ պահուն, ներկայ կը գտնուինք կրթական դիմագիծով կազմակերպուած հանդիսութեան, Նեղոսի մեր Նայլ Հիլթըն պանդոկի ընդարձակ ու լուսաւոր չքեղ սրահին մէջ:

Գեղարուեստական յայտագրի գործադրութեան աւարտին, աշխոյժ քայլերով բեմ կը բարձրանայ պիրկ ու ճիգ կազմով, ջլապինդ արտաքինով եգիպտահայոց Առաջնորդը, այժմ ողբացեալ:

Սիրով ողջունելէ ետք Եգիպտահայ ազգային վարժարաններու նախկին ընթացաւարտներու այս չորրորդ հաւաքը, ամրան այդ տօթ օրերուն, կ'անդրադառնայ մեր կրթական օճախներու յոյժ բարերար դերին, ասոնց այլապէս երախտաշատ առաքելութեան, ահա՛ երկար տասնամեակներէ ի վեր (Երիցագոյնը Գահիրէի Գալուստեանը, այդ տարին արդէն 143–ամեայ կրթարան, Նուպարեան, Հելիոպոլիս, 72–ամեայ, իսկ Աղեքսանդրիոյ Պօղոսեանը՝ 135):

Կը յիշեցնէ, թէ լեզուն, որեւէ լեզու, քաղաքակրթութիւն է եւ, արտայայտչական կերպ: Մեր պարագային է՛ նաեւ ինքնութեան սահմանում, հաստատում: Լինելութեան հաղարամեակներու ճամբուն վրայ, Հայոց լեզուն նոյնպէս բանալի է մեր երանեալ պապերու արարած մշակոյթի դանձարանը բանալու, ուր ծըրարուած կը մնան մատաղաթներու վրայ հոգեզրուած աղօթքներ, մեկնութիւններ, պատմութիւնը ժողովուրդի մը, իր փառահեղ յաղթանակներով, դիւցազներգութիւններով, ոգորումներով եւ տառապանքներով:

Հաստատելէ ետք Հայ Դպրոցին հինէն ցայսօր ստանձնած եւ կատարած խիստ փրկարար դերը՝ սերունդներու հայադրոշմ դիմագիծի կերտման ու ձեւաւորման մէջ, կը յորդորէ, գրեթէ հարկեցուցիչ չեշտով.

– Մտածեցէ՛ք հայօրէն, խօսեցէ՛ք եւ գրեցէ՛ք, նաեւ կարդացէ՛ք հայերէն: Ձըլլայ թէ աղաւաղի ու ժժգունի մեր ջինջ լեզուն: Դարերէն եկող ու դարե – րուն գացող հայերէն լեզուն: Մեր պաշտպանն ու միջնաբերդն էր երէկ: Նոյնը նաեւ այսօր: Պարտինք պահել ու պաշտպանել մեր ամրակուռ միջնաբերդը:

***

Պէտք եղաւ, աւա՛ղ, բօթը մահուան, որպէսզի յետադարձ հայեացքի ճամբով վերյիշենք ու արձանագրենք Հուսկ Բանքի չրջանակով երիզուած այս քանի մը խօսքերը:

Ողբացեալ Հոգեւորականը՝ Ձաւէն Արք. Ձինչինեան, մօտ 27 տարի անընդմէջ, իբր Հոգեւոր Առաջնորդ Եգիպտահայոց, օրինակելի տքնութեամբ եւ գնահատելի աշխատանքով (ընդգծելի նոյնպէս՝ մշտաւոր մակարդակով, այլապէս նկատելի) ձգտեցաւ եւ, անշուշտ յաջողեցաւ, պահել – պահպանել անցեալով հարուստ տիպար գաղութի մը ազգային դիմագիծը: Մաքուր, անպայմա՛ն:

Մեծարելի գործ, ստուգիւ:

ԺԻՐԱՑՐ ՄԻՐԻՃԵԱՆ

7–ՐԴ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՊԱՐԱՃԱՆՈՎԻ 80–ԱՄԵԱԿԻ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՍԿՍԱՆ ՆՈՒԱՆ ԵՒ ԿԱՐՄԻՐ ԳԻՆԻՒ ԽՆԿԱՐԿՈՒՄՈՎ

Այս տարի չարժապատկերի արուեստի մեծանուն հայ գործիչներէն Սերգէյ Պարաճանովի ծննդեան 80–ամեակն է, որուն առիթով Ուրբաթ, Ճունուար 9–ին, Հայաստանի Թէ Սփիւռքի մէջ տեղի ունեցաւ տարբեր տարողութեամբ նախաձեռնութիւններ: Այս տօնակատարութիւնները, որոնք պիտի երկարին ամբողջ տարուան վրայ, անդամ մը եւս լուսաբաձակը կեդրոնացուցին Սերգէյ Պարաճանովի ստեղծագործութիւններուն արժեւորումին եւ անոր արուեստագէտի ինքնուրոյն ու անկաշկանդ անհատականութեան վրայ:

«Նռան գոյնը», «Մոռացուած նախնիների ստուերները», «Աչուղ Ղարիպ», «Խոստովանանք» եւ այլ ժապաւէններու հեղինակին ծննդեան յոբելեանին առաջին տօնակատարութիւնը տեղի ունեցաւ Ճունուար 9–ին, Երեւանի Կոմիտաս գբօսայգիին մէջ գտնուող անոր պանթէոնին չուրջ հաւաքուած երկրպագուներու եւ արուեստագէտներու բազմութեամբ մը: Մեծ արուեստագէտին նկատմամբ յարգանքն ու հիացումը արտայայտուեցան խնկարկումովը հայկական արուեստի խորհրդանշաններ նռան եւ կարմիր գինիին, որոնք էական արտայայտչամիջոցներ են արուեստագէտին ստեղծագործութիւններուն եւ յատկապէս ժապաւէններուն մէջ Պարաճանովի արձանը նոյնպէս կը կրէ անոր արուեստին բնորոշ պատկերով՝ նռնով զարդարուած դափնեպսակ մը: Պարաճանովի բարեկամ, աշխատակից Ալպէր Եաւուրեան, հաւաքին ընթացքին արտասանած իր խօսքին մէջ չեշտած է, թէ Պարաճանով ծնած էր ըլլալու համար ապագայի արուեստագէտ: «Այն բոլորը, ինչ որ ըսաւ Պարաճանով, անցեալ դարու 60–ական թուականներուն՝ կանխելով դասականները եւ բերելով իր վիրթիւէլ նորարարութիւնը, կը վերաբերի ներկային եւ նաեւ յետագայ ժամանակներուն: Մեծ արուեստագէտ ըլլալու կողքին, ան նաեւ մեծ մարդ էր, մեծ քաղաքացի ու հայրենասէր: Ես հիացած եմ մահուան ու կեանքի ընկալումի Պարաճանովի խոր փիլիսոփայութեամբ, որ առկայ է անոր գրեթէ բոլոր ստեղծագործութիւններու մէջ», աւելցուցած է ան:

Հայաստանի մէջ Պարաճանովի ծննդեան 80–ամեակի տօնակատարութիւնները ամբողջ տարուան ընթացքին պիտի շարունակուին պետական մակարդակի վրայ: Այս ծիրէն ներս Հայաստանի վարչապետ Անդրանիկ Մարգարեանի որոշումով կազմուած է կառավարական յոբելենական յանձնախումբ, որուն կը նախագահէ Հայաստանի մշակոյթի եւ եւրիտասարդութեան նախարար Թամար Պօղոսեան: Կը ծրագրուի կազմաեերպել Պարաճանովի ժապաւէններու ցուցադրութիւններ, արուեստագէտներու հանդիպումներ, յիշատակի ոգեկոչումներ:

ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՆԱԵԻ ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ ՄԷՋ

Շարժապատկերի միջազգային արուեստի առասպելներէն մէկը հանդիսացող Պարաճանովի յոբելեանը իր արժանի չուքով սկսաւ նչուիլ նաեւ Հոլիվուտի մէջ: Հայ Արուեստի Պատմութեան Հետազոտութեան եւ Դասախօսական ընկերակցութիւնը Հոլիվուտի մէջ կազմակերպած է արուեստագէտին ժապաւէններու ցուցադրութեան չաբաթ որ սկսաւ Ճունուար 9–ին, Պարաճանովի ծննդեան օրը, եւ պիտի տեւէ մինչեւ Փետրուար 1–ը: Ցուցադրութիւնը կը կատարուի Նաեի Հոլիվուտի Արուեստի Թանգարանի Ֆիլմի Կեդրոնի Պրեսթըն Օտիթորիում դահլիճին մէջ:

Ցուցադրութեան ընթացքին պիտի ներկայացուին Պարաճանովի «Նռան գոյնը», «Մոռացուած նախնիների ստուերները», «Աչուղ Ղարիպ», «Խոստովանանք» եւ «Սայաթ-Նովա» ժապաւէնները, որոնք ցուցադրուելէ ետք պիտի քննարկուին ներկայ գտնուող հրաւիրեալ հիւրերու կողմէ:

Ցուցադրութեան առաջին օրը, Ուրբաթ, Ճունուար 9–ին, ներկայ գտնուող հիւրերուն մէջ էին Պարաճանովի այրին՝ Նինա Ալեքսանդրովա-Սադունիշվիլի, Պարաճանովի ընկերներ Ռոման Կաչանով եւ Ալեքսանդր Մինկին, Պարաճանովի ժապաւէններուն մէջ դերակատարած Ռուբեն Գեւորգեան, Ալեքսանդր Պոնոմարեւ, Ալեքսանդր Ֆատեեւ, Ալեքսանդր Պոյարսքի, Ռոման Ցիլիքեան, Ռոման Ցիլիքեանի այրին՝ Ռիմա Վասիլեան, Ռոման Ցիլիքեանի դուստրը՝ Նաթալի Ցիլիքեան, Ռոման Ցիլիքեանի թոռնիկը՝ Ռոման Ցիլիքեան Կրտսեր, Պարաճանովի ժապաւէններուն մէջ դերակատարած Սոֆիկօ Չիաուրելի, Ռուբեն Գեւորգեանի այրին՝ Ռիմա Գեւորգեան, Պարաճանովի ժապաւէններուն մէջ դերակատարած Ռոման Ցիլիքեանի դուստրը՝ Նաթալի Ցիլիքեան, Ռոման Ցիլիքեանի թոռնիկը՝ Ռոման Ցիլիքեան Կրտսեր, Պարաճանովի ժապաւէններուն մէջ դերակատարած Սոֆիկօ Չիաուրելի, Ռուբեն Գեւորգեանի այրին՝ Ռիմա Գեւորգեան

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆԻ «ՄԵՌՆՈՂՆԵՐ»Ը

Հայ թատրոնի ընկերակցութեան թատերական ընթերցումներու 17-րդ շարքին Յունուար 25-ի յայտագիրը կազմուած էր Վահէ Օշականի «Մեռնողներ» խորագրուած արդիական թատերախաղով: Ան կը ներկայացնէ հայկական վանքի մը մէջ հրոսակներու յարձակումին տակ սպան-նուող վանականի մը մահը: Հերոսները ձայնական խումբեր են, քանի որ ինչպէս կ'ըսէ հեղինակը պործին մուտքի բաժնին մէջ, թատերդուխիւնը պրուած է աւելի ձայնասփիւռի համար: Ձայները կ'արտայայտեն աւելի՝ քան դէպքեր, հոգեվիճակները, մտածումները, զմբոնումները:

Փորձառական թատրոնի այս նմոյշը տրով վակուեցաւ Պ. Դուրեանի «Թատրոն կամ Թշուառներ»ով սկսած մեռնելու թեմայով թատերդուխիւններու ծրագիրը, Վ. Օշականի առաջին թատերախաղն է. զայն գրի առած է Փարիզի ուսանողութեան շրջանին, 1953-ին: 1955-ին հրատարակուած է Պէյրութի «Ակօս»ին թիւերուն մէջ, բայց չէ բեմադրուած: Անոր պատմուածքներուն, ուրիշ գրուածքներուն մէջ տիրական ըմբոստի, «հակա»յի չէշտերը հոս տեղ մտած են արդէն, այդ թուականէն:

Խաղը նախորդ ընթերցումներու նիւթերէն բոլորովին տարբեր ու ոչ այնքան դիւրամատչելի ըլլալով հանդերձ, ներկաները հետաքրքրութեամբ հետեւեցան: Այդ հետաքրքրութեան մէջ հարկ է մատնանշել կարեւոր բաժինը հինգ պատանիներու – Անահիտ Փիլիպպոսեան, Մարալ Քերովբեան, Էմիլի Քորթան, Կորիւն Խաչատուրեան, Վահան Քերովբեան – որոնք միացած մեծերու, աւելի փորձառուներու, չէշտելի յաջողութեամբ նպաստեցին խմբական ընթերցումի ժժուալ գործին: Անոնք բոլորն ալ, ինչպէս դիտել տուաւ ողջոյնի խօսքին մէջ խումբին պեկավարը Ա. Յովհաննիսեան, այդ հայերէնը կը պարտին տունին ու տրպէս «զպրոց»՝ «Մկնիկ» աշխատանոցի շաբաթօրեայ դասընթացքներուն:

Երկու արար եւ 15 պատկերով խաղին դերակատարներուն աւելի փորձառուներու խումբը բաղկացած էր Նոյեմի Իւսֆիլէ, Թիւրայր Զոլաքեանէ, Վետա Պայվէրտեանէ, Նազարէթ Գուլումճեանէ, Յարութիւն Խաչատուրեանէ: Բեմական պործողութիւններու ընթերցումը ըրաւ Աստղիկ Շինկիվեան: Իսկ փորձերը, ինչպէս միշտ, վարած էին Թիւրայր Զոլաքեան եւ Արբի Յովհաննիսեան:

Պարբերական նորերու մանակցութեամբ ալ որոշ մխանութիւն պահելու խումբին յաջողութեան հետ հետաքրքրութիւնը պահելու կարեւոր ապրակ եղաւ բեմադրութիւնը որ նուագադրչի իջած բեմայարաղրումով, չարժումով, Փարիզի Ուսանողական ոստանի Հայ տան սրահին չատ սահմանափակ կարելիութիւններէն առաւելագոյն ձեւով օգտագործած էր, ստեղծելով տպաւորիչ միջավայր մը:

Ընթերցումէն եաք որ չուրջ ժամ մը տեւեց, Ընկերակցութեան ղեկավար Ա. Յովհաննիսեան պատասխանեց գործին, հեղինակին առընչուած հարցումներու, ապա ծաւալեցաւ պրոյց մը, մանակցութեամբ պատանի դերակատարներուն:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՉԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ՏՐՊՐԷ – ՌԱՖԱՐԷՆ ԲԱՆԱՎԷՃ

Ազգային Ժողովի նախագահ՝ Ժ. Լ. Տրպրէի եւ նախարարապետ՝ Ժ. Փ. Ռաֆարէնի յարաբերութիւնները այլեւս թշնամական բնոյթ առած են եւ Յունուար 21-ին, Ռաֆարէն երկտող մը յանձնել տուած է Տրպրէի, ուր կ'ըսէ՝ «Ձեր յօդուածը անպարկեշտ կը զտնեմ: Կը ցաւիմ»: Այս խօսքերը հետեւանք են այն հարցազրոյցին, որ ըստ տեսած է «Մաչ»ի մէջ Ժան – Մարի Ռուարի կողմէ Ազգային Ժողովի նախագահին հետ: Տրպրէ ըսած է.– «Անհանգստութիւնս անկէ կուգայ, որ այն տպաւորութիւնն ունիմ որ Ֆրանսան կը մատակարարուի ինչպէս խանութպան մը (պութիխիէ) պիտի մատակարարէր իր խանութը»: Տրպրէ կ'ըսէ թէ պութիխիէ բառը չէ գործածած, բայց, Ժ. Մ. Ռուար կը հաստատէ որ գործածած է: Տրպրէ այլ քննադատութիւններ ալ կ'ընէ տնտեսական, ընկերային զետնի վրայ: Ռաֆարէնի հեղինակութիւնն ալ խնդրոյ առարկայ կ'ընէ, գովեստը վերապահելով Վիլբփէնի:

*
**

ԱՍՈՐԻՆԵՐՆ ԱԼ ԴԺԳՈՀ ԵՆ

Ասորի – քաղդէացիները եւ Սիւերը խոտորէն դատապարտած են Ֆրանսայի կրթական նախարարին՝ Լիւք Ֆէրրիի արտայայտութիւնները երեսփոխաններուն առջեւ, Յունուար 20-ին: Նախարարը ակնարկելով այդ քրիստոնեայ համայնքին (16 հազար ասորի – քաղդէացի կայ Ֆրանսա) ըսած էր որ Իլ – սը – Ֆրանսի մէջ, չուրջ 50 «մեծ խաչեր» կան եւ հարկ է վերջակէտ մը (ինք ըսած էր՝ հոլա մը) դրուի այդ չեղումին, արդարացնելու համար ցայտուն նշանները: Ասորի – քաղդէացիներու միութիւնը կը դատապարտէ եւ «անընդունելի կը զտնէ որ երեսփոխաններ եւ նախարարներ օգտագործեն այդ խաղաղ համայնքը որպէս տարաչխարհիկ փարաւան մը, արդարացնելու համար կրօնական նշանները կրելու օրինագիծը դպրոցին մէջ, որ կը վերաբերի այլ կրօնքներու»: Միութեան պատասխանատուն ըսած է «Մոնտ»ի որ «այդ խաչերը չատ սովորական են, չորս-հինգ սանթիմեթր երկարութեամբ: Սիներու միութիւնն ալ դրած է Լիւք Ֆէրրիի, ճշդելու համար որ վաթթոցը որեւէ ձեւով ծայրայեղութեան նշան չէ:

*
**

ԼԱԹՐԷՇԻ ԴԷՄ

Փարիզի Արդարադատութիւնը նախնական քննութիւն մը բացած է Մոհամէտ Լաթրէշի ցեղապաշտ նկատուած խօսքերուն առթիւ: Լաթրէշ, որ նախագահն է Ֆրանսայի Մահմետականներուն, լաչակի հարցին կապակցութեամբ, զանազան արձիներ ունեցած է արտայայտելու եւ ըսելու, ի մէջ այլոց, «Հրեաները ամէն բան ունին, մինչ մահմետականները ոչինչ ունին», «Շարոն = Հիթլէր»: Կարդ մը թերթերու մասին ալ խօսած է եւ ըսած թէ «Մոնտ–ը սիոնիստ թերթ մըն է Լիբերայի հրամանին տակ»: Հրէական կազմակերպութեան ներկայացուցչական Խորհուրդը եւ Լիբերան կ'ուզեն որ Լաթրէշի միութիւնը լուծուի: Արդարութեան նախարարը համաձայն չէ:

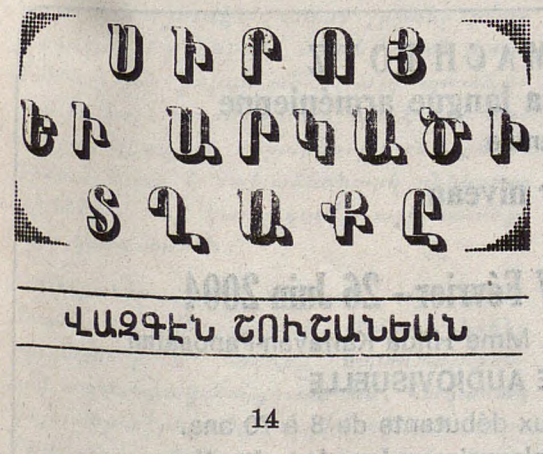
ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԸ ՋԱՒԱԽՔԻ ՀԱՐՑԻ ՄԸ ՄԱՍԻՆ

Ադրբեջանցի երեսփոխան Զ. Եագուպ որ ներկայ գտնուած է Վրաստանի նախագահին երդման արարողութեան ու հանդիպումներ ունեցած երկրին փչացնութեան զանազան դէմքերուն հետ, հաղորդած մը տուած է ադրբեջանական «525-րդ» թերթին. այդ պրոյցին մէջ լայն տեղ տուած է Վրաստանի հայերը-նակ Ջաւախքի չրջանին պահանջներուն, անոնց տալով անջատողական նկրտումի մը իմաստը:

Եագուպի ըսածը այն է որ Վրաստանի մէջ իշխանութեան փոփոխութենէն օգտուելով Հայեր կրնան «Կովկասի մէջ երկրորդ Ղարաբաղեան հարց մը ստեղծել»: Քաղաքական դէմքերու կարծիքով՝ նման պահանջ Վրաստանի կացութիւնը լարելու նպատակը կը հետապնդէ: Արդէն երկիրը չատ մը հարցեր դիմագրաւելու պարտաւորութեան առջեւ է, եթէ Ջաւախքի հարց մըն ալ աւելնայ, կացութիւնը ա՛լ աւելի կը բարդանայ: Հայերու ընթացքին մէջ կը մատնանչուի Ռուսաստանի դերը, քանի որ Մոսկուա չի փափաքիր որ վրացական նորընտիր իշխանութիւնը իր հակակչռէն խուսափի:

Ադրբեջանցի երեսփոխանը կ'ըսէ թէ եթէ Ջաւախքի Հայերուն ինքնավարութիւն տալու հարցը լրջանայ, Ադրբեջանցիներն ալ պորճալոյի խնդիրը օրակարգի կը բերեն: Սակայն, Եագուպ վըստահ է որ Սահակաշվիլիի դեկավարութիւնը նման բաներու ընթացք պիտի չտայ: Ան իրենց հետ տեսակցութեան ըսած է որ Վրաստանի բնակիչ բոլոր ազգախումբերը հաւասար իրաւունքներով, Սահմանադրական կանոններու չրջանակին մէջ պիտի ապրին: Ադրբեջանցի երեսփոխանը վստահ է որ այդ ուղղութեամբ Թիֆլիս հարկաւոր քայլերը պիտի առնէ: Երկրորդ Ղարաբաղ մը աննպատակ է թէ՛ Վրաստանի, թէ Հարաւային Կովկասին որ արդէն կ'ապրի լարուած մթնոլորտի մը մէջ:

Լաթրէշի ցեղապաշտ նկատուած խօսքերուն առթիւ: Լաթրէշ, որ նախագահն է Ֆրանսայի Մահմետականներուն, լաչակի հարցին կապակցութեամբ, զանազան արձիներ ունեցած է արտայայտելու եւ ըսելու, ի մէջ այլոց, «Հրեաները ամէն բան ունին, մինչ մահմետականները ոչինչ ունին», «Շարոն = Հիթլէր»: Կարդ մը թերթերու մասին ալ խօսած է եւ ըսած թէ «Մոնտ–ը սիոնիստ թերթ մըն է Լիբերայի հրամանին տակ»: Հրէական կազմակերպութեան ներկայացուցչական Խորհուրդը եւ Լիբերան կ'ուզեն որ Լաթրէշի միութիւնը լուծուի: Արդարութեան նախարարը համաձայն չէ:

ՎԱՉԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

14

Որ չունչ մը քաշեցի: Լռեցինք: Մեր աջեւէն անցան տոյդ մը ցնծուհիներ դրդռիչ ակնարկներ նետելով Աբեթխեանին, որուն աչքերը կ'արտայայտէին տխրութիւն ու ձանձրոյթ:

– Այսօր լուր առինք Պոլսէն, Երուա՛նդ. երկու չաբաթէն մեր նաւը այստեղ կ'ըլլայ, վոքրիկ յունական նաւ մը, գուցէ նոյնիսկ աւելի կանուխ: Ցամենայն դէպս մինչեւ երկու չաբաթ ծովուն վրայ կ'ըլլանք, – ըսաւ ուսոս զարնելով ու նշանակալից նայուածքով մը:

Հասկցայ, որ բան մը ունէր լեզուին տակը, բայց հաշիւ սիրտս կրցայ զսպել: Ուռվքս հետզհետէ կը մեծնար եւ ոչինչ չհարցուցի: Որքա՞ն կ'ուզէի, որ վայրկեան առաջ երթայինք ու ծրարը յանձնէր...

– Տե՛ս, Երուա՛նդ, ըսաւ անկեղծ, – ես կողմնակի մէկոցները չեմ սիրեր... Օր. Սիրարփին խնդրեց, որ քեզ համոզեմ, որ մնաս Կովկաս: Հայրը հարուստ է, բայց ես չեմ ուզեր անոր ոսկիներուն տիրանալ: Ես ուզածս ունիմ, ինչ որ կ'ուզեմ կրնամ ընել, ինչ որ կ'ուզեմ կրնամ գնել

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Եսթեր Ասլանեան (Սէն – Շամոն) իր մօր՝ Նուարդ Ասլանեան – Խաչատուրեանի մահուան 20–րդ (1984, փետրուար 2) տարելիցին ի յիշատակ 100 եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Սուրբ Պօղոս – Պետրոս եկեղեցիի հոգաբարձութիւնը Գայեանէ Սիմսարեանի մահուան առիթով ստացած է հետեւեալ նուէրները. –

Տիկին Արտեմիս Աչիկ 30 եւրօ, Պր. Գառուականեան 20 եւրօ:

***

Ալֆորվիլի Սուրբ Պօղոս – Պետրոս եկեղեցիի հոգաբարձութիւնը Մարի Տիւգեանի մահուան առիթով ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –

Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Տիւզեան 100 եւրօ, Տէր եւ Տիկին Գաբրիէլ Մխիթարեան 200 եւրօ, Տէր եւ Տիկին Մխրան Տէմիր 300 եւրօ, Պր. Ճարուճիւն Տէմիր 100 եւրօ, Սիմոպիւլեան ընտանիք (Գառատա) 100 եւրօ, Տէր եւ Տիկին Նահապետ Խօշաճ 200 եւրօ, Պր. Ժիրայր Մխրանեան (Մարսէյլ), Պր. Ճարուճիւն Հաճեմեան (Մարսէյլ) 100–ական եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ամման Սանոսեան 75 եւրօ, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Դուրեան 50 եւրօ, Տէր եւ Տիկին Նուրհան Իփէքճի, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Գարակէօզ 20–ական եւրօ:

(Շար. Ա. էջէն)

ամերիկեան կայանի մը մօտ՝ Պալատ (Պաղտատէն 75 քիլոմեթր հիւսիս):

ՄԵՌԻՔԻ ՄԷՋ, ուր տարեկան ուխտագնացութեան առթիւ հաւաքուած են 2 միլիոն մահմետականներ, փետրուար 1–ին, հրմշտուքի հետեւանքով 244 հոգի մեռած է եւ 200 վիրաւորներ կան: Ուխտաւորները ոտնակոխ եղած են, երբ տեղի կ'ունենար արարողութիւն մը, որու ընթացքին հաւատացեալները կը քարկոծեն սատանան խորհրդանշող կոթող մը:

ՍԱՐՔՈԶԻ, որ Յունուար 31–ին, փարիզի Հալերու թաղամասը գացած էր զօրավիգ ըլլալու համար Գովէչի չբջանային ընտրութեան, քիւրտ ցոյցերու եւ յարձակումներու ենթարկուեցաւ: Նախ փորձեց հակազդել, բայց, ի վերջոյ վախուստէ այլ ելք չգտաւ: Աւրուարձաններէ եկած երիտասարդներ էին, որոնք զանազան տեղերէ միջադէպեր ստեղծեցին: Գովէչ եւ Սարքոզի նախ յայտնեցան ոստիկանատուն ապաստան գտնել, ապա խոյս տալ քովընտի դուռնէ մը:

ԱՒԲԱՅ ՓԻԷՐ, փետրուար 1–ին, մասնակցեցաւ իր հիմնած էմմաուսի յիսնամեակի ոգեկոչումներուն: Այսօր, 91 տարեկան, կրօնաւորը Թրոքատէրոյէն կոչ մը եւս ըրաւ ի պաշտպանութիւն չքաւորներու, անօթեւան անձերու, ապա, ընդունեցաւ ժագ Շիրաքի կողմէ: Ցիսուն տարի առաջ, աբբայ Փիէր ցնցած էր ժողովուրդին խիղճը, կոչ ընելով որ օգնութիւն տրուի ցուրտէն փողոցը մնացած թշուառներուն:

ԳՐԻՖի (Ֆրանսայի Հրէական կազմակերպութեանց Ներկայացուցչական Խորհուրդ) տարեկան ճաշին կը մասնակցէին վարչապետ՝ Ժ. Փ. Ռաֆարէն եւ 16 նախարարներ: Այս առթիւ, Ռաֆարէն չնացած է համոզել Հրեաները, որ չվախնան, վստահութիւն ունենան իշխանութեան նկատմամբ, չեչտելով. – «Պէտք է վստահիք Ֆրանսայի, որովհետեւ Ֆրանսան էք»:

ՄԱՔՈՆի ՄԷՋ, «դեղին մանրուք»ներու արշաւին առթիւ տրուած համերգի մը, որու ներկայ եղած է Պերնառէթ Շիրաք, ծանր միջադէպ մը պատահած է երգչուհի Շէրիլի դէմ: Շուրջ 30 Մաղրեպցիներ նախատած են երգչուհին՝ «Ազատ Հրեայ, մա՛հ Հրեաներուն, պիտի սպաննեն ձեզ» բացագանչելով:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻՋ

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 7

Տօն Սբ. Յովհաննէս Սարգսի Զօրավարին եւ Որդւոյ Նորա Մարտիրոսին եւ Զորեքտասան Զինուորացն:

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՂ. ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section «SOSSE MAYRIG»
de MARSEILLE

organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas —
Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille —
Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair**
(airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis
(MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h
au 04. 91. 50. 15. 09

— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

***

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ ՁՈՐՍ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒ ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԵԿՈՑԹԸ

Կը մասնակցի. –
ՆԱՒԱՍԱՐԴ պարախումբը:

Փառք Շանօ, Մարտ 13, ժամը 20·30–ին:

THEATRE ARMENIEN

LES JEUNES DE LA CATHEDRALE
APOSTOLIQUE ARMENIENNE
DE MARSEILLE

présentent

ԿԱՐՄԻՐ, ԿԱՊՈՑՏ, ՆԱՐՆՋԱԳՈՑՆ

COMEDIE MUSICALE
écrite et mise en scène
par **Armand ZIREKIAN**

En hommage au grand poète
Yeghiché TCHARENTS

Le Dimanche 8 février à 16 heures

au Théâtre «G y p t i s »
136, rue Loubon, 13003 Marseille

P.A.F. : 12 Euros

Renseignements :
☎ **06. 10. 82. 18. 48 — 04. 91. 77. 84. 70**

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ–ԼԻՈՆ

ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳԻՍ

Շաբաթ, Փետրուար 7, տօն է ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳԻՍԻ:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10–ին:

Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆԱ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Centre Culturel
SAINT MESROB
Le jeudi 5 février à 20h45
ANAHIDE TER MINASSIAN
donnera une

CONFERENCE

sur
ANTOINE POIDEBARD
ET L'ARMENIE
(1904 - 1920)

Antoine Poidebard, missionnaire jésuite, fut représentant militaire français dans l'éphémère République d'Arménie (1918-1920), *puis enseignant à l'Université Saint Joseph de Beyrouth et promoteur de l'archéologie aérienne au Levant.*

Métro : Cardinal Lemoine, Monge
RER : Luxembourg
— Entrée libre · Cocktail —

ՇՈՒԹԵԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Շաւիւլի Տէր – Դաւթեան մանուճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ, Կիրակի, Փետր. 8, Շաւիւլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին, 6 ին կամիտաս, ողբացեալ խաչհիներու յիշատակին:

Աբարողութենէն ետք՝ ճաշ եկեղեցւոյ սրահին մէջ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս. վաճառքի մէջ ընդհ. դուռմարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մեռելին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին վարչութեան:

ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՏԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Վերջերս Երեւանի մէջ հրատարակուեցան. –

1.– Վլատիմիր Պետրոսեանի
«ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ ԵՒ ՄԵՐ ԺԱՄԱՆԱԿԸ»

2.– Յովհաննէս Չիլինկիրեանի
«ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ (ԻԲՐ ԹԷ) ՉԳԻՏՑԱՒ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ»

4 լեզուներով՝ մէկ հատորի մէջ, հայերէն, թրքերէն, ռուսերէն եւ անգլերէն:

Այս գիրքերէն ունենալ փափաքողները նամակով մը կրնան դիմել եւ մենք սիրով կը նուիրենք եւ կ'ուղարկենք իրենց հասցէին:

Հասցէ՝
MAISON ROUPEN SEVAG
Domaine du Loup — LE VERDON - B
06800 CAGNES-SUR-MER — **FRANCE**

l'Association MACHTOTZ
pour la défense de la langue arménienne
organise

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

NOUVELLE SESSION : 7 Février - 26 Juin 2004

L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian
par sa METHODE AUDIOVISUELLE

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans, qui veulent être capables de **s'exprimer dans les situations de tous les jours,** ainsi que de lire et écrire l'arménien.

Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h, à Paris.
(Absentéisme exclu)

2) Les cours de 2e, de 3e et de 4e niveaux continuent,

Les nouveaux élèves sont acceptés après un test de niveau.

3) Vous pouvez aussi vous procurer votre MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL POUR LES NON-ARMENOPHONES

Méthode audiovisuelle de Mme H. KALFAYAN-PANOSSIAN

3 volumes en couleur + un coffret de 4 cassettes audio (2 heures d'enregistrement). 87 Euros + 8 Euros de port.

Pour tous ces cours et le manuel ,
RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS: 01 47 50 97 51

ՀԱՅՐԱՒԱՌ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 4
MERCREDI
4 FEVRIER
2004

LE NUMERO: 1 €

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 եւրօ — վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ _ ԹԻՒ 20·873 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 79e ANNEE — N° 20·873

«ԹՈՒՐՔԻԱ ԳՈՐԾ ՉՈՒՆԻ ԵՒՐՈՊԱ»

ԿԸՄԷ Ֆ· ՊԱՃՐՈՒ

Ֆիկարօ – Մակռոնի (Փետրուար 1) առած հարցազրոյցին վերլուծութեան, այն հարցումին, որ կը վերաբերի Թուրքիոյ անդամակցութեան Եւրոպական Միութեան, ԻՒ _ ՏՏ _ ԷՖ–ի նախագահը՝ Ֆր· Պայրու կը պատասխանէ· _ «Ժակ Շիրաք եւ Լիոնէլ Ժոսփէն որոշեցին Թուրքիոյ անդամակցութիւնը, առանց նուազագոյն վիճարկումը կազմակերպելու: Առանց իրենց այդ ընտրութեան, այդ անդամակցութիւնը չէր ընդունուեր: Կը տեսնէք թէ ի՞նչ կը պատահի, երբ, բազմազանութիւնը չի յարդուիր: Այսօր, այդ անդամակցութիւնը ճամբայ ելած է: Նոյնիսկ, եթէ հարկ է, սկզբունքով, Դեկեմբերին սպառել բանակցութեանց սկիզբի սկզբունքը վաւերացնելու համար: Ինծի համար, սխալ մըն է· _ Թուրքիան եւրոպացի չէ: Իրեն հետ, կարելի էր ղեկավարութեան նախընտրական համաձայնութիւն մը կնքել: Բայց, ընդլայնել Եւրոպական Միութիւնը երկիրներու, որոնք եւրոպացի չեն, կը նշանակէ ի վերջոյ, ծրագիրը դատապարտել»:

ԲԱՔՈՒ – ՁԷՅՀԱՆ ՔԱՐԻՒՂԱՏԱՐԸ ԿԸ ՎՐԴՈՎԷ ՓԻՒՐՏԵՐԸ

Ինչպէս կը տեղեկացնէր Փետր· 2–ին քրտական օրաթերթը «Իօզկիւր Փոլիթիքա», Բաքու _ Ձէյհան քարիւղատարը մտահոգութեան աղբիւր է Փիւրտերուն համար, քանի որ պիտի անցնի քրտական այնպիսի շրջաններէ ուր ջուրի կարեւոր պաշարներ կան ու նաեւ երկրաշարժի մշտական վտանգ:

Փիւրտիստանի ժողովրդական համաժողովը դժգոհ է որ քարիւղատարին չի նուէրեան որոշումէն առաջ շրջանի բնապահպան եւ ընկերա _ տնտեսական պայմանները չեն յարգուած· այդ պատճառով ալ նոյն մարմինը կը պնդէ թէ ծրագիրը պէտք չէ կիրարկութեան դրուի: Դիմում եղած է նախաձեռնարկ ընկերութիւններու որ կառուցումի աշխատանքները կանգ առնեն:

Փիւրտերը դժգոհ են նաեւ այն պատճառով որ Ազրպէյճանի, կարսի իրենց դիւպլոմատներուն հողերը սպառնալիքներով ապաեվակուացուած են, հակառակ կալուածատէրերուն ընդդիմութեան: Վճարուած գումարն ալ ծիծաղելի կը նկատեն: Այդ հողերուն, ուրկէ պիտի անցնի խողովակաշարը, բնակիչ Փիւրտերը բնակութեան նոր վայրեր պիտի փոխադրուին:

Վրդովումի աղբիւր է յատկապէս այն հեռանկարը որ տուեալ քրտական շրջանները կ'ողողուին Եփրատի ու Տիգրիսի ջուրերով, իսկ նոյն շրջանէն անցնելիք քարիւղատարը օր մը արտածործում մը ունենալու պարագային, ջուրերու ապականումը բնապահպան մեծ աղէտ մը ու անոր գուգահեռ տնտեսական ծանր վնաս կը պատճառէ:

Ծանօթ է որ Բաքու _ Ձէյհան քարիւղատարը կը կառուցուի արեւմուտք փոխադրելու համար կասպից ծովու քարիւղը: Գլխաւոր նախաձեռնողներէն են քարիւղի բրիտանական, ազրպէյճանական, ֆրանսական ու այլ ընկերութիւններ: Ծրագրուած է քարիւղատարին կառուցումը աւարտել 2005–ին:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԻՆ ՄԷՋ ՍՊԱՍԵԼԻ ՁԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐ

Յունուար 27–ին, Եւրոպական Խորհրդարանի Արտաքին գործերու, մարդկային իրաւունքներու, ընդհանուր ապահովութեան եւ պաշտպանութեան քաղաքականութեան յանձնաժողովը քննարկած է Փէռ Կարթոնի Հարաւային Կովկասի նկատմամբ Եւրոպական Միութեան քաղաքականութեան մասին զեկուցումը: Անոր Ղարաբաղի առընչուած մասը կարեւոր այժմէականացում բերած է Ղարաբաղի հարցին: Ենթադրական հեռանկար որպէս, ներկայացուած է առաջարկը որ հայկական կողմը քաշուի իր հսկողութեան տակ գտնուող եօթը շրջաններուն հինգէն, բացառութեամբ Հայաստան _ Ղարաբաղ կապը կազմող Քելբաջարն ու Լաչինը: Ատոր փոխարէն Ադրբեջան թոյլ պիտի տայ որ Բաքու – Նախիջեւան _ Երեւան երկաթուղին դործածութեան բացուի:

Ադրբեջանի առաջին արձագանգները կը մատնեն նման առաջարկ ընդունելու տրամադրութիւն: Ազգային ժողովի նախագահը Մ· Ալասքերով Եւրոպական յանձնաժողովի դեսպանին յայտնած է թէ դրապէս կ'արժեւորէ Կարթոնի տարբերակը: Սկզբունքի համաձայնութիւն յայտնած է ընդդիմութեան գլխաւոր կուսակցութեան՝ Մուսաւաթի փոխ–նախագահը եւս:

Ինչ կը վերաբերի Հայաստանին, տեղական լրատուիւնները կը յիշեցնեն թէ նախագահ Ռ· Քոչարեան ակնէ առաջ հակառակ արտայայտուած է երկաթուղիին բացումը տարածքներու զիջումով փոխարինելու վարկածին: Կ'ըսուի թէ նոյնիսկ երկաթուղիին անցնելիք երեք շրջաններով սահմանափակելով զիջելի տարածքներուն թիւը, Հայաստան ոչ մէկ ապահովութիւն կրնայ ունենալ որ Բաքու այդ կարգադրութենէն ետք չի վերսկսիր շրջափակել Հայաստանը:

«Արմէնփրէս» Յունուար 30 թուակիր լրաշարով կը հաղորդէր թէ Արտաքին գործերու նախարար Վ· Օսկանեան եւրոպական Միութեան Հարաւային Կովկասի ներկայացուցիչը ընդունելէ ետք, միասին տրուած մամուլի ասուլիսին ըսած է թէ երկաթուղիին փոխարէն տարածք տրամադրելը նոր գաղափար չէ եւ այդ մասն Երեւանի կեցուածքը յստակ է· հակամարտութեան լուծումի ամբողջական տարբերակէն այլ կարգադրութիւն մտնելէ կ'ըլլայ եւ ոչ արդիւնաւէտ: Եւրոպայի ներկայացուցիչը չեշտած է թէ Միութիւնը պատրաստ է աջակցելու խաղաղ կարգաւորման հոլովոյթին, չհապդրդռուած է արագ լուծումով մը եւ թէ վերջնական որոշումէն ետք կ'օգնէ վերականգնումի ընթացքին:

Այս բոլորը կը զուգադիպին Ադրբեջանի նախագահ Ի· Ալիեւի Ռուսաստան այցին որ առիթ պիտի տայ նախագահ Պուտինի հետ հանդիպումի մը: Ինչպէս դրած է «Մոսկովսկիէ Նովոստի» թերթը, Ի· Ալիեւի Մոսկուա այցին համար պահը բարենպաստ է· ան խաղալով կովկասի մէջ ռուսեւամերիկեան հակասութիւններուն վրայ, խոստանալով, օրինակ, ամերիկեան ռազմակայան չզեւեղել իր երկրին մէջ, կրնայ ձեռք ձգել Մոսկուայի աջակցութիւնը, գրաւուած երեք _ չորս շրջանի խաղաղ ճամբով ազատագրումին:

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՎՍՏԱՀՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆՐԱՔՈՒԷԻ ՕՐԷՆՔԸ ԱՆՓՈՓՈԽ

Ազգային ժողովը գարնան նստաշրջանին Ա· Նիստին, Փետր· 2–ին, քուէարկած է ընդդիմութեան կողմէ ներկայացուած առաջարկ մը· ան կը վերաբերէր նախագահին դէմ վստահութեան հանրաքուէի դիմելու օրէնքին մէջ փոփոխութիւն կատարելու: Հարցը ծագում առած էր նախագահական վերջին ընտրութեան ապօրինութիւններու պնդումներուն առընչութեամբ· Սահմանադրական տեսանը թելադրած էր փոփոխութիւնը, սակայն մեծամասնութիւնը մերժած է այդ առաջարկը, քաղաքական հիմէ զուրկ ու Խորհրդարանի քննարկումի անարժան նկատելով: Ընդդիմութեան երեսփոխանները տեսնելով որ իրենց առաջարկը ըստոյգ մերժումի պիտի բախի, ցուցական կերպով հեռացած են նիստի սրահէն:

*
**

ԱՇԽԱՐԱԴԷՆ ՀԱՅՐԵՆԱԴԱՐՁՆԵՐ

Փետր· 1–ին Թիւրքմէնիստանի մայրաքաղաքէն Հայաստան հայրենադարձ կատարած են 92 Հայաստանցիներ: Անցեալ տարուան Նոյեմբերին ալ աւելի քան հարիւր Հայաստանցիներ վերադարձած են: Անոնք ապօրինի կերպով կ'ապրէին Թիւրքմէնական տարբեր քաղաքներու մէջ:

*
**

ԱՌԵԻԱՆԳՈՒՄ ԵՒ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ռուսաստանի Պոդմոսկովիէ չրջանին մէջ սպաննուած է Շչելկովեան չրջանի պետի արդիւնաբերութեան, տնտեսութեան մարզի Ա· տեղակալ Յարութիւն Լոբեանի 23 տարեկան զաւակը: Ան նախորդ օրը առեւանգուած է եւ երկու միլիոն տոլար փրկագին պահանջուած: Ոճրագործները ձերբակալուած են:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 2/3)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ Ա.ՄՆ–ՈՒ ՄԷՋ

Երեսփոխան Թաթուլ Մանասէրեան որուն համար գրուեցաւ թէ ընտանեկան հարցով հսկողութեան տակ առնուած էր Ա.Մ.Ն–ու մէջ, ըստ նորագոյն տեղեկութիւններու, ձերբակալուած է: Լուրը հաղորդած է Ա.Մ.Ն–ու Արտաքին գործերու նախարարութիւնը, ըսելով որ ձերբակալեալը դիւանագիտական անձնագիր ունի, բայց Ա.Մ.Ն–ու մէջ անձեռնմխելիութիւն չի վայելեր:

*
**

ՀԱՅԵՒՎՐԱՅԱԿԱՆ ՄԻՋԱԴԻՊ

Վրաստանի Ծալկայի չրջանին Գումբաթի վրացական գիւղը խուժած են դրացի Աչկալա հայաբնակ գիւղին բնակիչները եւ սկսած են ծեծկռտիլ տեղացիներուն հետ, տուներու պատուհաններ քարկոծել, եւլն·, ըստ վրացական հեռատեսիլին: Գումբաթիի բնակիչները պահանջած են որ մեղաւորները պատժուին, ըսպառնալով հակառակ պարագային ազգամիջեան լայն ճակատումի ձեռնարկել:

ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ՊՕԼԻՍ ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ

Պօլսոյ Պատրիարք Մեսրոպ Արք· Մուրթաֆեան որ Անթիլիոյ մօտերը ինքնաչարժի արկած մը անցուցած եւ վիրաւորուած էր, առաջին խնամքները ստանալէ ետք տեղւոյն վազքի հիւանդանոցին մէջ, Փետր· 2–ին օդանաւով Պոլիս փոխադրուած է· Նոյնպէս միւս վիրաւորները: Պատրիարքին ու վիրաւոր իր ուղեկիցներուն կացութիւնը բարեբախտաբար ծանրակշիռ բնոյթ չունի: Պատրիարքը ներկայիս կը գտնուի Ս· Փրկիչ աղջային հիւանդանոցը ուր կը չարունակուի բուժումը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՕՂՈՎ

ԺԱԿ ՇԻՐԱՔ Մարսէյլ էր Փետր· 2–ին եւ իր ելոյթին մէջ, իր խոր զօրակցութիւնը յայտնեց Ժիւպէյի, որու, ըսաւ, Ֆրանսան պէտք ունի: Ինքնաւիկ քաղաքական անձ մըն է, ձեռնհաս, պարկեշտ: Ֆրանսայի նախագահը Մարսէյլ գացած էր քաղցկեղի դէմ պայքարի արշաւին չորրորդ տարեշրջանի մէջ: Այցելած է Փոռլի _ Գալմէթ Հիմնարկը, ուր կլոր սեղան մըն ալ տեղի ունեցած է հիւանդներու հետ: Հիմնարկին տնօրէնն է Տոմինիք Մարանինչի, որ քաղցկեղի ճիւղին կարեւոր դէմքերէն է Ֆրանսայի մէջ: Շիրաքի համար հիւանդներու կոմիտէները անհրաժեշտ են եւ պէտք է բազմանան, վերջ տալու համար այն անհասկացողութեան որ գոյութիւն ունի հիւանդին եւ բժիշկին միջեւ:

Ավէն Ժիւպէ, Նորմանտիէն Պորտօ անցաւ, Փետրուար, 2–ին, ուր ջերմ ընդունելութեան մը արժանացաւ 1500 համակիրներու կողմէ: Պատահաններու վրայ կարելի էր կարդալ՝ «Արդարութիւն՝ այո՛, վրէժ ո՛չ»: Կարճ ելոյթ մը ունենալով, խոստովանած է որ դժուար պահեր կ'ապրի եւ նման պարագաներու մէջ, ինչ որ կարեւոր է առանձին չըլլալն է: Յաջորդ օրը Ժիւպէ Փարիզ էր եւ հեռատեսիլի Ա· կայանէն իր որոշումը կը հաղորդէր:

ԱԴՐԲԵՋԱՆի Սփիւռքի նախարարը Ն· Խալահմով Նիս _ Երբքի մէջ յայտարարած է թէ ի պին ամբողջ աշխարհը իր դէմը առնելու, Թուրքիա պէտք չէ Հայաստանի սահմանը բանայ: Ծանօթ է որ Ա.Մ.Ն բաւական ժամանակէ ի վեր Անգարայէն կը պահանջեն նոյն սահմանին բացումը եւ վերջին օրերուն Թուրքիոյ վարչապետին Ռաչիճկէրը այցին հարցը աչժմէականացած էր: Ադրբեջանցի նախարարը նման քայլի համար անհրաժեշտ պայման նկատած է որ Յայաստան ցեղասպանութեան պնդումէն հրաժարի եւ Ղարաբաղի «ղրաւումին» վերջ տրուի:

Ա.Մ.Ն–ու նախագահը ստիպուեցաւ տեղի տալ Գոնկրէսի (Խորհրդարան) ճնշումին եւ յայտարարեց թէ համամիտ է քննիչ անկախ յանձնախումբի մը ստեղծումին, որու պաշտօնն է հաստատել ամերիկեան սպասարկութեանց սխալները Իրաքի զանգուածային բնաջնջման դէնքերու մասին: «Կը ստեղծեմ քննիչ յանձնախումբ մը, բաղկացած երկու կուսակցութիւններու ներկայացուցիչներէ տես –

(Շար·ը Դ· էջ)

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԳԻՏԱԿՑՈՒՄՈՎ (*)

ԼԵՒՈՆ ՄԻՐԻՋԱՆԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ («Յառաջ»)։ –

Իմ սերունդը Յակոբ Պարոնեանին ճանաչել է տակաւին 6–րդ դասարանում, սրանից չուրջ վաթսուն տարիներ առաջ։ Եւ ճանաչել է ամենաւելին էլ ոչ որպէս ա–րեւմտահայ հեղինակի։ Պարզապէս, մեր դասապրքում, ի շարս այլ հայ գրողների գործերի, զետեղուած էին հատուածներ «Ազգային Ջոջերից» եւ «Մեծապատիւ մուրացկաններից»։ Լաւ եմ յիշում, իմ դասընկերներն էլ են յիշում, որ մենք լեզուի խնդիր քնաւ չունէինք։ Ցանկ նաեւ յաջորդ դասարաններում, երբ անդիր էինք անում եւ արտասանում Պետրոս Դուրեանի «Տրտունջքը», «Իմ ցաւը», «Իմ մահը», «Լճակը», Դանիէլ Վարուժանի «Բանուորուհին», «Մայիս մէկը»։

Դասապրքերը հայերէն էին, հեղինակները՝ հայ, մենք՝ հայ։ Ամէն ինչ բնական էր։ Եթէ պատահէր, որ մէկն ու մէկը, ենթադրենք, «ալեակը» կարդալու փոխարէն կարդար «ալեակ», կամ ասենք, «յաւելուլ»–ի փոխարէն՝ «յաւելնուլ», ապա դրանից, ի հարկէ, լեզուի խնդիր չէր դոյանում։

Կարող եմ աւելին ասել։ Մեր բակում ութ ընտանիք էր ապրում՝ Հայաստանի տարբեր կողմերից հաւաքուած։ Տատս, որ ուսանել էր Վանում, սովորութիւն ունէր առիթ – անառիթ բարձրաձայն արտասանութիւններ անել Դուրեանից, Մեծարենցից, Դամառ – Քաթիպա, Ռափայէլ Պատկանեանից, Յովհաննէս Յովհաննիսեանից։ Նրան սիրով ունկնդրում էին բոլոր հարեւանները՝ թէ՛ Լէյեանցին, թէ՛ ալափարսեցին, թէ՛ աշտարակցին, թէ՛ երեւանցին, թէ՛ պոլսեցին, նաեւ՝ նրանցից ոմանց հիւր եկած վրացահայ ու մոսկուացի իրենց հայ ազգականները։

Ձեմ յիշում որեւէ դէպք, երբ մէկնումէկի կողմից որեւէ ակնարկ եղած լեզուի նէր հեղինակների եւ նրանց արեւելեան կամ արեւմտեան ծագման վերաբերեալ։

Նոյնն էր նաեւ իմ համալսարանական տարիներին՝ 1950 – 1955 թուականներին։ Հայերէնը հայերէն էր՝ լինէր Քուչակի–նը, Աբովեանինը, Սունդուկեանինը, Բռնխանինը, Թումանեանինը կամ Իսահակեանինը։

Ու հիմա միտք եմ անում՝ ուրեմն երբ–ւանի՞ց սկսուեց արեւելահայերէնի եւ արեւմտահայերէնի այս տխմար տարանջատումը։ Գալիս կանգ եմ առնում այն մտքի վրայ, որ ամէն բան սրուեց ու խըտացաւ 1960–ական թուականներից, երբ որ բարձրացան ռուսամոլութեան նորանոր ալիքները, «առաջատար» մտաւորականները իրենց երեխաներին բարեհաճեցին տեղաւորել ռուսական դպրոցներում, երբ հրապարակն արագ – արագ լցուեց ռուսախօսութեամբ։ Իսկ յետոյ ... Ցետոյ եղաւ այն, ինչի արդիւնքում այսօր յայտնուել ենք։

Անկախութեան հռչակումից մէկ եւ կէս տասնամեակ յետոյ էլ, ասաղ, հարկադրուած ենք ամենայն լրջութեամբ ըզբաղուել մեր մայրենի լեզուի տարանջատուածութեան խնդիրներով։ Ինչպէս ասում են, հայրերն ու մայրերը խաղողը խակ – խակ կերան, եւ այսօր, ահա, նրանց զաւակների ատամներն են ցաւում։ Իսկ ատամի ցաւը խիստ է թէ՛ սրտին, թէ՛ ուղեղին...

Վերեւում ակնարկածս ռուսամոլները հեռու էին բնական, ճշմարիտ ռուսասիրութիւնից, ռուսաց լեզուի, ռուսական մշակոյթի յարգելուց ու գնահատելուց։ Նրանք արհամարհեցին այն ճշմարտութիւնը, որ չի կարելի որեւէ ազգի լեզուով խօսել՝ սեփական լեզուի հաշուին։ Արհամարհեցին այն ասութիւնը, որ այդ արհամարհանքը գնալով աճեց ու վերածուեց կոյր ինքնագոհութեան՝ բառիս ամենալայն եւ ամենախոտելի իմաստով։ Ու որովհետեւ արհամարհողներից տմանք, եթէ ոչ՝ չատերը, պետական պաշտօն – ներ վարեցին, այդ արհամարհանքն ինչ–որ պաշտօնական երանգաւորում ստացաւ։

Հայաստանը Խորհրդային Միութեան տիրոյթներից մէկն էր, որով եւ հանրապետութեան հիմնարկային – պաշտօնական գրագրութիւնը, գործավարութիւնը երկկեղտ էր՝ թէ՛ հայերէն, թէ՛ ռուսերէն։ Երկուսից ո՞րը՝ շատ, ո՞րը՝ քիչ, կախում ունէր նաեւ տուեալ հիմնարկի գնոյթից։ Կային, որ ռուսերէնը նախընտրում էին թէկուզ միայն այն պատճառով, որ երբ կենտրոնից՝ Միութենական մայրաքաղաք Մոսկուայից, ստուգող յանձնաժողովներ էին գալիս, կատարուած գրագրութիւնը, հաշուապահական տնտեսութիւնը ռուսերէնի թարգմանելու անհրաժեշտութիւն այլեւս չէր լինում։ Սա կենցաղային մանրուք չէր, ամենօրեայ մտահոգութիւն էր, որ բխում էր կեանքի ընթացիկ եւ անխուսափելի պահանջներից։

Անշուշտ, մայրենին անխաթար պահպանելու պարտականութեան զգացումը ժողովրդի մէջ միշտ վառ է եղել։ Ուստի եւ բնական էր, որ իր ժամանակին՝ Խորհրդային Հայաստանի Սահմանադրութիւնն ընդունելիս, հուժկու ալիք բարձրացաւ յօդուտ այն բանի, որ Սահմանադրութեան մէջ նշուի, թէ «Հայաստանի պետական լեզուն հայերէնն է»։ Ժողովրդի միասնական կամքը յաղթեց։ Դրան նպաստեց այն, որ մեզանից ընդամէնը մէկ – երկու օր առաջ Խորհրդային Վրաստանն արդէն ընդունել էր իր Սահմանադրութիւնը եւ ամրագրել, թէ «Վրաստանի պետական լեզուն վրացերէնն է»։

Խորհրդային պայմաններում դա զգայուն – քաղաքական լուրջ եւ կենսական յաղթանակ էր։

Տարիներ յետոյ, Ազատանկախ Հայաստանի Սահմանադրութեան մէջ պահպանուեց «Հայաստանի պետական լեզուն հայերէնն է» յօդուածը, ինչը միանգամայն բնական է։

Սահմանադրութեանը համապատասխան՝ գործողութեան մէջ դրուեց Հայաստանի Հանրապետութեան Օրէնքը Լեզուի մասին։ Թուում էր, թէ վերջ դասաւ բազմաչարչար Հայոց լեզուի 70–ամեայ տառապանքը։

Եկող տարիները, սակայն, յայտնաբերեցին, որ 70–ամեայ ժամանակաշրջանը բաւականին խոր նստուածք է թողել մտաւորականութեան մի մասի դիտակցութեան չերտերում, եւ այդ նստուածքը դեռեւս բնազդաբար գործելու է... Հնոտիացած մտայնութեան դիմակայութիւնն արտայայտուեց նախ եւ առաջ Լեզուի մասին Օրէնքի թիւ 1 յօդուածում ամրագրուած լեզուական քաղաքականութեան առիթով։ Թէրեւս դարձաւ այդ յօդուածի նաեւ երրորդ պարբերութիւնը, որով սահմանուած է, թէ «Հայաստանի Հանրապետութիւնը նպաստում է հայերէնի ուղղագրութեան միասնականացմանը»։

Մի քանի ճանաչուած լեզուաբան այրեր չտապեցին հրապարակ նետել Լեզուի օրէնքի վերաբերեալ սրբագրումներ, որոնք, միանգամայն անհարկի լինելով հանդերձ, օրինակ տուեցին այլ եւ այլ սրբագրական առաջարկների եւս։ Լեզուի մասին Օրէնքը սրբագրելու առաջարկները չարունակւում են ցայսօր։

Նպատակ չունենալով անդրադառնալ այդ առաջարկներից բոլորին (տարբեր առիթներով, մէկ – երկու առաջարկի իր ժամանակին անդրադարձել ենք), նշենք միայն, որ մինչեւ այժմ չի արուել համոզիչ, անկողմնակալ, կենսականօրէն անհրաժեշտ եւ ազդօգուտ որեւէ առարկութիւն։ Բայց սա ամենեւին չի նշանակում թէ կարելի է չանհանգստանալ եւ բոլորովին անտարբեր մնալ այդ առաջարկների հանդէպ։ Ամենեւին։

Խնդիրն այն է, որ լայն հասարակութիւնը, ոչ իր մեղքով, այլ ստալինեան ժամանակների եւ նրանցից ժառանգուած զղրոցական – ԲՈՒՀական կրթութեան բերումով, լաւ չի պատկերացնում ազգային լեզուաքաղաքականութեան բազմաթիւ հարցեր, որի հետեւանքով այս կամ այն ճանաչուած, մանաւանդ փիտականի տիտղոսով զրահուած անձնաւորութեան ամենամիամիտ առաջարկները անդամ կարող է հալած լուղի տեղ ընդունել։ Հասարակութեան այս փափուկ կացութիւնը մեզ թելադրում է, նախ եւ առաջ, նրբանկատութիւն, որպէսզի հնարաւոր լինի մի կողմից պետական այրերի վտանգաւոր խայծերը հեռու վանել, մեւս կողմից պահպանել մարսկանց հաստատուածութիւնը պետութեան ներկայացուցիչների խօսքի հանդէպ ընդհանրապէս։

Դժբախտութիւն է, որ մեր մամուլի ներկայացուցիչներից ոչ բոլորն են ի վիճակի խորանում լինելու պետական այրերի կարծիքներում առկայ մերժելի տեսակէտների մէջ։ Դրա հետեւանքով, մամուլ են թափանցում տիտղոսազարդ հեղինակների այնպիսի առաջարկներ, որոնք, պետական լեզուաքաղաքականութեանը ոչ մի չահ չբերելով, միայն հոգեբանական անվստահութիւն են ներշնչում Օրէնքի արդար եւ իրաւ դրոյթների նկատմամբ, ստեղծում ազգային զգայունների անբաւարարուածութեան բարդոյթ...

Լեզուի մասին Օրէնքի մէջ որպէս սըրբագրում յանձնարարուող առաջարկներից պարզ երեւում է, որ, ինչքան էլ դա անհաւատալի թուայ, ոչ բոլոր տիտղոսակիր այրերն են լրջօրէն կարդացել (եթէ ի հարկէ երբեւիցէ ժամանակ գտել են կարդալու) այն Օրէնքը, որի մասին դատողութիւններ են անում ամենալուրջ կեցուածքը ընդունած։ Աւելի յաճախ, ինչքան էլ տարօրինակ լինի, եզրակացութիւններ եւ առաջարկներ են արուում ենթադրութիւնների, չստուգուած փաստերի հիման վրայ։

Նկատելի է մի տարօրինակ երեւոյթ։ Շատ հեղինակներ, մեղմ ասած, պարզ չեն պատկերացնում, թէ ի՞նչ բան է լեզուն, եւ ի՞նչ բան՝ ուղղագրութիւնը։ Մեծ մասամբ, եթէ ոչ միշտ, նրանք՝ կամայ թէ ակամայ՝ լեզուն եւ ուղղագրութիւնն իրար խառնելով, իրար հետ չփոթելով, չատ հարցեր յատակեցնելու փոխարէն, աւելի խառնիճաղանճութիւն ու չփոթ են յարուցում։

Անդրադառնանք ամենաթարմ առաջարկներից մէկին, որը հրապարակելով՝ «Գրական Թերթը» բանավէճ սկսեց (2003, Յուլիս, թիւ 24)։

Այդ առաջարկը վերնագրուած է «Արեւմտահայերէնին տալ պետական լեզուի կարգավիճակ»։ Հեղինակն է Դաւիթ Գասպարեանը, որն իր յօդուածն սկսում է գրելով. «Հայաստան – Սփիւռք միասնութեանը խանգարող գործօններից մէկը լեզուի եւ ուղղագրութեան հարցն է, որ բաւականին սրուել է անկախութիւն հրռչակելուց ի վեր»։

Անկեղծ ասած, առաջին անգամ ենք լսում, թէ միասնութեանը խանգարող հանգամանքներից մէկը լեզուի հարցն է։ Որքան մեզ յայտնի է, ազգի հարատեւ երկու լեզուներից՝ արեւելահայերէնից ու արեւմտահայերէնից ոչ մէկը ազգային միասնութեանը երբեք չի խանգարել եւ խանգարելու չարժառիթ չունի։ Մեր ժողովրդի երկու հատուածների ազգային միասնութեանը խանգարող գործօնների մէջ լեզուի հարց ներառնելը բացարձակ սխալ է եւ տրամաբանութեանը չի դիմանում։

Արեւմտահայերէնն ու արեւելահայերէնը երէկ – մեւս օրը ձեւաւորուած լեզուներ չեն։ Ձենք կարծում, թէ Գասպարեանին յայտնի է որեւէ դէպք, երբ դարերի հոլովոյթում նրանք խոչընդոտ մեր Ազգի միասնականութիւնը։

Մեր աչքերի առջեւ կատարուեց անհաւատալի, աներեւակայելի թուացող երեւոյթ, անկախումից յետոյ, Հայաստանի բնակչութեան թերեւս կէսը, զուգէ եւ աւելին, չոզեց գնայ համալրելու ըստփիւռքահայութեան շարքերը... Արդեօ՞ք լեզուի խնդիր ծագեց որեւէ միջօրէական տակ, որտեղ արեւմտահայերէնով խօսողներ կան։

Զգիտես ինչից ենթադրելով, թէ միասնութեան ճամբին ընկած խոչընդոտներից մէկն էլ լեզուի հարցն է, Գասպարեանը գրում է. «Առաջարկում եմ Հայաստանի Հանրապետութիւնում գրական արեւմտահայերէնը գրական արեւելահայերէնին զուգահեռ ճանաչել որպէս պետական լեզու»։

Նկատենք, որ միասնութեան հետամուտ հեղինակը պարտաւոր էր միասնութեանը հետամտել նախ իր յօդուածում։ Մինչդեռ, նրա յօդուածի վերնագրում ուրի՛չ առաջարկ է, յօդուածի չարադրանքում՝ ուրի՛չ։ Վերնագրում պահանջում է պետական լեզուի կարգավիճակ տալ արեւմտահայերէնին, իսկ յօդուածում՝ գըրեթէ՛ն արեւմտահայերէնին։ Սա մանրուք չէ, բայց ի հարկէ սա չէ խնդիրը։

(Մնացեալը յաջորդով)

(*) ԽՄԲ. – Մեր աշխատակիցին շօշափած նիւթը հիմնական ատաղձը կը կազմէ Մարկ. Նշանեանի գրութեան որ լոյս տեսաւ Յունուարի "Միտք եւ արուեստ"ին մէջ («Երբ մասը պահանջում է ամբողջից»)։ Լ. Միրիջանեան կը հակազդէ Դ. Գասպարեանի առաջարկին, մինչ Մ. Նշանեան նիւթ ըրած էր այդ նոյն առաջարկին գրականագէտ Վ. Գաբրիէլեանի գտած արձագանգը։ Հետաքրքրական է նոյն նիւթին նկատառումը Սփիւռքի ու Հայաստանի երկու մտաւորականներէ։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՄԿ
Պաշտօնական ամսագիր
կաթողիկոսութեան Հայոց
Մեծի Տանն Կիլիկիոյ

Թիւ 8 – 9, 2003
եւ
Թիւ 10, 2003

Անթիլիաս (Լիբանան)

ԱՆՁՆԴԻՐ ՀՈՎԻՒԸ

ԺԻՐԱՅՐ Ե. ՎՐԴ. ԹՈՇԱԿԵԱՆ

Ան իբրեւ զինուորեալ միաբան, լաւագոյն կերպով պիտցաւ իր մատաղատի ճիւղը պատուաստել հաստաբեստ կաղնին բոլորանուէր ծառայութիւններով, վանական զանազան պաշտօններու վրայ, ցոյց տալով անկեղծութիւն եւ հաւատարմութիւն։

Նոյնիսկ երբ իրեն կ'առաջարկուէր արտասահման մեկնիլ հոգեւոր առաքելութեամբ, ինք սիրտ նախընտրէր մնալ միշտ Մկրտչականեան Աւազանի երկիրներու ծիրին մէջ, քաջ իմանալով որ այդ երկիրներն էին որ աչխարհին տուին մարդկութեան քաղաքակրթութիւնը։

Ցիսունական թուականէն սկսեալ, իրեն վիճակուած փարաւոններու երկիրը, Նեղոսի ափերուն, իրեն պիտի տար պատեհութիւնը ճանչնալու պատկառելի համայնք մը, որ կրցած էր իրրեւ փոքրամասնութիւն վտահութիւն ներշնչել եւ բարգաւաճիլ Եգիպտացի ազնիւ ժողովուրդի ծոցին մէջ։

Առաջին օրէն իսկ ան գտաւ հոն մտքի եւ սրտի հայրդիներ, որոնք կրցած էին իրենց հայեցիութիւնը չչփոթել քաղաքական գաւանանքներուն հետ, ամուր կառչած մնալով ազգային հայեցի աւանդութեանց հիմնարկային – պաշտօնական գրագրութիւնը, գործավարութիւնը երկկեղտ էր՝ թէ՛ հայերէն, թէ՛ ռուսերէն։ Երկուսից ո՞րը՝ շատ, ո՞րը՝ քիչ, կախում ունէր նաեւ տուեալ հիմնարկի գնոյթից։ Կային, որ ռուսերէնը նախընտրում էին թէկուզ միայն այն պատճառով, որ երբ կենտրոնից՝ Միութենական մայրաքաղաք Մոսկուայից, ստուգող յանձնաժողովներ էին գալիս, կատարուած գրագրութիւնը, հաշուապահական տնտեսութիւնը ռուսերէնի թարգմանելու անհրաժեշտութիւն այլեւս չէր լինում։ Սա կենցաղային մանրուք չէր, ամենօրեայ մտահոգութիւն էր, որ բխում էր կեանքի ընթացիկ եւ անխուսափելի պահանջներից։

Անշուշտ, մայրենին անխաթար պահպանելու պարտականութեան զգացումը ժողովրդի մէջ միշտ վառ է եղել։ Ուստի եւ բնական էր, որ իր ժամանակին՝ Խորհրդային Հայաստանի Սահմանադրութեան մէջ նշուի, թէ «Հայաստանի պետական լեզուն հայերէնն է»։ Ժողովրդի միասնական կամքը յաղթեց։ Դրան նպաստեց այն, որ մեզանից ընդամէնը մէկ – երկու օր առաջ Խորհրդային Վրաստանն արդէն ընդունել էր իր Սահմանադրութիւնը եւ ամրագրել, թէ «Վրաստանի պետական լեզուն վրացերէնն է»։

Խորհրդային պայմաններում դա զգայուն – քաղաքական լուրջ եւ կենսական յաղթանակ էր։

Տարիներ յետոյ, Ազատանկախ Հայաստանի Սահմանադրութեան մէջ պահպանուեց «Հայաստանի պետական լեզուն հայերէնն է» յօդուածը, ինչը միանգամայն բնական է։

Սահմանադրութեանը համապատասխան՝ գործողութեան մէջ դրուեց Հայաստանի Հանրապետութեան Օրէնքը Լեզուի մասին։ Թուում էր, թէ վերջ դասաւ բազմաչարչար Հայոց լեզուի 70–ամեայ տառապանքը։

Եկող տարիները, սակայն, յայտնաբերեցին, որ 70–ամեայ ժամանակաշրջանը բաւականին խոր նստուածք է թողել մտաւորականութեան մի մասի դիտակցութեան չերտերում, եւ այդ նստուածքը դեռեւս բնազդաբար գործելու է... Հնոտիացած մտայնութեան դիմակայութիւնն արտայայտուեց նախ եւ առաջ Լեզուի մասին Օրէնքի թիւ 1 յօդուածում ամրագրուած լեզուական քաղաքականութեան առիթով։ Թէրեւս դարձաւ այդ յօդուածի նաեւ երրորդ պարբերութիւնը, որով սահմանուած է, թէ «Հայաստանի Հանրապետութիւնը նպաստում է հայերէնի ուղղագրութեան միասնականացմանը»։

Մի քանի ճանաչուած լեզուաբան այրեր չտապեցին հրապարակ նետել Լեզուի օրէնքի վերաբերեալ սրբագրումներ, որոնք, միանգամայն անհարկի լինելով հանդերձ, օրինակ տուեցին այլ եւ այլ սրբագրական առաջարկների եւս։ Լեզուի մասին Օրէնքը սրբագրելու առաջարկները չարունակւում են ցայսօր։

Նպատակ չունենալով անդրադառնալ այդ առաջարկներից բոլորին (տարբեր առիթներով, մէկ – երկու առաջարկի իր ժամանակին անդրադարձել ենք), նշենք միայն, որ մինչեւ այժմ չի արուել համոզիչ, անկողմնակալ, կենսականօրէն անհրաժեշտ եւ ազդօգուտ որեւէ առարկութիւն։ Բայց սա ամենեւին չի նշանակում թէ կարելի է չանհանգստանալ եւ բոլորովին անտարբեր մնալ այդ առաջարկների հանդէպ։ Ամենեւին։

Խնդիրն այն է, որ լայն հասարակութիւնը, ոչ իր մեղքով, այլ ստալինեան ժամանակների եւ նրանցից ժառանգուած զղրոցական – ԲՈՒՀական կրթութեան բերումով, լաւ չի պատկերացնում ազգային լեզուաքաղաքականութեան բազմաթիւ հարցեր, որի հետեւանքով այս կամ այն ճանաչուած, մանաւանդ փիտականի տիտղոսով զրահուած անձնաւորութեան ամենամիամիտ առաջարկները անդամ կարող է հալած լուղի տեղ ընդունել։ Հասարակութեան այս փափուկ կացութիւնը մեզ թելադրում է, նախ եւ առաջ, նրբանկատութիւն, որպէսզի հնարաւոր լինի մի կողմից պետական այրերի վտանգաւոր խայծերը հեռու վանել, մեւս կողմից պահպանել մարսկանց հաստատուածութիւնը պետութեան ներկայացուցիչների խօսքի հանդէպ ընդհանրապէս։

Դժբախտութիւն է, որ մեր մամուլի ներկայացուցիչներից ոչ բոլորն են ի վիճակի խորանում լինելու պետական այրերի կարծիքներում առկայ մերժելի տեսակէտների մէջ։ Դրա հետեւանքով, մամուլ են թափանցում տիտղոսազարդ հեղինակների այնպիսի առաջարկներ, որոնք, պետական լեզուաքաղաքականութեանը ոչ մի չահ չբերելով, միայն հոգեբանական անվստահութիւն են ներշնչում Օրէնքի արդար եւ իրաւ դրոյթների նկատմամբ, ստեղծում ազգային զգայունների անբաւարարուածութեան բարդոյթ...

Լեզուի մասին Օրէնքի մէջ որպէս սըրբագրում յանձնարարուող առաջարկներից պարզ երեւում է, որ, ինչքան էլ դա անհաւատալի թուայ, ոչ բոլոր տիտղոսակիր այրերն են լրջօրէն կարդացել (եթէ ի հարկէ երբեւիցէ ժամանակ գտել են կարդալու) այն Օրէնքը, որի մասին դատողութիւններ են անում ամենալուրջ կեցուածքը ընդունած։ Աւելի յաճախ, ինչքան էլ տարօրինակ լինի, եզրակացութիւններ եւ առաջարկներ են արուում ենթադրութիւնների, չստուգուած փաստերի հիման վրայ։

Նկատելի է մի տարօրինակ երեւոյթ։ Շատ հեղինակներ, մեղմ ասած, պարզ չեն պատկերացնում, թէ ի՞նչ բան է լեզուն, եւ ի՞նչ բան՝ ուղղագրութիւնը։ Մեծ մասամբ, եթէ ոչ միշտ, նրանք՝ կամայ թէ ակամայ՝ լեզուն եւ ուղղագրութիւնն իրար խառնելով, իրար հետ չփոթելով, չատ հարցեր յատակեցնելու փոխարէն, աւելի խառնիճաղանճութիւն ու չփոթ են յարուցում։

Անդրադառնանք ամենաթարմ առաջարկներից մէկին, որը հրապարակելով՝ «Գրական Թերթը» բանավէճ սկսեց (2003, Յուլիս, թիւ 24)։

Այդ առաջարկը վերնագրուած է «Արեւմտահայերէնին տալ պետական լեզուի կարգավիճակ»։ Հեղինակն է Դաւիթ Գասպարեանը, որն իր յօդուածն սկսում է գրելով. «Հայաստան – Սփիւռք միասնութեանը խանգարող գործօններից մէկը լեզուի եւ ուղղագրութեան հարցն է, որ բաւականին սրուել է անկախութիւն հրռչակելուց ի վեր»։

Անկեղծ ասած, առաջին անգամ ենք լսում, թէ միասնութեանը խանգարող հանգամանքներից մէկը լեզուի հարցն է։ Որքան մեզ յայտնի է, ազգի հարատեւ երկու լեզուներից՝ արեւելահայերէնից ու արեւմտահայերէնից ոչ մէկը ազգային միասնութեանը երբեք չի խանգարել եւ խանգարելու չարժառիթ չունի։ Մեր ժողովրդի երկու հատուածների ազգային միասնութեանը խանգարող գործօնների մէջ լեզուի հարց ներառնելը բացարձակ սխալ է եւ տրամաբանութեանը չի դիմանում։

Արեւմտահայերէնն ու արեւելահայերէնը երէկ – մեւս օրը ձեւաւորուած լեզուներ չեն։ Ձենք կարծում, թէ Գասպարեանին յայտնի է որեւէ դէպք, երբ դարերի հոլովոյթում նրանք խոչընդոտ մեր Ազգի միասնականութիւնը։

Մեր աչքերի առջեւ կատարուեց անհաւատալի, աներեւակայելի թուացող երեւոյթ, անկախումից յետոյ, Հայաստանի բնակչութեան թերեւս կէսը, զուգէ եւ աւելին, չոզեց գնայ համալրելու ըստփիւռքահայութեան շարքերը... Արդեօ՞ք լեզուի խնդիր ծագեց որեւէ միջօրէական տակ, որտեղ արեւմտահայերէնով խօսողներ կան։

Զգիտես ինչից ենթադրելով, թէ միասնութեան ճամբին ընկած խոչընդոտներից մէկն էլ լեզուի հարցն է, Գասպարեանը գրում է. «Առաջարկում եմ Հայաստանի Հանրապետութիւնում գրական արեւմտահայերէնը գրական արեւելահայերէնին զուգահեռ ճանաչել որպէս պետական լեզու»։

Նկատենք, որ միասնութեան հետամուտ հեղինակը պարտաւոր էր միասնութեանը հետամտել նախ իր յօդուածում։ Մինչդեռ, նրա յօդուածի վերնագրում ուրի՛չ առաջարկ է, յօդուածի չարադրանքում՝ ուրի՛չ։ Վերնագրում պահանջում է պետական լեզուի կարգավիճակ տալ արեւմտահայերէնին, իսկ յօդուածում՝ գըրեթէ՛ն արեւմտահայերէնին։ Սա մանրուք չէ, բայց ի հարկէ սա չէ խնդիրը։

(Մնացեալը յաջորդով)

(*) ԽՄԲ. – Մեր աշխատակիցին շօշափած նիւթը հիմնական ատաղձը կը կազմէ Մարկ. Նշանեանի գրութեան որ լոյս տեսաւ Յունուարի "Միտք եւ արուեստ"ին մէջ («Երբ մասը պահանջում է ամբողջից»)։ Լ. Միրիջանեան կը հակազդէ Դ. Գասպարեանի առաջարկին, մինչ Մ. Նշանեան նիւթ ըրած էր այդ նոյն առաջարկին գրականագէտ Վ. Գաբրիէլեանի գտած արձագանգը։ Հետաքրքրական է նոյն նիւթին նկատառումը Սփիւռքի ու Հայաստանի երկու մտաւորականներէ։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՄԿ
Պաշտօնական ամսագիր
կաթողիկոսութեան Հայոց
Մեծի Տանն Կիլիկիոյ

Թիւ 8 – 9, 2003
եւ
Թիւ 10, 2003

Անթիլիաս (Լիբանան)

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՕՐԹՈՏՈՔՍՆԵՐՈՒ ԲԱՐԿՈՒԹԻՒՆԸ

Մոսկուայի արդարադատութիւնը, ի վերջոյ, հետապնդումի ձեռնարկած է «Ուշադրութի՛ւն, կրօնք» յուցահանդէսին թալանին պատճառով, Ա. Սախարովի թանգարանին մէջ: Բայց, ինչ որ կը զարմացնէ, ըստ Մոսկովսկիէ Նովոստի թերթին, այն է որ ամբաստանեալ կը նկատուին զոհերը...: Մասնագէտները արձակած են իրենց վճիռները՝ խընդրոյ առարկայ գործերը դիւային բնոյթ ունէին:

Ինչ պատահած էր: 2003 Յունուարին, Սախարով թանգարանին առժամեայ յուցահանդէսներու սրահը յարձակման ենթարկուած էր օրթոտոքս արժէքներու կողմնակիցներու կողմէ: Հետեւանքը եղած էր ճակատում մը արդի արուեստին հետ եւ բազմաթիւ պատառներ պատրաստուած էին, արձանագործութիւնները ոտնակոխ եղած: Ոստիկանութիւնը, ի վերջոյ ձերբակալած էր այդ վրէժխնդիր այցելուները, որոնք ուզած էին արդարացնել իրենց արարքները ոգեկոչելով վրդովումի այն մղումը, որ այդ նախատական աշխատանքները արթնցուցած էին իրենց մէջ: Այս բացատրութիւնը, ըստ երեւոյին, համոզած էր ապահովութեան ուժերը եւ կարգ մը անձնաւորութիւններ, քանի որ Դումայի երեսփոխաններու խումբ մը դիմած էր Արդարադատութեան, որ ազատ արձակեն աւերիչները եւ խստօրէն պատժեն հերետիկոս արուեստագէտները: Իրենց ձայնը լսուած է, Եուրի Սամոդուրով, թանգարանի տեսուչը եւ յուցահանդէսին չորս կազմակերպիչները այլեւս ամբաստանուած են «միջ-ցեղային առեղութիւնը հրահրող դաւ»ի համար: Կը թուի որ պատժական օրէնսգիրքի այդ յօդուածը շարադրուած է ճիշդ ու ճիշդ դատելու համար արուեստը եւ մտաղրութիւնը այն արուեստագէտներուն, որոնք որոշած են անպիտանալ ոգեկան ճշմարտութիւնները: Ամէն պարագայի մէջ, մասնագէտները ուղղակի օժանդակած են այդ օրէնքին յայտնութեան:

Ուրեմն, արդարադատութիւնը արեւմտի, մշակոյթի եւ ազգագրութեան պատմութեան մասնագէտներու խումբ մը կազմած է, որոնք եզրակացութեանց բազմաթիւ էջեր պատրաստած են, փաստելով որ «Ուշադրութի՛ւն, կրօնք» յուցահանդէսը կազմակերպուած էր սատանային հետ ուղղակի գործակցութեամբ: Այն գիտական զանազան մեթոտները, որոնց դիմած են, պէտք է փնտռել Մոսկուայի քահանային՝ Հայր Ա. Շարդունովի դասատանդութեան մէջ: Եկեղեցւոյ այս ըսպասարկուն կ'ընդունի որ ներշնչած է այն երիտասարդները, որոնք արգելք հանդիսացած են ընկերութեան բարոյական անկումին, իրենց բռունցքներով եւ ոտքերով: Իրեն համար յառաջապահութիւնը «աշխարհի նոր կրօնքն է», այսինքն հակաքրիստոնէութիւնը: Արուեստի այս հոսանքներուն առաջնահերթ հեռանկարն է՝ քանդել Եկեղեցին, նոյնիսկ ոուս Պետութիւնը: Նման տեսակէտներու վրայ հիմնուելով է, որ արդարադատութիւնը հարցը քննած է: Թանգարանին պատասխանատուները կրնան մինչեւ 5 տարի բանտարկութեան դատապարտուիլ եւ եթէ խնդապէս դատապարտուին այլեւս արուեստագէտները փափաք չեն ունենար՝ «վնասելու զաղափարականութեան մը, միացնելու սրբազանը եւ պիղծը, բռնաբարելու թագուհները, խեղաթիւրելու զաղափարները, հեղնանք գործածելու», եւլն.:

Հայր Շարդունովի դրութեան եւ մասնագէտներու եզրակացութիւնն այն է, որ նման յուցահանդէս մը անկարելի էր մահմետական երկրի մը մէջ:

Թ. Ա. Թ.

Լուսարձակ ձուկեր եւ գուշակուր շուներ

Ֆլորիտայի մէջ կայ ձուկի տեսակ մը որուն բուսոի ծին մը կը ներարկուի ու ձուկին մարմինը կամքորակ լոյս արձակել կը սկսի: Տնային ակնարաններու ակնահաճոյ այս բնակիչը շուկայի լաւ ապրանք է այդ նահանգին մէջ: Սակայն, Գալիֆորնիոյ մէջ ակնորսութեան պատասխանատու մարմինները մերժած են նոյն բանը ընելու արտօնութիւն տալ: Կայ ուրիշ ձուկ մըն ալ որուն ծովամայրի ծիներ ներարկուած են, ան ալ մուխին մէջ կը փայլի: Այս մէկն ալ լաւ չուկայ ունի Յունիսէն ի վեր:

Այս օրինակներուն հիմով, կարելի է ըսել թէ բացուած է ծնական փոփոխութեան ենթարկուած կենդանիներու չքերջանը: Հասկնալի է որ պետութիւնը տակաւին առաջին քայլերը կ'առնէ այս մարդին մէջ: Ու տակաւին բարդ, մեծածախք գործ է ծնական փոփոխութեան ենթարկուած չուներ, կատուներ ունենալ: Բայց, նկատի առած հետազօտութիւններու աշխատանքներու թափը, շատ հեռու չի թուիր վերջնական արդիւնքը: Շշմեցնող են ապագայի հեռանկարները: Կապոյտէն տիրապետուած երանգներով յարդարուած տան մը բնակիչը ինչո՞ւ կապոյտ չուն մըն ալ պիտի չունենայ: Գիտնականները այսօր կը ճգնին նոյնիսկ ճամբորդել ժամանակին մէջ ու ստեղծել հոյամողզիները, օգտուելով թռչնաձագի ներու մարմնին մէջ ննջող ծիները աշխուժացնելու մեթոտէն: Զուարճալի չէ՞ Նանալ երեւակայել թէ մարդիկ ի՛նչ դուրմար վճարելու պատրաստ պիտի ըլլան, իրենց յարկաբաժնին մէջ հոյամողզ մը ունենալու համար:

Անգամ մը որ ամէն կարելիութիւն երեւակայելու ճամբան բացուած է, կարելի է մտածել, օրինակ, վեց թաթով չունի մը, առանց ստեւի կատուի մը, կզակը բարեփոխուած պուլտոկի մը մասին: Միները ամէնէն անհեթեթ տարբերակն իսկ կարելի կ'ընեն:

Ախլացութեամբ ու լրջօրէն գործածելու պարագային ծինները կրնան որոշ թերիներ սրբագրել, ցաւերու վերջ տալ, եւ այլն: Հետաքրքրական պիտի չըլլա՞ր ունենալ արեւաղարձային զօտիներու ձուկեր որոնք կարենան ապրիլ Լեռուցամէզ զուրկ ձկնարաններու մէջ:

Բարեբախտաբար, բնութեան հեի ծիներով խցացուած բոլոր խաղերը հսկո-

ՓԱՓՈՒԼ

«COURRIER INTERNATIONAL»

(№ 691)

— Courrier des lecteurs —

Et le génocide arménien?

Վիդէն Փափազեանի նամակէն հատուած մը հրատարակած է չաբաթաթերթը, ուր ան անդրադառնալէ ետք Կիպրոսի թրքագրաման, Հայոց ցեղասպանութեան ուրացման, կը շարունակէ քարոզել ժխտականութիւնը, արգիլելով որ այդ մասին խօսուի եւ խեղաթիւրելով պատմական իրականութիւնը:

Նամակագիրը կը յիշէ նաեւ որ դասատուներ կամ լրագրողներ բանտարկուած են կարծիքի յանցագործութեամբ, որովհետեւ նշած էին Հայոց ցեղասպանութիւնը: Ամիսներէ ի վեր, աննախընթաց արշաւ մը կ'ուզէ մեզ պատրաստել Թուրքիոյ անդամակցութեան Եւրոպական Միութեան: Ամէն ինչ կարծել կու տայ որ Եւրոպական Միութիւնը եւ իր 25 կառավարութիւնները պիտի վաւերացնեն այդ թեկնածութիւնը, Դեկտեմբերին: Մէկ ու կէս միլիոն Հայերու յիշողութիւնը վերջնապէս չահ ու կորուստի մէջ կ'անցնի: Բայց, ի՞նչ կը կշռէ այդ յիշողութիւնը տնտեսական չահերու քով:

*
**

Շաբաթաթերթը այսքանով գոհացած է, մինչ Վիդէն Փափազեան իր երկար նամակին կցած էր նաեւ բացատրական երեք էջնոց յօդուած մը, ուր կը պարզէր ժխտողական Թուրքիոյ պարզած պատկերը: Հակազդեցութիւնը ծագած էր Առքէի սփռած Ֆիլմէն, Յունուարի սկիզբը:

դութեան տակ պահելու ձեւ մը կայ: Ասիկա կ'ըլլայ, որպէսզի ծնափոխութեան ենթարկուած կենդանին բնութեան մէջ չկորսուի: Օրէնսդիրները կը պահանջեն գիտական աշխատանոցներէն որ այդ կարգի կենդանիները նաեւ ամլացնեն եւ ընդունին պատասխանատուութիւնը բոլոր վնասներուն որոնք հետեւանքը կրնան ըլլալ իրենց սխալներուն:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍԻՐՈՑ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

14

– Երթանք պանդոկ, Երուանդ, – ըսաւ Աւետիսեանը, – ու ծրարդ տամ:

– Ես յետոյ տուն պիտի երթամ, – ըսի Վահրամին, – պիս մի վնտռէք:

– Լաւ, – ըսաւ յանկարծօրէն տխրելով ու նայելով աչքերուս:

Մութը դանդաղօրէն կ'իյնար քաղաքին վրայ: Լոյսերը հատ հատ կը վառէին: Բազմութեան մէջէն դժուարութեամբ լինկանք փողոց: Կը քալէինք լուռ ու կողք կողքի: Գլանիկին տուփը հանեց ու առաջարկեց ինծի:

– Ա՛ռ, մի՛ ամչնար, գիտեմ կը ծխես: Երկուքս ալ վառեցինք ու սկսանք ծըխել: Ցնծուհի մը անցաւ կրկին մեր քովէն, իր մարմինը խաղցնելէն ու աչք ըրաւ Աւետիսեանին:

– Վրացիները աստնք ամբողջ քշած էին, հատ մը փողոցը չէիր հանդիպեր – ըսաւ ծխուր, – նորէն բուսեր են, չես գիտեր, ո՛ր անկիւններէն, խեղճե՛րը...

– Մարդիկը ամբողջ խեղճ են, – ըսի ծխուր, – աւելի խեղճ, քան այդ փողոցի աղջիկները, եւ ընկերութիւնը ոճրագործ է իր ամբողջութեան մէջ:

– Տրամադրութիւնդ լաւ չէ, – պատասխանեց ժպտուն, – եթէ չամչնաս պիտի հայհոյես...

Զգացի, որ իրաւունք ունի: Սիրտս կը ցաւէր: Կը զգայի, որ երբեք պիտի չհանրենամ յաղթել հպարտութեանս եւ յամառ ու դէգ բնաւորութեանս ու սիրտս կը ցաւէր: Երբ հասանք պանդոկին դրան առջեւ, ուսուցիչս ըսաւ.

– Սպասէ որ բերեմ, գիտեմ, որ վայրկեան մը առաջ տուն երթալու մասին կը մտածես...

Բարձրացաւ ու ծրարը բերաւ:

– Տակաւին կը խօսինք, Երուա՛նդ, – ըսաւ քաղցրութեամբ, – դեռ երկու չաթաթ ունիս մտածելու:

– Գիշեր բարի, – ըսի ու թօթվեցի ձեռքը եւ չտապեցի կորսուիլ առաջին փողոցին մէջ:

Շնորհալի ու սիրուն տեսրակ մըն էր, չուրջ հարիւր յիսուն էջ, որ Արփիկը լեցուցած էր իր սիրած բանաստեղծներուն երգերովը, երկար, փափուկ ու նուրբ գրով մը: Աբեմատահայ ու արեւելահայ բոլոր բանաստեղծները կային, ամէնէն հարուստներէն սկսեալ ամէնէն խոնարհները, իրենց լաւագոյն գործերովը: Առաջին էջին անկիւնը գրած էր «իմ սիրելի ու բանաստեղծ Երուանդին, որ կարդալիս յիշի իր Արփիկին»: Կար նաեւ նամակ մը՝ էջ մը մանիշակագոյն ու հոտաւէտ թղթի վրայ:

«Իմ անուշիկ ու փոքրիկ Երուանդ. երէկ մի երկտող արդէն գրել էի քեզ, երբ իմացայ, որ Աւետիսեանը էս օր կը գնայ Պաթում: Օգտուում եմ առիթից կրկնելու համար, որ քեզ սիրում, սիրում, սիրում եմ ոնց դու ես ասում երեք անգամ: Սպասում եմ անձկութեամբ Մայիսի ութին քո աղուոր աչքերը համբուրելու համար: Էս տեսրակը սկսել եմ քո մեկնելու օրը, երեկոյեան, գրում ու արտասուում էի: Ո՛րքան կ'ուզենայի, որ դու էլ սիրէի՛ր էս երգերը, որքան ես եմ սիրում: Բոլորը մեղադրում են ինձ, որ չատ «սանտիմանդալ» եմ: Ինչ անեմ. երբ յիշում եմ քո իրապէս չար աչքերը՝ խոնաւացած արտասուքի կաթիլներից: Ընդունակ եմ ամէն տեսակ յիմարութիւն – ներ անել: Գրել չեմ ուզում, որովհետեւ չատ ասելիք ունեմ ու վախենում եմ չկարողանալ վերջացնել, քեզ կը պատմեմ բոլորը, ձեռքերդ ձեռքերիս մէջ: Ներիր որ քեզ նման լաւ գրել չգիտեմ: Ճշմարիտը դրա համար է, որ վախենում եմ գրել: Համբուրում եմ քեզ, չա՛ր, ու խնդրում եմ, որ ուշադրութեամբ լսես պարոն Աւետիսեանին: Գրիր ինձ մինչեւ Մայիսի ութը, գրիր երկար չատ, չատ երկար: Կարդալիս քաղցր յուզումով արտասուում էի ուրախութիւնից: Ինչ լաւ էիր գրել: Համբոյրներով ու չատ սիրով՝ Քո Արփիկը»:

Ուշ գիշեր էր, երբ տուն հասայ: Մարդ չկար: Լուսնի լոյսով կարդացի Արփիկին հաւաքած երգերը եւ արտասուեցի, կրծնած պատուհանին ու մտիկ ընելով ծղրիթներուն որ կ'երգէին ու գորտերուն որ կը կրկռային հեռուէն:

*
**

Հետեւեալ օրը գործէ վերադարձին երկընցած էինք ես ու Վահրամը, հանրային պարտէզը, ծովեզերքի աւազներուն վրայ: Փորի վրայ կը ծխէինք ու կը խոսէինք: Ծովը անհանդուրժելի էր այդ երեկոյ: Կու գար կատաղութեամբ կը զարնուէր եզերքներուն: Աւիկա կ'ուրացներ պիս: Ես կը սիրեմ ծովը, երբ կը մռնչէ: Նստանք ու սկսանք նայիլ եռազուն ալիքներուն, որ կ'ուռէին եւ կը հալածէինք իրար: Վահրամը սկսաւ արտասանել Թուրք բանաստեղծի մը երգը, որուն մէկ տողը կը դողար յամառօրէն իմ ըրծներուս վրայ ալ.

Ալէմ կէնէ օ ալէմ, տէվէրան կէնէ օ տէվէրան...

(Աչխարհն յաւէտ նոյն աշխարհն է, ժամանակն ալ միեւնոյն...):

Ցետոյ սկսաւ Թէվֆիք Ֆիքրէթի «Զըկ-նորսներ»ը: Կ'արտասանէր ջերմութեամբ ու այդ մռնչող եւ սեւ ծովին առջեւ բանաստեղծութիւնը կը ստանար իր լրիւ իմաստը.

Ծով ըսածդ կնկայ պէս է, հաստատ չի դար...

(Շար. 55)

(Շար. Ա. Էջէն)

նելու համար թէ ո՞ւր ենք եւ թէ աւելի լաւ ի՞նչ կրնանք ընել պայքարելու համար ահաբեկչութեան դէմ»: Կը թուի որ Թ. Պլէր ալ նոյն պարտապրանքին տակ պիտի դնուի: Պուշ, նաեւ, 2005-ի իր պիւտճէին համար խոստացաւ բարը 3%-ի իջեցնել: Քանի նախատեսուած է 5%, այսինքն 521 միլիառ տոլար 2004-ի համար, ինչ որ անանխընթաց է, 1983-էն ի վեր (Ռեկընի օրով):

ՇԱՐՈՆ յայտարարեց Փետրուար 2-ին, որ պարպել պիտի տայ Գազայի գօտիի Հրեաներու 17 գաղթավայրերը: Հապաքեց թերթին տուած հարցազրոյցին մէջ, Իսրայէլի վարչապետը չեշտած է որ կը մեկնի այն սկզբունքէն, զոհ որուն, ապագային Հրեայ պիտի չըլլայ Գազայի մէջ:

ՓԱՔԻՍՏԱՆԻ հիւլէական ծրագրի պատասխանատուն՝ Ապտուլ Քաթիր Խան խոստովանած է որ 15 տարիներու երկայնքին հիւլէական գաղտնիքներ փոխանցած է Պարակատանի, Լիբիոյ եւ Հիւսիսային Գորէայի: Մինչեւ Յունուար 31, դեռ նախագահ Մուշարաֆի յատուկ խորհրդականն էր: Իշխանութիւնը դեռ չէ որոշած թէ պիտի դատէ՞ ան որ ազգային հերոսի հանգամանք ունի:

ԻՄԱԲի էջպիլ քաղաքին մէջ քրտական թիրախներու դէմ Փետրուար 1-ի անձնասպանական ռմբահարձը խիստ հակազդեցութիւններու, ցոյցերու պատճառ եղած է Քիւրտերու կողմէ: Քիւրտ կուսակցապետեր եւ Ժող. համաժողովի նախագահը Թուրքիան ամբաստանած են, անոր հակաքիւրտ քաղաքականութեան մէկ մասը նկատելով արարքը: Ժող. համաժողովին նախագահը Զ. Ալտար յիշեցուցած է Թուրքիոյ Սպայակոյտին ըսպառնալիքը թէ «եթէ Քիւրտերը յամառին դաշնակցութեան պահանջին ուղղութեամբ, արիւնալի հետեւանքներ կը բացուին»:

RECHERCHE

Je suis psychologue clinicienne, je prépare une thèse de psychologie et je recherche des familles arméniennes dans la région parisienne qui accèpteraient de témoigner pour mon travail au sujet de la transmission du génocide au sein de leur famille.

Merci de me contacter .

Emmanuelle Babaud
01 53 79 24 42
06 73 09 22 29
manu.babaud@free.fr

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Սուրբ Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցիի հոգաբարձութիւնը Դանիէլ Ալիճիի մահուան առիթով սոսկած է հեռաձեւալ նուէրները.–

Անոնա Քարաթէփէ, Արա Փօհանօղլու 50-ական եւրօ, Նշան Քայեան 20 եւրօ, Քօլէթ Քէշիշեան, Րաֆֆի Փօհանեան 50-ական եւրօ, Ժան Մազմանեան 20 եւրօ, «Կոմիտաս» Թաղման ընկերութիւն 100 եւրօ, Լօրիս Տիրատուրեան 20 եւրօ, Նուրհան Իփէքճի 20 եւրօ:

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Հայ տիկին մը տարեց կամ մանուկ խնամելու աշխատանք կը փնտռէ Շաթթէ, Կիլակի, ամենական օրերը եւ գիշերը:

Հեռաձայնել՝ Անահիտ Սիլվի
06 62 52 24 55

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ ՁՈՐՍ ՄԱՄՆԱՁԻՒՂԵՐՈՒ ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԵԿՈՑԹԸ

կը մասնակցի.–
ՆԱԻԱՍԱՐԴ պարախումբը:

Փառք Շանօ, Մարտ 13, ժամը 20·30-ին:

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ–ԼԻՈՆ

ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳԻՍ

Շաբաթ, Փետրուար 7, ժօն է ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳԻՍ:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10-ին:

Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆԾ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Centre Culturel
SAINT MESROB
Le jeudi 5 février à 20h45
ANAHIDE TER MINASSIAN
donnera une
CONFERENCE
sur
ANTOINE POIDEBARD
ET L'ARMENIE
(1904 - 1920)

Antoine Poidebard, missionnaire jésuite, fut représentant militaire français dans l'éphémère République d'Arménie (1918-1920), *puis enseignant à l'Université Saint Joseph de Beyrouth et promoteur de l'archéologie aérienne au Levant.*

Métro : Cardinal Lemoine, Monge
RER : Luxembourg
— Entrée libre · Cocktail —

ՀԱՐԳԵՒԱՆԳԻՍՔ

Կապոյտ Խաչի Շաւիւլի Տէր – Դաւթեան մանուճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ, Կիլակի, Փետր· 8, Շաւիւլի Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին, 6 ռիւ Կոմիտաս, ողբացեալ խաչուհիներու յիշատակին:

Աղբարողբիներէն եւս՝ ճաշ եկեղեցւոյ սրահին մէջ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ապրուստ սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ապրուստ սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ·Վ·Ա· (տե՛ս· փակագծի մէջ ընդհ· գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ապրուստ, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12–13 տող) մնայեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՋ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱՔ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 7

Ծօն Սրբոյն՝ Սարգսի Զօրավարին եւ Որդւոյ նորա Մարտիրոսին եւ Զորեքտասան Զինուորեայն:

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱՔԳ. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères,
75006 PARIS

ACCROCHAGE 2004
... Peintures... Peinture
Du 15 janvier au 15 mars

THEATRE ARMENIEN

LES JEUNES DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE MARSEILLE
présentent
ԿԱՐՄԻՐ, ԿԱՊՈՑՏ, ՆԱՐՆՋԱԳՈՑՆ
COMEDIE MUSICALE
écrite et mise en scène
par **Armand ZIREKIAN**
En hommage au grand poète
Yeghiché TCHARENTS
Le Dimanche 8 février à 16 heures
au Théâtre «Gyptis»
136, rue Loubon, 13003 Marseille
P.A.F. : 12 Euros
Renseignaments :
☎ **06. 10. 82. 18. 48 — 04. 91. 77. 84. 70**

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section «SOSSE MAYRIG»
de MARSEILLE
organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09

— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

l'Association MACHTOTZ
pour la défense de la langue arménienne
organise

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

NOUVELLE SESSION : 7 Février - 26 Juin 2004

L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian
par sa METHODE AUDIOVISUELLE

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans, qui veulent être capables de **s'exprimer dans les situations de tous les jours,** ainsi que de lire et écrire l'arménien.

Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h, à Paris. (Absentéisme exclu)

2) Les cours de 2e, de 3e et de 4e niveaux continuent,

Les nouveaux élèves sont acceptés après un test de niveau.

3) Vous pouvez aussi vous procurer votre MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL POUR LES NON-ARMENOPHONES

Méthode audiovisuelle de Mme H. KALFAYAN-PANOSSIAN

3 volumes en couleur + un coffret de 4 cassettes audio (2 heures d'enregistrement). 87 Euros + 8 Euros de port.

Pour tous ces cours et le manuel ,
RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS: 01 47 50 97 51

Aidez les Arméniens d'Irak

Depuis la fin de la guerre, la guéilla et les attentats persistent en Irak, et visent même le siège du CICR (Comité International de la Croix Rouge), qui malgré tout, poursuit sa mission sur place.

Les besoins spécifiques des 30 000 Arméniens d'Irak ne peuvent être comblés par l'aide internationale. C'est à la diaspora de leur venir en aide.

Les Croix de Secours arméniennes ont lancé une collecte de fonds pour les Arméniens d'Irak: 60 000 dollars ont déja été réunis aux Etats-Unis.

Les Arméniens de France doivent se mobiliser pour :
— RECONSTRUCTION DES ECOLES ARMENIENNES A BAGDAD, MOSSOUL, BASSORA, KIRKOUK ET ZAKHO
— RECONSTRUCTION DE L'HOSPICE ARMENIEN DE BAGDAD,
— RECONSTRUCTION DES STRUCTURES ARMENIENNES...

Envoyez vos dons à
la Croix Bleue des **Arméniens de France**
17, rue Bleue — 75009 Paris
Chèques libellés à l'ordre de «CBAF — Collecte Irak»

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 5
JEUDI
5 FEVRIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·874 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20·874

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԺԻՒՓԷ ՉԻ ՓԱՇՈՒԻՐ

ՄԻՇՏ ՀԱՒԱՏԱՐԻՄ ԿԸ ՄՆԱՑ ՇԻՐԱՔԻ

Երեքշաբթի, իրիկուն, Փետր. 3–ին, հեռատեսիլի Ա. կայանէն է, որ Ալէն Ժիւփէ յայտնեց իր որոշումը, պատասխանելով Փարթիք Փուավր – մ'Արվորի հարցումներուն:

Կը սպասուէր որ քաշուի քաղաքական հրապարակէն, բայց, պարզուեցաւ որ Ժ. Շիրաքի ձնշումը զօրաւոր եղած է շրջանավերջին եւ ի վերջոյ տեղի տուած է: Հաւանաբար ազդուած է նաեւ այն արբանեակէն, որուն ենթակայ է Յունուար 30–էն ի վեր եւ ինք ալ համոզուած է որ առանց իրեն՝ չէք փրկուիր Ֆրանսայի համար: Ուրեմն, բացատրեց, թէ պիտի սպասէ վերաքննութեան վճիռին (սկզբունքով աշնան, վէրսայլի դատարանին կողմէ) եւ այն ատեն տայ իր վերջնական որոշումը: Մինչ այդ կը չարունակէ քաղաքական իր յանձնառութիւնները, աշնան, սակայն, պիտի հեռանայ ԻՒ – ԷՄ – Փէ–ի նախագահական ամբոխէն եւ արդէն կը պատրաստէ իր յաջորդութիւնը:

Վերջին օրերու պարզուած պատկերը բաւական յատկանշական է: Մինչեւ Յունուար 30–ի Նանթէրի դատարանին վճիռը, Ժիւփէ ժողովրդական ղէմք մը չէր, բայլ Շիրաքէն, որու համար կը մնար լաւագոյնը, Ժիւփէ սխրուած ալ չէր: Յանկարծ, վերածուեցաւ նահատակի, սրբացումը բոլոր չափազանցութիւնները ղէց անցաւ: Ոչ ամական պակասցաւ, ոչ դրուատիք եւ ընթերթի իրիկուն, խոստովանեցաւ թէ չատ ազդուած է համակրութեան այդ արտայայտութիւններէն: Ուրեմն, հաւատացած է բոլորին անկեղծութեան, ինք որ տանեմեականներու քաղաքական փորձառութեան տէր է:

Դոհ չէ, անշուշտ, վճիռէն, զոր չուզեր մեկնաբանել, բայց, չափազանցուած կը գտնէ: Կ'ընդունի որ «վերացումներ» ունեցած է, բայց, նման դատապարտումի արժանի չէ: Կ'անտեսէ որ գոհն իսկ է Պալատիւրի 1995–ի օրէնքին կուսակցութեանց ֆինանսաւորման վերաբերեալ; Կ'անտեսէ, կամ կ'ուզէ անտեսել, որ էՒՓէ – էՒ–ի (այժմ՝ ԻՒ – ԷՄ – Փէ) եօթը անդամները, կանոնաւոր աշխատավարձ ստացած են Փարիզի քաղաքապետարանէն, չինծու աշխատանքներու համար: Այսինքն Փարիզի հարկատուին դրամը, հինգ տարի, վճարուած է ԷՒ – Փէ – ԷՒ–ի անդամներուն:

Կասկած չկայ որ ազդուած է եւ հաւանաբար նախընտրէր քաշուիլ: Կը մնայ սակայն, քանի այդպէս ուզած է Շիրաք: Պէտք չէ տեղի տայ եւ վէնեթիկ չմեկնի (ակնարկութիւն Ժիւփէի մեկնումին՝ վէնեթիկի փորձութիւնը, ուր կ'ակնարկէր քաշուելու եւ վէնեթիկ ապաստանելու), պարտի չարունակել իր «նահատակութիւնը»: Կը մերժէ քաւութեան նոխազի դերը, տէրն է իր պատասխանատուութիւններուն, մէկ օրէն միւսը չի կրնար մեկնիլ, մէջտեղ ձգելով անոնք որոնք կ'ըսեն իրեն՝ պէտք ունինք ձեզի:

Կը մնայ, սակայն, նախատեսել թէ ի՞նչ կրնայ պատահիլ վերաքննութեան առեն: Պարզ է որ արդէն իսկ ճնշումներ կան Վերսայլի դատարանին վրայ, քայլ, արդիւնքը կրնայ ճիշդ հակառակն ըլլալ: Օրերէ ի վեր եղած ներբողականները կը–նան վնասել: Ի վերջոյ, ինչ որ չափա – զանցուած է իմաստ չունի: Եթէ վճիռը հաստատուի, Ժիւփէ միայն յետաձգած կ'ըլլայ իր հեռացումը:

Որքին մէջ, կը բաւէ որ ակնարկ մը նետէ իր անցեալին, տրպէսզի չտարուի դովեստներէն եւ յիշէ որ ի՞նչ պայմաններու մէջ ճամբու դրուեցաւ 1995–ի դէպքերէն ետք: Ամբողջովին ձախողած էր որպէս նախարարապետ եւ դժուար է հաւատալ, որ Ֆրանսան պէտք ունի իրեն, իրաց այս պայմաններուն մէջ: Անկասկած Շիրաք պէտք ունի (ու ունէր, մանաւանդ) իրեն եւ այդ իսկ է պատճառը ամբողջ իրարանցումին Շիրաքեան աշխարհին մէջ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ քննութեան դրուեցաւ, Փետրուար 3–ին, աշխարհականութեան օրինագիծը, որ անմիջականօրէն ալ պիտի քուէարկուի, հակառակ բազմաթիւ ընդդիմութիւններու: Ընկերվարական – ներն իսկ պատրաստ են իրենց քուէն տալու, թէեւ ցայտունի (օսքանսիպլը) տեղ կը նախընտրեն տեսանելին (վիզիպլը): 150 երեսփոխան պատրաստուած էին վիճարկումին մասնակցելու, բայց, հանաբար կարելի ալ չըլլայ: Ռաֆարէն յայտարարեց նաեւ որ նման օրինագիծ մըն ալ պիտի պատրաստուի հիւանդասնոցներու վերաբերեալ, քանի այս մէկը դպրոցներուն համար է:

ՊՈՒՇԷՆ ետք, Պլէր ալ ստիպուեցաւ համակերպիլ քննիչ անկախ յանձնախումբի մը ստեղծման, ճշդելու համար, որ ստացած տեղեկութիւնները ճի՞շդ էին, ինչ կը վերաբերի Իրաքի զանգուածային բնաջնջման զէնքերուն: Ցանձնախումբը, սակայն, նոյնքան ժամանակ եւ ազատութիւն պիտի չունենայ, որքան ամերիկեան յանձնախումբը: Պէտք է հաշուետուութիւնը ընէ ամառէն առաջ: Ուշադինկթըն Փոսթի ալ տուած հարցազրոյցի մը ընթացքին, ԱՄՆ–ու Արտաքին նախարարը Գ. Փաուըլ յայտարարած է թէ չի կրնար ըսել թէ Իրաքի յարձակման համար կ'ըլլա՞ր, եթէ գիտնար թէ այդ զէնքերը չկան:

ԹԻՖլԻՍԻ ՄԷՋ, ձերբակալուած է փոխդատաքննութեանց նախարարը՝ Մերաբ Ազեվիլի, նախկին գինակիցը Շեվարնաձէի: Ամբաստանուած է կաշառակերութեան համար:

ԳՈՆԻԱՑԻ ՄԷՋ, Փետրուար 2–ին, չէնք մը փլած է, որու հետեւանքով 15 հոգի մեռած է եւ 30 հոգի ալ վիրաւորուած են: Փրկարարները կը խորհին որ դեռ 100 հոգի պէտք է մնացած ըլլայ փլատակներու մէջ: Թուրքիոյ նախագահը՝ Սէզէր ցաւակցութիւն յայտնած է եւ դադարեցուցած չինութեան կանոններու արհամարհանքն ու անպատասխանատուութիւնը:

ԷՐՊԻԼի (իրաքեան Քիւրտիստան) ճգրտորձերու գոհերու յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Փետրուար 3–ին: Հաստատուեցաւ թէ մեռելներու թիւը 100–է աւելի է, անձնասպանական ոճրափորձերու ընթացքին: Այն համոզումը կը տիրէ որ մամիւռ կ'ըլլա՞ր, եթէ գիտնար թէ այդ զէնքերը չկան:

ԹԻՖլԻՍԻ ՄԷՋ, ձերբակալուած է փոխդատաքննութեանց նախարարը՝ Մերաբ Ազեվիլի, նախկին գինակիցը Շեվարնաձէի: Ամբաստանուած է կաշառակերութեան համար:

ԳՈՆԻԱՑԻ ՄԷՋ, Փետրուար 2–ին, չէնք մը փլած է, որու հետեւանքով 15 հոգի մեռած է եւ 30 հոգի ալ վիրաւորուած են: Փրկարարները կը խորհին որ դեռ 100 հոգի պէտք է մնացած ըլլայ փլատակներու մէջ: Թուրքիոյ նախագահը՝ Սէզէր ցաւակցութիւն յայտնած է եւ դադարեցուցած չինութեան կանոններու արհամարհանքն ու անպատասխանատուութիւնը:

ԷՐՊԻԼի (իրաքեան Քիւրտիստան) ճգրտորձերու գոհերու յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Փետրուար 3–ին: Հաստատուեցաւ թէ մեռելներու թիւը 100–է աւելի է, անձնասպանական ոճրափորձերու ընթացքին: Այն համոզումը կը տիրէ որ

ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԸ ՕՐԷ ՕՐ ԱՒԵԼԻ ԱՆԲԱՂՁԱԼԻ ԲԱԿՈՒԻ ԿՈՂՄԷ

Օ–ԷՍ–ՍԷ–Ը–ի զարթաղէան խնդրի կարգաւորման բաժնի յատուկ ներկայացուցիչը Կ. Լէնմարքըր Բաքուի մէջ Ա–ղըրբէյճանի խորհրդարանի նախագահ Մ. Ալեսքերովի հետ հանդիպումին ըսած է թէ կովկաս կը գտնուի կարգաւորման ուղիներ փնտռելու նպատակով: Աւելցուցած է թէ նման պարագաներու առընչութեամբ միջազգային իրաւունքը թէեւ կը նչէ պետութիւններու տարածքային ամբողջականութեան եւ սահմաններու անձեռնմխելիութեան սկզբունքները, սակայն, կարելի չէ մոռնալ նաեւ ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքը: Այս վերջին մտահոգութիւնը Ադրբեջան – կան կողմին բուռն հակազդեցութեան պատճառ եղած է. Ալեսքերով ըսած է թէ հայերը արդէն գործածած են ինքնորոշման իրաւունքը, ադրբեջանական հողերու վրայ Հայաստան ստեղծելով եւ ներկայիս կը ձգտին նոր պետութիւններ ստեղծելու նաեւ ամէն տեղ ուր 10, կամ 100 հազար Հայ կը բնակի:

Օ–ԷՍ–ՍԷ–Ը–ի միջնորդական դերին ադրբեջանական դժգոհութիւնը արտայայտած է երկրին Ազգային Ժողովի կուսակցութեան նախագահ Ի. Շիրին, ըսելով որ Ադրբեջան պէտք է հրաժարի այդ միջնորդին գործունէութենէն: Իր համոզումով՝ «Մինսկի խումբը կը ձգտի Ղարաբաղը Ադրբեջանէն անջատել եւ կը սպասէ որ Ադրբեջան դժուար կացութեան մատնուի, այդ նպատակը կարենալ իրականացնելու համար»: Շիրին հարկաւոր նկատած է որ Մինսկի խումբին գործունէութեան վերջ տրուելէ ետք ՄԱԿ–ի Ապահովութեան Խորհուրդը ձեռք առնէ հարցը. Ադրբեջան ալ դիմէ Թուրքիոյ, ԱՄՆ–ուն, Բրիտանիոյ, ՄԱԿ–ի Ապահովութեան Խորհուրդին, որպէսզի այդ երկիրները որպէս Ադրբեջանի դաշնակիցներ, զօրք ղրկեն հակամարտութեան շրջանը: Հետաքրքրական է որ Ի. Շիրին իրենց դաշնակիցներուն չարքին չէ դասած Վրաստանը, Ռուսաստանն ու Իրանը: «Վրաստան իր հարցերով զբաղած է, իսկ միւս 2–ը միշտ Հայաստանի կողքին եղած են եւ օժանդակած անոր ադրբեջանական հողերու գրաւումին ու Հայերու սպառազինումին մէջ» ըսած է ան:

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ԸՆԴԴԻՄԱԴԻՐՆԵՐՈՒ ԲՈՂՈՔԻ ԱՐԱՐՔԸ

Հայաստանի քաղաքական ընդդիմութեան երկու գլխաւոր խումբերը՝ Ազգաբուխութեան դաշինքը եւ Ազգային միաւորութիւն կուսակցութիւնը յայտարարած են թէ ապօրինի եւ հետեւաբար անընդունելի կը նկատեն նախագահին վստահութեան հանրաքուէի օրինքին փոփոխութեան մերժումը եւ կը կասեցնեն իրենց մասնակցութիւնը Խորհրդարանի աշխատանքներուն: Ազգային ժողովի նախագահ Ա. Պաղտասարեան եւ խումբ մը ընդդիմադիր պատգամաւորներ հակազդած են, ըսելով թէ Սահմանադրական տեսանին կոզմէ թեկադրուած վստահութեան հանրաքուէն օրինաւոր հիմ չունէր:

Ազգային միաւորութեան ղեկավար Արտաշէս Գեղամեան խիստ քննադատական մը ուղղած է իշխանութեան, ըսելով թէ ամէն բան կ'ընեն բազմութիւնները քաղաքական անհնազանդութեան մղելու, մինչեւ իսկ քաղաքացիական խախտումներ հրահրելու համար: Սակայն, ան ապահովութիւն տուած է որ իրենց քայլերը օրէնքի սահմաններէն պիտի չզանցեն:

Ի. ԱԼԻԵԻ ՄՈՍԿՈՒԱ ԱՅՑԻՆ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

Ադրբեջանի նախագահը Ի. Ալիեւ Մոսկուա այցին նախօրեակին հարցազրոյցի մը ընթացքին յայտնած է թէ անհրաժեշտ եւ օգտակար կը նկատէ չրջանին մէջ գործակցութիւնը զարգացնել: Այդ ուղղութեամբ իրենց միակ սահմանակիցը Հայաստանի հետ գործակցութեան ոլորտն է: Անգամ մը եւս չհարկելով իրենց «մէկ մլչկոն» գաղթականները, ան չեչտած է թէ քանի որ տակաւին գրաւած տարածքները ազատագրուած չեն, չրջանային ամբողջական գործակցութեան Հայաստանի մասնակցութեան մասին խօսիլ անգամ կարելի չէ:

ԲԱԿՈՒ – ՃԷՅՀԱՆԻ ՎԱՐԿԵՐՈՒ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳԻՐԸ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԱԾ

Փետրուար 3–ին Բաքու մէջ ստորագրուած է Բաքու – Ճէյհան քարիւղատարին 2·6 միլիառ տոլարի վարկերու համաձայնագիրը: 500 միլիոն տոլար կը յատկացնեն վերակառուցման եւ զարգացման եւրոպական դրամատունը եւ միջազգային ֆինանսներու մարմինը, մէկ միլիառ 166 միլիոն տոլար՝ վեց երկիրներէ կազմուած նեթաճոում – արտաճոումի գործակալութիւնը:

Ծրագրին հովանաւոր չորս քարիւղի ընկերութիւններ ալ կը մասնակցին 923 միլիոն տոլարով: Ամբողջ ծրագիրը նախատեսուած է իրագործել 2·95 միլիառ տոլարով: Թուրքիոյ Ճէյհան նաւահանգիստէն ադրբեջանական քարիւղին արտածումը կը սկսի 2005–ի Բ. եռամսեակին:

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԳԻՏԱԿՑՈՒՄՈՎ

ԼԵՒՈՆ ՄԻՐԻՋԱՆԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ («Ծառաջ»)։ –

(Բ. եւ վերջին մաս)

Խնդիրն այն է, որ Դաւիթ Գասպարեանն տանում։ *Ամէ՛ն* կերպ եւ բոլո՛ր ասպա-րէզներում։ *Միայն թէ՝ այդ սատարումը* պէտք է լինի կատարելապէս հիմնաւոր – ւած, կշռադատուած միջոցներով ու ձե-ւերով։

Ինչ վերաբերում է լեզուին, ապա պէտք է զգուշակուլթեամբ արձանագրել, որ իր ժամանակին օրէնսդիրները, որոնց շարքերում է՛ւ արեւելահայ, է՛ւ արեւմ-տահայ ծնողների զաւակներ կային, լեզ-ւի մասին Օրէնքի բոլոր կէտերը սահ-մանել եւ ամրագրել են իմաստնաբար։ Նրանք պետական լեզու կարգել են ամբողջական հայերէնը, նչելով, որ այն «ապառարկում է հանրապետութեան կեանքի բոլոր ոլորտները»։ Այս ձեւա-կերպումով, որով եւ սկսւում է Լեզուի մասին Օրէնքը, Հայաստանի Հանրապե-տութիւնում երաշխաւորուած է նաեւ արեւմտահայերէնի ամենալայն տարած-ման եւ կիրառման հնարաւորութիւնն ու ապահովութիւնը։

Ըստ այսմ, այսօր Հայաստանի Հան-րապետութիւնում դժուար է պատկերա-ցընել կեանքի որեւէ բնագաւառ, որը իրաւաբանօրէն արեւելահայերէնի համար լինի առաւել մատչելի, քան արեւմտա-հայերէնի։

Նոյն իրաւունքները ապահովուած են նաեւ ղրկա՛ն արեւմտահայերէնի հա-մար, քանի որ «Հայաստանի Հանրապե-տութեան պաշտօնական լեզուն ղրկան հայերէնն է»։

Կարո՞ղ էր լինել աւելի ընդգրկուն որեւէ բանաձեւում՝ ամբողջական հայ ղրկան լեզուի առաւելագոյն ղրսեւո-րումն ամէնուրեք եւ բոլոր առիթներով սրանից աւելի ապահովելու համար։

Լեզուի մասին Օրէնքում զոհացում է տրուած յօդուածագրի նաեւ այն ազնիւ մտահոգութեանը, որն ինքը շարադրել է այսպէս. «Նաեւ ՀՀ հանրակրթական ղպրոցներում, բուհերում, զանազան ու-սումնական հաստատութիւններում պե-տական հոգածութիւն հանդէս բերել ա-րեւմտահայերէնի նկատմամբ»։ Ահա՛ այդ զոհացումը, որը տրուած է Օրէնքի թիւ 2 Յօդուածում եւ ունի «կրթութեան լե-զուն» ենթավերնագիրը. «Հայաստանի Հանրապետութեան տարածքում գոնուող կրթական եւ ուսումնական համակար-գում դասաւանդման եւ դաստիարակու-թեան լեզուն ղրկան հայերէնն է»։ Հարկ կո՞յ մեկնաբանելու, որ սա պետական հոգածութիւն է նաեւ արեւմտահայերէնի նկատմամբ։

Ինչպէս տեսնում ենք. իրականութեան մէջ արեւմտահայերէնի խնդիր գոյութիւն չունի։ Ուրեմն գոյութիւն չունի նաեւ լեզուի որեւէ խանդարիչ խնդիր՝ Հա-յաստան – Սփիւռք մերձեցումների ճա-նապարհին։

Այստեղ դարձեալ ծագում է մեր նա-խընթաց հարցը՝ ի՞նչ անել, ղադարե՞լ, արդեօք, արեւմտահայերէնի իրաւունք-ները հետամտելուց։ Մեր պատասխանը դարձեալ նոյնն է՝ ամենեւի՛ն։ Ընդհա-կառակն, պէտք է աւելի ուժեղացնել պայքարը՝ միշտ եւ ամէնուրեք հետեւո-ղականօրէն ընդլայնելու արեւմտահայ լեզուի կենսոլորտը Հայաստանում։ Մի-այն թէ՝ այդ նպատակով պէտք է ոչ թէ բաց դռներ ծեծել, այլ՝ փակ։ Պէտք չեն նորանոր օրէնքներ, երբ բոլոր անհրա-ժեշտ օրէնքներն արդէն կան, եւ եղածը լիուլի բաւարար է՝ ըստ ամենայնի դրա-ծելու համար։ Պարզապէս պէտք է ներ-գործող միջոցներով հետեւել, հսկել, վերահսկել, պահանջել, որպէսզի Օրէն-քի բոլոր կէտերը յարգուեն, պահպան-ւեն եւ կենսագործուեն։

Այստեղ առարկում է մեր հակառա-ռութիւնը Դաւիթ Գասպարեանին՝ խընդ-րոյ առարկայ նրա յօդուածի այն հատ-

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ՀԱՄԵՐԳ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՑ ԽՄԲԱՎԱՐԻ ՄԸ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ

Շաթըլէյ Թատրոնին կիրակի առաւօտ-ներու համերգներուն Փետրուար 1–ինը յատկացուած էր Փարիզի Նուագախմբա-յին համոյթին որուն ղեկավարն էր հայ երիտասարդ արուեստագէտ Ալէն Ալ-թունօղլու։ Ան տիրապետ ղեկավարեց Պէթհովէնի եւ Մոցարթի գործերով չին-ւած շուրջ մէկ ժամուան յայտագիրը, նուագախումբին կարողականութենէն ա-ռաւելագոյնը դուրս բերելու ակներեւ ջանքով։

Ուժականութեամբ յորդուն, նոյն առեն զգայուն ու ղեկավարած գործերուն ամէն մէկուն պահանջած բարեխառնութեան լիովին հաղորդ ղեկավար է Ալէն Ալ-թունօղլու, հակառակ չափ երիտասարդ տարիքին։ Շուրջ ժամուան մը յայտագը-րով ալ տուաւ վիաստը թէ նոյն յաջողու-թեամբ կ'անցնի ու ղեկավարած նուա-գախումբն ալ կ'անցընէ մէկ ղիրքէն մի-սը։ Նուագախումբը ինչպէս Գոբիոլանի նախերգանքին, կամ Մոցարթի «Քիչօ մի սքորտի տի թէ»ին պարագային, այնքան հեզասահ անցաւ «մենակատարը»ի ղիրքէն «ընկերացող»ի ղիրքին ուր չատ բան կա-խում ունի ղեկավարողին ձիրքէն։ Սրա-հին մխաճայն զնահատանքը փաստն է ըսուածին. մանաւանդ որ երաժշտասէր հանրութեան մը մէջ ուշագրաւ էր երա-ժշտական ճիւղերու աշակերտներու, ու-սանողներու համեմատութիւնը։

Յայտագրին դաշնակով մասնակցեցաւ Ժեռոմ Տիւքրօ, իսկ սոփրանոյի բաժինը առանձնած էր Ժահէլ Ազզարկթթի։

Մոցարթի թիւ 39, մի պէմոլ սիմֆոնին դիմաւոր կտորն էր օրուան, որուն յա-ջորդեցին «Մինթրիտաթ Ռէյի տի Փոն-թօ»ին, «Պալատէն առեւանգում»էն եւ «Զաիա»էն հատուածները։

Ա. ԹՈՓՈՑԵԱՆ

տածների առընչութեամբ, ուր յօդուա-ծագիրը լեզուի խնդիր է տեսնում ազգա-յին միասնութեան գործընթացներում։

Այստեղից սկսած, մենք միանգամայն համամիտ ենք յօդուածագրի այն դրոյ-թին, ըստ որի «Հայաստան – Սփիւռք միասնութեանը խանգարող գործօններից մէկը ... ուղղագրութեան հարցն է, որ (այո՛ – Լ. Մ.) բաւականին սրուել է ան-կախութիւն հռչակելուց յետոյ»։ Կար-ծում ենք, ընթերցողին անյայտ չէ յօ-դուտ ազգային ուղղագրութեան վերա-կանգնման քանիւ եւ գործով ծաւալած տարիների մեր պայքարը։ Ուստի հաս-կանալի է, որ մենք կարող ենք միայն ուրախ լինել, որ ահա հնչում է մի զգօն ձայն եւս՝ սեփականութեան կոչ անելով առ այն, որ միասնական ուղղագրութեան բացակայութիւնը խանգարիչ գործօն է ազգային միասնութեան առանց այն էլ ոչ հարթ ճանապարհին։

Մենք ցանկանում ենք միայն, բայց՝ անպայմա՛ն, յարգարժան յօդուածագրին յիշեցնել, որ չի կարելի երբեւ, խանգա-րիչ գործօն դիտել «լեզուի եւ ուղղագը-րութեան հարցը» այսինքն՝ չի կարելի կողք – կողքի դնել լեզու եւ ուղղագրու-թիւն հասկացողութիւնները, որովհետեւ դրանք տարբեր բաներ են, տարբեր իրո-ղութիւններ, թէպէտ եւ մեկը պայմա-նաւորուած է միւսով։ Եթէ պատկերա-ւոր ասելու լինենք, ապա կարող ենք ա-սել, թէ լեզուն մարմինն է, ուղղագրու-թիւնը՝ հոգին, չունչը։ Լեզուն երակն է, ուղղագրութիւնը՝ արիւնը, կենսատու աւիշը։ Լեզուն դրերի չարժն ու ընթացքն է, ուղղագրութիւնը՝ դրանց ուղղութիւն տուողը, իմաստաւորողը։

Տարաբախտաբար, սովետական դա-մոկլեան սուրը դեռեւս կախուած է մնում Հայաստանի Հանրապետութեան պետա-կան լեզուի ուղղագրութեան վրայ։ Հա-յաստանի արեւելահայերէնը դեռեւս չի թօթափել կրեմլինի պարտադրած դաւա-դիրը ուղղագրութեան լուծը։ Եւ բնական է, որ Հայոց լեզուով խօսող, բայց Հա-յոց ճշմարիտ, ազգային՝ Մեսրոպեան ուղղագրութեամբ դրելու հնարաւորու-թիւնից ակամայ զրկուած Հայաստան-եցիների եւ արեւմտահայ ծնողների զա-ւակ, ազգային ուղղագրութեամբ դաս-տիարակուած Սփիւռքահայերի միջեւ ընդհանուր լեզուամտածողութիւն, դրա-ւոր մշակոյթի միասնական դպացողու-թիւն ձեւաւորելու ճանապարհին, Հա-յաստանի ներկայիս ուղղագրութիւնը լուրջ եւ ահաւոր խոչընդոտ է։

Խոչընդոտ է ուղագրութեան հարցը, այլ ոչ թէ լեզուի։ Լեզուն՝ արեւմտահայ թէ արեւելահայ՝ միեւնոյն եւ ընդհա-նուր Հայոց լեզուն է, հայերէնը, մեր մայրենին, մեր Մեծասքանչը։ Ճիշդ այս-պէս, ինչպէս որ նախ եւ առաջ Հայ ենք բոլորս։ Նախ Հայ ենք ի ծնէ, ի քնէ՝ մեր ազգային պատկանելութեամբ, եւ յետոյ է, որ, արտաքին հանգամանքնե-րի բերմամբ, արեւելահայ ենք կամ ա-րեւմտահայ։

Ազգային միասնութեան գործում միա-ւորողը Հայ լինելն է՝ յար եւ նման հա-յերէնը ընդհանուր լինելուն։ Իսկ խան-գարող հանգամանքը բխում է տեղային տարբերութիւնից, ինչպէս որ դրսում պահպանուած ուղղագրութիւնը ներսի «ուղղագրութիւն» կոչուածից։

Այսօր չատերն են այն կարծիքին, որ ինչպէս Գասպարեանն է ենթադրում, «արեւմտահայերէնի հետ մէկտեղ կ'ուսու-ցանուի դասական ուղղագրութիւն»։ Անշուշտ, դա կը դառնայ ազգային ուղ-ղագրութեան հետ չափան չահեկան եւ անմերժելի հնարաւորութիւններից մէկը։ Զենք կարող դրական չդիտարկել այդ հնարաւորութիւնը։ Բայց նաեւ չմոռա-նանք, որ մի եւնոյն հասարակութեան մէջ, միեւնոյն ժամանակ, ազգային ուղ-ղագրութիւնը մասնակի հնարաւորութեան բախտին յանձնելը ազգային արժանա-պատուութիւնը չօչափող գործօն է...

Ինչքա՞ն պիտի չարունակենք տպաւինել մասնակի հնարաւորութիւնների ողոր-մածութեանը, երբ որ հռչակուած Անկա-խութիւնն իրաւաբանօրէն, Օրէնքով, ՆՊԱՍՏՈՒՄ Է ՈՒՂԱՂԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԻ-ԱՍՆԱԿԱՆԱՑՄԱՆԸ։ Իսկ մի տապալուած իրաւակարգից մնացած հնոտի, որ չա-ղընում է ուղղագրութիւն յորջորջուել, տակաւին խեղդում է մեր ազգային համա-կեցութիւնը։ Մեր դանդաղկոտութեամբ, մեր չարմարուողականութեամբ, մաս-նակի հնարաւորութիւններով ուրախա-ցող, բաւարարուող մեր սովորութեամբ ու պահուածքով մենք, արդեօք, որո-չակիօրէն չէ՞նք նպաստում այն եսա-դէմ, տովետախեղ ուժերին, որոնք ա-մէն կերպ վիժեցրել են եւ չարունակում են վիժեցնել հայերէնի ամբողջական դործադրութիւնը՝ արգելակելով ազգա-յին ուղղագրութեան վերականգնումը։

Մի՞թէ դժուար է դիտակցել, որ, փո-խանակ միանգամայն աւելորդ առաջարկ-ների վրայ ժամանակ վատնելու, մենք պարտաւոր ենք միաւորել մեր ուժերը՝ իշխանութիւններից պահանջելու, նրանց պարտադրելու վերականգնել մեր ազ-գային ուղղագրութիւնը։ Միայն դրանո՛վ եւ միայն այդպէ՛ս է հնարաւոր ազատ-ւել ազգային միասնութեան ճանապարհին ընկած ազգակործան խոչընդոտից՝ ան-լուծելի դարձած ուղղագրութեան հար-ցից։ Միայն դրանով եւ միայն այդպէ՛ս է, որ պիտի ճանապարհ բացուի ամբող-ջական հայերէնի գործադրման համար։

Մնում պէտք է յիշել եւ յիշեցնել, որ Անկախութիւնը հռչակել է Օրէնքներ, ո-րոնք պէտք է հաւատարմօրէն պահպան-ւեն եւ կիրառուեն վերից վար եւ վարից վեր։ Այդ Օրէնքներից մէկը լեզուի մա-սին Օրէնքն է, որի մէջ ոչ մի տեղ եւ ոչ մի անգամ չեն յիշատակուած «արեւել-հայերէն» եւ «արեւմտահայերէն» բա-ռերը։ Միտք եւ բոլոր առիթներով օգ-տագործուած է միայն ու միայն «հայե-րէն» բառը։

Ուրեմն, Օրէնքն ինքն է մեզ թելադրում ամբողջական հայերէնի անհրաժեշտու-թեան գիտակցութիւնը։

Պէտք է անսալ Օրէնքին, ապրել եւ գործել ամբողջական հայերէնի գիտակ-ցումով։

2004, Յունուար 27

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՄԵԾՆ ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ ԲԱՆՈՒՈՐ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐԸ

Բրիտանիոյ պատկան իշխանութիւնները վերջին երկու տարուան ընթացքին 16 տարեկանէն վար պատանիներու պատահած աւելի քան երեք տասնեակ դործի արկած արձանագրած են: Մամուլը տեղեկութիւնը տալով կ'ըսէ թէ վատահարբար ատոյդ թիւ չէ տրուածը, եթէ նկատի առնուի անչափահաս բանուորներու համեմատութիւնը:

Երկրի մը մէջ ուր այնպէս կը թուի թէ երախաներու պահպանութիւնը ամէնէն կատարեալ ձեւով կը կատարուի, բացատութեան չատ մը պարագաներ կը յայտնուին քիչ մը մօտէն դիտել դիտցողներուն:

Սէմ Շաբաթ օրերը կ'աշխատէր մանուածատան մը մէջ· անոր գործատէրը մօտ 12 հազար Եւրոյի տուգանքի դատապարտուած է, երբ տղեկին բոլոր մատները կտրատած են երկիկ պատրաստելու ընթացքին: Ուրիշ մը Փիթըրը, 14 տարեկան, ծանրօրէն այրած է երբ ելեկտրածին տարքի մը վառելանիւթի լեցնել փորձած է, առանց հոսանքը մարելու: Երկուքին գործատէրերն ալ ընդունած են իրենց թերացումը:

Լրագրողը որ անդրադարձած է պատահածին, կ'ըսէ թէ տարօրինակ է Բրիտանացիներուն կեցուածքը· մէկ կողմէն չափազանցուած խնամատարութեան, ուշադրութեան առարկայ են անչափահասները, միւս կողմէն անոնք աշխատանքի ասպարէզ կը դրկուին, առանց նուազադոյն պաշտպանութեան:

Երկրին մէջ օրէնքը կը պահանջէ որ բոլոր այն գործատէրերը որոնք 13 – 16 տարեկան տղաք պիտի աշխատցընեն, յատուկ արտօնագիր ունենան: Ատոր համար կը պահանջուի նաեւ որ աշխատանքի վտանգները մատնանշուին: Բայց հաղորդակից է որ տեղւոյն վրայ յայտարարուածին անկեղծութիւնը ըստուգուի պաշտօնապէս:

Պէտք է ըսել որ անչափահասներու աշխատանքը անպայման առընչուած չէ չափազանց ծնողքը եւ գործատէրը ընդհանրապէս համաձայն կ'ըլլան: Ի վերջոյ, տարիքին ու չաբաթուան օրէրուն, չաբաթավերջին համար: Ատոր նպատակն է արգիլք ըլլալ անոնց տարապայման աշխատանքին: Եւ վերջապէս, կայ արտօնութեան հարցը:

Այս բոլորը չեն նշանակեր թէ առանց յայտարարութեան, անպաշտօն վճարումով աշխատող անչափահասներ չկան: Ու բանուոր տղոց վիճակով հետաքրքրուած մեծերը կը պահանջեն որ ամէն բանէ առաջ բանուոր պատանիները ապահովութիւն ու պահպանութիւն վայելեն չափահասներուն նման: Ցետոյ, կ'ուզեն որ կառավարութիւնը չգոհանայ ներկայի օրէնքներուն կիրարկումին բծախնդիր ըլլալով եւ մտածէ նորովի չկատումի ենթարկել օրէնքը:

ՔԱՂՀԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՕՐԹԱԳԻՒղի Թաղդամնչեաց վարժարանը, Յունուար 18–ին, տօնած է իր հիմնադրութեան 219–րդ տարեդարձը: Առաւօտեան, պատարագած էր Թաթուլ Աբեղայ Անուչեան եւ նախագահած էր Մեսրոպ պատրիարք, որ նաեւ քարոզած է նիւթ առնելով Պօղոս առաքեալի մկկ նամակը: Եկեղեցական արարողութենէն ետք տեղի ունեցած է Սիրոյ սեղան մը, եկեղեցիին յարակից սրահին մէջ: Թաղային Խորհուրդի անունով ներկաները ողջունած է Իսքէնտէր Շահինեօղ, իսկ վարժարանի հիմնադիր Հայկ Ալեքեան կարդացած տեղեկագիրը, ուրկէ կը պարզուէր որ, վարժարանը 170 աշակերտ ունի եւ 28 հոգիէ բաղկացեալ անձնակազմ մը: Ապա, Պ. Նալպանտ հրաւիրած է ներկաները իրենց պարտականութիւնը կատարելու, որպէսզի մկկ ժամուան մէջ վարժարանին բացը փակուի: Կարճ ատենուան մէջ, այդ բացին մկկ մասը փակուած է: Պատրիարքը, որպէս «Հուսկ բանք»ը իր գոհունակութիւնը յայտնած է:

***

ՍԵԲԱՍՏԻՈՑ ԵԻ ԱՆԳԱՐԱՑԻ համայնքներուն այցելութիւն տրուած է Ս. Ննդեան տաղաւարին առթիւ Պոլսոյ պատրիարքին տնօրինութեամբ: Յունուար 17–ին, Սեբաստիա հասած է Գրիգոր Ա. Քհնյ. Տամատեան, որ ղիմաւորուած է Երուանդ Մըղռլեան եւ Եղուարդ Քաթրանճըօղլուի կողմէ: Ժամը 13·30–ին Քաթրանճըօղլուի բնակարանին մէջ պատարագ մատուցուած է եւ ժողովուրդը հաղորդութիւն առած է: Այցելութենէն յետոյ, քահանան Սեբաստիայէն անցած է Ամզարա, եւ պատարագ մատուցանած է Ֆրանսական Սուրբ Թէրէզ եկեղեցւոյ մէջ:

***

ԿՐԷՏէի Սուրբ Յովհաննէս – Կարապետ եկեղեցիին անուան տօնախմբութեան ներկայ եղած է Պոլսոյ Կրօնական ժողովի առենապետ Արամ Եպիսկոպոս: Ան, Աթէնքէն անցած է Հերակլիոն եւ ղիմաւորուած է հոգեւոր հովիւ Վարուժան քահանայ Տէրտէրեանի կողմէ: Արամ Եպիսկոպոս հանդիպում ունեցած է Թաղային Խորհուրդի անդամներուն հետ եւ լսած կատարուած գործերու բացատրութիւնները: Նորոգուած են հովուատունը եւ հարեւան բաժինները:

ԱԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻԻ ՄՈՌՑՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

Ոճրային պատմութիւններու հռչակաւոր հեղինակ Ակաթա Քրիսթիի մոռցուած մկկ թատերգութիւնը լոյս աշխարհ եկած է գրուելէն 70 տարի ետք:

Ակաթա Քրիսթի ծանօթ է իր ստեղծած պելժիացի գաղտնի ոստիկան Հերքիւլ Փուարոյի երեւակայական տիպարով: Ան նաեւ հեղինակն է աշխարհի մէջ ամէնէն աւելի երկար ներկայացուած «Մաուսթրէփ» թատերախաղին:

Սակայն «Տը սիքրըթ աֆ չիմնիզ» (ծխնելոյզներու գաղտնիքը) թատերգութիւնը, զոր ան գրած է 1925–ին, մոռցուած կը մնար Բրիտանական գրադարանին նկուղներուն մէջ եւ միայն նոր ի յայտ եկած է:

Թատերգութեան նիւթը լրտեսական պատմութիւն մըն է, տեղադրուած՝ 1930–ական տարիներու եւրոպական քաղաքականութեան մէջ: Անոր առաջին բեմադրութիւնը տեղի ունեցաւ Հոկտեմբերին, Գանատայի մէջ:

Քրիսթիի միակ թոռնիկը՝ Մաթիու Փրիքարտ կ'ըսէ, թէ ինք ոչինչ գիտէր, երբ Գանատայի Գալկըրի քաղաքէն բեմադիր մը նամակով մը իրեն տեղեկացուցած է ցարդ չբեմադրուած այս թատերգութեան մասին:

Փրիքարտ Բրիտանական գրադարանէն խնդրած է փնտռել թատերգութիւնը: Գրադարանը պարտաւոր է օրինակ մը պահել իւրաքանչիւր թատերգութենէն: Եւ իրօք, պաշտօնեաները գտած են «Տը սիքրըթ աֆ չիմնիզ»ի մկկ օրինակը: Անիկա երբեք չէ բեմադրուած:

Փրիքարտ թատերախաղը կարդալէ ետք «Պի. Պի. Սի»ի ըսած է. «Զեմ կարծեր, որ արդարացուցիչ պատճառներով մոռցուած է այս գործը: Պատճառը հաւանաբար այն էր, որ անիկա Ակաթա Քրիսթիի յատուկ ոճիրի առեղծուած մը չէր բովանդակեր: Երբ մեծ մայրս սկսաւ «Մաուսթրէփ»ի եւ «Ուիթնէս աֆ տը փրոսեքիւշըն»ի նման թատերգութիւններ գրել, հանրութիւնը սկսաւ նման գործեր ակնկալել իրմէ: Բեմադիրներ եւ արտադրիչներ կը պահանջեն դիւրին վաճառելի գործեր, կամ գէթ այդպէս էր մեծ մօրս ժամանակներուն: Կը կարծեմ, որ նոյնիսկ եթէ անոնք տեղեակ ըլլային այս գործին, հաւանաբար պիտի չարունակէին բեմադրել ոճրային պատմութիւնները»:

Իր մեծ մօր թատերական չնորհը եւ հանդիսատեսին հաճելի ժամանց պարգեւելու կարողութիւնները գովելով՝ Փրիքարտ կ'ըսէ· «Կը կարծեմ, որ անթերագնահատած է իրրեւ թատերագիր եւ այս թատերախաղը անոր փաստը պիտի ըլլայ»:

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱՉԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

14

– Երուա՛նդ, – ըսաւ յանկարծ, ընդհատելով երգը, կը կարծե՞ս, որ ճիշդ է այդ տողը ... «Ծով ըսածդ կնկայ պէս է, հաւատալ չի գար»... Սիրոս կ'ըսէ որ ոչ, իւրաքանչիւր կնոջ սրտին մէջ մօր մը հոգին կը քնանայ ու մայրը ամէնէն նուրբ, ամէնէն փափուկ, ամէնէն մաքուր էակն է որ կարելի է երեւակայել բնութեան մէջ: Զեմ կարծեր որ կինը աւելի վատ ու խարդախ ըլլայ, քան այր մարդը... չէ՞, Երուա՛նդ...

– Զեմ դիտեր, – ըսի տխուր, – բանաստեղծ մը միշտ նուազ կը ստէ, քան սովորական մարդ մը. ես կը հաւատամ որ կինը կրնայ խարդախել...

– Ինչո՞ւ...

– Կինը տակաւ էակ է. իսկ տկարներուն ինքնապաշտպանութեան զէնքը կեղծիքն ու խարդախութիւնն է: Էգերը ստիպուած են կեղծել, նոյնիսկ հաճոյքի ժամուն: Արուները կը պաշտպանեն ինքզինքնին ուժով, կոպիտ են: Էգը կը պաշտպանուի սուտով եւ կեղծիքով. խարդախ է: Ես ալ կը յարգեմ մայրը, բայց ամէն էգ միայն իր զաւկին համար մայր ու բոլոր միւսներուն համար էգ է ... է՛դ:

Լռեցինք: Ծովը կը մռնչէր աւելի ուժով: Լայն ու խոշոր ալիք մը զարկաւ մեր ոտքերուն: Թրջուեցանք ու քաշուեցանք: Բարեբախտաբար, դեռ արեւ կար:

– Զեմ ուզեր, որ ըսածդ ճիշդ ըլլար, – ըսաւ մելամաղձոտ, – չեմ ուզեր ...

Ցետոյ վճռական ու ամուր ըսաւ.

– Կը հաւատամ ալ, որ ճիշդ չէ. կեանքը այդ պարագային պիտի ըլլայ մութ ու տմմուտ, անձրեւոտ գիշերուան մը պէս...

– Կեանքը պարտէզ չէ, – ըսի դառնութեամբ, – ու ծաղիկները միշտ չեն ծլիր:

– Ոչ ալ անապատ, – ըսաւ խանդավառ ու աչքերը չողացին, – խոստումնէ ճմրան կը յաջորդէ ամառը, ճիւնին՝ ծաղիկները, տմմուտ սեւ օրուան՝ անոյշ ու ծլարձակ արեւածագ, Երուա՛նդ: Ես կը հաւատամ կնոջ. կինը աղուոր ու մաքուր էակ է... այլապէս՝ ես այդ տեսակ աշխարքին հիմը դնողին աղջիկը...

– Սիրե՛ս, – ըսի, յանկարծօրէն գրգռելով լաւ տրամադրութիւնս. – արդէն այդ է ամէն մարդու ճակատագիրը, սիրելիդ աղջիկ մըն է, Վահրա՛մ, այս աշխարքին հիմը դնողին՝ Եւա՛ն. պիտի սիրես Եւայի հազարաւոր աղուոր ու խարդախ աղջիկներէն մէկը...

– Կեցցե՛ն Եւայի աղջիկները: Երէկ հինգ հատ համբուրեցի: Բոլորս ալ համբուրեցինք: Հի՛նգ հատ: Իրենց բերաններուն վրայ: Իւրաքանչիւրին համը տարբեր էր: Երուա՛նդ, գիտե՞ս, աղջիկներուն բերանները պտուղներու կը նմանին, իւրաքանչիւրը տարբեր համով, տարբեր հոյնով: Օրինակ մէկ հատինը փափուկ էր, թաւշային, պզտիկ ու մսեղ դեղձի մը պէս...

– Ծովը կը մռնչէր միշտ: Արեգակին ըստ կատառակը, որ տարապայմանօրէն խոշորցած էր, դպաւ հորիզոնին կապոյտին: Կատաղած ալիքներ կու գային ու կը զարնուէին եզերքին եւ կ'անձրեւէին մեր վրայ: Բազմութիւնը կամաց կամաց կը քաշուէր: Ցանկարծ տեսայ «Աշխատանքի Բաժնի» վարիչին երկար ու բարեճեւ հասակը: Անոր մեղաւոր ու անառակ աչքերը: Բարեւեց զիս եւ կը թուէր թէ պիտի մօտենար: Ամբողջ մարմնովս կը դողայի: Նստեցայ ծունկի վրայ եւ նայեցայ անոր աչքերուն զայրոյթով ու արհամարհանքով: Կը զգայի, որ կրնամ դարձեալ հետեւիլ անոր հասակին, եթէ մօտենայ ու խօսի ինծի: Ու ատիկա աւելի վայրենի ու ատելավառ կը դարձնէր զիս:

Վահրամը կը նայէր ինծի իր խոշոր ու արտայայտիչ աչքերով: Ի՜նչ սիրով՝ մարդ դժբախտութեան պահերուն կ'ապաստանի ընկերոջ մը մտերմութեան: Զեռքը բռնեցի ձեռքիս մէջ ու զգացի, որ աչքերս կը խոնաւնան: Արագ բարձրացայ տեղէս: Կը քաշէի ընկերոջս ձեռքէն: Այն անառակ ու խռովիչ կնոջ աչքերը, կը թուէր թէ, կը վառէին մարմինս՝ հիւանդ ու ախտավարակ բոցով:

Կռնակս դարձուցի ու Վահրամին հետ չատպով հեծացանք, հակառակ ուղղութեամբ եւ, ինչպէս Ղովտը իր ղուխը ետ չդարձուց Սոդոմ – Գոմորին վրայ, որ կը կործանէր յղփացած իր մեղքերէն, այնպէս ալ ես ... կը քալէի արագ, հալածուած կարծես մեծ վտանգէ մը, դողդողուն ու լուռ...

***

Վէ՛ց օր: Ի՜նչքան երկար ու դժնդակ է սպասել սիրոյ: Միակ մխիթարութիւնս տատրակիս սպիտակ էջերն էին: Կ'աշխատէի լուռ, զլուխս ծռած ու դժբախտ: Երեկոյեան տուն վերադարձին կը նստէի մեր պատուհանին առջեւ եւ արցունքները կը խեղդէին կոկորդս եւ արցունք – ներուս մէջէն կը մրոտէի տետրակիս էջերը: Աճապարելով որպէսզի ընկերներս զիս այդ դրութեան մէջ չտեսնեն:

Երբ կը մտածեմ անցեալի այդ յուզիչ օրերուն վրայ հիմա, սիրտս կը ցաւի մեծ ու արիւնող ցաւով մը: Սիրով տառապիլ չեմ դիտեր հիմա, որովհետեւ աշխարհին վրայ կը նայիմ՝ յոգնած, անհաւատ ու չար աչքերով: Իրիկուններ, երբ կը նստի մեր կաղամախիին առջեւ, երբ գիւղը կը սկսի լեցուիլ ճայներով ու իրիկուան հովը քնքշօրէն կու գար վրաս, սիրտս կը յորդէր եւ բառերը կը խռնուէին շրթներուս վրայ, ինչպէս մեղուները իրենց փեթակին մէջ:

Պահած եմ այդ էջերը, հակառակ անոր, որ յաճախ, անոնց պարզ ու մաքուր յուզումի ակօսներուն մէջ օտար բանաստեղծներու ոտքի հետքեր կան: Օրինակ մկկը՝ տարօրինակ կերպով կը յիշեցնէ ինծի Փիէռ – Լոյսի մկկ արձակ էջը: Քանի քանի ուրիշներ նետած եմ հովին, բայց այս խոնարհ ու հեզ տողերը կը մնան դարակիս մէջ ու երբեմն արտասուքի կաթիլներ կը բերեն թարթիչներուս:

(Շար. 56)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Ծաչի Շաւիղի Տէր – Դաւթեան մանուճիւղը Հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ, Կիրակի, Փետր. 8, Շաւիղի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին, 6 ին կոմիտաս, ողբացեալ Խաչուհիներու յիշատակին:

Աբարողութենէն ետք՝ ճաշ Եկեղեցւոյ սրահին մէջ:

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères,
75006 PARIS

ACCROCHAGE 2004

... Peintures ... Peinture

Du 15 janvier au 15 mars

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլլի Սուրբ Մեսրոպ Կրթարանի վարչութիւնը Դանիէլ Ալիճեի մահուան առիթով ստացած է հետեւեալ նուէրները.–

Սահակ Դալար, 100 եւրօ, Արման Դալար, Ժերար Շարուիէ 50-ական եւրօ, Զաւէն Ալիճի, Միհրան Ալիճի 100-ական եւրօ, Կարպիս Թէյէեան 30 եւրօ, Հայկանոյշ Քիչ 40 եւրօ, Ժերար Գարակէօզ 30 եւրօ, Ա. Սիմոնեան 75 եւրօ, Էմար 50 եւրօ, Սէզէր 30 եւրօ, Իորոս Ալիճի 40 եւրօ, Փարթալօղլու 50 եւրօ, Ալէն Աբա, Եօլտաչ 40-ական եւրօ, Օհաննէս Դանիէլեան 80 եւրօ, Մուրատեան 30 եւրօ, Հաճի Օրակ 20 եւրօ:

THEATRE ARMENIEN

LES JEUNES DE LA CATHEDRALE
APOSTOLIQUE ARMENIENNE
DE MARSEILLE

présentent

ԿԱՐՄԻՐ,
ԿԱՊՈՑՏ,
ՆԱՐՆՋԱԳՈՑՆ

COMEDIE MUSICALE
écrite et mise en scène
par **Armand ZIREKIAN**
En hommage au grand poète
Yeghiché TCHARENTS
Le Dimanche 8 février à 16 heures
au Théâtre «Gyptis»
136, rue Loubon, 13003 Marseille
P.A.F. : 12 Euros
Renseignaments :
☎ **06. 10. 82. 18. 48 — 04. 91. 77. 84. 70**

«ԾԱՌԱՁ»Ի ՔՆՔԱՑԻԿ ԱԶԴԱՐԱՐ ԱՍԱՊԱԳԻՆ

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանուխ	125	(149,50)
Մնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս. վճակագիծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին վարչութեան:

UGAB

Offre d'emploi

L'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille cherche secrétaire à mi-temps. Compétences bureautique et bonne connaissance langue arménienne.

Ecrire :

U G A B
327, boulevard Michelet,
13009 MARSEILLE

Centre Culturel
SAINT MESROB
Le jeudi 5 février à 20h45
ANAHIDE TER MINASSIAN
donnera une
CONFERENCE
sur
ANTOINE POIDEBARD
ET L'ARMENIE
(1904 - 1920)

Antoine Poidebard, missionnaire jésuite, fut représentant militaire français dans l'éphémère République d'Arménie (1918-1920), *puis enseignant à l'Université Saint Joseph de Beyrouth et promoteur de l'archéologie aérienne au Levant.*

Métro : Cardinal Lemoine, Monge
RER : Luxembourg
— Entrée libre - Cocktail —

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «D. Missakian»
de Sevran Livry

REPAS

TETOUYOV KEUFTES

Le samedi 14 février à 20h30

à la Maison de CBAF
17, rue Charles Péguy,
93190 Livry Gargan

Réservations avant le 10 février

auprès de Madeleine : 01 43 83 87 68
ou Nilva : 01 42 36 33 73

Nous vous attendons nombreux.

*
**

La Section «SOSSE MAYRIG»
de MARSEILLE
organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas —
Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille —
Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09

— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

Ա. ՅՈՒՂԱՐԿՈՒԹԻՒՆ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 7

Տօն Սրբոցն՝ Սարգսի Զօրավարին եւ Որդւոյ Նորա Մարտիրոսին եւ Զորեքտասան Զինուորացն:

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՔ. ՄԱԶԱՏՐԵԱՆ

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ–ԼԻՈՆ

ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳԻՍ

Շաբաթ, Փետրուար 7, ժօն է ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳԻՍ:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10–ին:

Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆԱ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

l'Association MACHTOTZ
pour la défense de la langue arménienne
organise

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

NOUVELLE SESSION : 7 Février - 26 Juin 2004

L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian
par sa METHODE AUDIOVISUELLE

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans, qui veulent être capables de **s'exprimer dans les situations de tous les jours,** ainsi que de lire et écrire l'arménien.

Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h, à Paris.
(Absentéisme exclu)

2) Les cours de 2e, de 3e et de 4e niveaux continuent,

Les nouveaux élèves sont acceptés après un test de niveau.

3) Vous pouvez aussi vous procurer votre MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL POUR LES NON-ARMENOPHONES

Méthode audiovisuelle de Mme H. KALFAYAN-PANOSSIAN

3 volumes en couleur + un coffret de 4 cassettes audio (2 heures d'enregistrement). 87 Euros + 8 Euros de port.

Pour tous ces cours et le manuel ,
RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS: 01 47 50 97 51

Aidez les Arméniens d'Irak

Depuis la fin de la guerre, la guéilla et les attentats persistent en Irak, et visent même le siège du CICR (Comité International de la Croix Rouge), qui malgré tout, poursuit sa mission sur place.

Les besoins spécifiques des 30 000 Arméniens d'Irak ne peuvent être comblés par l'aide internationale. C'est à la diaspora de leur venir en aide.

Les Croix de Secours arméniennes ont lancé une collecte de fonds pour les Arméniens d'Irak: 60 000 dollars ont déja été réunis aux Etats-Unis.

Les Arméniens de France doivent se mobiliser pour :
— RECONSTRUCTION DES ECOLES ARMENIENNES A BAGDAD, MOSSOUL, BASSORA, KIRKOUK ET ZAKHO
— RECONSTRUCTION DE L'HOSPICE ARMENIEN DE BAGDAD,
— RECONSTRUCTION DES STRUCTURES ARMENIENNES...

Envoyez vos dons à

la Croix Bleue des Arméniens de France
17, rue Bleue — 75009 Paris
Chèques libellés à l'ordre de «CBAF — Collecte Irak»

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 6
VENDREDI
6 FEVRIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօդեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·875 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20·875

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

Ֆրանսա Ուրիշ Հող Չունի՞

Գրեթէ չարաթ մըն է որ, Ֆրանսա զօրակոչի ենթարկուած է Օրակարգը մնի մէկ հարց. Ժիւփէ։

Մեախանները մրցակցութեան մէջ են, թերանալի թէ դրաւոր ժամ առաջ կ'ուզեն առաւելագոյն տեղեկութիւնները տալ Ալէն Ժիւփէի մասին։ Ի՞նչ կը մտածէ, ի՞նչ պիտի ընէ, ի՞նչ ծրագրած է, ի՞նչ կ'ակնկալէ վերաքննութենէն, վաղը, լաւ կը լինի՞...։

Անոնցմէն ցաւալի երեւոյթ մըն է որ կը պարզուի օրերէ ի վեր։ Տխուր պատկերը երկրի մը, որ այլ որեւէ հոգ չունի քան Ժիւփէի ներկան եւ ապագան։ Օրւան հրատապ հարցն է։ Իր բոլոր կողմնակիցներն ալ ծիծաղելիի բոլոր սահմանները անցած, ածականներու հետազօտութեան մէջ են գովեստ մը աւելի չբնորհելու համար անոր որ ներկայիս, ուրիշ մէկը չէ եթէ ոչ յանցագործ մը։

Զաւիթ զգացումը այնքան կորսուեցաւ առջին օրէն իսկ, որ վարչապետ Ժ. Փ. Ռաֆարէն անմիջապէս հակազդեց զատարանին վճիռին, զոր չվարանեցաւ իսկ «առժամեայ» նկատելէ։ Հետեւեցան բոլորը, ոչ ոք բացակայ էր չարելու համար ածականները եւ ամէն անգամ կըրկնելով պարկեշտ որակումը, անձէ մը համար որ կը դատապարտուէր անպարկեշտութեան համար։

Այն տպաւորութիւնը կայ, որ օրաթերթերու էջերը պիտի չբաւեն ամէն մանրամասնութիւն տալու համար։ Որքան ալ ինք ուրանայ, իրարանցումը Ժիւփէէն անդին, կը վերաբերի անշուշտ ժագ Շիրաքի, ինչպէս իրեն կը վերաբերի վճիռը, ուր կը չեշտուի թէ «խաբած է վստահութիւնը ինքնիշխան ժողովուրդին»։

Նախագահը համոզեց իր քաւութեան նոխազը որ վերաքննութեան դիմէ։ Նըման գործելակերպ մը կը ծառայէ գոնէ ժամանակ չահելու։ Անէծ կը տրուի, թերեւս, որ ճնշում ալ ըլլայ Վերսայլի դատարանին վրայ, որ աշնան քննէ հարցը։

Ընկերվարականներն իսկ լաւ նիշ մը կու տան Պորտոյի քաղաքապետին, իր ելոյթին համար։ «Անկեղծ» կը դտնեն։ Դեռ կայ ի՛նչ հիմնած կուսակցութիւնն իսկ – ԻՒ – ԷՄ – Փէ–ին, ուր մէկ ձայն չի պակսիր իր ներքողականը ընելու համար։ Ուր որ գտնէ իր կուսակիցները, երկարատեւ ծափահարութիւններով կ'ընդունուի։ Ժիւփէ իսկ չէր դիտեր որ այսքան սիրուած է, բոլորին կողմէ, մինչ այդ բոլորին մէկ կարեւոր մասը կը պատրաստուի արդէն իր աթոռը դրաւելու կուսակցութեան գլուխը։ Շիրաք համոզած է նաեւ Ժիւփէն, որ Ֆրանսացիք գինք կը սիրեն, մինչ ան ծանօթ է որպէս պզտ անձ եւ չոր անձ մը նոյնիսկ։ Փաքուան է որ սա խրատը տուած է Ժ. Շիրաքի. – «Քաղաքականութիւն ընելու համար, պէտք է սիրել մարդիկը։ Ժիւփէ այդ տպաւորութիւնը չի թողուր։ Գոնէ, ըսէ՛ իրեն որ ժպտի»։

Ի վերջոյ, այս բոլորին մէջ, ինչ որ կրնայ այլանելի նկատուիլ այն տարօրինակութիւնն է որ տրուեցաւ հարցին, երկրի մը մէջ որ այնքան աւելի հրատապ հարցեր ունի։ Գործազրկութիւնը կը ծաւալի, լաչակի օրինագիծը ցոյցերու եւ բողոքներու դուռ կը բանայ, ամբ տեղքայլ կ'ընէ, արբայ Փիէռ, 91 տարեկանին, փողոց կ'ելած դեռ կ'ուզէ օգնել չքաւորներուն։ Բայց, երկիրը զբաղած է։ Օրակարգն է՝ Ժիւփէ։

Ֆրանսա, տուրիչ հող չունի՞։

« Ց Ա Ռ Ա Զ »

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԱՔՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 4 / 5)

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԻՆ ՈՒ ԻՐ ՀՐԱԺԱՐԱԿԱՆԻՆ ՊԱՀԱՆՋԻՆ ՄԱՍԻՆ

Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան պատասխանելով Ազրբեջանի նախագահին Մոսկուա այցին նախօրեակին Ղարաբաղի հարցին առընչուած յոյսերուն մասին հարցումի մը, ըսած է թէ Ռուսաստան Մինսկի խումբին անդամ երկիր է, որպէս այդ յատակ դիրք պահած է, կը խորհի որ ասկէ ետք ալ կը մընայ այդ դիրքին վրայ։

Ինչ կը վերաբերի ընդդիմութեան իր հրաժարականին համար ներկայացուցած պահանջին, նախընթաց պատասխանած է թէ ատոնք «քաղաքականացուած մեկնաբանութիւններ են»։

Այդ պահանջը սկսաւ արտայայտուիլ Եւրոպայի Ժողովուրդի խորհրդարանական վեհաժողովին Ղարաբաղի հարցին քննարկումին Հայաստանի աննպաստ ձեւակերպումին առընչութեամբ. հոն ըսուած էր «Լեռնային Ղարաբաղը եւ Ազրբեջանի այլ գրաւեալ տարածքները»։ Ճիշդ է որ այլ բառը յետոյ Հայաստանի վերաբերող բնագիրէն հանուած էր, բայց մնացած էր ադրբեջանականին մէջ։ Այդ արդիւնքին համար մեղադրուած էին հայկական պատուիրակութեան անդամները, թէ անոնց տարակարծութիւնը պատճառ եղած էր ատոր, սակայն, այդ անդամներն ալ մեղաւոր համարած էին նախարարին ղեկավարած դիւանագիտական կազմը։

***

Ս. ՍԱՐԳՍԵԱՆ՝ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՀԵՏ ՌԱԶՄԱԹԷՔՆԻԿ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՊԻՏԻ Է ԱԻԵԼՆԱՑ

Պաշտպանութեան նախարար Ս. Սարգսեան Մոսկուայի մէջ ռուսական լրատուիւմներու յայտնած է թէ կողմնակից է հայեւռուսական ռազմաթէքնիք գործակցութեան ընդլայնումին։ Ան աւելցուցած է թէ ՀԱՊ–ի անդամ երկիրներուն սպառազինութեան հիմը կը կազմէ խորհրդային թէքնիքը եւ ոչ ոք ի վիճակի է մօտ ատենէն զայն փոխարինելու։ Ս. Սարգսեան երկօրեայ աշխատանքի այցով գացած էր Մոսկուա։

***

ԲԱՔՈՒ ՊԻՏԻ ԶԱՐՏՕՆԷ Թ. ՏԷՑՎԻՍԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ ԱՆՑՔԸ

Փետրուար 23–ին կը նախատեսուի Եւրոպայի Ժողովուրդին խորհրդարանական վեհաժողովի Ղարաբաղեան հարցի զեկուցաբեր Թ. Տէյվիսի չորս այցը։ Ազրբեջանական «525–րդ» թերթը այդ առընչութեամբ գրած է թէ Բաքուն յայտարած է հակառակելով Երեւանի պնդումին թէ Տէյվիսի պիտի չարտօնէ Երեւանի ճամբով մեկնիլ Ղարաբաղ։ Ազրբեջանի կառավարութիւնը այն մօտեցումը ունի որ Եւրոպայի Ժողովուրդին ներկայացուցիչը Ղարաբաղ կրնայ մեկնիլ միայն որպէս «Ազրբեջանի տարածք մը»։ Հակառակ պարագային Բաքու դէմ կ'ըլլայ անոր այցին։

«ԼԵՋՈՒԻ ՄԱՍԻՆ ՕՐԷՆՔ»Ը ԱՆՍԱՍՏՈՂՆԵՐԸ ԿԸ ՊԱՏԺՈՒԻՆ

Ազգային Ժողովը Փետրուար 4–ի նիստին առաջին ընթերցումով ընդունած է «Վարչական իրաւախախտումներուն վերաբերեալ» օրէնսգրքին մէջ փոփոխութեան նախագիծը. հոն կ'առաջարկուի «Լեզուի մասին» օրէնքը անսաստողներու տուգանքին չափը բարձրացնել։ Յատկապէս կը խստացուին պետական մարմիններու, հիմնարկներու գործավարութիւնը հայերէնէն տարբեր լեզուով ընելու, գանգուածային ձեռնարկներու ոչ հայերէն ելոյթները համաժամ թարգմանութեամբ չապահովելու, միջազգային առեւնտրու մէջ Հայաստանի ներկայացուցիչներուն հայերէնէն տարբեր լեզուով ելոյթ ունենալու պարագաներուն սահմանուած պատիժները։ Պաշտօնական անձնաւորութիւնները եւ սպասարկումի առանձին ոլորտներու աշխատողներն ալ հայերէնի չտիրապետելու պարագային տուգանքի կ'ենթարկուին։ Տուգանքները աշխատավարձի 50 անդամէն մինչեւ 200 անդամը կրնան ըլլալ։

«ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԱԾ ՏԱՐԱԾՔՆԵՐՈՒ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ» ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Եւրոպայի Ժողովուրդին խորհրդարանական վեհաժողովին հայկական պատուիրակութեան վերագրուած ապիկարութեան եւ փ. կարթոնի տեղեկագրին մէջ դրաւուած տարածքներէ հինգը պիջելու փոխարէն Բաքու – Նախիջեւան – Երեւան երկաթուղին բանալու տեսակէտը խստիւ քննադատող յայտարարութիւն մը հրապարակած է «Ազատագրուած տարածքներու պաշտպանութեան» կազմակերպութիւնը։

Հոն կը չեշտուի թէ ազատագրուած բոլոր տարածքները Հայաստանի անբաժանելի մասն են ու որեւէ ձեւով սակարկութեան առարկայ պէտք չէ ըլլան. հայ ժողովուրդը առաւելագոյն եւ միակողմանի զիջումը ըրած է արդէն, դադրեցընելով իր յաղթական երթը եւ յետագային ձգելով Ազրբեջանի գրաւած Գանձակի, Նախիջեւանի եւ Հայաստանի միւս շրջաններուն ազատագրումը. Ղարաբաղեան հարցի միջազգային կարգաւորում այսօր գոյութիւն չունի, այդ կարգի բոլոր նախաձեռնութիւնները Հայաստանը Արաքսի վրայ ունեցած հսկողութենէն զրկելու նպատակը կը հետապնդեն. ճամբու բացումի հարցը կապ չունի Ղարաբաղի խնդրին հետ. հայ ժողովուրդը հարկ է ինք, իր ձեւով լուծէ խնդիրը, անյապաղ իւրացնելով ազատագրուած բոլոր շրջանները եւ հոն բնակեցնելով Ադրբեջանէն վտարուած հայերը։

Ցայտարարութիւնը կը մեղադրէ «հակամարդկային իշխանութիւնները» որոնք կարող չեն Հայութեան իրաւունքները տէր կանգնելու. կը մեղադրէ ընդդիմութիւնն ալ որ իշխանութեան տիրանալու նպատակին մէջ ազգային հիմնաւորումներու չի հետեւիր, այլ յոյսը դրած է դիւանագիտական օժանդակութեան վրայ։

***

ԱՄՆ–ՈՒ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ամերիկեան կառավարութիւնը Գոնկրէսին ներկայացուցած է գալ տարուան պիւտճէին։ Հոն Հայաստանին յատկացուած է 62 միլիոն տոլար, Ազրբեջանին՝ 38 միլիոն ինչպէս նախորդ տարի։ Իսկ ռազմական օժանդակութեան Հայաստանի բաժինը 2 միլիոն տոլար է, Ազրբեջանինը՝ 8 միլիոն։

***

ՆՇԱՆԱՒՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանէն նշանառու Նորայր Բախտամեան Մինսկի միջազգային մրցաշարին 127 մասնակիցներուն մէջեւ Գ. հանդիսացած է, արժանանալով պրոնզէ մետալի։ Այս արդիւնքով ան հայ առաջին մարզիկը կ'ըլլայ որ յառաջիկայ Ողիմպիականներուն մասնակցելու իրաւունք կ'ունենայ։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԳԱՄԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻԻ

Թուրքիոյ վարչապետը՝ Ռեճէփ Թայիփ Էրտողան տեղ չունի այն «ընտանեկան» նկարին մէջ, ուր կը ներկայանան եւրոպական աջի ղեկավարները, Պրիւսէլ հաւաքուած համագումարի համար։ Էրտողան «յատուկ» հիւրն էր Եւրոպական ժողովրդական կուսակցութեան եւ պիտի մասնակցէր Եւրոպական Ժողովրդարանին մեծ համախմբումին։ Կը հաւաքուին եւրոպացի 13 նախարարապետներ, որոնց կարգին Ժ. Փ. Ռաֆարէն, Պէրլուսքոնի, Ասնար եւ Գերմանիոյ ընդդիմադիր ղեկավարները։ Իրենց կողքին, Թուրք ղեկավարին ներկայութիւնը անախորժ մթնոլորտ մը ստեղծած է եւ Էրտողան նախընտրած է հրաժարիլ Պրիւսէլ երթալէ եւ Արտաքին նախարարը ղրկած է։ «Փիկառօ»ի թղթակիցը դիտել կու տայ որ չատ տարակարծութիւններ կան եւրոպական աջին մէջ, Թուրքիոյ անդամակցութեան նկատմամբ։ Եթէ համամիտ են խտալացի, սպանացի, բրիտանացի, փորթուկալցի կամ յոյն երեսփոխանները, նման հեռանկար մը կը սարսափեցնէ գերմանի պահպանողականները եւ կարգ մը ֆրանսացի պաշտօնակիցներ։ Գերմանիոյ Քրիստոնեայ – Դեմոկրատ կուսակցութեան նախագահը՝ Անկելա Մերքել ըսած է որ «Թուրքիան պէտք չէ եւրոպական ընտրապայքարին դիմաւոր նիւթը ըլլայ»։ Ֆրանսական կողմն ալ մտահոգ է։ Երեսփոխան մը կ'ըսէ։ – «Պետութեան ղեկավարները եւ վարչապետները անխորհուրդ խոստումներ ըրած են կառավարութեան տարիներէ ի վեր։ Այսօր, նեղ կացութեան մատնուած են, բայց, ասիկա չի համոզեր Ֆրանսայի հանրային կարծիքը։ Եթէ Թուրքիոյ անդամակցութեան մասին խօսուի, միաժամանակ Սահմանադրութեան բանակցութիւններուն մասին խօսելով, վախ կայ որ «ոչ» մը ըլլայ հանրաքուէին եւ այն ատեն աղէտ է»։

Թերթին աշխատակիցը կ'ըսէ նաեւ թէ Թուրքիոյ անդամակցութեան հարցէն դժուար է խուսափիլ այս տարի, երբ Եւրոպական Ժողովուրդը, աշնան պէտք է արտայայտուի Անգարայի հետ բանակցութիւններուն մասին։ Գերման Քրիստոնեայ դեմոկրատ պարագլուխին Շեթոյպէրի համար, Թուրքիոյ անդամակցութեան հեռանկարը «Թիւ 1» մտահոգութիւնն է իր ընտրողներուն։ 10–երու մուտքէն ետք, կ'ըսէ նաեւ եւրոպացի պատասխանատու մը՝ «ամէնէն հրատապ և ամէնէն կարեւոր թղթածրարն է եւրո–

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ԿՐՈՆԻԿ

-45-

ԿՐՈՆԻԿԱԳԻՐ ԵՒՍԵԲԻՈՍ

ՍՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Շատ քիչեր կը գործածեն։

Ժամանակին յարգանքի արժանի լրագրող մը անհրաժեշտօրէն պէտք է սղագրութիւն գիտնար այլապէս կորսուած մարդ էր։ Կարեւոր տեսակցութիւններն ու դէպքերը ամէնէն արագ միջոցով արձանագրել, յաճախ մեքենայէն արագ։

Այսօր լրագրողը, թղթակիցը, ունի աւելի գործնական եւ անոյշքաք միջոց մը. ձայնագրող գործիքը։ Անցեալին ծանր էր եւ ծանր էին, հիմա փոքր են, երբեմն ըւցկիլի տուփի չափ, գործնական ափին մէջ առնուելիք, կամ գրպանը դնելիք։ Լրագրողը, թղթակիցը, այս դէպքին վրայ իր հարցը լուծած է։

Ընթերցողին տղերդութիւնը կը սկսի երբ օրաթերթերն ալ որդեգրեն սղագրութիւնը...։ Միջազգային մամուլը, մանաւանդ մեծագոյն տիրապոնները, ընդհանրապէս կը սղագրեն ընդունուած միջազգային մեծ կազմակերպութիւնները միայն – Ինչպէս, Օքման, Մակ, Եւրոմիութիւն, եւ այլն – մինչ տեղական նշանակութիւն ունեցողներուն փակագիծի մէջ կու տան բացատրութիւնը։

Հայաստանի օրաթերթերը քաղաքական այնպիսի սուր պայքարի մէջ են որ ամէն օր իրենց թերթին կարդալութենէն կրկին ծաւալով գրելիք, ըսելիք ունին եւ կը կարծեն հարցը լուծել գիմելով սղագրութիւններու։

Այս առաւօտ գնեցի հրապարակի վրայ գտնուղ բոլոր օրաթերթերը, ուզեցի ամէն ճիգ թափել որ կարենամ հետեւիլ վերնագիրներէն բան մը փորձելով հասկընալ...

– ԿԸՀ-ի երեկ կայացած որոշման համաձայն...

– Շրջանառութեան մէջ է դրել ՄԱՄ հեղինակած...

– Հայաստանի ՋՈՒ գլխաւոր չտաբի պետ...

– Անցած չաբաթ տեղի ունեցած ՕԵԿ-ի համագումարում...

– ՍԴ-ում թափուր տեղ կայ...

– Կառավարութիւնը ներկայիս ԱՀՈՒԾ...

– ԵԱՔԱ-ում տեղի ունեցաւ կարեւոր...

– ԵՏՆԿ որոշեց բեռնատարների ծառայի...

– Բողոքները հասան ՀՎՄ, որը գտնում էր եւ այլն...

Խեղճ ընթերցողը, եթէ քաղաքականացած չարժիչ մը չէ, մանաւանդ գլխապիր այս սղագրութիւններուն, պիտի հրաժարի օրաթերթ կարդալէ. խմբագիրներն ալ պիտի գանգատին որ Հայերը ընթերցասէր չեն... Երեւակայեցէք որ սղագրութիւններու այս ամբակոծումը այնքան տարածուած է որ Կուրճինեան եւ Հէքեքեան անունով երկու անձեր, համբերու – թեամբ նստած ԲԱՌԱՐԱՆ – ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ մը պատրաստած են ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՏԱՌԱՑԻՆ ՑԱՊԱՒՈՒՄՆԵՐԻ ... ուր «Ընդդէմ կուած են 1300 բառարանային միաւոր... քաղուած հիմնականօրէն Հայաստանեան պարբերական մամուլի էջերից...»։ («Հայաստան հրատարակչատուն – Երեւան, 2001)։

ՄՆԱ՞Ց ԲԱՐՈՎ ՇՈՒՆԵՐ ՈՒ ՇՆԻԿՆԵՐ ԵՐԵՒԱՆԻ...

Մեկնողը ես չեմ. այս անգամ չուներն են, իմ շնիկներս ... նոր քաղաքապետը որոշում տուեր է ՄԱՔՐԵԼ քաղաքը չունէրէն, այլեւս ապաննել, կոտորել, ոչընչացնել...։

2003 տարիներ առաջ, Պաղեստինի մէջ Հերովդէս անունով թագաւոր մը կար, որ կարծեր էր թէ Բեթղեհէմի մէջ ծնած Մանուկը պիտի գայ իր թագաւորութիւնը յափշտակելու... «ԿԸ ՓՆՏՒՒ ՄԱՆՈՒԿՆԸ ՍՊԱՆԱՆԵԼՈՒ ՄԵՌՑՆԷ» (Մատթ. Բ. 12) բայց երբ չգտաւ, կ'ըսէ Աւետարանը, – ՍԱՍՏԻԿ ԲԱՐԿԱՑԱՒ ՈՒ ՄԱՐԴ ՂՐԿԵՑ ՋԱՐԴԵԼ ՏՈՒԱՒ ԲԵԹՂԵՀԷՄԻ ԵՒ Ա-ՆՈՐ ԱՄԲՈՂՋ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ ԳՏՆՈՒՈՂ ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԵԿԱՆ ԵՒ ԱՆԿԷ ՎԱՐ ԵՂՈՂ ԲՈԼՈՐ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԸ – ...։ (Մատթ. Բ. 16)։

Անկախութեան օրէն ի վեր Հայաստանի մէջ չուներ կան։ Մնած են բազմաթիւ չնիկներ. անտէր են. լքուած են իրենց բախտին, քանի անցեալի տէրերը հազիւ թէ կարենան իրենց ընտանիքին ծախքերը հոգալ, ստեղծուած նոր պայմաններուն պատճառով։ Բակերու մէջ շրջող այդ ընտանի չոմներն ու չնիկները կամաց – կամաց սկսան հեռանալ բակերէն, մնալ ուրիշ տարածութիւններ, բազմամարդ տուներու եւ ճաշարաններու շրջանը ընել ի խնդիր կտոր մը ոսկորի... Ամէն ոք չուն չի սիրեր, մանաւանդ երբ վոհմակ են, սոված են, անտէր են... երբեմն կը սոխպուին յարձակիլ, պաշտպանուիլ քարկոծումներէ, ի վերջոյ քար է. իրենք ալ զգացում ունին, ցաւ կը զգան... բայց կը խանդարեն...։

Եկող – գացող քաղաքապետները հերովդէսի նման, ՄԱՆՈՒԿՆ չեն փնտռած, փորձած են մանուկները կոտորել, ոչընչացնել ... քաղաքակիրթ երկրի վայել դարման չեն մշակած, ամէն անգամ որ չուներու հարցը ներկայացած է, փորձած են հաւաքել, կոտորել եւ քաղաքացին հանդստացնել։ 21–րդ դարու հզօրներուն որդեգրած գործնական մեթոտն է ... Նիւ – Եորք, Իսրայէլ, Պաղտատ, Քաբուլ ... ամէն տեղ նոյնն է. ահաբեկի՞չ կայ թաղին մէջ. ինչո՞ւ փնտռել, թաղը հիմնայատակ քանդելը նուաղ վտանգաւոր է... համաձայն չե՞ս նախագահի մը որոշումներուն ... ալ ու ձախ սպաննենք իր հպատակները, հոգ չէ թէ անմեղ են, ... խե՛ղճ մարդկութիւն։

Մեր երկրի պետական մարմին մը 35 հազար տոլար սահմաններ է Երեւանի չուներուն կտրուկ ճամբով անհետացնելու... եթէ այդ դումարը յատկացնէին այդ մեւնոյն չուները խնամելու, քաղաքավարի լուծում մը գտնելու, վստահաբար այս հարցը երբեք չէր վերադառնար ամէն երկու տարին անգամ մը...։

ՎԵՐՆԻՍԱԺԻ «ԹՈՒՐՔԸ»

Հարիւր տոկոսով հայ էր. բայց չես գիտեր ինչու այդ օրը «Թրքութիւնը» բռնած էր... փորը սատանա՞յ մտած էր, ինչպէս կը սիրէր ըսել լուսահոգի Տիրամայրը, երբ չարութիւնս բռնէր. չեմ գիտեր. տեսարանը արտատուր բան մը ունէր։

30 – 35 տարիք ցոյց տուող մարդ մը, կիրակի առաւօտ, վերնիսաժի ամէնէն բանուկ ժամուն, Նալպանտեան փողոցի ծայրամասի անկիւնը բարձր պատին վրայ բազմած, ծաւալուն ձայնասփիւռը մօտը տեղաւորած, կեդրոնացած թրքական ալիքի մը վրայ, Պոլի՞ս, Անգարա՞ թէ մօտակայ կարս... ձայնային ծաւալը հասցուցած իր գպաթնակէտին, թմրած մոլի համոյքով անատոլեան «ՇԱՐՔԻ» մը մոիկ կ'ընէր ու կը բռնադատէր որ միւսներն ալ մոիկ ընեն...։

Երիտասարդը բնական երեւոյթ չունէր. գլխուն մազերը քերծած՝ չածիլած դէմքի մազերուն հաւասարած, բանտէն նոր ելած տիպարի մը նման, յայտնի կերպով զրգռութիւն փնտռողի երեւոյթով, կատուի նայուածքով չորս դին կը զննէր։

Էլեկտրականացած մթնոլորտ մը կար օդին մէջ. կը զգաս որ բան մը պիտի պատահի. թուփի մը կողքին դիրք բռնեցի եւ որոշեցի սպասել մինչեւ «Ռումբին պայթիլը» ... որ չուշացաւ։

Անցան զանազան մարդիկ, երկար աչեն իրեն նայելով հեռացան, առանց ձայն հանելու։ Եկաւ իր տարիքի մարդ մը, համազգեստով եւ փողկապով, ուսուցիչի երեւոյթով, մօտեցաւ «Թուրքին» եւ խնդրեց որ ԱԼԻՔ ՓՈՒՆԷ ... եւ հեռացաւ։

Ալիքը մնաց նոյն կէտին վրայ, երաժշտութիւնը պահեց իր ամբողջական ուժգնութիւնը ... Ուսուցիչի երեւոյթով մարդը, 50 քայլ չըրած, կրկին վերադարձաւ, քաղաքավարօրէն նոյն բանը կրկնելով ... բայց «Թուրքը» մնաց անտեղիտալի։

Պահ մը պատրաստուեցայ բախումի մը ականատես ըլլալու եւ իրարմէ բաժնելու կարելիութիւններուն մասին ալ մտածէ – լով ... բայց հարկ չեղաւ. մարդը հեռացաւ ու խառնուեցաւ Վերնիսաժի ամբոխին։

Հինգ վայրկեան չէր անցած, տեսեմ նոյն անձը զոյգ մը հուժկու երիտասարդներով չրջապատուած, առանց խօսք մը ուղղելու, մօտեցաւ ձայնասփիւռին, բարձրացուց օդին մէջ եւ իր բոլոր ըղդաղրդիռ ուժովը, զարկաւ կոտրատած չիմէնթոյէ յատակին վրայ եւ ջախջախեց ձայնասփիւռը իր «չարքիներով» եւ ալիքներով... «Թուրքը» փորձեց հեռանալ, վար ցատքելով նստած տեղէն. երիտասարդները երկու կողմէն բպղուկները ոլորելով ազդարարեցին...

– Հայրենակի՛ց, ասկէ վերջ քու «չարքիներդ» տանդ մէջ մոիկ կ'ընես եւ հրապարակներու վրայ մեր չիզերուն հետ չես խաղար...։

ԵՐԲ ՄԱՀԸ Է ՄԻԱԿ ՄԱՐԴԿԱՑԻՆ ԴԱՐՄԱՆԸ...

Վերջերս Զինաստանում նչուեց Փա Քինի հարիւրամեակը։ Նշանաւոր չինացի մի գրող որ 1994–ից ի վեր անում է ու չնչում արուեստականօրէն։ Չեն արտօնում որ դադրի չնչելուց եւ ազատուի իր երկարատեւ տառապանքներից։ Այլ իսօքով հեռացուի մի անգամ ընդմիշտ իր դաժան կեանքից։ Ու հակառակ իր կամքին տնօնում են իր հարիւրամեակը։ Մինչդեռ, քանիցս նա պահանջել է իր մահը եւ որին դէմ է հանդիսանում հինց իր հարազատ դուստրը։ Պահանջելով հեղատմահութեամբ վերկութիւնը, տառապող գրողը ասած կը լինի իր չրջապատին՝ «երկարակեցութիւնս պատիժ է»։

Այն–ինչ. չարչարանքի արուեստում Զինաստան գերազանց համբաւ է վայելում...

Փա Քինի յուզիչ պատմանքը ինձ յիշեցրեց հօրս խղճահարութիւնը, անմոռանալի մորմոքը որ գինք չարունակ խայթում էր։

Պատանեկան տարիներիս, հայրս երբեք չցանկացաւ ինձ պատմել իր բախտաւորները Թուրքերի դէմ։ Աւելի ուշ, իմացայ իր ընկերներից որ նա մասնակցել է Վանի եւ Սարդարապատի ճակատամարտներին, ինչպէս վկայում է նաեւ իր գինակիցների հետ լուսանկարը։

Վաղուց մոքոմս թաքնուել էր մի զրոյց որ պատահմամբ, գաղտնօրէն լսել էի ականջ դնելով սենեակի այն դրան, ուր հաւաքուել էին հօրս բարեկամները։

– Մկրտիչ, տիւ մեզ չասիր, քանի՞ Թուրք ես սպաննել։

Մի պահ լռութիւն տիրեց ու հայրս պատասխանեց.

– Էֆոքնա բանների հաշիւ չեն պահէ, մոռցեր եմ։ Բայց չատ եմ ափսոսում, եւ մինչեւ հիմա միտքս ճանկում է որ թողի Արշաւիրին, չատ ծանր վիրաւորուած վիճակում, արուններու մէջ, չազատեցի Թուրքերից։ Ո՛վ գիտէ ի՛նչ չարչարանքներ կրեց։

Ու որքան որ յիշում եմ այդ օրը, հայրս պատմում էր որ չատ ծանր կորուստ կրեցին Օրկոֆի արշաւանքին։ Թուրքերի եւ Քրտերի գնդակները տեղում էին կարկուտի պէս։ Թշնամիները երեք–չորս անգամ աւելի չատ էին։ 132 հոգինոց հայ մարտիկները չրջապատուած վիճակում փորձում էին փախուստի մի ճեղք բանալ։ Շատերը սպաննուեցին, ծանր վիրաւորուեցին ու չկարողացան ազատուել։ Արշաւիր կուրծքից վիրաւոր գոռում էր «Մկո՛, Մկո՛, պարկ, գա՛րկ կ'ասեմ, գիս մի թող «դիզախոռով» Թուրքերին։ Գա՛րկ կ'ասեմ, Մկո, գա՛րկ»։

132 հոգուց 26 հոգի միայն ողջ վերադարձան։ Հայրս այդ քաջութիւնը չունեցաւ կրակելու իր մօտ ընկերոջ վրայ։ Մօտը ունեցած «արաղ»ի չիշը տուեց նրան ու հեռացաւ։ Աստուած գիտէ թէ ի՛նչ չարչարանքներով Արշաւիր իր հոգին վերադարձրեց իր Ստեղծողին...։

Օրկո՛ֆ, կորած յայտնի անծանօթ մի գիւղ, Իգդիր – Բայազիտ ճանապարհին վրայ։ Ո՞վ է յիշելու հարիւրից աւել զոհուած այդ հայդուկներին, որոնք կրեցին Թուրքերի վայրագութիւնները, կեր դառան գայլերի, բորենիների ու կորան մոռացութեան փոսում։ Գոնէ Վանի կամ Սարդարապատի ճակատագրական բախտորոշ օրերին գիմաւորէին մահը... Մահուան վայրը պիտի մատամբ յաւերժացնէր նրանց յիշատակը։

Մայրս պատմում էր, որ գիշերներ քունի մէջ հայրս երբեմն գոռում էր «Չեմ կանայ, Արշաւիր, չեմ կանայ...»։

Հայրս ուրեմն քաջութիւնը չունեցաւ սպաննելու իր գինակից ընկերը եւ նրան ազատել դաժան վախճանից։ Արիւնաթաթաւ վիճակում պառկած, միայն մահն էր Արշաւիրի միակ փրկարար ազատումը։ Տարիներ չարունակ դա եղաւ հօրս հիւծող մղձաւանջը։

Բայց խոր յիշողութեան տէր է Օրկոֆ, մեր հազարատ հողը, թրծուած խոհարհ հայ մարտիկների արիւնով։ Իսկ որ հոսել, թափուել է մեր արիւնը, մի օր տեսնելու ենք որ ահա ծլել է հունտը...

Եթէ մատչելի չեն մեզ համար չինական որոշ բարքեր, այնուամենայնիւ ասպետական Ցրանսան էլ ունի չինացի Փա Քին յիշեցնող տարօրինակ մի խնդիր որ հեչտամահութեան պարագան է։ Պէ՞տք է վերջ տալ անբուժելի, տառապող հիւանդի կեանքին, թէ թողնել որ նա մինչեւ վերջի չունչը, տանջուելով հոգին յանձնի Աստուծոյ ... ինչպէս որ օրէնքն է պարտադրում։ Անմարդկային մի օրէնք որ սատիմի բնոյթ ունի։ Իսկ գայն չըյարգող խղճի տէրն էլ պիտի համարուի ոճրագործ։

Նչենք այս առթիւ, զարմացնող մի դէպք եւս։ Անցեալ օր, Պատժական Դատարանի հիւրն էր, Ալպեան լեռների մի գիւղացի։ Մեղադրուած էր մի գայլ ըսպաննելու յանցանքով։ Հէնց այն գայլը որ համարձակութիւն ունեցել էր խելք գիւղացու ոչխարները համտես անել...

Օրէ՛նք... որ պարտադրում է չարչարանքը անբուժելի հիւանդին։ Որ մեղադրում է ոչխարասպան գայլ սպաննողին։

Օրէնքնե՛ր... անթիւ, յաճախ անդրծածելի, անիմաստ, որոնք չղթայում են այս աչխարհի հիւրընկալ մարդը, նրա խիղճը սառեցնում, սիրտը չորացնում...

Զարգացա՛ծ, յառաջդիմակա՛ն երկիրներում օրէնքը մեզ ստիպում է ենթարկուել եւ կատարել այն ինչ որ որոշուել է եւ ոչ թէ այն ինչ որ արդար է կամ մարդկային։

Այս տարի, յանուն մարդասիրութեան որոշել եմ դադնալ ... անիչխանական։

ԿԱՐՊԻՍ ՋՐԲԱՇԵԱՆ

Ս. ՊԵՏԵՐՍԲՈՒՐԳ

Երեւանի մէջ համաճարակի նման «ՄԻԼԻՈՆԱՏԻՐ»ի նմանող մրցոյթներ սկսած են սփռել հեռատեսիլի դանազան կայաններ, պատմական, դիտական, աշխարհագրական յաճախ դժուարին հարցումներով որ ցոյց կուտան մեր դպրոցականներուն մակարդակի միջակէն բարձր ըլլալը, համեմատած արեւմուտքի իրենց դասընկերներուն։ Երբեմն ամենադժուարին հարցերուն դիւրաւ պատասխանելէ վերջ, դիւրագոյն հարցում մը գիրենք կը չփոթեցնէ։

Կարծեմ «ԱՐՄԵՆԻԱ»ի հաղորդումներէն մէկուն ընթացքին 14 տարեկան դպրոցական աղջիկ մը անոյշքաք պատասխանեց Անանիա Շիրակացիի, Նարեկացիի, Սայաթ – Նովայի մասին դժուարին հարցումներուն, մնացած էր մէկ հատ մեծ մրցանակը չահելու...։ Իրնչ է նշանակում ՍԱՆԿ ՊԵՏԵՐՍԲՈՒՐԳ։

– Կոտրած ընկոյզ...։

ԹՌՉՈՒՆԻ ՆՈՐԱԳՈՑՆ ԿՐԻՓԸ ԿՐՆԱՑ ՄԵԾ ՏԱԳՆԱՊ ՍՏԵՂԾԵԼ

ԱՆԱՍՈՒՆՆԵՐ ԲԱՆԱԼԻ ԴԵՐԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՈՒՆԻՆ ԿՐԻՓԻ ՀԱՄԱՁԱՐԱԿՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Կրիպէի համաճարակները անցնող դարուն առանձակ մվլհնաւոր մարդիկ սպաննած են աշխարհի տարածքին: Գիտնականները ներկայիս քննութիւններու ձեռնարկած են զանելու համար, թէ արդեօք վիխթնամի մէջ թռչունի կրիպէի պատճառով արձանագրուած մահերը կրնա՞ն նոր համաճարակի մը սկիզբը ըլլալ:

Յարդ աշխարհի տարածքին տեղի ունեցած համաճարակներու մեծամասնութեան պարագային, հաւերու, խոզերու եւ նոյնիսկ կովերու նման անասուններ դերակատար եղած են առեղծուածին մէջ՝ կրիպէի ժահրերու մահացու նոր տեսակներու, որոնց դէմ մարդիկ բնական պաշտպանութիւն չունին:

Այս է, որ ահազանգի մատնած է Ասիոյ մէջ գիտնականները, Վիխթնամի, Չաթայլանի Գորէայի եւ Ճափոնի մէջ թըռչունի կրիպէին պատճառով միլիոնաւոր հաւազգիներու մահէն ետք:

Ըստ Առողջապահութեան Համաշխարհային Կազմակերպութեան վերջերս եղած մէկ յայտարարութեան, թռչունի կրիպէին պատճառով արձանագրուած մահերու թիւը չորս է:

Տեղական իշխանութիւններուն համաձայն, 13 հոգի մահացած է թռչունի կրիպէի ժահրին պատճառով: Անոնց պատկանած 1997ին Հոնկ Քոնկի մէջ ծայր տուած կրիպէի «համաճարակի» մը, որուն ընթացքին 18 հոգի վարակուած է եւ անոնց վեցը՝ մահացած:

Այդ վերջինը չէ տարածուած, որովհետեւ ժահրը չէ կրցած մարդէ մարդ անցնել: Քաղաքին մէջ 1·5 միլիոն հաւերու փճացումը նաեւ կանխարգիլած է յաւելեալ մահեր:

Ա.Հ.Կ-ի համաձայն, Վիխթնամի մէջ արձանագրուած նորագոյն մահերուն պարագային, բոլոր զոհերը մահացու հիւանդութեամբ վարակուած են թռչունէ մը եւ ո՛չ այլ անձէ:

Կազմակերպութեան բանբերը՝ Ֆատելա Շայպ վերջերս յայտնած է, թէ ժահրին բոլոր ծիները թռչուններէ եկած են, եւ թէ անոնք չեն այլասերած մարդոցմէ դալու համար:

«Ասիկա գիտնալը շատ կարեւոր է, որովհետեւ եթէ ծիները այլասերին եւ սկսին մարդոցմէ դալ, ապա անոնք կրնան վերկուվիւնը պիտի ունենան մէկ անձէ միւսին փոխանցուելու», բացատրած է ան:

Վկայակոչելով ՄԱԿ-ի կազմակերպութեան մասնագէտները, քանքերը ժխտնելի մէջ յայտնած է նաեւ, որ անկարելի է վարակուիլ ժահրով եփած հաւ ուտելէ ետք, նկատի ունենալով, որ եփելը ժահրը կը սպաննէ:

Վիխթնամ անցեալ չաբաթ ձեռնարկած է հաւերու սպանդին՝ այն 12 շրջաններուն մէջ, ուր թռչունի կրիպէը տարածուած է:

ԺԱՀՐԵՐՈՒ ԾԱԳՈՒՄԸ ՎԱՅՐԻ ԹՌՉՈՒՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Անասուններ բանալի դերակատարութիւն կ'ունենան երբ նոր ժահր մը մէկ անձէն միւսին կ'անցնի, որովհետեւ անոնք բազմապատկումի վայր կը դառնան նոր տեսակի ժահրին համար, որուն ծիները կառոյցին մէջ տեղի ունեցած փոփոխութիւնները չեն ճանչցուիր մարդկային, բնական պաշտպանութեան դրութեան կողմէ:

Ըստ «Նէյչըր» թերթին, կրիպէի ժահրերու ծագումնաբանութիւնը վայրի թռչուններուն մէջ պէտք է փնտռել: Կ'ենթադրուի, թէ անոնք մահացու կը դառնան, երբ հաւազգիներու կամ խոզերու կ'անցնին:

Բջիջներու մէջ, որոնք կրիպէի ժահրի այլ տեսակով մը վարակուած են, ժահրերը կ'իւրացնեն ծիները, որոնք իրենց կարողութիւն կու տան մարդիկ վարակելու: Կ'ենթադրուի, որ ասիկա կրնայ նաեւ կովերու մէջ պատահիլ:

ՀԱՋԱՑՈՂ ԽՈԶԵՐ

Ըստ ամերիկեան հիւանդութիւններ հակակչռող եւ կանխարգիլող կեդրոններուն (Սի. Տի. Սի), խոզերը կրնան վարակուիլ մարդկային եւ թռչունի կրիպէի ժահրերով, ինչպէս նաեւ խոզերու կրիպէի ժահրերով:

Վարակուած խոզեր կ'ունենան մարդոց նման ախտանշաններ՝ հազ, բարձր ջերմաստիճան, ինչպէս նաեւ անոնց քիթէն հեղուկ կը հոսի:

Նկատի ունենալով, որ խոզերը խոցելի են կրիպէի բազմաթիւ տեսակի ժահրերու, անոնք կրնան մէկաժամանակ տարբեր անասուններէ, ինչպէս՝ բադերէ եւ մարդոցմէ եկած ժահրերով վարակուիլ:

Վիխթնամի մէջ հարիւրաւոր խոզեր նաեւ մեռած են կրիպէի պատճառով:

Մինչեւ 1997 կ'ենթադրուէր, թէ ժահրը միայն թռչուններ կը վարակէ: Այդ տարին, սակայն, ամէն ինչ փոխուած էր, երբ ժահրը Հոնկ Քոնկի մէջ «տեսակներու սահմանէն ցատքած էր» ապանեելով վեց հոգի:

Երկու տարի ետք թռչուններու կրիպէի այլ տեսակ մը՝ Ա8 – 9 – էն – 2 ծայր տուած էր Հոնկ Քոնկի մէջ, վարակելով երկու հոգի եւ դարձեալ Դեկտեմբեր 2003–ին՝ մէկ պարագայով: Իսկ Փետր. 2003–ին դարձեալ յայտնուած է հոն՝ պատճառելով երկու վարակումներ, որոնցմէ մէկը մահացած է:

Մասնագէտներու համաձայն, դիւրին չէ այդ ժահրով վարակումը: Մարդիկ պէտք է ողջ հաւազգիներու մօտ ապրին եւ ընդհանրապէս չուկաներ, ուր հաւազգիները կը ծախուին եւ կը մորթուին, պէտք է առողջապահութեան իմաստով խոցելի ըլլան:

Հետեւաբար հաւազգիներու սպանդը, դէթ առժամաբար, արմատախիլ կ'ընէ աղբիւրը:

ԲԱԴԵՐԷՆ ՈՒՂՂԱԿԻ ՄԱՐԴՈՑ

Գիտնականները կ'ըսեն, թէ կրիպէի հաստատած համաճարակները տեղի կ'ունենան իւրաքանչիւր 30 – 35 տարին նամակ մը:

Անցնող դարուն ամէնէն մահացուն եղած է 1918 – 1919 սպանական կրիպէի համաճարակը, որ աշխարհի տարածքին 20 միլիոնէն 50 միլիոն մարդասպանած է: Անոր ժահրին ճշդրիտ աղբիւրը չէ գըտնուած, սակայն կ'ենթադրուի, թէ անկա վայրի թռչուններ են:

Կ'ենթադրուի, որ վերջին մեծ համաճարակին՝ 1968–ի Հոնկ Քոնկեան կրիպէի համաճարակին ծագումը բադերու նման ջրային վայրի թռչուններ եղած են:

Անցեալ տարի «Նէյչըր» թերթը հաղորդած է, որ կրիպէի յառաջիկայ մահացու ժահրը կրնայ ուղղակիօրէն բադերէ մարդոց ցատքել:

Ընտանի բադերու կրիպէի ժահրեր արդէն իսկ հաւազգիներու ժահրերու ծիներ ձեռք ձգած են եւ կրնան կարելիութիւնը

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ԳԵՐՄԱՆԱՑԻ ՄԱՐԴԱԿԵՐԸ

Գերմանացի մարդակերը Ամին Մայվէս միայն ութեւկէս տարի բանտարկութեան դատապարտուեցաւ, կերած ըլլալու համար իր բարեկամը, զոր սպանած էր: Մարդակերութիւնը դոյութիւն չունենալով Գերմանիոյ պատժական դիրքին մէջ, Գասէլի դատարանը սոզոմոնեան վճիռ մը արձակած է, այն արդարացումով որ զոհը համամիտ էր, երկուքն ալ (զոհ եւ մարդասպան) հոգեպէս խանգարուած ըլլալով եւ ամէն մէկը բան մը կը սպասէր միւսէն: Մայվէս 10 տարեկանէն ի վեր կ'ուզէր մէկը սպաննել: Դատաւորը գտած է որ «մարդակերին դէմ ուղղուած դրդապատճառը սեռային հաճոյքը չէր, այլ՝ կապ մը հաստատելու կարելիութիւնը իր զոհին հետ»: Զոհը ուզած էր նոյնիսկ իր դահիճին որ առնադամը կտրէ եւ միասին ուտեն: Շփիկըլի թղթակիցը կը հաստատէ որ առանց համացանցի այս երկուքը երբեք իրարու հանդիպած չէին ըլլար:

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

14

Մայիսի երեք

Ցեխին ու տառապանքին մէջ հասակ նետած պանդուխտ տղու մը համար ի՛նչքան մեծ է ու անկշռելի այս երջանկութիւնը: Այս սիրոյ խոովիչ դողը, այս աղուոր, նորոգող ու աքանչելի բոցը, որ տառապեցնելով հանդերձ կը սրբէ ու կը լուսայ մարմինս իր մեղքերէն:

Աչքերուդ լոյսը այսքան հեռուէն, կ'լսեմայ ուսերուս, Արփի՛կ, ինչպէս զարնան առաւօտը, սուզի գիշերէ մը յետոյ: Տա՛ք, տա՛ք՝ քու աչքերդ: Փոքրիկ, վիրաւոր ու մահամերձ տղու մը պէս կը կծկուիմ քու յիշատակիդ վերարկուին մէջ եւ ի՛նչ բարի է քունս երազիս խոնջենքին յետոյ:

Ահա՛ դուրսը Մայիսի բարի ու բուրմնաւէտ երեկոն կը բացուի պիչերանի մութ ծուխին մէջ: Ձայներ կը զարնուին լռութեանս, բայց բոլոր ձայներուն մէջէն քու ձայնդ է, որ կը խօսի ինծի: Ա՛հ, դիտեմ, դիտեմ, որ սովորական են յուզումներս, այսուհանդերձ դիտա՞ս՝ ի՛նչքան թանկագին: Շըր – թունքներս կը չարժին, ինչպէս ծաղիկներու թերթերը հովին համբոյրէն: Տաք, պզտիկ ու չար խռովք մը կը չարժէ մարմինս: Սիրտս հեզօրէն կը խօսի ինծի, կը կախուի վրաս ու կը մնջէ:

Երեկոն հեչտութեան ու ուրախութեան լճի մը պէս կը ծաւալի դուրսը: Դուռը կ'ուզէի բանալ ու ընկղմի՛լ խորը: Երթա՛լ անծանօթ ու բարակ կածաններէ: Ռունդերս տնկած հովին ու աչքերուս մէջ ընդունելով ամէն գոյն ու գիծ, ծառերը իրենց սլացիկ հասակներով, տուներուն խոնարհ երդիքներով ու ծաղիկները, ծաղիկները, որ կը կախուին ցանկապատերէն...

Աղքատ եմ մարդոց հարստութեամբը, բայց սիրտս հարուստ է սիրովդ: Ի՛նչ մեծ ու վստանգաւոր հպարտութիւն է ասիկա: Ինծի կը թուի, թէ կրնամ խոշոր ու խռովուն վարդի մը պէս փետռել իր թերթերը: Հատ, հատ ու տա՛լ զանոնք անցորդ ամէն մարդու, եղբայրօրէն դնել զանոնք անոնց ապերջանիկ ափերուն մէջ, յուռութքի մը պէս, հաւատալով, որ այդ ժպտուն թերթը պիտի կրնայ երջանկացնել իրենց հիւղը:

Արցունք մը ինկաւ թաղթիչներուս: Քու պայծառ ու խոշոր աչքերուդ լոյսին կը նայիմ պղտորած բիբերով ու սիրտս ահա կ'անհանգստանայ ու կ'արտասուէ հեղձամղձուկ, Արփի՛կ, իմ սիրտս խոշոր ու խռովուն վարդ, թաց ու բարեբեր հողին վրայ ...

***

Գիշերը թեթեւ, խոովիչ ու լայն համբոյրի մը պէս կ'իջնէ բարութեամբ դուրսի հեռանկարին վրայ: Կը նայիմ լուսընկային ու աստղերուն եւ կը համբեմ ժամերը. որ պիս քեզմէ կը բաժնեն: Ըլլա՛ր դեռ մը՝ ժամանակը ու ցաւքէի մէկ ափէն միւսը: Ըլլա՛ր պատուհան, ու նետուէի վար, գլխիվա՛յր ու դողդոջ, սիրահար ու մահուան երազէ դինով: Դուրսը ուշ, ուշ է դիշերը...

Արթնցայ ու ահա կ'արտասուեմ, Արփիկ, գլուխս դրած նախարազուկիս ու սիրտս կը ցաւի: Տարապարփանօրէն սըրտում եմ ու յիշատակդ պիս չի մխիթարեր:

Մայիս չորս

Մոռած ճամբուն թաւուտներուն, դողդոջուն մատներով մանիչակներ հաւաքելու ահա կրկին:

Ի՛նչ խոովիչ ու հարուստ են Մայիսի ծաղիկները: Ծարաւ ռունդերով կը հոտառեմ զանոնք ու սիրտս կը ցաւի: Ըլլա՛ր հոս եւ գլխարաց ու խառնիխուռն մազերով գայի գտնէի քեզ ու առաջարկէի այս խոնարհ ու քնքուշ ծաղիկները, գլուխս դնէի ծունկերուդ ու նայէի քու աղուոր ու խոշոր աչքերուդ: Փունջս դողար քու շրթունքներուդ տակ ու նայուածքդ խոովէր գիս: Գլուխս պահէի դողդ ու արտասուկէդ անոնդ ջերմ ու հիւանդ բերանով, կարծելով որ կը խաղաղի սիրտս...

Գո՛ս, Արփի՛կ, պիտի աղաչեմ քեզի, խոնարհի՛մ, ինչպէս այս դաշտի ծաղիկները կը խոնարհին արեւին համբոյրին տակ, ինչպէս գիշերը հեզօրէն կ'իջնէ ու կը համբուրուի հողին արգասաւոր մայրութեան հետ: Պիտի ըսեմ – դի՛ր ձեռքդ մազերուս վրայ, փափուկ ու տաք քու ձեռքդ եւ միւսը պահէ սրտիս վրան ու լսէ ձայնս, որ կը տառապի: Պիտի ըսեմ – Աստուած տուր սիրահար շրթունքներով ու ձեռքերս դուրդուրան ձեռքերուդ մէջ համբուրե՛ պիս մազերուս վրայ՝ դորո – վաշուքի ու քնքուշ քրոջ մը պէս, որուն բառերը բարի են ու աչքերը խաղաղ՝ անոյշ ու մեծ սիրոյ մը բանաստեղծութեամբը: Քու համբոյրդ կը հանգստացնէ մարմինս: Պիտի ըսեմ – բարեւս դնե՛մ քու թրթռուն ու թաւչափափուկ ուսիդ եւ հարուստ ու սլացիկ մարմինդ սեղմեմ մարմինս: Գիշերը ահա կը մթնէ պարտէզին վրայ, վստահէ՛ քու վախդ իմ երիտասարդութեանս ու խիղախենք գիշերուան կածաններէն, սիրահար ու արբշիռ ... իյնա՛նք խոտին վրայ ու ծաղիկները համբուրենք ծարաւի շրթներով...

Քու բերանիդ համբոյրին ծարաւը խըռովքի մը պէս է բերնիս վրայ: Կը դողդոջեմ ջերմէ ու յուզումէս տկար եմ: Քու բերանդ կը յիշեմ, ինչպէս հեչտութեան կարմիր բաժակ մը կամ դոզինա – յի մը աղուոր ու խոովիչ ծաղիկը: Պիտի նստէինք ծառի մը տակ, եւ աստղերը պիտի թափէին մեր աչքերուն մէջ: Ծաղիկներուն բուրումը պիտի գինովցնէր մեզ: Քնքշօրէն սեղմուած իրարու, բերանս պիտի դնէի քու ուսիդ, հոն, ուր քու թաւչային եւ անոյշ մորթիդ աւելի սահուն կը դառնայ ու պիտի հծծէ սիրոյ տաղեր, որ ես դուց գիտեմ:

Եւ ահա երգեր կը խռնուին շրթներուս վրայ, որը դողդոջուն ու զսպուած սիրոյ ցանկութենէ, որը՝ ամբարիշտ ու ծարաւի հեչտութեան, որը՝ ծաւալուն, բեկբեկ ու քաղցր, ինչպէս ջուրին ձայնը մամուռին տակ: Ո՞րը արտասանեմ քեզի համար:

(Շար. 57)

(Շար. ա. էջէն)

պական տարիին։ Ու լրագրողը կ'եզրակացընէ՝ «Թղթածրարը այնքան հրատապ է, որ Եւրոպական Ժողովրդական կուսակցութիւնը (Եւրոպայի ղեկաւար կուսակցութիւնը) չի համարձակիր զայն ձեռք առնել»։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Իւ – Տէ – Էֆ ԵԻ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ որոշեցին չմասնակցիլ Տեղեկատուութեան Ներհրդարանական այն յանձնախումբին, որու պաշտօնն է քննել Նանթէռի դատական կազմին վրայ եղած ճնշումները, ժխտելէ դատին կապակցութեամբ։ Նման յանձնախումբի մը նշանակումին դարձը եկած էր ընկերվարականներէն (Էլիզապէթ Կիվու), բայց, այսօր, ընկերվարականները խեղկատակութիւն կ'որակեն, իսկ կեղրոնն ալ՝ անպատեհ։

ԻՐԱՆի դերագոյն Առաջնորդը՝ Ալի Խամէնէի մերժեց ընտրութեան օրէւէ յետաձգում եւ հրահանգեց որ, ինչպէս նախատեսուած էր ընտրութիւնը տեղի ունենայ Փետրուար 20–ին։

ԹՈՒՐԲԻՈՑ ղեկավարները եւ կիպրացի թուրք ղեկավարները միասնաբար որոշած են Փետրուար 4–ին, զօրավիգ պիտի ըլլան Քոֆի Անանի ճիգերուն լուծում մը գտնելու համար Կիպրոսի բաժանման։

ՓԱՐԻԶի հանրածանօթ ցուցասրահներէն՝ Կառնիէէն, Փետրուար 2–էն 3–ի գիշերը Պերնար Պիւֆէի տասը ըրաններկ եւ 10 իւղաներկ պատառներ գողցուած են հինգ գողերու կողմէ։ Այս վերջիններէն նախ Տիկին Կառնիէի սպասուհին տունը կ'երթան եւ սպառնալիքի տակ կը չորթեն Կառնիէ ամուլին տան բանալիները։ Ապա, հինգ գողերը երկուքի կը բաժնուին, երկուքը կը մնան սպասուհիին տունը, միւս երեքն ալ կը փութան Կառնիէներու բնակարանը եւ կը սոխեն Տիկին Կառնիէի որ արկղը բանայ։ Պատառներէն զատ, կը գողնան նաեւ 5000 Եւրօ, մուշտակ եւ գոհարեղէն։

ՄՈՍԿՈՒԱ տրամադրութիւն յայտնած է եւրոպական ներկայացուցչութիւն մը ընդունելու Չէչենիոյ մէջ, յայտնած են իտալիոյ Արտաքին նախարարը՝ Ֆրանքօ Ֆրաթթինի եւ ռուս իր պաշտօնակիցը։ Մոսկուա կ'ուզէ որ անոր պաշտօնը սահմանափակուի մարդասիրական ճիւղին, մինչ կազմակերպութիւնը կ'ուզէ նաեւ մարդկային իրաւունքներով զբաղիլ։ Օ – ԷՍ – Սէ – Ը–ի քաշուելէն ի վեր, 2002–ին, միջազգային որեւէ ներկայացուցչութիւն չկայ։

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԳՈՀ ՉԵՆ ԻՐԱՔԻ ՆՈՐ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԻԾԷՆ

Թրքական մամուլէն «Միլլիյէթ» օրաթերթը (Փետրուար 4) մասնր հրատարակած է Իրաքի առժամեայ ղեկավարութեան պատրաստել տուած սահմանադրութեան նախագիծէն։ Ան քննարկումի պիտի դրուի անցքի չորանի ղեկավար խորհուրդին կողմէ։ Ինչ որ Թրքական չորանակներու առաջին հակազդեցութիւնները պատճառ եղած է, այն է որ պատրաստուած նախագիծը երկիրը դործնապէս 2 մասի կը բաժնէ որպէս արաբական դաշնակցութիւն։ Իսկ Թուրքմէնները անուն իսկ չի յիշուիր։ Արդարեւ, նախագիծին Գ. յոդուածով ըսուած է. «Իրաք ամբողջովին անկախ երկիր մըն է, մայրաքաղաքը՝ Պաղտատ։ Վարչաձեւը դաշնակցային, ժողովրդավար, բազմատարր եւ խորհրդարանական է, Քիւրտիստանի չորանի օրինավիճակին այսօրեան կացութիւնը անցքի չորանին ալ կը պահպանուի»։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 7

Տօն Սրբոցն՝ Սարգսի Զօրավարին եւ Որդւոյ Նորա Մարտիրոսին եւ Զորեքտասան Հինուորացն։

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՔ. ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ

THEATRE ARMENIEN

LES JEUNES DE LA CATHEDRALE
APOSTOLIQUE ARMENIENNE
DE MARSEILLE
présentent

ԿԱՐՄԻՐ, ԿԱՊՈՑՏ, ՆԱՐՆՋԱԳՈՑՆ

COMEDIE MUSICALE
écrite et mise en scène
par **Armand ZIREKIAN**
En hommage au grand poète
Yeghiché TCHARENTS

Le Dimanche 8 février à 16 heures
au Théâtre «Gyptis»
136, rue Loubon, 13003 Marseille
P.A.F. : 12 Euros

Renseignements :
☎ **06. 10. 82. 18. 48 — 04. 91. 77. 84. 70**

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ–ԼԻՈՆ

ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳԻՍ

Շաբաթ, Փետրուար 7, տօն է ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳՍԻ։

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10–ին։

Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆԱ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

UGAB

Offre d'emploi

L'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille cherche secrétaire à mi-temps. Compétences bureautique et bonne connaissance langue arménienne.

Ecrire :
U G A B
327, boulevard Michelet,
13009 MARSEILLE

Date à retenir

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
organise un

G A L A
AU PROFIT DES ECOLES

Samedi 13 mars
au PACI d'Issy-les-Moulineaux

l'Association **MACHTOTZ**
pour la défense de la langue arménienne
organise

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

NOUVELLE SESSION : 7 Février - 26 Juin 2004

L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian
par sa METHODE AUDIOVISUELLE

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans, qui veulent être capables de **s'exprimer dans les situations de tous les jours,** ainsi que de lire et écrire l'arménien.

Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h, à Paris.
(Absentéisme exclu)

2) Les cours de 2e, de 3e et de 4e niveaux continuent,

Les nouveaux élèves sont acceptés après un test de niveau.

3) Vous pouvez aussi vous procurer votre MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL POUR LES NON-ARMENOPHONES

Méthode audiovisuelle de Mme H. KALFAYAN-PANOSSIAN

3 volumes en couleur + un coffret de 4 cassettes audio (2 heures d'enregistrement). 87 Euros + 8 Euros de port.

Pour tous ces cours et le manuel ,
RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS: 01 47 50 97 51

Aidez les Arméniens d'Irak

Depuis la fin de la guerre, la guéilla et les attentats persistent en Irak, et visent même le siège du CICR (Comité International de la Croix Rouge), qui malgré tout, poursuit sa mission sur place.

Les besoins spécifiques des 30 000 Arméniens d'Irak ne peuvent être comblés par l'aide internationale. C'est à la diaspora de leur venir en aide.

Les Croix de Secours arméniennes ont lancé une collecte de fonds pour les Arméniens d'Irak: 60 000 dollars ont déja été réunis aux Etats-Unis.

Les Arméniens de France doivent se mobiliser pour :
— RECONSTRUCTION DES ECOLES ARMENIENNES A BAGDAD, MOSSOUL, BASSORA, KIRKOUK ET ZAKHO
— RECONSTRUCTION DE L'HOSPICE ARMENIEN DE BAGDAD,
— RECONSTRUCTION DES STRUCTURES ARMENIENNES...

Envoyez vos dons à
la Croix Bleue des Arméniens de France
17, rue Bleue — 75009 Paris
Chèques libellés à l'ordre de «CBAF — Collecte Irak»

ՀՈԳԵՇՆԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի Տէր – Դաւթեան մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ, Կիրակի, Փետր. 8, Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին, 6 ռիւ Կոմիտաս, ողբացեալ խորհուրդներու յիշատակին։

Արարողութենէն ետք՝ ճաշ եկեղեցւոյ սրահին մէջ։

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères,
75006 PARIS

ACCROCHAGE 2004

... Peintures ... Peinture

Du 15 janvier au 15 mars

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «D. Missakian» de Sevran Livry

REPAS

TETOUYOV KEUFTES

Le samedi 14 février à 20h30

à la Maison de CBAF
17, rue Charles Péguy,
93190 Livry Gargan

Réservations avant le 10 février

auprès de Madeleine : 01 43 83 87 68
ou Nilva : 01 42 36 33 73

Nous vous attendons nombreux.

***

La Section «SOSSE MAYRIG»
de MARSEILLE
organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09

— **Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.**

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարի Տիւզեանի մահուան քառասունքին առթիւ Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կաթողիկէ եկեղեցւոյ հաւատացեալ նուէրները.–

Տէր եւ Տիկին Միհրան Տէմիր 300 եւրօ, Տիկին Հերմինէ Տիւզեան 100 եւրօ, Մխիթարեան, Թումաեան եւ Թիւլհանճեան ընտանիքներ (Լոս – Անճըլըս) 200 եւրօ, Պր. Կարօ Էնֆիյէճիօղլու (Երեւան) 100 եւրօ։

***

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է Գոմիթէ տ'Էթաթ-Լիսման տր Ֆիւթիւրաֆրանսէ 3050 եւրօ, Օր. Սոնա Խանհանէ 15 եւրօ։

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 7-8
SAMEDI - DIMANCHE
7-8 FEVRIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՀԱՅԱՐԱՏ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.876 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20.876

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԺԻՒՓԷՅԻ ԹԵՐԹՕՆԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

ԴԱՏԱՒՈՐԱԿԱՆ ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ՄԱՐՄԻՆԸ ԿԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏԷ ՇԻՐԱՔԸ

Պատահեցաւ նաեւ աննախընթաց դէպք մը Ժիւփէյի հարցին կապակցութեամբ: Արդարեւ, առաջին անգամն է, որ Դատաւորական բարձրագոյն Մարմինը (ՍԷ – ԷՄ), որու նախագահն է ժապ Շիրաք հրապարակաւ դատապարտեց Հանրապետութեան նախագահը դաշնութեան մը, մինչ Մարմինին 16 անդամներէն ոմանք ալ հարցազրոյցներով կը պարզէին իրենց դիրքը: Նախքան հաղորդագրութիւնը, Տոմինիք Ռուսօ, Սահմանադրական իրաւագիտու – թեան դասախօս Մոնփելիէի համալսարանը եւ անդամ ՍԷ–ԷՄ–ԷՄ–ի, հարցազրոյց մը տուած է «Մոնտ»ի (Փետր. 6) չի վարանիր ըսելու թէ իրաւագիտական երկրի մը մէջ, «իշխան»ին կամքով կարելի չէ նախատեսուածէն զատ մարմին մը ստեղծել: Հարցը կը վերաբերի Շիրաքի որոշումին, որ, անտեսելով այս Մարմինը, նշանակած էր երեք իրաւագէտներու յանձնախումբ մը քննելու համար Նանթէռի դատակազմին վրայ եղած ճնշումներու հարցը: Տ. Ռուսօ կ'ըսէ թէ կարելի է միշտ կարծիք մը ունենալ արդարութեան մէկ վճիռին մասին, բայց, երբ մէկը վերազանց պատասխանատուութիւններ ունի Պետութեան մէջ, պէտք է չափաւորութեամբ, խոհեմութեամբ եւ իրաւունքի յարգանքով չարժիլ: Հանրապետութեան նախագահը, որ կը նախապահէ ՍԷ – ԷՄ – ԷՄ–ի, խօսքեր ըսաւ որոնք բոլորովին կը հակասեն վճիռին բովանդակութեան: Մինչ դատարանը, 48 ժամ առաջ, կ'ըսէ որ Ալէն Ժիւփէ խաբած էր ինքնիշխան ժողովուրդին վստահութիւնը, ՍԷ – ԷՄ – ԷՄ–ի նախագահը (ինք՝ Շիրաք) իր վճիռը կու տայ ապահովելով, որ Ժիւփէ պարկեշտ մէկն է: Նոյն օրը, Փետրուար 5–ին, Դատաւորական այս Բարձրագոյն Մարմինը հաղորդագրութիւն մը կը հրապարակէր, զոր կը կարդար դատաւոր Վալերի Թիւրքէ: Որոշումը տրուած էր ձայներու մեծամասնութեամբ: Հոն կ'ըսուի, ի մէկ այլոց· – «Դատաւորական Բարձրագոյն Մարմինը կը յիշեցնէ, որ իրեն կը պատկ'ըսուի որ Հանրապետութեան նախագահը իրաւագիտական հեղինակութեան անկախութեան երաշխաւորի իր դերին մէջ, համաձայն Սահմանադրութեան Թիւ 64 յօդուածին», այլ խօսքով, կ'ըսուի որ Հանրապետութեան նախագահը չէ յարգած իր այդ դերը եւ իր իրաւասութենէն դուրս ելած է: Ժ. Շիրաք պարտէր իրենց դիմել, այսինքն այդ Մարմնին եւ ինքնագլուխ որոշում մը չտար, բոլորովին հակառնեայ իրաւական երկրի մը:

*
**

Փետրուար 5–ին, Մերակոյտին մէջ է որ Արդարութեան նախարարը՝ Տոմինիք Փերպէն յարձակման ենթարկուած է նոյն հարցին կապակցութեամբ: Ընկերվարական Ծերակուտական Ժան – Փիէր Սիւէօր վրդովումով ըսած է· – «Հարեկամու – թիւն, համակրանք յայտնել, օրինաւոր է: Բայց, երբ կը բաղմանան դատաւորներու վճիռը խնդրոյ առարկայ ընող յայտարարութիւնները, յայտարարութիւններ զորս կ'արտասանեն նախարարներ կամ նախկին նախարարներ, օրինաւո՞ր է»: Մերակուտականն ալ կ'ակնարկէ Շիրաքի ստեղծած «վարչական անկախ» քննիչ յանձնախումբին:

*
**

Դատաւորական Բարձրագոյն Մարմինին անդամները, մինչեւ 1993 կը նշանակուէին Հանրապետութեան նախագահին կողմէ: Ցետագային, սահմանադրական վերանայումները Մարմինին տուին իր ներկայի դերը եւ կազմը: 16 անդամներէն չորսը կը նշանակուին Հանրապետութեան նախագահին, Մերակոյտի եւ Ազգային Ժողովի եւ Պետութեան Խորհուրդի փոխ – նախագահին կողմէ, մինչ 12–երը կ'ընտրուին սենիքներու ցանկերու վրայ 7000 իրաւագէտներու կողմէ չորս տարուան համար:

Փետրուար 5–ին, փաստաբան եւ իրաւագէտ ցոյց մըն ալ ըրին Ազգային Ժողովին առջեւ բողոքելու համար Փերպէնի նախատեսած նոր օրինագիծին դէմ: Այս օրինագիծին դէմ խօսքը կը վերաբերի «յանցաւոր»ի կամ «ոչ յանցաւոր»ի դիրքին զոր կ'ընտրէ ամբաստանեալը, այլ խօսքով կապակում մըն է անդրեւսաքսոնեան դրութեան: Ըստ այս դրութեան, ան որ «յանցաւոր» կը հռչակէ ինքզինք, թոյլ կուտայ դատախազին, որ բանակ – ցութենէ եզք, պատիժ մը տայ, այն կասկածելիներուն, որոնք կը խոստովանին իրենց մեղքերը: Այդ ձեւով, կը խուսափին պատժական Ատեան ներկայանալէ փոքր յանցագործութիւններու համար:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՑիի մեթրոյին մէջ զօրաւոր պայթում մը պատահած է Փետր. 6–ի առաւօտը: Առաջին լուրերու համաձայն աւելի քան 50 մեռեալ կար, բայց այս թիւը կրնար բարձրանալ: Կը կարծուի որ անձնասպանական ոճրափորձի մը հետեւանք է:

ԿԻՊՐՈՍի հարցին կապակցութեամբ, Քոֆի Անան Նիւ–Եորք հրաւիրած է Թուրք ղեկավարը՝ Ռաուֆ Տէնքթաշը եւ Կիպրոսի նախագահը Փափատոփուլոսը, վերսկսելու համար բանակցութիւնները: ՄԱԿ–ի քարտուղարը Ապրիլ 21–ի Թուականը նկատի կ'առնէ, երկու հանրաքուէներուն համար կղզիին վերամիացման նպատակով:

ԱԶԳԱՑԻՆ ԺՈՂՈՎԻՆ մէջ, Փետրուար 5–ին վերջ դրած է աշխարհականութեան օրինագիծը, որու վերջնական քուէն պիտի տրուի Փետրուար 10–ին: Հաւանական է որ լայն մեծամասնութեամբ քուէարկուի, քանի որ ընկերվարականներն ալ համաձայնած են:

ԳՕԹ Տ'ԻՎՈՒԱՐի նախագահը՝ Լօրան Կպակպօ ընդունուեցաւ Շիրաքի կողմէ, Փետր. 5–ին եւ սիրալիր տեսակցութենէ մը յետոյ, որ վերջ կը դնէր իրենց քէնին, յայտարարեց թէ երջանիկ մարդ մըն է: 2003 Յունուարին է, որ կպակպոյի պարտադրուած էր Ֆրանսայի կողմէ Մարքուսիսի համաձայնագիրը, որ կը նախատեսէր համախմբման կառավարութիւն մը ըմբոստներու մասնակցութեամբ: Հիմա, ամէն ինչ փոխուած է:

ՆԱՃԱՑի (Իրաք) մէջ, չիի ամէնէն ազդեցիկ կրօնաւորը՝ Այաթոլա Սիսթանի մահափորձէ մը ազատած է Փետրուար 5–ին: Անձ մը փորձած է իր դրասենեակը մտնել, բայց կարելի եղած է զսպել: Վարչակարգին տապալումէն ի վեր, քաղաքական դէմքն է Իրաքի մէջ: Դէմ է որեւէ դիմադրութեան դրաման բանակներուն դէմ, բայց չուզեր որ օտարները միջամուխ ըլլան Իրաքի Սահմանադրութեան եւ կ'ուզէ որ ընտրութիւնները հանրաքուէով ըլլան:

ՖՐԱՆՍԱՑի կառուդիներու անցքի սակերը 1,6% յաւելում կը կրեն Փետրուար 7–էն:

ԻՍՐԱՑԵԼԻի վարչապետը՝ Ա. Շարոն երկու ու կէս ժամ հարցապնդուած է, Փետր. 5–ին, Երուսաղէմի իր բնակարանը, կաշառակերութեան հարցին կապակցութեամբ: 1990–ի վերջերն է, որ Տաւիտ Ափէլ գործարարը Շարոնի կաշառք տրուած է, զաւկին միջոցաւ (100 հազար տո-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑՈՎ

Ադրբեջանի նախագահ Ի. Ալիեւի Մոսկուա այցին զուգահեռ, Կովկասի մէջ արեւմուտքի դիւանագէտներու այցով, դոնէ հանդիպումներու, տեսակցութիւններու մարզին մէջ աշխուժացած կը թուին ըլլալ Ղարաբաղի հարցը կարգաւորելու ջանքերը: Դատելով ադրբեջանցի ղեկավարներու պարբերական յայտարարութիւններէն, իրենց դիրքին մէջ ամենափոքր փոփոխութիւն իսկ չի նշմարուիր, սակայն արեւմուտքի դիւանագէտներուն հետ ունուս պաշտօնատարներ ալ կը ձգտին նոր հեռանկարներ փորձելու:

Փետրուար 6–ի առաւօտեան լուրերը կ'արձագանգէին նախագահ Ի. Ալիեւի Մոսկուա այցին նախօրեակին, Բաքուի մէջ լրագրողներուն ըրած յայտարարութեան. «Հայկական զրաման տակ զըտնուող» Ղարաբաղի խնդրին բանակցութիւններուն մէջ կառուցուածքի ոչ մէկ փոփոխութիւն նախատեսելի է, ըսած էր ան. Նաեւ չեչուած թէ Ադրբեջան լուծում մի հոլովոյթին մէջ միշտ նոյն դիրքը կը պահպանէ եւ «խօսքի նիւթ իսկ չի կրնար ըլլալ» Ղարաբաղի «անջատողական» ղեկավարութեան հետ երկխօսութեան ընդառաջելու մասին:

Նոյն օրը Բաքուի մէջ Ղարաբաղի մասին արտայայտուած է Ռուսաստանի արտաքին գերատեսչութեան ղեկավարի տեղակալ Վ. Տրուբնիկով՝ ան պատասխանելով լրագրողներու, չեչուած է թէ սըխալ է կարծել որ իր երկիրը կրնայ ճնշում բանեցնել հակամարտութեան կողմերէն մէկուն, կամ միւսին վրայ: Ռուսաստան պարզապէս միջնորդի դերով հանդէս կու գայ եւ պատրաստ է երաշխաւոր ըլլալու կողմերէն ընդունելի որեւէ տարբերակի պարագային, ըսած է ան:

«Կողմերէն ընդունելի լուծում» բայցատրութեան մէջ ռուս դիւանագէտը ընդգծած է «Լեռնային Ղարաբաղի Հայերն ու Ադրբեջանցիները»: Այդ մօտեցումով չեչուած է թէ ինք անձնապէս կողմնակից է ընդլայնուած կազմով բանակցութիւններու, այսինքն Ղարաբաղի ալ ներգրաւումով: Արտայայտութիւն, որուն անուղղակի պատասխան կարելի է նկատել Ի. Ալիեւի վերոյիշեալ մեղմուքը:

Տրուբնիկով ըսած է նաեւ թէ Ադրբեջանի հանրապետութիւնը, քաղաքական ուժերու որոշ ներկայացուցիչներու կողմէ հարցը ուժի գործադրութեամբ լուծելու յայտարարութիւնները զինք կը վրդովեն. բացատրած է որ նման մօտեցումի ներկայութեան աւելի կը դժուարանայ հայկական կողմը համոզել որ անհրաժեշտ է դրաման չրջաններէն նահանջել:

«Լեռնային Ղարաբաղը առանձին հարց է, իսկ Հայերու կողմէ ադրբեջանական հողերու գրաւումը՝ ուրիշ հարց: Ամէն բանէ առաջ անհրաժեշտ է կողմերուն միջեւ վստահութեան մթնոլորտ ստեղծել եւ ոչ թէ մեկնիլ պայքարի դիրքէն» ըսած է ան:

Ինչ կը վերաբերի արեւմուտքէն կատարուած ջանքերու, Փետրուար 5–ին Երեւանի մէջ Ազգային Ժողովի նախագահ Ա. Պաղտասարեանին հետ հանդիպում ունեցած է Օ – ԷՄ – Սէ – Բ–ի ներկայացուցիչ Կ. Լենմարքըր որ նախապէս Բաքու գացած էր: Ան ըսած է թէ իր եւ ղեկաւարած պատուիրակութեան չփումները նպատակ չունին Մինսկի խումբին գործունէութիւնը վոխարինելու, այլ կ'ուզեն մեծցնել խորհրդարանական դործակցութեան կարելիութիւնները:

Հանդիպումին նիւթ եղած է Ղարաբաղի խնդիրն ալ ու Ա. Պաղտասարեան կարգադրման առումով կարեւոր համարած է բանակցութիւններուն Ղարաբաղի մասնակցութիւնը, անոր բնակչութեան ապահովութեան երաշխիքները, Հայաստանի հետ ցամաքի կապը: Ընդունելով փոխադարձ զիջումներու անհրաժեշտութիւնը, Ազգային Ժողովի նախագահը ըսած է թէ անոնք պէտք է բոլոր կողմերուն ընդունելի ըլլան:

Լենմարքըր տեսակցութիւն մըն ալ ունեցած է Ազգային Ժողովի փոխ – նախագահ Վ. Ցոլհաննիսեանի հետ որ իրեն ներկայացուցած է Ղարաբաղի հակամարտութեան կարելի լուծումները, մինչեւ այսօր տարուած բանակցութիւնները: Ան չեչուած է թէ անընդունելի է որ քրքական եւ ադրբեջանական դիւանագիտական ճնշումներու տակ Ղարաբաղը ներկայացուի որպէս հակառակորդ, եւ ոչ որպէս մասնակից կողմ: Ուշադրութիւն հրաւիրած է նաեւ Ադրբեջանէն վերջերս կատարուած ռազմաշունչ յայտարարութիւններու վտանգաւոր քնոյթին:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 5)

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՈՒԺԵՐԸ ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԵԱՆ ՔԱՑԼԻՆ ՄԱՍԻՆ

Խորհրդարանի «Արդարութիւն» եւ «Ազգային միաբանութիւն» կուսակցութիւններուն ներկայացուցիչները վերահաստատած են Ազգային Ժողովի նիստերուն չմասնակցելու իրենց որոշումը: «Արդարութիւն»էն Վիկտոր Դալլաքեան ըսած է թէ որոշումին մասին իրենց մէջ տարակարծութիւն չկայ: Հ. Ց. Դ.–էն Լեւոն Մկրտիչեան հերքած է այն ըսուածները թէ խորհրդարանական ճգնաժամ կայ երկրին մէջ: Աւորը որպէս փաստ, ըսած է թէ «որակեալ մեծամասնութիւնը» կը չարունակէ իր օրինաստեղծ աշխատանքը: «Օրինաց երկիր», «Հանրապետութիւն» կուսակցութիւններու ներկայացուցիչները ընդունած են թէ ընդդիմութեան բացակայութեան երեսէն ընթացակարգի առումով խնդիրներ կ'ըլլան:

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ ՍԹՈՔՀՈԼՄՈՒՄ ԿԱՄ՝ «ՈՒԺԵՂԻ ՄՕՏ ՄԻՇՏ ԷԼ ԹՈՅԼՆ Է ՄԵՂԱՒՈՐ»

ՍԹՈՔՀՈԼՄ («Յառաջ»)· – «Ցեղասպանութեան կանխարգելում, սպառնալիքներ եւ պատասխանատուութիւն» նիւթով համաժողովը հերթական չորրորդ համահաւաքն էր Սթոքհոլմում: Համաժողովին մասնակցում էին 55 երկրների չուրջ հազար ներկայացուցիչները, այդ թւում նաեւ Հայաստանի Հանրապետութեան ներկայացուցիչները՝ վարչապետ Անդրանիկ Մարգարեանի գլխաւորութեամբ: Համաժողովը սկսուեց Յունուարի 26-ին:

Յանկացած հարցի քննարկում եւ վերլուծում հեշտանում է, երբ խնդիրը ծեծուել եւ արդիւնքը գրանցուել է: Համաժողովն իր եռօրեայ աշխատանքից յետոյ եօթ յօդուածներից բաղկացած մի վերջնագիր – յայտարարութիւն ներկայացրեց աշխարհին: Եօթ կէտերից բաղկացած յայտարարութիւնը կարդալուց յետոյ, յիշեցի մեր տաղանդաւոր բանաստեղծ Յովհաննէս Շիրազին: Նա հայ նահատակներին նուիրուած մի պոէմ ունէր, որ այն օրերին չէր տպագրուել: Գրական հանդիպումներից մէկի ընթացքում հարցրեցինք, թէ ինչո՞ւ «Անի» պոէմը չի հրատարակում, նա պատմեց հետեւեալը·

– «Իշխանութիւնները ուզում են մի մասը հանեմ, իսկ ես չեմ համաձայնւում եւ տուեց ահա այս պատկերաւոր համեմատութիւնը·

«Դա նման է այն բանին, որ ինչ-որ քաղաքում մարդիկ սուվի են մատնուել եւ մի այլ քաղաքից գնացքներով օգնութիւն են տանում: Ճանապարհի կէսին, մի կանգառում տնօրէնը յայտարարում է, որ գնացքի կազմից մի կառք պէտք է անջատուի եւ որոշւում է անջատել չոգեքարշը (լոքոմոթիվը): Պարզ է, որ գնացքը չի շարժւում, եւ սուվի մատնուած քաղաքի բնակիչները ծանր կացութեան են մատնւում: Եթէ «Անի» պոէմի «չոգեքարշը» հանեմ, էլ ի՞նչ կը մնայ...»:

Ամերիկայի Միացեալ-Նահանգների եւ Իսրայէլի կառավարութիւնները համաժողովը սկսելուց առաջ հանեցին քննֆերանսի «լոքոմոթիվը»՝ յայտարարելով· «Եթէ Սթոքհոլմեան համաժողովն իր վերջնական յայտարարութեան մէջ պէտք է տեղ յատկացնի «Միջազգային յանցագործութեան դատարանի» ստեղծմանը, ուստի համաժողովին չենք մասնակցի...

Ուժեղները թելադրեցին եւ այդպէս էլ եղաւ: Նրանց պահանջով հանուեց համաժողովի «չոգեքարշը»: Եօթ կէտերից բաղկացած սեղմ վերջաղրում եօթ անգամ կրկնուեց· «Մենք պարտաւորւում ենք...»: Եւ ահա մասնակից երկրները ստորագրելով փաստաթղթի տակ, ըստ առաջին յօդուածի պարտաւորւում են· «Իրենց երկրներում կանխարգելել ժողովրդասպանութիւնը, զանգուածային ջարդերը եւ ցեղային մաքրագործումները»:

Հարց է առաջանում· իսկ աշխարհի մնացած չուրջ 150 երկրները, որոնք այս փաստաթուղթը չեն ստորագրել, այս պարտաւորուածութիւնները արդեօք նրանց վրայ էլ է տարածո՞ւմ, թէ՝ ոչ: Եթէ այո, հապա ինչո՞ւ նրանք էլ ներկայ չէին, իսկ եթէ աշխարհի բոլոր երկրները մասնակից դառնային այս ժողովին, ապա ի՞նչ տարբերութիւն այս եւ Միացեալ Ազգերի Կազմակերպութեան համաժողովների միջեւ:

Այդպէս էլ չպարզուեց, թէ ի՞նչն էր յատկանշական Սթոքհոլմեան համաժողովի համար: Հարց է առաջանում· ի՞նչ հիմունքների վրայ ընտրուեցին մասնակից 55 երկրները: Այդ ի՞նչպէս պատահեց, որ 20-րդ դարի առաջին մեծ ցեղասպանութեան ենթարկուած ժողովրդի ներկայացուցիչների կողքին նստեցին այդ նոյն ցեղասպանութիւնը գործադրած Օսմանեան կայսրութեան ժառանգորդները՝ Թուրքիայի Հանրապետութեան ներկայացուցիչները:

Համաժողովի ընթացքում, երբ Հայաստանի պատուիրակութիւնը Հայոց Եղեռնի վերաբերեալ թղթածրարներ է բաժանում, Թուրքիայի Շուէտիայի դեսպանը հակազդեցութիւն է ցուցաբերում եւ Թուրքիայի ներկայացուցիչները բողոքարկում են Հայերի «ոչ թոյլատրելի արարքի» դէմ: Այս երեւոյթը մէկ անգամ եւս հաստատում է, որ ոճրագործին եւ զոհին նոյն սեղանի չուրջ չես նստեցնի:

Պարզ տրամաբանութիւնը ստիպում է հարց տալ· այդ ի՞նչպէս է պատահում, որ 20-րդ դարի առաջին մեծ ցեղասպանութեան ենթարկուած ժողովրդի ներկայացուցիչները առաջին անգամ են ներկայ գտնւում Սթոքհոլմում արդէն 4-րդ անգամ տեղի ունեցող համաժողովին: Կազմակերպիչները չէիտէ՞ն Հայոց մէկ ու կէս միլիոն նահատակների եւ բովանդակ Արեւմտեան Հայաստանի կորուստի մասին: Թէ՞ Հայաստանի Հանրապետութեան Արտաքին գործերի նախարարութիւնը զբաղուած էր աւելի կարեւոր հարցերով: Երկու դէպքում էլ մենք տակաւին ու խեղճի դերում ենք:

Իսրայէլի ներկայացուցիչները ներկայ էին· իսկ պաղեստինեանը՝ ոչ, Թուրքերը ներկայ էին, իսկ Քրտերի մասին չէր թոյլատրուել, Պոլիսի հայ ներկայացուցիչները չկային: Եւ ահա այս անաղարտ ընտրաձեւը ունեցաւ իր հակազդեցութիւնը եւ զուգահեռաբար իր աշխատանքներն սկսեց ալթերնաթիվ մի համաժողով, Սթոքհոլմում, որի մասնակիցները բողոքագիր ներկայացրեցին պաշտօնական համաժողովին:

Համաժողովի նախօրեակին հետաքրքիր մի դէպք տեղի ունեցաւ, որը դարձաւ լրատուութեան կիզակէտը·

Սթոքհոլմի Պատմութեան թանգարանի տարածքում արուեստագէտներ՝ Տրոր Ֆայլէրը, ազգութեամբ հրեայ, եւ իր կինը՝ Գունիլա Ֆայլէրը մի արուեստ-ին ներկայացրել, որտեղ պաղեստինցի ինքնասպան-ահաբեկիչ աղջիկը՝ Հանադի Եարադաթը, լուսանկարով, փակցուած մի փոքրիկ նաւակի վրայ, ծածանւում էր Կարմիր ծովի մէջ, որը խորհրդանշում էր իր եւ իր զոհերի արիւնը: Ահա այս արուեստի գործը Իսրայէլի Շուէտիայի դեսպան Զվի Մագէլը որակաւորեց որպէս «հակասեմական դրսեւորում» եւ բացման օրը, անձամբ քանդեց արեց: Յաջորդ օրը Շուէտիայի դրօշակի վրայ յայտնուեցին կեռ խաչեր: Նոյնիսկ եղան կարծիքներ եւ մեկնաբանութիւններ, որ այս ամէնը մտածուած ու նախապատրաստուած էր համաժողովի ուղղութիւնը փոխելու համար: Այս արարքի դէմ բուռն քննադատութիւններ եղան, մինչդեռ Շարոնը պաշտպանական եւ չնորհակալական խօսքեր յղեց իր դեսպանին:

Մեծ են եղել հրեայ ժողովրդի ցաւն ու ողբերգութիւնները, բայց մինչեւ ե՞րբ այլ ժողովուրդների նոյնանման եւ հաւասարազօր ցաւն ու տառապանքները մրնան Ողջակէզի ստուերի տակ: Իսրայէլին եւ նրա դեսպանին յաջողուեց Սթոքհոլմի համաժողովը վերածել չերեփուկի, որի մեծ գլուխը Ողջակէզն է ու Հրեանների անվերջանալի տառապանքները, իսկ բարակ պոչը՝ մնացած բոլոր մասնակից երկրները: Դարձեալ Շուէտիայի վարչապետ Եորան Փէրսոնի գլխին հազցրին հրէական գլխարկիկը եւ մօտրին սինակոկ, նկարեցին, հարցազրոյցներ կատարեցին, թերթերն ու հեռուստատեսութիւնը գրեցին ու խօսեցին այն ամէնի մասին, ինչ հրէական էր:

Իմ ոչ հեղինակաւոր կարծիքով, Հրեաները պէտք է առանձին կազմակերպեն Ողջակէզի համաժողովներ եւ այդպիսով հնարաւորութիւն տան միւս ժողովուրդներին խօսելու իրենց ցաւերի մասին, ողբալու իրենց նահատակների կորուստը եւ պահանջելու նաեւ հատուցում:

Սթոքհոլմի համաժողովի մասնակից երկրների մէջ էր նաեւ Ռուանդան, իր նախագահի փառ Քագամէնի գլխ – խաւորութեամբ: Յարգելի ընթերցող, այստեղ ցանկանում եմ իմ զգացումները բաժանել քեզ հետ: Որպէս 20-րդ դարի առաջին մեծ ցեղասպանութեան ենթարկուած ժողովրդի մի անդամ, տեսնելով ու լսելով Ռուանդայի նախագահին թերթերում եւ հեռուստատեսութեամբ, ամօթի խորը զգացում էր պատում ինձ: Ընդամէնը տասը տարի առաջ, 1994թ· մի քանի ամիսների ընթացքում 800·000 մարդ սպանդի ենթարկուեց Ռուանդայում: Հարիւր հազարաւոր երեխաներ, կանայք եւ անպաշտպան մարդիկ ցեղասպանութեան ենթարկուեցին Միացեալ Ազգերի Կազմակերպութեան, Եւրոպական Երկրների Միութեան եւ բովանդակ մարդկութեան աչքի առաջ: Այս 1915թ· չէր, այլ 1994թ·, տասը տարի առաջ, երբ իւրաքանչիւր, նոյնիսկ ղպրոցական երեխայ ձեռքի հեռախօս ունի, հեռատատեսային, լրատուական կապերը օրն ի բուն անխափան աշխատում են, այդ ի՞նչպէս պատահեց, որ ոչ ոք այդ մարդկանց օգնութեան չհասաւ: Անկեղծօրէն խոստովանենք, որպէս Եղեռնի ենթարկուած ժողովրդի ներկայացուցիչներ, ի՞նչպէս վերաբերուեցինք Ռուանդայում չարդի ենթարկուած 800·000 մարդկանց ճակատագրին: Ինդրեմ, ուսումնասիրեցէք անցած տասը տարուայ հայկական թերթերը, պետական պատասխանատու մարդկանց ելոյթները: Քանի՞ քննադատական յօդուած եւ ցաւակցական դրութիւններ կը գտնէք այս ուղղութեամբ: Անկեղծ ասած, ես որպէս հայ մարդ ամաչում եմ եւ ներողութիւն եմ խնդրում Ռուանդայի նախագահից: Ես ոչինչ չեմ արել այդ օրերին, թեթեւացնելու համար Թութսի ժողովրդի մեծ ողբերգութիւնը, եւ, ուստի, բարոյական իրաւունք չունեմ պահանջելու այլ ազգերից զգալու իմ ժողովրդի ցաւն ու տառապանքը, բաժանելու այն: Պարսիկ մեծ բանաստեղծ Սաատին ասում է «Դու, որ օտարների ցաւին անտարբեր ես, քեզ մարդ անուանել չի կարելի»: Առիթ է ընձեռւում ասելու մի երկու խօսք Հայոց դէմ կատարուած ցեղասպանութեան ճանաչման մասին: Օ՛հ, ի՛նչ խորը վիրաւորանք մեր եւ մեր նահատակների համար: Այսօր տարբեր ազգերի Խորհրդարանների դռներն ենք գնում խնդրելու, որպէսզի ընդունեն, որ հայ ժողովուրդը ցեղասպանութեան է ենթարկուել:

Ֆրանսիայի եւ մի չարք այլ երկրների պառլամենտները ազնիւ գտնուեցին եւ հաստատեցին, որ Օսմանեան կայսրութիւնը ցեղասպանութիւն է կատարել հայ ժողովրդի արեւմտեան հատուածի նկատմամբ: Եթէ կան Հայեր, որ այսքանով բաւարարուում են եւ սփոփուած, ու սպասում են նոյնանման մի յայտարարութիւն նաեւ Թուրքիայի Հանրապետութեան կողմից, որպէսզի իրենց հոգին հանգիստ լինի, Թող այդպէս լինի, բայց չէ՞ որ կան նաեւ Հայեր, որոնք ցեղասպանութեան ճանաչումը հասկանում են որպէս Հայոց հողերի վերադարձ եւ բոլոր կորուստների հատուցում: Եթէ ճանաչումը ա՛յդ չի նշանակում, ապա, ինձ անձամբ, պէտք չի Թուրքի ներողութիւնը:

Հայոց դէմ կատարուած ոճրագործութիւնը համաշխարհային կարգի մի յանցագործութիւն է: Ցեղասպանութեան ենթարկուած քիչ ժողովուրդներ են կրցրել նաեւ հայրենիք: Հայոց կոտրածը կրկնակի է· թէ՛ ժողովուրդ, թէ՛ հայրենիք: Այս ամէնը մի պարզ ներողութիւնով եւ ճանաչումով չես փոխարինի:

...Մեր նահատակներին պէտք է պատուով եւ արժանավայել յիշենք, մեր նահատակների կորուստի յիշատակը պէտք է դիմագրող ուժ հանդիսանայ հատանական նոր ցեղասպանութիւնների: Ի յիշատակ մեր նահատակների, պէտք է հզօրացնել, զարգացնել ցեղասպանութեան հարցերով զբաղուող հիմնարկները, մասնագիտական կազմակերպութիւնները: Հզօրացնել Զօրեան Հիմնարկը, ԱՄՆ-ի եւ Գանատայի իր հիանալի մասնագէտներով եւ գործունէութեամբ, Հայաստանի «Ցեղասպանութեան Հիմնարկը», իր գիտական կազմով: Ժամանակն է գործը թողնել մասնագէտներին՝ հոգալով նրանց նիւթական ծախսերը, դրանով թեթեւացնել նրանց գործնական աշխատանքները:

Ամէն եղոյեանի եւ Ատրսինէ Ղանճեանի կողմից իրենց անուան Ֆոնտը տրամադրելը թող օրինակ ծառայի բոլորիս:

Սթոքհոլմի հեռուստատեսային մի հարցազրոյցի ընթացքում, այն հարցին, թէ ինչո՞ւ աշխարհի հզօրները ոչինչ չեն նարկեցին կանխելու ցեղասպանութիւնը Ռուանդայում, Շուէտիայի նախկին վարչապետ Ինկվար Գարլսոնը, որ այժմ ՄԱԿ-ի յանձնարարութիւնն է կատարում ափրիկեան երկրներում, պատասխանեց· – Ռուանդան աղքատ եւ նաեւ ծայրի-ծայր հեռու երկիր է:

Դառնանք մեր առակին՝

«... Այստեղ ի՞նչն է կարեւոր·
Ուժեղի մօտ միշտ էլ թոյլն է
Մեղաւոր...»:

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՄԻՐԶԱԽԱՆԵԱՆ

ՇԹԱՀԱՄԱՐ

ՊԱՐԻ ԵԼՈՒՈՂԸ ԿԸ ՊԱՐԷ...

— • —

ԵՐՈՒԱՆԴ ԿՈՊԼԵԱՆ

Եթէ ինքնակոչները անպակաս իսկ ըլլան, ամէն տեսակէ եւ դասակարգէ բարեմիտ մարդիկ ալ անպակաս են, Պոլսոյ մէջ թէ ի տիւրս աշխարհի ամէն տեսակ վտանգի եւ սպառնալիքի ենթակայ մեր Մեծասքանչին «ձեռք մը տալու» համար: Ցարակոյս չունինք անոնցմէ չատերուն բարի տրամադրութիւններուն մասին, հոգ չէ թէ ոմանք «յօնք չինելու տաճն աչք հանող» տեսակէն, ճիշդ այն բարի պինուորին օրինակին նման, որուն եղելութենէն մէկէն երբ քանի մը անգամ քալելէը է՝ որոշեր է դուրսէն գնուած պատնիշը – հացով կշտանալ, գոնէ ակռաները փչրուելէ փրկելու համար:

Չինուորին այս վերապահ մերձեցում եղինճին՝ ուշադրութիւնը դրաւեր է տասնապետին, որ պարագան տեղեկացուցեր է իր գերադասին, այս վերջինն ալ գինուորը իր մօտ կանչեր է եւ պատճառը հարցուցեր: Այն ալ, փոխանակ բուն պատճառը ըսելու՝ նախընտրեր է ըսել, որ նախասիրութիւններ ունի կարգ մը կերակուրներու նկատմամբ: Այն ատեն գերադասը դիտել տուեր է, որ գինուոր մը պէտք է հայրենիքը սիրէ: Գինուորին պատասխանը անսպասելի եղեր է սակայն. – «Ե՛ս ալ հայրենիքս կը սիրեմ, բայց ո՛չ ամէն անգամ եղինճին հետ ուտելու ատիճան»:

Այս մանրավէպը կը յիշէինք, ամէն անգամ երբ կարգ մը բարեկամներ կը խուսափէին Հայաստանեան հրատարակութիւններ կարդալէ, համոզուած ըլլալով որ բերնի համով եղինճ ալ կարելի էր ուտել՝ եթէ մարդ քիչ մը աւելի ուշադիր գտնուէր: Շարունակելով մեր յոյսն ու հաւատքը պահել այդ օրերուն մասին, գարձեալ լաւատես ենք, բաւ է որ եղինճ ուտելու մեր ճաշակը անեղծ մնայ:

Անուրանալի իրողութիւն մըն է սա պարագան, որ աշխարհի պրեթէ բոլոր Հայ գաղութներուն մէջ տեղատուութիւն մը կ'ապրի մեր լեզուն, որ բազմաթիւ հայաշատ շրջաններու մէջ նոյնիսկ լուջեցուցած է փեղկերը ... «խանութը գոցած»: Կը պատմուի, թէ Եգիպտոսի պահլնկէց թագաւորը Ֆարուք, աքսորի օրերուն՝ ինքզինք կը մխիթարէ եղեր չուրջիններուն ըսելով·

– Օր պիտի գայ որ ոչ մէկ թագաւոր պիտի մնայ աշխարհի վրայ, բացի Անգլոյ թագաւորէն եւ մէկ ալ թղթախաղի չորս թագաւորներէն: Անշուշտ Ֆանթէզի մըն է պատմուածը, բայց կարծէք ճշմարտութեան բաժին մըն ալ կը պարունակէ, նայելով Լէյտի Տայանայի մահուան կապակցութեամբ ըսուածներուն ու գրուածներուն...:

Վերադառնալով մեր նիւթին· – Հայոց Լեզուի յարաճուն տեղատուութիւնն էր խնդիրը: Հայրենիքը ամէն տեղ արիւն կը կորսնցնէ՝ բազմաթիւ պատճառներով եւ գանազան ազդակներու բերումով: Հերթապահներն ու անդապահներն ալ կը հեռանան այս աշխարհէն՝ առանց իրենց տեղն յաջորդներ ձգելու: Երանութեամբ եւ յարդանքով կը յիշենք ամէնմէկը՝ ամէնէն խոտոր բերումներուն անդամ, ճիշդ բարեացակամ մեծի մը կամքը կամ ապտակը աննկարագրելի կարօտով մարմնին վրայ փնտռողի մը նման: Արդարեւ, Թող՛ունք «Մի գրէք այլ գրեցէք»ի սրբատիպար հեղինակը, այլ բոլոր այն պատկառելի վարպետները, որոնք հեռաւոր Ամերի-կաներէն մինչեւ Եգիպտոս՝ ամէն օր գասեր կու տային մեզի իրենց յօդուածներով, ինչպէս «Եւրոպայինն»՝ Թիւրայր Միսաքեանը եղաւ տարիներով «Հայրենիք»ի մէջ եւ «Յուսաբեր»էն Բենիամին Թաշեան եւ Գաբրիէլ Լազեան ,որոնց նմաններուն սեւագրութեանց իսկ կարօտ ենք այսօր:

Խորագիրը մը դրինք մեր այսօրուան յօդուածին՝ պարը մտնելու եւ խաղալու մասին, բայց չարունակ ապրին – անդին գարձանք ու կեցանք, երբ սկաւառակն ալ արդէն իսկ վերջացաւ ու կ'երեւի պիտի սպասենք միւս կողմին՝ սկսուած խաղը չարունակելու համար...:

"Ակօս"

ՅԻՇՈՂՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԸ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԼԻՍԷԻ ՆԵՐՍ

Եւրոպայի Խորհուրդի անդամ պետութիւններու կրթական նախարարներու ժողովին, 2002 Հոկտեմբեր 18–ին, որդեգրուած էր յայտարարութիւն մը ուր կ'ըսուէր թէ դպրոցներու մէջ կը հաստատուի Շոայի յիշողութեան եւ մարդկութեան դէմ ոճիրներու կանխարգելման օր մը: Ֆրանսայի մէջ, այդ օրը պիտի ըլլար Յունուար 27–ը: Այս առընչութեամբ, կրթական նախարարութիւնը ընդհանրապէս մը մէջ կը յանձնարարէր որ «դպրոցներու տնօրէնուհիներն ու տնօրէնները, ինչպէս նաեւ հաստատութեանց դեկավարները այդ օրը դասատուները մղեն խորհրդածութիւններու իրենց աշակերտներուն հետ Ողջակիզման եւ Ընդունուած ցեղասպանութիւններու շուրջ...»: Առեղին, «Յառաջ» յոյս կը յայտնէր որ Հայոց ցեղասպանութիւնն ալ, հակառակ անոր ոչ տաղտկ նշումին, նկատի պիտի առնուէր: Եւ իրապէս, «Ֆրանս 2» հեռատեսիլի կայանը 2004 Յունուար 27–ի իր լուրկրան անդրադարձաւ յուշահանդէսի մը՝ նուիրուած Հայոց ցեղասպանութեան որ տեղի կ'ունենար Մոնմարթրի մօտ՝ «Լիսէ Ժաք Տըքուռ»ի մէջ: Հետաքրքրուած, փութացի այցելել այդ յուշահանդէսը եւ, զարմացող ուրախութեամբ նկատեցի որ 2000 աշակերտներէ աւելի այս փոքրիկ Լիսէին ամբողջ սրահ մը յատկացուեր էր մեծ եղեռնին, ջարդի եւ տեղահանութեան լուսանկարներով, փաստաթուղթերով եւ թալաթէն ծանօթ հեռագիրներով, բոլորը Սէ – Էն – Տի – Ա–ի կողմէ տրամադրուած:

«Լիսէ Ժաք Տըքուռ»ի Յունուար 27–ի յիշողութեան օրուան յայտագիրը կը հովանաւորէին 3 մտաւորականներ. Ժան – Փիէռ Կէնօ, Ժան – Փօլ Լեւի եւ Կոնքուռ ակադեմիայի անդամ՝ Ժորժ Սանփրէօն:

Այս օրուան ընթացքին, հաստատութենէն ներս տեղի ունեցան հոգեւոր երաժշտութեան համերգներ (երգ, դաշնակ), դասախօսութիւններ, երկրորդ համաշխարհային պատերազմի վերապրողներու վկայութիւններ ինչպէս դեղարուեստական գործերու ցուցադրութիւն:

Աշակերտներու աշխատանքներու բաժինը կ'ընդգրկէր ուսումնասիրական հետեւեալ նիւթերը. – Ռուանտա, Հայաստան, Չակա – սեմականութիւն, Իզիէօյի երթեւեկները, Շոան եւ Սարկութիւնը:

Շնորհաւորելի են ուսուցիչ՝ Պ. Թիքոն, աշակերտներ՝ Մաթիէօ Պետրոսեան եւ Իվ Ինճէյեան որոնց ճիգերուն շնորհիւ կարելի եղած է ընդգրկել Հայոց ցեղասպանութիւնը այս լիսէին յիշողութեան օրուան յայտագրին մէջ: Մաղթենք որ այսպիսի ձեռնարկներ վարակիչ դառնան եւ տարիէ տարի աւելի ընդարձակում արձանագրեն:

ՀՐԱՉՔ ՀՐԱԶԵԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԵԼԷՍԻ ՄԷՋ

— • —

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ՝
«Ի՞ՆՉՊԷՍ ԴԻՄԱԴՐԱՒԵԼ
ԿՈՒՐԾՔԻ ՔԱՂՑԿԵՂԸ»
ՆԻՒԹԻՆ ՇՈՒՐՋ

Հ. Բ. Ը. Մ.ի Տիկնոց Ցանճնախումբին կազմակերպութեամբ, Լենա Պզտիկեանի կէնտէյլի բնակարանին մէջ տեղի ունեցած է դասախօսութիւն մը՝ «Ի՞նչպէս դիմադրաւել կուրծքի քաղցկեղը» նիւթին շուրջ: Ներկայ եղած են հարիւրաւոր հայ կիներ: Հ.Բ.Ը.Մ. – Հ.Ե.Ը.Մ.ի դեկավարներէն Անի Աճէմեան ներկայացուցած է օրուան դասախօսը՝ Սոնա Կարմիրեան – Զարզաւաճեան, պետական թէ ընկերային առողջապահական միջազգային կազմակերպութիւններու կողմէ բարձր – րօրէն գնահատուած դէմք մը: Դասախօսը ներկայացուցած է կուրծքի քաղցկեղի յաճախակիութեան սահմռկեցուցիչ վիճակագրութիւնը, նշելով որ՝

1.– Կուրծքի քաղցկեղը կիները սպանող համաշխարհային՝ համատարած եւ մահափուռ հիւանդութիւն է:

2.– Կուրծքի քաղցկեղէ տառապող տարին 10 միլիոն կիներ կ'ախտաճանաչուին եւ անոնցմէ 6 – 7 միլիոնը կը մահանան;

3.– Ամէն ժամ կին մը կը մեռնի կուրծքի քաղցկեղէ:

4.– Կուրծքի քաղցկեղը բարեբախտաբար բուժելի հիւանդութիւն մըն է:

5.– Կուրծքի քաղցկեղը փոխանցիկ հիւանդութիւն մը չէ երբեք:

6.– Կուրծքի քաղցկեղը յաղթահարելու արդի միջոցներ կան:

Դասախօսը անդրադառնալով քաղցկեղի բուժման եղանակներուն, նշած է հիմնական զարմանալու չորս միջոցառումներ՝ վիրահատութիւն, չողարձակային բուժում, քիմիաբուժութիւն եւ մղձնային դարմանում:

Դասախօսութեան աւարտին կատարուած է ճաշի սպառարկութիւն, Տիկնանց Ցանճնախումբին կողմէ պատրաստուած: Մուտքը վճարովի եղած է եւ հաւաքուած – հանդանակուած դումարը որոշուած է յատկացնել Հալէպի Հ.Ե.Ը.Մ.ի քոյր յանճնախումբի Գալուստ Կիւլպէնկեան նորաշէն սրահի կահաւորման: Փակման խօսքը արտասանած է Տիկնանցի առեղնապետուհին՝ Անժէլ Գարագեան:

*
**

ՍՏԵՓԱՆ ԹՈՓՋԵԱՆԻ
«ԿԵԱՆՔ ԴԱՐԵՐԻ ՀԱՄԱՐ»
ԳԻՐՔԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

Կլենտէյլի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ «Արմենակ Տէր – Պետրոսեան» սրահին մէջ, Յունուար 21–ին, տեղի ունեցած է Ստեփան Թոփչեանի «Կեանք դարերի համար» խորագրով վերջին ներկայացումը: 67 էջերէ բաղկացած գիրքը կը ներկայացնէ Ալեխս Ակարոնեանի կեանքն ու գործը: Ցայտագիրը վարած է երեկոյթի կազմակերպիչ՝ Հ. Ց. Դ. «Ահարոնեան» Կոմիտէի քարտուղարուհի՝ Ալտա Աղայեան: Սարգիս Մահսերէճեան նշած է թէ գիրքը Ալեխս Ակարոնեանի քաղաքական մտքի կենսագրականն է եւ թէ հոն ընտրուած են այն հարցերն ու դէպքերը, որոնք ցոյց կու տան թէ Ահարոնեանի քաղաքական կեանքի գարգացումը առաջնորդուած է միացեալ, ազատ ու անկախ Հայաստան կերտելու գաղափարէն: Սարօ Նազարեան կատարած է գիրքին գաղափարական քննութիւնը: Շնորհակալութեան խօսքով հանդէս եկած է հեղինակը: Կարդացուած են հատուածներ Ահարոնեանի գործերէն:

*
**

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՑՈՒՑԱՍՐԱՀԻ ԲԱՑՈՒՄ
ՍԱՆ ՖՐԱՆՍԻՍԿՈՅԻ ՄԷՋ

Սան Ֆրանսիսքոյի մէջ, Յունուար 9–ին, տեղի ունեցած է պաշտօնական բացումը «Խաւըրմ՛ղ Ֆայն Արթ» ցուցադրասրահին, նախաձեռնութեամբ Եդուարդ Մըսըրլեանի եւ գործակցութեամբ նկարիչ Յովիկ Քոչինեանի: Ցուցադրուած են մեծ մասամբ Քոչինեանի եւ զանազան հայ արուեստագէտներու գործերը: Բացումին ներկայ եղած է հայ եւ օտար արուեստագէտներու ստուար բազմութիւն մը: Ինչպէս առնելով Եդուարդ Մսըրլեան նշած է թէ ցուցասրահը պիտի տրամադրուի հայրենի թէ սփիւռքահայ բոլոր արուեստագէտներուն եւ ամսական վաճառասրութեամբ ցուցահանդէսներ կազմակերպելով հայկական արուեստը պիտի ծանօթացուի հայ թէ օտար հանրութեան: Նկարիչ Յովիկ Քոչինեան ներկայացուցած է նոր ցուցասրահին գործունէութեան նպատակն ու ծրագիրները:

ԼՐԱՏՈՒ

ԱԻՍՏՐԱԼԻԱՑԻՆԵՐԸ ՊԷՏՔ ՉԷ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ ԵՐԹԱՆ

Գանպէրայի կառավարութիւնը կը թեւաթղթէ իր քաղաքացիներուն, որ խուսափին արտասահման երթալէ, որպէսզի իրենց առողջութիւնը չվտանգուի: Այդ առընչութեամբ, Մելպուրնի «Թը Էյճը» կը գրէ թէ, նման խրատ մը լաւ բան է, բայց նաեւ օտարականներու համար վըտանգաւոր է Աւստրալիա այցելել: Վիճակագրութիւնները ցոյց կուտան որ, միջին հաշուով, ամէն տարի 375 այցելու կը մեռնի:

Առաւելաբար, Բրիտանացիներն են մեռնողներու ամէնէն մեծ թիւը կազմողը: Բայց, Փիլիպպեցիներն ու Իտալացիներն են, որոնք առաջին կարգի վրայ կու գան, եթէ նկատի առնուի համեմատական դասաւորումը: Ամէնէն մահացու ըրջանը դբօսաշրջիկներուն համար Հարաւի – Նոր – Կալլէն է, որու կը հետեւի Քուինս – Լէնտ, ուր անճնասպանութիւնը մահուան գլխաւոր պատճառն է Ցուլիսին եւ Օգոստոսին: Այրերը երկու անգամ աւելի կը մեռնին ճամբորդութեանատեն քան կիները եւ ամէնէն ենթակայ դասակարգերը 25–էն 34 տարեկան եւ 54 տարեկանէն վեր անձերն են:

Շատ կը խօսուի կոկորդիլոսներու յարձակումներու մասին եւ անհետացումներու որոշ ըրջաններ, բայց, կը տեղեկացուի նաեւ որ դբօսաշրջիկները Աւստրալիացիներէն աւելի կրնան ջրամոյն ըլլալ կամ զոհ երթալ կառքի արկածի:

Այս ամբողջ թիւերը կը գտնուին Դեկտեմբերին լոյս տեսած տեղեկագրի մը մէջ, զոր հրատարակած է վիճակագրութեանց Գրասենեակը, որ կը հետեւի, սակայն, թէ Աւստրալիան աշխարհի ամէնէն ապահով վայրերէն մէկն է: Ամէն տարի, չուրջ 5 միլիոն օտարականներ կարճ այցելութիւն մը կը կատարեն երկրին մէջ եւ մահուան համեմատութիւնը 0,01% է: Բայց եւ այնպէս, 2002–ին 363 դբօսաշրջիկ մեռած է, 377, 2000–ին եւ 1998–ին ալ 371: Մահուան գլխաւոր պատճառները սրտի տագնապներու թէ կաթուածի հետեւան քեն, կան նաեւ կառքի արկածներ: Վերջին վեց տարիներուն, 2244 մեռեալներու 22–ը յարձակումի զոհ են, 283–ը՝ երթեւեկի արկածի, 45–ը անճնասպանութեան:

Կը թուի որ, Աւստրալիացիներուն համար, աւելի վտանգաւոր է երկրէն հեռանալ, քան օտարներուն Աւստրալիա գալ: 2002–ին, 3 միլիոն Աւստրալիացիներ արտասահման գացած են եւ 681–ը մեռած են:

ՍԽՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱՉԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

14

Ուշ է, ուշ է գիշերը նորէն ու չեմ քընանար, Արփի՛կ, որովհետեւ քու ձայնդ կը խօսի լինճի ու աչքերդ, քու աղուոր, խռովիչ եւ խոշոր աչքերդ կը նեղեն պիս...

Պզտիկ ու չար տղու մը պէս եմ որ կը խռովի իր առաջին սիրուհիին աչքերէն: Ինծի կը թուի, թէ համբուրել չեմ գիտեր, թէ բերանս պիտի դողդոջի ու կըծկուի ինքն իր վրայ եւ ձեռքերս պիտի չգիտնան գրկել քու հասակդ: Հարստութեան ու սիրոյ՝ մեծ ու անկշռելի գանձի մը առաջեւ պիտի մնամ մերկ ու աղքատ նորէն, որովհետեւ ձեռքերս պիտի չգիտնան վերցնել երջանկութիւնը, որ պիտի առաջարկուի ինծի: Շատ վիրաւոր ու հեզ պիտի դառնամ տուն, եւ արտասուքը՝ միակ մխիթարութիւնս ու աւելութիւնը ինքզինքիս ու բնութեանս դէմ միակ դէնքս պիտի ըլլայ, կռուելու համար գիշերուան ծանր ժամերուն դէմ...

Ժամացոյց մը հնչեց առաւօտեան երկուքը: Լուսնկայ կ'իյնայ ներս: Թարթիչներս յոգնեցան աչքերուս վրայ: Երազդ՝ բիբերուս խորը, քնանա՞մ...

*
**

Այսուհանդերձ արթուն եմ: Մարմինս յոգնած է եւ չարչարուած, բայց հոգիս զարթուն: Պզտիկ թռչուն մը կը ճայնէ դիշերուան խորէն: Մութը նօսր է դուրսը ճամբուն վրայ: Աղուոր ու մեծ երազ մը կը հոգի վրաս: Երջանկութիւնը եռի պէս է ուսերուս եւ անունդ չրթներուս վրայ՝ գարնան առաջին առաւօտներուն հողին աղուոր ծոցէն ծլող քնքուշ ու հազուագիւտ ծաղիկի մը պէս է:

Ի՛նչպէս կը տեսնեմ, որ գիշերը յամենայ հոս, ժամերը հանգչին մեր դրան առջեւ, եւ քու աղուոր աչքերդ միշտ ժպտին աչքերուս, ա՛հ միշտ ժպտին աչքերուս...

Մայիսի հինգ

Կը խօսիմ բարձր ձայնով քեզի ու լռութիւնս կը լիանայ: Կ'ըսեմ – Սէրը, Արփի՛կ, խոնարհ ու թանկագին ծաղիկ մըն է որ կը բուսնի համեստ կեանքի մը մէջ, երբեմն փուչի մը քով եւ տղաքներ, որոնց աչքերը պայծառ չեն տեսներ յաճախ կը կոխկռտեն զայն: Ոմանք կ'անցնինն լայն ու տմոլուտ բիբերով նայելով մեծ երազի մը, կարծելով որ պիտի հասնին այդ հեռաւոր խռովիչ տեսիլքին եռեւէն ու կ'անտեսես այդ անոյշ գոյնով պզտիկ ծաղիկը: Ամէն ծաղիկ առտուան մէջ գեղեցիկ է, բայց ինչպէս անդերուն ու անտառներուն վրայ, մեծ ու հասակաղեղ նշդարիներուն ու նաեւ հեզ թըփերուն ու մասրենիներուն, այնպէս ալ ամէնէն տկար խոտին վրայ ժամանակին գիշերը կ'իջնէ չարութեամբ: Սիրոյ պըզտիկ ու քնքուշ ծաղիկները կը թառամին, կը մեռնին իրենք իրենց վրայ խնամոտ ձեռքի մը պակասէ եւ հիւանդ ու յոգնած աչքերով տղաք կամ չարչարուած մսերով աղջիկներ կը նային տխրութեամբ իրենց տամուկ երազներուն փուճ դէպին...

Ճանկարծ ձեռքերս կը դողդոջին կրկին, որովհետեւ տկար եմ քանի մը գիշերէ ի վեր: Երբ գլուխս կը դնեմ բարձիս, մարմինս կը դողայ, ձեռքս կը դնեմ սըրտիս վրան ու կը վախնամ անոր ձայնէն ու մարմնիս ջերմութիւնը կ'անհանգըստացնէ զիս: Կը կծկուիմ ու հիւանդ ձեռքերով կը դուրդուրամ ծունկերս որ կը դողան, բայց կը չարունակեմ, որովհետեւ ձայնս կ'երջանկացնէ զիս: Ի՞նչ քաղցը է խօսիլը քեզի:

Արփի՛կ, երբ կը նայիմ մութին մէջ քու հասակիդ, մարմինս կը խռովի: Ահա քու հարուստ ու անոյշ մարմինդ: Ապերախտ պիտի ըլլայի, եթէ չըմբռնէի անոր բացառիկ դեղեցկութիւնը: Ձեռքս կ'ուզեմ դնել կուրծքիդ վրայ, որ աղուոր ու ամուր պտուղի մը պէս է ծածկըւած վափուկ շղարշով մը, ու միւս ձեռքովս գրկել մէջքդ, որ նուրբ է ու քընքոյշ: Քու դեղեցիկ ու վարսառատ կըրնդիպ պէտք է վտահիս ուսիս բարութեան եւ համբոյրս պարանոցիդ վրայ պիտի ըլլայ ջերմ ու անոյշ: Գինովչըրթներով քու աղուոր ու փափուկ պարանոցիդ վրայ պիտի խօսիմ քեզի եւ պիտի տեսնես, թէ ես դիտեմ հեշտութեան տաք ու հեթանոս բառեր: Պիտի խօսիմ սիրոյ մասին ու մարմինդ պիտի դողդոջէ ծաբաւէդ: Ափդ պիտի դնես չրթներուս ու պիտի խնդրես որ լռեմ. այնքան պիտի դողայ սիրտդ: Պիտի ըսես – Երեա՛նդ, լռէ՛, լռէ՛, սիրտս կը ցաւի: Քնքշօրէն պիտի համբուրեմ ձեռքդ, հինգ երկար ու սպիտակ մատներուդ վրայ պիտի չարունակեմ հծծել աւելի կրքոտ ու աւելի անոյշ բառեր: Բառերս պիտի դողդոջեն չրթներուս վրայ՝ աղուոր ու խռովիչ ծաղիկներու պէս. անոնք պիտի չիյնան գետին, փտած պտուղներու նման: Դուն պիտի հաւաքես զանոնք թանկագին նըշխարներու պէս ու պահես քու սրտիդ գանձարանին մէջ:

Որովհետեւ ամէն մարդ միայն մէկ անգամ կրնայ արտասանել զանոնք անկեղծ, հաւատարիմ ու սիրահար չրթներով: Մէկ անգամ միայն մեր չրթներըս կը բացուին մեր ներքին զանգը ուրիշին տալու համար: Սիրոյ առաւօտը մեր ուսերուն վրայ կը ծագի մէ կօր ու դուցէ կրնայ աւելի երկար, եթէ կեանքի մութը չխեղդէ զայն:

(Շար. 58)

Մեզմէ կը խնդրուի տեղեկացնել մահը

ՏԻԿԻՆ ՎԱՐԴՈՒՀԻ ՇԻՐԻՆԵԱՆԻ

(ծնեալ՝ Տակառեան)

որ պատահեցաւ փետր. 6–ին, իր բնակարանը։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի երեքշաբթի, փետրուար 10, ժամը 15–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ եկեղեցին։

15, rue Jean-Goujon — Paris 8e

Այլ մանրամասնութիւններ՝ մեր յաջորդ թիւով։

Vient de paraître

UN FILM DOCUMENTAIRE

«MERE ARMENIE»

Plan Large Production vient d'achever la production du documentaire d'une durée de 104 minutes de Maïté JARDIN (voir **Haratch** du 27 janvier, page 3).

Il est à la disposition des associations ou de toute personne qui se sent concernée par ce pays. Une partie des recettes sera reversée au musée régional de Shirak, situé à Gumri.

La cassette vaut 20 Euros (+ 4 Euros pour les frais de port)

Plan Large Production

La Rinjardière
44370 Varades, FRANCE
Tél. : 02.40.98.67.92
Fax : 02.40.98.67.94
planlarge@wanadoo.fr

GALERIE FRAMOND

3, rue des Saints-Pères,
75006 PARIS

ACCROCHAGE 2004

... Peintures ... Peinture

Du 15 janvier au 15 mars

(Շար. Ա. էջէն)

լար) որպէսզի իր մէկ չինութեան ծրագրին, յունական կղզիի մը մէջ, օժանդակէ։ Առայժմ, Ափէլ կը պաշտպանէ Շարոնը։

ԱՃՈՒՐԴԻ ՏՈՒՈՀՕ հաստատութեան մէջ, ժիւռ ստորագրուած կատակ հեռագիրը ծախուած է 6·000 եւրոյի, այսինքն եղած գնահատումին կրկին պինով։ Ծանօթ է որ, Ֆրանսուա Մօրիաք, 1951 փետր. 19–ին, ժիւռի մահուան յաջորդ օրը հեռագիր մը ստացած է սա չարաղրութեամբ. – «Դժոխք չկայ. կրնաս առնառակ կեանք վարել։ Լուր տուր Գլօտէլի։ Անտէ ժիւռ»։ Հեռագիրը վերագրուած է, ըստ ոմանց, Ռոժէ Նիմիէի, որ ուրացաւ, մինչ Անն–Մարի Գազալիս տէր եւաւ։ Գնորդը անունը չէ տուած։

ԳԱՇՄԻՐԻ մէջ, 23 հոգի մեռած է յաջորդական ռմբափորձերու ընթացքին։ Փետրուար 5–ը ,ամէնէն արիւնալի օրը եղած է հնդկական Գաշմիրի այդ շրջանը։

ՓԵՓՒՆԻ մէկ արուարձանը 30 հոգի մեռած են եւ չատեր ալ վիրաւորուած կամուրջի մը փլուզումին հետեւանքով։ Բազմութիւնը եկած էր տօնելու չինական Ամանորին վերջաւորութիւնը եւ խռնուած է կամուրջին վրայ։

ՏԻՒՕՏՈՆԷ չանսոնիէն, որու համերգը ի վերջոյ արտօնուած էր Լիոնի վարչական դատարանին կողմէ, խանգարուեցաւ փետրուար 5–ին, բուռն ցոյցերու պատճառաւ։ Ծանօթ է որ արուեստագէտը հեռատեսիլի յայտագրի մը ընթացքին (Ֆոժիէլ) նացի ռարունիի զգեստով, Հայլ Շարոն բացագանչած էր եւ ձաղկած «ամերիկա–սիոնական առանցքը»։ Աւելի ի վեր (Դեկտեմբեր), իր բոլոր համերգները արգիլուեցան Ռոան, Տօվիլ, Պուա–լէ–Վալանս, Էքս։ Իր փաստաբանը ապօրինի գտած էր այս որոշումները։ Այս անգամ արտօնուած էր եւ համերգը խանգարուած։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՈՒՐԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13

Նախատօնակ Տեառնընդառաջի։

Ժամը 16·30–ին, երեկոյեան ժամերգութիւն կը կատարուի, որու աւարտին Տեառնընդառաջի Նախատօնակ, Անդաստան եւ Մոմախառնութիւն տեղի կ'ունենան։

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14

ՏԵԱՌՆԷՆԴԱՌԱՋ

Տօն քառասնօրեայ գալստեան Քրիստոսի ի տաճարն

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։

ԿԸ ՊԱՏԱՐԱԳԷ՝

ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆԾ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

Այսօր գերեզմանօրհնէք կը կատարուի վարիչեան Շրջանին գերեզմանատունեւրուն մէջ հանգչող եկեղեցականներուն համար։

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ–ԼԻՈՆ

ՈՒՐԲԱԹ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13

Երեկոյեան ժամը 16–ին կը կատարուի ՏԵԱՌՆԷՆԴԱՌԱՋԻ Նախատօնակ, Անդաստան եւ Մոմախառնութիւն։

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14

ՏԵԱՌՆԷՆԴԱՌԱՋ

Առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի խորանին վարագոյրը բաց։

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆ

Հայրապետական Պատուիրակի փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret': 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ARMÉNIE
PROMOTION SPÉCIALE
AVION* +7 NUITS HOTEL★★★★
+TRANSFERTS 500 €*

EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AÉRIENNE ARMENIAN

* Départ Paris
*A partir de

PARIS • SABERATOURS
11, RUE DES PYRAMIDES 75001 PARIS TEL 01 42 96 10 10 • FAX 01 42 96 18 77
Nouvelle Adresse
LYON • SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ 69003 LYON TEL 04 78 60 13 66 • FAX 04 78 60 92 26
MARSEILLE • WASTEELS VOYAGES
67, LA CANNEBIÈRE 13001 MARSEILLE TEL 04 95 09 30 60 • FAX 04 95 09 30 61
EREVAN
10, RUE VARDANANTS 375010 EREVAN TEL 52 54 48 - 52 85 48 • FAX 56 40 30

Sabera@wanadoo.fr www.saberatours.fr

ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՏԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Վերջերս Երեւանի մէջ հրատարակուեցան. –

1.– Վլատիմիր Պետրոսեանի
«ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ ԵՒ ՄԵՐ ԺԱՄԱՆԱԿԸ»

2.– Յովհաննէս Չիլինկիրեանի
«ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ (ԻԲՐ ԹԷ) ՉԳԻՏՑԱԾ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ»

4 լեզուներով՝ մէկ հատորի մէջ, հայերէն, թրքերէն, ռուսերէն եւ անգլերէն։

Այս գիրքերէն ունենալ փափաքողները նամակով մը կրնան դիմել եւ մենք սիրով կը նուիրենք եւ կ'ուղարկենք իրենց հասցէին։

Հասցէ՝
MAISON ROUPEN SEVAG
Domaine du Loup — LE VERDON - B
06800 CAGNES-SUR-MER — **FRANCE**

Aidez les Arméniens d'Irak

Depuis la fin de la guerre, la guéilla et les attentats persistent en Irak, et visent même le siège du CICR (Comité International de la Croix Rouge), qui malgré tout, poursuit sa mission sur place.

Les besoins spécifiques des 30 000 Arméniens d'Irak ne peuvent être comblés par l'aide internationale. C'est à la diaspora de leur venir en aide.

Les Croix de Secours arméniennes ont lancé une collecte de fonds pour les Arméniens d'Irak: 60 000 dollars ont déja été réunis aux Etats-Unis.

Les Arméniens de France doivent se mobiliser pour :
— RECONSTRUCTION DES ECOLES ARMENIENNES A BAGDAD, MOSSOUL, BASSORA, KIRKOUK ET ZAKHO
— RECONSTRUCTION DE L'HOSPICE ARMENIEN DE BAGDAD,
— RECONSTRUCTION DES STRUCTURES ARMENIENNES...

Envoyez vos dons à

la Croix Bleue des Arméniens de France
17, rue Bleue — 75009 Paris
Chèques libellés à l'ordre de «CBAF — Collecte Irak»

UGAB

Offre d'emploi

L'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille cherche secrétaire à mi-temps. Compétences bureautique et bonne connaissance langue arménienne.

Ecrire :

U G A B
327, boulevard Michelet,
13009 MARSEILLE

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «D. Missakian» de Sevran Livry

REPAS

TETOUYOV KEUFTES

Le samedi 14 février à 20h30

à la Maison de CBAF
17, rue Charles Péguy,
93190 Livry Gargan

Réservations avant le 10 février

auprès de Madeleine : 01 43 83 87 68
ou Nilva : 01 42 36 33 73

Nous vous attendons nombreux.

*
**

La Section «SOSSE MAYRIG» de MARSEILLE **organise**

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09

— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

*
**

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷԼ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ ԶՈՐՍ ՄԱՄՆԱՁԻՒՂԵՐՈՒՄ ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԵԿՈՑԹԸ

կը մասնակցի. –
ՆԱԻԱՄԱՐԴ պարախումբը։
Փառք Շանօ, Մարտ 13, ժամը 20·30–ին։

*
**

Կապոյտ Խաչի Արնուվիլ–Սարսէլի Ասպղիկ մասնաճիւղին երեկոյթը՝

ՄԱՐՏ 13–ԻՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 10
MARDI
10 FEVRIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.877 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 79e ANNEE — N° 20.877

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 9)

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՊՈՒՏԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԱՍԻՆ

Կրեմլինի մէջ Ազրպէյճանի նախագահ Ի. Ալիեւի հետ հանդիպումէն ետք նախագահ Վլադիմիր Պուտին յայտարարած է որ իր երկիրը պատրաստ է լուծումներ փնտռելու, Մինսկի խումբին իր աչխատանքին թափ տալու, բայց ինքզինք չի տեսներ նիստեր լուծում պարտադրելու Հայաստանին ու Ազրպէյճանին։ Լուծումը պէտք է գտնուի այս երկուքին կողմէ, Ռուսաստան կը կատարէ երաշխաւորի դեր։ Ան աւելցուցած է որ Մոսկուա հետաքրքրուած է Ղարաբաղի հակամարտութեան լուծումով, քանի որ լուծումը կը նպաստէ Հայաստանի ու Ազրպէյճանի հետ գործակցութեան, մինչ այդ մարզին մէջ ներկայիս սահմանափակումներ կան։

Ի. Ալիեւ ալ յոյս յայտնած է որ լուծումը արդարացի կ'ըլլայ եւ Մինսկի խումբը հանդէս կու գայ նոր մօտեցումներով։

*
**

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԵԹՐՈՅԻ ՊԱՅԹՈՒՄԻՆ ՀԱՅԵՐ ՎԻՐԱՒՈՐՈՒԱԾ

Մոսկուայի մեթրոյին մէջ Փետր. 6–ին պատահած պայթումին առաջին տուեալներով երկու Հայեր վիրաւորուած էին. 35 տարեկան Ռաֆիկ Մելքոնեան եւ 36 տարեկան Լաուրա Եղիազարովա։ երկուքն ալ հիւանդանոց փոխադրուած են։

*
**

ՀՅԴ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԸ ԲԱՑՈՒԱԾ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Հ.Յ.Դ.–ի 29–րդ ընդհանուր ժողովը Փետրուար 6–ին բացուած է Երեւանի մէջ 114 տարեկան կուսակցութեան Դ. Ընդհ. ժողովն է որ կը գումարուի Երեւանի մէջ։ Առաջինը (9–րդ) 1919–ին գումարուած է Հայաստանի Ա. անկախութեան օրով, երկրորդը 1992–ին, 25–րդն էր որ ընդմիջուեցաւ օրուան նախագահին՝ Լեւոն Տէր Պետրոսեանի հրամանագրով։ Երեւանեան երրորդ ընդհանուր ժողովը 2000–ին էր։

Ներկայի ժողովին Հայաստանի ու Արցախի ներկայացուցիչներուն հետ կը մասնակցին 30 երկրէ պատգամաւորներ Հանդիսաւոր բացման նիստին ներկայ գտնուած են Ազգային ժողովի նախագահ եւ «Օրինաց երկիր» կուսակցութեան ղեկավար Ա. Պաղտասարեան, վարչապետ Ա. Մարգարեան, ԼՂՀ Ազգային ժողովի նախագահ Օ. Եսայեան, Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարարը, քաղաքական կուսակցութիւններէ ներկայացուցիչներ։ Ժողովին ուղերձներ յղած են նախագահ Ռ. Քոչարեան, ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեան։

Բիւրոյի ներկայացուցիչ Հրանդ Մարգարեան բացման ելոյթին ծանրացած է կուսակցութեան հիմնական նպատակներուն վրայ. ըսած է թէ գեղասպանութեան ճանաչման հարցը առօրեայ եւ ապագային միտող է իսկ Արեւմտահայաստանինը՝ մեր իրաւունքի, մեր գոյութիւնը ապահովող, յարատեւութիւնը պայմանաւորող անհրաժեշտութիւնը։ Ան անդրադարձած է հայեցողութ հաւատացման յանձնաժողովին, չեչտած թէ պէտք են անոր։ «Հաչտութիւնը կարող է հիմնուիլ միայն ճշմարտութեան եւ փոխադարձ յարգանքի վրայ։ Թող ոչ ոք մեզ չհամոզի թէ Թուրքերը չպիտեն, կամ դեռ իրենց համար վաստուած չէ ցեղասպանութիւնը։ Ան սակարկելի չէ. պատմական միջադէպ չէ որ քննութեան նիւթ դառնայ։ Ան ժամանակի մէջ եւ այսօր իսկ չարունակուող փաստ է» ըսած է ան։

Ակնարկելով սահմանի բացումին, զայն «կեղծ օրակարգ» համարած է, այնքան աւելի որ Թուրքիա կը հերքէ ցեղասպանութեան հարցը։ «Մենք պէտք ենք Հայաստան – Թուրքիա որեւէ յարաբերութեան եթէ այն պէտք է նշանակի որեւէ նախապայմանի ընդունում մեր կողմէ» ըսած է Հ. Մարգարեան։

Հիմնական զեկս Գ. կէտ, խօսած է Ջաւախքի մասին. ըսած է թէ ան այսօր վառօդի տակառի մը կը նմանի, զոհ՝ Վրաստանի յաջորդական իշխանութիւններուն ազգային խարականութեան քաղաքականութեան ու կաչկանդուած՝ Արցախի հարցին եւ Հայաստանի խոցելի վիճակին պատճառով։ «Մենք ցանկանում ենք ուժեղ, կայուն Վրաստանի կազմում պետական դուրգուրանքի արժանացած ինքնավար Ջաւախք» չեչտած է Հ.Յ.Դ. Բիւրոյի ներկայացուցիչը։

*
**

ԱՐՏԱՔԻՆ ԳԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՎԵՐԱՊԱՀՈՒԱԾ Է ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ

Արտաքին գործերու նախարարութեան մամուլի եւ տեղեկատուութեան վարչութեան պետ Հ. Գասպարեան, անդրադառնալով Հ.Յ.Դ. 29–րդ ընդհանուր ժողովին Բիւրոյի ներկայացուցիչ Հրանդ Մարգարեանի կարդ մը նշումներուն, ըսած է թէ ատոնք միայն կուսակցութեան դիրքորոշումներն են։ «Հայաստանի Արտաքին գործերի նախարարութիւնը համաձայն չէ այնտեղ արտայայտուած դրոյթներից չատերին եւ դրանք չեն արտայայտում Հայաստանի արտաքին քաղաքականութիւնը» աւելցուցած է ան, ապա չեչտած է. «Ճիշդ է, Հ.Յ.Դ.–ն մաս է կազմում կառավարող համախոհութեան, սակայն Հայաստանի արտաքին քաղաքականութիւնը սահմանադրութեամբ վերապահուած է նախագահին»։

*
**

Ի. ԱԼԻԵԻԻ ԼԱԻԱՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ

Մոսկուայէն վերադարձին Բաքուի օդակայանին մէջ Ազրպէյճանի նախագահը յայտարարած է թէ ներկայիս լաւ պայմաններ կան նոր առաջարկներու համար։ Ան ըսած է թէ Եւրոպական միութեան տեղեկագրին մէջ դրական կէտեր կան որոնք կը համապատասխանեն իրենց չահերուն։ Ըստ Ի. Ալիեւի, ռուսական մամուլը արդէն կը գրէ Հայերու յարձակողական ընթացքին մասին, մինչդեռ տարի մը առաջ այդ աւելնչութեամբ խօսք չկար։ Ան ապահովութիւն յայտնած է որ Ազրպէյճանի համար չահեկան առաջարկներ կ'ըլլան եւ թէ ժամանակը կ'աչխատի իրենց օգտին։

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԹԻՒՓԷԻ ԹԵՐԹՕՆԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Շաբաթավերջը Ալէն Թիւփէի ժողովրդավարութեան նուիրուած էր Պայոնէն Փարիզ։ Նախ, Պայոնի մէջ է, Փետր. 7–ին որ Ռաֆարէն եւ Թիւփէ եկած էին զօրավիզ ըլլալու Ջոջանային ընտրութեան թեկնածուին՝ Կպաւիէ Տարքոսի։ Նոյն ընտրաշրջանին մէջ, կայ մեծամասնութեան այլ թեկնածու մը՝ Ֆր. Պայրու։ Ռաֆարէն բուռն ելոյթ մը ունեցած է դովելով Թիւփէն, նախքան Տարքոսը, չեչտելով. – «Ա. Թիւփէն ԻԻ – ԷՄ – ՓԷ–ն հիմնեց, ԻԻ – ԷՄ – ՓԷ–ն՝ մեծամասնութիւնը բերաւ, ինք՝ մենք ենք»։ Դեռ բարեւոխելով ԷՄ – ԷՄ – ԷՄ–ը, զայն թարգմանեց՝ համակրութիւն արտայայտած անկեղծօրէն։

Գլխաւորաբար յաջորդ օրն է, կիրակի, որ ԻԻ – ԷՄ – ՓԷ–ի Բ. համագումարը ուրիչ բան չէր, եթէ ոչ պանծացումը Ա. Թիւփէի։ Թէ – չըրթներ ծիւփէ արձագանգրութեամբ, հանրադղեր, ուր գերեցած էր՝ «Թիւփէ, քեզ կը սիրենք» եւ այլն, եւ այլն։ Շուրջ 15 հազար հոգի հաւաքուած էին եւ Թիւփէի գովքը հիւտղները իրարու յաջորդեցին իրենց ելոյթներով, սկսելով Տուսթ – Պլազիէն, որ բառերը չծամծմեց, յայտարարելով՝ «Ո՛չ, Ալէն առանձին չես։ Ձու պատիւդ մեր ամէն մէկուն պատիւն է»։

Ա. Թիւփէ չատ յուզուած է, կը զգուշացնէ ապարդիւն պայքարներու դէմ եւ կը պատրաստէ ԻԻ – ԷՄ – ՓԷ–ի նախագահութեան ընտրութիւնը աչնան, երբ ինք կը քաչուի։

Ռաֆարէն ալ իր ելոյթին մէջ կրկին լը դիմէ սկզբնատառերու (սիգլը) բարեփոխան մը, Թէ – ԷՄ – Տէ որ իրեն համար կը նչանակէ «ամէն բան բացի բաժանումէն», դէմ դնելու համար ալ տարազի մը՝ «ամէն բան բացի Սարքոզիէն»։

*
**

Առաջիմ Ժ. Շիրաքի նչանակած քննիչ յանձնախումբին երեք անդամներուն չեն պատասխանած Նանթէռի դատաւորները, որոնք բողոքած էին իրենց վրայ եղած ճնշումներուն դէմ՝ խուզարկութիւն, թալան, հեռաձայնային խօսակցութիւններու ունկնդրութիւն։ Այս յանձնախմբին նչանակումը բաւական աղմուկ ալ հանած է։

Ընկերվարական երեսփոխան՝ Ռոժէ – Ժերար Շվարցընպէրգ, զրաւոր դիմում մը ըրած է Արդարութեան նախարարին, որպէսզի հետապնդուին այն նախարարները որոնք, մեկնաբանելով Ալէն Թիւփէի դէմ արուած վճիռը, պատժական օրինագիրքին թիւ 434 – 25 յօդուածին դէմ գործած են։ Ըստ այդ յօդուածին, կարելի չէ հրապարակաւ վարկաբեկել դատավճիռը, երբ ան կը վնասէ արդարութեան հեղինակութեան։ Պատիժը 6 ամիս բանտարկութիւն է։ Ինչ որ կը վերաբերի քաղաքացիին, ալ աւելի կը վերաբերի նախարարի մը։

*
**

Հեռատեսիլի «Ֆրանս 2» կայանի ճատագիրը կ'որոչուէր Փետրուար 9–ին եւ 10–ին։ Ծանօթ է, որ Փետրուար 3–ին, ժամը 20–ին, Տուբա Փիւժատաս սիրալը գործած էր յայտարարելու որ Թիւփէ հետզհետէ պիտի քաչուի քաղաքական կեանքէ, մինչ, նոյն պահուն ենթական հակառակը կ'ըսէր Թէ – ԷՖ – 1 կայանէն։ Փիւժատաս ներողութիւն խնդրեց յաջորդ օրը, բայց, հարցը չփակուեցաւ եւ լրագրողները բողոքի դիմեցին լրատուութեան անօրէնին՝ Օլիվիէ Մազերոլի դէմ։ Փետրուար 9–ին եւ 10–ին կայանին լրագրողները պիտի պատասխանէին երկու հարցումներու, որոնք կը վերաբերին անօրէնին հանդէպ վստահութեան քուէի մը։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆի նախագահական ընտրութեան թեկնածուներէն՝ Իվան Ռիբկին անհետացած է Փետր. 5–էն ի վեր։ Դուստրի նախկին նախագահ, Ռիբկին անկախ թեկնածու մըն էր եւ բարեկամ՝ Բեռեզովսկիի։ Կը վարկը Ազատական Ռուսաստանի մէկ թեւը։ Իր անհետացումը պատճառ է որ նախագահական ընտրութիւնը միայն վեց թեկնածու ունենայ առ այժմ։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆի փաստաբ կուսակցութիւնը, Փետր. 8–ին, ընտրեց իր նոր նախագահը յանձին Արտաքին նախարարին՝ Ժորժ Փափանտրէուի։ Միակ թեկնածուն էր յաջորդելու համար Սիմիթիսի։

ՄԵԾՆ–ԲՐԻՏԱՆԻՈՑ գահաժառանգ իչխանը՝ Շառլ, անակնկալօրէն այցելութիւն մը կատարեց Պասրա, ուր կը գտնուի անգլիական զօրքը։ Իրաքէն անցաւ Իրան, ուր այցելութիւն մը կու տար երկրաչարժէն աւերուած Պամ քաղաքին։

ՃՈՆ ՔԷՐԻ կը չարունակէ իր յառաջդիմութիւնը դեմոկրատ կուսակցութեան նախնական համագումարներուն մէջ եւ վերջին յաղթանակ մը տարած է Մէյնի նահանգը, Միչիկանէն եւ Ուաչինկթընի նահանգներէն ետք։

ՀԱՑԻԹԻի կոնայվ քաղաքին մէջ, բուռն բախումները կը չարունակուին։ Քաղաքը ըմբոստներու ձեռքը անցած է Փետ. 5–էն ի վեր եւ իչխանութիւնները ապահովութեան ուժեր ղրկած են։ Ընդդիմադիրները կը չարունակեն պահանջել նախագահ Արիսթիտի հրաժարականը։ Բաւական զոհեր կան բնակչութեան թէ ապահովութեան ուժերուն մէջ։

ՇԱՐՄ–ԷԼ–ՇԷԻԽԻ Պոյինկին արկածը դեռ համոզիչ լուսաբանութիւններ չունի, հակառակ երկու սեւ տուփերուն։ Ֆրանսական «Քննութիւն Արկածի Գրասենեակ»ին անօրէնը՝ Փօլ–Լուի Արսլանեան կարգ մը մանրամասնութիւններ հաղորդած է զոհերու ընտանիքներուն։ Ըստ իրեն, գոգփիթի անճնակազմը իրար չէ անցած, բայց, քանի ժամանակը կ'անցնի, զարմացած է եւ մտահոգ։ Շատ աւելի ուշ է որ անճնակազմը կ'անդրադառնայ որ տագնապալի կացութեան մէջ է։ Մինչեւ վերջին երեք երկվայրկեանները կացութիւնը պարզապէս մտահոգիչ է, բայց խուճապ չկայ։ Տնօրէնը կ'աւելցընէ նոյնիսկ՝ «վստահ իսկ չեմ որ կը գիտակցին թէ ջուրը կ'իյնան»։

ԻՐԱՔԻՆԵՐՈՒ ձիհատը Ամերիկայինեբուն դէմ եւ հակազդեցութեան վախէն կը նախընտրէ անանուն մնալ, ինչպէս կը վկայէ Մոսուի թղթակիցը։ Անոնցմէ մէ-

(Շար.ը Դ. Էջ)

ՊԳԱԼ ՄԸ ԿԵՌԱՍ�originalՈՒ ԱՆՈՒՇՈՎ

Ժժդո՛յն դեղին է մթնոլորտը··· Հիւանդադին։ Սարդոստայնի մը մէջ ինկած անդամալուծուած միջատի մը նման, քարացած եմ, սակայն կը քրտնիմ···

Շուրջս ամբոխ մը օտար հարազատ···
Ամբոխը հարազատ՝
մանրիկ մը այն ժողովուրդէն,
որ կերտած է հրաշալի տաճար մը
հո՛ն՝
ժժդո՛յն դեղին
այս մթնոլորտէն հիւանդադին
քիչ մը անդի՛ն···

Շուրջս ամբոխ մը օտար հարազատ՝
որ ժժդո՛յն դեղին
այս մթնոլորտը հիւանդադին
կնքած է անունով
հրաշակերտ տաճարին···

Զուարթնո՛ց։
Զուա՞րթ··· ո՞վ···
Զուարթնո՞ց··· ո՞ւր···
Ի՞նչ Զուարթնոց··· Սպանդանո՛ց···

Անշարժ մարմնիս մէջ բանտարկուած,
կը բռնաբարուինք ես ու տաճարս միա-
սի՛ն, միատե՛ղ, այստե՛ղ···
Ֆա՛ս։
Անոպասելի չէ՛ լեղի եղելութիւնը, այլ
պարզապէս՝ անխուսափելի։ Մի՛շտ միեւ-
նոյնը եղած է, սակայն մի՛շտ, տարբե՛ր
միեւնոյն մը, անչուշտ մի՛շտ քաոսային։
Անհեթեթ ժապաւէն մը կը հեռացնէ
դիս, մի քանի քայլ անդին դտնուող ե-
կու ընկերուհիներէս։ Երկու ընկերուհի,
մէկը ճարտարապետ, միւսը պատմադէտ,
ես ալ ձեռք կայ մէկ, եղած ենք երե՛ք։
Կատղա՛ծ է ճարտարապետ ընկերու-
հիս։ Կը դղրդայ ու կը պոռթկայ··· Հը-
բաբուխի մը նման կը պայթի սանձուած
ու կուտակուած բարկութիւնը, ոչ միայն
այս թոհուբոհին դէմ, այլ մանուկներու
վրայ համրուող, մի քանի օրուան մեր
ապրած ու տեսած անհանդուրժելի անի-
րաւութեան դէմ, հանդէպ հողի՛ն, քա-
րի՛ն, վանքի՛ն, եւ հողին քարին վանքին
պատկանող անուն՛ը ժողովուրդին։
Արեւելահայերէնով չաղախուած արեւ-
մտահայերէն ընդվզումը կը զարնուի
ժժդո՛յն դեղին պատերուն եւ այս քաո-
սը կը հասցնէ պադաթնակէտին, բայց
ո՛չ վերջնակէտին···
Մինչ անմար հրաբուխ դարձած ճար-
տարապետ ընկերուհիս դո՛ւրս կը թափէ
հոդիին մէջ եռացող ցաւը, պատմադէտ
ընկերուհիս, ամբողջովին հակառակը
այս պատկերին, կը ճամբորդէ դէպի
խորքերը իր հոդիին··· Ցուցամատին եւ
միջնամատին միջեւ խեղդուած ծխախոտի
փոքրացած ղլանիկը կը մօտեցնէ շըր-
թունքներուն, խորո՛ճնկ ներս կը քաշէ
մխացող ծուխը։ Կիսուած յօնքերը ապա-
ցո՛ւցին են ,որ ան կը վերլուծէ ո՛չ միայն
այս ժժդո՛յն դեղին պատերուն մէջ տի-
րապետող անիշխանական իրավիճակը,
այլեւ պատերէն անդի՛ն, վտանգուած
սահմաններով երկրին ճակատագրական
իրավիճակը։ Զէ՛··· տակաւին աւելի՛ն
··· կիսուած յօնքերուն վրայ կուտակ-
ուած կնճիռները ապացո՛ւցին են, որ ան կը
վերլուծէ երկրին վտանգուած սահման-
ներէն անդի՛ն, մեր երկրէրէն ու տարե-
րէն զերծած ինկած, լքուած ու որբացած,
արամազութեան սուրբ մասունքներուն ող-
բերգական իրավիճակը։ Հոգիին յատակի
խաւերէն ու ցաւերէն արտաքսուող ծու-
խը կը բարձրանայ, եւ աւելի՛ կը ծան-
րացնէ զլխուն պահուած մո՛ւթ, սեւ
ամպը···
Երկո՛ւ ընկերուհի, մէ՛կը ճարտարա-
պետ, մի՛ւսը պատմադէտ, իսկ ե՛ս ձեռք
կայ մէկ, դումարը երե՛ք։ Առաջինը՝ հ-
րաբուխ կտրած, երկրորդը՝ զլխուն
մո՛ւթ, սեւ ամպ մը պահած, իսկ ե-
րրորդը ե՛ս՝ Սողոմ Գոմորին մէջ աղէ ար-
ձան դարձած։
Այո՛։ Պարզապէս կը դտնուինք մեր
հայրենիքի Զուարթնո՛ց օդակայանին
մէջ, երկրորդ հազարամեակի, երրորդ
տարեշրջան, Հոկտեմբեր ամսուն, երրորդ
առաւօտեան մղձաւանջային աղջամուղջին։
Երեքով ապրած ենք լաւն ու ցաւը
միասին, մասներու վրայ համրուող, մի
քանի յաւերժական օր, իսկ այսօ՛ր, լա-
քանի ցաւով պարուրուած, ինծի՛ վիճա-
կած է առաջնահերթութիւնը մեր ե-
րրորդութենէն ապրդելու եւ սահելու ան-
հեթեթ ժապաւէնէն ա՛յն կողմ, այսինքն
ա՛յս կողմ, լմպելու լեզի եղելութիւնը,
եւ վերջապէս, ճգնաժամէն ճողոպրելով
արտաքսուելու օտար այս հարազատու-
թենէն, դէպի հարազատ օտարութիւնը։
Սիրայօժար ստացած եմ ասկէ անկէ,
հին ու նոր բարեկամներէ, գիրք մը ասոր
համար, գիրք մը անոր համար, գիրքեր
ասոր անոր համար, զետեղած ու լեցու-
ցած դատարկ ճամպրուկիս մէջ, իսկ
անձնական հարստութիւնս զօռով մօռով
բաւեցուցած, ամբողջութեամբ տեղաւո-
րած ձեռքի սակառիս մէջ։ Հարստութիւն
մը չնչին, ինծի համար անգին···

Լատաշ հա՛ց
մէջը փաթաթած
տերցի բոյրով
երիցուկի թոյրով
լեռնաչխարհ մը որբացած···
Նո՛ւռ նռնենի՛,
ընկո՛յզ ընկուզենի՛,
ինչո՞ւ եզակի
թող ըլլայ յոդնակի···
Նուռե՛ր, ընկոյզնե՛ր,
չարոցնե՛ր, քաթմանե՛ր,
նուչե՛ր, անուշնե՛ր,
յաւերժութիւն պարունակող
մատներու վրայ համրուող
յուշի՛կ յուշի՛կ
մի քանի օրե՛ր···

Ծո՛վ հրմշտուքը կը շպրտէ դիս ըս-
պանդադործին ճի՛շդ դիմացը։ Պաղա-
րիւն ոճով, հրամայական եղանակով կը
պահանջէ ճամպրուկս։ Կը յանձնեմ։
Նո՛յն ոճով եւ նո՛յն եղանակով կը պա-
հանջէ նաեւ ձեռքի սակառս։ Կը վարա-
նիմ. աչ ձախ կը նայիմ, սակայն ուրիչ
ելք չունիմ. ուզե՛մ չուզեմ պէտք է հը-
նազանդիմ։ Հէնց հնազանդ կը յանձնեմ
ձեռքի սակառս։ Ժժարին վրայ կը դնէ,
կը կշռէ, եւ անշո՛ւշտ չա՞տ ծանր կը
գտնէ խանձարուրած հարստութիւնս։
Հրմշտուքէն բզքտուած, այժմ վիրաւ-
րայ ,սուրի մը նման, կախուած է հըս-
կայական տուգանք մը։ Հպա՛րտ ուսուց-
չուհիի աղերսագին հայեացքով եւ լեզ-
ուով կը փորձեմ չարժել ապանդադործին
դութը։ Գո՞ւթ ··· անօգո՛ւտ ··· Անփո-
փո՛խ ոճով եւ եղանակով կը կրկնէ պա-
հանջուած դումարը։ Կը թափթփին վը-
րայիս հպա՛րտ ուսուցչուհիի պատրանք-
ները, եւ կը մնամ կիսամերկ, հայերէն
լեզուի ուսուցչուհիի խե՛ղճ ու կրակ աչ-
խատասիրածքի ցնցոտիներով։
Սոխոսած եմ դատարկել սակառիս
պարունակութիւնը, մեղմացնելու համար
սուր տուգանքին ծակծկոցը։ Օդնութեան
կը հասնին ընկերուհիները, անտեսելով
անիմաստ դարձած անհեթեթ ժապաւէնը։
Մէկիկ մէկիկ սակառիս դո՛ւրս կը թա-
փին հաւաքած գանձերս, իրենք ալ հետս
ոտնակոխուելու այս քաոսին մէջ։
Բայց ո՛չ ··· ո՛չ ··· ո՛չ կեռասի ա-
նուշը։ Զե՛մ կրնար դո՛ւրս ձգել ժամա-
նակին հաւատքով, յոյսով, սիրով պատ-
րաստած, փակած, նուիրած կեռասի ա-
նուշը··· անկարելի է։
Գիւմրի ապրած է Ժամինան։ Եօթն
ձգերով արհաւիրքի օրերն ու յիշատակ-
ները, վերաղարձած է հօրենական դիւղ,
որ այսօր, իր ուսուցչուհիի կամքով եւ հա-
ւատքով, տ՛ղմ կը պահէ ամբողջ դիւղ
մը (*), դպրոցով, մանկապարտէզով,
ապագայի երազներով, դիտելով սահ-
մանէն երբեմն անդին, երբեմն ասդին···
Երեք ընկերուհի, մէկը ճարտարապետ,
միւսը պատմադէտ, իսկ ես նուազ մէկ։
Սպանդադործէն ազատագրած, կը ղրկեն
դիս երկու ընկերուհիներս մէնակին։ Կը
ղրկեն դիս, դիմացս բացուող դռնէն։ Կը
քալեմ ուժասպառ, ուշադրութեամբ
ղրկած Ժամինային հաւատքն ու սէրը,
կեռասի անուշը···
Կը փակուի եռեւէս դուռը։
Հո՛ն՝ եռիս կը մնան երկու ընկերու-
հիներս եւ ժժդո՛յն դեղին մթնոլորտը։
Աչքերս կը փակեմ։
Մթութիւն։
Լռութիւն։

Մո՛ւթ ու լո՛ւռ օր մըն է. տօնական՝
բայց սովորական։ Արեւմուտքի չքեղու-
թեան եւ ճոխութեան տակ կքած, կոր-
սընցուցած են տօները իրենց իսկական
խորհուրդը։ Շքեղութեան եւ ճոխութեան
մէջ խեղդուած, ախո՛ր են տօնական
օրերը···
Հիւրեր ունիմ։ Եկած են չնորհաւորե-
լո՞։··· Թերեւս։
Հիւրեր ունիմ, սակայն հրամցնելու
ոչինչ։ Դատա՛րկ է տունս։ Ըմբոստա-
ցած եմ չքեղութեան եւ ճոխութեան դէմ,
ժուժկալութեամբ։ Քրտնած թէյնիկէս
բարձրացող եռացող բոյրը, կը կակուղ-
ցնէ հոգիիս հանդոյցները։ Ձեռքս կը
սղսղայ խոհանոցիս դատարկ պահա-
րանին մէջ, կը խարխափէ եւ դո՛ւրս
կը բերէ, մո՛ւթ անկիւնը լքուած, ամիս-
նե՛ր մոռցուած կեռասի անուշը։ Դան-
դա՛ղ կը բանամ ամո՛ւր փակուած չիչը։
Բացուող կափարիչին հետ, դո՛ւրս կը
թափին ուլո՛ւնք ուլո՛ւնք կարմիր կե-
ռասները, հովին խա՛ղը, հողին բո՛յրը,
Ժամինային մատներէն ծլած կեռաս-
նիին տերեւները··· Թաւշային կարմիրը
կը ներկէ, կը ներմացնէ տանս տօնական
տխո՛ւր մթնոլորտը։

Դպա՛լ դպալ կը հրամցնեմ,
դպա՛լ դպալ կը պատմեմ,
հողին հովին,
ծառին ծաղիկին,
լեռնէն ձորին,
կանգնած հո՛ն, արեւով,
հովին դիմա՛ց,
հովին խա՛ղը
մազերուս եւ ուսերուս մէջ···
Հովը կը փչէ՛···
Հովը թել թել կը տանի՛···
Հոգիս հովին հետ կը թռչի՛,
երբեմն սահմանէն անդի՛ն,
Երբեմն սահմանէն ասդի՛ն···

Ցաղթական կը ժպտիմ սպանդադործին։ Դպա՛լ դպալ կը ներկեմ ժժդո՛յն դեղին մթնոլորտը, զուարթագին, սեւ-ցած ճակատագիրը երկրին, երազանքը անուէր ժողովուրդին···
Երե՛ք ընկերուհի, մէկը ճարտարապետ, միւսը պատմադէտ, իսկ ես հեռո՛ւ, մի-նա՛կ, նուազ մէ՛կ։

Իրենցմէ հեռո՛ւ··· իրե՛նք ալ հեռո՛ւ···

Դպա՛լ մը կեռասի անուշով
կ'անուշնեմ կեա՛նքս առանձին
օտար հարազատ ժողովուրդիս հետ
միասին···

ԱՆԱՀԻՏ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Յունուար 25

(*) Ց. Գ. – Ժամինան կ'ապրի Ողջի սահմանային գիւղը, որ կը գտնուի Գիւմրիի հիւսի՛ս արեւմուտքը։ Ժամա-նակին թրքաբնակ, այսօր ամբո՛ղջովին հայաբնակ։ Ունի վաթսուն հինգ ընտա-նիք։ Մի քանի բո՛ւռ ափիւռքահայ ըն-կերներ, ձեռք երկարելով գիւղին, գիւ-ղացիին, այսօր Ողջին ունի իր մանկա-պարտէզը՝ այսինքն ժպի՛տը, ծիծա՛ղը, ապագայի յո՛յսը։ Հապա՛ղ է Ողջին իր նորաստեղծ մանկապարտէզով։ Մօտա-կայ գիւղերէն երախաներ, երկա՛ր ճամ-բայ կտրելով, կը յաճախեն Ողջիի գող-րիկ, դունատուր, արե՛ւ մանկապարտէզը։ Ինչո՞ւ Ողջիի մօտակայ գիւղերն ալ չունենան իրե՛նց մանկապարտէզը՝ այ-սինքն ժպի՛տը, ծիծա՛ղը, ապագայի յո՛յսը···
Իրականացնելու համար այս երազը, հարկաւոր են ի՛մ եւ քո՛ւ, անձա՛յն եր-կարող ձեռքերը···

Ա. Ս.

ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆԻ ԳԱՂՏՆԻ ՊԱՐՏԷԶԸ

Գրախօսական մը չէ, այլ սրտաբուխ ներբողական մը՝ այնքան անհրաժեշտ եւ հսկայական աշխատանքի մը առթիւ, որ պատաւորուած է «Գաղտնի Պարտէզ» ա-նունով։

Հայ բանաստեղծութեան իշխան Վահան Թէքէեանի ամբողջական գործերը պա-րունակող –գրեթէ ամբողջական– այս փառաւոր հատորը լոյս տեսած է Պէյ-րութի մէջ, 2003–ին, Ազատ Սեփեթճեա-նի «Սիփան» հրատարակչութենէն, մե-կենասութեամբ Հալէպի Թէքէեան Մշա-կութային Միութեան «Միհրան եւ Անի Պըլըքեան Մշակութային Հիմնադրամ»ին։

Հատորը կը բացուի Հայաստանի Գրող-ներու Միութեան նախագահ Լեւոն Ա-նանեանի իբր նախաբան ծառայող «Վա-հան Թէքէեան Ուսուցչի Ներկայութիւն» գրութեամբ, որմէ յետոյ, «Սփիւռք» Դի-տաւորմնական կեդրոնի տնօրէն դոկտ. փրոֆ. Սուրէն Դանիէլեան մեզ կը պատ-ցընէ «Հայ բանաստեղծութեան գաղտ-նի պարտէզ»ին մէջ, ընթերցողներուն համտեսել տալով պարտէզին հիւթեղ պը-տուղները, ապա, վաստակաւոր գրա-կանագէտ Երուանդ Ազատեան խոր ու-սումնասիրութեամբ մը երեւան կը հա-նէ «Վահան Թէքէեան – ի՛նչ որ տուաւ ու-րիչին»։

Մտնելով այդ հոյակապ պարտէզին ներս, կը չարունակենք ըմբոշխնել Թէքէ-եանի մշակած հիւթեղ պտուղները։ Եւ որքան յառաջանանք, կ'ըլլանք աւելի ու աւելի երախտապարտ ու երկիւղած, որ-պէսզի չկոտրենք ոչ մէկ ծառ ու չճըզ-մենք ոչ մէկ ծաղիկ։

Վահան Թէքէեանի «Հոգեր», «Հրաշա-լի Ցարութիւն», «Կէս Գիշերէն Մինչեւ Արշալոյս», «Սէր», «Հայերգութիւն», «Տաղարան» եւ «Ամբողջական Երկեր· 3–րդ եւ 4–րդ հատորները» ամփոփուած են մէկ հատորի մէջ, որ արդասիքն է Ա-րամ Սեփեթճեանի տքնաջան ու նուիր-եալ աշխատանքին։

Մի՛շտ մտածուած է Մեծերու յոբել-եանները նչելու լաւագոյն ձեւին մասին՝ գրաւոր ու բանաւոր արտայայտութիւն-ներով։ Եւ Սեփեթճեան Մեծերու մէջ այս Մեծին ծննդեան 125–ամեակին տա-թիւ «Գաղտնի Պարտէզ»ի հրատարակու-թեամբ անփոխարինելի նուէրը մը ըրած է ընթերցողներուն, որոնք յարաճուն ըմ-բոշխնումով, եւ եթէ կարենան, ամբող-ջականօրէն վայելեն Թէքէեանի բարձրո-րակ արուեստը։

Բայց չմխրճուինք Թէքէեանի արուես-տը քննելու եւ դրուատելու փորձութեան մէջ, ինչ որ մեր մտադրութիւնը չէր ար-դէն։ Ինչպէս ըսինք սկզբնաւորութեան, այս գրութեան նպատակը արժանի գը-նահատանքը կատարելն էր հսկայական գործին ու զայն կատարողին, որ Լիբա-նանի հեռուհեռ ամայացող գրական աս-պարէզին մէջ գրեթէ մինակ մնացած Ա-րամ Սեփեթճեան արձակագիրն է՝ խենթ նուիրեալը հայ գրականութեան։ Սե-փեթճեան այն «Տղաք»ներէն է, որոնց մասին է որ անմահ բանաստեղծը գրած է՝ «Տղաքներ կան որ կ'ապրին մինչեւ քառասուն տարեկան, մինչեւ յիսուն ու վաթսուն, որքան որ մարդը ապրի»։ Այո՛, իր եօթանասունամեակը ողջունող այս անհանդարտ Տղան Պէյրութի, Հա-լէպ, Հայաստան երթեւեկելով, տագ-նապելով ու նեղ ուրիշները տագնապե-ցնելով, Թէքէեանի ծննդեան 125–ամեա-կի հանդիսութիւններուն գլխաւոր մղիչ ուժը հանդիսացաւ, եւ այդ առթիւ կանգ-նած մնայուն Ցուշպամին՝ «Գաղտնի Պարտէզ»ին հրատարակութեան ճարտա-րապետը եղաւ, ընտրանի խումբի մը գոր-ծակցութեամբ։

Մասնաւոր գնահատանքի արժանի է նաեւ Հալէպի Թէքէեան Մշակութային Միութեան «Միհրան եւ Անի Պըլըքեան Մշակութային Հիմնադրամ»ի պատաս-խանատու մարմինը, որ իր առաքելու-թեան խակ բարձր գիտակցութեամբ յանձն առած է այս մեծածախք հատորին նիւ-թական։

Հայ բանաստեղծութեան իշխանին ծը-նընդեան 125–ամեակին առիթով ասկէ աւելի գեղեցիկ ու մնայուն նուէր մը չէր կրնար տրուիլ ի՛ր միջոցաւ եւ ի՛ր գան-ձերով, հայ գրականութեան գանձարա-նը ճոխացնելու համար։

ՀԱՃԿ ՆԱԳԱՇԵԱՆ

Յունուար 28

ՊԷՅՐՈՒԹ

ԲԱՑՈՒՄ՝ «ԹՄՄ ԳԵՐՍԱՄ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ ՍՐԱՀ»Ի

Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան Լիբանանի Շրջանային Վարչութեան եւ Թէքէեան Մշակութային Միութեան Լիբանանի Վարչական Մարհուրդին նախաձեռնութեամբ, ինչպէս նաեւ ՌԱԿ կեդրոնական Վարչութեան հովանաւորութեամբ, Յունուար 30, Ուրբաթ երեկոյեան բացումը տեղի ունեցաւ ԹՄՄ Գերսամ Ահարոնեան սրահին, Թէքէեան կեդրոնի 7-րդ յարկի չքեղօրէն կահաւորուած ու զարդարուած բաժնին մէջ:

Գերսամ Ահարոնեան ընտանիքը ներկայացուց կրտսեր թոռնիկը՝ Արմն, իսկ կողակիցը՝ ընկերուհի Սոնան, առողջական պատճառներով չէր կրցած ներկայ գտնուիլ, սակայն պրուտր իր ողջոյնի խօսքը ղրկած էր:

Լիբանանի, Հայաստանի եւ ՌԱՔ-ի օրհներգներէն ետք դործադրուեցաւ կարճ յայտադիր մը հանդիսավարութեամբ ՌԱԿ Շրջանային Վարչութեան առենադպիր Հրայր Հովիւեանի:

Առաջին խօսք առնողը եղաւ «Զարթօնք» օրաթերթի խմբագրապետ Պարոյր Ազպաչեան որ ներկայացուց ներհուն մը-տաւորական ու հրապարակագիր Գերսամ Ահարոնեանը ու ըսաւ. «Իրրեւ ՌԱԿ-ի փայլուն դեկավար ու «Զարթօնք»ի բազմավաստակ խմբագրապետ, ան անքակտելիօրէն հաւատարիմ մնալով հանդերձ իր կոչումներուն, իր ուխտին, «Զարթօնք»ի դռները լայնօրէն բացած էր օրին դործող մտաւորական ու հրապարակագիր դործիչներուն, պայմանաւ որ միտքի ու խօսքի ազատութիւնները մնան իրենց արժանի ու հանդուրժելի մակարդակներու վրայ»:

ՌԱԿ կեդրոնական Վարչութեան անդամ ու ՌԱԿ մամլոյ կեդրոնական դիւանի առենապետ՝ Յակոբ Վարդի – վառեան փնթերցրեց ՌԱԿ կեդրոնական Վարչութեան համաառենապետ Երուանդ Ազատեանի ողջոյնի դիրը, ուր կը մէջբերուին հետեւեալ զգացական խօսքերը. «Զէյթունի լեռներուն վառ արեւներով օծուն իր խաժ աչքերուն ցոլքը տակաւին այսօր կը ճառագայթէ դրիչներէն այն հրապարակագիրներուն որոնք կոփուեցան ու կազմուեցան իր անմիջական չունչին տակ եւ փոթորկեցան անոր հոգւոյն հրդեհներէն: Գերսամ Ահարոնեանի անունն ու վաստակը ոչ միայն պիտի ցոլան Թէքէեան Կեդրոնի այս կառոյցէն, այլ նաեւ՝ յաջորդական սերունդներուն արուբեան արարքներէն եւ տեսիլքէն»:

ՌԱՔ Լիբանանի Շրջանային Վարչութեան անդամ՝ Յակոբ Փափազեան կարդաց Տիկին Սոնա Ահարոնեանի սրտի խօսքը. «Երջանիկ եմ որ արժէքաւոր մը-տաւորականի մը կողակիցը եղած եմ: Զաւակներս՝ Շահէն եւ Անահիտը, հպարտութեամբ կը խօսէին իրենց հօր մասին: Յուզուելով կը կարդային Մեծ Եղեռնի Յուշամատեանը: Հիացումով կը հետեւէին իրենց հօր ամբողջական նուիրումին, Հայ Ազդին եւ Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան»:

Խօսք առաւ ՌԱՔ կեդրոնական Վարչութեան անդամ, ԹՄՄ Հիմնադիրներու Մարմնի Ատենադպիր եւ ԹՄՄ Լիբանանի Վարչական Մարհուրդի առենապետ՝ Արտաւազդ Մելքիսէթեան, որ ներկայացուց Գերսամ Ահարոնեանը իբրեւ հայ սերունդներու մտքին ու հոգիին մէջ հայրենասիրութիւն դրոշմող առաջնորդը եւ անոնց սրտին մէջ հայ ժողովուրդի անժամանցելի դատը հետապնդելու հրամայականը սերմանող դեկավարը: Պր. Մելքիսէթեան ապա դնահատանքի եւ շնորհակալութեան խօսք ուղղեց ՌԱՔ կեդրոնական Վարչութեան անդամ եւ Լիբանանի Շրջանային Վարչութեան առենապետ Յակոբ Գասարճեանին որ նախաձեռնեց եւ հոգածութիւնը վերցուց այս սրահի վերակառուցման. միաժամանակ ան դնահատեց ԹՄՄ Տիկնանց Վարչութեան տարած աշխատանքը սրահի բարեզարդման եւ կահաւորման գծով: Ի վերջոյ Ս. Մելքիսէթեան համոզում յայտնեց որ այսօրինակ չինարար աշխատանքներ կը դրսեւորեն այն յանձնառութիւնը որ կը տանձնենք չարունակելու մեր ազդապահպանման աշխատանքը ըստ փութի տարածքին մէջ:

Հուսկ տեղի ունեցաւ սրահի անուանակերտ ցուցակին պաշտօնական բացումը, ձեռամբ Առաջնորդին, Պր. Դեսպանին, պետական երեսփոխաններուն, ՌԱՔ կեդրոնական Վարչութեան անդամներուն, ԹՄՄ Հիմնադիրներու Մարմնի առենապետ կարապետ Պապահէքեանի եւ ՌԱՔ Լիբանանի Շրջանային Վարչութեան առենապետ Յակոբ Գասարճեանի:

Շնորհաւորելի է Թէքէեանի Տիկնանց Յանձնախումբին աշխատանքը այս բացման հանդիսութեան կազմակերպչական դործին մէջ:

Ներկաները ճոխ հիւրասիրութեամբ եւ մտերմիկ զրոյցներու ընդմէջէն ըմբոշխնեցին պահը հանդիսութեան եւ յիշատակը Գերսամ Ահարոնեան պատուական հայուն եւ անխոնջ կուսակցական դործիչին:

ՌԱՄԿԱՎԱՐ ԱԶԱՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ՄԱՄԼՈՑ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԴԻՒԱՆ

ԳՈՂՈՒԹԻՒՆ ԳՈՂՈՒԹԻՒՆ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Գանատահայոց Առաջնորդարանին մէջ, Յունուար 9-ին, առաջնորդ Բագրատ Եպիսկ. Գալատեանեանի հրաւէրով հաւաքուած են աւելի քան 100 երիտասարդ-երիտասարդուհիներ: Բագրատ Եպիսկոպոս ողջունելէ ետք ներկաները, յայտնած է որ 2004-ը «Երիտասարդներու տարի» հռչակուած է եւ թուած են դործունէութիւններու չարք մը, որոնց առաջինը պիտի ըլլայ Մեծ Եղեռնի զոհերու համազդային ոգեկոչման մի-ջոցառումը: Տեղի ունեցած է հարց-պատասխանի բաժին մը:

***

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Նարեկեան սրահին մէջ, Յունուար 21-ին, Խաեան վարժարանի Ծնողաց Միութեան նախաձեռնութեամբ, տեղի ունեցած է «Մանթըի Օր» ի նպաստ վարժարանին: Մթնոլորտը ոգեւորած է երդիչ՝ Պարթեւ:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Սուրբ Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ մէջ, պատարագով եւ հոգեհանդիստով ոգեկոչուած է Խաեան վարժարանի «Օր»ը: Յաւարտ արարողութեան ներկաները հաւաքուած են «Շուկէս Ճօս» ճաշարանը աշխարհական հաւաքոյթի մը համար: Խաեանի սան՝ Աղանի Աչանեան բարի գալուստ մաղթած է ու առաջարկած որ բաժակները բարձրանան Խաեանցիներու կենացը: Հաւաքոյթը չարունակուած է ջերմ մթնոլորտի մը մէջ:

Livres reçus

DOCUMENTI DIPOMATICI ITALIANI SULL'ARMENIA

4 volumes

Commissione per la pubblicazione dei documentii italiani sull'Armenia

Firenze (ITALIA)

ԾԵՐՈՒԹԵԱՆ ՄՏԱՑԻՆ ԴԱՆԴԱՂՈՒԹԻՒՆԸ ԿՐՆԱՑ ԴԱՐՄԱՆԵԼԻ ԸՂԱԼ

Ծերութեան բերմամբ ուղեղին դանդաղութեան պատճառը ուղեղին քիմիական մէկ նիւթին պակասն է: Այդ նիւթը կ'օգնէ զգային բջիջներուն, որ կարենան ընտրել այն, որուն պիտի հակազարձեն, կ'ըսէ ուսումնասիրութիւն մը, որ օգտագործած է աշխարհի ամէնէն հին կապիկները:

Ուղեղային բարձր մակարդակի աշխատանքներ, ինչպէս՝ տեսողութեան ճամբով ճանչցում կամ լեզուական հասկացողութիւն, կարիքը ունին ուղեղին մէջ տեղեկութեանց «հասկացողութեան», սակայն անոնք անկում կ'արձանագրեն, երբ մարդիկ կը ծերանան: Այս անկումին պատճառը կը թուի ուղեղային ԿԱՊԱ նիւթին նուազումը ըլլալ, կ'ըսեն ամերիկեան Եուէթա համալսարանին բժշկապիտութեան բաժանմունքին հետազօտողները:

Մաքաք տեսակի կապիկներ, մարդոց մօտ 90 տարեկանի համապատասխան տարիքով, այնքան «սուրբ միտք» չեն ցուցաբերած տեսողական փորձարկումներու մէջ, թաղդատած՝ աւելի երիտասարդներու, հակառակ իրենց կատարեալ տեսողութեան: Սակայն, երբ անոնց հայթայթուած են դեղեր՝ ուղեղին մէջ ԿԱՊԱյի համեմատութիւնները աւելցնելու համար, անոնք մեծ բարելաւում արձանագրած են:

Առաջի Լեւընթալ կ'ըսէ, թէ ԿԱՊԱյի հայթայթումը ջղային բջիջները կը հանդարտեցնէ, եւ անոնք ընտրելու աւելի կարողութիւն կ'ունենան:

Կարեւոր տուեալ մըն է այն, որ մտային անկումը կրնայ դիւրաւ դարմանելի, կը յայտնէ ան, դիտել տալով, որ բոլոր բջիջները տակաւին հոն են եւ կը դործեն ու հարցը «փոխանցումի» կը վերաբերի:

Ուսումնասիրութիւնը առաջինն է, որ ցոյց կու տայ, թէ ԿԱՊԱն կամ անոր ազդեցութիւնները աւելցնելը կրնայ մտային անկումը դարմանել: Սակայն դեղեր, որոնք ԿԱՊԱյի ազդեցութիւններուն թափ կու տան, ընդհանրապէս կ'օգտագործուին ուղեղային դործունէութիւնը հանդարտեցնելու համար եւ ոչ՝ զայն աւելի սուր դարձնելու նպատակով:

Լեւընթալ կը յայտնէ, թէ իր խմբակը տակաւին մարդոց գծով ուսումնասիրութիւններ չէ ըրած եւ կը պնդուչացնէ մալդիկ ԿԱՊԱյի ազդեցութեանց թափ տալուղ դեղերու դիմելէ՝ սպասելով յաւելեալ հետազօտութիւններու:

ՍԻՐՈՑ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

Մարդիկ կան որ յետոյ լրքենի ու զբռնեհիկ սովորութեամբ մը կը կրկնեն այդ յուզիչ ու թանկագին բառերը անցորդ ամէն կնոջ, կը ծռին կրքով ու խոնաւ հեծութեամբ անոնց բերաններուն, բայց անոնց սիրտը ,Արփի՛կ, ցեխակոյտ մըն է...

Ցաճախ կը մտածեմ սիրոյ լոլոր խաղդախ համբոյրներուն ու սիրտս կը ցաւի: Գիշերներով սէրը կը ծախեն ծառուղիներուն վրայ, կամ մութ քաղաքներու մութ փողոցներուն մէջ, առանց դուցէ գիտնալու, որ կը դաշնահարեն աշխարհի սիրտը:

Ամէն սիրոյ կեղծ խօսք, ամէն խաղդախ դգուանք, ամէն սուտ կիրք, Արփի՛կ, կ'ապականէ աշխարհը ու անոր հոգին: Անկիւններու եւ խուցերու մէջ սարքուած վոքքրիկ դաւերը, սուտ երդումները, անհաւատարմութիւններն ու անբարիշտ ու վաճառքի հանուած սէրերն են, որ կը կուտակուին իրարու վրայ տոննաներէ ի վեր եւ կը պղտորեն աշխարհը, կը գարշահոտեն մեր փողոցները... Այսքան ապականութեան մէջ ի՞նչպէս չընչհել...

Իւրաքանչիւրս, որ կը ծնինք, մեր սրտին մէջ իսկ կը կրենք մեր թոյնը՝ մեր ժառանգութիւնը մեր նախորդներէն: Աւտոր համար է որ կը նեխին մեր սըրտերը ու մեր շրթները կը սառեն...

***

Ուշ, ուշ է ժամը ամէն դիշեր, երբ խոնջէնքը կը ծանրանայ վրաս ու կոպերս կ'իյնան իրարու վրայ: Այնքան խոր ու քաղցր է ժամը միշտ, որ կը վարանիմ ննջել: Արթուն՝ քու երազդ լայն է ու դեղեցիկ: Լեցուն ու խոնաւ աչքերով կը նայիմ միշտ դուրսի ծառերուն եւ չես դիտեր, ինչպէս իմ դէդ սիրտս կը խոնարհի:

Կ'ուզեմ իյնալ հիւանդ քու ոտքերուդ տակ, ժժդոյն, խռով, լուռ ու վիրաւոր: Փափուկ ձեռքերովդ վերցնես զլուխս ու դնես ծունկերուդ: Ինչամե՞ս զիս քու սիրոյդ լոյսովն ու ջերմութեամբը: Դուրսը դարունը թո՛ղ ծլարձակի պարտէզներուն մէջ: Թո՛ղ դիշերը յառաջանայ ու աստղերը չատնա՞ն, չատնա՞ն երկնքի կապոյտին խորը: Թող ձայները դան լենա՞ն ներս: Քնքշութեամբ խօսի՞ս ինծի ու քու ձայնդ մեղմացնէ ցաւս: Գլուխս ծունկերուդ վրայ հանդչի, մինչեւ որ լոյսը բացուի վրանիս ... մինչեւ որ առաւօտը վերադարձնէ ինծի երիտասարդութեանս ուժը:

Ես անունդ պիտի արտասանեմ այն աստեն՝ ինչպէս միայն սիրահար տղայ մը դիտէ արտասանել: Զայնս պիտի խռովէ քեզ: Սիրոյ աղաղակի մը պէս պիտի զարնուի արտիդ դրան ու պիտի զաս չրթներուս համբոյրին, Արփի՛կ, ինչպէս հասուն պտուղը խզուած իր արմատէն, կու գայ հողին բարի մայրութեան...

Մայիսի վեց

Ինչպէս պատուհաններու անոյշ ծաղիկները կը փակեն իրենց բաժակները դիշերուան դէմ, այնպէս ալ չրթներս կը զոցուին, երբ մութը կ'իջնէ: Ուսերս կը կքին քու երազիդ ծանրութեան տակ եւ դողդոջուն կը թերթեմ յիշատակներու մեր վախտ դիրքը: Աչքերը կը խոնաւնան ու սիրոյ բառեր կը դողդոջեն չրթներուս վրայ, բայց չեմ արտասաներ զանոնք:

Կը զդամ բերնիդ ջերմութիւնը մարերուս վրայ, լուսնկայ դիշերով, ձայնդ որ կը թափանցէ մարմինս ու կը ծաւալի եւ դուրսը լուռ ու խեղդուած է պիւղը դիշերուան մութ ու տարփատենչ ծոցին մէջ: Ու աստղերը ահա կը չատնան, կը չատնա՞ն, յետոյ կը խզուին իրենց արմատներէն ու կ'իյնան անհունութեան ծոցը ,ցուրտ ու մութ չերիմ...

Կ'արթննամ երազէ մը, խոնջ ու տառապած մարմինով: Ահա՛: Մաղերդ ուսերուդ ու աչքերդ ծածկած ձեռքերուդ մէջ կ'արտասուես: Ցուսահատ ու պաղատագին կը խօսիմ եւ չես պատասխաներ: Հիւանդագին ու բարձրահասակ դոզիններ կը կախուին վրադ: Վարդենիի մը թուփէն խոշոր ու ազուոր վարդ մը կ'երկննայ չրթունքներուդ: Կը սկսի անձրեւել: Քու քնքոյշ ու անոյշ ուսերդ կը թրջուին: Կը հանեմ թիկնոցս ու կը ծածկեմ զանոնք: Կը նայիս աչքերուս մեծ տխրութեամբ: Թիկնոցս կը վերադարձնես ինծի ու կ'ըսես.

– Աղտոտ է թիկնոցդ, պղտի՛կ երեանդ:

– Ուրիշը չունիմ, – կ'ըսեմ նայելով աչքերուդ ու սիրտս կ'արիւնի:

(Շար. 59)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅԻՆ ԵՐԳԸ

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ

Հրատարակչութիւն Ուսուցչաց Հիմնարկի:

Պոլիս, 2003

***

ԳԻՐՔ ԴԻՒՑԱԶՆԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ

ԿՈՍՏԱՆ ԶԱՐԵԱՆ

Ցառաջաբան՝ ՇԱՀԷ ԱՐՔ. ԱՃԷՄԵԱՆ

Երեւանի համալսարանի հրատարակչութիւն:

Երեւան 2003

***

Անդրադարձ
Թորգոմ Արք. Մանուկեանի
«ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՀԱՆՃԱՐԸ ԻՐ ՊԱՏԱՐԱԳԻՆ ՄԷՋ»
ուսումնասիրութեան

ԳԷՈՐԳ ԲԱՂԴԻՇԵԱՆ

Սրբոց Յակոբեանց տպարան

Երուսաղէմ, 2003

Տէր եւ Տիկին Ժագ եւ Սեզա Մուրատեան, զաւակները ու թոռները,

Տէր եւ Տիկին Միշել եւ Ժոէլ Հարբուժլեան եւ զաւակը,

Օր. Ռոզա Տակառեան,

Պր. Ներսէս Տակառեան

ինչպէս նաեւ Տակառեան, Ֆլերէնկիւլեան, Շիրինեան, Մուրատեան եւ Հարբուժլեան ընտանիքները

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ մօր, նանիին, քրոջ, ազգականին եւ խնամիին՝

ՏԻԿԻՆ ԼԵՒՈՆ ՇԻՐԻՆԵԱՆԻ

(ծնեալ՝ վարդուհի Տակառեան)

մահը, որ պատահեցաւ Փետրուար 6–ին, իր բնակարանը։

Ցուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Փետրուար 10, ժամը 15–ին Փարիզի Ս. Ցովհաննէս–Մկրտիչ եկեղեցին 15, rue Jean-Goujon — Paris 8e ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանեէօ – – Գոմիւնալի գերեզմանատունը, ժամը՝ 16·30–ին։

Մահազդ չստացողներէն, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

«ՇԱՒԱՋ»· – Մեր ցաւակցութիւնները Մուրատեան եւ Հարբուժլեան ընտանիքներուն, Ռոզա եւ Ներսէս Տակառեանի եւ Սաթենիկ Ֆլերէնկիւլեանի։

UGAB

Offre d'emploi

L'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille cherche secrétaire à mi-temps. Compétences bureautique et bonne connaissance langue arménienne.

Ecrire :

U G A B
327, boulevard Michelet,
13009 MARSEILLE

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères,
75006 PARIS

ACCROCHAGE 2004

... Peintures ... Peinture

Du 15 janvier au 15 mars

(Շար. Ա. Էջէն)

կը կը պատմէ. «15 օր առաջ ամերիկացի զինուորներ եկան, ցուցափեղկս կոտրեցին, խանութիս թալանի տուին, եղբայրըս տարին, որմէ ոչ մէկ լուր ունինք»։ Բազմաթիւ երդեր յօրինուած են ի մեծ ուրախութիւն իրաքցիներուն, օրինակ՝ «Ամերիկան եկաւ Պաղտատը դրաւելու, բայց, բանակը եւ ժողովուրդը զէնք ունին։ Ցանուն Աստուծոյ կռուինք», կամ՝ «Պուշին մարմինը փոչիին մէջ պիտի քաշքշենք», Նման երգերով խռովալիկնեը զաղտնաբար կը ծախուին։

ՍԱՐՍԷԼի մէջ է, որ կառուցուեցաւ առաջի–քաղդէացիներուն առաջին եկեղեցին Եւրոպայի մէջ։ Մկրտուած է Ս. Թովմաս Առաքեալ եւ կրնայ 700 հոգի ընդունիլ։ Համայնքը 10–էն 16 հազար կը նկատուի։

ԻՄԱՆԻԹէ, համայնավար օրթոերթը ինքզինք սպառնալիքի տակ կը նկատէ եւ դրաւոր դիմած է Շիրաքի եւ առաջարկներ ներկայացուցած պաշտպանելու համար մամուլին բազմազանութիւնը։ Օրինակ, կ'ուզէ որ արգելք հանդիսանայ մամուլի թղթատարի սակերուն յաւելումին։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՈՒՐԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13

Նախատօնակ Տեառնընդառաջի։

Ժամը 16·30–ին, երեկոյեան ժամերգութիւն կը կատարուի, որու աւարտին Տեառնընդառաջի Նախատօնակ, Անդաստան եւ Մոմավառութիւն տեղի կ'ունենան։

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14
ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

Տօն քառասնօրեայ գալստեան Քրիստոսի ի տաճարն

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։

կը պատարագէ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆԾ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

Այսօր գերեզմանօրհնէք կը կատարուի վարիչեան Շրջանին գերեզմանատուներուն մէջ հանգչող եկեղեցականներուն համար։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «D. Missakian» de Sevran Livry

REPAS

TETOUYOV KEUFTES

Le samedi 14 février à 20h30

à la Maison de CBAF
17, rue Charles Péguy,
93190 Livry Gargan

Réservations avant le 10 février

auprès de Madeleine : 01 43 83 87 68
ou Nilva : 01 42 36 33 73

Nous vous attendons nombreux.

*
**

La Section «SOSSE MAYRIG»
de MARSEILLE
organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09

— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

*
**

Date à retenir

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
organise un

G A L A
AU PROFIT DES ECOLES

Samedi 13 mars
au PACI d'Issy-les-Moulineaux

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ–ԼԻՈՆ

ՈՒՐԲԱԹ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13

Երեկոյեան ժամը 16–ին կը կատարուի ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋԻ Նախատօնակ, Անդաստան եւ Մոմավառութիւն։

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14
ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

Առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի խորանին վարագոյրը բաց։

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՉԱՔԱՐԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷԼ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ ՁՈՐՍ ՄԱՆԱՒԱՃԻՒՂԵՐՈՒ ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԵԿՈՑԹԸ

կը մասնակցի. –
ՆԱԻԱՄԱՐԴ պարախումբը։
Փառք Շանօ, Մարտ 13, ժամը 20·30–ին։

Fabriqué & Distribué par CEPOVETT S.A
150, ancienne route de Beaujeu - GLEIZÉ BP 421
69653 VILLEFRANCHE / SAÔNE CEDEX
Tél : 04 74 62 47 00 - Fax : 04 74 68 20 09 - Em@il : stk@stk.fr

Aidez les Arméniens d'Irak

Depuis la fin de la guerre, la guéilla et les attentats persistent en Irak, et visent même le siège du CICR (Comité International de la Croix Rouge), qui malgré tout, poursuit sa mission sur place.

Les besoins spécifiques des 30 000 Arméniens d'Irak ne peuvent être comblés par l'aide internationale. C'est à la diaspora de leur venir en aide.

Les Croix de Secours arméniennes ont lancé une collecte de fonds pour les Arméniens d'Irak: 60 000 dollars ont déja été réunis aux Etats-Unis.

Les Arméniens de France doivent se mobiliser pour :
— RECONSTRUCTION DES ECOLES ARMENIENNES A BAGDAD, MOSSOUL, BASSORA, KIRKOUK ET ZAKHO
— RECONSTRUCTION DE L'HOSPICE ARMENIEN DE BAGDAD,
— RECONSTRUCTION DES STRUCTURES ARMENIENNES...

Envoyez vos dons à

la Croix Bleue des Arméniens de France
17, rue Bleue — 75009 Paris
Chèques libellés à l'ordre de «CBAF — Collecte Irak»

ԼՈՑՍ ՏԵՍԱԾ Է

աշակերտներու, ուսանողներու, թատերասէրներու եւ մասնագէտներու համար

ՄԷԿ ԱՐԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱՏԵՐԿԱՇԱՐ–Ի
Ա. Բ. ԵՒ Գ. ՀԱՒԱՐՆԵՐԸ

Հրատարակութիւն՝
Հայ Թատրոնի Ընկերակցութեան / Փարիզ

Խմբագրեց՝
ՍԱՐԻ ՑՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Մասնակցութեամբ՝
ԺԻՐԱՑՐ ԶՈՂԱՔԵԱՆԻ

Առաջին անգամ ըլլալով ի մի են բերուած՝ Ա. Աբովեանց, Գ. Սունդուկեանց, Յ. Պարոնեան, Թլկատինցի, Վ. Թէքէեան, Ց. Օշական, Կ. Զարեան, Գ. Մահարի, Զ. Մ. Որբունի եւ շատ ուրիշ ժամանակակից հեղինակներու
40 ՄԷԿ ԱՐԱՐ ԹԱՏԵՐԿՆԵՐԸ

Ամբողջական չարքի արժէքը (3 հատոր)՝ 45 եւրօ։

Ստանալու համար դիմել՝
LIBRAIRIE ORIENTALE H. SAMUELIAN
51, rue Monsieur le Prince, 75006 Paris
Tél. : 01 43 26 88 65

ՀԱՅՐԱՏԻ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

ՀԱՅՐԱՏ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS

TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70

COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ցրաւճառ : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ

Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)

247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 11

MERCREDI

11 FEVRIER

2004

LE NUMERO: 1 €

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·878

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20·878

ԹՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻՆ ՅԱՅՏՆԱԲԵՐՈՒՄԸ՝ ՄԷԿՈՒ ԿԷՍ ՄԻԼԻՈՆ ՀԱՅ ԱՆԱՏՈԼՈՒ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱԾ Է...

«Թէրճիման» օրաթերթը Փետրուար 9-ի թիւին ամբողջ մէկ էջը յատկացուցած է Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչման հարցին։ Կը ճշդէն մինչեւ իսկ ԱՄՆ մեկնողներու ճամբորդական ցանկերը։ Ու կ'ըսէ. «ԱՄՆ-ու եւ մխիթարական դիւաններու համաձայն, 644 հազար 900 Հայ Անատոլու վերադարձած է»։ Բոլորն ալ յայտնի են եղեր ամէն մէկ քաղաքի տուեալով։ Պրպտեր են նաեւ թէ քանի՞ Հայ մեռած է հիւանդութեան պատճառով։ Ու բոլոր այդ տուեալներով հասեր են մէկուկէս միլիոնի...

Անատոլուի մէջ գանազան պատճառներով մահացածներու թիւը 80 հազար է, ըստ նոյն աղբիւրին։ Այդ տարիներուն, կ'ըսուի թէ հնդկական կրիւը միայն Հնդկաստանի մէջ 20 միլիոն զոհ պատճառեր է, Անատոլուի մէջ մէկ միլիոն, եւ այլն։ Այս բոլորը կան եղեր հայկական աղբիւրներու մէջ, բայց ոչ ոք առնոց անդրադարձեր է մինչեւ այսօր։

Ե. Հալաչօղլու այնքան ինքնավստահ է որ անվարան կը յայտարարէ թէ այս «նորադոյն» արդիւնքներուն ամփոփուելիք հատորով Թուրքիա վերջապէս կը փրկուի 80 տարուան այս մտահոգութենէն որ ցեղասպանութեան խնդիրն է։ Ի՞նչպէս չըլլայ։ «Ոչ միայն զրպարտանին, այլեւ հաշիւներու յենող պատմութիւն մը» սեղան կը բերեն։ Հրապարակուելիք հատորը շուրջ 150 էջ պիտի ըլլայ, 50 էջ փաստաթուղթերու բաժինով մը։

Ե. Հալաչօղլուի յայտնաբերումներուն վրայ կ'աւելնան Հայերու գործած չարիքներն ալ. «Մխայն Արեւելեան Անատոլուի մէջ 518 հազար հոգի բնաջնջած են»։

«Թէրճիման»ի երեք լրագրողներուն կողմէ կատարուած ընդարձակ զրոյցին վերջին մասին նիւթ կ'ըլլայ Թուրքիոյ անդամակցութիւնը Եւրոպական միութեան. Ե. Հալաչօղլու յոյս չունի այդ ուղղութեամբ։ Կ'ըսէ թէ նոյնիսկ կիպրական հարցը լուծելու պարագային հաւանական չէ նկատեր նման հեռանկար, քանի որ Կիպրոսէն եառք Թուրքիոյ դէմ պիտի դրուին Եգէականի կղզիներուն, ալեւի – սիւննիներու, Լազերու, Քիւրտերու հարցերը եւ Հայերու ցեղասպանութիւնը։

Լրագրողներու այն հարցումին թէ ի՞նչ է Եւրոպական միութեան ընել ուզածը, Ե. Հալաչօղլուի պատասխանը լաւագոյն արժէքը կ'որոշէ կատարուած աշխատանքին։ «Պատմութեան պետական հիմնարկին» տնօրէնը կ'ըսէ. «Եւրոպան սա մի-ջոցին Սեւրը կը կիրարկէ, ըստ իս։ Տեսէ՛ք 1914 Փետրուար 18-ին համաձայնագիր մը ստորագրուեցաւ Ռուսաստանի, Օսմանեան կայսրութեան եւ Եւրոպայի միջեւ, Հայերու առընչութեամբ»... Իսկ քանի մը տող վարը, անհրաժեշտ հաստատում մը. «Ես կը չանամ տեղեկացնել, պարզապէս որպէս պատմաբան»։

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՊԱՅԹՈՒՄԻՆ ԵՐԿՈՒ ՀԱՅ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

Մոսկուայի մեթրոյին մէջ Փետր. 6-ին տեղի ունեցած պայթումին երկու Հայ վիրաւորներէ զատ կան երկու մահացած Հայեր ալ։ Մէկը Լյովա Խաչատրեանն է, 22 տարեկան, միւսը 31 տարեկան Յասմիկ Մելքումեանը։

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 9 / 10)

Ի. ԱԼԻԵՒ ԿՈՂՄՆԱԿԻՑ ՉԷ ՓՈԽԱԴԱՐՁ ՉԻՋՈՒՄԻ

Եռօրեայ պաշտօնական այցէն ետք Մոսկուայէն Բաքու վերադարձին Ադրբեջանի նախագահը Ի. Ալիեւ յայտարարած է թէ զարգացողեան բանակցութիւններու մէջ ինք կողմնակից չէ փոխադարձ զիջումներու։ Ան ըսած է թէ միջազգային օրէնքը եւ իրաւունքը իրենց կողմն են եւ չսապելով զիջումներ ընելու պէտք չունին։ Թելադրած է համբերատար ըլլալ ու սպասել։

Ադրբեջանի նախագահը կարգաւորման նոր առաջարկներ կ'ակնկալէ Մինսկի խումբէն։ Արդէն կոչ ըրած է նախագահութեան երեք երկիրներուն որ աշխուժացնեն իրենց ջանքերը։ Իր համոզումով Մինսկի խումբին համար քայլեր առնելու շատ լաւ պայմաններ ստեղծուած են Ետրոպական խորհուրդի խորհրդարանական վեհաժողովին եւ Փէր Կարթոնի տեղեկադիրներով։

*
**

ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻ ԶԻՆՈՒՈՐԻ ՑԱՆՁՆՈՒՄ

Փետրուար 9-ին կարմիր խաչի միջազգային կոմիտէին օժանդակութեամբ ադրբեջանցի զինուրական մը յանձնուած է իր երկրին իշխանութիւններուն։ Ցանձնումը կատարուած է Երասխաւանի ու Նախիջեւանի միջեւ գտնուող չրջանին մէջ։

*
**

ՄԻՆԱՍ ԱԻԵՏԻՍԵԱՆԻ ՏՈՒՆ – ԹԱՆԳԱՐԱՆԸ

«Լինսի» հիմնարկին միջոցներով նորոգուած է նկարիչ Մինաս Աւետիսեանի Ջաջուռի տուն – թանգարանը։ 1988-ի երկրաշարժէն վնասուած թանգարանին նմոյշները մինչեւ այսօր պահուած են անոր հարազատներուն մօտ ու չուտով պիտի փոխադրուին նորոգուած չէնքը։ Հիմնական նորոգութեան ենթարկուած են նաեւ Գիւմրիի «Վարդան Աճէմեան» թատրոնի չէնքը, Աւետիք Իսահակեանի եւ Ցովհաննէս Շիրազի տուն – թանգարանները։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ Ձայնասփիւռի կայաններու գործադուլը կը չարունակուի երկու չաբաթ է եւ ամէնէն աւելի կը տուժեն Ֆրանս-Ինֆոյի, Ֆրանս-Ինթերի եւ այլ կայաններու ունկնդիրները։ Ռատիօ-Ֆրանս 50 կայան ունի երկրին մէջ եւ 610 լրագրող ու 4000 հերթական աշխատակիցներ։ 2004-ի իր պիւտճէին է 517 միլիոն Եւրօ։ Ներկայիս, ձայնասփիւռի աշխատակիցներու պահանջն է որ իրենց աշխատավարձերը նոյնանան հեռատեսիլի լրագրողներու աշխատավարձերուն հետ։ Եւ այս երկարող տագնապին վրայ աւելցաւ հեռատեսիլի Ֆրանս 2 կայանի կոպիտ սխալը, Փետրուար 3-ին, Փիւիէի առթիւ։ Փետր. 10-ին, մթնոլորտը չատ ծանր էր։

ԼԱԶԱԿԻ հարցը կը չարունակէ զբաղեցնել Ֆրանսայի կրթական հաստատութիւնները, հակառակ անոր որ օրինագիծը կը քուէարկուէր Փետր. 10-ին։ Ամէն տեղ, ամէն օր, նոր կարգադրութիւններ կան։ Այսպէս, Թանի մէջ (Հօրէնի նահանգ) 12 տարեկան Թրքուհի մը որ կը մերժէր լաչակը հանել, դպրոց կը փոխէ եւ նոր դպրոցին մէջ, Ակադեմական Հսկողութեան համաձայնութեամբ լաչակ պիտի կրէ բակին մէջ եւ հանէ դասարանը...։ Ամէն պարագայի մէջ, օրէնքը քիչ մը աւելի խառնակութիւն պիտի ստեղծէ, մանաւանդ կրթական նախարարին անտեղի արտայայտութիւններուն պատճառաւ։ Սկիզբը դէմ էր օրէնքին, զոր ստիպուեցաւ չարաղրել եւ խորհրդածութիւններ ալ կցել։ Ազգային ժողովին մէջ ալ, նախագահ Ժ. – Լ. Տըպրէի դլխաւոր պարտականութիւնն է լուծել Լիւք Ֆէրին։ Մեծամասնութեան մէջ, ԻԻ. Տէ. Էֆ.-ը (Ֆր. Պայրու) օրինագիծը չէր քուէարկեր։

ՍԱՐՔՈԶի, Փետրուար 9-ին, Սթրազպուրկ գնաց եւ այցելեց Հօթփիէրի Թրիւֆօ վարժարանը, որ մէկն է այն 23 վայրերէն, ուր Ներքին նախարարը դիմած է նահանգապետերուն, որպէսզի ազդու միջոցներու ձեռնարկեն յանցագործութեան դէմ։ Նախարարը չեչտը դրած է դլխաւորաբար աշակերտներու բացակայութեան վրայ։ Հարկ է նախ ծնողքին լուր տալ, ի պահանջել հարկին՝ նաեւ ոստիկանութեան։

ՖՐԱՆՍԱՑի ճաշարանատէրերը պարտին վերջնապէս հրաժարիլ Թ. Վ. Ա.ի նուազումէն (5,5%, ինչպէս փոքր ձեռնարկները, փոխանակ 19,6%ի), հակառակ անոր որ Շիրաքի ընտրապայքարի խոստումներէն մէկն էր։ Փետր. 9-ին, Շիրաք խոստովանեցաւ որ Գերմանիոյ հետ տարակարծութիւնները կը մնան, բայց եւ այնպէս կը խոստանայ խօսակցութիւնները չարունակել։

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ նախարարին մէկ արտայայտութիւնը, որու արձագանգած էր Լը Մոնտ, բաւական աղմուկ հանած է, քանի խոտոր կը համեմատի իր պաշտօնին հետ։ Արդարեւ, Տոմինիք Փերպէն, Փետր. 8-ին, պատասխանելով թերթին երկու լրագրողներուն, կ'ըսէ.– «Ուսումնասիրութիւն մը ընթացքի մէջ է դիտնալու համար որ ի՞նչ կ'ըլլան դատական հետեւանքները հատուցման պարագային»։ Այլ խօսքով, փիւիէ կրնայ լաւ ընդունելութիւն գտնել Վերաքննիչ Ատեանին մօտ, եթէ ընդունի յանցանքը եւ հատուցում կատարէ քաղաքապետութեան։ Բաւական ծանրակշիռ հարց մը, ըստ որուն Արդարութեան նախարարութեան կը պատկանի Վերաքննիչ Ատեանին պաշտպանութեան հարցը։ Եթէ աղմուկէն, Արդարութեան նախարարութիւնը անմիջապէս հերքած է, լրագրողներու երեւակայութեան վերագրելով այդ խօսքերը։ Բայց, լրագրողները կը պնդեն եւ երրորդ լրագրող մըն ալ կը վկայէ։

ՊԻԵՐ-ԱՆԴՐԷ ՇԻՐԱՔ, երկար վարանումներէ ետք, ինչպէս կը խոստովանի Լա Մոնթաներ թերթին մէջ, որոշած է անդամ մը եւս ներկայանալ իր յաջորդութեան համար, որպէս ընդհանուր խորհրդական Գոռէզի։ Այդ պաշտօնին դըլուխն է 1979-էն ի վեր։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆի մեթրոյին պայթումին զոհ գացած մեռեալներու վերջնական թիւը 40 է եւ Փետրուար 9-ն ալ սուգի օր հռչակուած էր երկրին մէջ։ Քննու-

(Շար.ը Դ. էջ)

Ժ. ՇԻՐԱՔ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՑ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

Թրքական լրատուական ներկայի դլխաւոր նիւթը կիպրական հարցին կարգաւորման տեղդուած բանակցութիւնները կը կազմեն։ Անգարա ամէն քան կ'ընէ Եւրոպացիներու պայմանները յարգելու, խնդիրը լուծումի մը յանգեցնելու համար, որպէսզի Եւրոպական միութեան անդամակցութեան բանակցութիւնները սկսելու թուական մը կարենայ ունենալ։

Մամուլը լուրերու բաժինէն զատ քաղաքական մեկնաբանութիւններով, տեսակէտներով, վերլուծումներով ալ կ'արտայայտուի նիւթին մասին։ Քաղաքական իշխանութեան մօտիկ շրջանակներ, լրագրողներ այն պատկերը կը գծեն որ Եւրոպայի համար բաւական հասունցած է Թուրքիան անդամ ընդունելու գաղա – վարը ու չատ հաւանական է որ թուական մը տրուի։

Այդ սպասումին մէջ Ֆրանսայի նախագահ Ժ. Շիրաքի կարեւորագոյն դէր վերապրող դրութիւն մը ստորագրած է «Մխլէյէթ» օրաթերթի (Փետրուար 10) խմբագիրներուն կիւնէրի ձըվսօղլու։ Կ'ըսէ թէ տարեվերջին Թուրքիոյ անդամակցութեան բանակցութիւնները հասմար թուական ճշդելուն որոշիչ գլխաւոր դէմքը Ֆրանսայի նախագահն է։ Կը թուի այն պարագաները որոնք Ժ. Շիրաքը հակադրած են Անգարայի. առաջինը ցեղասպանութեան ճանաչումին պատճառով Ֆրանսական ուղղաթիռ չգնելու Թուրք կառավարութեան որոշումն էր, երկրորդը Եւրոպական միութեան անդամ ընդունելու հարցին առընչութեամբ Թուրք վարչապետին սպառնական չէչտը, երրորդը՝ կրօնական ցուցանշանները դպրոցներու մէջ արգիլելու որոշումը։

Լրագրողը կը դրէ թէ Անգարա ամէն միջոցի կը դիմէ նախագահ Շիրաքի հետ յարաբերութիւնները վերստին ջերմացնելու համար։ Կը չահարկէ ԱՄՆ-ու պաշտպանական համակարգչին մինչեւ Էսպիւնեներու նախընտրութեան հեռանկարները։ Իսկ Եւրոպայի մէջ Թուրքիոյ Թուական տալու կողմնակիցներն ու ընդդիմացողները դրեթէ հաւասար ճակատներ կը կազմեն։ Որպէսզի Թուրքիա ընդունելի նկատուի, հարկ է Ֆրանսա ու Գերմանիա մխասին Թեր արտայայտուին։ Այլ խօսքով՝ եթէ Գերմանիոյ ներկայի իշխանութիւնը չարունակէ զործի գլուխ մնալ ու նախագահ Շիրաքի հետ Թուրքիոյ յարաբերութիւնները ջերմացնել կարելի ըլլան, Թուրքիա փափաքելի Թուական կրնայ ունենալ։

Ի՞ՆՉՊԷՍ Կ'ԱՊՐԻ ԱՐՑԱԽԸ

Տասը տարի անցաւ 1994–ի հրադադարէն ի վեր որ եթէ հմնովին վերջ չդրաւ, ընդմիջեց Արցախեան պատերազմը: Երկիրը կ'ապրի զրեթէ բնականոն առօրեայով մը, չնայելով սպիացնել տնտեսական, հոգեկան վէրքերը: Անշուշտ, դիւրին չէ ըլլալ միջազգային հանրութենէն չճանչցուած պետութիւն, ունենալ յետպատերազմեան ամէն տեսակի խընդիրներ ու ճգնիլ բարելաւել առօրեան:

ԼՂՀ վարչապետ Անուշաւան Դանիէլեան իրեն հետ Դաւիթ Միքայէլեանի կատարած հարցազրոյցին («Հայաստանի Հանրապետութիւն», Յունուար 24) կը խօսի այս վիճակին զանազան երեսակներուն մասին. կը թուէ եղածները, յետպատերազմեան համար փափաքելիները, նպատակները, դժուարութիւնները:

Առաջին յիշեցումը այն է որ պատերազմին զրեթէ 80%–ով քանդուած էր երկրին տնտեսութիւնը: Անկէ ի վեր բարեփոխումները տեւելով հանդերձ, ձեռք բերուածը հեռու է վիճակը կատուկ կերպով չհկելու առաջադրանքէն: Այս հաստատումէն եռք վարչապետ Ա. Դանիէլեան կ'ըսէ որ զինքը մտահոգող էական կէտերէն մէկը այն է թէ զարգացման կեդրոնի մէկը այն է թէ զարգացման կեդրոնի մէկը այն է թէ զարգացման կեդրոնի

ՎԱՂԱՆՑԱՅԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

ՄԱՀՎԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Ջնջեցին մեր ընկերները: Դե ասա՛ ինչպես չհավատայ մարդ, որ ամեն ինչ կա՝ ամեն ինչ կարելի է, ամեն ինչ հնարավոր է, ամեն ինչ թույլատրելի է, ամեն ինչ ներելի է, ամեն ինչ ներելի է, ամեն ինչ ներ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՃՆՈՂԱԿԱՆՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԼԸ ՓԼԷՍԻ. – Տիկին Հերմինէ Գասաֆեանէ 100 եւրօ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Հերմինէ Գասաֆեան 100 եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր ծնողաց՝ Սարգիս եւ Մարիամ Սելբեկեանի յիշատակին:

(Շար. ա. էջէն)

թիւնը թէեւ արդիւնք չէ տուած, բայց պուտինի համար Չէչէններու գործն է եւ փետրուար 8-ին ալ կրկնած է. – «Ռուսաստան չի բանակցիր ահաբեկիչներուն հետ, կը մաքրագործէ»: Կարգ մը թերթերու համաձայն, մեռելներու թիւը 100-էն աւելի է:

Ռիբկինի անհետացումը, օրէ օր աւելի խորհրդաւոր բնոյթ կ'առնէ եւ կարելի չէր պիտնալ, փետրուար 10-ին, թէ ո՞ղջ է, թէ մեռած: Կ'ըսուի նաեւ թէ սպառնալիքներէ վախցած, կրնայ տեղ մը ապաստանած ըլլալ: Իր կուսակցութիւնը ֆինանսաւորուած էր Բերեզովսկիի կողմէ, որ քաղաքական ապաստան գտած էր Անգլիա: Մոսկուայի մէջ, նախ Արդարադատութիւնը որոշած էր «մարդասպանութեան» համար քննութիւն բանալ, ապա փոխած է «անհետացումի»:

ՊՈՒՇԻ յայտարարութիւնները, փետր. 8-ին, հեռատեսիլի էն-Պի-Սի կայանէն, ըստ որոնց Իրաքի պատերազմը անհրաժեշտութիւն մըն էր, որովհետեւ ուրիշ կարելիութիւն չկար, չեն համոզած մամուլը, որ ծանր յարձակումներու դիմած է: Նիւ-Եորք Թայմզ կը գրէ թէ Ամերիկացիներու մեծամասնութիւնը կը դանէ թէ պատերազմ մղելու արդարացումները սխալ տեղեկութիւններու վրայ հիմնուած էին: Թերթը դեռ կ'աւելցնէ. – «Այլ հարց մըն ալ կայ ընտրական այս շրջանին: Պէտք է գիտնալ, թէ Պուշի կառավարութիւնը, որ կ'ուզէր Իրաքի վրայ յարձակիլ Սեպտ. 11-էն առաջ, չբխեղաթիւրե՞ց տեղեկութիւնները վախցընելու համար Գոնկրէսը եւ հանրային կարծիքը:

ԱԼՊԻՐ ՄԱԿԱՐԵԱՆ, Տարեցներու Միջազգային Դաշնակցութեան նախագահը հարցազրոյցի մը մէջ Ֆիկարոյի (փետր. 9) դիտել կու տայ որ Ֆրանսայի մէջ, տարեցներու ձայնը չի լսուիր, մտիկ ընող չկայ: Ինչ կը վերաբերի տօթին, կ'ըսէ թէ միշտ յապաղումի մէջ ենք: Կը խորհի որ լաւագոյն ձեւը տարեցները իրենց տունը պահելն է, որպէսզի չխզեն կեանքին հետ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ՝ ժապ վէրժէս, որ չորս օր անցուցած է փայլին, կարմիր Ամերներու նախկին քերդը, հանդիպած է Ֆիլօ Սանֆանի, նախկին նախագահը ժողովրդավար Գամպուչէայի, որու վարչակարգը պատասխանատու է 1·7 միլիոն Գամպոճցիներու մահուան 1975-էն 1979 եւ վախ ունի որ կրնայ դատուիլ եւ վերժէսի դիմած է իր պաշտպանութեան համար: Այդ դիմումը եղած է յանուն «հին բարեկամութեան մը»: Ֆիլօ Սանֆան կը խոստովանի որ մինչեւ 1978 լուր չէ ունեցած Փօլ Փոթի դործած ահարկու ջարդերէն: «Ֆիկարոյի» տուած հարցազրոյցին մէջ, կ'ըսէ թէ պէտք չէ նաեւ անտեսել Ամերիկացիներուն ըրածը: Ի վերջոյ, ամբողջ պատասխանատուութիւնը կը թողու Փօլ Փոթի վրայ (մեռած 1998-ին):

ԳՈՆԻԱՑԻ փլած չէնքին աւերակներուն տակէն, չաբաթ մը յետոյ, կարելի եղած է երկրորդ անգամ ըլլալով 24 տարեկան ողջ կին մը գտնել: Օր մը առաջ ալ պատանի մը գտնուած էր: 11 յարկանի չէնքը փլած էր քաղաքին կեդրոնը:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՈՒՐԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13
Նախատօնակ Տեառնընդառաջի:

Ժամը 16·30-ին, երեկոյեան ժամերգութիւն կը կատարուի, որու աւարտին Տեառնընդառաջի Նախատօնակ, Անդաստան եւ Մոմավառութիւն տեղի կ'ունենան:

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14
ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ
Տօն քառասնօրեայ պալատեան Քրիստոսի ի տաճարն
Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆԾ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

Այսօր գերեզմանօրհնէք կը կատարուի վարիզեան Շրջանին գերեզմանատունեաց մէջ հանգչող եկեղեցականներուն համար:

SOUIRB YAKOB-LIHON

ՈՒՐԲԱԹ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13
Երեկոյեան ժամը 16-ին կը կատարուի ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋԻ Նախատօնակ, Անդաստան եւ Մոմավառութիւն:

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14
ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ
Առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի խորանին վարագոյրը բացէ:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

UGAB

Offre d'emploi

L'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille cherche secrétaire à mi-temps. Compétences bureautique et bonne connaissance langue arménienne.

Ecrire :

U G A B
327, boulevard Michelet,
13009 MARSEILLE

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères,
75006 PARIS

ACCROCHAGE 2004

... Peintures ... Peinture

Du 15 janvier au 15 mars

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

GALA POUR LES ECOLES ARMENIENNES

LE SAMEDI 13 MARS à 20 heures 30

au P. A. C. I.

23, avenue Victor Cresson, 92130 Issy-les-Moulineaux

avec **Marten YORGANTZ — YERSO**

Le groupe LAVACH

La troupe de danse YERAZ

Réservations au : **01 53 34 18 18**
et auprès des sections de la Croix Bleue

Aidez les Arméniens d'Irak

Depuis la fin de la guerre, la guéilla et les attentats persistent en Irak, et visent même le siège du CICR (Comité International de la Croix Rouge), qui malgré tout, poursuit sa mission sur place.

Les besoins spécifiques des 30 000 Arméniens d'Irak ne peuvent être comblés par l'aide internationale. C'est à la diaspora de leur venir en aide.

Les Croix de Secours arméniennes ont lancé une collecte de fonds pour les Arméniens d'Irak: 60 000 dollars ont déja été réunis aux Etats-Unis.

Les Arméniens de France doivent se mobiliser pour :
— RECONSTRUCTION DES ECOLES ARMENIENNES A BAGDAD, MOSSOUL, BASSORA, KIRKOUK ET ZAKHO
— RECONSTRUCTION DE L'HOSPICE ARMENIEN DE BAGDAD,
— RECONSTRUCTION DES STRUCTURES ARMENIENNES...

Envoyez vos dons à

la Croix Bleue des Arméniens de France

17, rue Bleue — 75009 Paris

Chèques libellés à l'ordre de «CBAF — Collecte Irak»

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «D. Missakian» de Sevran Livry

REPAS

TETOUYOV KEUFTES

Le samedi 14 février à 20h30

à la Maison de CBAF

17, rue Charles Péguy,
93190 Livry Gargan

Réservations avant le 10 février

auprès de Madeleine : 01 43 83 87 68
ou Nilva : 01 42 36 33 73

Nous vous attendons nombreux.

*
**

La **Section ASTRIG**

organise une

SOIREE DANSANTE

Animée par l'Orchestre C H I R A Z

au profit de son école

le **Samedi 13 mars**

à partir de 20 heures 30

Espace «Charles Aznavour»
à Arnouville-lès-Gonesse

Renseignements et réservations :
01 39 85 93 40 ou **01 39 85 05 71**

*
**

La Section «SOSSE MAYRIG»
de MARSEILLE
organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09

— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

*
**

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԿԱՊՈՒՑ ԽԱՉԻ ՁՈՐՍ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒ ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Կը մասնակցի. –
ՆԱԻԱՍԱՐԴ պարախումբը:
Փառք Շանօ, Մարտ 13, ժամը 20·30-ին:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 12
JEUDI
12 FEVRIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթաւոյ առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·879 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20·879

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

Ի Ր Ա Ք

ՅԱՋՈՐԴԱԿԱՆ ՈՃՐԱՓՈՐՁԵՐ

ՄՕՏ 100 ՄԵՌԵԱԼ ԵՒ ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐ

Երեքշաբթի եւ Չորեքշաբթի, Փետր· 10–ին եւ 11–ին, յաջորդական անձնասպանական ոճրափորձեր ծանր հետեւանքներ ունեցան։

Երեքշաբթի, 55 մեռեալ եւ 70 վիրաւորներ կային Թակարդ կառքի մը պայթումէն Իսքանտարիայի ոստիկանատան ածղեւ։ Պայթումը պատահած էր, երբ հարիւրաւոր անձեր խռնուած էին ոստիկանատան առջեւ, արձանագրութեան համար ոստիկանութեան չարքերը։ Ըստ հաւաքուած բազմութեան, արարքը հետեւանք էր հրթիռի մը, զոր ամերիկեան օդանաւ մը արձակած է Պաղտատէն 50 քիլոմեթր հարաւ գտնուող այս չիլի թաղամասին վրայ։ Հարիւրապետ Ապտէլ Ռահմանի համար Թակարդ կառք մըն է որ պայթած է։ Կը բացատրէ.– «Կառքը պայթեցաւ երբ փողոցը բազմութեամբ լեցուած էր։ Եկած էին արձանագրութեան նոր ոստիկանութեան չէնքին մէջ։ Զոհերու մեծ մասը թեկնածուներ են»։ Ամերիկացի պինտորականներու համաձայն ալ կառքի մը պայթումի հետեւանք է։ Առենչ մը ի վեր արդէն, իրաքցի ոստիկանները թիրախ են կեռիլլային։ Ոստիկանապետ՝ Իլրահիմ համաձայն, արդէն 600 ոստիկան սպաննուած է, ոճրափորձերու կամ դործողութիւններու ընթացքին։

Չորեքշաբթի առաւ ալ, զրեթէ նոյնքան մահացու ոճրափորձ մը դործուած է Պաղտատի մէջ իսկ, իրաքեան նոր բանակի զօրահաւաքի գրասենեակին առջեւ։ Առաջին տեղեկութեանց համաձայն 36 մեռեալ կար եւ բազմաթիւ վիրաւորներ։ Այս անգամ ալ, Թակարդ կառք մըն է որ պայթած էր։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Լ.Ա.Զ.Ա.Կի վերաբերող, բայց աշխարհականութեան պիտակը հագած օրինագիծը քուէարկուեցաւ Փետրուար 10–ին լայն մեծամասնութեամբ, քանի ընկերվարականները մերացան մեծամասնութեան։ Այսպէս, օրինագիծը 494 ձայն ստացաւ թէ եւ 36 դէմ (12 ԻՒ – ԷՄ – ՓԷ եւ 14 համայնավար)։ 31 երեսփոխաններ ալ ձեռնպահ մնացին, դլխաւորաբար ԻՒ – ՏԷ – ՀՖ։ Այս առթիւ, Ժ. Փ. Ռաֆարէն դրնուեց «հանրապետական երկխօսութիւնը զոր ապրեցան», քանի այս բնաբերով, աւելցուց, Հանրապետութիւնը եւ աշխարհականութիւնը աւելի ամրապնդուած են։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ վաստակաւորները գործադուլի դիմեցին, Փետրուար 11–ին, բողոքելու համար Փերպէնի նոր օրինագիծին դէմ, որ նոյն օրը կը քուէարկուէր Ազգային ժողովին կողմէ։ Ընկերվարականները վճռած են դիմել Սահմանադրական Խորհուրդին եւ նոյնիսկ բերանացի բացատրութիւններ տալ Խորհուրդին անդամներուն առջեւ, լինչ որ չատ հաւանական չէ։ Ընդդիմադիր չարժումը անանապետութենէ մէջ (Շարժ)։ 43 մեռեալ կայ եւ երեք վերապրող, ծանրօրէն վիրաւորուած։ Ըստ պարսկական Օդանաւային Կազմակերպութեան, օդաչուն ուզած է ստիպողաբար էջք կատարել, նախքան ջախջախուիլը։

ՅՈՐԴԱՆԱՆի Ապտալլահ Թագաւորը եւ Սուրիոյ Պաշար էլ – Ասատ նախագահը նոյն աաեն հասած են էլ – Վեհատայի ամբարտաւին առաջին քարին պեռեղումին արարողութեան, որ հազիւ հինդ վայրկեան տեւած է։ Հանդիպումը դէպքի բնոյթ առած է, քանի երկու ղեկավարները տարի մըն է որ չէին տեսնուած, մինչ մէկը (Յորդանան) ամերիկամէտ էր, միւսն ալ զօրավիդ էր Իրաքի։ Երկուքն ալ միասնաբար Դամասկոս զացած են շրջանակելու համար իրենց խօսակցութիւնը։ Էլ – Վեհատայի ամբարտակը հին ծրագրի մը իրագործումն է, ծնունդ առած է 1953–ին։ Կը գտնուի Եարմուքի վրայ, երկու երկիրներու սահմանագլուխին, բայց, ռազմավիտական հարց մըն էր (Եարմուքը Յորդանան պետը կը թափի, որ իր կարգին կը միանայ Թագաւորիկ լիճին, Ջուրի գլխաւոր աղբիւրը Իսրայէլի)։

ԳԱԶԱՑԻ ՄԷՋ իսրայէլեան բանակին մէկ գործողութեան ընթացքին, 8 Պաղեստինցիներ սպաննուած են։

ՎՐԱՍՏԱՆի նորընտիր նախագահը՝ Սահակաշվիլի Մոսկուա զացած է, ուր կը փորձէ վստահութիւն ներչնչել Ռուսաստանի, ոչինչ պիղելով։ Պուտինի հետ խօսած են ռուսական զօրքի քաշուելուն եւ Չէչէնիոյ հարցին մասին, առանց անտեսելու Թիֆլիսի արտաքին քաղաքականութիւնը։ Ուսանողներու առջեւ խօսք առնելով, ըսած է.– «Վրաստանը Ռուսաստանը դուրս չքշեց, ինք է որ ամէն լինչ ըրաւ կորսնցնելու համար իր աղեղնութիւնը չրջանին մէջ։ Ռուսաստան Սուխումին կը ամբակոծէր, երբ Ամերիկացիք ցորեն եւ դրամ կու տային մեզի։ Այնուհետ, երախտապարտ ենք»։

Ռիբկին, Ռուսաստանի նախագահական ընտրութեան ընդդիմադիր թեկնածուն որ չաբաթ մըն է անհետացած էր, դտնուեր է Կիեւ, Փետրուար 10–ին։ Ցայտարարեր է, որ չէ հասկցած ծագած իրանդումը իր անհետացման չուրջ։

ՓԱՓՐԻԿ ՏԻՎԻՃԵԱՆ յայտարարած է էվ – Սէ – Ի կայանէն որ Նիքոլա Սարքոզի կրնայ ԻՒ – ԷՄ – ՓԷ–ի լաւ նախագահ մը ըլլալ։ Շատ տաղանդ ունի եւ Ֆրանսան պէտք ունի այդ տաղանդին։ Ըստ իրեն, քանի որ ժիւիէ յայտարարեց թէ կը քաշուի, ԻՒ – ԷՄ – ՓԷ–ին համար բախտ մըն է տաղանդներ ունենալ։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆԵՐՔԻՆ նախարարը յայտարարած է Ազգային ժողովին առջեւ, Փետրուար 10–ին, որ 2004 Յունուարին 1190 օտարականներ, որոնք անկանոն վիճակի մէջ էին ետ դրկուած են, մինչ որ 36%–ի յաւելում մըն է բաղդատմամբ նախորդ տարուան նոյն չրջանին։ «Երբ ամէն լինչ կանոնաւոր է, կ՚ըսած է Ն· Սարքոզի, բարի եկան Ֆրանսա, երբ կանոնաւոր չէ, ետ կը դրկուին»։

ՌԱՏԻՕ – ՖՐԱՆՍԻ լրագրողներու դործադուլին, որ Փետրուար 11–ին հասած էր իր 16–րդ օրուան, միացան Ռատիօ – Ֆրանս – Ինթէրնասիոնալի լրագրողներն ալ։ Բոլորին պահանջը նոյնն է, նոյնացում իրենց աշխատավարձերուն հետ տեսիլի լրագրողներու աշխատավարձերուն հետ։

ԼԻԲԻԱ այլեւս քոլորէն ընդունելի երկրի մը վերածուած է։ Պէրլուսքոնի տեսակցութիւն մը ունեցած է Քատաֆիի հետ եւ քանի մը օրէն ալ Թ· Պլէր Լիբիա կ՚երթայ։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՂԱՐԱԲԱՂԸ ԿԸ ՄԵՐԺԷ ՏԱՐԱԾՔՈՎ ՓՈԽԱՆԱԿՈՒՄԸ

ԼՂՀ Արտաքին գործերու նախարար Ա–չոտ Ղուլեան մեկնաբանելով Հայաստան – Ադրբեջան երկաթուղիին բացումին փոխարէն կարգ մը չրջանակներ վերադարձնելու Փ· Կարթոնի գաղափարը, ըսած է Թէ նման հարցի քննարկում հակամարտութեան լուծումի միւս կարեւոր հարցերէն անջատ, կը հակասէ Ղարաբաղի ժողովուրդին չահերուն։ Ան չեշտած է որ այդ տարածքները Լեռնային Ղարաբաղի եւ անոր բնակչութեան ապահովութեան բաղկացուցիչ մասերն են։

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 10 / 11)

ԵՐԵՍՓոԽԱՆ Թ· ՄԱՆԱՍԵՐԵԱՆ ԿՐՆԱՑ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԻԼ

ԱՄՆ–ու մէջ ձերբակալուած Հայաստանի երեսփոխան Թաթուլ Մանասերեան մեղադրուած է երախայ առեւանգելու, նաեւ զէնքով կամ այլ առարկայով յարձակում գործելու յանցանքներով։ Այդ մեղադրանքներով կարելի չէ զինք ազատ արձակել։ Եթէ մեղադրանքը հաստատուի, կրնայ մինչեւ չորս տարուան դատապարտուիլ։ Է· Մանասերեան կը գլխաւորէ Սան Պէրնարտինոյի մեկուսարանը։ Լոս – Անճըլըս ապրող քոյրը տեղեկացուցած է Թէ առողջական հարցեր ունի։ Նախապէս ըսուած էր Թէ երեսփոխանը ձերբակալուած է մօրը հետ ԱՄՆ ապրող իր զաւկին խնամակալութեան հարցով։

***

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԱՍԻՆ ՆՈՐ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ

Մինսկի խումբին Ռուսաստանի նախագահը Եուրի Մերզլյակով Ադրբեջանի նախագահին Մոսկուա այցին առընչութեամբ ըսած է Թէ խումբին նախագահները նոր առաջարկներ կը պատրաստեն, սակայն անոնք կարգաւորման չեն վերաբերիր, այլ բանակցութիւններու հոլովոյթը կազմակերպելու։ Ըստ ռուս նախագահին, կողմերը պէտք է հրաժարին լուծումի ամբողջական եւ աստիճանական տարբերակներէն։ Ան ըսած է Թէ լաւագոյնն է չմման եղրեր գտնել բանակցութիւններու օրագրին մասին։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ ՀԱՐՑԱԶՐՈՒՅՑՆԵՐԸ ԿԱՐԴԱԼ ԿԱՐԵԼԻ Է ՀԵՏԵՒԵԱԼ ՀԵՏԱՅԻ ԹԻՒԵՐՈՎ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ
ՀՀ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀ
ԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ
ՀՀ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐ
ՀՀ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ՏԵՂԱԿԱԼ
ՀՀ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ԱՌԱՋԻՆ ՏԵՂԱԿԱԼ
ՀՀ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ԱՌԱՋԻՆ ՏԵՂԱԿԱԼԻ ԱՌԱՋԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ
ՀՀ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ՏԵՂԱԿԱԼԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ
ՀՀ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ՏԵՂԱԿԱԼԻ ՕԳՆ

ՏԿԼՈՐ ՀԱՒԵՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Գիւղը, ուր ես եմ ծնուել, գտնւում է Ախալցխա լերան դիմաց: Կարող եմ վըստահեցնել ձեզ, որ Ախալցխան ամենագեղեցիկը մեր գիւղից է երեւում: Բայց այսօրուայ պատմութիւնս լերան մասին չէ, աւելին՝ տկլոր հաւերի:

Ամէնքս որ մեր գիւղ գալուց երկու բառնում կարող էք վստահ լինել. նախ կը հիանաք Ախալցխով, եւ կը տեսնէք ու կը լսէք գիւղի զուարճախօս մարդկանց ու նրանց պատմութիւնները:

Դե՛հ, տէրեմն գնացինք, բարեկա՛մ:

Սա մեր միւղի կենտրոնն է՝ գիւղամէջը: Գիւղի ծերերը գիւղամիջի կէտն են: Ծառերի տակ չարքով նստած, բեղերն են ոլորում, չիբուխ քաշում ու խօսում անցած – գնացած բաներից: Պապս էլ է այնտեղ: Շատ չմօտենանք, թէ չէ կը տեսնի, կը բարկանայ, որ դպրոցից յետոյ փոխանակ տուն գնալու, գիւղամիջում պարապ թափառում եմ: Ու ձեռնափայտով տուի ցոյց կը տայ տան ճանապարհը...

Եկեղեցու փողոցով ներքեւ իջնենք ու թեքուենք աջ: Սա Մացոյենց տունն է: Հըրե՛ն, էն էլ Մացոն: Զբաղուած է ամենալուրջ ու պատասխանատու գործով. արագ է քաշում: Գիւղացու համար ճըմեռուայ պարզ նախապատրաստութիւն է եղածը: Մացոնի դէմքն օղու աստիճանը յաճախակի որոշելու «անհրաժեշտ փորձերից», թերեւս աւելի նպատակայարմար է դրել՝ գիւղի կիզիչ արեւից, կարմըրել է:

Եթէ յիշողութիւնս չի դաւաճանում, նրա հսկայական կարմիր քիթը բառական աչք էր ծռուած: Նայենք: Այո՛, չեմ սըխալուել: Կիսաճաղատ գլուխ, ուրախ աչքեր, հոգին էլ պարզ ու զուլալ՝ իր քաշած օղու նման, անշուշտ, մինչեւ որոշ աստիճան:

Արագը ծորում է մանանայի պէս, աբեւը դենթիում է, քանմէկ հաւ բակում քուլուլ են անում, կեանքը հրաշալի է...

Զրկնած – աւլած բակեր, ծառի հով, նստարան, վրան էլ թաղի կնանիք գիւղի կայծակնային նորութիւնները արեւածաղկի սերմի հետ չրթում – թքում են: Թեմաները բազմազան են: «Լուրջ ու խնդրայարոյց» հարց է օրինակ, թէ Ամերիկան «ընչի՞» է քիթը խոթել Վիետնամի»:

– Ա՛յ աղջկերք, Վիետնամը մի կողմ, էս մեր Բրեժնեւի չանան ասում են պըլաստիկ են դրել:

– Ապրի՛ արեւդ, պլաստիկ ա, չաո խօսալուց էլ թուլանում – կախւում ա: Պէտք ա միշտ ձգել:

– Տօ մենակ չանա՞ն: Տարիք կայ, բան կայ, տարիքդ որ եկաւ, ամէն բան էլ կը թուլանայ: Դու հա՛ ձգի...

– Կնանի՛ք, ինչ մ'ուզէք ասէք, բայց աշխարհքի մէջ մեր Կարէն Դեմիրճեանից տեսքով – չնորհքով մարդ չկայ: Մեր գեղի կողմերն էլ չի դալիս, մի գնամ կո՛ւչա նայեմ:

– Էս վերին թաղերում էլ «չոմալան» հիւանդութիւնն ա կպել հաւերին: Կոտորում են խեղճ հեյուանները:

– Ա՛յ աղջի, ինչ ես ասում, ունեմ – չունեմ քանմէկ հատ հաւ ունեմ: Մացոյիս ճուածեղը տը պակասեց, լինձի կը մօրթի: Գնամ, հիմա պրծած կը լինի, սեղանը գցեմ:

Մացոն աւարտել էր օղու գործը, թերմածք – վրուէը լցրել հոգի մէջ իբրեւ պարապտանիւթ, օդին ամբարել, պահեստուրել եւ, արդիւնքից գոհ, նստել ծըխում ու նայում էր մայրամուտին:

– Ա՛յ կնիկ, ընչի՞ ուշացար:

– Մացո՛ ջան, խօսքով էի ընկել, հիմա հացը կը դնեմ:

Կերան: Պատկեցին քնելու:

– Էս տեղաշորն էլ էնքան սառն է որ:

– Տեղաշորը սառն է, մի քիչ մօտ արի: Բրեժնեւի չանան ա թուլացել, դու՞ ընչի ես հեռու պառկում...

– Ա՛յ կնիկ, Բրեժնեւի՞ն ընչի յիշեցիր էս գիշերուայ կէսին:

– Աղջկերքն էին ասում: Մէկ էլ ասում էին, որ վերին թաղերում «չոմալանը» հաւերին հնձում ա: Մերինների՞ն բան չլինի... Ես ամէն օրուայ ձուածեղը տեղը պահեմ, ոչ մի տեղդ էլ չի թուլանայ...

– Էլի գժուեց էս կնիկը...

Առաւօտեան Յասմիկը դուրս էր եկել բակ, ամէն օրուայ պէս ջրկնում – աւլում էր: Մէկ էլ ի՛նչ...

– Մացո՛, զարթնի՛, տուններս քանդուե՛ց...

Քանմէկ հաւ՝ սատկած – ընկած, որը հողամասում, որը բակի այս ու այն կողմում: Մարդ ու կին հարայ – հրոցից, լաց ու կոծից յետոյ որոշեցին, որ հաւերը տանեն թաղիեն առուն:

– Մացո՛, արի էս հաւերը փետրենք, չորս – հինգ հատ լաւ բարձ կը լինի:

– Ա՛յ վնիկ, ժլատութիւնդ բռնե՞ց, գիւղացիքին վրաներս խնդացնել էս տալու: Ո՞վ է տեսել սատկած հաւը փետրեն:

– Ախր, սատւմ էի աղջկայ օժիտի բարձերը սրանցով դուրս կը գար...

– Լաւ, ներս բեր մարդ – մուրդ չտեսնի:

Մացոն ու Յասմիկը մէկ – մէկ փետրահան արեցին, հաւերն էլ տարան լցրեցին առուի ջրում՝ չուն ու առնէատէ բառին:

Խաղաղ երեկոն էր իջել գիւղի վրայ: Հանգիստ խշխշում էին բարդիները:

Մեր վերնէն ճաշակած, հարբած հաւերը, սթափուելով՝ կամաց – կամաց ուշք են գալիս ու եաեւ – եաեւ, օրօրուելով, դառնում դէպի տուն: Քանմէկ տկլոր հաւ չորրալով, անտանակ որդիների նման վերադառնում են «հայրենի օջախ»...

– Մացո՛, հաւերին քշի հաւարուն, ամբողջ գեղով խայտառակ էղանք:

Ա՛յդ աղմուկ – աղաղակը, մերկ հաւերի չքերթը, կչկչոցն ու ղողոցը լսում է Մացոյենց հարեւան Վլվլ Կոլյան: Մականունից յայտնի է, որ արադախօս Կոլյայի համար գիւղով լուր տարածելը «սրբազան պարտականութիւն» է: Իմանալով եղելութիւնը եւ երդուեցրով, որ բերանը փակ կը պահի, Կոլյան հեծնում է իր հեծանիւը...

Կէս ժամից գիւղը ամենայն մանրամասնութիւններով ապահովուած էր Մացոյենց հաւերի փլուզ ուտելու, հարբելու, աղջկայ օժիտի համար փետրուելու եւ առուի ափից տկլոր վերադառնալու մասին:

Մացոն ու Յասմիկը մէկ ամիս գիւղամէջ չէին երեւում...

Սիրելի բարեկա՛մ, սա իմ պատմութիւնն էր մեր գիւղի ու գիւղացիների, մեր նիստ ու կացի եւ տկլոր հաւերի մասին: Հիմա Մացոն չկայ: Զկայ նաեւ Կոլյան: Յասմիկն էլ՝ էսօր – էգուց: Զկան գիւղամիջում կարզով նստած իմ պապերը. կարզով եկան – անցան: Կայ մեր գիւղը, նրա դիմաց Ախալցխա լեռը՝ մեր լացի ու ծիծաղի լուռ վկան...

Տար ինձ այստեղից, բարեկա՛մ, չէ որ մի քանի թաղ այն կողմ մեր տունն է, ուր տատս է նստած թթենու ստուերում, ուր ծնողներս են երիտասարդ, սեւահեր, ուր եղբայրներս են խաղում աւազի վրայ...

Տա՛ր ինձ այստեղից: Եթէ մի փոքր էլ մնամ, էլ ինձ չես դանի գիւղի փոշոտ փողոցներում, էլ ինձ չես պոկի մեր տան թթենուց:

Գնամ, խրուեմ կեանքի կեղտի մէջ, քարշ տամ ապրելիք մի քանի օրս ու ետ դառնամ գիւղամիջում չիբուխ ծխող նախնիներիս, ձեռնափայտով մեր տան ճամբան ցոյց տուող պապիս, կանաչ չալն ուսին գցած, թթի ծառի չուաքում նստած տատիս եւ քե՛զ, իմ հայրենի գիւղ ու մանկութիւն:

Ետ դառնամ ու հանգիստս գտնեմ ձե՛ր մէջ, ձեր թեւերի վրայ:

ԸՆԾԱՆՈՒԼԻՐ ԱՐՂ. ԲԱՐԱՄԵԱՆ

«Սիոն»

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՀԵՏ

«ՋԱՐՄԱՆԱԼԻ ԱՇԽԱՐՀ»

(Հեղինակ՝ Ս. Ք. ՋԱՆԳՈՒ)

Պոլիս – 2003

ԼԵՒՈՆ ՇԱՒՈՑԵԱՆ

Պոլսահայ գրականութեան հանրապետական չրջանի երբեմնի ծանօթ բանաստեղծներէն մին է Ս. Ք. Զանգու, բուն անունով՝ Սարգիս Քէչեան, որ ծնած է Պոլիս, 1917–ին, Տարօնէն գաղթած ընտանիքի մը ծոցը: Շրջանաւարտ՝ ծննդավայրին կեդրոնական վարժարանէն, ան իր երիտասարդական տարիներուն հետեւակ մասնակից մը եղած է Վոսփորի ափունքին խմորուող գրական արդի այն չարժումին, որ Բ. աշխարհամարտէն կարճ ժամանակ յետոյ՝ հրապարակ պիտի հանէր քանի մը տիրական դէմքեր, ճամբայ հարթելով պոլսահայ ժամանակակից գրականութեան: Ա. Շահարչներու, Զաւէն Պիպեռեաններու, Ա. Ւետիս Ալիքսանեաններու եւ անոնց չուրջ համախմբուած գրամոլ «խեներ»ու սկսած չարժումն է այդ...

Իր ընկերներէն չատերուն նման՝ Ս. Ք. Զանգու եւս չուտ հեռացած է Պոլսէն: 1952–ին վերջնականապէս կայք հաստատելով Փարիզ՝ չարունակած է մասնակցութիւն բերել Լոյս Քաղաքի հայկական գրական կեանքին, մասնաւորաբար Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան չրջագծին մէջ: Իմ գրադրած է այս վերջնոյն երբեմնի «Արահետ» պարբերականը (1976 – 1986):

Ս. Ք. Զանգու գրեթէ բացառաբար խնկարկած է բանաստեղծութեան բազխին: 1951–ին Պոլիս հրատարակուած իր անդրանիկ փոքրածաւալ գիրքին («Մինչեւ լուսաբաց») յաջորդած հինգ մատեաններն ալ կ'ինկան չափածոյ գրականութեան իրեն սիրելի նոյն կաւածին մէջ: Շարքին ամենավերջինը, որ լոյս ընծայուած է Փարիզ, 1991–ին, եւ որ կը կրէ «Լուսաբացէն մայրամուտ» խորհրդանշական խորագիրը, չգեղ կողքի մը տակ ի մի կը ներչ իր քերթողական քառասնամեայ վաստակին ամբողջութիւնը:

Զանգու նկատուած է համեստ ու զուլուկ բանաստեղծ մը: Հզօր չունչն ու աւինքնագոհ թռիչքը պակսած են իրեն: Այնուհանդերձ, մնացած է գեղեցիկին ու վսեմին սիրահար հոգի մը, երբեմն կատիվէր սիրտ մը, «որուն բոլոր երգերը կը ձգտին նուիրական նպատակներու, վերասլաց գաղափարներու, վեր՝ ամէն տեսակ առօրեայ "տիտաքթիք" պայքարներէ», ինչպէս կը բնութագրէ զինք իր գրչի վաղեմի ընկերներէն մին՝ Երուանդ Կոպէլեան («Ռուլիս» ամսաթերթ, Պոլիս, Մայիս 1992): Իր մասին այլ տեղ մը կ'ըսուի, թէ «եղած է լաւատես գրող մը, առաջնորդուած վսեմ նպատակներով եւ գինուած՝ կամքի ուժով: Իր նշանաբանն է աշխատիլ, պայքարիլ եւ յաղթել այն բոլոր խոչընդոտներուն որոնք կը սպառնան մարդկային կեանքի բարօրութեան» (տե՛ս Սեդա Ծաղիկեան – Տէմիրճեան, «Սփիւռքահայ արդի գրականութիւն», Ա. հատոր, Ամերիկա, 1994):

Ըստ Հիլտա Գալֆայեան – Փանոսեանի «Պոլսահայ նոր բանաստեղծութիւնը» վերլուծական հատորին (1998, Անթիլիաս), Զանգու իր քերթողագիրքերուն մէջ «անցեալի արիւաւիրճներուն տոկացած Հայուն տոկունութիւնը կ'ընդգծէ, հայրենի երկրին եւ հողին կարօտը կ'ապրի եւ մանաւանդ՝ ազատօրէն հայրենիքի գովքը կը հիւսէ»:

Մինչ չատեր կրնային խորհիլ, թէ Զանգու իր կարապի երգն երգած է արդէն, Պոլսոյ «Արաս» հրատարակչատունը վերջերս հրապարակ հանեց փարիզաբնակ ծերունազարդ քերթողին նոր մէկ ժողովածուն, «Զարմանալի աշխարհ» խորագրով: Շուրջ 250 էջնոց գեղատիպ հատոր մը, որուն մէջ մէկտեղուած են բանաստեղծին սեփական արխիւին ոչ – տպագրեալ վերջին մնացորդները, – տասնեակ մը քերթուածներ, քանի մը արձակ էջեր, իր մասին դէս ու դէն երեւցած դրուագիներ, բայց մանաւանդ՝ ղրկուած թէ ստացուած նամականիներու ծաւալուն քաժին մը:

Գիրքին մէջ զետեղուած այն քանի մը բանաստեղծութիւնները, որոնք գրի առնուած են վերջին տարիներուն, կը մատնեն հեղինակին մօտ աճած այն վհատեցուցիչ յոռետեսութիւնը, որ իրականութեան մէջ խոտոր կը համեմատի Զանգուի քերթողութեան ընդհանուր մթնոլորտին:

Արդարեւ, երազ ու արեւ կը բուրէ ձի՛չդ 60 տարի առաջ (1944) Պոլսոյ «Պատկեր» ամսաթերթին մէջ երիտասարդ Զանգուի ստորագրած սա պարզունակ երգն անդամ.

Կը լսեմ երգը իմ աշխոյժ կեանքի,
Իմ ճիճո՛յշ կեանքի գարնան լուսաքաց.
Եւ այդ նորածագ արեւու լոյսով,
Կը տեսնեմ կեանքը սիրուն ու զուարթ:

Մինչ հիմա, ան տխրօրէն կը հառաչէ.

Ինչ շահեցայ այս աշխարհէն,
Ցաւ ու տանջանք ու տառապանք,
Անձայն եկայ, անշուշ կերթամ,
Թող մեկնիլս ալ՝ մարդ չիմանայ...:

Զոյգ մը քառեակներ, ահաւասիկ, որոնք յստակօրէն ցոյց կու տան՝ թէ թաւալող ժամանակը որքա՛ն բան կը փոխէ անհատին աշխարհահայեացքին, տրամադրութեան եւ ընդհանուր հոգեվիճակին մէջ: Երբեմնի լաւատեսութիւնն ու կեանասէր խանդը՝ տխրօրէն իրենց տեղը կը թողուն յոռետեսութեան եւ մահուան դաղափարին...:

⁂

Գրքին մէջ երեւցած արձակ էջերը զբաղական կարճաչունչ ակնարկներ են՝ նուիրուած Դանիէլ Վարուժանի, Բիւզանդ Թօփալեանի, Կարիկ Պատմաճեանի եւ դեղանկարիչ Զարեհ Մուրթաֆեանի:

Վարուժանի նուիրուած գրութեան մէջ ընթերցողը անդամ մը եւս վերահաստատ կը դառնայ այն անտպայ պայքարին, զոր կարդ մը խաւարամիտ չրջանակներ չղթայազերծած էին տաղանդաւոր քերթողին դէմ՝ անոր «Հեթ-ասիոս երգեր»ուն հրատարակութեան վաղորդայնին (1912): Զանգու կը գրէ.

– Զօհրապն ու Զարդարեանը մեծապէս կը գնահատեն իր գործը, բայց, դժբախտաբար գտնուեցան գրողներ, ինչպէս՝ Շիրվանզադէն, որ չվարանեցաւ պոռնկագիր անուանելու Վարուժանը...: Վարուժանի ցաւը մեծ էր: Իր հեռաւոր գրչեղբայրները չէին ճանչցած ու "մի ոմն Դանիէլ Վարուժան" էին որակեր զինքը: Նոյն մեղքը պիտի գործէր նաեւ Ւետիս Խահակեան: Այդ ցաւը աւելի խոցեց զինքը, որովհետեւ բանաստեղծ գրչեղբօրմէ մը կու գար:

Ու այս առթիւ, Զանգու կը մէջբերէ Ց. Ճ. Սիրունիի հեռեւեալ համոզիչ հաստատումը.

Վարուժան երբե՛ք կիրքը չերգեց. իր ամէնէն իրապաշտ բերքուածներն անգամ երբեմ տոփաճիճ չեն առթեր: Ճի՛շդ է, ան կինը կ'երգէ ու անոր մարմինը, բայց ան կնոջ մէջ չի փնտռեր տոփին ու կիրքը. ան հոն կը գտնէ կեանքին ու ըստեղծագործութիւնը:

Բանաստեղծ Բիւզանդ Թօփալեանի (1902 – 1970) մասին Զանգու կ'արտայայտուի իրրեւ անոր «սիրելի բարեկամն ու ընկերը»: Կը վկայէ՝ թէ «Արեւագալ»ի մեղմաբարոյ հեղինակը «խօսող մը չէր: Գործը կը նախընտրէր խօսքէն: Տարիներ, լծուած իր գործին, տուաւ իր հոյակապ «Անդաստան»ները, միշտ պատկերազարդ, զանոնք հասցնելով եւրոպական պարբերականներու աստիճանին, խնամուած եւ ճաշակաւոր»:

Նկարիչ Զ. Մուրթաֆեանի (1907 – 1980) մասին խօսելով՝ Զանգու կը հաւաստիացնէ թէ ան «վրձինին զուգընթաց, գըրչին ալ տիրապետող մէկն էր»: 1970–ին Փարիզի մէջ հրատարակած էր «Հայաստանի մէջ վրձինով ու գրիչով» խորագրեալ պատկերազարդ փոքրիկ հատոր մը, ուր տեղ գտած էին Հայաստան կատարած իր անդրանիկ այցելութենէն յա-

մեղող խանդավառ տպաւորութիւններէ: Ու հարց կու տայ· «Բայց ո՞ւրկէ այս գեղեցիկ հայերէնը: Աւելի վերջ միայն պիտի իմանայի որ, Մուրթաֆեան կու գար վենետիկէն, վենետիկեան Հայրերու շունչին տակ քրծուած ու տիրացած իր մայրենի լեզուին եւ անոր գաղտնիքներուն»:

Ինչ կը վերաբերի տարաբախտ բանաստեղծ կարիկ Պատմաճեանի (1947 – 1988, անյայտացած), ապա ան Զանգուի հարմար ըոյսի երգիչն է: «Լոյսի փնտռտուքը կարիկի մօտ հաւատամքի մըն է: Պէտք է որ մեր դարու մարդը իր ազատագրութեանը համար դուրս գայ խաւարէն, փշրէ ինչ որ արգելք է իր յառաջացման, հասնի լոյսին եւ վերջնական յաղթանակին»:

*
**

Հասած ենք արդէն ղրքին երրորդ եւ ամենածաւալուն գլուխին, որ նամակ – նիի բաժինն է եւ որ գրաւած է լրիւ 150 էջ: Այստեղ, հրապարակուած են Ս. Ք. Զանգուի կողմէ Գալուստ Խանենցի, Երուանդ Ազատեանի, Ատրինէ Տատրեանի, Թիլդայր Նայիլըի, Յակոբ Մոմճեանի, Նաղարէթ Պչտիկեանի, Սիլվա Գուրմճեանի եւ մտաւորական ուրիշ դէմքերու յղուած չուրջ 35 նամակները: Ասոնց կողքին, հրապարակուած են նաեւ՝ Հրաչ Զարդարեանէն, Զարեհ Որբունիէն, Պետրոս Զարոյեանէն, Բիւզանդ Վաղինակէն, Գ. Խանենցէն, Սեդա Տէմիրճեանէն, Ազան Տարօնցիէն եւ քանի մը ուրիշներէ Զանգուին հասցէագրուած 40-ի չափ նամակները ալ: Ղրկուած նամակներուն հնագոյնը կը կրէ 1977 թուականը, մինչ ստացուած նամակներուն մէջ՝ թուականը ետ կ'երթայ սոսկ մինչեւ 1971: Մնացեալ նամակներուն չափը մեծամասնութիւնը կը պատկանի 80-ական կամ 90-ական մեզի մերձաւոր թուականներուն:

Արդ, եթէ նկատի ունենանք այն պարագան՝ թէ Ս. Ք. Զանգու 40-ական թուականներէն իւ վեր գրականութեամբ կը զբաղի եւ ապահովաբար ալ նամակագրական կապեր մշակած էր զանազաններու հետ՝ ա՛յդ տարիներէն սկսեալ: հարցուցը մը կը դառնայ անխուսափելի, – ինչո՞ւ լոյսին կը տրուի լոկ վերջին երկու տասնամեակներուն գրուած (կամ ուրիշներէ ստացուած) նամակները, մինչ ո՛չ մէկ նամակի նմոյշ կը հրամցուի աւելի հին շրջանէն (գէթ 50-ական կամ 60-ական տարիներէն):

Պէտք է խոստովանիլ նաեւ, թէ հրապարակուած նամականին, իր ներկայ ձեւին մէջ, դժբախտաբար հեռու է հետաքրքրական ըլլալէ եւ առհասարակ՝ գուրկ է չահեկանութենէ: Պատճառն այն է, կը խորհինք, որ հեղինակը (կամ գիրքը կազմողները) վոյլթ չե՛ն ըրած արտօրն պառել ցորենէն ու նամականին պահել իր արժանի բարձրութեան վրայ, այլ՝ էջե՛ր ու էջե՛ր յատկացուցեր են սա կամ նա պզբին առիթով ստացուած ու յղուած ամէնէն սովորական եւ անշահ շնորհակալութիւններուն անդամ...:

Միւս կողմէ, անտես առնուած է «Նամականի»ներու յատուկ ամէնէն անգնահատելի աշխատանքը՝ համապատասխան ծանօթագրութիւններու գրառումը: Նամակները հրատարակուած են առանց որեւէ խմբագրական յղումի կամ ծանօթագրութեան, ինչ որ խոցելի գարձուցած է գանոնք՝ ընկալման եւ արծարծուած կարգ մը հարցերու պարզաբանման տեսակէտէն: Ի՞նչ չահեկանութիւն կը ներկայացնէ «Պ. Զարոյեան»է կամ «Օննիկ Սարգիսեան»է գրուած նամակ մը, եթէ մերօրեայ (կամ ապագայ) ընթերցողը ծանօթ չէ նամակագիրին ինքնութե՛ան անդամ...:

Այս քննադատական նշումները եզրակացնել կու տան, որ Զանգուի հրապարակուած նամակները ամիւռքահայ գրականութեան պատմութեան ուսումնասիրական տեսակէտէն օգտաշահ ու բաղձալի առարձ մը չեն յայտնիր բերել մեզի (ինչպէս կը թերեն՝ ա՛յլ հեղինակներու նամակները), այնուհանդերձ՝ մտածումի առաջնորդող որոշ երեւոյթներու առջեւ կը թողուն ընթերցողը:

Տանք քանի մը օրինակներ:

Այսպէս, իրանահայ բանաստեղծ Գալուստ Խանենց (1910 – 1998), որ ծանօթ եղած է իր սովետասիրական չեչոտած զգացումներով, 1996-ին Զանգուին յղուած նամակի մը մէջ գրեթէ կ'ողբայ·

«Որքա՜ն հզօր էինք մենք գրողներս, երբ գոյութիւն ունէր Սովետական Հայաստանը: ... Երեւանը լոյսի ծով էր, իսկ հիմա՝ խաւարի բաղաք: Ինչո՞ւ այսքան երկար ապրեցի, որ հզօր Սովետական Միութեան բայբայումը տեսնեմ»ֆ

Նոյն տարեթիւով գրուած այլ նամակի մը մէջ, Խանենց կը գանգատի որ իր հեղինակած նորատիպ մէկ քերթողագիրքը չուկայ չի գտներ Թեհրանի մէջ: Ան, դառնութիւն ունի իր գաղափարական հակառակորդներուն հանդէպ.

«Ինչպէս գիտէք, 1993-ին Լուսամուտը՝ բերքս ուածներիս ժողովածուն 600 օրինակով հրատարակեցի: Մինչեւ օրս՝ միայն 400 օրինակն եմ սրան – նրան տուել կամ ուղարկել նուէր: Ոչ մի օրինակ չի ծախուել: Այստեղի դաշնակցական մամուլը («Ալիք»), որին գիրք եմ ուղարկել, ստացումը անգամ չի գրել: Դաշնակցական գրախօսութ ունեցողները գիրքս չեն վերցնում ծախելու: Նրանց արգելուած է իմ գրածը կարդալ»...:

Դառնութիւն կայ նաեւ Բիւզանդ Վաղինակի (Հրաչեայ Տէր – Բարսեղեան, 1908 – 1986) նամակներուն մէջ: Ֆրանսահայ մամուլի այս երբեմնի աշխատակիցը, Մարսէյլէն 1985-ին կը գրէր·

«Փարիզի մէջ, գոնէ կրնանիք հանդիպիլ··· հայ գրողի մը, եւ երկու խօսք փոխանակել: Հո՛ս, Մարսէյլի մէջ, մէկը չկայ, որ գրէ ու գրականութեան մասին խօսի: Պետրոս Զարոյեանը ունիք, խեղճը 82 տարիներու բեռը ուսերուն, իր չորս պատերուն գերին եղած է: Չի կրնար փողոց ելլել, կը վախնայ ... փողոցէն, ծառերէն, հողէն, քարէն, օդէն, արեւէն: Ե՛ւ, ոեւէ մէկն ալ չերթար ետվը՝ հարցնելու համար թէ բաժակ մը ջուրի պէտք ունի՞ս Ինքն իր վրայ փլած տունի մը կը նմանի: Նոյն պարագան ևաեւ՝ կարապետ Փոլատեանինը»:

Հայաստան ներգաղթած նախկին փարիզաբնակ բանաստեղծ մը՝ Եդուարդ Աղամեան (ծնունդով՝ պոլսահայ, 1912 – 1991) գոհունակութիւն կը յայտնէ երեւանեան իր նոր կայքին համր եւ կը գրէ (1980 թ.)· –

«Այնքան գոհ եմ վիճակէս, այդ սպառող, ուծացնող փարիզեան պայմաններէն փրկուեցայ· ջերմութիւն կայ այս հողին վրայ···: Ի վերջոյ այդ ամենակուլ հսկան, որուն անունն է Լոյս Գաղաք, փարիզ, մեր ազգային տարողութենէն շատ վեր էր: Մեր երիտասարդութիւնը հիացաւ առանց իսկ զայն ըմբռնելու, իսկ մեր հասուն շրջանը սկսաւ տառապիլ այդ գունաւոր, խափուսիկ լուծին տակ»:

Բոլորովին ա՛յլ մտահոգութիւններ ունի երեւանէն՝ արձակագիր եւ լրագրող Շաքէ Վարդեան (այժմ՝ մահացած), որ 1986-ին գրուած նամակի մը մէջ դառն չեչտով կը յայտնէ իր խռովքը·

«Հարցնում ես, թէ ինչո՞ւ երբեւէ փաթիզ չեմ գալիս: Ի՞նչպէս գամ, երբ ոչ մի կազմակերպութիւն ինձ հրաւէր չի ուղարկում: Ֆրանսահայ Գրողների Միութիւնը ում ասես որ չհրաւիրեց, բայց իմ մասին մոռացաւ»...:

Իսկապէս «Զարմանալի՞ աշխարհ», պիտի հառաչէինք մենք եւս...:

Լ. Շ.

Հալէպ

ԱՅՍՕՐ ԱԼ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ Կ'ԱՆՏԵՍՈՒԻ

Գամպոճեան ցեղասպանութեան 25-ամեակը առիթ դարձած է պատասխանատուութիւններու, պատիժներու բաց մնացած թղթածրարին այժմէականացումին: Անհաւատալի է տեսնել որ մօտ երկու միլիոն զոհ պատճառած չարիքը, ոչ թէ

1915-ին, այլ 1980-ական թուականներուն (1975-1979), այլ խօսքով՝ երէկ, կրնայ մոռացումի ճամբան բռնել, առանց մարդ վրդովելու: Եւ ըսել որ ցեղասպանութեան կանխարգիլման, դատապարտումի միջազգային համաժողովներ, դիւտաժողովներ, ուխտեր, համաձայնութիւններ իրարու կը յաջորդեն աշխարհի այս կամ այն անկիւնին մէջ: Հաւանօրէն մարդկութեան պատմութեան մէջ սինիզմը ա՛յս կատարելութեան քիչ անդամ հասած է:

Գամպոճի մէջ կարմիր խմերներու մեծաւորները որոշեցին ու գործադրեցին 2 միլիոնով չափուած ցեղասպանութիւն մը· 1979-ին անոնց վարչակարգը տապալած ըլլալով հանդերձ, պատասխանատուները մինչեւ այսօր զերծ մնացած են ամէն հետապնդումէ: Անոնք նախ վայելած են Զինաստանի ու Արեւմուտքին նեցուկը: 1997-ին գամպոճեան կառավարութիւնը ՄԱԿ-էն օժանդակութիւն կը խնդրէ, որպէսզի դատավարութիւն մը կազմակերպուի: Բարդ բանակցութիւններէ ետք, անցեալ Յունիսին համաձայնութիւն կը գոյանայ: Այդ համաձայնութիւնը պէտք է վաւերացուի երկրին Ազգային Ժողովէն, սակայն, ընդդիմութեան մօտիկ նկատուած սենատքալիսթի մը սպանութիւնը պատճառ եղած է քաղաքական լարուած վիճակի մը ու վախ կը յայտնուի որ ՄԱԿ-ի հետ ստորագրուած համաձայնութեան վաւերացումը ուշանայ:

Սպասուած դատավարութեան ամբաստանեալներէն մէկը պիտի ըլլայ Եէնկ Սարի որ յանցաւոր վարչակարգին Արտաքին գործերու նախարարն էր: Ան այսօր խաղաղ կեանք մը կը վարէ Փնոմ Փէնի իր առանձնատան մէջ որ փշաթելերով չրջափակուած է, ուր ապահովութեան պաշտօնեաներ հսկողութիւն կը կատարեն:

Երկրորդ ամբաստանեալը պիտի ըլլայ Քիու Սամփան որ Գամպոճի նախկին նախագահն էր· այսօր 72 տարեկան է· երեք ամիս առաջ դիմած է տեղական ոչ-կառավարական կազմակերպութեան մը մէկ փաստաբանին որ պաշտպանէ զինք: Իսկ ցեղասպանութեան չարժումին գաղափարականին հեղինակը նկատուած Նուռն Զէա յայտնած է թէ դատարան կանչուելու պարագային ինք կրնայ իր պաշտպանողականը ընել:

Փօլ Փոթի 1998-ին մահէն ետք, չորս տարուան ընթացքին 1,7 միլիոն մարդու սպանութեան պատասխանատու գլխաւոր ղեկավարներու դասէն ողջ մնացած այս երեքը հանդարտ կեանք կը վարեն, վայելելով յարաբերական ազատութիւն մը: Տարօրինակը այն է որ Սամփան եւ Զէա որոնց բնակարանները կը գտնուին նոյն թաղին մէջ, մեծ յարգանք կը վայելեն տեղացիներէն: Պուտտայական կրօնաւորներ ալ յաճախ անոնց այցի կ'երթան պուտտայականութեան սկզբունքներուն մասին հարցումներ ուղղելու, հակառակ որ կարմիրը խմերներու չրջանին այդ կրօնքը խստիւ արգիլուած էր:

Այս երեքին հետ պիտի դատուի Քաինկ Քէքէն ալ որ քանոն է ներկայիս· ան ղեկավարած է ԽՍ 21 կոչուած չարչարանքի եւ հարցաքննութեան կեդրոնը ուր 17 հազար հոգի սպաննուած է:

Կայ թա Մոքն ալ որ նոյնպէս բանտն է, ըլլալվ նախկին հրամանատար մը:

Կարմիրը խմերներու ոճիրին այժմէականացումին մէջ կարեւոր դեր կատարած է նոյն այդ ճամբարին անունով պատրաստուած ժապաւէնն մը, «Էս 21, կարմիր խմերական մահուան մեքենան»–, որ ցուցադրութեան կը դրուի Ֆրանսայի մէջ եւ կոչուած է լուսաբեան պատը խորտակելու: Ինչ կը վերաբերի դատավարութեան, չատ անորոշութիւններ կան տակաւին: Կարմիր խմեր ղեկավարներու գլխաւորները կվ պնդեն թէ տեղեակ չէին կատարուած սպանդներուն: Կայ նաեւ անուղղակի մեղսակցութիւններու կարեւոր պարագան· երկրին չատ մը ղեկավարները իրենց անցեալին մէջ ծառայած են կարմիր խմերներու պատկանող կազմակերպութեան մը մէջ· այդպէս է պարագան, օրինակ, վարչապետին, Արտաքին գործերու նախարարին, Ծերակոյտի նախագահին: Նոյնիսկ թագաւորը օգնած է անոնց:

Կարմիրը խմերներու գործած ցեղասպանութեան դատը, եթէ օր մը յաջողի տեղի ունենալ, փրկարար արարք մը պիտի ըլլայ, բայց նոյն ատեն բաւական ցաւագին, ամբողջ գամպոճեան ընկերութեան համար:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍԻՐՈՑ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱՉԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

14

Ծղրիթի մը ճայնը կը պատռէ լռութիւնը: Ցամրկի քնքոյշ ծաղիկ մը կ'իյնայ ձեռքիս վրան:

– Թաթիչներդ սեւ են, երկար ու քաղցը ու կը պահեն նախանձով բիբերուդ բոցը աչքերէս, ան՛յշ աղջիկ, ցուցո՛ւր ինծի քու աչքերդ... Քու աչքերդ ահա կը չողան. իմ՛մ անունս խորը ինչպէս ցայգաթիթեռը կ'իյնայ բոցին մէջ... Աչքերդ մի փախցներ ինձմէ... Մի՛...

– Ես կը վախնամ արու նայուածքներէ, ես չեմ նայիր տղոց...

– Երիտասա՛րդ աղջիկ, ըսէ՛ ինծի քու անունդ... սիրոս անպատճառ կ'ուզէ քեզ կանչել քու անունովդ, քու անունդ իմ՛նչ քաղցր պիտի հնչէ չրթներուս վրայ... Իմ չրթներս մաքուր են ու բարի, եւ ես զայն կ'արտասանեմ ինչպէս քու եղբայրդ...

– Ոչ մէկ երիտասարդ տղու ես չեմ ըսեր անունս. դուն ուրիշներէն ի՛նչ աւելի ունիս ո՛ր... Մեր թաղին մէջ քեզի պէս աղաք չատ կան եւ բոլորը աչքերնին կը խոնարհեն, երբ ես կը նայիմ իրենց...

– Իսկ մեր թաղին աղջիկներէն ոչ մէկը աւելի գեղեցիկ է քեզմէ, երիտասարդ ու անոյշ աչքերով աղջիկ. չնորհ ըրէ՛ նայիլ աչքերուս եւ ես կը խոնարհեմ զանոնք... անունդ ըսէ՛ ինծի...

– Իմ չրթներս աւելի կոյս են քան քու ծաղիկիդ թերթիկը, որովհետեւ դու ահա կը համբուրես զանոնք...

– Երիտասա՛րդ աղջիկ, իմ բերանիս համբոյրը մաքուր է, ինչպէս գիշերուան ցօղը քու մազերուդ վրայ. ըսէ՛ ինծի քու անունդ, չա՛ր...

– Չար չեմ ես, բայց կը վարանիմ զայն արտասանել. կը վախնամ որ չես սիրեր...

– Ըսէ՛ միշտ, ես կը սիրեմ քու անունդ...

– Անունս Սիրարփի է, բայց եղբայրս Արփիկ կը կանչէ զիս. տուր ինծի քու ծաղիկդ:

– Մի՛ նեղանար, Արփի՛կ, որ դողդոջուն ձեռքերովս զայն անցընեմ պարեգօտիդ:

– Ո՛չ, մի՛ մօտենար ինծի. ես կը վախնամ, ըսի, արու ձեռքերէ. ծաղիկդ նետէ ինծի ու քեզի կը խոստանամ համբուրել զայն...

– Ա՛ռ:

– Ի՛նչպէս լաւ կը բուրէ, երիտասարդ տղայ, քու ծաղիկդ. եթէ զայն անցընեմ մազերուս, գիշերը բարձս պիտի հոտաւէտուի: Գիշե՛ր բարի, աղուոր տղայ, մի՛ ըսեր ինծի քու անունդ. կը վախնամ, որ երազիս մէջ արտասանեմ զայն, եղբայրս կը լսէ. անոր ձեռքերը ծանր են ու հասո եւ աչքերը քու աչքերուդ պէս կը չողան....

– Արփի՛կ, երիտասարդ անոյշ աղջիկ, ահա նայեցար աչքերուս ու կը ժպտունիս...

– Ո՛չ, սուտ կը խօսիս, ես չնայեցայ քու աչքերուդ, բայց անոնց բոցերը կ'արբեն աչքերս, ... Գիշե՛ր բարի, երիտասարդ տղայ...

– Սի՛րարփի ... Լսէ՛ զիս ... նայէ՛, գիշերը ինչ հանդիսական ու խռովիչ է...

– Ես չեմ ուզեր լսել քեզ, քու ձայնդ կը խռովէ զիս...

– Ըսէ ինծի, Արփի՛կ, թէ ո՞ւր է ձեր տունը...

– Ո՛չ, ո՛չ, ոչ մէկ երիտասարդ պիտի մեր պարտէզին ճամբան. մեր տունը կը նայի գետափին, իմ պատուհանիս առջեւը հասակագեղ տանձենի մը կայ ... Լուսնկան անոր գագաթէն կ'իյնայ բարձիս վրան...

– Ա՛հ, լուսնկա՛ն...

– Ի՛նչ կայ որ, այո՛, լուսնկան, երբեմն երբ ննջասենեակ կը մտնեմ զայն կը գտնեմ անկողնիս վրայ ծաւալուն... Գիշե՛ր բարի, երիտասա՛րդ...

– Կեցիր վայրկեան մըն ալ, աչքերդ ցուցուր ինծի...

– Գիշե՛ր բարի... քու ծաղիկդ պիտի անցընեմ մազերուս, պիտի ննջեմ ծաղիկդ մազերուս մէջ. ա՛հ, ի՛նչպէս կը բուրէ, չնչէ՛...

– Մօտեցիր ինծի...

– Ա՛հ, ո՛չ, ես կը վախնամ, դուն կըրնաս գրկել զիս իսկ իմ մէջքս այնքան փափուկ է...

– Վատահէ՛ մէջքդ բազուկներուս բարութեան, կը տեսնե՛ս, ես չեմ ցաւցըներ...

(Շար. 61)

ՓՈՐԱՆ ԾԱՂԿԵՁՍԱԿԻ
ՎԱՐԴՈՒՀԻ ՇԻՐԻՆԵԱՆԻ
ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹՒԻ

«Յառաջ»ի բարեգաւաճման կը նուիրեն.–

Տիկին Սաթենիկ Փիրէնկիւլեան 200 *եւրօ:*

*
**

Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան 100 *եւրօ:*

*
**

Ամահիա Գաւէզեան 50 *եւրօ:*

*
**

Պր. Գլակ Ղազարեան 50 *եւրօ:*

*
**

Նոյն տխուր առթիւ, Արփիկ Մխաքեան 100 *եւրօ կը նուիրէ Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (առանձ՝ «Յառաջ»էն):*

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14
ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

Տօն քառասնօրեայ գալստեան Քրիստոսի ի տաճարն
Ժամը 10–*ին պատարագ կը մատուցուի:*
կը պատարագէ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆԳ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ
Այսօր գերեզմանօրհնէք կը կատարուի փարիզեան Շրջանին գերեզմանատուներուն մէջ հանգչող եկեղեցականներուն համար:

*
**

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ–ԼԻՈՆ

ՈՒՐԲԱԹ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13
Երեկոյեան ժամը 16–*ին կը կատարուի ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋԻ Նախատօնակ, Անդաստան եւ Մոմավառութիւն:*

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14
ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

Առաւօտեան ժամը 10–*ին պատարագ կը մատուցուի խորանին վարագոյրը բաց:*

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՉԱՔԱՐԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19

Տօն է Վարդանանց Զօրավարացն Մեծին հազար երեսուն եւ վեց վկայիցն որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին:

Ժամը 10–*ին պատարագ կը մատուցուի:*

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆԳ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE
12-14, rue Saint-Bazile

YVES TERNON
Historien
Spécialiste des crimes contre l'humanité
Auteur de plusieurs ouvrages sur les génocides

et

CLAIRE MOURADIAN
Directeur de recherche au C.N.R.S.
Professeur à l'INALCO

présenteront et dédicaceront
Revue d'histoire de la Shoah
Le monde juif
Centre de documentation juive contemporaine
AILLEURS, HIER, AUTREMENT :
Connaissance et reconnaissance du
Génocide des Arméniens
ARMENIA
Vendredi 13 février à 20 heures

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères,
75006 PARIS
ACCROCHAGE 2004
... Peintures ... Peinture
Du 15 janvier au 15 mars

18e CYCLE DE LECTURES MISES EN ESPACES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS
Direction: ARBY OVANESSIAN
ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 18ՐԴ ՇԱՐՔ
կազմակերպութեամբ՝
ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՕՎԱՆՆԻՍԵԱՆ

■ **YEGHIA GASPARIAN**
CE QUI NOUS EST ARRIVE
ԵՂԻԱ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ
ՄԵՐ ԳԼԽՈՒՆ ԵԿԱԾԸ (1941)
Երկու Արարուած
Կիրակի, Մարտ 7, ժամը 16–ին
Dimanche 7 mars à 16 heures

■ **HAGOP OCHAGAN**
SANS TITRE
ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆ
ԱՆՎԵՐՆԱԳԻՐ* (1920)
* Անտիպ տարբերակ մը՝ յետ մահու, թիւրիմացաբար ԱՓԼՈՐԱՄԱՐՏԸ անուանուած խաղէն:
Երեք Արար եւ երկու պատկեր
Կիրակի, Ապրիլ 4, ժամը 16–ին
Dimanche 4 avril à 16 heures

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՕԹԱՆ
MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
57, Boulevard Jourdan, 75014 PARIS
M° Pte d'Orléans / Cité Universitaire
Մուտքը՝ 5 *եւրօ:*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret': 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

UGAB

Offre d'emploi

L'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille cherche secrétaire à mi-temps. Compétences bureautique et bonne connaissance langue arménienne.

Ecrire :

U G A B
327, boulevard Michelet,
13009 MARSEILLE

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «D. Missakian» de Sevran Livry

REPAS
TETOUYOV KEUFTES
Le samedi 14 février à 20h30
à la Maison de CBAF
17, rue Charles Péguy,
93190 Livry Gargan
Réservations avant le 10 février
auprès de Madeleine : 01 43 83 87 68
ou Nilva : 01 42 36 33 73
Nous vous attendons nombreux.

*
**

La **Section ASTRIG**
organise une
SOIREE DANSANTE
Animée par l'Orchestre C H I R A Z
au profit de son école
le **Samedi 13 mars**
à partir de 20 heures 30
Espace «Charles Aznavour»
à Arnouville-lès-Gonesse
Renseignements et réservations :
01 39 85 93 40 ou **01 39 85 05 71**

*
**

La Section «SOSSE MAYRIG» de MARSEILLE **organise**
un Voyage en Syrie/Liban
DU 18 AVRIL AU 1er MAI
De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai
avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09

— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՔՐԻՔԱԿԻ ԱԶԳԱՐԱՐ ԱՍԱՑԱԳԻՆ

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանառւք	125	(149,50)
Մեռնող	125	(149,50)

Բոլոր ազգերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% *Թ.Վ.Ա.: (տե՛ս. վաճառքի մէջ ընդհ. գումարը):*

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին վարչութեան:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ ԶՈՐՍ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒ ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԵԿՈՑԹԸ

կը մասնակցի.–
ՆԱԻԱՍԱՐԴ պարախումբը:
Փառք Շանօ, Մարտ 13, *ժամը* 20·30–*ին:*

ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՏԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Վերջերս Երեւանի մէջ հրատարակուեցան.–

1.– Վլատիմիր Պետրոսեանի
«ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ ԵՒ ՄԵՐ ԺԱՄԱՆԱԿԸ»

2.– Յովհաննէս Չիլինկիրեանի
«ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ (ԻԲՐ Թէ) ԶԳԻՏՑԱԾ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ»

4 լեզուներով՝ մէկ հատորի մէջ, հայերէն, թրքերէն, ռուսերէն եւ անգլերէն:

Այս գիրքերէն ունենալ փափաքողները նամակով մը կրնան դիմել եւ մենք սիրով կը նուիրենք եւ կ'ուղարկենք իրենց հասցէին:

Հասցէ՝
MAISON ROUPEN SEVAG
Domaine du Loup — LE VERDON - B
06800 CAGNES-SUR-MER — **FRANCE**

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13
VENDREDI
13 FEVRIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ _ ԹԻՒ 20·880 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20·880

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՒՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

ՔԷՐԻ ԿԸ ՅԱՌԱՋԴԻՄԷ, ՊՈՒՇ ԱՐԴԱՐԱՑՈՒՄ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Վիէթնամի նախկին հերոս, Մասաչուսէթսի կառավարիչը՝ Ճոն Ֆորպէս Քէրի (Քենըտիի հետ նոյն ակզբնատառերն ունի) կը չարունակէ յառաջդիմել նահանգէ նահանգ։ Այս յառաջդիմութիւնը պատճառ եղած է նաեւ որ իր մրցակիցներէն Ռէսլէյ Թրոյք քաշուի։

Քէրիի վերջին յաղթանակները տեղի ունեցան Վիրճինիա եւ Թէնըսի։

Քէրիի զինուորական պատուաբեր անցեալն ալ պատճառ է որ Պուշ եւ իր շրջանակը, հին թուղթեր քրքրեն, զինուորական անցեալ մըն ալ գտնելու համար ձորձ Պուշի, քանի կ'ըսուի թէ Ազգային պահակազօրքի չարքերը անցած է, խուսափելու համար պատերազմէն։ Սպիտակ Տան բանբեր Սքոթ _ Մք–Քլելան մանուլի ասուլիսը վերածած է Պուշի զինուորական անցեալի վառարանութեան (Փետրուար 10–ին) եւ ներկայիս ալ «պատերազմի նախարարի մը», քանակնեբու ղեկավար, որ զինուորական գետնի վրայ գրաւած է Իրաքը։ Դեմոկրատները, հմնուելով Ռոսթըն կլոպի հրատարակած տեղեկութիւններուն 2000–ին, հարց տուած են Պուշի թէ ի՞նչ միջամտութեամբ թէքսասի ազգային պահակազօրքը մտած է, 1968–ին 1972 – 1973–ին արխիւներու բաժինը եւ որեւէ ապացոյց չէ տուած, որ կատարած է զինուորական ծառայութիւնը, զոր պարտէր ընել։ Ամէն պարագայի մէջ, Պուշի կացութիւնը վայրկեան չէ եւ մամուլն ալ գինք չի խնայեր, մանաւանդ այն պահէն, երբ հասատուեցաւ թէ գանգուածային բնաջնջման զէնք չկար Իրաք։ «Նիւ _ Եորք Թայմզ» չէ վարանած դրելու թէ կը զատապարտէ նախագահին անկապ եւ հրեւանգի արդարացումները։ «Թայմզ» պարբերականն ալ կը կասկածի որ ձորձ Պուշ հաւատք ներշնչէ, որքան ալ փորձէ կրկնել թէ «լաւագոյն որոշումը տուած է այն ատեն ունեցած տեղեկութիւններու հիման վրայ»։ Խորքին մէջ, Իրաքէն ալ անդին, Պուշի ամբողջ հաշւեկշիռն է որ խնդրոյ առարկայ է։ Երբ Միսուրիի մէջ, կ'ըսէր թէ տնտեսութիւնը լաւ ճամբու մէջ է, Դեմոկրատները կ'առարկէին. _ «Ո՛վ կրնայ հաւատալ նախագահի մը, որ երեք միլիոն գործատուրկ ստեղծեց Ամերիկայի մէջ, երեք տարուան ընթացքին»։ Մնաց որ, եթէ հաստատուի որ Պուշ Ազգային Պահակազօրքի չնորհիւ փախուստ տուած է Վիէթնամէն եւ ուրեմն սուտ կը խօսի, քաղաքական գետնի վրայ, բաւական ծանրակշիռ պարագայ է։ Դիմացը կայ Քէրին, որ 24 տարեկանին, կամաւոր գրուած է որպէս ապագայ ծառայելու համար Վիէթնամ։

Երկու անգամ, հոն եղած է (1968 եւ 1969), հինգ ընկերները կորսնցուցած է եւ ստացած է բարձրագոյն հինգ չքանշանները ամերիկեան բանակի, որոնց 3–ը իր վիրաւորուելուն պատճառաւ, մինա երկուքն ալ յանդուգն քաջագործութիւններու։

Երկրորդ ամուսնութեամբ ալ, որպէս կողակից տունի մեծահարուստ այրին Հայնց աննդեղէնի կայսրութեան (500 միլիոն տոլար ժառանգած է), ինչ որ շատ օգտակար պէնք մը կը նկատուի։ 65 տարեկան, ընտրաժողովէ ընտրաժողով կ'երթայ օգնելու համար ամուսնոյն։

***

Հարցախոյզի մը համաձայն (Թայմ – Սի _ էն _ էն) ընտրողներու 60%–ը կը խորհի որ Քէրի իր պարտականութիւնը կատարած է իր երկրին հանդէպ, մինչ միայն 39%–ը նոյնը կը խորհի Պուշի նըկատմամբ։

***

Վիէթնամի պատերազմին (չուրջ 10 տարի), 2·5 միլիոն մեռեալ կար, որոնց մէջ 58 հազար Ամերիկացի։

***

Քէրիի թեկնածութիւնը վերջնապէս կրնայ ամրապնդուիլ, Մարտի սկիզբը, երբ յաղթէ ինը նահանգներու մէջ եւս, ինչպէս Նիւ _ Եորք, Գալիֆորնիա եւ Մասաչուսէց։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ պետական Ֆրանս 2 կայանին մէջ տեղի ունեցան փոփոխութիւններ, որոնք անխուսափելի էին, նախորդ օրուան, Փետր· 10–ի քուէարկութենէն ետք։ Լրագրողներու մեծամասնութիւնը բացասական պատասխանած էր այն երկու հարցումներուն որոնք կը վերաբերէին լրատուութեան անօրէնին եւ ժամը 20–ի լուրերու հաղորդման անձնակազմին։ Փետր· 11–ին, առաջինը՝ Օլիվիէ Մազրոլ իր հրաժարականը կու տար (պիտի մնայ մինչեւ Շըրջանային ընտրութիւնները), մինչ, ժամը 20–ի լուրերը հաղորդող Տաւիտ Փիւժատաս 15 օրուան համար կ'առակախուի։ Օլիվիէ Մազրոլ կ'ապահովէր «100 վայրկեան համոզելու համար» յայտագիրը, զոր պիտի չարունակէ մինչեւ Մարտ 21–ի ընտրութիւնները։ Փետրուար 11–ի առաւօտեան ժողովին, երկուքն ալ –Մազրոլ եւ Փիւժատաս_ չեն կրցած զսպել իրենց արցունքները։ Ցիշենք որ, Փետր· 3–ին է, որ Փիւժատաս յայտարարեց թէ ժիւրիէ կը քաշուի քաղաքական ասպարէզէն, մինչ ենթական ճիւղ հակառակը կ'ըսէր Թէ _ էֆ _ 1 կայանէն։ Միւս կողմէ, Ռատիօ–Ֆրանսի լրագրողներու դործադուլը կը չարունակուի եւ լուծում չի տեսնուիր։

ԿԻՊՐՈՍԻ բանակցութիւնները տեղքայլ կ'ընեն, առայժմ, թէեւ ըստ ՄԱԿ–ի յատուկ ներկայացուցիչին՝ Ալվարօ տէ Սոթոյի, խօսակցութիւնը «չինիչ» եղած է։ Անոնք, նախ առանձին տեսնուած էր Տէնքթաշի եւ Փափատոփուլոսի հետ, նախքան հանդիպման նախագահները։ Ծանօթ է, որ եթէ լուծում չգտնուի, Մայիս 1–ին, կղզիին միայն յունական մասը մուտք կը գործէ Եւրոպական Միութիւն։ Եւ այդ պարագային, Անգարա, որ 30 հազար զինուոր ունի Կիպրոս, ինքզինք կը գտնէ թեկնածու երկրի մը վիճակին մէջ, որ կը գրաւէ անդամ պետութեան մը հողամասը։

«ՓԵՐՊԷՆ 2 ՕՐԷՆՔԸ» քուէարկուեցաւ Փետր· 11–ին, Ազգ· Ժողովին կողմէ 340 ձայնով (Իւ· էմ· փէ· եւ Իւ· Տի· էֆ·)։

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ՎԵՐԱՀԱՍՏԱՏԱԾ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԱՍԻՆ 2001–Ի ԲԱՆԱՁԵՒԸ

Խորհրդարանի բոլոր կուսակցութիւնները միաձայնութեամբ վերահաստատած են Լեռնային Ղարաբաղի մասին 2001–ին ընդունուած բանաձեւ մը։ «Թէ՛ իշխանութեան գլուխ գտնուող, թէ՛ ընդդիմադիր կուսակցութիւնները համաձայն են որ Ղարաբաղի հարցը պէտք չէ չահարկուի ո՛չ ներքին, ո՛չ արտաքին քաղաքականութեան մէջ» ըսած է Հ· Յ· Դ· խմբակցութեան քարտուղար Հրայր Կարապետեան։ Արդարեւ, 2001–ին քուէարկուած բանաձեւով կ'ըսուի թէ Ղարաբաղի հակամարտութեան լուծումին համար սկզբունքով ընդունելի երկու տարբերակներն են Հայաստանի հետ միացումը, կամ Ղարաբաղի անկախութեան միջազգային ճանաչումը։

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 11 / 12)

ՄԱՀ ԱՐՋԱԿԱԳԻՐ ԲԱՂԻՇ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆԻ

Երեւանի մէջ, 82 տարեկանին մահացած է արձակագիր Բ· Յովսէփեանը։ Ծնած էր Գեղարքունիքի Արծուանիստ գիւղը, մինչեւ Ա· աշխարհամարտին զբաղած ուսուցչութեան պաշտօն վարած է այն գիւղին մէջ։ Վերադարձին, ուսանած է Երեւանի համալսարանին բանասիրական ճիւղին մէջ, 1950–էն պատասխանատու աշխատանք տարած է Հայաստանի Գրողներու միութեան, «Գրական Թերթ»ի եւ «Սովետական գրող» ամսագրի խմբագրութիւններուն մէջ։

Հեղինակ է վէպերու, վիպակներու, պատմուածքներու («Սերմնացանները չվերադարձան», «Դու հասկացա՞ր ինձ», «Սեւան», եւ այլն)։

ՌՈՒԲԻՆ Տ�էՐ _ ՄԻՆԱՍԵԱՆԻ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԴԻՒԱՆՆԵՐԸ ԵՐԵՒԱՆ ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ

Հայկական ազգային ազատագրական չարժումին ամէնէն ծանօթ դէմքերէն Հ·Յ·Դ· Բիւրոյի անդամ, Հայաստանի առաջին անկախութեան ներքին եւ պաշտպանական նախարար Ռուբէն Տէր – Մինասեանի (1881 – 1951) անձնական դիւանները փոխադրուած են Երեւան։ Այսուհետեւ կը պահուին Հայաստանի ազգային դիւանները մէջ։

Հոն կը գտնուին ծննդեան վկայականը, լուսանկարներ, նամակներ, անձնագրեր, պաշտօնական փաստաթուղթեր, կուսակցական թուղթեր, ընթերակները, իր ծանօթ գործին՝ «Հայ յեղափոխականի մը յիշատակերը» եօթը հատորնոց յուշագրութեան ձեռագրերը, մամուլին մէջ լոյս տեսած յօդուածները, եւ այլն։

Մինասեան աւարտած է էջմիածնի Գէորգեան ճեմարանը, ապա Մոսկուայի Լազարեան ճեմարանը եւ ուսումը չարունակած Ժընեւի համալսարանը։ Մանակցած է Արեւմտահայաստանի զանազան շրջաններու մարտերուն, _ Տարօն, Սասուն _, ապա անցած Կովկաս։ Խորհրդային կարգերու հաստատումէն ետք Զանգեզուրի ճամբով անցած է Պարսկաստան, անկէ Ֆրանսա· ապրած է Գահիրէ, Պաղեստին, Պէյրութ։

1951–ին մահացած է Փարիզի մէջ։

***

ԵՐԵՒԱՆՑԻ ՄԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԷՋ

Փետրուար 10–ին Թիֆլիսի մէջ ձերբակալուած է Գէորգ Ստեփանեան անուն 33 տարեկան երեւանցի մը որ քանի մը օր առաջ գողցած է Ազրբէջանի դեսպանատան մէկ ինքնաչարժը։ Ստանալով գողցուած ինքնաչարժը, դեսպանատունը յատուկ չնորհակալութիւն յայտնած է ոստիկանութեան։ Գ· Ստեփանեան, ձերբակալուած է հայեւրացական սահմանին մօտ։

***

ՀԱՐԻՒՐ ՀԱԶԱՐ ՏՈԼԱՐԻ ԹՄՐԵՑՈՒՑԻՉ ԳՏՆՈՒԱԾ

Ոստիկանութիւնը կարեւոր քանակութեամբ թմրեցուցիչ գտած է երեւանի բնակիչ, նախկին գատապարտեալ Ժորա Մալոյեանի մօտ։ Կը տեղեկացուի որ արժէքը աւելի քան հարիւր հազար տոլար է։ Դատախազութիւնը հետաքննութեան ձեռնարկած է։

---

173 երեսփոխան (ընկերվարական, համայնավար եւ երեք Իւ· էմ· փէ·) դէմ քուէարկած են, ինը երեսփոխան ալ ձեռնպահ մնացած են (հինգ Իւ· էմ· փէ· եւ չորս Իւ· Տի· էֆ·)։ Օրէնքը կը միտի պայքարիլ կազմակերպուած ոճրագործութեան դէմ, բայց, ընկերվարականները ազատութեան կաշկանդում կը տեսնեն եւ Սահմանադրական Խորհուրդին դիմած են ջնջել տալու համար։

ԻՒԱՔի ոճրափորձերը չեն դադրիր եւ Չորեքշաբթի (Փետր· 11) իրիկունը, պատատի մէկ ճամբուն վրայ, պայթումի մը հետեւանքով երկու ամերիկացի զինուոր սպաննուած են, երրորդ մըն ալ վիրաւորուած է։ Նախորդ ոճրափորձէն ալ, որ գործուած էր զօրահաւաքի չէնքին առջեւ, մեռելներու թիւը աւելի մեծ է, քան ինչ որ ըսուած էր սկիզբը։ Նոր տուեալներու համաձայն 47 մեռեալ կայ ըստ Իրաքի Ներքին նախարարին։ Ամերիկացիք ալ յայտարարած են որ փաստաթուղթ մը ձեռք անցուցած են, ըստ որուն Ալ–Քաիտա կը քաջալերէ ոճրափորձերը։ Ամերիկեան աղբիւրները կը խորհին որ Ս· Հիւսէյնի վերջին կողմնակիցները եւ իսլամական ահաբեկչութիւնը խոպան հող գտած են Իրաքի մէջ եւ նպաստաւոր մթնոլորտ, պայքարելու համար Միացեալ Նահանգներու դէմ։

ԳԱԶԱՑԻ գօտիին մէջ, Փետր· 11–ին, իսրայէլեան բանակի զործողութիւններու ընթացքին, 15 Պաղեստինցիներ սպաննուած են եւ 50 ուրիշներ ալ վիրաւորուած,

(Շար·ը Դ· էջ)

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՔՐՈՆԻԿ

ՔՐՈՆԻԿԱԳԻՐ ԵՒՍԵԲԻՈՍ

ՄԱԿԱՐԴԱԿԻ ՀԱՐՑ Է

Հայերէնով զբաղիլը մակարդակ կ'ուզէ։

Ուղղագրութեամբ զբաղիլը մակարդակ կ'ուզէ։

Լեզուական մաքրութեամբ զբաղիլը մակարդակ կ'ուզէ։

... Եւ քանի որ այս էական խնդիրները անտեսուած են մեր հայրենիքի իշխանութիւններէն, երկօ ... «մեր հայրենի իշխանութիւնները ամմակարդակ են»։

Այսպէս կը պատճառաբանէր ռուս մեծ հրապարակագիր մը Ելցինի խառնաշփոթ տարիներուն։ Ինչո՞ւ. որովհետեւ 90-ական թուականներուն, Ելցինի կառավարութիւնը յաջողած էր Ռուսական դաշնակցութեան 21 ինքնավար հանրապետութիւններէն մասցած մնալու խոստում ձեռք ձգել Մայր երկրին, Ռուսաստանին. փոխարէն չնորհելով բազմաթիւ մշակութային ինքնավարութիւն եւ անկախութիւն ... եւ անոնցմէ շատերը, յատկապէս Թրքական ցեղերէ սերած Հանրապետութիւնները, առաջին օրէն իսկ փորձեցին իրենց շրջանին մէջ ռուսերէն այրութենը փոխարինել լատինական, անկարապրելի չփոթութիւն մը ստեղծելով ...։

Եկաւ Պուտին։ Առաջին գործերէն մին եղաւ խօսարանին մեծամասնութեամբ օրէնք քուէարկելու եւ ամբողջ երկրին ՊԱՐՏԱԴՐԵՑ ՄԷԿ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԷԿ ԱՁԲՈՒԲԵՆ ... ով հակառակէր այս օրէնքին պաշտօնանկ կ'ըլլար։

Վերջերս Ռուսաստանի խօսարանը ոգի ի բուն պայքար սկսած է մղել ռուսերէնի դէմ մեղանչողներուն, որուն արդիւնքն է ռուսերէնը պաշտօնական լեզու հռչակելը, զարձեալ խօսարանի քուէարկութեամբ. ուղղակի կերպով հալածանք մը փրցնելով ՕՏԱՐ ԲԱՌԵՐՈՒ ԴԷՄ, յատկապէս ամերիկեան «սլանկի» (Քիլլէր, Օֆիս, Փարքինկ, Փլէյըր եւ այլն) եւ ընդդէմ հայհոյանքներու՝ պաշտօնական յօդուածներու մէջ ... այս առիթով լոյս տեսած է ՄԵԾ ԲԱՌԴԻՐՔ մը, հաւաքածոյ հայհոյանքներու եւ անչնորհք բացատրութիւններու։

Ես, եւ ինծի նման խելքը գլուխը հաւաքուր, հարիւր հազարաւոր, միլիոնով Հայեր տակաւին չեն կրնար ըմբռնել թէ ԻՆՉ ԿԸ ՍՊԱՍԷ ՔՈՉԱՐԵԱՆ, օրինակելու իր մեծ բարեկամ՝ Պուտինի առած՝ ազգը փրկող, հսկայական նշանակութիւն ունեցող քայլը, երբ այնքան դիւրին է մեր պարագային ... մենք ոչ տարբեր ցեղերէ Ինքնավար հանրապետութիւններ ունինք, ոչ ձգտումներ ունինք Այրուբենը փոխելու, այլ ՄԻԱՑՆ ու ՄԻԱՑՆ վերադառնալ մեր ՈՒՂԻՂ ԳՐՈՒԹԻՒՆԸ որ Սովետները բռնի կերպով փոխեցին։ Վարչակարգը ինկաւ, բայց ՏԷՔՍԷՔՏ – այդ անագանդ ՏԷՔՍԷՔՏ անհասկնալի կերպով կը շարունակէ մնալ։

Պուտին ոչ ակադեմիկոսներու խորհուրդ հարցուց, ոչ գիտնականներու կարծիքը ուզեց, այլ գիտակից ԱՌԱՋՆՈՂԴԻ մը որոշումով, քուէարկել տուաւ իր երկրին Միութիւնը կազմող Լեզուական եւ ուղղագրական օրէնքը։

Սա գիտական հարց չէ։ Այդ մասին վիճելը պարզապէս ԺԱՄԱՆԱԿԻ ԿՈՐՈՒՍՏ է։ Սա ԱԶԳԱՑԻՆ ՄԻԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑ է ԱՆՑԵՏԱՋԳԵԼԻ ... ինչո՞ւ մեր նախագահը տակաւին Ելցինեան ռէժիմի մէջ կը գտնուի ...։ «Մոկարդակի հարց է» պիտի ըսէր ռուս լրագրողը ...

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԵՐԳԸ...

Ո՛վ չի սիրեր, հաճելի զուարթ, ժամանակաւոր տրամադրութիւն ստեղծող, թեթեւհոգի, առանց խորութեան, մտաանդրկութիւններ ստեղծող եւ երբէք լուրջ գիտէք եւ բառերը հասկնաք՝ պարզունակ, ժողովրդականի սահմանը չանցնող – «կը սիրեմ, սիրելիս – պիտի սիրեմ, հոգեակ – սիրեցի անչա՛փ» ... – կենսուրախ, նոյնիսկ երբ տխուր բառեր գործածեն, մթնոլորտ ստեղծող։ Դամասկոսի չուկան, Հալէպը կամ Գահիրէն մեծ բան պիտի կորնչցնեն իրենց հմայքէն եթէ մզկիթներու բարձրախօսային (կարծես Աստուած խուլ ըլլար) աղօթքներէն զատ տուներէն, խանութներէն եւ յատկապէս բացօթեայ սրճարաններէն օրն ի բուն չլսուէր արեւելք թուրդ արաբական երաժշտութիւնը։

Հակառակ իր բոլոր յատկութիւններուն, այս միեւնոյն հաճելի երաժշտութիւնը, չեմ կարծեր որ այնքան հաճելի գտնար Շան դ'Էլիզէի կամ Փիացցա Նաւոնայի սրճարաններէն մէկուն մէջ։ Հաճելի է այն որ տեղին է։

Դժբախտաբար Մեր Երեւանի բացօթեայ թէ փակ սրճարաններուն մէջ, ոչ միայն ԵՐԲԵՔ հայերէն երգ չես լսեր, ոչ միայն անգլերէն եւ ռուսերէն կը լսէիր, ... հիմա համապճակօրէն կրնաս ԱՐԱԲԵՐԷՆ եւ ՊԱՐՍԿԵՐԷՆ երգեր ալ լսել։ Սա, վերջին նորութիւնն է. չուկայ է. կը թուի պահանջքը չատ է. չէ՞ որ մեր երկիրը նոր ԱՂԲԱՐԻԿՆԵՐ կը հասնին օրէ օր Միջին – Արեւելքի արաբական երկիրներէն, ոմանք դործով. չատերը ուսանելու ...։ Մակարդակի հարց է ...։

ԵՐԱՆԻ՞ ՄԵՐՈՆ ԱԼ...

Ով որ վարժ է Արեւմուտքի ճոխ, լուսաւոր, ընդարձակ գրախանութները մտնելու, կը նկատէ թէ օրէ օր ինչ հրաշալի դիրքեր լոյս կը տեսնեն։ Կան վաղանցուկներն ալ, կարդալ – նեռեալու դատապարտուածները, կան քաղաքական եւ այժմէական բնոյթ ունեցողները։ Այս օրերուս Իրաքի, Իսրայէլ – Պաղեստին հակամարտութիւնն է. անցեալին դրողները միայն Հրեաներն էին, զանազան պետութիւններու մէջ տեղաւորուած եւ տեղական ազգանուններն ալ որդեգրած։ Հիմա մեծ է թիւը նաեւ արաբական ծագում ունեցողներունը, որ տիրանալով երկրի լեզուին եւ թափանցած ըլլալով արդէն ուսումնական մեքանիզմին մէջ, սկսած են իրենց ազգային եւ ընկերային հարցերը հանրութեան ներկայացնել, երկրին լեզուով։ Մենք հակառակ անոր որ փոքր թիւ չենք Ֆրանսայի մէջ (չուրջ կէս միլիոն) տակաւին ներկայ չենք նորատիպ դիրքերու մէջ, կամ կաթիլ – կաթիլ կը յառաջանանք. տարօրինակ երեւոյթ մըն է, համադումարով մը քննութեան առնելի ...։

Ամէնէն չատ իմ նախանձս չարժողը (նախանձին «բարի» տեսակը չկայ) տարէ – տարի, եւ միշտ աւելի չքեղ հանդերձանքով լոյս տեսնող ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆ – ՆԵՐՆ ԵՆ ... գիտական, աշխարհագրական, բժշկական, լեզուական, մանուկներու, մարզական, կրօնական, Աստուածաբանական, փիլիսոփայական եւ այլն ... Մերիններէդ տեսա՞ծ էք։ Ունինք 12 հատորնոց, անոր համառօտը՝ 4 հատորով, աշխարհագրականը 5 հատորով ... ափսոս չէ՞ այդքան հմտալից բովանդակութիւն ունեցող աշխատանքներ լոյս տեսնեն ամէնէն հասարակ թուղթի վրայ, լրագիրներու մակարդակի։ Հոն տպուած նկարները սեւ – ճերմակ եւ գունաւոր, աւելի վերացական «թաղլօներու» կը նմանին ... դիրերը մանր, խոշորացոյցի կը կարօտին, տառերուն մաս մը կերտուած, երեւակայութեան կարիք կը զգացուի ... եւ սակայն անկախ պետութիւն ենք։ Հիմա ունինք նաեւ որակաւոր տպարաններ որ չքեղ հատորներ լոյս կ'ընծայեն։ Ինչո՞ւ հայերէնով կարելի պիտի չըլլայ ՇՔԵՂ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆՆԵՐ ՈՒՆԵՆԱԼ, մեր ուժերով պատրաստուած ...։

Պիտի առարկուի որ Պետութիւնը հրապիտարանի չէնքը վերջերս զրամատան մը ծախեց ... հակառակ բարձրագոյն մակարդակի թղթակիրներու՝ հարցը լուծումի կարելի ... լուծո՞մ. ինչ լուծում։ Մակարդակի հարց է ...։

ՀԱՑՈՑ ԼԵԶՈՒԻ ԹԱՆԳԱՐԱՆԸ

Գոյութիւն չունի. միայն փափաք է ՅԱՆԿՈՒԹԻՒՆ, ինչպէս պիտի ըսէին Հայաստանի մեր հայրենակիցները։ Արեւմտահայերէնի մէջ ցանկութիւնը, արտափանքի համազօր զգացում մըն է, փափաքի հետ կապ չունի, երբ տոփալու աստիճան փափաքիս կը զառնայ ցանկութիւն։ Այս պարագային իմս զարձած է ցանկութիւն։

Ծնաւ այցելութեան մը առիթով։ Վերջերս «ՈՒՖԻՑԻ» աշխարհահռչակ թանգարանը (Ֆլորենցէի) հանճարեղ գաղափարը ունեցած է ցուցահանդէս մը կազմակերպելու, նուիրուած ԻՏԱԼԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ... աշխարհի ամէնէն քաղցր լեզուներէն մին, ամենահռչակաւոր թանգարանին մէջ։ Ի՛նչ չքեղ ներկայացում։ Կարելի էր ժամեր տրամադրել, ամբողջ ցուցահանդէսը քայլ առ քայլ ուսումնասիրել. որքա՜ն տոլմելիք, որքա՜ն դասախարակիչ եւ մանաւանդ՝ ի՛նչ անսահման չարդանք իրենց մայրենի լեզուին հանդէպ, որ գործնականին մէջ ծնունդ առած է 960 թուականէն չայտնաբերուած նոտարական գործառնութեան մը մէջ։ Հոն՝ միայն 39 փաստաթուղթ բառ դրութիւն ունի։ Երկուքուկէս դար չետոյ, երբ Տանթէ իր «Աստուածային կատակերգութիւնը» կը գրէ, բառերը աճած են մինչեւ 2·272։ Դար մը վերջ անոնց թիւը կ'ըլլայ 3·394 եւ այսպէս սրտէն սրտի, վարազոյրի նման իւրաքանչիւր դար իր լեզուական գանձերը կը բանայ դիտողին դիմաց ...։

«Տանթէ Ալիկիէրի» ընկերութեան յղացած այս ցուցահանդէսը, այնքան անըմպառելի ընդունելութիւն գտած է իտալացիներու մօտ որ կառավարութիւնը, ընդառաջելով քաղաքացիներու բուռն փափաքին, պետական որոշում տուած է ստեղծելու ԻՏԱԼԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ՄՇՏԱԿԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ։

Եթէ երկրագունտին վրայ կայ ազգ մը որ իր ԱՁԲՈՒԲԵՆԻՆ եւ ԼԵԶՈՒԻՆ վրայ ունեցած է պաշտամունք, դա ՀԱՅՆ է, որ միակն է իր տոլին վրայ կանգնած Այբուբենի յուշարձան (թէեւ ներկայիս բաւական մոռցուած)։ Միակն է որ իր ամէնէն նուիրական սրբատեղիին մէջ (Էջմիածին) դուրգուրանքով կը պահէ ոսկիով եւ յարդի քարերով քանդակուած։ Միակն է որ դիրը սրբագրութիւն դարձուցած, որպէս զերադոյն ԶՈՀ – ԸՆԾԱՑ մեծամեծ գումարներ յատկացնելով կը պատրաստէր եւ վանքերուն կը նուիրէր ... եւ երբ նկատենք որ մի քանի տարիէն ԳՐՈՑ ԳԻՒՏԻ 1600-ամեակը պիտի տօնէ համայն հայութիւնը եւ համայն մարդկութիւնը, ի՛նչ հրաշալի պիտի ըլար ստեղծել այսօրուընէ ՀԱՑԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԹԱՆԳԱՐԱՆ ... մակարդակի հարց է։

ԱՐՄԱՆ ՔԷՇԻՇԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ԼՈՆՏՈՆ.– Օտար, սառած հողին յանձնեցինք մարմինը, համայնքիս նահապետներէն՝ 98 տարեկան Արման Քէշիշեանին, վերջին ներկայացուցիչը՝ Մեծ Եղեռնի վերապրողներու սերունդին։

Տասը տարեկանին, ան կ'ապրի արհաւիրքը Եղեռնին։ Հրաշքով կ'ազատի մահէն. իր ծնողներուն եւ երկու քոյրերուն հետ՝ կեսարիայէն Զմիւռնիա կը փախչի եւ ատեն մը հոն մնալէ ետք՝ Ֆրանսան չոգենաւով մը կը յաջողին Ֆրանսա ապաստանիլ։ Հասակ կը նետէ Փարիզի մէջ եւ իր բնատուր ձիրքերով լաւ զարգացում մը կը ստանայ եւ քալուածքով առեւտրական ասպարէզ կը նետուի։ Երկրորդ աշխարհամարտի նախօրէին կ'որոշէ կիպրոս հաստատուիլ։ Կ'ամուսնանայ չքնորհալի հայուհիի մը հետ՝ Օր. Զապէլ Սիմոնեան, եւ կը բախտաւորուին երկու զաւակներով։ Կիպրոսի անկախացումէն ետք՝ Լոնտոն կը հաստատուի եւ իր մանչ զաւկին հետ, մինչեւ խոր ծերութիւնը, զորզավաճառութեամբ կը զբաղի։

Ողբացեալը, որուն բարեկամութիւնը վայելած եմ աւելի քան կէս դար, կեանքի ցաղագէտ, զուարթախոհ, կեանքէն չյագեցած իր փորձառութիւններէն քաղուած անեքդոտներով, հաճելի խօսակից մըն էր։ Բուռն փափաքը ունէր ազգին ծառայելու եւ Հայ Դատի հետապնդումը իր մտասեւեռումը դարձած էր։ Յորապէս կը հաւատար որ ուշ կամ կանուխ՝ Թուրքը պիտի ընդունէր մէկ ու կէս միլիոն մեր նահատակներուն նախմխրին ամբողջական պատասխանատուութիւնը։ Իր հոգիին մէջ ամբօրէն խարխուած այս հաւատքէն ներշնչուած՝ անպարտելի կամքով՝ ան մինչեւ վերջ անմխիթար պահեց իր առողջութիւնը եւ բանականութիւնը։

Տարիներով ծառայեց Բրիտանահայ խորհուրդէն ներս եւ եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան մէջ, ու միշտ քալելերեց բարոյապէս եւ նիւթապէս համայնքիս բոլոր մշակութային երիտասարդական – մարզական կազմակերպութիւնները։ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի արիներուն եւ արիներուն ներուն բարի «պապուկն» էր։ Մասնաւոր համակրանք կը տածէր կուսակցականներուն հանդէպ, բայց չէր ախորժեր աթոռամոլ հասարակական գործիչներէ եւ աշխարհիկ մտայնութեամբ անկողմնակ կղերներէ։ Յորին ակնածանք ունէր Բրիտանահայոց նախկին առաջնորդ Եղիշէ Արք. Կիպիրեանին հանդէպ, որպէս անբասիր, աղնուասիրտ եւ հաւատացեալ եկեղեցական մը։

Բրիտանահայ խորհուրդին ներս, մեր մխային պաշտօնավարութեան ընթացքին, յաճախ կը զրուցէինք մեր ազգային յարաճուն ցաւերուն մասին։ Հեռատեսքիր ու լաւատեղեակ ընթերցող մըն էր եւ իր դատումները մեր համայնքը զգեցնող հարցերու մասին միշտ դրական էին։

Վերջին անդամ, քանի մը ամիսներ առաջ, սիրելի բարեկամի մը տունը հանդիպեցանք. իրարու քանի մը անոյշ խօսք փոխանակելէ ետք, ակսաւ իր հարցաքննութեան. «Ազգային կեանքէն ինչ կայ չկայ, ինչ կ'ընէք կոր, կը քնանաք կոր»։ – Ակնարկութիւնը ուղղուած էր մեր Խորհուրդի եւ անոր ցեղասպանութեան ճանաչումին՝ հետապնդման յանձնախումբին։ Մանրամասն տեղեկութիւններ տուի քարեկամներուս՝ յիշեալ երկու մարմիններուն մշակած ծրագիրներուն եւ իրագործումներուն մասին։

Յայտնեց թէ իր յուշերը դրի առած էր եւ արձանագրած կարգ մը թուրք գեկավարներու հետ իր ունեցած տեսակցութիւնները։ Չէր գիտեր ի՛նչ ընել այդ մասին։ Նախ չէ՞ուեցի կարեւորութիւնը իր վկայութեան եւ յայտնեցի թէ Ամերիկայի մէջ՝ Վահագն Տատրեանի անօրէնութեան տակ գործող Զօրեան Հիմնարկը առնէ մը ի վեր, լծուած էր աշխարհացրիւ Հայերու վկայութիւնները, նամակները, յուշերը հաւաքելու կենսական աշխատանքին։ Սիրով ստանձնեցի, եթէ փափաքէր, իր յուշերը դասաւորելու եւ ապահովագրեալ փոստով զանոնք վ. Տատրեանին ղրկելու պարտականութիւնը։ Խոստացաւ անդամ մը եւս վերանայիլ ու ապա հասցէիս ղրկել իր յուշերը։ Դժբախտաբար չկրցաւ կատարել իր խոստումը։

Ջերմ մաղթանքս է որ իր զաւակները՝ Կարօն եւ Նատիան, հոգ տանին յուշերուն եւ կատարեն իրենց հօր փափաքը։

Աղօթք եւ օրհնանք ազդասէր եւ հայրենասէր Հայու իր պայծառ յիշատակին։

ԿԱՐՊԻՍ ԵՍԱՅԵԱՆ

Յունուար 31, 2004

ՓՕԼ ՓՈԹԻ ԶՈՀԵՐԷՆ ՎԵՐԱՊՐԱԾ ՆԿԱՐԻՉԸ

Վան Նաթ դամպոճցի նկարիչ մըն է, 58 տարեկան, որ մատի վրայ համրուող վերապրողներէն է կարմիր խմերներու կեդրոնացման ճամբարէն: Թուղլ Սլէնկ կոչուած այդ վայրին մէջ արգելափակուած 14 հազար հոգիէն վերկուած 13, կամ 14-էն մէկն է ինք: Հինգը արդէն մահացած են:

Սինէմայի օրմազդերու այս նկարիչը փրկուած է դամպոճեան ցեղասպանութեան հեղինակ Փօլ Փոթի դիմանկարները պճելուն չնորհիւ: Իր բանտապահները ամէն անգամ պահանջած են որ դիմանկարը 100% նմանի տիրոջը: 1978 Յունուարէն մինչեւ 1979 Յունուար ան ապրած է կեանքը մազի թելէ մը կախուած ամէն մէկ վրձինի հարուածէն: Մինչեւ այն օրը երբ Վիէթնամի ներխուժումով կարմիր խմերներու վարչակարգը տապալած է: 25 տարի ետք, ամբողջովին սպիտակահեր մարդը կ'ըսէ. «Մոռնալ: Փորձեցի, բայց ապարդիւն: Ոչ իսկ մանրամասնութիւն մը կրցայ վանել յիշողութենէս: Երբ կը մտածեմ, սարսափը կը պատէ զիս: Յիշողութեանս մէջ մխուած են դիւերուան մէջ արձագանգող աղաղակները. չարչարանքի ենթարկուած մարդոց, իրենց մօրմէն խլուած երախաներուն աղաղակներն էին անոնք»:

Կեդրոնացման այդ ճամբարին մէջ օրերը լեցուն էին վախով, սարսափով, տառապանքով: Ամէն տեսակ չարիքի ենթարկուելու թեկնածու էին հոն բանտարկուածները. կը յիշէ չանն մը նկարին առջեւ երկրպագելու պարտադրութիւնը որ ամէն օր տեղի կ'ունենար. չուն մը որուն գլխուն տեղ գետեղուած էր վիէթնամցի թշնամիին Հօ Շի Մինհի մէկ պատկերը:

Դահիճը նկարելէ ետք Վան Նաթ նկարած է զոհերն ալ, ջանալով իր պատառներուն մէջ տեղ տալ գաղտնօրէն տեսածին: Իր աշխատանոցին մէկ պատին ճեղքէն գլուխ հանած է մարդոց ենթարկուած ահռելի չարչարանքները. խոշտանգում, մարմնին կապուած էլեկտրական հոսանք, խեղդամահ ընելու պարագաներ, չարչարանքի անկողնին վիճակածներ, կարիճներու կեր գարձողներ, ենդունդները քաշուածները: «Դիմադրելու ուժ չունէինք. միայն կը սպասէինք մեր մեռնելու օրուան» կ'ըսէ ան:

Գրած է յուշերը, խորագրուած՝ «Դամպոճեան բանտի մը դիմանկարը»: Միւսներուն նման, մինչեւ այսօր չի գիտեր թէ ինչո՛ւ ձերբակալուած է:

Ձամբարին չէնքը մնացած է. հոն են պչրթելերը, հարիւրաւոր մանր խուցերը, չարչարանքի սրահները: Փօլ Փոթի անկումէն ետք վերածուած է Ցեղասպանութեան թանգարանի: Սահմռկած զոհու հազարաւոր լուսանկարներով պատած են պատերը: «Թուղլ Սլէնկի պատերը մինչեւ այսօր կ'արիւնին եւ խոշտանգուածներու ուրուականները կը հրծծեն տակաւին» կը գրէ ան:

Սարսափէն քառորդ դար ետքն ալ տակաւին նոյն մռայլ յամախանքին ենթակայ նկարիչը, ինչպէս է պարագան բոլոր իր ազգակիցներուն, կ'ըսէ թէ յուսալէ իսկ կը վախնայ: Երբ նիւթ կ'ընտրէ դամպոճեան իշխանութիւններու եւ ՄԱԿ-ի համաձայնութեամբ խառն դատարանի մը կազմութիւնը, տակաւին ապրող կարմիր խմեր ղեկավարները դատելու համար, կ'ըսէ թէ տարիներէ ի վեր կը սպասէ այդ բանին: Ապա կ'աւելցնէ. «սակայն, ուշ է այլեւս, չա՛տ ուշ, քանի որ Փօլ Փոթ մեռած է արդէն (1998):

Այդ դատարանը կրնայ գործել սկսիլ յառաջիկայ Ապրիլին: Սակայն, արդէն ցեղասպանութեան յուշը սկսած է մոռալիլ: Դամպոճցիները այլեւ չեն երթար Թուղլ Սլէնկի թանգարանը: Փօլ Փոթն ալ ձեռքի մարակով պատժիչի մը կերպարին վերածուած է որ կը գործածուի երախաները կարգի հրաւիրելու համար երբ օրինակ, իրենց պնակը չեն մաքրեր: Դպրոցական առաջին դասագիրքը ուր կարմիր խմերներու չրջանին տեղ տրուած էր, քաղաքական որոշումով մը հրապարակէն վերցուած են:

Աւելի սարսափելի է Դամպոճի փաստաղրական կեդրոնի տնօրէնին ըսածը թէ կարմիր խմերնե՛ր յղացքը անհետացած չէ: Ամէնք կը չարունակեն գործօն տարրեր մնալ: Ունին իրենց պաշտօնատարը դասը եւ այսօր ալ սպառնալիք են ընկերութեան համար:

Վան Նաթ կ'ըսէ ինքնիրեն խօսելու պէս. «Պիտի երթամ վկայութիւն տալու Թուղլ Սլէնկի տնօրէնին դէմ. ան մաքրագործումին երկու պատասխանատուներէն մէկն է որոնք այսօր բանտարկուած են. պիտի երթամ հարց տալու թէ ո՛ւր հասած է յեղափոխական իրենց ծրագիրը»:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱԶԳԱՑԻՆ ՏՈՄԱՐ
Վասպուրականէն մինչեւ Իրաք

ԳԵՂԱՄ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Լոս _ Անճըլըս

*
**

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ

Հաւաքեց՝ ՕՆՆԻԿ ԱՍԼԱՆԵԱՆ

ՊՈՒՈՆ (Ֆրանսա), 2004

ԳԱՂԱՒԹԻ ԳԱՂԱՒԸ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ ԼՕՒ-ի (Լիբանանի Օգնութեան Խաչ) Արաքսի Պուլղուրճեան ընկերաթժշկական կեդրոնի Թնճուկեան սրահին մէջ, Յունուար 26-ին, կազմակերպութեամբ ԼՕՒ-ի Շրջանային Վարչութեան դասախօսութիւն մը տուած է Պարթեւ Վրդ. Կիւլիմեան, նիւթը ունենալով՝ Պատարագը: Բացման խօսքը արտասանած է Յասմիկ Գէորգեան, որ ներկայացուցած է նաեւ օրուան բանախօսը: Պարթեւ Վրդ. Պատարագը ներկայացուցած է հիմնական չորս բաժիններով՝ զգեստաւորում, երախայից, պատարագ հաւատացելոց կամ քուն պատարագ եւ հաղորդութիւն:

*
**

ԳՈՔԻՆԻՈՑ Հ. Կ. Խաչի Սօսէ եւ Համազգայինի Շիրազ վարժութիւններու կազմակերպութեամբ դամա կտրելու հաւաքոյթ մը կազմակերպած են «Զաւարեան» կեդրոնի մէջ, տօնական օրերու վաղորդայնին: Հ. Կ. Խաչի անունով խօսք առած է Սիմի Զալեան, ամփոփ զեկուցումը կատարելով մասնաճիւղի գործունէութեան: Համազգայինի կողմէ Շաքէ Էլմասեան իրերօգնութեան եւ համագործակցութեան օրինակելի արտայայտութիւն մը նկատած է ընթացիկ հաւաքոյթին կազմակերպումը: «Զաւարեան»ի աշակերտները զեղարուեստական յայտագիր մը ներկայացուցած են:

*
**

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐՈՒՊՈԼՍՈՑ (Յունաստան), մէջ, Յունուար 18ին, տօնուած է տեղւոյն Սուրբ Կարապետ եկեղեցւոյ հիմնադրութեան 128-րդ տարեդարձը: Պատարագած է Թրակիոյ հոգեւոր հովիւը՝ Պօղոս Քհնյ. Պալթայեան: Արարողութեան աւարտին, ժողովուրդին բաժնուած է հայերէն _ յունարէն գրքոյկ մը, նուիրուած Անդրանիկի Ալէքսանտրապոլիս ապրած չրջանին վերաբերեալ: Ապա, ներկաները հաւաքուած են «Անկելոս» ճաշարանը, ուր տեղի ունեցած է օրուան պատշաճ հանդիսութիւն: Բացման խօսքով հանդէս եկած է Համազգայինի Արամ Խաչատրեան մասնաճիւղի ատենապետ՝ Համբօ Մարուքեան եւ հրաւիրած հոգեւոր հովիւը, Հ. Կ. Խաչի «Երեւան» մասնաճիւղի ատենապետուհի Լուսիկ Սարգիսեանը եւ Ազգային վարչութեան անդամ Մանուկ Աչըրեանը որ իրենց ողջոյնի խօսքը բերեն: Գործադրուած է զեղարուեստական յայտագիր մը:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՑԹ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Յունուար 30-ին, Ուրբաթ երեկոյեան, Հայ Մշակոյթի Տան Ժ. Մատանճեան սրահին մէջ տեղի ունեցաւ չահեկան դասախօսութիւն մը: Տեղւոյն նախագահը՝ Ա. Գալաճեան ներկայացուց օրուան հիւրը՝ Ալէքսի Կէօվճեան, Ապրիլ 24 կոմիտէի նախկին նախագահ, որ ներկայիս ատենապետն է Եւրոպայի Ցիշողութեան կազմակերպութեան:

Ան անդրադարձաւ անոր արժանիքներուն եւ ապագայէր գործունէութեան: Բարի գալուստ մաղթելէ ետք ներկայ անձնաւորութիւններուն, խօսքը տուաւ օրուան դասախօսին:

Ա. Կէօվճեան չնորհակալութիւն յայտնեց իրեն եղած հրաւէրին համար, ապա, ներկայացուց իր հատորը՝ Témoignage sur la reconnaissance du génocide arménien de 1915, մէջբերումներ ընելով դիրքէն, ուր կը տրուէին հայկական մխիթարեաններու տարած աշխատանքները ցեղասպանութեան ճանաչման համար Ֆրանսայի կողմէ: Նշեց նաեւ Կրկնոպլի Հայ Մշակոյթի Տան գործունէութիւնը: Դասախօսութեան երկրորդ բաժնին մէջ, ելոյթներ եղան առ ի գնահատութիւն դասախօսին տարած աշխատանքին: Եղան նաեւ հարցումներ, առաջարկներ, լուսաբանութիւններ:

ՇԱՒՒԻ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՊՕՒՏ Մ'ԺՊԻՏ

Օր մը յանկարծ, նախագահ Պուտինին խելքին կը փչէ, փափաքածը ունենալու համար կ'երթայ Վոլկայի ափը ու կը կանչէ Պուշկինի Ոսկէ ձկնիկը, որպէսզի իր խնդրանքը կատարէ: Ձկնիկը կու գայ ու կը հարցնէ.

_ Ընկեր Պուտին, ըսէ՛ փափաքդ որ կատարեմ:

Նախագահ Պուտին կ'ըսէ.

_ Մ'իս սիրելի Ձկնիկ, կ'ուզեմ որ այնպէս մը ընես որ ամբողջ Ռուսաստանի ամէնէն յարգուածն ու ամէնէն սիրուածը ըլլամ:

Ձկնիկը կը պատասխանէ.

_ Սիրո՛վ, գնա՛ եւ պիտի ըլլաս...

Նախագահ Պուտին ուրախութեամբ հեռ ի հեռ կը հասնի Կրեմլին եւ երբ վեր կ'ելլէ, դահլիճին հայելիին մէջ կը նայի, կը տեսնէ որ օղիի խոշոր շիշի մը վերածուած է...

*
**

Երկու աստղանաւորդ սոիպուած կ'ըլլան անծանօթ վայր մը էջք կատարելու. անմիջապէս իրենց չուրջը հետաքրքիր դիւղացիներու բազմութիւն մը կը խմբուի: Սակայն, երկու կողմերն ալ իրարու լեզուն չեն հասկնար:

Քիչ մը ճարպիկ աստղանաւորդը, յանկարծ ձեռքի չարժումներով ու ցատկոտելով կ'ըսէ.

_ Հոս Աւստրալիա՛ ... գանկուրո՛ւ... գանկուրո՞ւ...

Գիւղացիներէն մէկը հասկնալով հարցումը, կը պատասխանէ.

_ Ոչ, ոչ, հոս Ապարան ... էշ, էշ, էշ...

թեանս մէջէն Սրփիկին աչքերուն: Շուրջի կանաչութիւնը ու զեղեցկութիւնը կը լեռնար աչքերէս ներս: Թռչունները կ'երգէին ծառերուն վրայ: Պարտէզի տիրոջ գառնուկները կը մայէին խորէն: Կով մը բառաչեց հեռուր ճամբէ մը: Լուռ էինք:

(Շար. 62)

ՍԻՐՈՑ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

14

_ Ապո՛ւշ...

_ Կը սպասեմ ձեր պարտէզին խորը, մութին մէջ եւ երբ ձեր տան բոլոր լոյսերը մարին, կը մտցնեմ տանձենիէն պատուհանիդ, Սիրարփի՛, բայց ձգէ պատուհանդ ... մայրիկիդ կ'ըսես որ դիշերը ծանր է ներսը...

_ Ես այլեւս չեմ պատասխաներ քեզի, երիտասա՛րդ. դուն չես գիտեր ի՛նչ կը խօսիս... Գիշե՛ր բարի, քու անունդ մի ըսեր ինծի...

_ Անունս երուանդ է, Սրփի՛կ, բայց ձգէ՛ պատուհանդ. լուսնկայի հետ այս դիշեր պիտի իյնամ սենեակդ ներս... սիրուհի՛ս...

Ու ահա յանկարծ տանտիրոջ ձին կը վրնջէ: Առաւօտը կը բացուի դուրսը: Կը ցատկեմ գետին, բայց տակաւին ի՛նչ ծանր ու քաղցր է այս երազին յոգնութիւնը վրաս... Կառք մը ճամբէն կ'անցնի ճռնչալէն... ա՛հ ննջեմ դեռ, մարմինս խոնջ է ու սիրտս վաստակաբեկ, եւ թո՛ղ այս պայծառ երազը կրկին գրկէ զիս իր հարուստ թեւերուն մէջ, կրկին գրկէ զիս... այս երազահար տղան...

*
**

Դուրսը կը յառաջանայ, առաւօտը: Եօթը օր ու եօթը գիշեր: Այսօր պիտի դաս դնեմ: Արփի՛կ: Քոյր իմ:

Երբ ես ու դուն մինակ մնանք պիտի խնդրեմ, որ թոյլ տաս, որ համբուրեմ քեզ: Սիրտս կը պոռայ արդէն ուրախութենէս: Մարմինս կը դողդողչ: Աչքերս կը խոնաւնան ու կ'արտասուեմ երջանկութենէն: Այո՛, հեզ ու խոնարհ ձայնով պիտի խնդրեմ, որ արտօնես զիս՝ քեզ համբուրել չրթներուդ վրայ: Քու վարսառատ ու անոյշ գլուխդ դնեմ նախաբազուկիս, աչ ձեռքովս գրկեմ մէջդ ու համբուրե՛մ, համբուրեմ քեզ: Ցետոյ միայն կրնամ խօսիլ քեզի՝ քեզմէ հեռու անցուցած օրերուս մասին:

Քեզմէ հեռու անցուցած օրերս այսու հանդերձ, Արփի՛կ, լուսաւոր են ու հարուստ, որովհետեւ քու աչքերուդ լոյսը կ'իյնայ մագերուս ու ուսերուս: Անցնող բոլոր աղջիկներուն վրայ կը փնտռեմ քու հասակդ եւ բնութեան գեղեցկութիւնը կը լրացնէ զիս: Կ'երկննամ խոտերուն վրայ, փորի վրայ պառկած եւ անոյշ ու խոնաւ բուսականութիւնը կը զովացնէ դէմքս: Սիրտս կը բարախէ ուրախութեամբ ու չրթներս բնազդարար կ'արտասանեն քու անունդ ու սիրտս աւելի կը դողդողչ...

Անունդ կ'արտասանեմ ամէն պահ ու ամէն պահ երջանկութեան հեղեղ մը կը կը ձգէ զետին մարմինս: Քաղցր է սիրոյ տառապանքը մարմնոյս մէջ ու թէպէտեւ խոնջ եմ ու տկար, թէպէտեւ աչխոյժը եւ իր թեռը ուսերուս՝ վաստակաբեկ կ'ըսէ զիս, այսուհանդերձ, սիրոյ սպիտակ դիւերներէ յետոյ, նայէ՛, կը յամառիմ արթուն կենալ ու նայիլ աստղերուն ու մտածել քեզի...

Ու անունդ արտասանել մաքուր ու հեզ չրթներով...

*
**

Կը կարդամ քու երգերդ ու ահա՛ աչքերս նորէն կը թրջին, Արփի՛կ. ի՛նչ պայծառ է դուրսը՝ Մայիսի արեւածագը: Բանամ մեր դուռը ու ընկղմիմ առտուան մէջ:

15

Ցանկարծ բարակ անձրեւ մը ինկաւ հողին վրայ, եւ քիչ յետոյ անոյշ ու տաք արեւը ճառագայթաճաք ողողեց բուսականութիւնը: Ծառերն ու թուփերը մաքրուած ու կուշտ էին երկնքի բարիքէն: Գրեթէ կէս օր էր արդէն: Մէկ շարքի վրայ, հինգա մէկ, կ'աշխատէինք առեղծինի ածուի մը վրայ: Վնասակար խոտերը կը փճացնէինք: Մեր բոլիկ տոքերը կը խրէին թաց ու փափուկ հողին մէջ: Արեւը կը տաքցնէր մեր ուսերը: Քիչ մը հեռուէն՝ իմ կողքս կը յառաջանար Վահրամը, սիրոյ երգ մը երգելէն: Միւսները կը խօսէին նախընթաց օր պատահածին մասին:

Ես կը ժպտէի, յուզումիս ու անձկու-

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր քրոջ՝ Վարդուհի Շիրինեանի յիշատակին, Ներսէս Տակուհան 2000 Եւրօ կը նուիրէ «Ծառայ»ին:

*
**

Իր մեծ մայրիկին՝ Վարդուհի Շիրինեանի յիշատակին, Ալեքսանդր Մուրատեան 1000 Եւրօ կը նուիրէ «Ծառայ»ին:

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14, rue Saint-Bazile

YVES TERNON

Historien
Spécialiste des crimes contre l'humanité
Auteur de plusieurs ouvrages sur les génocides

et

CLAIRE MOURADIAN

Directeur de recherche au C.N.R.S.
Professeur à l'INALCO

présenteront et dédicaceront

Revue d'histoire de la Shoah

Le monde juif

Centre de documentation juive contemporaine

AILLEURS, HIER, AUTREMENT :

Connaissance et reconnaissance du

Génocide des Arméniens

ARMENIA

Vendredi 13 février à 20 heures

GALERIE FRAMOND

3, rue des Saints-Pères, 75006 PARIS

ACCROCHAGE 2004

... Peintures ... Peinture

Du 15 janvier au 15 mars

(Շար. Ա. Եջէն)

պատճառ ըլլալով բուռն հակազդեցութեան մը Համասի մօտ: Այս վերջինը կը սպառնայ «լայնածաւալ» անձնասպանական արարքներու դիմել: Վարչապետը՝ Քորէյի պատասպարտած է «այս սպանութիւնները, որոնք պէտք է անմիջապէս դադրին, եթէ կ'ուզենք որ խաղաղութեան գործընթացը չարունակուի»:

«ՄԱ՛Հ ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ» լոզունգներով է, որ հարիւր հազարաւոր Պարսիկներ տոնգանցած են երկրին բոլոր քաղաքներուն մէջ, տօնելու համար իսլամական յեղափոխութեան 25-րդ տարեդարձը, Փետր. 11-ին: Երկրորդ լոզունգ մըն ալ կը վերաբերէր Իսրայէլի («Մա՛հ Իսրայէլի»):

ԵԹՈՎՊԻՈՑ կամպելլա պատահին մէջ, միջցեղային բախումներու ընթացքին 196 հոգի սպաննուած են, Ցունուար 29-ին եւ 30ին: Կացութեան վատթարացումը պատճառ եղած է որ ՄԱԿ-ի անձնակազմը հեռանայ:

ՍԹՐԱՋՊՈՒՐԿԻ ՄԷՋ, պատանի մը որ նախատած էր Սարքոզին (Սարքոզի, դնա՛ մայրդ...) մէկ ամիս բանտարկութեան դատապարտուած է, անմիջապէս դատուելով: Նման պատիժի մըն ալ արժանացած էր ուրիշ երիտասարդ մը փարիզի մէջ, Ցունուար 31-ին, նախատած ըլլալով Ներքին նախարարը (Ձինատանի դնա՛, աղստոտ Հունգարացի):

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14
ՏԵԱՌՆԸՆԴՀԱՏԱՋ

Տօն քառասնօրեայ գալատեան Քրիստոսի ի տաճարն Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

կը պատարագէ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆԾ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

Այսօր գերեզմանօրհնէք կը կատարուի վարիզեան Շրջանին գերեզմանատուներուն մէջ հանգչող եկեղեցականներուն համար:

*
**

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՈՒՐԲԱԹ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13
երեկոյեան ժամը 16–ին կը կատարուի ՏԵԱՌՆԸՆԴՀԱՏԱՋի նախատօնակ, Աղտատան եւ Մոմավառութիւն:

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14
ՏԵԱՌՆԸՆԴՀԱՏԱՋ

Առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի խորանին վարպետը բաց:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19

Տօն է Վարդանանց Զօրավարաց Մեծոց հազար երեսուն եւ վեց վկայիցն որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին:

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆԾ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

*
**

ՄԱՐՍԷԼԻ ՄՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19

Առաւօտեան ժամը 10–ին ներկայութեամբ Հարաւային Ֆրանսայի մէջ ծառայող բոլոր եկեղեցականներու պատարագը կը մատուցանէ եւ յաւուր պատշաճի կը քարոզէ Նիսի հոգեւոր հովիւ՝
ՎԱՉԷ ՔՀՆԾ. ՀԱՑՐԱՊԵՏԵԱՆ

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Տնային աշխատանքի, տարեց կամ եբախայ խնամելու համար գործ կը փնտռէ հայ տիկին մը:

Հեռաձայնել՝ Ռիմա Նազարեանի
02 _ 31 _ 90 _ 02 _ 52

UGAB

Offre d'emploi

L'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille cherche secrétaire à mi-temps. Compétences bureautique et bonne connaissance langue arménienne.

Ecrire :

U G A B
327, boulevard Michelet,
13009 MARSEILLE

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «D. Missakian» de Sevran Livry

REPAS

TETOUYOV KEUFTES

Le samedi 14 février à 20h30

à la Maison de CBAF
17, rue Charles Péguy,
93190 Livry Gargan

Réservations avant le 10 février

auprès de Madeleine : 01 43 83 87 68
ou Nilva : 01 42 36 33 73

Nous vous attendons nombreux.

*
**

La **Section ASTRIG**

organise une

SOIREE DANSANTE

Animée par l'Orchestre C H I R A Z

au profit de son école

le **Samedi 13 mars**
à partir de 20 heures 30

Espace «Charles Aznavour»
à Arnouville-lès-Gonesse

Renseignements et réservations :
01 39 85 93 40 ou **01 39 85 05 71**

*
**

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours d'été 2004 pour son centre de vacances de Bellefontaine :

- **Animateurs diplômés BAFA, stagiaires ou sans diplôme.**

Ecrire à CBAF - Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 Paris
ou par e-mail: cbaf@wanadoo.fr

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret': 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

La Section «SOSSE MAYRIG»
de MARSEILLE
organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09

— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

*
**

NAVASART

SPECTACLE ORGANISE PAR LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE REGION MARSEILLE

Au Palais des Congrès Parc Chanot

Le Samedi 13 mars à 20 heures 30

Réservations :

04 91 93 53 59 — 06 12 93 09 80
04 91 77 87 31 — 06 23 82 29 74

Places numérotées — P.A.F. 28 Euros

Locations :

— **Permanence :** MAJC tous les mercredis de 10h à 16h - 04 91 50 15 09 12-14, rue Saint-Bazile - Marseille 1er
— **Agoump CBAF** tous les mardis et samedis de 15h à 18h30 - 04 91 89 91 53 260, avenue du 24 Avril 1915 - Marseille 12e.

CABINET TERZIYAN

Toutes Assurances Toutes Compagnies

MEILLEURS PRIX — MEILLEURES CONDITIONS
AUTO — MULTIRISQUES HABITATION ET COMMERCE
MALADIE — PREVOYANCE RETRAITE VIE CAPITALISATION

13, rue Lamartine, 75009 PARIS
Tél. : 01. 42. 82. 01. 41 +

Ապահովագրական Ձեր հարցերուն համար մի՛ վարանիր դիմելու մեզի

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14-15
SAMEDI - DIMANCHE
14-15 FEVRIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·881 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 79e ANNEE — N° 20·881

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՀԶՀ

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԹՈՐՀՐԴԱԿԱՆԸ ԿԱՐԳԱՒՈՐՄԱՆ ՆԵՐԿԱՑԻ ՓՈՒԼԻՆ ՄԱՍԻՆ

Արցախի օրէնսդիրը «Ազատ Արցախ» փետրուար 11–ի թիւով հարցազրոյց մը հրատարակած է նախագահ Ա. Ղուկասեանի խորհրդական Մանուէլ Սարգսեանի հետ: Նայիրա Հայրումեանի հարցումները վերաբերած են մասնաւորաբար Ղարաբաղի կնճիռին կարգաւորման նորագոյն զարգացումներուն: Այդ մասին ոգոյ մտահոգութիւններ կը յայտնէ Մ. Սարգսեան:

Ան դիտել կու տայ թէ Մինսկի խումբին զուգահեռ, այսօր Ղարաբաղեան հարցով սկսած է հետապըքրքրուիլ Եւրոպական Խորհուրդի խորհրդարանական վեհաժողովն ալ ու ստեղծուած երկուութեան մէջ նշմարելի են անհամաչափ մօտեցումներ: Սակայն հետ նկատելի է որ Ղարաբաղը բոլոր գործընթացներէն դուրս ձգուած է եւ ոչ մէկ միջոց ունի Եւրոպայի մարմիններուն վրայ ներգործելու. երկրորդ՝ ստեղծուած է կացութիւն մը ուր տասնըհինգ տարի առաջ որպէս ժողովուրդի մը ինքնորոշումի պարագայ ծագած խնդիրը այսօր կը դիտուի որպէս բանակի մը տարածքներու վրայի հսկողութեան խընդիրը: Այս նորութիւններուն հետ կան ԱՄՆ–ու լուռ, բայց հետեւողական թափանցումը Կովկաս եւ Ռուսաստանի որոշ չափով անհանգնալի կեցուածքը: Այս բոլոր տուեալները հաշուի առնելով մօտեցում պէտք է մշակել այսօր:

Մ. Սարգսեան հայկական դիւանագիտութեան առաջնային խնդիրը կը նկատէ հակամարտութեան պատճառ դարձած հարցին ամբողջական ընկալումին վերահաստատումը: Կ'ըսէ. «Զպէտք է թոյլ տալ ԼՂՀ ժողովրդի խնդիրը փոխարինել այլ ձեւակերպումներով, այլապէս վրտռնգի տակ կը դրուի այդ ժողովրդի գոյութիւնը»:

Նախագահին խորհրդականը կ'ափսոսայ որ «Այն հսկայական ներուժը որ Ղարաբաղը ներդրել է կարգաւորման գործընթացում, ցաւօք, կորսուել է: ԼՂՀ–ից վերցուել է նոյնիսկ բննարկումներին ներկայ լինելու իրաւունքը»: Որպէս հետեւելի ճամբայ, տեղին կը գտնէ որ Ղարաբաղի ղեկավարութիւնը ընդլայնէ ներգործութեան ոլորտը Հայաստանի թէ' իշխանութեան, թէ' քաղաքական ուժերուն մօտ: Նաեւ փոխադարձ յարաբերութիւնու նոր ոլորտ ստեղծէ եւրոպական երկիրներու հետ:

Ամփոփելով Ղարաբաղցիներու հոգեվիճակը, ան կ'ըսէ. «Ժողովուրդը յոյսը դրել է միջազգային կառոյցների վրայ եւ լուծումներ է սպասում նրանցից: Մարդիկ գտնում են որ իրենք արել են իրենցից կախուած ամէն ինչ եւ արդարացի լուծում ակնկալելու իրաւունք ունեն»:

***

ԱԴՐԲԵՋԱՆԷՆ ԳԱՂԹԱԾՆԵՐՈՒ ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԸ ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻՆ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐՈՒՆ

Ադրբեջանէն վտարուած ու Հայաստան ապաստանած հայ գաղթականներու իրաւունքներուն պաշտպանութեան խումբը Արցախի հարցին լուծումի մօտեցումներուն առընչութեամբ մտահոգութիւն արտայայտող բաց նամակ մը յղած է Մինսկի խումբին նախագահներուն: Հոն կ'ըսուի թէ Ադրբեջան Արցախի առընչուած ոչ մէկ պահանջ կրնայ ներկայացնել, ըստ միջազգային օրէնքին: Ըստ անոնց որպէս դիւանագիտական փաստ կը տրուի այն որ նախկին Ադրբեջանի հանրապետութիւնը 1991ին օրէնք մը քուէարկեց, որով հրաժարեցաւ Խորհրդային Ադրբեջանի իրաւական ժառանգորդի հռչակմանքէն, որոշելով վերականգնել 1918 – 1920–ի իր պետականութիւնը: Հետեւաբար, քանի Նախիջեւանն ու Լեռնային Ղարաբաղը երբեք մաս չեն կազմած Ադրբեջանի առաջին հանրապետութեան, այսօր անոնց վրայ դերիշխանութիւն տարածելու բաքուի կեցուածքը օրինական ոչ մէկ հիմ ունի: Նամակին հեղինակները կը պնդեն նաեւ թէ Արցախի հարցին լուծումը քաղաքակատնացնելու եւ անոր իրաւական հիմերը չրջանցելու դէպքը ստեղծելին հակամարտութեան հիմնական զոհ մը որ Ադրբեջանի հայ բնակչութիւնն է, մինչեւ այսօր զուրկ՝ բարոյական, նիւթական, քաղաքական ամէն հատուցումէ:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 12 / 13)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՍԱԿ ՄԸ ԳՈՍՈՎՕ ՄԵԿՆԱԾ

Հայաստանի պինեալ ուժերու հրաձգային 34 հոգինոց դասակը հրամանատար Արտեմ Աւդալեանի ղեկավարութեան տակ, վեց ամսուան համար մեկնած է Գոսովօ, խաղաղապահ առաքելութեամբ: Հայաստանի անկախութեան օրով առաջին դէպքն է երբ հայկական պինեալ ուժեր անմիջական մասնակցութիւն կ'ունենան եւրոպական ապահովութեան ծառայութեան: Դասակը մաս կը կազմէ յունական գումարտակին ու միասնաբար կը կատարեն առաքելութիւնը: Հայ զինուորները անպէսերէնի տիրապետողներ են, ունին հաղորդակցութեան արդիական միջոցներ: Անհրաժեշտ պատրաստութիւնը ստացած են Ճունաստանի խաղաղապահներու ազգային կեդրոնին մէջ:

***

ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի Գրողներու Միութեան մէջ փետրուար 12–ին համաժողով մը տեղի ունեցած է: Ներկայ գտնուած են կուսակցութիւններու ներկայացուցիչներ, արուեստագէտներ, հոգեւորականներ: Համաժողովին օրակարգը կազմած է երկրին մէջ մտահոգիչ չափերու հասած կաշառակերութեան, արտագաղթի, ապօրէնութեան դործունէութեան դէմ մտաւորականութեան ներուժը համախմբելու նպատակը: Գիտութեան, մշակոյթի գործիչներուն կոչ ուղղուած է միաւորուելու եւ երկրի զարգացման հոլովոյթին մասնակցելու իրենց կարողութիւններով ու հանդէս գալու ազգային արժէքներու պահպանութեամբ:

***

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՆՈՐԱՅՐ ԲԱԽԹԱՄԵԱՆ ՆՇԱՆԱՒՈՒԹԵԱՆ ԱՀՈՅԵԱՆ

Երեւանէն Նորայր Բախթամեան մասնակցած է Լվով (Ուքրանիա) տեղի ունեցած նշանառութեան առաջնութեան. 50 մեթր հեռաւորութենէն տրճանակով նշանառութեան ճիւղին մէջ 551 կէտով առաջին հանդիսացած է: Իսկ 10 մեթրէ նշանառութեան մէջ 581 կէտով երրորդ տեղը գրաւած է:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԼՈՒԾՈՒՄ ՄԸ ԿԻՊՐՈՍԻ ՀԱՄԱՐ

Կը թուի որ Նիւ–Եորքի բանակցութիւնները, երկարելով հանդերձ, քաջալերական բնոյթ առած են, երրորդ օրը, այն տպաւորութիւնը թողլով որ Անդրանիկ ճնշումը Տէնքթաշի վրայ իր դերը խաղացած է:

Արդարեւ, փետրուար 12–ին, անակն դուրս գալու հաւանականութիւն մը կը տեսնուէը: Ր. Տէնքթաշ, կարգ մը փոփոխութիւններու առաջարկներով, իր հաւանութիւնը տուած էր Քոֆի Անանի ծրագրին: Տարի մը առաջ, բոլորովին մերժած էր այդ նոյն ծրագիրը:

Թուրքիա, պարզ է, չուզեր որ կղզիին հիւսիսային «Հանրապետութիւնը», որու գոյութիւնը ընդունուած է միայն Թուրքիոյ կողմէ, դուրս մնայ Եւրոպական Միութենէն, որու անդամ կը դառնայ Կիպրոս Մայիս 1–ին: Կիպրոսի չուրջ որեւէ ձախողութիւն կրնայ խնդրոյ առարկայ դարձնել այն բանակցութիւնները, որոնք պէտք է սկսին Դեկտեմբերին, Թուրքիոյ ադամակցութեան համար: Ինչպէս դրեցինք մեր նախորդ թիւով ալ, վատթարագոյն եւ աննախընթաց կացութիւնը ան կ'ըլլայ, որ թեկնածու մը (իմա՝ Թուրքիա), միաժամանակ գրաւող ուժը ըլլայ անդամ պետութեան մը, քանի 1974–էն ի վեր 30 հազար զինուոր կը պահէ հոն:

Թուրքիոյ Արտաքին նախարարը՝ Ա. Կիւլ փետր. 12–ին, յոյս յայտնած է որ «լուծում մը պիտի ըլլայ Մայիս 1–էն առաջ»: Ընդհանուր ձեւով, կը նախատեսուի Քոֆի Անանի ծրագիրը, այլ խօսքով երկու պետութիւններու միացումը մէկ ինքնութեան տակ, դուիցերական օրինակով դաշնակցային կարգավիճակով: Երկու կողմերը համաձայն են ընդհանուր հեռանկարին չուրջ, հարցը կը կենճռուի մանրամասնութիւններու առեն:

Քոֆի Անան սկզբունքի համաձայնութիւն մը կ'ուզէր եւ ամբողջական լիազօրութիւն վերջնական նպատակին համար: Անդրադարձած է որ երկրորդ պայմանը կը խանդարէ առաջինը: Լուծումի մը յանգելու համար, ԱՄՆ–ու Արտաքին նախարարը՝ Գոլին Փաուըլ հեռաձայնային խօսակցութիւններ ունեցած է Թուրք եւ յոյն իր պաշտօնակիցներուն հետ:

Արդիւնքն այն եղած է որ, Տէնքթաշ առաջարկած է ժամանակացոյց մը որ կը նախատեսէ թէ խնդրոյ առարկայ հարցերը բանակցութեան դրուին յոյն եւ Թուրք Կիպրացիներու միջեւ ՄԱԿ–ի հովանաւորութեան տակ, Մայիս 15–էն 20: Այդ թուականէն ետք, եթէ վերջնական համաձայնութիւն մը չըլլայ, Ճունաստան եւ Թուրքիա կարգի կը հրաւիրուին: Ք. Անան ալ կրնայ միջամտել Մարտ 31–էն առաջ, տակաւ հարցերը կարգադրելու համար: Զախողութեան պարագային, համաժամ հանրաքուէներ տեղի կ'ունենան կղզիին երկու բաժիններուն մէջ, Ապրիլ 21–ին: Ուրեմն, վերջին խօսքը Քոֆի Անանին կը պատկանի: Բայց եւ այնպէս, Տէնքթաշ յայտարարած է հեռատեսիլի ԷՆ _ ԹԻ _ ՎԻ կայանէն որ Թուրքիոյ եւ Ճունաստանի մասնակցութիւնը այն ապահովութիւնը կուտայ որ Ք. Անան միակ իրաւարարը պիտի չըլլայ:

ԿԱՆԻ ՄԸ ՏԱՂՈՎ

ՄԱՐԴԿԱՑԻՆ ՀԱՄԱՍԵՐՈՒԹԻՒՆ կալուածին մէջ գործադրուած գիտնականներ կարեւոր հանգրուան մը նուաճած են, համաձեռելով մարդկային սաղմի բջիջներ: Այդ բջիջներէն, տեսականօրէն կարելի կ'ըլլայ մարդկային զանազան գործարաններ աճեցնել ու զանոնք գործածել պատասխտումի, այսինքն՝ բուժումի նպատակով: Փորձարկումին գործածուած բջիջները առնուած են 16 կամաւոր կիներէ: Արձանագրուած յաջողութեան հետ, նոյն ճամբով օր մը մարդ արարածը համաձեռելու վախեր կը յայտնուին: Սակայն, գիտնականները կ'ըսեն թէ հոդ հասնելու համար երկարատեւ ու ծախսալից աշխատանք անհրաժեշտ է:

ՇՐՋԱՆԱՑԻՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ընտրապայքարը բացուեցաւ եւ փետրուար 12–ին, Սարքոզի, անուն չտալով, բաւական քննադատեց Ժիւփէի անցեալի մեթոտները Նոժան–սիւր–Մառնի կալիէնի մարզասրահին մէջ: Հաւաքոյթը կազմակերպուած էր զօրակցութիւն յայտնելու համար Իլ–տը–Ֆրանսի թեկնածուին՝ Ժ.–Ֆ. Գուպէի: Սկիզբը վախկար որ Սարքոզի չգայ, քանի բարկացած էր իր կողմնակիցներու անուններու ջնջումին ցանկին վրայ: Ի վերջոյ, եկած էր, եւ չատ վարպետ ելոյթ մը ունեցած, կրկնելով որ բանավէճ չուզեր եւ դիտէ տիրապետել իր խառնուածքին, բայց չի նշանակեր թէ խուլ եւ կոյր է: Նոյն չըրջանին մեծամասնութեան միւս թեկնածուն՝ Անարէ Սանթինի իր կեդրոնավայրը բացած է Փարիզի առաջին թաղամասին մէջ: Թուղթիկներուն վրայ արձանագրուած է «Անհրաժեշտ չէ տխուր ըլլալ, արդիւնաւէտ ըլլալու համար», «Կարելի է լուրջ բաներ ընել, ինքզինք լուրջի չառնելով» կամ «Ժպտինք կրկին»:

ՊԱՂՏԱՏԻ արեւմտեան չրջանը, ամերիկեան ուժերու կեդրոնական հրամանատարը՝ զօր. Ճոն Ափիզայտ ոճրափորձէ մը ազատած է փետր. 12–ին: Ֆալուճայի մէջ է, Պաղտատէն 50 քմ. արեւմուտք, որ յարձակումը գործուած է եւ ամերիկացի զինուորներու փոխադարձ կրակոցներէն երկու Իրաքցիներ սպաննուած են:

ՊԱՊԸ, փետր. 12–ին, ընդունած է պաղեստինցի նախարարապետը՝ Ահմէտ Քուրէյին եւ տեսակցութեան առեն չեչտած է. «Ս. Հոդը հաշտութեան պէտք ունի, ներումի եւ ոչ թէ վրէժխնդրութեան, կամուրջի, ոչ՝ պատի»:

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ՀՐԵԱՆԵՐԸ գիրար կը հրմշտկեն Պրիւսէլի մէջ եւ յաջորդական հանդիպումներ եւ ընդունելութիւններ տեղի կ'ունենան: Ֆիկարոյի աշխատակիցին համար, նշանն է մեծ մտահոգութեան մը «Հին Եւրոպա»յի նկատմամբ: Փետր. 12–ին, Ամերիքըն ճիուիշ Գոմիթէին է, որ բացումը կատարած է Անդրատլանտեան Հիմնարկի մը, որու ներկայ եղած են Պելժիոյ Արտաքին նախարարը, նաեւ ըսպանացի իր պաշտօնակիցը, Ֆրանսայի Եւրոպական հարցերու նախարարը եւ Սոլանա, որոնք հիւրերն եղած են նաեւ ճաշին: Զորեքշաբթի, փետր. 18–ին, Պրիւսէլի հիւրը կ'ըլլայ Համաչխարհային Հրեայ Համագումարը սեմինարի մը առթիւ, նուիրուած «Հակահրէութեան», որու հովանաւորն է Եւրոպական Ճանճնախումբը: Ռոմանօ Փրոտի կ'ուզէ, այս առթիւ, վերջ տալ այն բանավէճին, որ ծագած էր անցեալ ամիս: «Բարոյական դաւ» որակած էին Հրեաները եւրոպական

(Շար.ը Դ. էջ)

ԼԵՒՈՆ ԽԱՉԵՐԵԱՆ – 80

ՈՉ ՄԻԱՅՆ ԴԱՐԻ ՀԻՄՆԱԴԻՐԸ, ԱՅԼԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՐԺԷՔՆԵՐԸ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՈՂՆ ՈՒ ՍՐԲԱԳՐՈՂԸ

21–րդ դարի 500 Հիմնադիրներից մէկին է ճանաչուել պատմա – բանասիրութեան եւ հայագիտութեան ազնուական ու նըւիրեալ մշակը՝ Լեւոն Խաչերեանը Մի-ջազգային կենսագրական կենտրոնի հրատարակած «500 Founders of the 21st Century» հատորով: Այս առիթով հրատարակութեան ընդհանուր տնօրէն Նիկոլաս Ս. Լոուն գրել է. «Միասնաբար կազմած ենք Նոր Դարաշրջանի խաչմերուկին... Փորձում ենք ուրուագծել ապագան եւ աշխարհի մէջ լոյս բերել այնպիսի մէնուրեք, որտեղ խաւար է տիրում... Այդ տեղեկատուի խորագիրը պէտք է օրինակ ծառայի նոյնպէս եւ ապագայ սերունդներին: Կարծում եմ, որ մեզ տեսնելու են իբրեւ հաստատուն վարպետներ՝ ժամանակների խաչմերուկների վրայ»:

21–րդ դարը մեզ համար սկսուեց 1988–ին եւ շատ քչերին էր վիճակուած լինել «հաստատուն վարպետ՝ ժամանակների խաչմերուկի» վրայ: Եւ պատճառը ոչ թէ իրենց գործի մէջ հմուտ մասնագիտական պակասն էր, այլ պակասն էր այն մտաւորականների, որոնց հըմտութիւնը ի սկզբանէ առել էին սահմանափակ մտածողութեան աքցանների մէջ եւ որոնց լայնախոհութիւնը պարփակուած էր ժամանակի թելադրանքի, ժամանակի պահանջի, վերջապէս, ժամանակի սարսափների կաղապարի մէջ:

Եօթը տասնամեակ չարունակ, սկզբում երկաթէ ցախաւելով, իսկ յետոյ, երբ արդէն ոչ միայն մտաւորականութիւնը, այլեւ ժողովուրդն էր զարձել ձեռնասուն՝ աւելի «քնքշօրէն», թաւիչով զօրակուած փշոտ ձեռնոցներով կոմունիստական վարչակարգը պարտադրում էր յօրինել իր պատմութիւնը, ստիպելով դեղձել այն ամէնը, ինչը ազգային արժէք էր, ճշմարիտ պատմութիւն եւ ազգային ինքնութեան առոյգ նախապայման:

1988–ից էլ առաջ, հերթական այն հընդամեակին, որ հասարակութիւնը անուանեց «չքեղ յուշարկաւորութիւնների հնդամեակ» (նկատի ունենալով զառամեալ զառամեալների Պոլիտբիւրոն, որոնք իրար հետեւից ամփոփուեցին քաղաքի՝ գերեզմանատուն զարձած գլխաւոր հրապարակի վրայ), արդէն լուրջ մտահոգութիւններ եւ նոյնիսկ, գործնական քայլեր նշմարուեցին հոգեւոր – իմացական մեր կեանքը զեղծարարութիւններից մաքրելու ուղղութեամբ: Թէեւ այդ անհատատ քայլերը անպատիժ չանցան, սակայն 80–ականների երկրորդ կէսին արդէն իսկ կասկած չկար, որ մարքսիզմ – լենինիզմի դաւակարդային պատմութիւնից հրաժարելով՝ ամբողջ մեր պատմութիւնը սրբագրելը եւ դիալեկտիկական մատերիալիզմի մեթոդից մարդասիրական դիտութիւնները՝ բանասիրութիւնը, գրականագիտութիւնը, լեզուաբանութիւնը եւ ընդհանրապէս մշակոյթը ձերբազատելը ոչ միայն ազատ հասարակութիւն, ազատ ժողովուրդ դառնալու, այլեւ յիրաւի ազատ տէրութիւն ստեղծելու միակ նախապայմանն է:

Նոր, 21–րդ դարաշրջանի չեմին (այն, որ մեզ համար սկսուեց 1988–ին) միակ Հայ մտաւորականը, որ անդրադարձաւ ապաշխարելու եւ սրբուելուկ կենսական անհրաժեշտութեան, Վահէ Օշականն էր: 1990–ին մի առիթով նա գրեց. «Բացայայտ է, որ մի՛այն ընդհանուր համազարկ մը, գրոհ մը զանազան կողմերէ՝ կրնայ համոզել հին սերունդին, որ յանուն մտաւորական պարկեշտութեան ու հայ մշակոյթին դերապոյն չահերուն՝ պարտաւոր են վերագնահատել իրենց ամբողջ վաստակը նոր ճշմարտութիւններու լոյսին տակ»:

Լեւոն Խաչերեանը մտաւորական պարկեշտութիւն ունեցող բացառիկներից մէկն է, որ իր դիտական եւ հետազօտական ամբողջ աշխատանքը կատարել է յանուն հայ մշակոյթի զերագոյն չահերի:

Աւելին. նա, թերեւս միակն է մեր ժամանակների հայեցի դիտութեան մարզի մէջ, որն առիթ չունեցաւ վերագնահատել իր վաստակը «Նոր ճշմարտութիւններու լոյսին տակ»: Քանի որ այս նոր ճշմարտութիւնները, որոնք, անշուշտ, վաղուց մոռացութեան տրուած հին ճշմարտութիւններն են, եղել են նրա պատմաբանասիրութեան եւ լեզուաբանութեան ուսումնասիրութիւնների հաստատուն հիմքը:

Սերունդներին այդ հին կամ վաղեմի ճշմարտութիւններով պատմաբանասիրական եւ լեզուաբանութեան վիթխարի ժառանգութիւն են թողել ժամանակի մէջ մեզ առաւել մօտիկ Մխիթար Աբբահայրը, Հայր Մկրտիչ Ասլեանեանը, Հայր Արսէն Բագրատունին, Հայր Ղեւոնդ Ալիշանը, Գէորգեան Պատկանեանը, Լէօն, Հրաչեայ Աճառեանը... Հայ մտքի եւ փայացութեան այս աստղաբոյրը գնալով նուազել է, իր տեղը զիջելով զանազան կոլեկտիւ հիմնարկութիւնների, որոնք իրենց նոյն կոլեկտիւ ապպատասխանատուութեամբ հետեւողականօրէն ձեւախախտեցին ազգային զրեթէ բոլոր արժէքները: Եւ յանձին Լեւոն Խաչերեանի, որ մեր անցեալի հայագէտների աւանդները չարունակողն է այսօր, այն վստահութիւնն ունենք, թէ ոչ միայն վերականգնուելու են մեր կորուստները, այլեւ մարդասիրական հայեցի դիտութիւնը վերստին դառնալու է միայն ու միայն հզօր Անհատականութիւնների սեփականութիւնը:

Գիտական պարբերականների մէջ հրապարակուած յօդուածները եւ ուսումնասիրութիւնները չհաշուած, Լեւոն Խաչերեանը երկու տասնեակից աւելի զըրքերի հեղինակ է, որոնցից ամէն մէկի ծաւալն իսկ բացայայտելով նիւթի տարողականութիւնը, չառերին է չափազանցութեան մէջ նետում, քանի որ վաղուց ես ենք վարժուել այնպիսի անհատականութիւնների մեր քով տեսնելուց, որպիսիք ընդունակ են եղել իրենց նուիրական աշխատանքով, գործնականի մէջ իրենց իմացականութեան անպարփակ ընդգըր – կումով և անխոնջ չանասիրութեամբ հաստոյներ ստեղծել՝ ապագուցելով համա – հարթեցումի բարենպաստ անձրեւի տակ անկերի պէս բուսած զանազան դոցենտներ, դիտութեան թեկնածուների և, ինչո՞ւ չէ, դոկտորական ու ակադեմիական պարեզոտներով զօղարկուած խմաստակներ, մեղմ ասած, խեղճութիւնը:

«Գրչութեան Ագուեսի Լեզուական – Քերականական Տեսութիւնը Միջնադարեան Հայաստանում», «Գլաձորի Համալսարանը Հայ Մանկավարժական Մտքի Պատմութեան Մէջ (13 – 14–րդ դար)», «Գրիգոր Պահլաւունի Մագիստրոս, կեանքն ու գործունէութիւնը», «Մեկնութիւն քերականի» դիտաքննական բնագրով հանդերձ», «Հայ Դպրութեան Պատմութիւնը՝ Քննական Տեղութեամբ», «Հայագիտական Ուսումնասիրութիւններ եւ Հրապարակումներ», «Հայոց Համազգային Մաշտոցեան Համակարգուած եւ Կանոնարկուած Միակերպ Ուղղագրութեան Պատմութիւնը (Ե. – Ի. դարեր)», «Աբեղեանականների Պասչպարնական Մարտավարութիւնը եւ Նրանց Թիւրիմացութիւնները Գրաբանական Տեսութեան Հարցերում», «Հայ Մտաւորականութեան Պահանջատիրութիւնը՝ Ազգային Այբուբենի եւ Ազգային Ուղղագրութեան վերականգնման, որ կատեգուել էր Հայաստանում 1922 եւ 1940 թուականների Դեկրետներով» ... Ծաւալուն աշխատասիրութիւններից այս մի քանիսը յիշեցնելով, պարզապէս նպատակ ունեմ ներկայացնելու դիտնականի հետաքրքրութիւնների ընդարձակ համապատկերը:

Մեր օրերի հրատապութեան իմաստով, որպիսի է Հայերէնի, Այբուբենի եւ Ուղղագրութեան խնդիրը, սպառիչ եւ դիտական արժէքի առումով անվերապահ են Լեւոն Խաչերեանի ընդհանուր ծաւալով չուրջ 3000 էջանոց հատորները, որոնք ոչ մի տողանցք չեն թողնում բոլոր նրանց համար, ովքեր Աղգային ապագայ ունենալու եզակի նախապայմանի՝ Հայոց լեզուի եւ հայերէն մտածելու դէմ որդեգրել են այնպիսի կուռանները, որպիսիք որեւէ եղր չունեն անաչառ դիտութեան հետ:

Անհերթեթութիւնները, որոնցով յագեցած է սովետական պատմաբանասիրութիւնն ու լեզուաբանութիւնը, ամէնից առաջ եղծել են ազգային Այբուբենի, Ազգային գրական լեզուի եւ Ազգային մըտածողութեան հիմքը հաստատած Սուրբ Մեսրոպ Վարդապետ Մաշտոցին՝ դասակարգային ու մատերիալիստական անպարկեշտ մեկնաբանութիւնների ենթարկելով նրա միակ վկայողին՝ Կորիւն Վարդապետին:

Վկայութիւնը խորագրուած է «Պատմութիւն վարուց եւ մահուան առն երանելոյ սրբոյն Մաշտոցի Վարդապետի մերոյ Թարգմանչի ի Կորիւն Վարդապետէ յաշակերտէ Նորին»: Ժամանակակից գըրահրատարակչութեամբ հազիւ այս երեսուն էջանոց վկայութիւնը զեղծարարութիւններից ու կամայական, քմահաճ, 20–րդ դարի քաղաքական – զաղափարական պարտադրուող թելադրանքին ենթարկուած աղաւաղումներից մաքրելու համար Լեւոն Խաչերեանին հարկ է եղել դրել չուրջ 1500 էջ:

Գիտնականը տող առ տող, պարբերութիւն առ պարբերութիւն ժանդից մաքրել է Կորիւն Վարդապետի վկայութիւնը, չարունակ յիշեցնելով, թէ Ձի կՈՐԵԼի մէկ եւ կէս հազարամեակի խորքերից մեզ հասած հաւատամքի պատմութիւնը յարմարեցնել անցողիկ մի քանի տասնամեակի քաղաքական – զաղափարական շահարկումների:

Առաջին հայեացքից կարող է նոյնիսկ չափազանցուած թուալ Լեւոն Խաչերեանի այս բծախնդրութիւնը: Բայց ուրիշ ինչպէ՞ս կարելի է վերականգնել պատմական ճշմարտութիւնը, ինչպէ՞ս կարելի մերժել աղաւաղող կեղծիքը, որի օգնութեամբ լուացուել են սերունդների ուղեղները...

Ինչպէ՞ս կարելի է անտարբեր անցնել մի այնպիսի խմաստականութեան մօտով, որպիսին է, օրինակ, թէ՝ «Փաստօրէն մենք զործ ունենք երկու Մաշտոցի՝ ժամանակի խոշոր դիտնականներից մէկի եւ քրիստոնէական եկեղեցու հաւատարիմ սպասաւորի հետ, որոնց հայեացքները տարբեր են, մինչեւ իսկ հակադիր՝ աշխարհի ճանաչողութեան ու բազմաթիւ այլ հարցերում: Գիտնական Մաշտոցը լուսաւորիչ է ... Մաշտոցը ազգամոլ չէ. նա հոգ տարաւ ոչ միայն իր, այլեւ հարեւան ժողովուրդների հոգեւոր զարգացման մասին... Ի վերջոյ ժխտեց հոգու զերբնական ուժ լինելը, աշխատեց վեր հանել մտածողութեան ֆիզիոլոգիական հիմունքները՝ յատուկ ուշադրութիւն զարձնելով ուղեղի գործունէութեան վրայ...»:

Եթէ միայն այսքանով զոհանար սոյն իմաստակը...

Բայց նա չարունակում է. «Սակայն երկու Մաշտոցները հանդէս են գալիս որպէս ֆէոդալական կարգերի համոզուած կողմնակիցներ: Նրանք գիտեն, որ հասարակութիւնը բաժանուած է հակամարտ դասակարգերի, որոնց միջեւ սուր պայքար է զնում ... Կրօնասէր Մաշտոցը այս հարցերում առաջնութիւն է ճեռք բերում դիտնական Մաշտոցի նկատմամբ: Բայց մենք նշում ենք դիտնական Մաշտոցի ծննդեան 1600 տարին» («Մեսրոպ Մաշտոց», 1963, էջ 98 – 99):

Արմատացած այս անհեթեթութիւնը չարունակւում է այնպիսի միտումով, թէ քրիստոնէական վանքերի «մութ ու մռայլ խցերի մէջ անհնար էր որեւէ լուսաւոր միտք» եւ վանականները ընդամէնը տգէտ մարդիկ էին: Դեռ աւելին. զանց առնելով միակ վկայողին, նաեւ զարգացրել են այն միտքը, թէ Սուրբ Մեսրոպը ընդամէնը մի քանի տող է յարմարեցնել իրեն մատուցուած այբուբենին, եւ գալիս հասնում են այնտեղ, թէ ինքը Սուրբ Մաշտոց Վարդապետը ուղիղ գրութեան մասին չի էլ մտահոգուել եւ ... անգրագէտ էր:

Եւ նրա ամէնից ծանր յանցանքը... Սուրբ Մեսրոպին կշտամբում են Հայերէնի Այբուբենը յօրինելիս ու Գրական լեզուի հիմքը դնելիս մարքսիստական դասակարգային մօտեցում չունենալու մէջ:

Այսօրինակ բարբարոսութիւնները «պաշտպանուել» են որպէս դիտական թէզեր, որոնց հեղինակները ստացել են դիտական տիտղոսներ եւ չարունակում են պնդել իրենց «դիտութիւնը», քանի որ, յիրաւի, դժուար է «վերագնահատել իրենց ամբողջ վաստակը նոր ճշմարտութիւնների լոյսին տակ»:

Ճշմարտութիւնների լոյսը տեսնելուն անկարող լինելու պատճառով:

Նաեւ հասկանալի է, թէ ինչո՛ւ էին անհրաժեշտ հարիւրաւոր, նոյնիսկ հազարից աւելի էջեր՝ վերականգնելու համար ընդամէնը 30 էջերով ամփոփուած վկայութեան անվերապահ հաւաստիութիւնը:

Ինչը կատարում է բծախնդիր եւ ընդդիմախօսելիս՝ զիմացինի ոչ միայն ճարտարութիւնները զգալ, այլեւ դոյզն իսկ արժէքաւոր միտքը գտնատող անաչառ ու պարկեշտ գիտնական Լեւոն Խաչերեանը:

Կորիւն Վարդապետի վկայութիւնը վերահաստատելիս, բանից պարզուում է, որ մեզ կարող են կատարեալ վստահութիւն ներշնչել մի քանիսը միայն: Նախ վկայողը՝ Կորիւն Վարդապետը, այնուհետեւ Հրաչեայ Աճառեանը, Գրիգոր Զարհանցեանը, Եղուարդ Ազայեանը եւ, անշուշտ, ինքը՝ Լեւոն Խաչերեանը, եւ նրանից ուրիշ ոչ ոք...

Լեւոն Խաչերեանի գիտական վաստակի մասին խօսելիս եւ այն գնահատելիս պէտք է անպայման յիշել, որ նրա ձեռնարկների հաղարաւոր էջերը այնպէս էլ կը մնային գրասեղանի գզրոցների մէջ, եթէ չլինէին այդ հրատարակութիւնները իրենց հովանաւորութեամբ իրականացնող անհատներն ու կազմակերպութիւնները, որպիսիք են Տէր եւ Տիկին Մեհրաբեանները, Տէր – Աբրահամեանները, Գարուստ Կիւլպէնկեան մշակութային հիմնադրամը, վերջապէս, գիտանական գաւակները: Երանի՛ թէ հայ հասարակութիւնը ընդհանրապէս հասնէր գիտակցութեան այն մակարդակին, թէ Հայի Ինքնութիւնը պահպանելու միակ ճամբան մշակութային արժէքներին տիրութիւն անելն է, հայադիր զբքին ու հայադիր մամուլին զօրավիգ կանգնելն է, Հայոց պատմութիւնը եւ Հայի միտքը մղձաւանջային տասնամեակների կարծրացումից ազատագրելն է:

Լեւոն Խաչերեանի գիտական վաստակը, նրա հեղինակութիւնն ու համբաւը, յիրաւի, հպարտութիւն է մեր գիտութեան, մեր իմացական մշակոյթի, մեր ցեղատեսակի համար: Եթէ միայն խիզախութիւն կամ պարզապէս ցանկութիւն ունենանք ապրելու, աշխատելու, ստեղծագործելու, տառապելու եւ նուիրուելու ճիշդ այնպէս, ինչպէս ապրում, աշխատում, ստեղծագործում եւ ազգային արժէքները բացայայտելուն եւ վերականգնելուն է նուիրուած նա՝ Հայերէն մտածող մեր գիտնականը...

Լեւոն Խաչերեանը, դեռ ահագին գործ ունի անելու: Նրան զօրաւիգ լինելու նպատակով «ընդհանուր համազարկ մը, գրոհ մը զանազան կողմերէ» խիստ անհրաժեշտ է: Ուստի միջազգային ճանաչում ստացած երեւելի հայրենակիցներով հպարտանալու պատրաստ Հայերը պատեհ առիթ ունեն հրաժարուելու ազգային անամէջ իրենց մեծամտութիւնից եւ դառնալու մեր պատմութիւնն ու մշակոյթը զեղծողների դէմ ելած երեւելիների հաւատարիմ հետեւորդներ, որպէսզի նոր ճշմարտութիւնների լոյսը կարողանայ վերջնականապէս յաղթահարել հասարակական մեր մտածողութեան խաւարը եւ չորզածակուռ գիտական մտքի եւ ազգային մշակոյթի երբեմնի վայելատակող անպարփակ տլորտի մէջ...

ԿԱՐԻՆ Ա. ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Փարիզ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱԲԵՂԵԱՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ՄԱՐՏԱՎՐՈՒԱԹԻՒՆԸ
եւ
ՆՐԱՆՑ ԹԻՒՐԻՄԱՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԳՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒՄ

Լ. Գ. ԽԱՉԵՐԵԱՆ
Բանասիրական գիտութիւնների տոհթոր, փրոֆէսէօր

Գալիֆորնիա, 2003

ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ՝ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՎԵՐՋԻՆ ԵԼՈՅԹՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

ԲԺԻՇԿ՝ ԼԵՒՈՆ ՄՈՄՃԵԱՆ

2004–ի Յունուարը, Փարիզի հայ երաժշտասէրներու համար եղաւ բեղուն շրջան մը:

Առանց կղզմնակալ ըլլալու ոչ ալ մէկը սուսերի մէջ ճգելու ցանկութեամբ, ուշագրաւ էին կարդ մը ելոյթները:

Հոկտեմբեր 2003–էն սկսեալ, Երեւանի օփերայի մենեջմընթներէն Անի Սարգսեան մեծածօ – սոփրանօ, որ ուսանողուհի է Փարիզի Երաժշտանոցը, կը կատարելագործէ իր երաժշտական «երգային» բաժնի բարձրագոյն կրթութիւնը:

Ան, իր մասնակցութիւնը բերաւ բազմաթիւ համերգներու, որոնք կազմակերպուած են Փարիզի երաժշտանոցի ծիրէն ներս եւ վերջերս Յունուարին հրաւիրեցաւ Զեխիոյ Մշակութային Կեդրոնի կողմէ, երգելու Եանաչէքի «Անհետացած մարդու օրագիրքը» օփերան, համերգային կառոյցով:

Յունուար 11–ին, Անի Սարգսեան, մասնակցելով Փիքարտի շրջանի համաեւրոպական երաժշտական մրցոյթին՝ դարձաւ դափնեկիրը:

Ան համայիլ է, հաճելի արտաքինով, թեմական գրաւիչ սլացիկ հասակով համադասի նորաձեւութեան, ունի մարմնի ճկունութիւն, ազդեցիկ կեցուածք, դիմախաղի հարազատութիւն եւ թատերական շնորհք: Անոր ձայնի տաք հնչերանգի չքեղութիւնը, թարմութիւնը եւ ուժգնութիւնը բացայայտ են զանազան օփերաներու «րոմանսներու» եւ «արիա»ներուն մէջ:

Նոր չունչ բերաւ իրր մենեջմընթի Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր տաճարին կամարներուն տակ:

Ցուսանք, որ նորանոր առիթներ պիտի ստեղծէ իր անկման, յամառ աշխատանքի հետեւողականութեամբ:

*
**

ԱՄՆ–ու Տիթրոյթ քաղաքի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ «Կոմիտաս» երգչախումբը հրաւիրուած էր Շաբաթ, Յունուար 24–ին մասնակցելու ԻՒՆԷՍՔՕ–ի կողմէ կազմակերպուած երգչախումբերու փառատօնին, ղեկավարութեամբ Ռուբիկ Մայիլեանի: Սոյն երգչախումբը կը ներկայացնէր ԱՄՆ–ը, մէկական երկով, մօտաւորապէս ներկայ երեսուն եւրոպական երգչախումբերու կարգին:

Տիթրոյթի «Կոմիտաս» երգչախումբը, իր անունով արդէն պարտական է անմահ Կոմիտասին հանդէպ, որուն առաջին ղեկավար եղած է ըստ մեր ունեցած տուեալներու, Վարդապետին աշակերտն էր եւ երգչախումբի երգողներէն Հարի Էքիզեան:

1988–էն սկսեալ ղեկավարն է սարկաւագ Ռուբիկ Մայիլեան, վկայուած եուսթըն համալսարանի կից երաժշտանոցէն:

Գնահատելի մթնոլորտ մը ստեղծեց իրենց մեկնաբանած Արա Պարթեւեանի «Տէր Ողորմեա» քառմասեան գործը, ԻՒՆԷՍՔՕ–յի սրահին մէջ:

Ճաշորդ օր, Կիրակի, անոնք մասնակցեցան Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ պատարագին, մեկնաբանելով Եկմալեանի մշակումով պատարագը:

Կը խորհիմ թէ «Կոմիտաս» երգչախումբը լրջօրէն պատրաստած էր մի–միայն Պարթեւեանի «Տէր Ողորմեա»ն եւ ոչ թէ ըստ Եկմալեանի լրիւ պատարագը: Ձիւղ է, որ հաճոյքն ունեցանք լսելու խառատահանջ ղեկավարին ճատին ներքեւ՝ ՄԻԱՋՈՑՂ, ԱՇԽՈՑԺ ԸՆԹԱՑՔՈՎ, ԼԻ ԵՐԱՆԳՆԵՐՈՎ, գրեթէ ՄԻԱՋԱՅՆ ԵՐԳԵՑՈՂՈՒԽԻՒՆ մը, որ չունէր դոյզն նշոյլը քառաձայն պատարագի մը տուող տպաւորութիւնը:

Սակայն գնահատելի էր կարգն ու կանոնը, լրջութիւնը եւ հոգեկան կապերու ստեղծման հաճոյքը:

*
**

Տարիներէ ի վեր, Փարիզի Հայ կաթողիկէ Ս. Խաչ Եկեղեցին, դարձած է ողջունելի եւ գնահատուած համերգասրահ, ոչ միայն ունեցած ձայնաբաշխումի որակի պատճառաւ, այլ նաեւ իր վարչութեան աղջմտութեան եւ գեղագիտական հակումներու պատճառաւ, հակառակ տեղւոյն դժուարամերձ անպատեհութիւններուն:

Դժուար է հասկնալ Փարիզի ժան – Կուժօն Մայր տաճարի պահպանողական դժկամութիւնը, երբ աշխարհացրիւ հայկական դրեթէ եկեղեցիներու մեծամասնութիւնը՝ կ'ընդունին իրենց սրբացած պատերուն մէջ, ըստ պատշաճի, սրբազան երգեցողութիւններու համերգներ, հակառակ անոր որ Ս. էջմիածնի Մայր տաճարին մէջ, մուտքի աջակողմեան Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ փոքր խորանը կը գործածուի իբր բեմ:

Ժամանակը չէ՞ արդեօք որ Փարիզի Մայր տաճարը իր դռները բանայ արուեստի առջեւը, առաւել կապուելով իր ժողովուրդին:

Կիրակի, Յունուար 25–ին «Աքօլատ» Միութիւնը կազմակերպած էր սոյն եկեղեցւոյ մէջ, յայտնի մենահամերգային երեկոյթ մը, 1993–էն սկսեալ Հայաստանի Ազգային Օփերայի մենակատարուհի տրամաթիք հնչերանգով, սոփրանօ – քօլօրատուռ Տիկին Գայանէ Գրիգորեան:

Ճայտագիրը գլխաւորաբար բաղկացած էր հատընտիր քաղուածներէ տարբեր օփերայի «արիա»ներէ եւ վերջաւորութեան իբր զարմանակէտ «Անոյշ»ի խեղճ ազատուհիին տեսարանով:

Գայեանէ Գրիգորեան աշակերտած է «Հայաստանի Սոխակ» Սոփրանօ – քօլօրատուռ Գոհար Գասպարեանի դասընթացքներուն, առանց խորացնելու՝ ուրիշներու նման, անոր «Փօրթամենթօ»ները, սահեցնելով անցնիլ եւ ոչ կարուկ կերպով մէկ ձայնէն միւսը, զոր հանճարեղ Բարսեղ Կանաչեան, ամենայն խըստութեամբ կը պահանջէր մեզմէ:

Գայեանէ Գրիգորեան ունի լաւ ձայն, երաժշտական սուր ականջ, կշռոյթի նուրբ հասկացողութիւն եւ ճաշակ: Ան, իր երգեցողութիւններէն կ'իրագործէ առանց մեծ ընչաւորութիւն առնելու սովորութեան, չնորհիւ իր «տիաֆրակմի» գործածութեան զգացողութեան:

Գայեանէն երգեց իր թեթեւաշարժ սոփրանօ – քօլօրատուռ երգաձայնով, ղեժարին հատուածներէ, ինչպէս «Արիա տէ տինօրա»էն, ոլորտաւոր զարմուածքներու ընթացքին ուղիղ պահելով ձայնայոյսմները:

Տօնիզեթթիի «Արիա տէ Լուչիա» արարին մէջ, առոգանութիւնը յստակ եւ հնչեամասերը հաւասար ու ներդաշնակ էին ղեղեցիկ ձայնաթրթիռներով – թրէմօլօ – եւ մեծ հնչածաւալով (ֆա):

Մկրտիչ Մկրտչեան գերազանց էր այս անգամ Տօնիզեթթիի «Լուչիա Էնրիքէ»ի զուգերգին մէջ: Իսկ Վերտիի «Արիա տէ Վիօլէթթան», Գայեանէն չափազանց ըզգայուն էր եւ հիանալի մեզմամեղմէն անցնելով հնչման աստիճանական զօրայոյսմներով – Քրէչէնտօ–:

Երիտասարդ սքանչելի դաշնակահար Գրիգոր Ամարեան իր բացառիկ հմուտ ընկերակցութեամբ, չահեկան էր երգչուհիին եւ ունկնդիրին համար:

Վերջապէս Գայեանէ Գրիգորեան իր հասուն երաժշտական ճաշակով ու հասկացողութեամբ ի յայտ եկաւ «Անոյշ»ի խեղճ ազատուհիի տեսարանին մէջ, մելամաղձոտ դէմքով – գործող «Արիա»ն, ուր արցունք խլող տխրութիւն, տանջանք եւ հոգեկան ալեկոծութիւն կայ:

Ճիշտ ակութեան արժանի է երիտասարդ Արէս Սիրատաղ՝ թեթեւ թէնոր, անցորդի դերով:

Ատոնք էին անցեալ ամսուան քանի մը ձեռնարկները: Կը յուսանք այս թափով կը շարունակուին:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐԸ ԵՒ ՁԷՆՔԸ

Իրաքի պատերազմին լրագրող զոհերը որոնց մահուան պատճառ եղան դիտեալ խմբակիներու յարձակումներ, ահաբեկչական արարքներ ու նաեւ ամերիկեան զօրախումբերու սխալ գործողութիւններ, սկսած են խնդրոյ առարկայ ընել մամուլի թղթակիցներուն ապահովութեան խընդիրը:

Սկզբունքով՝ բախումներու, պատերազմներու շրջաններուն մէջ ալ լրագրողը չատախօս զինուած չի շրջիր· զինք պէտք է պաշտպանէ մարտիկ չբլլալու հանդամանքը: Սակայն, նկատի առած վերջին շրջանի արդիական պատերազմներով ստեղծուած կացութիւնները, մամուլի միջոցները կը ստիպուին լրջօրէն մտածելու իրենց աշխատակիցներուն ապահովութեան մասին: Իրաք ղրկուած լրագրողներուն մեծ մասը բնակած ու աշխատած վայրերուն մէջ որոշ ապահովութեան մը իրաւունք ունէր: Ցատկապէս ունէին հեռատեսիլի խմբակները որոնք նաեւ սուղ գործիքներով կ'աշխատին: Այս վերջիններուն թիկնապահներ կ'ընկերանան երբ տեղէ մը այլ տեղ կ'երթան: Հարց է նաեւ թիկնապահներու պարագան, քանի որ անոնցմէ խումբ մը անցեալ տարի մեղադրուեցաւ որ հակադարձած է իրենց ուղղուած կրակոցներու:

«Նիւ Եորք Թայմզ»ը այս հարցին մասին վիճարկում մը բացած է, որուն մասնակից բազմաթիւ պատերազմական թղթակիցներ կը վկայեն թէ երբեք զէնք չեն կրած եւ կրող պաշտօնակիցներ ալ չեն տեսած: Ուրիշներ կ'ըսեն թէ զէնք կրել, կամ պահպանութեան այլ միջոցներ գործադրել, կը վնասէ լրագրողին գործին, որոշ ազդեցութիւն գործելով անոր տեսակցութեան հրաւիրած անձին վրայ:

Իրաքի պատերազմին մասնակցող լրագրողներուն Պաշտպանութեան նախարարութիւնը արդիլած էր զէնք կրել· այսուհանդերձ, անոնցմէ ոմանք յայտնած են թէ զինուորներու խումբին ընկերանալու ընթացքի հրացան մը, կամ նմանակ մը ունեցած են, բայց երբեք չեն գործածած:

Ինդիրը այնքան երկարայրի է որ երբեմն լրատուութեան առաքելութեան հակառակ կեցուածքներու կ'առաջնորդէ· օրինակ, «Ուաշինկթըն փոստ»ի Պաղտատի դրասենեակը որոշած է Սամարրա թղթակից չղրկել, Իրաքի հիւսիսային այդ քաղաքը մեծապէս վտանգաւոր նկատելով: Դրասենեակին պատասխանատուն վճռած է որ երբ հրացան մը կրել անհրաժեշտ կ'ըլլայ պատահարի մը հետեւելու համար, լաւագոյնն է հրաժարիլ այդ պատահարին հաղորդումէն: Մանաւանդ որ ինչպէս ըսած է նոյն պատասխանատուն, լրագրողներուն մեծ մասը չատ անճոռնի ձեռագիր ունենալով, քնաւ վստահ չէ որ կրնան լաւ նշանառուներ ըլլալ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

15

Նախընթաց օր կէսօրէ յետոյ պատահած էր հետեւեալ միջադէպը: Երկընտած էինք հինգով ծիրանիի մը տակ: Ես փորի վրայ պառկած կ'երգէի, երբ Վահրամը եւ ուրիշ ընկեր մը, ամէն օրուան պէս փորի վրայ սողոսկեցան ցանկապատէն ղրացի բանջարանոցը, որ կը պատկանէր երկու պարսիկ եղբայրներու: Ամէն օր այդ ժամուն կ'երթայինք գողութեան: Պարտէզին տնակը ծածկըւած էր երկարամեայ ծառերով ու կը գտնուէր խորը, միւս կողմը: Օգտուելով այդ հանդամանքէն կը կողոպտէինք պարտէզը: Կը գողնայինք ի'նչ որ պըտներէին:

Տարւոյն այդ եղանակին դժբախտաբար պտուղներ չկային, Մայիսի խընձորները միայն սկսած էին հասուննալ: Ցանկարծ պարտէզին խոշոր շունը սկսաւ հաջել, յետոյ միւսն ալ: Նայեցանք ցանկապատէն ամդին մեր ընկերները կը սպասէին շուներուն խոշոր ու հաստ փայտերով, բայց չէին կրնար ճամբանին չարունակել: Պարտիզպանները եկան ու ապատեցին զանոնք: Մինչեւ այդ մենք ալ յատկեցինք միւս կողմը զանոնք պաշտպանելու համար: Բայց պարտիզպանները ժպտեցան: Ժպտեցանք մենք ալ:

– Ի՞նչքան կը վճարեն ձեզ, – հարցուց երէցը թրքերէնով:

Կախ ինկած պէսէրով ու աղտոտ մօրուքով մարդ մըն էր: Աչքերը նեղ էին ու ալքօլէն աւրուած: Մեծ սպի մը կ'իջնէր քունքէն մինչեւ կզակին գուշը: Ըսինք: Ինդայ:

– Կրկինը կու տամ, – ըսաւ հանդարտութեամբ ու նաեւ հայ եւ, որքան որ ուշէք, բանջարեղէն. հանդիստ յետոյ, եկէք սկսեցէք աշխատիլ, այսօր ալամբողջ օրական կու տամ:

Մեր ընկերները խանդավառուեցան: Ես հազիւ թէ մտիկ կ'ընէի պարսիկը, որուն օրինակին հետեւելով բոլորս ալ ծալապատիկ նստած էինք գետինը, արեւին մէջ: Վահրամը առաջինը ըլլալով համարձակեցաւ ուտել գողցածները: Պարսիկը կը ժպտէր, առաջարկեց մեզի ալ:

Մեր տղաքը կը նայէին ինծի: Իսկ ես խորասուզուած էի մտքերուս խորը: Սատանան թո'ղ տանէր պարսիկն ալ, իր պարտէզն ալ: Սիրտս կ'երջանկացնէր գիս ու կը նեղէր միանգամայն: Կը մօտածէի Աբրիկին:

– Ի՞նչ կ'ըսես, Երուա'նդ, – ըսաւ Վահրամը, – աշխատի՞նք այստեղ...

– Ձե'մ գիտեր, ըրէ՛ք՝ ինչպէս որ ուզէք. ես համաձայն եմ...

– Ուրեմն բոլո'րս ալ համաձայն ենք: Կ'երթանք հագուստներնիս կ'առնենք ու կու գանք այստեղ...

– Բայց ուշադրութիւն ըրէք, – ըսի, – պետական աշխատանքի մէջ ենք: Եթէ գործերնիս ձգենք, կապերնիս կտրած կ'ըլլանք «Աշխատանքի բաժնին» հետ:

– «Աշխատանքի բաժնին» հիմը դնողին ... – սկսաւ Վահրամը իր սովորական հայհոյութեան:

Այդ վայրկեանին խնդիրը բնաւ գլխս չէր հետապրքրեր ու եթէ կ'առարկէի պատճառը այն էր որ կը զգայի, թէ յիմար հետեւանքներ կրնայ ունենալ այդ քայլը, յետոյ եթէ գիւղատնտեսը բարկնայ, կրնայ նեղութիւն պատճառել մեզի, կրնայ նոյն իսկ բանտարկել տալ:

– Լա՛ւ է որ այսօր ալ աշխատինք այստեղ, – ըսի – գիւղատնտեսը կու գայ, կ'աշխատինք համոզել· գիտէ որ տուած գրամին հազիւ ցամաք հացի կը բաւէ...

– Իսկ եթէ չհամաձայնի՞...

– Այն ատեն վաղ առաւօտ կ'աշխատինք պարսիկներուն մօտ...

Այդպէս ալ ըրինք: Քանի մը ժամ յետոյ գիւղատնտեսը եկաւ: Կոթնեցաւ ծառի մը ու սկսաւ կատակներ ընել: Քիչ յետոյ մեր օրավարձերը վճարեց: Ընկերները նոյն նշան կ'ընէին, որ խօսիմ: Գիւղատնտեսը սկսած էր պատմել բանակի մը յուշերը: Երբ վայրկեանի մը համար կանգ առաւ, բացատրեցի իրեն մեր խընդիրը այնքան ճարտարութեամբ, որ կըրնայի ու խնդրեցի, որ թոյլ տայ, որ աշխատինք միւս կողմը:

(Շար. 63)

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆՑԻ ԱՆԴԱՄԸ՝ ԺԱՆ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Եւրոպական գիտութեան ակադեմիային Հայաստանէն անդամ ընտրուած է մոլեքիւլային կենսաբան Ժան Յակոբեան: 1936–ին Երեւան ծնած գիտնականը ուսանած, աւարտաճառը ներկայացուցած է Մոսկուայի մէջ: Ներկայիս տնօրէնն է Երեւանի մանրակենսաբանութեան հիմնարկին: Ղեկավարած է թեկնածուական, տոքթորայի բազմաթիւ աւարտաճառներ, հեղինակ է աւելի քան հարիւր աշխատասիրութեան:

Արտասահմանեան անդամ է նաեւ ԱՄՆ–էն գիտութեան երկու ակադեմիայի:

ՀԱՆԳԻՍՏ

Տ. ՄԱՆՈՒԷԼ ՎՐԴ. ԵՐԿԱԹԵԱՆԻ

Ամէն վիշտով կը զուժենք վախճանումը՝ Հոլանտայի մեր Եկեղեցւոյն Հոգեւոր Հովուին՝

Տ. ՄԱՆՈՒԷԼ ՎՐԴ. ԵՐԿԱԹԵԱՆԻ

որ ի Տէր Հանգեաւ՝ յետ երկարատեւ հիւանդութեան, Հոլանտայի Ամստլօ քաղաքի հիւանդանոցին մէջ՝ Շորեքշաբթի օր, 2004, Փետրուար 11, ժամը 19·15–ին։

Վախճանեալ Հայր Սուրբին յուղարկաւորութիւնը՝ Վերջին Օծումն ու Քահանայութեաղը պիտի կատարուի Ամստլօ քաղաքի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին եւ նոյն քաղաքի գերեզմանատան մէջ, Երկուշաբթի օր, Փետրուար 16, ժամը 13–ին կէսօրէ ետք։

"Աղաչեսցուք զՓրկիչն մեր՝ Քրիստոս, զի հանգուցէ եւ ընդ արդարսն դասեացէ եկեղեցւոյ նուիրեալ իր ծառայն եւ պաշտօնեայն"։

ԴԻՒԱՆ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
ՊԱՏՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐ

CHAVILLE

«Promenade dans la Venise arménienne»

Diaporama commenté par Edouard TOPALIAN

le Samedi 21 février à 20h45

Eglise Arménienne
6, rue Père Komitas, 92370 CHAVILLE

— Entrée libre —

UGAB

Offre d'emploi

L'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille cherche secrétaire à mi-temps. Compétences bureautique et bonne connaissance langue arménienne.

Ecrire :

UGAB
327, boulevard Michelet,
13009 MARSEILLE

(Շար. ա. էջէն)

գործադիր մարմինը։ Հրապարակուած էր հարցախոյզ մը եւ ցանկին գլուխն էր Իսրայէլ, որպէս ամէնէն սպառնացող երկիրներէն մէկը։ Անդրադարձաւ նոր Հիմնարկին գլխաւոր նպատակն է դրծել Եւրոպա, ԱՄՆ, Իսրայէլ երկիրներու մերձեցման։ Հիմնարկը պարտի պաշտպանել դիմագիծը Իսրայէլի, որ «ազգ մըն է, ենթակայ չարունակական քննադատութիւններու, անոնց կողմէ, որոնք չեն ուզեր հասկնալ թէ խաղաղութիւնը չի կրնար գալ առանց վստահութիւն ներշնչող պաղեստինցի ընկերակիցի մը»։ Հրեաներու թիւրախ են Ֆրանսա, Պելժիա եւ Հոլանտա, որպէս հակահրեայ վայրեր, որոնք հարկ եղածին չափ չեն պայքարիր։

ԻՐԱՆԻ Արտաքին նախարարը՝ Քամալ Խարազի, Փետր. 12–ին ընդունած է Վատիկան, փոխադարձ դիւանագիտական յարաբերութիւններու հաստատման յիսնամեակին առթիւ։ Այս առթիւ, նախարարը կրկնած է որ Իրան հիւլէական զէնքերու զարգացման ոչ մէկ ծրագիր ունի եւ պատրաստ է գործակցելու Հիւլէական Ուժանիւթի Միջազգային Գործակալութեան հետ։

ՈՒՐԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13– էն հրապարակ ելաւ Եւրոպական Լոթոն Ֆրանսայի, Սպանիոյ եւ Մեծն–Բրիտանիոյ մէջ։ Առաւելագոյն չահը 15 միլիոն Եւրօ է, բայց 76 միլիոնի վրայ մէկ կարելիութիւն կայ այդ դումարին տիրանալու։ Ֆրանսայի մէջ մկրտուած է «Եւրօ միլիոներ»։

Ս· ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

Հինգշաբթի, Փետրուար 19,
ժամը 20·30–ին

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

«ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ»

Պետրոս ԴՈՒՐԵԱՆ, Դանիէլ ՎԱՐՈՒԺԱՆ, Յովհաննէս ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ, Ռուբէն ՍԵՒԱԿ, Մատթէոս ԶԱՐԻՓԵԱՆ, Վահան ՏԷՐԵԱՆ, Աւետիք ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ, Վահան ԹԷՔԵԵԱՆ, Համօ ՍԱՀԵԱՆ, Յովհաննէս ՇԻՐԱԶ, Պարոյր ՍԵՒԱԿ, Գէորգ ԷՄԻՆ, ԶԱՀՐԱՏ

կը ներկայացնեն՝

Ս· Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի բարեկամներ՝

Հռիփսիմէ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, Մատլէն ՍԻՐՈՑ–ՏԱՂ, Անժելա ՍԱՀԱԿԵԱՆ, Հայրօ ՍԻՐՈՑ–ՏԱՂ, Կարօ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

_ Մուտքը ազատ է–

10 bis, rue Thouin, Paris 5e
Métro : Cardinal Lemoine, Monge
RER : Luxembourg

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères,
75006 PARIS

ACCROCHAGE 2004

... Peintures ... Peinture

Du 15 janvier au 15 mars

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19

Տօն է Վարդանանց Զօրավարացն Մեծոց հազար երեսուն եւ վեց վկայիցն որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին։

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա· ԿՀՆԱ· ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՄԱՐՍԷԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՍՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19

Առաւօտեան ժամը 10–ին ներկայութեամբ Հարաւային Ֆրանսայի մէջ ծառայող բոլոր եկեղեցականներու պատարագը կը մատուցանէ եւ յատուկ պատգամ մը կը քարոզէ Նիսի հոգեւոր հովիւ՝
ՎԱՉԷ ԿՀՆԱ· ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդարու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդարու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս· փակագիծի մէջ ընդհ· գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մուտքերուն։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան։

ASSOCIATION SAINTE CROIX DE PARIS

JOURNÉES D'AMITIÉ
BAZAR DE CHARITÉ ANNUEL

13 et 14 MARS

dans la salle polyvalente de la Paroisse de Paris
13, rue du Perche, 75003 Paris
Métro : République — Rambuteau — Filles du Calvaire

Pensez dès maintenant à nous réserver votre visite
et à nous apporter de quoi garnir nos comptoirs :
bimbeloterie — parfumerie — brocante — librairie — confection — traiteur cuisine orientale, etc...
Un repas chaud sera proposé **le dimanche 14 mars,** après la messe.

Nous vous rappelons que le Bazar de Charité est l'une des principales manifestations nous permettant de recueillir des fonds pour nos œuvres et notamment pour le fonctionnement de l'**Ecole du Samedi.**

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La **Section ASTRIG**
organise une

SOIREE DANSANTE

Animée par l'Orchestre **CHIRAZ**
au profit de son école

le **Samedi 13 mars**
à partir de 20 heures 30

Espace «Charles Aznavour»
à Arnouville-lès-Gonesse

Renseignements et réservations :
01 39 85 93 40 ou **01 39 85 05 71**

***

La Section «SOSSE MAYRIG»
de MARSEILLE
organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas —
Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille —
Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09
— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

***

NAVASART

SPECTACLE ORGANISE PAR LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE REGION MARSEILLE

Au Palais des Congrès Parc Chanot

Le Samedi 13 mars à 20 heures 30

Réservations :

04 91 93 53 59 — 06 12 93 09 80
04 91 77 87 31 — 06 23 82 29 74

Places numérotées — P.A.F. 28 Euros

Locations :

— **Permanence :** MAJC tous les mercredis de 10h à 16h - 04 91 50 15 09 12-14, rue Saint-Bazile - Marseille 1er
— **Agoump CBAF** tous les mardis et samedis de 15h à 18h30 - 04 91 89 91 53 260, avenue du 24 Avril 1915 - Marseille 12e.

***

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours d'été 2004 pour son centre de vacances de Bellefontaine :

- **Animateurs diplômés BAFA, stagiaires ou sans diplôme.**

Ecrire à CBAF - Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 Paris
ou par e-mail: cbaf@wanadoo.fr

ՈՐԲԱԹԱԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 17
MARDI
17 FEVRIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.882 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 79e ANNEE — N° 20.882

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՀԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶ ժամանեց, Փետրուար 16–ին, Իսրայէլի նախագահը Մոշէ Քացաւ, պետական այցելութեամբ: 15 տարի է, առաջին անգամն է որ Իսրայէլացի նախագահ մը Ֆրանսա կ'այցելէ: Նախագահը զուտ պատուակալ պաշտօն ունի, բայց Ֆրանսա կ'ուզէ բարելաւել Իսրայէլի հետ իր յարաբերութիւնները, քանի հակահրէութեան հարցը ծաւալ առած է երկրին մէջ: Շիրաքի հետ ալ կապերը բաւական փոթորկալից եղած են, մանաւանդ, երբ 1996–ին, արեւելեան – Երուսաղէմի մէջ քախտամ մը պատահած էր Իսրայէլացի սահմանապահներուն հետ: 2000–ին ալ, վարչապետ Պարաք ամբաստանած էր Շիրաքը, որ ձախողեցուցած է Արաֆաթի հետ համաձայնագիր մը: Շիրաք 2002–ին ձայն բարձրացուցած էր Շարոնի դէմ որ հակաֆրանսական պայքարի մը ձեռնարկած է: 2003–ին ալ, Շարոն կը գտնէր որ Շիրաք չատ բարեացակամ է հակահրէական արտայայտութիւններու առթիւ: Այս հարցը դիւանագէտներէն է Իսրայէլի նախագահին եւ Ֆրանսայի նախագահին օրակարգին:

ՀԱՑԻԹիի ՄԷՋ, քաղաքական պատերազմ մը ծաւալ առած է եւ երկրին մէկ մասը, արդէն ապստամբներուն ձեռքն է: Ասոնք մէկտ կը պահանջեն նախագահ Արիսթիտի մեկնումը: Ընդդիմութեան դիւանագէտները՝ Էվանս փօլ խիստ կերպով քննադատած է ԱՄՆ–ու Արտաքին Նախարարը, որ Փետր. 14–ին, դէմ արտայայտուած է նախագահ Արիսթիտի «ապօրինի մեկնումին»: Իշխանութեան գլուխ գտնուող կուսակցութեան բանտերին յարաբերութեամբ, վերջին երկու շաբաթներու ընթացքին 10 քաղաքներ պատանդ առնուած են»:

ՉԻՉԻՆ նախկին նախագահը՝ Չելիմխան Եանդարբիեւ սպանուած է Փետրուար 13–ին, իր կառքին դէմ գործուած մահափորձի մը հետեւանքով Տոհայի մէջ (Քաթար): Անմիջապէս հիւանդանոց փոխադրուած է, բայց քիչ ետք մեռած է: 1996 Ապրիլէն 1997 Յունուար, նախագահն էր Չէչէնիոյ Անկախապաշտ շարժումին: Նախկին բանաձնացը եղած է Մասխադովի, բայց, յետագային խզած է, պնդելով որ կարելի չէ բանակցիլ Ռուսերուն հետ:

ՊԱՂՏԱՏԷն 50 քիլոմեթր հարաւ՝ Ֆալուժայի ոստիկանատան դէմ է, որ այս անգամ ռմբափորձ մը գործուած է Փետր. 14–ին: 23 ոստիկաններ մեռած են եւ բազմաթիւ վիրաւորներ ալ կան: Ըստ երեւոյթին, յարձակումը լաւ պատրաստուած էր եւ կարելի եղած էր ցրուել Ամերիկացիներուն տեւադրութիւնը: Մատրիտի մէջ ալ 150 հազար ցուցարարներ տողանցած են պահանջելով որ սպանական զօրքը հեռանայ Իրաքէն:

ՄԱՐԳՕ ՓԱՆԹԱՆի, հեծանիւի իտալիոյ ախոյեանը, մեռած գտնուած է Ռիմինիի իր պանդոկին մէջ, ուր ապաստանած էր քանի մը օր է: Գոփինները եւ Գառթալիները բարձր դասակարգէն, ան տոհ գացած է իր ջղային քայքայուած վիճակին եւ դեղերու, իբրեւ հետեւանք: Թթանիչ դեղերու գործածութեան գտ գացած է մարզիկը եւ կը դատապարտուին մանաւանդ մեռիանները:

ՖՐԱՆՍԱՑի Լատեսողական Բարձրագոյն Խորհուրդը (ԱԷ – ԷՍ – Ա.) խիստ ազդարարութիւն մը կատարած է հեռատեսիլի Ֆրանս 2 կայանին, որ «Փետր. 3–ին, ժամը 20–ին, լրատուութեան ընկերը իսկ, հաղորդած է լուր մը որ դեռ պոյութիւն չունէր եւ որ իր բովանդակութեամբ սխալի վերածուեցաւ: Ֆրանս 2 ընկերութիւնը չյարգեց լաւ լրատուութեան իր պարտաւորութիւնը»: Միւս կողմէ, Ռատիօ Ֆրանսի լրագրողներու գործադուլը վերջ գտաւ Փետր. 14–ին, մասնակի համաձայնութեան հետեւանքով:

ՄՈՍԿՈՒԱՑի ՄԷՋ փակ աւազան – դիւանավայրի մը տանիքը փլած է եւ ահաւոր խուճապ մը առեղծուած է: Առաջին հաշիւեկշիռի մը համաձայն 28 մեռեալ կար, 110 վիրաւոր, բայց նաեւ անհետացածները, որոնք փլատակներու տակ մնացած են: Իշխանութեանց համաձայն չատ դէշ ապրանք գործածած է Թրքական ընկերութիւնը, որու յանձնուած էր շինութիւնը: Անցեալ տարի սակայն, ամէն ապահովութիւն տրուած էր այդ ուղղութեամբ:

ՖՐԱՆՍԱՑի ՄԷՋ, խլիրդէ մահացողներու թիւը 20% աւելի է, բաղդատմամբ Եւրոպայի միւս երկիրներուն: Քանի տարիներու երկայնքին, խլիրդի համեմատութիւնը 35% յաւելում կրած է եւ ծխախոտն ու տարիքը չեն բաւեր, բացատրելու համար: Տարին 150 հազար մեռեալ կայ, կ'ըսէ խլիրդաբէտ բժիշկ մը եւ միայն 30 հազարը ծխախոտի հետ կապ ունին: Կը հաստատուի որ մեծ դեր ունի օդին ապականութիւնը, նաեւ կարգ մը ապրանքներու ներկայութիւնը անուշդի մէջ:

ՕՐԼԻի օդակայանի հակակշռի պաշտօնատարները գործադուլի դիմած են Փետր. 16–էն 20 եւ թռիչքներու 60%–ը ընդհատած է: Ռուասի ալ կը հետեւի եւ Փետր. 17–ին, կացութիւնը նոյնն է:

ԹՈՒՐՔիՈՑ բացը, Սեւ ծովու մէջ ընկղմած է ամպոճեան դրօշ կրող Հերա բեռնատար նաւը: 22 նաւաստիներ անհետացած են:

ՓԱՔիՍՏԱՆի հիւսիսը երկրաշարժ մը տեղի ունեցած է Փետրուար 14–ին, 5.7 ուժգնութեամբ Ռիխթէրի աստիճանաչափին վրայ: 20 մեռեալ եւ աւելի քան 30 վիրաւոր կար:

ՆիՒ – ԵՈՐՔի ՄԷՋ, Կիպրոսի յոյն եւ թուրք կողմերը համաձայնեցան Փետր. 13–ին, որ կղզիին վերամիացման շուրջ բանակցութիւնները շարունակուին մինչեւ Մայիս 1: Պիտի հաղիլին Փետ. 19–ին, Նիկոսիա: Այն կէտերը որոնց շուրջ չհամաձայնին, պիտի ենթարկուին նոր բանակցութիւններու, որոնց պիտի մասնակցին Յունաստան եւ Թուրքիա: Կողմերը ընդունած են որ առկախ մնացած հարցերը կարգադրէ Քոֆի Անան: Հօսակցութիւնները վերջ պէտք է գտնեն Մարտ 19–ին, որպէսզի հանրաքուէներ կազմակերպուին կղզիին երկու մասերը Ապրիլ 21–ին:

ԱՆՏՐԷ ՍԱՆԹԻՆի, հարցազրոյց մը տուած է «Փուռնալ տիւ Տիմաշ»ի (Փետր. 15), ուր կը յայտարարէ որ ընտրապայքարը լաւ ճամբու մէջ է եւ կը պարզէ նաեւ իր ծրագիրը, ի պատասխան անոնց որոնք կ'ուտարկեն թէ ծրագիր չունի: Իր որ Ֆրանսի գլուխը անցնելու համար, ԻՒ – ՏԷ – ԷՖ–ի թեկնածուն կը խորհի նոյնիսկ թէ միակն է որ կրնայ պարտութեան մատնել Ժան – Փօլ Հիւշոնը (ընկերվարական թեկնածուն): Եթէ Գոփէ իրմէ առաջ հասնի առաջին շրջանին, հարց չկայ քանի որ ԻՒ – ԷՄ – Փէ–ի հետ համաձայնութիւն կը գտնայ: Ա. Սանթինի կ'ուզէ նաեւ էՒ – Ը – էՒ–ի ճրագ պիծ մը ստեղծել, մկրտուած էզոփ (էսթ – Սիւտ – Ուէսթ Փարթի էքսփրէս) որ Մոնփարնասը պիտի կապէ Սէն – Լազարի, Շան զ'Էլիզէէն անցնելով: Սանթինի կ'ուզէ նաեւ որ տչ մէկ Ֆրանսիլիացի (Ֆրանսիլիէն) մէկ ժամէն աւելի դնէ աշխատանքի երթալու համար: Բնակութեան գետնի վրայ, Սանթինի կը գտնէ որ անհամաչափութեան տագնապ մը կայ: Նոր բնակարաններու շինութիւնը 1954–ի մակարդակին իջած է, երբ արբայ փիէր կոչ կ'ընէր: Կ'ուզէ, ամէն տարի, 50% յատկացնել բնակարաններու ծրագիր մը հրապարակ հանել: Լրագրողը վերջին հարցումի մը կ'ընէ, յիշեցնելով թէ ԻՒ – ԷՄ – Փէ–ն վարանած էր սա լոզունգն ընտրելու՝ «Սանթինի խնդալու համար, Գոփէ յաղթելու համար» եւ կ'ուզէ գիտնալ թէ Սանթինի վիրաւորա՞ծ է: «Ո՛չ, երբեք, կ'ըսէ Իսիի երեսփոխան – քաղաքապետը, Թող փորձեն, կը խնդանք: Լա՞ւ էք որ Գոփէի կամ Հիւշոնի վրայ յարձակիմ: Եթէ հոդ հասած են, կը նշանակէ թէ մըտահոգ են: Իմ լոզունգն է՝ Վերագրտնենք ժպիտը»:

Ժ. – Մ. ԼԸ ՓԷՆ–ի թեկնածութեան հարցը ՓԱԳԱ–ի չրջանը (Փրովանս – Ալփ–Գոթ տ'Ազիւր) խնդրոյ առարկայ կը մնար Փետրուար 16–ին, քանի չկրցաւ հաստատել թէ տուրքերու գետնի վրայ Նիս կը բնակի: Ճիշդ է որ ինք ստորագրած է Աղգային ճակատի պայմանագրութիւնը, բայց, կ'առարկուի որ անհատական քննդիր չունի, կուսակցութեան համար էր: Վերջին խօսքը կը պատկանի նահանգապետին: Լը Փէն կ'ամբաստանէ էլիզէն որ արգելք կ'ուզէ հանդիսանալ իր թեկնածութեան:

ՄԱՏՐԻՏի ՄԷՋ, մեր պատուոյ հիւրն էր սպանական ժողովրդական կուսակցութեան (իշխանութեան գլուխը), Ռաֆարէն գովքը հիւսեց այդ կուսակցութեան համերաշխութեան, որմէ պէտք է ներշնչուի Իւ – ԷՄ – Փէ–ն: «Սպանացի մեր բարեկամները, աւելցուց Ռաֆարէն, հասկցած են որ միայն միացած մեծամասնութիւն մը արդիւնաւէտ է»:

ԱՄՆ–ՈՒ դեմոկրատ թեկնածուն՝ Ճոն Քէրի 16 նահանգներու վրայ յաղթած է 14–ի մէջ: Հանրապետականները փորձած են գինք վարկաբեկել հրապարակ հանելով որ Քէրի յարաբերութիւն ունեցած է, երկու տարի, երիտասարդ պործակիից կնոջ մը հետ, ինչ որ Քէրի հերքած է եւ յայտնած թէ այլեւս չի խօսիր այդ մասին: Դեմոկրատները համախմբուած են մէկ լոզունգի չուրջ՝ ոեւէ մէկը, բայց Պուշէն:

ԻՒ – ՏԸ – ՖՐԱՆՍի լիսէներու վերաբերեալ կաշառակերութեան հարցին կապակցութեամբ 47 հոգի քննութեան տակ առնուած են եւ կը պարզուի որ 90–ական թուականներուն կաշառակերութեան խնդիրն ուխտ մը կար քաղաքական գլխաւոր կուսակցութիւններուն հետ: Շուկաններու դումարին 2%–ը պէտք է վճարուէր ձեռնարկութիւններու կողմէ այն կուսակցութիւններուն, որոնք ներկայացուցած են Շրջանային Խորհուրդներուն մէջ: Գումարը կը բաժնուէր սա պէս՝ 1.2% ԷՒ – Փէ – ԷՒ–ին եւ Հանրապետական կուսակցութեան եւ 0.8% ընկերվարականներուն համար:

ԱՄԵՐիԿԵԱՆ տնտեսական թերթ մը վիճննան, Վանքուվըրը եւ Մել – պուրնը ապրելու համար աշխարհի լաւագոյն քաղաքները յայտարարած է: Ժընեւը որ նոյն ուսումնասիրութեան ամէն տարուան արդիւնքներով միշտ առաջին կարգի վրայ գտնուած է, այս տարի գերազանցած է հինգերորդ տեղը: Փարիզ 28–րդ է, Լոնտոն 45–րդ, Նիւ – Եորդ 51–րդ: Իսկ Աթէնք ուր այս տարուան Ողիմպիական հետ համաձայնութիւն կը գոյանայ: Ա. Սանթինի կ'ուզէ նաեւ էՒ – Ը – էՒ–ի ճրագ պիծ մը ստեղծել, մկրտուած էզոփ (էսթ – Սիւտ – Ուէսթ Փարթի էքսփրէս) որ Մոնփարնասը պիտի կապէ Սէն – Լազարի, Շան զ'Էլիզէէն անցնելով: Սանթինի կ'ուզէ նաեւ որ տչ մէկ Ֆրանսիլիացի (Ֆրանսիլիէն) մէկ ժամէն աւելի դնէ աշխատանքի երթալու համար: Բնակութեան գետնի վրայ, Սանթինի կը գտնէ որ անհամաչափութեան տագնապ մը կայ: Նոր բնակարաններու շինութիւնը 1954–ի մակարդակին իջած է, երբ արբայ փիէր կոչ կ'ընէր: Կ'ուզէ, ամէն տարի, 50% յատկացնել բնակարաններու ծրագիր մը հրապարակ հանել: Լրագրողը վերջին հարցումի մը կ'ընէ, յիշեցնելով թէ ԻՒ – ԷՄ – Փէ–ն վարանած էր սա լոզունգն ընտրելու՝ «Սանթինի խնդալու համար, Գոփէ յաղթելու համար» եւ կ'ուզէ գիտնալ թէ Սանթինի վիրաւորա՞ծ է: «Ո՛չ, երբեք, կ'ըսէ Իսիի երեսփոխան – քաղաքապետը, Թող փորձեն, կը խնդանք: Լա՞ւ էք որ Գոփէի կամ Հիւշոնի վրայ յարձակիմ: Եթէ հոդ հասած են, կը նշանակէ թէ մըտահոգ են: Իմ լոզունգն է՝ Վերագրտնենք ժպիտը»:

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԵՒՐՈՊԱՑի ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ ՊԱՐՏԱԻՈՐԻՉ ՉԵՆ

Եւրոպական Միութեան Արտաքին յարաբերութիւններու յանձնակատար Ք. Փաթէնի բանբերը Տ. ոը Օյէդա յայտնած է թէ Հայաստանի հետ սահմանին բացումը փափաքելի է Միութեան համար, բայց այդ ուղղութեամբ ստիպում խնդրոյ առարկայ չէ: Ան ըսած է թէ Եւրոպայի անդամակցութիւնը կապուած է խիստ պայմաններու, բայց Միութիւնը երբեք չի ստիպեր երկիր մը որ իր յարաբերութիւնները կարգաւորէ երրորդ երկիրներու հետ: Այդ նպատակով որեւէ ճնշում չի գործադրեր: Այլ խօսքով՝ Եւրոպական Միութիւնը, ինչպէս աշխարհի որեւէ անկիւնին, Հայաստան – Թուրքիա յարաբերութիւններուն մէջ ալ կողմնակից է լաւ յարաբերութիւններու, գործակցութեան, սակայն որեւէ երկրի անդամակցութեան համար նախապայման չի նկատեր այդ սկզբունքներուն յարգանքը: Ուստի, Թուրքիա կրնայ անդամ ըլլալ Եւրոպական Միութեան, առանց Հայաստանի սահմանը բանալու պարտաւոր մնալու:

ները տեղի պիտի ունենան, դասուած է 64–րդ:

ՔՐՏԱԿԱՆ կազմակերպութիւններու յոյսը, Փետրուար 15–ին քազմահազար բազմութիւն մը հաւաքած է Սթրազպուրկ: Ֆրանսայէն զատ Հոլանտայէն, Զուիցերիայէն, Պելժիայէն մասնակիցներ երդերով ու պարերով հաւատարմութիւն յայտնած են իրենց նախագահ Ա. Լօճալանի որ արգելափակուած է Թուրքիա: Անոր ձերբակալութեան հինգերորդ տարեդարձին նման ցոյցեր տեղի ունեցած են բազմաթիւ մայրաքաղաքներու մէջ. Գոփընհակըն, Կիեւ, Պուքրէշ, Պուտափէշթ, Ամֆէնք, եւ այլն:

ՌՈՒՄԱՍՏԱՆի ընդդիմադիր թեկնածուներէն՝ Ռիրկին, որ անհետացած էր եւ գտնուեցաւ Կիեւ, նոր յայտնութիւններ ըրած է իր անհետացման վերաբերեալ: Կ'ըսէ ան, Թմրեցուցիչի ազդեցութեան տակ առեւանգուած է եւ բանի վար դրուած Ուկրանիա: Այս յայտարարութիւնը ըրած է Լոնտոն, ուր ապաստանած է Բերեզովսկիի մօտ: Կ'ըսէ նաեւ թէ ինչ որ նախապէս ըսած էր, տուտ էր:

ՋԻՆԱՍՏԱՆի մէջ, երկու հրդեհներ պատճառ եղած են աւելի քան 90 մեռեալներու: Առաջինը ծագած էր Ժիլինի առեւտրական կեդրոնի մը մէջ (երկրին հիւսիս–արեւելքը) եւ զոհերուն մեծ մասը յաճախորդներ են: Կան նաեւ 60 վիրաւորներ: Երկրորդն ալ ծագած է ուխտաւորներով լեցուն տաճարի մը մէջ:

ԻՐԱՆի երեսփոխանական ընտրութիւնները բաւական բարդ բնոյթ առած են, քանի 8200 թեկնածուներէն միայն մէկ երրորդը ընդունուած է որպէս լիազօրուած թեկնածու: Զօրակցութեան համար չուրջ 550 թեկնածուներ քաշած են իրենց թեկնածութիւնը: Միւս կողմէ, բարեփոխութեան կոչով մեծ ցանկն ալ՝ «Համախմբում Իրանի համար», ի յառաջագունէ գիտակից է որ պիտի պարտուի: Ընտրութիւնը տեղի կ'ունենայ; Փետր. 20–ին:

ԵՐԿՈՒ ՆՈՐ ԳԻՐՔ՝ ՇԱՀԱՆԴՈՒԽՏԻ ԳՐԻՉԷՆ

(«ԿԱՑԱՐԱՆՆԵՐ» ԵՒ «ՃԱՄԲԵԶՐԻ ԶՐՈՑՑՆԵՐ» – ՊՏՑՐՈՒԽ, 2003)

ԼԵՒՈՆ ՇԱՒՈՑԵԱՆ

Այս ակնկալութիւնն է ահա, որ պէք մասամբ, իրականացած կը տեսնենք «Կայարաններ» փոքրակազմ հատորին մէջ, 150 էջերու երկայնքին: Հատորը հրատարակուած է Մարաշի Հայրենակցական Միութեան նիւթական ձեռնտուութեամբ:

Հեղինակը իր կեանքի գնացքին մէջ ուրուագծած է երեք «կայարան»ներ: Առաջինը՝ ուսումնական այն հաստատութիւններն են, որոնց դուռը ափ առած է ան՝ յաջեցնելու համար բարձրագոյն վկայականներ ձեռք բերելու իր այնքան բնական ծարաւը: Բացառիկ աշխատասիրութիւնը, դամբարուած՝ յարատեւելու զօրաւոր կամքին, յաջողութիւններով պսակեր են իր ուսումնասիրութեան տարիները՝ Պուրճ Համուտի «Սրբոց քառասնից մանկանց» վարժարանէն մին- չեւ Նշան Փալանճեան ճեմարանի հայագիտական մասնակի դասընթացքները (1954 – 1957), Պէյրութի Սէն – Ժոզէֆ համալսարանի Արեւելեան կաճառի դասընթացքներէն (1967 – 1970) մինչեւ Ֆրանսերէնի այն տեսական դասերը՝ զորս առած է նշանաւոր Մատամէն՝ Եղանտ Աճէմեանէն: Եւ կամ անդրբերնի այն դասերը, զորս իրեն աւանդած է Պուրճ Համուտի կուրանոցը ապաստանած աշխուրկ հայուհի մը՝ Օրիորդ Իսկուհին...:

Շահանդուխտի երկրորդ «կայարան»ը ուսուցչագործական իր հինգ տարիներն են՝ Նոր Սիսի Ազգային Աքսոր Գասարճեան վարժարանին մէջ, 50-ական թուականներուն, Սարգիս Բախտիկեանի եւ Աշդրանիկ Ուրֆալեանի տնօրէնութեան շրջանին: Ցայտնի կը դառնայ, որ այդ համեստ պաշտօնին տիրանալու համար՝ բաւական յղնեցուցեր են զինք օրուան թաղականները: Ի՛նք է որ կը պատմէ.

– Սկսայ դիմումնագրեր յղել Պուրճ Համուտի Ազգային վարժարաններուն: Անոցմէ չորսին կատարած դիմումներս ապարդիւն մնացին: Թաղական կամ հոգաբարձու կոչուած մարդիկ նկատի չէին առներ զիս: Վկայականներս համեստ մակարդակի վրայ էին, բայց մեր վարժարաններուն մէջ կը պաշտօնավարէին նոյնիսկ համեստ մակարդակով ուսուցչուհիներ: Ինչո՞ւ ես ալ չըլլայի անոնցմէ մէկը:

Թաղականները ունէին իրենց ծանօթ անձերը. "խնամիական" հաշիւները ի զօրու էին: Անուս մարդիկ էին մեր վարժարաններուն ուսուցիչներուն ճակատագիրը ճշդող մարդերը, ու մեծ ենթակայ էիք անոնց իրաւ կամ անիրաւ որոշումներուն: Ո՞վ պիտի կարենար ընդդեմ անհատի մը ներքին կարողութիւններն ու հոգեկան հարստութիւնները...:

Վերի տողերը մտածել կու տան թէ շատ բան չէ փոխուած մեր այս դարէ ի վեր...:

Շահանդուխտի երրորդ «կայարան»ը լրագրական ասպարէզն է, եւ կը խորհինք որ թուղթի յանձնուած այս բաժինը ա-

ԵԹԷ ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԺԽՏԵՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ...

Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան ճամբուն վրայ Թուրքիոյ կարեւոր խոչընդոտներէն է ցեղասպանութեան ճանաչումի հարցը: Նոյնատեն ան քիչերէն է որուն կարգադրութեան համար թէ՛ Անպարայի, թէ՛ անոր հզօր դաշնակից ու հովանաւոր ԱՄՆ-ու կողմէ զանազան ճամբաներ կը փորձուին: Անդարայի նախաձեռնութիւնները կարելի է խմբել երկու զլուխի տակ. առաջինը կարելի ու անկարելի ամէն միջոցով չեչոտումն է ուրացումի, ժխտումի կեցուածքին: Երկրորդը՝ նման թապու մը տեսակցութեան, բանավէճի քննարկումի անուղղակի նիւթ ընելու լայնախոհութեան վաստը տալու ջանքը: Աւելորդ է ըսել թէ առաջինը վերապահուած է ներքին քաղաքականութեան ոլորտի, երկրորդը՝ արտաքին, միջազգային:

Առաջինին գիծին վրայ կը չարունի «Հայերու կողմէ սպանուած» Թուրքերու հատաքական դերեզմաններու բացումը, զպրոցներուն այդ նիւթին ժխտումով չարաշրջութիւն դրել տալու հրահանգները, «դիտական» պիտակով ներկայացուած աշխատասիրութիւնները որոնք 90 տարի եառ լոյսին կը բերեն չըլնուած դէպքերու իրականութիւն մը, եւ այլն, եւ այլն: Ատոնց ամէն մէկը զգայացունց նորութիւններու պէս կը յայտարարուի, ամէն մէկով հարցը մէկ անգամ ընդմիշտ թաղելու զոհունակութիւն կ'արտայայտուի, յետոյ, կարճ ժամանակի մէջ զգալի կ'ըլլայ նոր բան գտնելու անհրաժեշտութիւնը: Պէտք չէ մոռնալ այս ջանքին մնայուն ենթախորքն ալ որ «մենք Հայերը շատ կը սիրենք»ի զոյնով յանկերգէ մը կը բաղկանայ. խառն ի խուռն կը վկայակոչուին օսմանեան օրերու հայ քաղաքական դէմքերը, հայ արուեստագէտներու վաստակը, վաճառականները, խոհանոցները, երգերը, նուագները, եւ այլն: Ու ամէն մէկ վկայակոչումի կ'ընկերանայ նոյն պատգամը. ամէնքս նոյն հողին, ջուրին ծնունդն ենք, շատ բաներով եթէ ոչ նոյն, շատ նման: Այս յանկերգը ոչինչով կը խանգարուի այն իրողութենէն որուն մէջ կը տապկուի Պոլսոյ հայութիւնը, զպրոցներու կամ վաղքիներու բաժին հանուած դժուարութիւններով, անհեթեթ սահմանափակումներով:

Երկրորդ, արտաքին գործերու գիծը թելադրուած է դիւանագիտական Ուաշինկթընէն: «Հաշտութեան յանձնաժողով» մը մէկ սեղանի չուրջ կը դնէ ազգային փրկութեան գործին լծուած Թուրքերը, չես գիտեր ո՛ր եւ որուն դարմին սպասարկու Հայերը: Առաջիններուը պայման կը դնեն որ հաշտութեան սերմերը մթնոլորտէն ցեղասպանութեան նիւթը բացառուի, որպէսզի անհամութիւն չըլլայ, երկրորդներուը կ'ընդունին: Ընդվզողներն ալ կը դասուին խելքը բանի չհասնողներու շարքին: Միայն թէ չես գիտեր ինչո՛ւ, հաշտութեան նիւթով հանդիպումներուն չարունակութիւնը պետական գաղտնիքի բնոյթով կը պահպանի:

Այս նախաձեռնութիւնը բաւական յոյս ներշնչած պէտք է ըլլայ որ վերջերս նոր փուլի մը լուրը հասաւ: Այս տարուան աշնան կը ծրագրուէր Վիէննայի մէջ քով քովի բերել հայ եւ Թուրք անձնաւորութիւններ, նոր հանդիպումներու համար: Այս անգամ կազմին մէջ յաջողած են շատ խորհրդանշական դէմք մըն ալ առնել. ան Երեւանի ցեղասպանութեան հիմնարկ – Թանգարանի տնօրէն Լաւրենդի Բարսեղեանն է: Պաշտօնական հանդամանք մը որ առանձին լուրջ տարողութիւն կը հաղցընէ ձեռնարկին:

Նման պիտակի չհարկումին հետ մըտահոգիչ ազդակ է նաեւ ան որ Լ. Բարսեղեան հարցազրոյցներու, հրապարակային ելոյթներու երբեմն ունեցած է արտայայտութիւններ որոնք միշտ յարիր չեն հնչած իր զրաւած դիրքին: Իրեն հետ Լիւիթ Պողոսեանի կատարած հարցազրոյցին («Հայոց աշխարհ», Յունուար 27) սակայն, տեղին բաներ կ'ըսէ:

Զրոյցին առաջին մասին մէջ նիւթ կ'ընկալայ անոր կուսակցականի գործունէութիւնը (ՀՌԱԿ): Ցայտնի է թէ որոշ անհամաձայնութիւններ ունի վարիչ մարմնին տարած քաղաքականութեան հետ:

Երկրորդ մասը երկու հարցումով կը վերաբերի Վիէննայի հանդիպումին: Լ. Բարսեղեանի առաջին ըսածը այն է որ նման հանդիպումներէ վախնալու պէտք չունինք: «Վախ» բառին գործածութիւնը նման շրջարկի մէջ հետաքրքրական է. որոշակի հանգստութիւն, ապարդիւ կարդալու պատրաստակամութիւն մը կ'արտայայտէ ան: Միեւնոյնատեն կը քաղարկէ աւելի հիմնական հարցական մը որ նման պարագաներու առաջին միտք եկածը պէտք է ըլլայ. ինչո՞ւ նման հանդիպումները կը կազմակերպուին: Նախաձեռնողները եւ մասնակից կողմերը իսկապէս զոնէ իրենք իրենց համար յստակ պատասխանը ունի՞ն այս հարցումին: Ու սեղան նստելէ առաջ ամէն մէկ խօսակից պատրաստա՞ծ է որոշ մարտավարութիւն, գծա՞ծ է սահմանները: Պէտք է ենթադրել որ դրական է նման հարցականներու պատասխանը Ցեղասպանութեան Թանգարան – հիմնարկին տնօրէնին համար:

Այսուհանդերձ, հետաքրքրական է անոր յաջորդ նշումն ալ թէ Հայաստանի մէջ իսկ պատմաբաններ վախ արտայայտած են թէ նախաձեռնութիւնը հայ մասնակիցները ծուղակը ձգելու նպատակով է: Իսկ ինչ որ կ'ըսէ Լ. Բարսեղեան Սփիւռքի «չատ պատմաբաններ»ու մասին, բաւական զարմանալի է. «սփիւռքահայ չատ պատմաբաններ ցաւով են ընդունում այն փաստը որ իրենք հրաւիրուած չեն այդ հանդիպմանը»:

Հայեւթուրք հաշտութեան, կամ պարզապէս հանդիպումի նախաձեռնարկներ, ինչպէս նախընթացները ցոյց տուին, Թուրքիան ծանրածանր բեռէ մը ազատելու նպատակով կը չարժին ու այս հարցին մէջ ամենայն յատակութեամբ կը զանազանեն Հայութեան Հայաստանեան ու սփիւռքեան թեւերը: Առաջինը իրենց համար նեղ կացութեան մատնուած երկիրն է ուր դժուարութիւններուն ճար գտնելու պարտաւոր իշխանութիւն մը բնական է որ ամէն բան փորձէ: Ցատկապէս Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւնները բարելաւելու հեռանկարով: Մինչ երկրորդը, թէեւ աւելի մեծաթիւ զանգուած է, բայց ամէն պատասխանատուութենէ զերծ է ու կրնայ լինքն իրեն արտօնել առանց այլեւայլի պահանջատէր ըլլալու դիրք մը: Ան է որ ցեղասպանութեան ճանաչում կը պահանջէ, նաեւ հատուցում, իրաւունքներ, եւ այլն: Ճիշդ է որ այդ զանգուածը միատարր չէ, հաւաքական իշխանութիւն չունի, քաղաքական մարզի մէջ հաշուառելի զօրութիւն չի նկատուիր եւ կրնայ փառաւորապէս անտեսուիլ. եւ Հայութեան այս յատկանիշները տէր, «պաշտօնական» թեւին հետ համաձայնութեան եզրեր գտնել, կրնայ Թուրքիան մատնուած անելիէն դուրս բերելու յոյսը ներշնչել: Այդ յոյսին որոնումին լծուած են արդէն այս կարզի հանդիպումները: Սակայն, միւս կողմէն, այդ նոյն սփիւռքն է որ իր կազմակերպութիւններով, չունեցած քաղաքական կշիռով առաջատարը եղաւ ու կը չարունակէ ըլլալ ցեղասպանութեան նիւթով միջազգային որոշումներու, կեցուածքներու, որոնք Թուրքիան կը հրաւիրեն ուրացած պարտքը վճարելու: Երբ այս է կացութիւնը եւ որուն անչուշտ լաւատեղեակ է Լ. Բարսեղեան, բաւական զարմանալի է կարդալ որ Սփիւռքէն, այն ալ «չատ» պատմաբաններ ցաւ յայտնած է իրենց պլացուած հրաւէրին: Երանի՛ նշէր մէկ – երկու անուն, պայմանաւ որ անոնց «պատմաբան»ի տիտղոսը ուսումնական հոլովոյթի մը արդիւնքը ըլլար եւ ոչ՝ պղտոր ջուրի մէջ ձուկ որսալու ճապկումին:

Վիէննայի հանդիպումը բաւական ծանր կշռող զաւեշտի կողմ մըն ալ ունի: Անոր Թրքական պատուիրակութեան մաս կը կազմէ Թուրքիոյ պատմութեան հիմնարկին տնօրէնը Եուսուֆ Հալաչօղլու. այս մէկը ան է որ իրրեւ Թէ զանազան երկիրներու դիւաններէ չուրջ 50 հազար փաստաթուղթ քննարկելէ ետք, ամենայն լրջութեամբ յայտարարած էր Թէ Անատոլուէն մեկնած Հայերէն 1.5 միլիոն հոգի վերադարձած է... (տե՛ս՝ «Յառաջ», Փետրուար 11): Որպէս պատմութեան հիմնարկի տնօրէն ու մանաւանդ որպէս պատմաբան, այդ յայտարարութեան քով պէտք է աւելցնել նաեւ Սեւրի դաշնագրին համար նշած «18 Փետրուար 1914» Թուականը, որպէսզի ճիշդ արժեւորումը ըլլայ անոր որ պիտի երթայ անկիւններ կլորցնելու եւ որմէ բարեբախտաբար վախ չունի Լ. Բարսեղեան:

Ե. Հալաչօղլուի մասնակցութեան հեռանկարին մէկ զաւեշտին քով անհեթեթի բաժին մըն ալ կ'աւելնայ, Լ. Բարսեղեանի հետեւեալ արտայայտութեամբ. «Մենք ատում ենք՝ ցեղասպանութեան մասին վիճելու համար չէ, որ մասնակցում ենք Վիէննայի հանդիպմանը: Հայոց ցեղասպանութիւնը հանրայայտ իրողութիւն է, այն չի կարող քննարկման առարկայ լինել: Եթէ Թուրքական կողմը յանկարծ ասի՝ ցեղասպանութիւն չի եղել, մենք կը հրաժարուենք չարունակել երկխօսութիւնը»:

Ե. Հալաչօղլուի 1.5 միլիոն Հայու վերաբերմի դիւտով արդէն ըսուած չէ, կրկնուած, «վաստուած է» Թրք. կողմին «ցեղասպանութիւն չի եղել»ը որուն Վիէննայի մէջ հանդիպելու հաւանականութեան մասին կը մտածէ Լ. Բարսեղեան: Ուրբաթէն առաջ հասած Շաբաթի նման կացութիւն մը որուն մէջ երեւանէն Վիէննա ճամբորդութեան մը բաղմաթիւ պատճառաբանութիւններ կրնան գտնուիլ. բայց, ստոյգ է որ ցեղասպանութեան նիւթը, երկխօսութեան անկեղծ գետում այդ ճամբորդութեան ճամպրուկներուն մէջ տեղ չեն կրնար ունենալ:

Ու երբ ու գարմի յատառ նոյն ուղեկիցը կը մնայ «ինչո՞ւ»ն:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՐՑԵԱՆ

Ա. – «ԿԱՑԱՐԱՆՆԵՐ»
(յուշագրական մտորումներ)

Կ'ակնկալէինք արդէն, որ Շահան դուխտ օր մը ձեռնամուխ ըլլար գրի առնելու իր լրագրական եւ գրական կեանքի չահեկան յուշերը:

ՀՈԳԵՒՈՐՏԻՔ

ԹԻՐԱՅՐ ՍԵՐԳՈՅԵԱՆ

Փետրուար 10–ի Ֆիկառոյէն տեղեկացանք, որ Մարսէյլի մէջ, իր մահկանացուն կնքած է Թիրայր (Թերար) Սերգոյեան, 82 տարեկանին:

Ողբացեալը, գաւակն էր Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ եկեղեցւոյ երգեմնի դպրապետին՝ Նշան Սերգոյեանի: Ծնած էր Պոլիս եւ ծնողքին հետ Փարիզ հաստատած, երբ դեռ վեց ամսու էր: Երկու տասնամեակներու երկայնքին, որպէս պաս, մաս կազմած է Փարիզի օփերայի խումբին: Երաժշտական ուսումը կատարած էր էքոլ Նորմալ տը Միւզիք եւ իր ասպարէզին ձեռնարկած էր գաւառը: 29 տարեկանին, Փարիզի Օփերային մէջ, Մոցարթի Լա Ֆլիւթ Անչանթէին Սարաստրոյի դերը խաղացած է: Այդ շրջանէն, կը մասնագիտանայ գերմանական երգացանկին մէջ՝ Մոցարթ, Պէթհովէնն, Վակնէր, բայց պատի դերեր կը ստանձնէ նաեւ Վերտիի Տոն Գարլոսին, Փուչինիի Թիւրանտոյին, Ռոսինիի Պարպիէ տը Սեվիլին եւ այլ գործերու մէջ: Եղած է նաեւ Ռուսաստան եւ Հայաստան: Բեմը ձգելէ ետք 90–ական թուականներու սկիզբը, նուիրուած է ուսումնական ասպարէզին:

Տիկին Թոսպաք ունէր նաեւ գրագիտուհի հոյր մը՝ Սիրա Սեզան: Անոր մասին ալ կը խօսէր, բայց ոչ այնքան պարծանքով, որքան եղբօրը՝ Մատթէոսին մասին:

1965–ի օրերուն, Սիրան Սեզա մէկ հատորի մէջ ամփոփեց Մատթէոս Զարիֆեանի ամբողջական երկերը: Այս առիթով ծանօթացայ Տիկին Սեզային, որ ունէր մէկ որդի՝ Վահագնը: Այնուհետեւ, յաճախակի այցելութիւններ կու տայի գրագիտուհի Սեզային, որ այդ օրերուն 67 _ 70 տարեկան ըլլալ կը թուէր: Ծերութեան նշանները կ'երեւէին դէմքին ու մարմնին վրայ: Իր սպիտակ ու թափանցիկ դէմքին մաշկը կը վկայէր, թէ գեղեցիկ կին մը եղած է: Օր մը այս ակնարկով ըսի իրեն, երբ իր հիւրասենեակի սեղանին վրայ տեսայ իր երիտասարդ օրերու մէկ նկարը, շրջանակուած.

– Տիկին Սեզա, գեղեցիկ էք··· Երանի ձեզի···

– Գեղեցի՞կ···: Չեմ կրնար ըսել որ գեղեցիկ էի, բայց սիրուն էի···

Այս հանդիպումէն ետք, ես երկար մըտածեցի «գեղեցիկ» եւ «սիրուն» բառերու տարբերութեան վրայ:

Լ. Շ.

(Մնացեալը յաջորդով)

ԱՐՈՒԵՍՏ

ԳԱՑԵԱՆԷ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ ՓՈՒՉՆԻ ԵՐԱԺՇՏԱՆՈՑՈՒՄ

Փուչնի երաժշտանոցը դարձել է հայ կատարողների համար ստեղծագործական հաչուեառութեան իւրատեսակ մի վայր: Իր գերազանց ձայնատարածման հնարաւորութիւններով աչքի ընկնող համերգասրահը հնարաւորութիւն է տալիս դրսեւորել ստեղծագործական կարողութեան բոլոր նրբութիւնները, լինի երգիչ, ջութակահար, դաշնակահար կամ դուդուկահար: Այստեղ ելոյթ են ունեցել հայ դասական երաժշտութեան ճանաչուած կատարողներ:

Յունուար ամսուայ վերջին Շաբաթ օրը, իր ելոյթով ունկնդիրներին հիացրեց սոփրանօ–քոլորատուրա Գայեանէ Գրիգորեանը: Երեւանի օփերայի մենակատար, օփերայի խաղացանկի դժուարին դերերի մենակատար, ան աշակերտած է Գոհար Գասպարեանի:

Դասական երգարուեստի սիրահարների համար անդիմադրելի հաճոյք էր երգչուհու կատարմամբ լսել համաչխարհային օփերայէն խաղացանկի հանրայայտ, սակայն սակաւ հնչող դերերի երգերը: Տոնիձէթթիից, Մէյէրպէերից, Վերտիից ընտրուած երգացանկ: Ցաստակ, մաքուր առոգանութիւնը, մեղեդային նրբութիւնների անթերի մատուցումը, իւրաքանչիւր դերի համապատասխան արտայայտչական կերպաւորումը, երգչուհու երգը դարձնում էր հմայիչ: Ե՛ւ բեմական, Ե՛ւ կատարողական առումով:

Գայեանէ Գրիգորեան, Մկրտիչ Մկրտիչեան իրենց նուրբ կատարողական մատուցումով, իրենց ուրոյն տեղը ունեցան համերգին մէջ:

Համերգի երկրորդ մասում, երգչուհին հանդէս եկաւ Անոյշի վերջին խելագարման տեսարանի դերով: Անոյշի կերպարի ներկայի եզակի կատարողներից է նա իր սոփրանօ–քոլորատուրա ձայնով: Զուսպ դիմախաղով, վարակիչ վերապրումով երգչուհին ոչ միայն կատարեց, այլեւ ներկայացրեց Անոյշի կերպարը:

Հայկական խաղացանկից երգչուհին համերգի համար ընտրել էր Կոմիտասի «Անտունի»ն եւ «Հաբրբան»ը, իսկ Սայաթ–Նովայից «Քանի վուբ ջան իմ»ը: Կոմիտասի «Կռունկ»ով վերջակէտուեց համերգային երեկոն: Գրիգոր Ամարեանի ընկերացումը դաշնակի մասնագիտական հմտութիւնը վկայեց:

Ծափերի տարափի տակ ու ծաղկեփունջով, երգչուհին հեռացաւ բեմից: Նորից եւ նորից իրեն լսելու ցանկութիւնը ունկընդիրին բաժին թողնելով:

ԵՐԿՐՊԱԳՈՒ

ԴԱՂՈՒԹՔ ԴԱՂՈՒԹ

ՊԱՔՐԳԻՒղի Տատեան վարժարանին մէջ, Յունուար 22–ին, մինչ խտաչունչ ձիւնամրրիկը ամբողջ քաղաքը թաղած էր չարունակուող փոթորիկի մը մէջ, տեղի ունեցած է շնորհահանդէս մը համանուն վարժարանին 150–ամեակին առթիւ հրատարակուած «Յուշամատեան»ին: Օրուան խօսնակը եղած է Տատեան վարժարանի ուսուցչուհիներէն՝ Տիկին Լեռնա Գարագաշեանը, որ նախ բեմ հրաւիրած է տնօրէնուհի Օր. Հերմինէ Պէնլիօղլուն: Ան թացատրութիւններ տուած է Յուշամատեանին բովանդակութեան մասին եւ շնորհակալութիւն յայտնած հատորին մեկնման՝ ողբացեալ Նորայր Տիլանեանի եւ անոր այրիին: Իրմէ ետք թաղային Խորհուրդի ատենապետ՝ Վարդան Էքթալի ձեռամբ յուշանուէր մը յանձնուած է տնօրէնուհիին, Յուշամատեանին մէկ իր տարած ջանքերուն համար: Այս 150–ամեակին առթիւ, կազմակերպուած էր քայլերգի մրցում մը եւ քանաստեղծ Զարեհ Խրախունիի «Եռապատիկ յոթելեար» բանաստեղծութիւնը արժանացած էր առաջին մրցանակի: Արտայայտուած է Զաքէոս Վրդ., որ դրուատած է Յուշամատեանի լոյս ընծայման համար աշխատող անձերը, գնահատելով Տիլանեան ընտանիքը: Ապա, Թաղային Խորհուրդի որոշումով եւ Օրիորդ Էլիզ Մանասի արտօնութեամբ, յայտարարուած է որ վարժարանի մանկապարտէզի բաժինը այսուհետեւ պիտի կրէ «Էլիզ Մանաս մանկապարտէզ» անունը: Խօսք առած է, ողբացեալ Նորայր Տիլանի փեսան՝ Եդուարդ Դարբին, որ յիշած է իր աներջ Նորայր Տիլանեանի հիացումը Տատեան վարժարանի եւ ընդհանրապէս Պաքըրգիւղցիներու նկատմամբ: Յայտարբի աւարտին տեղի ունեցած է ճոխ հիւրասիրութիւն մը:

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱՉԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

15

Բացատրեցի, որ արդէն 10 – 12 օր յետոյ պիտի մեկնինք ու ինք ստիպուած պիտի ըլլայ նոր բանուորներ վարձել· հիմա վարձեր է թէ տասը օր յետոյ նո՛յնն է···

Անոր դէմքը կնճռոտեցաւ: Բարկութիւնը դուրս կը ցայտէր իր անախորժ աչքերէն: Գիտէր, որ չէր կրնար ակռայ անցընել մեզի, գուցէ ատոր համար իսկ կը հայհոյէր պարսիկներուն:

– Էդ չուն պարսիկներն են ձեզ գլխէ հանել, – կը գոռար, – ես նրանց կը սովորեցնեմ թէ ո՞նց կարելի է պետական բանուորներ խարել սուտ խոստումներով ու սուիսել, որ գործը թողնեն···

Ես զգացի վայրկեանապէս այդ մարդուն հոգիի աղտոտութիւնը: Բայց սիրտս այնքան լեցուն էր սիրով, որ չէի ուզեր ո՛չ ոք վշտացնել: Կ'ուզէի, որ վայրկեան մը առաջ գործը վերջանար, ժամը հնչէր ու կարենայի գլուխս առած երթալ իմ երազիս գիրկը:

– Ո՛չ ոք մեզ չէ խաբած, – պոռաց Վահրամը իր կարգին զայրացած· – ձեր կառավարութեան տուածովը չուն մըն ալ կարելի չէ կերակրել: Այստեղ խաբելը ո՞ւր է· ո՛վ աւելի տայ կ'երթանք անոր: Եթէ խաբող մը կայ ան ալ պետութիւնն է, որ մեզ իշու պէս կ'աշխատցնէ առանց գարի տալու···

– Բանուորա – գիւղացիական երկիր է, – ըսաւ ուրիշ մը· – բանուորը ազատ է, ուզած տեղը կ'աշխատի: Ձեզ հետ պայմանագրութիւն չենք կնքած, որ միշտ այստեղ պիտի աշխատինք գերիի պէս եւ անօթի պիտի մնանք···

Մեզմէ ամէնէն փոքրը, սիրուն ու կարմիր թշերով տղայ մը, – որուն երկարօրէն կը նայէր քիչ առաջ պարսիկը իր աղտոտ պեխերուն մէջէն եւ որ հանդարտ ու խաղաղ բնաւորութիւն մը ունէր կը նայէր անբարեացակամօրէն գիւղատնտեսին:

– Կեցցէ՛, ընկե՛ր գիւղատնտեսը, – կ'ըսէր իր սիրուն աչքերով նայելով անոր, – կեցցէ՛, լա՛ւ, չատ լաւ կը բարբառիք ··· Դուք մեր տեղը ըլլայիք, ըսէ՛ք, կը կենայի՞ք այստեղ···

– Էդ բոլորը ախանջս չի մտնում, – կ'ըսէր գիւղատնտեսը բարկացած· – ձեզ բոլորդ ձերբակալել կը տամ· դուք իրաւունք չունէք պետական աշխատանքը թողնել ու գնալ մատնատրերի մօտ· իսկ նրանց, էն չներին ես կը սովորեցնեմ···

– Բան մըն ալ չես կրնար ընել, – ըսաւ Վահրամը լրբութեամբ:

– Ինդրո՛ւմ եմ, խօսէք քաղաքավարութեամբ, – զսպուած ընդդիմախօսեց գիւղատնտեսը ու նայեցաւ ինծի:

– Քաղաքավարութիւնը ո՞րն է, ա՛յ մարդ, – վերսկսաւ Վահրամը աւելի լիրբ, – ո՛չ ձեր դրամը գողցած ենք, ո՛չ ալ ձեր կինը անպատուած··· Մինչեւ լրիվ ուսը այստեղ կ'աշխատինք ձեր սիրուն աչքերուն համար, իսկ վաղ առաւօտ այնտեղ· այստեղ ո՞ւր է մեր մեղքը: Քանի անգամ քեզի ըսինք, որ ձեր տուած գլբոմովը մարդ չապրիր· ի՞նչ, մեզ աւանակի տե՞ղ կը դնես··· Այնօթի մարդը ո՛ւր որ հաց գտնէ, կ'երթայ հոն: Բայց հասկնալու միտք չունի՛ որ, նա՛ գլուխը աւելցուց ցոյց տալով գիւղատնտեսին գլուխը, որ սովորականէն աւելի խոշոր էր ու տճեւ, – նա՛ կոճափա՛յտ, – յարեց բռունցքով զարնելով ծառի մը բունին:

Մարդը դուրս եկաւ ինքզինքէն, բայց կը զգար, որ եթէ առաջ երթայ կրնայ գլգլալ յետոյ· եւ զսպուած՝ ըսաւ·

– Կրկնում եմ, խօսեցէք քաղաքավարութեամբ, – դուք իրաւունք չունէք ինձ անարգելու···

– Դուք ալ իրաւունք չունիք մեզ չահագործելու, – ըսաւ Աչոտը, մեր պզտիկ ընկերը բարկացած:

– Ո՛չ էլ «դու»ով խօսք ուղղելու ինձ, – չարունակեց գիւղատնտեսը խօսքը ուղղելով Վահրամին:

– Վա՛յ, պարոնս, վա՛յ, – ըսաւ Վահրամը, ձեռքերը դնելով գրպանը ու լկտի նայուածքով մը չափելով անոր հասակը· – բարեկա՛մ, բանուորա – գիւղացիական երկրի մէջ ենք, քեզի պէս հարուստի ձայն ու ոճիր, – նա՛ կոճափա՛յտ, – յարեց բռունցքով զարնելով ծառի մը բունին:

Մարդը դուրս եկաւ ինքզինքէն, բայց կը զգար, որ եթէ առաջ երթայ կրնայ գլգլալ յետոյ· եւ զսպուած՝ ըսաւ·

– Կրկնում եմ, խօսեցէք քաղաքավարութեամբ, – դուք իրաւունք չունէք ինձ անարգելու···

– Դուք ալ իրաւունք չունիք մեզ չահագործելու, – ըսաւ Աչոտը, մեր պզտիկ ընկերը բարկացած:

– Ո՛չ էլ «դու»ով խօսք ուղղելու ինձ, – չարունակեց գիւղատնտեսը խօսքը ուղղելով Վահրամին:

– Վա՛յ, պարոնս, վա՛յ, – ըսաւ Վահրամը, ձեռքերը դնելով գրպանը ու լկտի նայուածքով մը չափելով անոր հասակը· – բարեկա՛մ, բանուորա – գիւղացիական երկրի մէջ ենք, քեզի պէս հարուստի ձայն ինչ ու ոճիր կրնը անպատուած··· Մինչեւ լրիվուն այստեղ կ'աշխատինք ձեր սիրուն աչքերուն համար, իսկ վաղ առաւօտ այնտեղ· այստեղ ո՞ւր է մեր մեղքը: Քանի անգամ քեզի ըսինք, որ ձեր տուած գլբոմովը մարդ չապրիր· ի՞նչ, մեզ աւանակի տե՞ղ կը դնես··· Այնօթի մարդը ո՛ւր որ հաց գտնէ, կ'երթայ հոն: Բայց հասկնալու միտք չունի՛ որ, նա՛ գլուխը աւելցուց ցոյց տալով գիւղատնտեսին գլուխը, որ սովորականէն աւելի խոշոր էր ու տճեւ

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՎԱՐԴՈՒՀԻ ՇԻՐԻՆԵՄԱՆԻ
ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻԻ

«Ծառայ»ի բարգաւաճման կը նուիրեն.–

ՎԱՆՍ. – Տէր եւ Տիկին Վազգէն Սէրքէնկիւլեան 200 Եւրօ եւ ցաւակցութիւն կը յայտնեն Տակառեան, Մուրատեան եւ Հարբուէլեան ընտանիքներուն:

*
**

ՖՐԻՆ. – Տիկին Անահիտ Տէր – Միհրաեան 100 Եւրօ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փոլին Թէրզեանի *յիշատակին Հ. Ա. Ընկերակցութիւնը* շնորհակալութեամբ *առացած է հետեւեալ նուէրները. –*

Տիկին Նորա Տէր – Յակոբեան 100 Եւրօ, *Տիկին Սօնա Գիւմիւշքէրտանեան* 100 Եւրօ:

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Տարեց կամ երախայ խնամելու համար կին մը աշխատանք կը փնտռէ:
Հեռաձայնել՝ Տիկին Ապրահամեանի
01 _ 39 _ 33 _ 40 – 48

L'Association Nationale des Anciens Combattants et Résistants Arméniens

Le Conseil de Coordination des Organisations Arméniennes de France

Les Autorités Françaises du Mont Valérien

Le Ministère de la Défense

vous convient à participer nombreux à la

COMMEMORATION DU 60ème ANNIVERSAIRE DE L'EXECUTION DE

Missak MANOUCHIAN

(Héros de la Résistance) ET DE SES 22 COMPAGNONS DE LAFFICHE ROUGE

CEREMONIE NATIONALE EN L'HONNEUR DES ARMENIENS MORTS POUR LA FRANCE dans l'Armée Française et dans la Résistance 1914-1918-1920 et 1939-1945

Samedi 21 février à 15 heures

Au Mémorial de la France combattante
MONT VALERIEN SURESNES

— Dépôt de gerbes;
— Discours officiels;
— Marche vers la Dalle des Fusillés;
— Lecture du poème d'Aragon;
— Minute de silence.

*
**

LE COMITE DU MONUMENT MANOUCHIAN

LA MUNICIPALITE DE VAULX-EN-VELIN

ont l'honneur de vous convier au

60e ANNIVERSAIRE DE L'ASSASSINAT DES 23 MEMBRES DU GROUPE FTP - MOI fusillés le 21 février 1944 au Mont Valérien

La cérémonie aura lieu

le Samedi 21 février à 10h30

Square Manouchian
(angle avenues Garibaldi et Roger Salengro)

UGAB

Offre d'emploi

L'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille cherche secrétaire à mi-temps. Compétences bureautique et bonne connaissance langue arménienne.

Ecrire :

U G A B
327, boulevard Michelet,
13009 MARSEILLE

ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19

Տօն է Սրբոց Վարդանանց զօրավարացն մերոց, հազար երեսուն եւ վեց Վկայիցն, որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին՝ 451 *թուին «Վասն Հաւատոյ եւ վասն Հայրենեաց»:*

Ժամը 10–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ պատարագ պիտի մատուցուի:

ԾԱՆՕԹ. – Կը յիշեցնենք ի նկատառութիւն բոլորին թէ, պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը՝ – զպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ, աշխատաւոր եւ ուրիշներ – այսօր Վարդանանց տօնին, ինչպէս Մեղրեան տօնին եւ Ապրիլ 24–ին իրենց կրօնական պարտաւորութիւննե – րուն համար կրնան բացակայիլ իրենց գործատուներէն:

*
**

Ա. ՅԱԿՈԲ . ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19

Տօն է Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց հազար երեսուն եւ վեց վկայիցն որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին:

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆԾ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

*
**

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19

Առաւօտեան ժամը 10–ին ներկայութեամբ Հայաստային Ֆրանսայի մէջ ծառայող բոլոր եկեղեցականներու պատարագը կը մատուցանէ եւ յաւուր պատշաճի կը քարոզէ Նիսի հոգեւոր հովիւ՝
ՎԱՉԷ ՔՀՆԾ. ՀԱՑՐԱՊԵՏԵԱՆ

CHAVILLE

«Promenade dans la Venise arménienne»

Diaporama commenté par Edouard TOPALIAN

le Samedi 21 février à 20h45

Eglise Arménienne
6, rue Père Komitas, 92370 CHAVILLE
— Entrée libre —

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

Հինգշաբթի, փետրուար 19,
ժամը 20·30–ին

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՑԹ

«ՀԱՅԾ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ»

Պետրոս ԴՈՒՐԵԱՆ, Դանիէլ ՎԱՐՈՒԺԱՆ, Յովհաննէս ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ, Ռուբէն ՍԵՒԱԿ, Մատթէոս ԶԱՐԻՖԵԱՆ, Վահան ՏԷՐԵԱՆ, Ափեթիֆ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ, Վահան ԹԷՔԷԵԱՆ, Համօ ՍԱՀԵԱՆ, Յովհաննէս ՇԻՐԱԶ, Պարոյր ՍԵՒԱԿ, Գէորգ ԷՄԻՆ, ԶԱՀՐԱՏ

կը ներկայացնեն՝

Ս. Մեսրոպ Մշակութային կեդրոնի բարեկամներ՝

Հոխփոխիէ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, Մատլէն ՍԻՐՈՑ–ՏԱՂ, Անժելա ՍԱՀԱԿԵԱՆ, Հայրօ ՍԻՐՈՑ–ՏԱՂ, Կարօ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

– Մուտքը ազատ է –

10 bis, rue Thouin, Paris 5e
Métro : Cardinal Lemoine, Monge
RER : Luxembourg

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ASSOCIATION SAINTE CROIX DE PARIS

JOURNÉES D'AMITIÉ
BAZAR DE CHARITÉ ANNUEL

13 et 14 MARS

dans la salle polyvalente de la Paroisse de Paris
13, rue du Perche, 75003 Paris
Métro : République — Rambuteau — Filles du Calvaire

Pensez dès maintenant à nous réserver votre visite et à nous apporter de quoi garnir nos comptoirs :
bimbeloterie — parfumerie — brocante — librairie — confection — traiteur cuisine orientale, etc...
Un repas chaud sera proposé **le dimanche 14 mars,** après la messe.

Nous vous rappelons que le Bazar de Charité est l'une des principales manifestations nous permettant de recueillir des fonds pour nos œuvres et notamment pour le fonctionnement de l'**Ecole du Samedi.**

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

GALA
POUR LES ECOLES ARMENIENNES

LE SAMEDI 13 MARS à 20 heures 30

au P. A. C. I.

23, avenue Victor Cresson, 92130 Issy-les-Moulineaux

avec **Marten YORGANTZ — YERSO**

Le groupe LAVACH

La troupe de danse YERAZ

Réservations au : **01 53 34 18 18**
et auprès des sections de la Croix Bleue

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La **Section ASTRIG**

organise une

SOIREE DANSANTE

Animée par l'Orchestre **CHIRAZ**

au profit de son école

le **Samedi 13 mars**
à partir de 20 heures 30

Espace «Charles Aznavour»
à Arnouville-lès-Gonesse

Renseignements et réservations :
01 39 85 93 40 ou **01 39 85 05 71**

*
**

La Section «SOSSE MAYRIG»
de MARSEILLE
organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09
— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

*
**

NAVASART

SPECTACLE ORGANISE PAR LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE REGION MARSEILLE

Au Palais des Congrès Parc Chanot

Le Samedi 13 mars à 20 heures 30

Réservations :

04 91 93 53 59 — 06 12 93 09 80
04 91 77 87 31 — 06 23 82 29 74

Places numérotées — P.A.F. 28 Euros

Locations :

— **Permanence :** MAJC tous les mercredis de 10h à 16h - 04 91 50 15 09 12-14, rue Saint-Bazile - Marseille 1er
— **Agoump CBAF** tous les mardis et samedis de 15h à 18h30 - 04 91 89 91 53 260, avenue du 24 Avril 1915 - Marseille 12e.

*
**

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours d'été 2004 pour son centre de vacances de Bellefontaine :

- **Animateurs diplômés BAFA, stagiaires ou sans diplôme.**

Ecrire à CBAF - Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 Paris
ou par e-mail: cbaf@wanadoo.fr

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹ

ՅԱՌԱՋ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18
MERCREDI 18 FEVRIER 2004

LE NUMERO: 1 €

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 20.883 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 79e ANNEE — N° 20.883

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԻՍՐԱՅԷԼԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՓԱՐԻԶ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Չորս օրուան պետական այցելութիւն մըն է, զոր կը կատարէ Իսրայէլի նախագահը՝ Մոչէ Քացաւ Փարիզի մէջ։ Փետր. 16-ին, այցելութեան առաջին օրն էր, Շիրաք եւ Քացաւ վոխադարձ սիրալիր յարաբերութիւններ ցուցաբերեցին այն համոզումը տալու համար որ, ամէն ինչ լաւ կ'ընթանայ եւ որեւէ խոչընդոտ չկայ։ Շիրաք յայտարարած է որ Իսրայէլի նախագահի մը այցելութիւնը, 15 տարի ետք, առիթ է հաստատելու հին եւ խոր բարեկամութիւն մը Ֆրանսայի եւ Իսրայէլի միջեւ։ Շեշտած է Ֆրանսայի փարոսը Իսրայէլի օրինականութեան եւ գոյութեան եւ ինքզինք պաշտպանելու իրաւունքը։ Շիրաք կոչ ըրած է նաեւ որ Իսրայէլացի եւ Պաղեստինցի վճռականորէն խաղաղութեան գործընթացին լծուին, քանի այլ միջոց չկայ։ Կ'ուզէ որ ծնունդ առնէ պաղեստինեան պետութիւն մը, որ կարենայ ապրիլ եւ վերջ տրուի ահաբեկչութեան՝ «բարբարոսութիւն մը որ ոչինչ կրնայ արդարացնել»։ Շիրաք համաձայն է նաեւ որ, Իսրայէլ անդամակից Ֆրանսախօսութեան միջազգային կազմակերպութեան, խոստովանելով հանդերձ որ կարգ մը պետութիւններ (ինչպէս Լիբանան) իրենց վէթօն կը դնեն։ Ինչ կը վերաբերի Ֆրանսայի մէջ հակահրէութեան արտայայտութիւններուն եւ արարքներուն, Շիրաք վճռական է, իշխանութիւնները ամէն ջանք կը թափեն պայքարելու համար ցեղապաշտութեան եւ հակահրէութեան բոլոր արարքներուն դէմ եւ արդիւնքները խօսուն են եւ դրական։ Ֆրանսայի նախագահը կը մերժէ սակայն վերջին տարիներուն Իսրայէլի մէջ եղած քննադատութիւնները որոնք կը վնասեն Ֆրանսայի պատիւին։ Նոր չէնք մը կը բացուի երկու երկիրներու յարաբերութիւններուն մէջ եւ այդ կապակցութեամբ Ֆրանսական նոր Հիմնարկ մը պիտի բացուի, ի մօտոյ, Թել – Աւիվ։ Հրապարակ պիտի գլլեն նաեւ Ֆրանքեւիսրայէլեան դիւտական խորհուրդ մը եւ երկու երկիրներու մտաւորականներէ կազմուած Փորում մը։

Նախագահ Քացաւ, իր կարգին, Իսրայէլի չնորհակալութիւնը յայտնեց, գլխաւորաբար «այդ ցաւոտ հարցին» համար եւ այդ ուղղութեամբ տարուած աշխատանքներուն։ Շեշտեց որ Իսրայէլի ձեռք առած ապահովութեան միջոցները պարտադրուած են ահաբեկչութեան պատճառով եւ կը խորհի որ, հարցին արմատը այս կամ այն տարազը չէ, այլ Պաղեստինցիներու դիրքը, որոնց մօտ չինարար տարրերը պէտք է յաղթեն կործանարար տարրերուն։ Կոչ ըրաւ նաեւ, որ Եւրոպայի Պաղեստինցիները եղած նկրտումը ենթակայ ըլլայ ահաբեկչութեան դատապարտման պայմանին։

*
**

Փետրուար 16-ին, չուրջ հազար հոգի հաւաքուած էին, բողոքելու համար Սլոբոտան Միլոշեւիչի բանտարկման պատին դէմ։ Բուռն վիճաբանութիւններ ալ եղած են կապակերպիչ 15 միութիւններուն միջեւ ճգնելու համար որ ցոյցը Իսրայէլի նախագահին այցելութեան դէմ չ'ըլլայ։ Հակասական պատասխաններ ալ կային, ինչպէս՝ «Վե՛րջ Իսրայէլի պետութեան ահաբեկչութեան» կամ «Վե՛րջ հակահրէութեան սպառնալիքին»։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՄԷՋ մէկ միլիոն աղքատ մանուկներ կան, որոնք չատ թշուառ պայմաններու մէջ կ'ապրին, ըստ պատրաստուած տեղեկագրի մը։ Մնողքը 1170 Եւրոյով չի հասնիր ծախքերուն եւ կան նաեւ քայքայուած ընտանիքներ եւ մանուկներ, որոնք հօր կամ մօր մը հետ կ'ապրին միայն։ Տեղեկագրին հեղինակ մարմինը՝ Սերվը (աշխատանքի, եկամուտներու, ընկերային համերաշխութեան Նորհուրդ) դիտել կու տայ որ ապագային որեւէ ծրագիր նկատի չէ առած այդ մանուկներու վիճակը։

ՍԻՏՆԷ (Աւստրալիա) բախումներու բեմ եղած է կիրակի, Փետրուար 15-ին, երբ հետեւանք 17 տարեկան պատանիի մը մահուան։ Բախումներու ընթացքին ոստիկանները կ'ենթադրէին կեղծ երիտասարդներուն հետ 40 ոստիկան վիրաւորուած է։ Ամէն ինչ սկսած է, երբ 17-ամեայ պատանին ծանրօրէն վիրաւորուած է փշաթելերու մէջ իյնալով, որովհետեւ ոստիկանները կը հետապնդուէր, հեծանիւէն իյնալէ ետք։ Ոստիկանները կը հերքեն, բայց, պատանին կը հետապնդուէր գողութեան մը հետեւանքով։ Պատահածը առիթ տուած է ցեղապաշտ բախումներու, ինչպէս գրած է «Թ'հը Աուսթրալիըն» օրաթերթը։ Ընդդիմութեան պարագլուխն ալ բուռն դէմ եւ առաջարկած որ պիւլտոզե – րով իրենց ամբողջ թաղամասը մաքրուն դէմ եւ առաջարկած որ պիւլտոզերով իրենց ամբողջ թաղամասը մաքրուի։

ՀԱՑԻԹիի նախագահը՝ Արիսթիտ կոչ ըրած է միջազգային օգնութեան, երկրին կացութիւնը չատ խառնակ ըլլալով։ Ասլըստամբ ուժերը Փետրուար 5-էն ի վեր օրէ օր կ'ամրապնդուին։ Նախագահին ուժերն ալ կը նահանջեն։ Ապստամբութեան սկիզբէն ի վեր 53 մեռեալ կայ, թէեւ ընդդիմութեան կուսակցութիւններու ղեկավարներէն մէկը, ընկերվարական Սերժ Ժիլ յայտարարած է. «Կը վերահաստատենք մեր հաւատքն ու համոզումը խաղաղ պայքարին հանդէպ եւ կ'օգտագործենք բոլոր խաղաղ միջոցները, զորս Սահմանադրութիւնը մեր տրամադրութեան տակ դրած է»։

Թ. ՊԼԷՐ նեղ կացութեան մատնուած է, որովհետեւ օր չանցնիր որ իրմէ հաւիւ չպահանջուի Իրաքի պատերազմին իր մասնակցութեան համար, մանաւանդ երբ այլեւս յստակ է որ բնաջնջման զանգուածային զէնք ալ չկար։ Պլէր կ'ուզէ որ չըսուի թէ կուրօրէն հետեւեցաւ Պուշի ռազմապաշտ տրամադրութիւններուն, բայց այս անգամ ալ Տեմոնտ Թուքու արքեպիսկոպոսն է (Նոպէլեան մրցանակակիր) որ հրաւիրած է Մեծն-Բրիտանիոյ վարչապետը զղջում յայտնելու Իրաքի դէմ «այդ ապաբարոյ պատերազմին համար»։ Պէտք է ընդունի իր չեղումները, որոնք աչխարհը վերածեցին նուազ ապահով վայրի մը։

ՄՈՆՓԼԻԻԷի մէջ, եկեղեցի մը եւ աւետարանական տաճար մը թալանի մատնուած են Փետր. 16-ին։ Եկեղեցին հրդեհի ալ տրուած է, քիչ ետք կարգը եկած է տաճարին։

ՄԵԼ ԿԻՊՍԸՆի ֆիլմը որ կը նկարագրէ Ցիսուսի վերջին ժամերը, հրապարակ չելած մեծ աղմուկ կը հանէ արդէն եւ սուր բանավէճերու առիթ տուած է։ «Վա Փասիոն տիւ Քրիսթ» Միացեալ Նահանգներու մէջ պիտի ցուցադրուի Փետր. 25-էն սկսեալ, 2000 սինեմաններու մէջ։ Արժած է 25 միլիոն տոլար։ Բանավէճը երկու կէտերու վրայ կը ծանրանայ։ Աւանդապահ կաթոլիկէ մըն է Մել Կիպսըն, ինչ որ արդէն յանցանք մը կը նկատուի։ Ապա, հակահրէական քնոյթ ունի, այս է կարծիքը միջյարանուանական ենթակոմիտէի մը, որ ստեղծուած է կաթոլիկէ էօժէն Ֆիչերի (ամերիկացի եպիսկոպոսներու Համագումարէն) եւ ռաբունի էօժէն Քորնի կողմէ։ Առաջին աղմուկ բարձրացնողը եղած է Եիւ-Եորք Թայմզ Մակազին, 2003 Մարտին։ Մել Կիպսըն ալ դատի դիմած է միջյարանուանական այդ ենթակոմիտէին դէմ, որ «պղտոր է» բնմանութիւնը, երբ դեռ վերջնական քնոյթ ալ չունէր։ Բանավէճը քաղաքական քնոյթ ալ առած է եւ մթնոլորտը չատ լարուած է։ Հրէական կարգ մը կազմակերպութիւններ յարձակման անցած են, մինչ Ֆիլմը զօրակցութիւնը կը վայելէ աւետարանական չարժումներու (կաթոլիկէներու կողքին), որոնք կ'ուզեն հաստատել քրիստոնեայ ինքնութիւնը եւ զայն դատի վերածել։ Ֆիլմը դարձնելու առեն, հայր Շառլ-Ռու (եղբայրը դրագիտուհիին) հետեւած է եւ կ'ըսէ թէ Մ. Կիպսըն այս ֆիլմով ուզած է արտայայտուիլ, մինչդարեան հաւատքով մը եւ բաւական արժանի է հիացումի։

ՍԱՆ – ՖՐԱՆՍԻՍԿՈՑի ծագումով իրլանտացի կաթոլիկէ քաղաքապետը, Փետրուար 15-ին, 459 միասեռական ամուսնութիւններ կատարած է (կին եւ այր) մէկ օրուան մէջ, մինչ չատեր ըսխրտուած եղած են յաջորդ օրուան ըսպասելու։ Առաջին դէպք մըն է, որ պատմական քնոյթ ունի, քանի Գալիֆորնիոյ օրինաւոր իշխանութիւնը վաւերացուցած է, թէեւ Գալիֆորնիոյ Նահանգը չէ ընդունած միասեռական ամուսնութիւնը, ինչպէս ոչ մէկ ուրիչ Նահանգ։

ԱՆԱՍՏՈՒԱԾՈՒԹԻՒՆԸ պիտի դասանդուի Անգլիոյ աչակերտներուն, քանի դպրոցական ծրագիրը պատրաստող Մարմինը կ'ուզէ որ ինչպէս կրօնքի դասերը, ոչ կրօնական համոզումներն ալ տեղ ունենան։ Ներկայիս, անգլիական որեւէ դպրոց կրօնքի դաս կու տայ, բայց ծնողքը կրնայ դիմել որպէսզի իր զաւակը չհետեւի։ Այդ մարզին մէջ, ազգային մակարդակով որեւէ ծրագիր չկայ եւ այդ բացն է որ վերոնչեալ Մարմինը (Քալիֆիքէյշըն էնտ Գիւրիքիւլում Օթհորիթի) կ'ուզէ զոցել։

ԺՈՍՓԻՆ չատ խիստ եղոյթ մը ունեցած է Ռաֆարէնի կառավարութեան դէմ, Փետր. 16-ին, Տիժոնի մէջ, ուր իր զօրակցութիւնը բերած էր ձախի ցանկին, Շրջանային ընտրութեան Պուրկոնների մէջ։

ՓԱՐԻԶի Սանթէլի բանտին առջեւ Փետրուար 16-ին ցոյց մը ըրած են հրատարակիչներ, դրագէտներ եւ բարեկամներ, որպէսզի իտալացի դրագէտը՝ Զեզարէ Պաթիսթի չյանձնուի Իտալիոյ, ինչպէս այս վերջինը կը պահանջէ։ Պաթիսթի 70-ական թուականներու վերջերը, հիմնադիրներէն եղած է «Համայնավարութեան Զինեալ Պրոլետար»ներու, ծայրայեղ ձախ չարժում մը։ 1980-ին, Իտալիա պատիժներու զգալի նուազումներ չնորհող օրէնք մը քուէարկած է, երբ ահաբեկիչները տրամադիր են դադրեցնելու, ինչ որ պատճառ եղաւ խտրբերու ցրումին 1981-էն 1985։ Շատեր Ֆրանսա ապաստանեցան։ Պաթիսթի դրաքէտ դարձած է եւ հեղինակ է ոստիկանական վէպերու։ Ներկայիս կը գրտնուի Սանթէլի բանտին «յանձնումի» բաժանմունքը, Փետր. 3-էն ի վեր։ Ցարդ, Ֆրանսա մերժած է իտալացի նախկին զինուորեալներու յանձնումը։ Ցոյցին կազմակերպիչները կ'առարկեն. «Մենք՝ դրագէտ, հրատարակիչ, ազատ արձակումը կը պահանջենք Զեզարէ Պաթիսթիի, զօրավիգ ենք մեր ընկերոջ։ Կը խորհինք որ առարկայական համաձայնութիւն մը կայ Ռաֆարէնի եւ Պէրլուսքոնիի կառավարութիւններուն միջեւ, բոլոր կանոններու դէմ։ 12 տարի է նոր ոչինչ կայ իր թղթածրարին մէջ»։

ՇՐԻՕՏԷր կոչ ըրած է կուսակցական իր ընկերներուն, որ այլեւս որեւէ հարցազրոյց չտան ժողովրդական Պիլտ պարբերականին, նաեւ Տի վելք օրաթերթին, որ նոյն խումբին կը պատկանի։ Բարկութեան պատճառն այն է որ վերջերս իր կնոջ մասին յօդուած մը լոյս տեսած է։ Շրէօտէր յայտնած էր, որ կը հեռանայ ընկերային դեմոկրատ Կուսակցութեան նախագահութենէն նուիրուելու համար վարչապետի իր պաշտօնին։ Պիլտ խորագրած էր.– «Ի՞նչպէս վարչապետին կինը կրնայ հանդուրժել նման բան», յիշեցնելով որ Տորիս Շրէօտէր նախկին լրբագրող եղած է Պիլտի եւ աւելցնելով թէ ան խորհած էր ԱՄՆ զաղթել եթէ չվերընտրուէր 2002-ին։ Թերթը կը դրէր նաեւ «Ի՞նչ պիտի ընէ նախկին վարչապետ մը հոն։ Դասախօսութիւննե՞ր պիտի տայ 20 հազար տոլարի»։ Շրէօտէր իր կուսակցութեան նախագահութենէն քաշուած էր, որովհետեւ հարցախոյզերու մէջ իր վարկը չատ ինկած էր։

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 16/17)

«Ա.ԶԱՏԱԿԱՆ ԱՌԱՋԴԻՄԱԿԱՆ» ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ

Փետրուար 16-ին, «Ազատական առաջդիմական» կուսակցութեան համագումարը տեղի ունեցած է Երեւանի մէջ։ Նախագահ, Ազգ. Ժողովի նախկին երեսփոխան Ցովհաննէս Ցովհաննիսեան յայտարարած է թէ որդեգրած են ազատական ու ժողովրդավար սկզբունքներ։ Նոր կուսակցութիւնը կողմնակից է չրջանային եւ նախ Վրաստանի հետ փոխադարձ գործակցութեան։ Անդրադառնալով հայեւրոպական յարաբերութիւններուն, ան չեշտած է տնտեսական քնագաւառի գործակցութեան անհրաժեշտութիւնը, բայց դէմ արտայայտուած է պարտքի փոխարէն հայկական ձեռնարկութիւնները Ռուսաստանին յանձնելուն։

Ց. Ցովհաննիսեանի կարծիքով Հայաստան պէտք է սկսի ՕՄԱՆ-ի անդամ ըլլալու գործընթացը, դիմէ նաեւ Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան։

Նոր կուսակցութիւնը 3736 անդամ ունի. 56%-ը կիներ են։ Քաղաքական դաշտին մէջ առաքելութիւնը կը դետեղուի ընդդիմութեան մէջ։

*
**

Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-Ի ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Օ – ԷՍ – ՍԷ – Ը-ի ներկայ չրջանի նախագահը, Պուլկարիոյ Արտաքին գործերու նախարարը Ս. Փասի Մոսկուա գացած է ուր հանդիպում կ'ունենայ պաշտօնակիցին Ի. Իվանովի հետ։ Օրակարգի նիւթերէն է Ղարաբաղի հարցը։ Փասի յայտարարած է թէ մօտ առենէն կ'այցելէ նաեւ Կովկաս։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ՏԻԳՐԱՆ ՄԻԳԵԼԷ ՇԻՐԻՆԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ԵՐԿՈՒ ՆՈՐ ԳԻՐՔ՝ ՇԱՀԱՆԴՈՒԽՏԻ ԳՐԻՉԷՆ

(«ԿԱՑԱՐԱՆՆԵՐ» ԵՒ «ՃԱՄԲԵԶՐԻ ԶՐՈՑՑՆԵՐ» – ՊԷՅՐՈՒԹ, 2003)

ԼԵՒՈՆ ՇԱՒՈՑԵԱՆ

Իտալիոյ հայկական պաղուեզը, Իտալիոյ Զինուորական Օդանաւորդութեան Հըրթիռներու եւ Անկրպետային Գիտութեանց Կիրարկումի Սպասարկութիւնը եւ Հռոմի Իտալական Համալսարանը, մեծ կրթաւանութեամբ ճարտարագէտ զօրավար փրոֆէսէօր Տիգրան Միգելէ Շիրինեանի մահուով, որ տեղի ունեցաւ Հռոմ՝ 2003 Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 11–ին:

Ո՞վ էր Տիգրան՝ զինուորական անունով՝ Միգելէ Շիրինեան: Ան այնքան անծանօթ էր հայ հասարակութեան որքան մեծ էր իր գիտական, զինուորական անձնական հարստութիւնը: Իր մեծ փորձառութիւնը եւ կարողութիւնը դրաւ ան նաեւ Հայաստանի համալսարանէն ներս, որպէսզի ճարտարագիտական ճիւղին մաս կազմէ նաեւ օդանաւորդային նոր մասնագիտութեան մը դասաւանդութիւնը, ըստեղծելով «Progetto Tempus TACIS» ծրագիրը, իրագործելով զայն Եւրոպական Միութեան կազմակերպութեամբ եւ ծախքերով:

Տիգրան Շիրինեան ծնած էր Պոլիս, 1923 Մարտ 12–ին: Իր ընտանիքը բնիկ կեսարացի էր եւ ցեղասպանութեան վերապրողներէն: Հայրը՝ Միհրիճան, շատ կանուխ մեռած էր եւ փոքրիկ Տիգրանին կրթութեան եւ կեանքի պատրաստութեան դժուարին գործը թողած էր մօրը՝ Եղիսաբէթին, որ նայելով ստացուած արդիւնքին, լաւագոյն կերպով կատարած էր իր պարտականութիւնը:

Միջնակարգի եւ լիկէոնական ուսումը ստացած է Պոլիս, Ֆրէր Ներսէս մօտ, եւ 19 տարեկանին, Համաշխարհային Երկրորդ պատերազմի դժուար տարիներուն, յաջողած էր, Պոլսոյ Պապական Նուիրակ եւ ապագայ Յովհաննէս ԻԳ. Պապ՝ Ան. Ճէլօ Ռոնգալիի մէջամտութեամբ հասնիլ Միլանօ, ուր ջերմ պատսպարան գտած էր իր հօրաքրոջ՝ Քեհյաեան ընտանիքին մօտ:

Միլանօ յաճախած է վոլիթէքնիքը եւ աւարտած է ճարտարագիտութեան մասնաճիւղը: Ապա, իր ուսուցիչներուն քաջալերանքով, մեկնած է Հռոմ մասնագիտանալու եւ նուիրուելու համար գիտաշխատութեան: Հոն՝ առանձին, ունեցած է չատ դժուար տարիներ, եւ ոչ միայն նիւթական: Ապրած է ժուժկալութեամբ եւ չնորհիւ վճռակամ բնաւորութեան, ամէն դժուարութիւն արժանապատուութեամբ յաղթահարած է: 1961ին ամուսնացած է Նածծարէնա Բէսղանդէ Մոսկաթէլլիի հետ որմէ ունեցած է երկու աղջիկ զաւակ, որոնք իրմէ ժառանգած են գիտաշխատութեան սէրը. Իզապէլլան՝ գիտական, Աննան՝ հայագիտական ասպարէզներուն մէջ:

Շնորհիւ համալսարանին մէջ ունեցած լաւագոյն արդիւնքներուն եւ գիտաշխատողի հանճարեղ ձիրքին, անդամ մը եւս իր վրայ կեդրոնացուցած է իր փրոֆէսէօրներուն ուշադրութիւնը, որոնք մի-ջամտած են որպէսզի ան կարենայ ստանալ իտալական քաղաքացիութիւնը, այդ ժամանակ չրջանին չատ դժուար: Այժմ, կրկնակ ասպարէզ մը կը պատէր իրեն. համալսարանի անկրպետային ճարտարագիտութեան գիտաշխատողի եւ իբր այդ՝ Իտալական Զինուորային Օդանաւորդային սպայի: Այս երկու ճիւղերուն մէջ ալ, ժամանակի ընթացքին, հասաւ անոնց զազաթնակէտին. Հռոմի Սափիենցա համալսարանի Անկրպետային ճարտարագիտութեան «Թռիչքի Մեքենագիտութեան» վիճակաւոր փրոֆէսէօրի եւ Իտալական զինուորական օդանաւորդութեան վերահսկիչ զօրավարի աստիճանին:

Անկրպետային բնագաւառին մէջ, իր այս կարողութեան, գիտական պատրաստութեան եւ փորձառութեան համար, ամենակառուցումը ներգործութիւնը ունեցած է նշանաւոր «Մրագիր Սան Մարգո»ի մէջ, որ իտալական Թռիչքի կամ Օդաղնացութեան պատմութեան ամէնէն փառաւոր էջերէն մէկը եղած է: Այս ծրագիրը պարտաւորած է զինքը բազմաթիւ չահախնդրական եւ երկար գիտական առաքելութիւններու. դէպի Ափրիկէ՝ Քէնիա, ուր կը կառուցանէր հրթիռները անկրպետ արձակելու դաշտը, եւ Միացեալ Նահանգներ, ուր Սան Մարգո Արբանեակի ծրագաւորման եւ չինութեան կը վերահսկէր: Իր չարունակական առաքելութիւնները ատտարած են որ իր կարողութիւնները ճանչցուին զինուորական այս բարձր կեդրոններուն մէջ եւ ըստ այնմ գնահատուին:

Զօրավար Շիրինեան չատ արժանիքներ ունեցած է որոնք անծանօթ են իր գործի անմիջական չրջանակէն դուրս, մանաւանդ հայկական հասարակութենէն, իր ծայրագոյն համեստ բնաւորութեան պատճառաւ: Երբ Միլանօ ըլլար եւ որեւէ հաւաքոյթի համար Հայ Տուն գար, տեղ կ'առնէր ամենավերջին նստարաններէնմէկուն վրայ: Իր գործին մասին երբեք չէր խօսեր, նոյնիսկ իր ընտանիքին հետ: Երբ 1995–ին միասին Երեւան էինք, ինծի ըսաւ. – «Կարելի պիտի ըլլա՞յ արդեօք ծանօթանալ Վեհափառին հետ: Չիս կըրնա՞ս առաջնորդել իրեն»: Չէր ուզեր որ դինքը իր տիտղոսներով ներկայացնէի: Բայց Գարեգին Ա. Հայրապետը պէտք չունէր որ ես ծանօթացնէի զինքը և իր արժանիքները, ինք ծանօթ էր անոնց: Երբ ինք՝ Վեհափառը՝ իրմով հպարտ, զինքը իր չուրջի սրբազաններուն կը ներկայացնէր, Շիրինեան ինքզինքը անհանգիստ կը զգար:

Երբ որոշեցի դրութեամբ մը ծանօթ դարձնել, յետ մահու, իր անձը Հայ հասարակութեան, եւ ասով կատարել քարեկամական պարտականութիւն մը, չտալուելու համար իր հանդէպ ունեցած սիրոյ զգացումներէս եւ գերագնահատել իր արժանիքները (որոնց մանրամասնութեանց եա ալ տեղեակ չէի) դիմեցի իր հայազգի աղջկան՝ Աննայի որպէսզի հօրը գիտական եւ զինուորական ասպարէզին մէջ ճշդրիտ ծանօթութիւններ ունենամ: Ինք ալ իր կարգին դիմեց հօրը աչխատակից զօրավար Ճուզեփփէ Սափափինաթոյի, որուն տուած ծանօթութիւնները կ'արձանագրեմ հետեւեալ տողերուն մէջ, այլ եւս վստահ՝ զժբախտաբար, որ իր հայմեսութիւնը չեմ վերատրեր:

Զօրավար Սափափինաթօ կը գրէ. «Փրոֆէսէօր ճարտարագէտ Տիգրան Միգելէ Շիրինեան, եղած է ամէնէն գործունեայ, մանաւանդ ամէնէն կարող եւ հմուտ աչխատակիցը զօրավար Լուիճի Պրոլիոի՝ Իտալիոյ անկրպետային հետազօտութեան իսկական հայրը: Բայց այս երկու անձերու անուններուը կը զուգաւորուին իրարու հետ, երբ կը յիչուի իտալական առինքնող ծրագրի այն իրագործումը որ ծանօթ է «Progetto San Marco» անուան տակ: Այն առիթը եղաւ նաեւ գիտական չարք մը պատմական կարեւոր յաջողութիւններու չարունակական իրագործումներու, որոնցմով Իտալիա կրնայ բարձր ճակատով քալել պարծենալով գրաւած ըլլալ, Միացեալ Նահանգներէ եւ Սովետական Միութենէ վերջ, անկրպետին ուրոյն ուժերով տիրացած ըլլալու երրորդ դիրքը: Փրոֆ. Շիրինեան ոչ միայն Պրոլիոի նախաձեռնութիւններուն իսկական իրագործողը եղաւ, այլ դրեթէ միչտ եղաւ նաեւ անոնց ներչնչողը եւ խելացի ու «դիւանամէտ» թելադրողը, ըլլայ Հռոմի Կեդրոնական տնօրէնութեան մօտ իր չարունակական չփումներուն ընթացքին եւ ըլլայ արտասահմանի առաքելութիւններուն ընթացքին, ի մասնաւորի ՆԱՋԱՅի Սպայակոյտի, Ուաչինկթընի Կեդր. Տնօրէնութեան, Տալլասի Լ.Թ.Վ. (Ling Tecno Vougth) մասնագիտական կեդրոններուն մօտ, կամ Թէքսաս՝ ուր կը պատրաստուի Scout «վոխադրողը» (vetore) որ գործածուեցաւ իտալական «Հեռարձակումի Դաշտին» վրայ Սան Մարգո Արբանեակը դէպի անկրպետ արձակելու համար: Այս Հեռարձակումի Դաշտին կառուցումը, Հնդկական ովկիանոսի բացը, Քէնիայի ծովափին դիմաց, գրեթէ հասպարակածի լայնութեան վրայ, կատարեցաւ փրոֆ. Շիրինեանի ուչադիր եւ առեղծագործ դեկավարութեան տակ:

Դժբախտաբար, Scout «փոխադրող»ը Իտալիոյ մէջ արտադրելու փրոֆ. Շիրինեանի թելադրութիւնը՝ կարենալու համար ՆԱՋԱՅէ բոլորովին անկախ զարգացնել իրենց ծրագիրը, լսելի չեղաւ Պրոլիոի կողմէ: Փրոֆ. Շիրինեան հեռատես եղած էր, ցուցունելով նաեւ դիւանագիտական յատկութիւն: Իտալիա, պահելով իր անկախութիւնը «Փոխադրող»ի արտադրութեան մէջ, իր մասնակցութիւնը Եւրոպայի անկրպետային սպասարկութեան մէջ աւելի չեռուած պիտի ըլլար, կարեւորութիւն մը՝ որ այսօր անցած է Ֆրանսայի: Բայց, ամէն պարագայի Սան Մարգո Արբանեակը այսօր կ'օգտագործուի Եւրոպայի մէջ եւ անոր նախատիպարը կամ աւելի ճիշդ անոր երկուորեակը կը գտնուի Միլանոյի Գիտութեան եւ Արուեստի Թանգարանին մէջ:

Փրոֆ. Շիրինեան բազմաթիւ պաչտօնական ճանաչումներ ունեցած է ՆԱՋԱՅէն: Իրեն չնորհուած է նաեւ այդ ամերիկեան քաղաքին պատուոյ քաղաքացիութիւնը:

Իսկ ի՞նչ միջոցով Շիրինեան սատարած է Հայաստանի Համալսարանի ճարտարագիտութեան մասնաճիւղի օդանաւորդային դիտութեան, պատասխանը կը ստանամ փրոֆ. Լուչիանօ ատ Սոչիօ–է: Ան Հռոմի համալսարանին Շիրինեանի թողած ամպիոնին յաջորդողը եւ Հայաստանի ծրագրին օգնականը եւ չարունակողը եղած է: Ան կը գրէ. «Progetto Tempus TACIS per l'Armenia»:

«Փրոֆ. Շիրինեան 1997–ին, մշակած եւ Եւրոպական Միութեան Թրէյնիկ Սէնթըր–ին առաջարկած էր Երեւանի Ճարտարագիտութեան Համալսարանի «Փոխադրութեան Սիմիւլիներ»ու դպրոցի ուսանողներուն համար կրթական – վարժողական ծրագիր մը: Առաջարկին ֆինանսաւորումը այն տարի կարելի չեղաւ ստանալ: Բայց նոյն տարուան ընթացքին փրոֆ. Շիրինեան թռչակաւորի վիճակ ալ ստացաւ եւ կրնայ շարունակել իր աչխատանքը: Ծրագիրը կը նախատեսէր, բացի իտալականէն, երեք համալսարաններու՝ երկու ֆրանսական (Փրովանս եւ Մարսէյլ) եւ մէկ յունական (Աթէնք) համագործակցութիւնը Հայաստանի համալսարանին հետ եւ կը կայանար՝ «Օդային Փոխադրութեան Կարգաւորում»ի Մասթէրի կարեւոր դասընթաց մը հիմնելու մէջ, մասնագիտացնելու համար ճարտարագիտութեան հայ ուսանողները: 1998–ին փրոֆ. Շիրինեան, ինծի հարցուց եթէ ես տրամադիր էի ներկայացնելու ծրագիրը եւ, ընդունելու պարագային, ստանձնելու դասընթացքները համակարգելու պատասխանատուութիւնը:

1999ին, Եւրոպական Միութեան Ցանձնաժողովը վաւերացուց կրթական – վարժողական ծրագիր մը Հայաստանի ճարտարագիտական համալսարանի դասա-

(Բ. եւ վերջին մաս)

Բ. – «ՃԱՄԲԵԶՐԻ ԶՐՈՑՑՆԵՐ»
(լիբանանցի գրողներու հետ)

150 էջանի պատկերազարդ փոքրակազմ հատոր մը, ուր տեղ գտած են կարճաչունչ զրոյցներ եւ հետաքրքրական հանդիպումներ լիբանանցի տաղանդներու դէմքերու կամ արուեստագէտներու հետ: Այս «Զրոյց»ները կ'այցայած են 70–ական թուականներու սկիզբները, նախապատերազմեան չրջանին, երբ Շահանդուխտ «Այգ» օրաթերթին անտնով չարոզած է տեսակցութիւններ «կորզել» ժամանակաչրջանի համբաւաւոր կարգ մը դէմքերնէ՛ զանոնք գրքի մը կողքին տակ, իբրեւ «սիրոյ արտայայտութիւն մը» այն մտաւորական անմոռանալի դէմքերուն հանդէպ՝ որոնք ինքնաւրոյնութիւն մը չահեցուցած են Լիբանանի մչակոյթին: Լիբանանեան մեր ասպնջական հայրենիքի արտեսակցութիւնները «կորզել» ժամանակաչրջանի համբաւաւոր կարգ մը դէմքերնէ՛ զանոնք գրքի մը կողքին տակ, իբրեւ «սիրոյ արտայայտութիւն մը» այն մտաւորական անմոռանալի դէմքերուն հանդէպ՝ որոնք ինքնաւրոյնութիւն մը չահեցուցած են Լիբանանի մչակոյթին: Լիբանանեան մեր ասպնջական հայրենիքի արուեստագէտներու հետ: Այս «Զրոյց»ները կայացած են 70–ական թուականներու սկիզբները, նախապատերազմեան չրջանին, երբ Շահանդուխտ «Այգ» օրաթերթին անտնով չարոզած էր

ռուցումը, Հնդկական ովկիանոսի բացը, Քէնիայի ծովափին դիմաց, գրեթէ հասպարակածի լայնութեան վրայ, կատարեցաւ փրոֆ. Շիրինեանի ուչադիր եւ առեղծագործ դեկավարութեան տակ:

Դժբախտաբար, Scout «փոխադրող»ը Իտալիոյ մէջ արտադրելու փրոֆ. Շիրինեանի թելադրութիւնը՝ կարենալու համար ՆԱՋԱՅէ բոլորովին անկախ զարգացնել իրենց ծրագիրը, լսելի չեղաւ Պրոլիոի կողմէ: Փրոֆ. Շիրինեան հեռատես եղած էր, ցուցունելով նաեւ դիւանագիտական յատկութիւն: Իտալիա, պահելով իր անկախութիւնը «Փոխադրող»ի արտադրութեան մէջ, իր մասնակցութիւնը Եւրոպայի անկրպետային սպասարկութեան մէջ աւելի չեռուած պիտի ըլլար, կարեւորութիւն մը՝ որ այսօր անցած է Ֆրանսայի: Բայց, ամէն պարագայի Սան Մարգո Արբանեակը այսօր կ'օգտագործուի Եւրոպայի մէջ եւ անոր նախատիպարը կամ աւելի ճիշդ անոր երկուորեակը կը գտնուի Միլանոյի Գիտութեան եւ Արուեստի Թանգարանին մէջ:

Փրոֆ. Շիրինեան բազմաթիւ պաչտօնական ճանաչումներ ունեցած է ՆԱՋԱՅէն: Իրեն չնորհուած է նաեւ այդ ամերիկեան քաղաքին պատուոյ քաղաքացիութիւնը:

Իսկ ի՞նչ միջոցով Շիրինեան սատարած է Հայաստանի Համալսարանի ճարտարագիտութեան մասնաճիւղի օդանաւորդային դիտութեան, պատասխանը կը ստանամ փրոֆ. Լուչիանօ ատ Սոչիօ–է: Ան Հռոմի համալսարանին Շիրինեանի թողած ամպիոնին յաջորդողը եւ Հայաստանի ծրագրին օգնականը եւ չարունակողը եղած է: Ան կը գրէ. «Progetto Tempus TACIS per l'Armenia»:

«Փրոֆ. Շիրինեան 1997–ին, մշակած եւ Եւրոպական Միութեան Թրէյնինկ Սէնթըր–ին առաջարկած էր Երեւանի Ճարտարագիտութեան Համալսարանի «Փոխադրութեան Սիմիւլիներ»ու դպրոցի ուսանողներուն համար կրթական – վարժողական ծրագիր մը: Առաջարկին ֆինանսաւորումը այն տարի կարելի չեղաւ ստանալ: Բայց նոյն տարուան ընթացքին փրոֆ. Շիրինեան թռչակաւորի վիճակ ալ ստացաւ եւ կրնայ շարունակել իր աչխատանքը: Ծրագիրը կը նախատեսէր, բացի իտալականէն, երեք համալսարաններու՝ երկու ֆրանսական (Փրովանս եւ Մարսէյլ) եւ մէկ յունական (Աթէնք) համագործակցութիւնը Հայաստանի համալսարանին հետ եւ կը կայանար՝ «Օդային Փոխադրութեան Կարգաւորում»ի Մասթէրի կարեւոր դասընթաց մը հիմնելու մէջ, մասնագիտացնելու համար ճարտարագիտութեան հայ ուսանողները: 1998–ին փրոֆ. Շիրինեան, ինծի հարցուց եթէ ես տրամադիր էի ներկայացնելու ծրագիրը եւ, ընդունելու պարագային, ստանձնելու դասընթացքները համակարգելու պատասխանատուութիւնը:

1999ին, Եւրոպական Միութեան Ցանձնաժողովը վաւերացուց կրթական – վարժողական ծրագիր մը Հայաստանի ճարտարագիտական համալսարանի դասա-

խօսներուն համար, որպէսզի անոնք ալ իրենց կարգին կարենան պատրաստել հայ ուսանողները: Ծրագիրը ծաւալեցաւ 1999–ի կէսէն մինչեւ 2001–ի գարունը: Ծրագրին գործադրութեան առաջին օրէն Շիրինեան մասնակցեցաւ եւ նեղրկայ եղաւ երկու հմմտագիր հաւաքոյթներուն ալ, Հռոմ եւ Երեւան, եւ իր փորձառութեան վրայ հիմնուելով պնդեց եւ յաջողեցաւ ընդունիլ տալ որ հայ դասախօսներու պատրաստութիւնը տեղի ունենայ համալսարանին դասաւանդութեան նոյն սրահին մէջ, միաժամանակ ճարտարապետական դիտութեան առաջին 14 հայ ուսանողներուն հետ՝ Ֆրանսացի, յոյն եւ իտալացի փրոֆէսէօրներու եւ մասնագէտներու կողմէ, որոնց պիտի մասնակցէին նաեւ արհեստավարժ մասնագէտները:

Փրոֆէսէօր Շիրինեան մասնակցեցաւ Հայաստանի համալսարանի տարեվերջի ընդհանուր հաւաքոյթին ներկայացնելու համար առաջին տարուան արդիւնքը: Ներեցաւ հայերէն եւ ստացաւ դրուատիքը համալսարանի տեսուչին, որ յայտնեց նաեւ, յանուն ճարտարագիտութեան մասնաճիւղին, խորին չնորհակալութիւնները:

Ան երկու անգամ գնաց Հայաստան եւրոպացի պաչտօնակիցներուն եւ Հայաստանի համալսարանին միջեւ կապերը դիւրացնելու համար եւ մեծ չանք թափեց (հակառակ անոր որ երկրորդ ճամբորդութեան արդէն զգալիօրէն հիւանդ էր, բայց կարծես առոր կարեւորութիւն չէր տար) որպէսզի բարեկամական եւ աչխատակցական սերտ կապեր հաստատուին զանազան համալսարաններուն միջեւ: Անմոռանալի էր երկրորդ ճամբորդութիւնը որուն չնորհքին փրոֆէսէօր Շիրինեան իր ընկերակիցներուն ներչնչեց հիացմունքի եւ սիրոյ զգացումներ՝ հանդէպ դիտնականին, մարդուն եւ իր արմատ – ներուն հայրենիքին:

Երկրորդական նկատելով հանդերձ, աւելցնեմ, որ Տիգրան Շիրինեան իր գիտական արժանիքներուն համար ստացաւ մի չազգային ճանաչումներ: Եղաւ իտալական անկրպետային գործունէութեան անուանի ռահվիրայ եւ թռիչքի մեքենագիտութեան հեղինակաւոր պետ աչխատող: Ունի գանազան գիտական հրատարակութիւններ: Ատոնց համար, 1986–ին, ստացաւ Ոսկի մետալ իբրեւ «Արժանաւոր՝ Դպրոցի, Մշակոյթի եւ Արուեստի մարզին մէջ»: Իտալական Զինուորական Օդանաւորդութեան 50–ամեայ ծառայութեան համար 1987–ին արժանացաւ «Մաուրիցիանա» չքանչանին եւ Զօրավարի աստիճանին յաւելեալ «վեբահսկիչ» տիտղոսին:

Իր գաւակներէն իմացայ որ Շիրինեան եղած է խորունկ հաւատքի տէր անձ մը: կառչած էր հաւատքին՝ որ իրեն ուժ եւ հանդարտութիւն կու տար դիմագրելու համար հիւանդութեան տառապանքին եւ իր կեանքին մօտակայ վերջաւորութեան դիտակցութեանը:

ՎԱՉԳԷՆ ԲԱՄՊԱԿԵԱՆ

Միլանօ

ժամաւոր զաւակներուն հետ այս ծանօթացումը, *կը դրէ ան*, յարմար կը նկատենք մանաւանդ այս օրերուն, նոր սերունդին ընծայելու համար փոքր ադիւթիւ մը, որպէսզի ան ունենայ նոյնիսկ փոքր կարծիք մը՝ հասներուդ դարու երկրորդ կէսէն ետք Լիբանանի մշակութային, գրական եւ գեղարուեստական մարզերուն մէջ որոշադրիչ դերակատարութիւն ունեցած դէմքերու մասին»:

«Զրոյց»ներու չարքը կը բացուի Միխայիլ Նաիմէով (1889 – 1989): *Մեծ ճանաչում գտած բանաստեղծ, արձակագիր եւ քննադատ, որ զաւակն է Լեռնալիբանանի Պասքինթա գիւղին: Ստեղծագործած է արաբերէն եւ անգլերէն լեզուներով:*

Շահանդուխտի հանդիպումը այս «մեծոգի խորհրդածող»ին հետ՝ կայացած է նո՛յնինքն Պասքինթա գիւղին անոր մեհնատանին մէջ: «Միջահասակ, նուրբ կազմուածքով, թխադէմ, աղամանդի մանր քարի մը փայլը ունեցող պճլտուն աչքերով, նօսր պեխերով մարդ մը» եղած է Նաիմէն: Ան Լիբանանի հանդէպ սնուցած իր անդիմադրելի սէրը արտայայտած է սա տողերով·

– *Քսան տարի ապրած եմ Ամերիկա, գտնուած եմ նաեւ աշխարհի տարբեր անկիւնները, սակայն Լիբանանէն գեղեցիկ երկիր մը չեմ գտած: Եթէ Լիբանանէն լաւ վայր մը գտնել՝ բնականաբար պիտի չվերադառնայի: Ասիկա կ'ըսեմ ոչ թէ անոր համար, որ Լիբանան հայրենիքս է, այլ որովհետեւ Լիբանան իրապէս գեղեցիկ երկիր մըն է, արեւաշատ, հաճելի կլիմայով, իր հովասուն լեռներով, ջրառատ գիւղերով, իր յորդ պարտէզներով, մրգաստաններով, իր ծովով ու բնութեան շնորհած բոլոր բարիքներով: Ինծի համար Լիբանանը այն միակ երկիրն է, ուր կ'արժէ ապրիլ:*

Նաիմէ կ'ոգեկոչէ իր վաղեմի զրուցակիցը՝ ձրզրան Խալիլ Ձրզրանը, դրուատիքով կը խօսի հայ ժողովուրդին մասին, տեղեկութիւններ կը փոխանցէ Քրիստոսի կեանքին նուիրուած իր մէկ հնդրայարոյց հատորին չուրջ:

«Զրոյց»ներու չարքին երկրորդը կատարած է Զահլէի զաւակ՝ կարկառուն բանաստեղծ Սաիտ Աֆլի հետ (ծնած 1918): Աքլ այն «յեղափոխական»ն է, որ տարիներ չարունակ համախոհներու փոքր խմբակի մը հետ ճգնեցաւ ստեղծել Լիբանանի յատուկ դրական լեզու մը, նոր բառեակ փիւնիկերէն մը, արաբական այբուբենը փոխարինել փորձելով լատին – կանաչ տառերով···:

Շահանդուխտ կը դրէ·

– *Իր նորահնար այբուբենը՝ լիբանեզուցի Աչոտը, – հայտէ՛, գնա··· կառքդ քաշէ···*

– *Կ'երթա՞ս կոր թէ չես երթար կոր, – սպառնաց Վահրամը:*

– *Ա՛, քեզի աներես, – աւելցուց Խարբերդցին:*

Խնդացինք բոլորս մէկ: Մեր ծիծաղը աւելի վիրաւորեց զայն: Տժգունեցաւ աւելի: Կը դողար:

– *Վաղը կ'աշխատիք···*

– *Չէ, ըսինք, հայերէն կը հասկնա՞ս ուղտապա՛ն···*

Յանկարծ Վահրամ կոշտը նետեց գիւղատնտեսին ուղղութեամբ, որ այդ վայրկեանին կ'ուղղուէր դէպի պարսիկները պարտէզը: Փչրուեցաւ ձախ ուսին վրայ: Խնդացինք: Մարդը գլուխը դարձուց եւ ատելավառ նայուածք մը ձգեց վրանիս ու յետոյ դանդաղօրէն շարունակեց ճամբան:

***

Գիծը գրեթէ վերջանալու մօտ էր: Աւրեւը կախուած էր մեր գլխուն վրայ: Տաքը կը նեղէր մեզ: Աղտոտ մօրուքով պարսիկը պեխերուն մէջէն կը ժպտէր մեր պզտիկ ու կարմրաթոյր ընկերոջ: Վահրամը սկսաւ կատակել:

– *Պարսիկը սիրահարուած է վրադ, Աչո՛տ, – կ'ըսէր – զղուշութի՛ւն···*

– *Աչհեստաւոր կ'երեւի, – ըսաւ Խարբերդցին:*

– *Կ'երեւին ալ խօ՞սք է, մարդը հասկըցող է, – յարեց Վահրամը· – տե՛ս, ինչո՞ւ չէ սիրահարուած ինծի· մարդը ճաշակ ունի, արհեստաւո՛ր՝ ըսեր եմ···*

Աչոտը կը ժպտէր, բայց չէր պատասխաներ:

Իրիկուն ըլլար, իրիկուն ըլլար, – կ'ըսէր մտովի ու տխրութեամբ կը նայէր Աչոտին:

– *Երուա՛նդ, – հարցուց Վահրամը, – դուն հայերէն լաւ գիտես, արհեստաւորին ի՞նչ կ'ըսեն:*

– *Տեսակը կայ, – ըսի ժպտուն, – ընդհանուր բառով միասեռական կարելի է ըսել:*

– *Ո՛չ, – ըսաւ, – ատիկա գիտեմ· զրաբար ուրիշ բառ մը կայ· գիտե՞ս, մեր Պապ Թադէոսը արհեստաւոր էր, ի՞նչ կ'ըսէին անոր···*

– *Արուազէտ··· արու միասեռականներուն արուազէտ կ'ըսեն կամ արուամոլ:*

– *Այո՛, այդ է, իսկ կնո՞ջ···*

– *Ձակաճան կամ նիմֆոմոլ:*

– *Կեցցէ՛ Երուանդ, բացագանչեց Վահրամը, – փշու հաւկիթի մը ճակտիդ:*

Յանկարծ տեսանք, որ պլուխնուս վրայ կեցած է դիւղատնտեսը: Բոլո՛ր ալ լռեցինք:

– *Նայէ՛ք, – ըսաւ հանդարտ, բայց ոխակալ, – եթէ աչխատանքիդ թողնէք ու դուք զաք անմիջապէս պարտէզը վերսկսելու, ոչի՛նչ· այլապէս բոլո՛ր էլ ձերբակալել կը տամ···*

Ոչ ոք պատասխանեց իրեն, բայց ըզգացինք, որ լուրջ է: Այնքան վստահութեամբ կը խօսէր, որ բոլո՛ր ալ ազդուեցանք, բայց ատիկա աւելի դրդեց մեզ:

– *Կատակ չե՛մ անում, – ըսաւ մխիթարական, – պարսիկներին անպայման բանտարկել եմ տալու· մի քանի ամիս կը փտեն ու կը տեսնեն, թէ ո՞նց կը լինի խաղ անել հետս· գալի՞ս էք թէ ոչ···*

Բարկութիւնս զարկաւ դէմքիս: Անոր վատութիւնը կը կատաղեցնէր զիս: Աչտանդերձ լռեցինք զայն:

– *Ընկե՛ր, – ըսի հանդարտ, – մենք տղայ չենք· չենք գար ըսինք՝ չենք գար: Ծանօթանք չունինք: Այնթի ենք: Մերկ ենք: Ո՛վ շատ վճարէ՝ անոր կ'երթանք ի՛նչ կ'ուզէք ըլլէք: Իսկ եթէ մեզ բանտով պիտի վախցնէք, զղուշութի՛ւն, մենք ալ կատակ չենք ըներ···*

– *Ի՞նչ կարող էք անել որ, – ըսաւ հեգնական, բայց յայտնի էր որ կը վախնար:*

– *Ահա՛ թէ ինչ «կարող ենք անել», – պոռաց Վահրամը, ցատկեց վրան ու շառաչուն ապտակ մը փակցուց քթին քերնին:*

Մարդը բարկութենէն սկսաւ դողալ: Քիթը արիւնեցաւ, երկու անգամ աւելի ուժով էր քան Վահրամը, բայց անոր աչքերուն կրակին տակ կը մնար ընկճուած ու տկար:

– *Շուն, ըսաւ Վահրամը կատաղի, – պաշտպանուիլ ալ չես գիտեր· ես քեզի պէս հայուն···*

Ու կոշտ մը թքաւ անոր երեսին:

Պարսիկները կը նայէին մեզի եւ գիւղատնտեսին վախով ու չփոթահար: Վահրամը քաշեցինք մէկ կողմ: Զեռքով ու ոտքով կը խօսէր: Տժգունած էր բարկութենէն ու կը սպառնար ծածել գիւղատնտեսը, «լոլիկ դարձնել» եթէ չմեկնէր···

Վահրամը նախորդ գիշերուընէ ի վեր չէր մարսած «Դաշնակցական լակոտ» անարգանքը:

– *Ես քեզի պէս հայուն, – կը մռմռար, – ես քեզի պէս Հայուն···*

(Շար· 65)

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

Թեհրանի «Վահտաթ» դահլիճի մէջ, փետրուար 7–ին, տեղի ունեցած է Իրանի Իսլամական Հանրապետութեան տարեան Գիրքի 21–րդ եւ Համալսարանական գիրքի 11–րդ մրցանակաշնորհման արարողութիւնը, Հանրապետութեան Նախագահի, Մշակոյթի եւ Առողջապահութեան Նախարարի, համալսարանի դասախօսներու ներկայութեան: Արարողութեան ընթացքին Հանրապետութեան Նախագահի ձեռամբ գնահատանքի գիրեր եւ նուէրներ յանձնուած են «Տարեան գիրք»ի 21–րդ մրցանակակիրներուն: Պարսկերէն լեզուով հրատարակուած գիրքերու չարքին ապակիի շինութեան եւ անոր առանձնայատկութիւններուն մասին: Բայց կը յաւելու·

– Ոչինչ կ'ըսէ քաղաքական կեանքը ինծի այսօր: Գրեթէ զգուանք կը զգամ ու շատ հեռու կը մնամ քաղաքական կեանքէ: Շատ տաք ու պաղ օրեր տեսայ «քաղաքականութիւն» կոչուած ապարէզին պատճառաւ:

«Ճամբեզրի զրոյցներ»ը կը չարունակուին նոյն կչռոյթով ու ծանօթացումի պատուհաններ կը բանան մեզի՝ դէպի Լիբանանեան գրականութեան արուեստի եւ մշակոյթի ոլորտները: Ընթերցողը յաջորդաբար կը ծանօթանայ վիպագիր Էմիլա Պաալպէքիին, բանաստեղծներ Թոպէր Ղանէմին, Ժորժ Շաքքուրին եւ Նեժիպ Ժամալէտտինին, հեռատեսիլի փինտուած աստղ երգիծաբան Նեժիպ Հանքաչին, հեռատեսիլի թատերախաղերու սիրուած դերասաններ՝ Ասլու Մըլհէմ – Ըմ Մըլհէմ զոյգին, երաժշտագէտ ու խմբավար Ալվարէս Պուլոսին եւ վերջապէս՝ «Լիբանանցի տարագիրներու ձայնը» հանդիսացած գրագէտ ու հրապարակագիր Մանսուր Շալհիթային:

Կենսագրական տուեալներ չե՛ն որ կը փոխանցուին մեզի այս գիրքով, այլ՝ մտածումի չիթեր, դիմագիծումներ եւ գրողներու անձնական կեանքէն հպանցիկ սեւեռումներ, որոնք կենսագրականի մը չափ կարեւոր են՝ ճանչնալու համար մարդը, այնպէս ինչպէս որ է···:

Օգտակար հատոր մը, որ հեռուէ պորտակապով մը մեզի կը յիշեցնէ Փըրանոհայ գրագէտ Կարօ Փօլատեանի այնքան հիւթեղ «Զրոյցներ»ու չարքը: Թէեւ հոս, Շահանդուխտի հատորին մէջ, «լրագրական» պարզունակ ոճն է որ կը տիրապետէ առաւելաբար, մինչ Փօլատեանի կատարած զրոյցները գրական հրաւառութիւններ էին ընդհանրապէս···:

Գրական ու հրապարակագրական իր վաստակին հանրագումարով՝ ողջունելի անուն մըն է Շահանդուխտ:

Իր ծննդեան 75–ամեակի սեմին՝ պատնէշի վրայ է ան, չարունակելով խմել ջուրը Սանինինիին ու ճրագ վառելով Հացեկացի Մեծ Սուրբին չիրխին···:

Լ· Շ·

Հալէպ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՇԽԱՐՀԻ ՃԱՄԲԱՆԵՐՈՎ
Ա·

ՎԱՐԱԶԴԱՏ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Երեւան, «Նոր դար»:

***

ԹԻԺ ՄԱՐՏԵՐԸ
ՎԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՄԻՋՈՒՄ

ԿԱԼԻՓՍԻ ՍՈԼԱԽԵԱՆ

Երեւան

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱՉԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

15

– *Սպասեցէ՛ք, ես ձեզ կը սովորեցնեմ, Դաշնակցական լակոտներ, բոլո՛րդ էլ բանտարկել կը տամ, քե՛զ էլ, – ըսաւ դառնալով ինծ··· Բոլո՛րդ էլ Դաշնակցական էք, գիտե՛մ, վաղուց է գիտեմ դուք կը տեսնէք, թէ ո՞մ հետ գործ ունէք··· Իսկ էն չներին ես կը սովորեցնեմ, սպասէ՛ք···*

– *Հայտէ՛, աւանա՛կ, – ըսաւ Վահրամը լռէը, – կորսուէ՛ սըտեղէն, եթէ ոչ կոշտը կ'ուտես· – ձեռքը բռնած էր հողի խոշոր կոշտ մը ու կը սպառնար· – կառքդ քաշէ՛, ծօ՛···*

– *Էդուց առաւօտ կու գամ, – չարունակեց առանց կարեւորութիւն տալու Վահրամին սպառնալիքներուն ու խօսքը ինծ ուղղելով· – ու եթէ տեսնեմ, որ աչխատում էք նրանց մօտ բոլո՛րդ էլ ձերբակալել կը տամ, մտածեցէ՛ք, նայի՛ր, ընա՛նդ, մտածի՛ր···*

– *Գլուխ կը տանիս կոր, – ըսին չորս ընկերները մէկէն···*

– *Չե՞ս տեսներ, որ երուանդը քեզ մըտիկ ընելու տրամադրութիւն չունի, – ըսաւ Վահրամը, – հայտէ՛, գնա··· կառքդ քաշէ···*

– *Կ'երթա՞ս կոր թէ չես երթար կոր, – սպառնաց Վահրամը:*

– *Ա՛, քեզի աներես, – աւելցուց Խարբերդցին:*

Խնդացինք բոլորս մէկ: Մեր ծիծաղը աւելի վիրաւորեց զայն: Տժգունեցաւ աւելի: Կը դողար:

– *Վաղը կ'աշխատիք···*

– *Չէ, ըսինք, հայերէն կը հասկնա՞ս ուղտապա՛ն···*

Յանկարծ Վահրամ կոշտը նետեց գիւղատնտեսին ուղղութեամբ, որ այդ վայրկեանին կ'ուղղուէր դէպի պարսիկները պարտէզը: Փչրուեցաւ ձախ ուսին վրայ: Խնդացինք: Մարդը գլուխը դարձուց եւ ատելավառ նայուածք մը ձգեց վրանիս ու յետոյ դանդաղօրէն շարունակեց ճամբան:

***

Գիծը գրեթէ վերջանալու մօտ էր: Աւրեւը կախուած էր մեր գլխուն վրայ: Տաքը կը նեղէր մեզ: Աղտոտ մօրուքով պարսիկը պեխերուն մէջէն կը ժպտէր մեր պզտիկ ու կարմրաթոյր ընկերոջ: Վահրամը սկսաւ կատակել:

– *Պարսիկը սիրահարուած է վրադ, Աչո՛տ, – կ'ըսէր – զղուշութի՛ւն···*

– *Աչհեստաւոր կ'երեւի, – ըսաւ Խարբերդցին:*

– *Կ'երեւին ալ խօ՞սք է, մարդը հասկըցող է, – յարեց Վահրամը· – տե՛ս, ինչո՞ւ չէ սիրահարուած ինծի· մարդը ճաշակ ունի, արհեստաւո՛ր՝ ըսեր եմ···*

Աչոտը կը ժպտէր, բայց չէր պատասխաներ:

Իրիկուն ըլլար, իրիկուն ըլլար, – կ'ըսէր մտովի ու տխրութեամբ կը նայէր Աչոտին:

– *Երուա՛նդ, – հարցուց Վահրամը, – դուն հայերէն լաւ գիտես, արհեստաւորին ի՞նչ կ'ըսեն:*

– *Տեսակը կայ, – ըսի ժպտուն, – ընդհանուր բառով միասեռական կարելի է ըսել:*

– *Ո՛չ, – ըսաւ, – ատիկա գիտեմ· զրաբար ուրիշ բառ մը կայ· գիտե՞ս, մեր Պապ Թադէոսը արհեստաւոր էր, ի՞նչ կ'ըսէին անոր···*

– *Արուազէտ··· արու միասեռականներուն արուազէտ կ'ըսեն կամ արուամոլ:*

– *Այո՛, այդ է, իսկ կնո՞ջ···*

– *Ձակաճան կամ նիմֆոմոլ:*

– *Կեցցէ՛ Երուանդ, բացագանչեց Վահրամը, – փշու հաւկիթի մը ճակտիդ:*

Յանկարծ տեսանք, որ պլուխնուս վրայ կեցած է գիւղատնտեսը: Բոլո՛րս ալ լռեցինք:

– *Նայէ՛ք, – ըսաւ հանդարտ, բայց ոխակալ, – եթէ աչխատանքիդ թողնէք ու դուք զաք անմիջապէս պարտէզը վերսկսելու, ոչի՛նչ· այլապէս բոլո՛րդ էլ ձերբակալել կը տամ···*

Ոչ ոք պատասխանեց իրեն, բայց ըզգացինք, որ լուրջ է: Այնքան վստահութեամբ կը խօսէր, որ բոլո՛րս ալ ազդուեցանք, բայց ատիկա աւելի դրդեց մեզ:

– *Կատակ չե՛մ անում, – ըսաւ մխիթարական, – պարսիկներին անպայման բանտարկել եմ տալու· մի քանի ամիս կը փտեն ու կը տեսնեն, թէ ո՞նց կը լինի խաղ անել հետս· գալի՞ս էք թէ ոչ···*

Բարկութիւնս զարկաւ դէմքիս: Անոր վատութիւնը կը կատաղեցնէր զիս: Աչտանդերձ լռեցինք զայն:

– *Ընկե՛ր, – ըսի հանդարտ, – մենք տղայ չենք· չենք գար ըսինք՝ չենք գար: Ծանօթանք չունինք: Այնթի ենք: Մերկ ենք: Ո՛վ շատ վճարէ՝ անոր կ'երթանք ի՛նչ կ'ուզէք ըլլէք: Իսկ եթէ մեզ բանտով պիտի վախցնէք, զղուշութի՛ւն, մենք ալ կատակ չենք ըներ···*

– *Ի՞նչ կարող էք անել որ, – ըսաւ հեգնական, բայց յայտնի էր որ կը վախնար:*

– *Ահա՛ թէ ինչ «կարող ենք անել», – պոռաց Վահրամը, ցատկեց վրան ու շառաչուն ապտակ մը փակցուց քթին քերնին:*

Մարդը բարկութենէն սկսաւ դողալ: Քիթը արիւնեցաւ, երկու անգամ աւելի ուժով էր քան Վահրամը, բայց անոր աչքերուն կրակին տակ կը մնար ընկճուած ու տկար:

– *Շուն, ըսաւ Վահրամը կատաղի, – պաշտպանուիլ ալ չես գիտեր· ես քեզի պէս հայուն···*

Ու կոշտ մը թքաւ անոր երեսին:

Պարսիկները կը նայէին մեզի եւ գիւղատնտեսին վախով ու չփոթահար: Վահրամը քաշեցինք մէկ կողմ: Զեռքով ու ոտքով կը խօսէր: Տժգունած էր բարկութենէն ու կը սպառնար ծածել գիւղատնտեսը, «լոլիկ դարձնել» եթէ չմեկնէր···

Վահրամը նախորդ գիշերուընէ ի վեր չէր մարսած «Դաշնակցական լակոտ» անարգանքը:

– *Ես քեզի պէս հայուն, – կը մռմռար, – ես քեզի պէս Հայուն···*

(Շար· 65)

L'Association Nationale
des Anciens Combattants et Résistants
Arméniens

Le Conseil de Coordination
des Organisations Arméniennes
de France

Les Autorités Françaises
du Mont Valérien

Le Ministère de la Défense

vous convient à participer nombreux à la
COMMEMORATION
DU 60ème ANNIVERSAIRE
DE L'EXECUTION DE

Missak MANOUCHIAN

(Héros de la Résistance)
ET DE SES 22 COMPAGNONS
DE L'AFFICHE ROUGE

CEREMONIE NATIONALE
EN L'HONNEUR DES ARMENIENS
MORTS POUR LA FRANCE
dans l'Armée Française
et dans la Résistance
1914-1918-1920 et 1939-1945

Samedi 21 février à 15 heures

Au Mémorial de la France combattante
MONT VALERIEN SURESNES

— Dépôt de gerbes;
— Discours officiels;
— Marche vers la Dalle des Fusillés;
— Lecture du poème d'Aragon;
— Minute de silence.

*
**

LE COMITE
DU MONUMENT MANOUCHIAN
LA MUNICIPALITE DE VAULX-EN-VELIN

ont l'honneur de vous convier au
60e ANNIVERSAIRE DE L'ASSASSINAT
DES 23 MEMBRES DU GROUPE
FTP - MOI
fusillés le 21 février 1944
au Mont Valérien

La cérémonie aura lieu
le Samedi 21 février à 10h30
Square Manouchian
(angle avenues Garibaldi
et Roger Salengro)

UGAB

Offre d'emploi

L'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille cherche secrétaire à mi-temps. Compétences bureautique et bonne connaissance langue arménienne.

Ecrire :

U G A B
327, boulevard Michelet,
13009 MARSEILLE

Ս· Մ Ե Ս Ր Ո Պ
Մ Շ Ա Կ Ո Ւ Թ Ա Յ Ի Ն Կ Ե Դ Ր Ո Ն

Հինգշաբթի, Փետրուար 19,
ժամը 20·30–ին

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

« Հ Ա Յ
Բ Ա Ն Ա Ս Տ Ե Ղ Ծ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ը »

Պետրոս ԴՈՒՐԵԱՆ, Դանիէլ ՎԱՐՈՒԺԱՆ, Յովհաննէս ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ, Ռուբէն ՍԵՒԱԿ, Մատթէոս ԶԱՐԻՓԵԱՆ, Վահան ՏԷՐԵԱՆ, Ալեքսիթ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ, Վահան ԹԷՔԷԵԱՆ, Համօ ՍԱՀԵԱՆ, Յովհաննէս ՇԻՐԱԶ, Պարոյր ՍԵՒԱԿ, Գէորգ ԷՄԻՆ, ԶԱՀՐԱՏ

Կը ներկայացնեն՝

Ս· Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի բարեկամներ՝

Հռիփսիմէ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, Մաուլէն ՍԻՐՈՑ–ՏԱՂ, Անժելա ՍԱՀԱԿԵԱՆ, Հայրօ ՍԻՐՈՑ–ՏԱՂ, Կարօ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

– Մուտքը ազատ է –

10 bis, rue Thouin, Paris 5e
Métro : Cardinal Lemoine, Monge
RER : Luxembourg

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La **Section ASTRIG**
organise une

SOIREE DANSANTE

Animée par l'Orchestre **CHIRAZ**
au profit de son école

le **Samedi 13 mars**
à partir de 20 heures 30

Espace «Charles Aznavour»
à Arnouville-lès-Gonesse

Renseignements et réservations :
01 39 85 93 40 ou **01 39 85 05 71**

*
**

La Section «SOSSE MAYRIG»
de MARSEILLE
organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas —
Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille —
Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair**
(airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis
(MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h
au 04. 91. 50. 15. 09
— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

NAVASART

SPECTACLE ORGANISE
PAR
LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS
DE FRANCE
REGION MARSEILLE

Au Palais des Congrès Parc Chanot

Le Samedi 13 mars à 20 heures 30

Réservations :

04 91 93 53 59 — 06 12 93 09 80
04 91 77 87 31 — 06 23 82 29 74

Places numérotées — P.A.F. 28 Euros

Locations :

— **Permanence :** MAJC tous les mercredis de 10h à 16h - 04 91 50 15 09 12-14, rue Saint-Bazile - Marseille 1er
— **Agoump CBAF** tous les mardis et samedis de 15h à 18h30 - 04 91 89 91 53 260, avenue du 24 Avril 1915 - Marseille 12e.

*
**

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours d'été 2004 pour son centre de vacances de Bellefontaine :

- **Animateurs diplômés BAFA, stagiaires ou sans diplôme.**

Ecrire à CBAF - Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 Paris
ou par e-mail: cbaf@wanadoo.fr

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

ASSOCIATION SAINTE CROIX DE PARIS

JOURNÉES D'AMITIÉ
BAZAR DE CHARITÉ ANNUEL

13 et 14 MARS

dans la salle polyvalente de la Paroisse de Paris
13, rue du Perche, 75003 Paris
Métro : République — Rambuteau — Filles du Calvaire

Pensez dès maintenant à nous réserver votre visite
et à nous apporter de quoi garnir nos comptoirs :
bimbeloterie — parfumerie — brocante — librairie — confection — traiteur cuisine orientale, etc...
Un repas chaud sera proposé **le dimanche 14 mars,** après la messe.

Nous vous rappelons que le Bazar de Charité est l'une des principales manifestations nous permettant de recueillir des fonds pour nos œuvres et notamment pour le fonctionnement de l'**Ecole du Samedi.**

ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19

Տօն է Սրբոց Վարդանանց զօրավարացն մերոց, հազար երեսուն եւ վեց Վկայիցն, որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին՝ 451 *թուին «վասն Հաւատոյ եւ վասն Հայրենեացս»*:

Ժամը 10–ին, Փարիզի Ս· Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ պատարագ սիւոի մատուցուի:

ԾԱՆՕԹ· – Կը յիշեցնենք թ· Հաւատաուրիացն բոլորին թէ, Պետական տօնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը՝ – պետրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ, աշխատաւոր եւ ուրիշներ – այսօր Վարդանանց տօնին, ինչպէս Ծննդեան տօնին եւ Ապրիլ 24–ին իրենց կրօնական պարտաւորութիւնները համար կրնան բացակայիլ իրենց գործատէրէն:

*
**

Ա. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19

Տօն է Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց հազար երեսուն եւ վեց վկայիցն որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին:

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա· ԿՀՆԾ· ՀԷՔԻՄԵԱՆ

*
**

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՈՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19

Առաւօտեան ժամը 10–ին ներկայութեամբ Հարաւային Ֆրանսայի մէջ ծառայող բոլոր եկեղեցականներու պատարագը կը մատուցանէ եւ յատուկ պատգամ կը քարոզէ Նիսի հոգեւոր հովիւ՝
ՎԱՉԷ ԿՀՆԾ. ՀԱՑՐԱՊԵՏԵԱՆ

CHAVILLE

«Promenade
dans la Venise arménienne»

Diaporama commenté
par Edouard TOPALIAN

le Samedi 21 février à 20h45

Eglise Arménienne
6, rue Père Komitas, 92370 CHAVILLE

— Entrée libre —

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԳԱՐԱ ԱԿԱՊԱՁԻՆ

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ·Վ·Ա· (տե՛ս· վաճառքի մէջ ընդհ· գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին վարչութեան:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19
JEUDI
19 FEVRIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 280 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտաքին : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.884 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 79e ANNEE — N° 20.884

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՐՑԱԽ

Ի՞ՆՉՊԷՍ Կ'ԱԽԱՐՏԻ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԸ

Եւրոպական Անվտանգութեան կովկասեան հարցերու գլխավոր փորձագէտ Փ. Կարթոն հարցազրոյցի մը ուշադրաւ արտայայտութիւններ ունեցած է Ղարաբաղի հարցին լուծումին առընչութեամբ. ըսած է թէ երկու կողմին նախագահներն ալ, թէ՛ Ռ. Քոչարեանը, թէ՛ Ի. Ալիեւը պէտք ունին մղիչ ուժի մը եւ միջազգային հանրութիւնը կրնայ այդ դերը կատարել, երկուքը մղելով դէպի խաղաղութիւն:

Խօսելով Ղարաբաղի վէճին հեռանկարներուն մասին, Փ. Կարթոն ըսած է թէ նուազագոյն բան է փոխադարձ զիջումներու կարելիութիւնը: Լեռնային Ղարաբաղը միջազգային հանրութեան կողմէ չի ճանչցուիր ՄԱԿ-ի մէջ որպէս անկախ պետութիւն: Թէեւ, ըսած է, ատիկա իրենց համար այնքան ալ կարեւոր չէ, ինչպէս նշած է հանդիպումի մը ԼՂՀ նախագահը Ա. Ղուկասեան: Բայց, Ղարաբաղցիները երբեք չեն համաձայնիր վերադառնալ բաքուի ենթակայութեան:

Ինչ կը վերաբերի ադրբեջանական կողմին, Փ. Կարթոնի տպաւորութիւնը այն է որ անոնք իսկապէս այլեւս չեն փափաքիր զեկավարել Ղարաբաղի Հայերը: «Ադրբեջանցիները կը գիտակցին թէ այդ գործը կորսուած են» ըսած է եւրոպացի դիւանագէտը:

***

ՍԱՀՄԱՆԸ ՉԻ ԲԱՑՈՒԻՐ ՄԻՆՉԵՒ...

Ռուսական թերթի մը տուած հարցազրոյցին ընթացքին Ադրբեջանի Անգարայի դեսպանը Մ. Ալիեւ խօսած է Կարս – Թիֆլիս երկաթուղիին չնորհարարութեան մասին ու նկատի ըրած Թուրքիոյ կողմէ Հայաստանի սահմանը բանալու խնդիրը: Ան ըսած է թէ նշուած երկաթուղիին համար հարկաւոր մօտ 500 միլիոն տոլարը անդատելի գումար չէ, մանաւանդ որ այդ երկաթուղին ոչ միայն կարեւոր է Թուրքիոյ, Վրաստանի, Ադրբեջանի ու կարգ մը այլ երկիրներու համար, այլեւ մէկ մասը կը կազմէ Մետաքսի ճամբուն: Նման ծրագրի հեռանկարին առջեւ, ըստ դեսպանին, Հայաստան պէտք է դրական քայլեր առնէ: Ակնարկելով Կարս – Գիւմրի դծուածքին ունեցող երկաթուղիին, ան ըսած է թէ եթէ Հայերը որեւէ ձեւով ընդառաջելու տրամադրութիւն յայտնէին, Թուրքերը կը բանային այդ գիծը, բայց «սահմանը չի բացուիր մինչեւ որ Հայաստան չդործադրէ Անգարայի պայմանները»: Ադրբեջանցի դեսպանը յիշեցուցած է այդ պայմաններն ալ, հիմնուելով Թուրքիոյ Արտաքին գործերու նախարար Ա. Կիւլի յայտարարութեան վրայ. Հայաստան պարտի քաշուիլ ադրբեջանական դրաւեալ տարածքներէն, հրաժարի ցեղասպանութեան մասին յայտարարութիւններ ընելէ եւ դրացի երկիրներու ապընչուած հողային իր նկրտումներէն: Դեսպանը վերջնագիրով մը աւարտած է խօսքը. «Եթէ Հայաստան զոհացում չտայ դրացիներուն այս պահանջներուն, ուշ կամ կանուխ ամբողջ կովկասեան շրջանի հաղորդակցութեան հարցը կը լուծուի, առանց անոր մասնակցութեան»:

***

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾՕՆԻՆ ՎՏԱՆԳԸ ԸՍՏ Ի. ԱԼԻԵԻԻ

Լրագրողներու հետ զրոյցի մը, փետր. 16-ին, Ադրբեջանի նախագահը Ի. Ալիեւ ըսած է թէ Վրաստանի իրաղարձութիւնները ցոյց կու տան որ այդ երկրին եւս կը սպառնայ հայկական անջատողականութիւնը: Ան չէ յստակացուցած թէ ինչի՛ մասին է խօսքը երբ կ'ըսէ «Վրաստանի իրաղարձութիւնները»: Նշելով թէ երկու երկիրները ունին նոյն խնդիրները, երկուքին մէջ ալ խախտած է երկրին տարածքային ամբողջականութիւնը, եզրակացուցած է. «այդ բոլորը մեզ իրարու կը մօտեցնէն»: Աւելցուցած է թէ Վրաստանի անցքերը եւս ցոյց կու տան թէ չրջանին համար որքան վտանգաւոր է հայկական գործօնը:

***

ՌԱԶՄԱԿԱՅԱՆԸ Կը ՅԱՐԳԷ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԵՐԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ռուսական «Նեզաւիսիմայա կազեթա»ն փետրուար 13-ին գրած է թէ Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարար Ս. Սարգսեան Մոսկուայի մէջ փորձած է ռուսական իշխանութիւններէն ակնկալութիւն ապահովել, Հայաստանի քաղաքական կացութեան սուր բնոյթ առնելու պարագային: Հիմնուելով իր երկրին Արտաքին գործերու նախարարութեան մէկ աղբիւրին, թերթը աւելցուցած է թէ ակնկալութիւնը կը վերաբերի Դիւմրիի ռուսական ռազմակայանին օգտագործումին:

Ռուսական «Նովոսթի» գործակալութիւնը հերքած է զրուածը, նման հրապարակումի սադրիչ բնոյթ վերագրելով: Ցիշեցուցած է ռազմակայանին վերաբերեալ հայ-ռուսական պայմանագիրը ուր յստակօրէն ըսուած է. «Ռուսական ռազմակայանը, անոր անձնակազմը, նաեւ անոնց ընտանիքի անդամները կը յարգեն Հայաստանի գերիշխանութիւնը եւ չեն միջամտեր երկրին ներքին հարցերուն»:

***

ԼՂՀ

ԱՐԹԻՒՐ ՄԿՐՏՉԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԸ ՈԳԵԿՈՉՈՒԱԾ

Փետրուար 16-ին ԼՂՀ Ազգային ժողովին մէջ հանդիսաւոր կերպով նշուած է Ղարաբաղի չարժման գործօն մասնակիցներէն, Գերագոյն Խորհուրդի Ա. նախագահ Ա. Մկրտչեանի 45-րդ տարեդարձը: Ներկայ գտնուած են երեսփոխանները, լրատուներու ներկայացուցիչներ, գործակիցներ: Նիստը վարած է Ազգային ժողովի նախագահը Օլեգ Եսայեան: Ան բացման խօսքին մէջ գծելով Ա. Մկրտչեանի մարդու, ազգային ու քաղաքական գործիչի տիպարը, ափսոսանքով անդրադարձած է անժամանակ եւ ողբերգական մահուան (1992 Ապրիլ 14): Ելոյթ ունեցած են Ազգային ժողովի արտաքին յարաբերութիւններու յանձնաժողովի նախագահ Վ. Աթաբէկեան, Հ.Ց.Դ. խորհրդակցութեան նախագահ Վ. Բալայեան: Նիստին ներկաները յետոյ այցելած են Ստեփանակերտի յուշահամալիրը, ծաղիկ դետեղած ու յարգանքի տուրք մատուցած անոր յիշատակին:

***

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 18)

ՀՅԴ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԸ ԱԻԱՐՏԱԾ

Փետրուար 17-ին աւարտած է Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան 29-րդ Ընդհանուր ժողովը: Տեղի ունեցած է նոր Բիւրոյի ընտրութիւն: Ան կը գործէ յառաջիկայ չորս տարուան ընթացքին: Բիւրոյի անդամ ընտրուած են Հրանդ Մարգարեան, Կարօ Արմէնեան, Վահան Յովհաննիսեան, Վիգէն Ա. Յովսէփեան, Ալպէր Ա.Էմմեան, Մարիօ Նալպանտեան, Յակոբ Տէր – Ղազարեան, Վիգէն Բադմեան, Մկրտիչ Մկրտչեան:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԻՐԱՔ, ՊԼԷՐ ԵՒ ՇՐՋՕՏԷՐ փետր. 18-ին հասաքրտած են Պէրլին, պատրաստելու համար Եւրոպայի ապագան 25 անդամներով, Մայիս Մէկէն: Այս վեհաժողովը բաւական խրտչեցուցած է եւրոպացի իրենց ընկերակիցները, որոնց վախն այն է որ իրենց կը պարտադրուին որոշումներ: Իրականին մէջ, ժողովին բուն օրակարգն է զարկ տալ տնտեսական եւ ընկերային բարենորոգումներու, որոնք կ'երաշխաւորեն աճը: Հակառակ իրենց չանքերուն, երեք ղեկավարները չեն կրցած հանդարտեցնել այլ անդամներու մտահոգութիւնները: Առաջին բարկացողը եղած է Պէրլուսքոնի, բայց, առանձին չէ:

ՖՐԱՆՍԱ. տրամադիր կը թուի միջամըտելու Հայիթիի ծանր տագնապին եւ Արտաքին նախարարն ալ արտայայտուած է այդ ուղղութեամբ միջազգային ուժ մը ղրկելու համար, բայց ԱՄՆ դէմ են: Նախագահ Արիսթիտ որեւէ տրամադրութիւն չունի քաշուելու եւ փետր. 17-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՊՈԼԻՍ

ԵԿԵԼԵՑԻՆԵՐՈՒ ՆՈՐ ՆԵՂՈՒԹԻՒՆԸ

«Մարմարա» (փետրուար 17) արձանագնդելով թուրք մամուլին, կը գրէ թէ հայկական եկեղեցիները դէմ յանդիման են տնտեսական նոր նեղութեան մը. եկեղեցական վարչութիւնը սկսած է տատճարներու մէջ գործածուած հասանքին փոխարժէքը պահանջել, մինչդեռ մինչեւ այսօր եկեղեցիները զերծ էին այդ վճարումէն: Կը վճարէին միայն եկեղեցիէն դուրս գործածուածին գինը:

Ճիշդ է որ եկեղեցիներէն առաջ նոյն պահանջը ներկայացուած է մզկիթներուն, բայց հայ համայնքին համար ծանրակչիռը այն է որ ներկայացուած հաշուեցոյցը Պոլսոյ բոլոր եկեղեցիներուն համար աւելի քան 100 հազար տոլարի կը հասնի, ինչ որ աստղաբաշխական գումար կը նկատուի:

***

«ՅԱՌԱՋ»

ՆԵՐՕԷՍ ՏԱԿԱՒԵԱՆ

Նոր ցաւով կը հաղորդենք հին «յառաջական»ներէն, ինչպէս ատենին մկրտուած էին «Յառաջ»ի անմիջական չրջանակի ամէնէն հաւատարիմները, Ներսէս Տակաւեանի մահը, որ պատահեցաւ փետրուար 17-ի առաւօտուն, փարիզեան Սէն – Միշէլ հիւանդանոցը, ուր փոխադրուած էր փետրուար 9-ին, իր մեծ քրոջ՝ Վարդուհի Շերբինեանի մահէն հազիւ քանի մը օր յետոյ:

Ծնած էր Իզմիր 1915, Դեկտ. 14-ին եւ այրի մօրը ու քոյրերուն հետ, անցած էր Յունաստան, ուր աշակերտած էր Գէորգ Կաւաւարենցի: 30-ական թուականներուն ընտանեօք հաստատուած էին Փարիզ, ուր առաջին օրերէն իր մասնակցութիւնը բերած էր ազգային թէ կուսակցական կեանքին:

Կանուխէն մտած էր Հ. Ց. Դ. չարքերը, անդամակցած Պանեէօղի երբեմնի «Արծիւ» ենթակոմիտէին, ապա բազմիցս ընտրուած էր Կեդրոնական Կոմիտէի անդամ: Այսօր, քիչ են իր սերնդակիցները, որպէսզի յիշեն թէ ի՛նչ կենսական աշխատանք տարած է մանաւանդ Ազատագրութեան վաղորդայնին, երբ իր դիմումներուն չնորհիւ, յաջողած էր օրինական բնոյթ ապահովել Հ. Ց. Դաշնակցութեան:

Ամբողջ անցեալ մըն է որ կը թաղուի այսօր, իրեն հետ: Անցեալի մէկ կարեւոր չրջանը Հ. Ց. Դաշնակցութեան ու նաեւ որոշ մէկ անցեալը «Յառաջ»ին, որու հիմնադրին հետ իր կապերը եղած են այնքան սերտ, ջերմ եւ մտերիմ:

Հանգստեան կոչուելէն ետք մանաւանդ, երբ այլեւս վակուած էր պատրաստ հանդուստի իր աշխատանոցը (Փարի – Մոտերն) եւ մինչեւ վերջին տարիները, մէնէօրեայ իր ներկայութեամբ «Յառաջ»ի խմբագրատունը, կարելին կ'ընէր օժանդակելու համար օրուան սեւ աշխատանքին, փորձերուն հետեւելով թէ այլ ձեւով: Անցեալին, մասնաւորաբար Շաւարշի օրով, աշխատակցած է «Յառաջ»ին, Մեղու ծածկանունով թէ Ներսէս տտրագրութեամբ: Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբի վարչութեան նախագահ եղած է դեռ Պարթեւեանի եւ Գուրգէն Ալէմշահի օրերուն:

***

Մշոյ աշխարհի զաւակ, Ներսէս Տակաւեան, մինչեւ վերջին տարիները, նախքան իր առողջութեան օրէ օր քայքայումը, եղած է գործօն անդամներէն դաշտութի մը, մանաւանդ անոր երբեմնի կենսունակ չրջանին, միշտ ներկայ պատասխանելով, երբ հարկ ըլլար իր օժանդակութիւնը տրեւէ խնդրի առթիւ: Ներսէսը կը պատկանէր Փրանսահայ այն սերունդին, որ դաշտութի մը կազմաւորման տատարած է կուսակցական թէ ազգային դեռնի վրայ: Նուիրեալ անձ մը, որ տատնամեակներ ծառայած է իր գաղափարականին:

***

Մեր ցաւակցութիւնները իր վշտաբեկ քրոջ՝ Ռոզային, որ 10 օրուան ընթացքին կորնչուց թէ՛ քոյրը, թէ եղբայրը, ինչպէս նաեւ Մուրատեան եւ Հարբութեան ընտանիքներուն եւ Սաթենիկ Փիրէնկիւլեանի:

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ԽՈԿՈՒՄՆԵՐ՝ ԼՍՈՒՄՆԵՐԻՑ ՅԵՏՈՑ

ԼԵՒՈՆ ՄԻՐԻՋԱՆԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ («Յառաջ»). –

Փոքրիկ, սեղմ, կարճախօս նամակներ՝ մի քանիսը համակարգիչով, միւսները ձեռագրով չարագրուած, ահա ժամանել են Պոլսից եւ պատիւ արել ինձ՝ զբաղեցնս զարդարելով:

Այս նամակների լուռ տողերի արանքից ինձ հասնող ձայները, կամայ – ակամայ, լսողութեանս մէջ վերարծարծացնում են ուրիշ ձայներ եւս: Եւ ուղեղիս ու սրտիս մէջ նորից ու նորից սկսւում են մօտ ու հեռու վոխաբարձութիւնները, որ այս պարագային ունին միայն սկիզբ և չարունակութիւն: Իսկ վերջ՝ տակաւին ո՛չ ... "... Մեր բոլորի փափաքն է մայրենի լեզուին ուղիղ ու ճշգրիտ ուսուցումը":

Այս մէջբերումը Մխիթարեան Վարժարանի Տնօրէնութեան եւ Ուսուցչաց կազմի նամակից է:

Ահա մի ուրիշ մէջբերում ուրիշ մի նամակից.

"Մեզի համար որեւէ սրտապնդիչ է Հայաստանի մէջ ունենալ դասական ուղղագրութեան պաշտպաններ: Մենք այն յոյսն ունինք թէ ժամանակի ընթացքին երբ Հայաստանի ակադեմիականներու մօտ ալ, հանրայինն կարծիքին մօտ ալ ընդունելի դառնայ Մեսրոպեան ուղղագրութեան դարձի պարագան" իսկ այստեղ՝ վաղուց արդէն անկախացեալ Հայրենիքում, Լեզուի միրակալ այրերի մոքում Ազգի ուղղագրութիւնը վերականգնելու, արդէն 82-ամեայ զարճած խեղագրութիւնից ձերբազատուելու, միասնական ազգային ուղղագրութիւնը վերահաստատելու դարձեալը տեղ չունի...

Ընդհակառակն, ինչպէս տեսնում ենք, ըստ էութեան՝ ներկայիս խեղագրութեան հիմքերն ամրապնդելու նպատակով, ասպարէզ է մղւում անեղեակ – յեալ մի առաջարկ՝ Հայաստանում իբր դուքսահեռ կիրառել երկու ուղղագրութիւն, մէկը արեւելահայերէնի, միւսը՝ արեւմտահայերէնի համար... Եւ որպէսզի այս տարբերակը քիչ թէ շատ տարօրինակ չթուայ, այն ներկայացնում է, իբրեւ միակ միջոց, որպէսզի այս երկու լեզուները «չհեռանան իրարից»...

Ուրեմն, բանից դուրս է գալիս, Հայոց Լեզուի տունը քանդած, բազմահազարամեայ հայերէնի արմատները խարխլած, հայերէն բառերը կերպափոխած, այլակերպած, իմաստազրկած ու խեղած, Ազգը երկու տարբեր լեզուամտածողութեան, երկու տարբեր մշակոյթի բաժանած, ժողովրդին իր հարազատ մայրենիից օտարած խորհրդային ուղղագրութիւնը՝ ոչ աւելի, ոչ պակաս՝ «ազգային արժէք է», մի այնպիսի չնաչխարհիկ արժէք, որ միայն ու միայն նրա պահպանումով է հնարաւոր պահպանել արեւելահայ եւ արեւմտահայ լեզուների «իրարից չհեռանալը»...

Այս աներեւակայելի դատողութիւններին հեղինակներին կ'ուզէինք հարցնել.

ա) պարո՛նք, սրանից 82 տարիներ առաջ, այսինքն նախքան Հայաստանին խորհրդային ուղղագրութեան պարտադրութիւնը, արեւմտահայերէնն ու արեւելահայերէնը ինչո՞ւ իրարից չէին հեռանում,

բ) եթէ այսօր դուք տեսնում էք, որ այս երկու լեզուները հեռացել կամ հեռանում են իրարից, եւ իբրեւ այդ հեռացումը կանխելու միջոց առաջարկում էք Հայաստանում թոյլատրել դասական ուղղագրութեան օգտագործում՝ արեւմտահայերէնի համար, մի՞թէ չէք ղգում, որ ղրանով, ակամայ, հաստատում էք այն ճշմարտութիւնը, որ այդ երկու լեզուների միմեանցից հեռանալու պատճառը դասական ուղղագրութեան անհարկի վերացումն է...

Չեր առաջարկն արդարացնող ոչ մի տրամաբանական պատասխան լինել չի կարող:

Այդ պարագային ի՞նչ իմաստ ունի միջնորդը լցնել անհիմն, երեւակայութիւնից դուրս դատողութիւններով, անօգտակար, միայն ժամանակ վատնող առաջարկներով:

Ինչպէ՞ս կարելի է մոռանալ, որ 7 – 8 տարի չարունակ, մինչեւ 1998 թուականը, Ազատանկախ Հայաստանում Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը կիրառւում էր ազատօրէն, ոչ թէ միայն արեւմտահայերէնի պարագային (այդպիսի մանկամիտ զազափար այն ժամանակ ծագել էր կարող), այլ ընդհանուր հայերէնի, Հայոց լեզուով Հայ մարդու խօսքը թղթին յանձնելու այն բոլոր առիթներով, երբ դա ցանկալի էր: Դա յիրաւի Լեզուի ազատ օգտագործման մի ժամանակաշրջան էր, երբ Հայոց Լեզուն անկաշկանդ կերպով ընթանում էր ինքնամաքրման, առանց երկբայելու կարելի է ասել՝ ինքնորոշման ճանապարհով: Մայր թերթի ճակատին գրուած էր «Հայաստանի Հանրապետութիւն»: Դա հայերէն էր, քանի որ գրուած էր ազգային ուղղագրութեամբ: Այդ տարիներին իշխանութեան վերին ոլորտներում Հայոց Լեզուին քաջագիտակ պաշտօնեաներ կային, եւ ուղղագրութեան խնդրում խորհրդային լեզաքաղաքականութեան սիրահար լեզաբաններըը այսօրուայ միահեծան իրաւունքներն ու խանդավառութիւնը չունէին...

Արդէն մի քանի տարի է, ինչ Մեսրոպեան ուղղագրութեան վերականգնման կողմնակիցների մեր չբջանակը հարց է յարուցում, որպէսզի Հանրապետութեան նախագահը յատուկ հրամանով ուժը կորցրած համարի Հայաստանում ազգային ուղղագրութիւնը կասեցնելու մասին խորհրդային իշխանութեան նախկինում որոշումը: Մենք առաջարկում ենք մի կարճատեւ անցման ժամանակամիջոց՝ վեց ամիս կամ մէկ տարի, որի ընթացքում հաւասարապէս կ'օգտագործուեն դասական ուղղագրութիւնը եւ գործող «ուղղագրութիւնը» մինչեւ որ հետզհետէ ասպարէզը կը մնայ մէկ համընդհանուր ազգային եւ միասնական Մաշտոցեան ուղղագրութեանը:

Լեզուին Պետական տեսչութեան կազմում հիմնուած Հայերէնի Բարձրագոյն Խորհուրդը, 1998-ից այս կողմ, բոլոր հնարաւոր միջոցներով փորձել է խանգարել ազգային ուղղագրութեան վերականգնման գործընթացներին՝ նեամարգելով, անտեսելով թէ՛ Հայաստանի, թէ՛ Սփիւռքի հասարակական կազմակերպութիւնների եւ անհատների հանդէս բերած արդարացի հարցադրումները, դիտական հիմնաւորումները, նախաձեռնութիւններն ու առաջարկները...

Սակայն Խորհրդային կայսրութեան երբեմնի ամենազօր թափանիւն այլեւս չի գործում, եւ մեր ազգային կեանքի մեծ ու փոքր բոլոր անիւները պտըտւում են ազգային կեանքին համընթաց: Խորհրդային ուղղագրութեան յամառ պաշտպանները դա չզգալ կամ չնկատել չեն կարող: Ուստի բնական է, որ ամէն ճիգ գործադրում են, որպէսզի հնարաւորին չափով զանգաղեցնեն խորհրդային խեղագրութեան նահանջը, որքան կարող են՝ երկարաձգեն նրա անփառունակ պատութիւնը:

Սողոմոն Իմաստուն լինելու կարիք չկայ՝ հասկանալու համար, որ ղրանք այլեւս անզօր ճիգեր են, ճիգեր, որ ղբսեւորւում են սրտացաւութեան եւ գիտական նուիրեան ծիսածածկոյթով, հաշուի չառնելով, որ ծուխը երկար մնալ չի կարող, եւ ի վերջոյ ամէն բան երեւալու է այնպէս, ինչպէս կայ:

Եկէք մի պահ լարենք մեր երեւակայութիւնը եւ պատկերացնենք աներեւակայելին ու անպատկերացնելին՝ ուղղագրութեան եւ խեղագրութեան «զուգահեռ կիրառումը» ըստ արուած առաջարկի, այսինքն՝ ազգային ուղղագրութիւն միայն արեւմտահայերէնի համար: Սակայն եթէ միեւնոյն դասագրքում զետեղուած են, դիցուք, Միսաք Մեծարենցի, Վահան Թէքէեանի, Զարեհ Խրախունիի եւ Մուշեղ Իշխանի բանաստեղծութիւնները դասական ուղղագրութեամբ, Վահան Տէրեանի, Աւետիք Իսահակեանի, Յովհաննէս Շիրազի եւ Պարոյր Սեւակի բանաստեղծութիւնները խորհրդային խեղագրութեամբ: Դուք պատկերացնո՞ւմ էք հայաստանցի աշակերտի վիճակը: Դեռ ոչի՛նչ, որ նա պիտի միայն կարդայ եւ կամ արտասանի այդ ստեղծագործութիւնները: Բայց ահա նրան յանձնարարւում է գրել չարադրութիւն՝ նիւթ ունենալով այդ հեղինակների գործերը: Ի՞նչ անի աշակերտը, ինչպէ՞ս մտապահի, թէ այս կամ այն հեղինակից մէջբերածը ի՞նչ ուղղագրութեամբ է գրելու...

Աշակերտը, եթէ մինչեւ անգամ համակրչային ընդունակութիւններ էլ ունենայ, տարբեր Հայ հեղինակների համար նրանց համապատասխան ուղղագրութիւն մտապահել չի կարող:

Եւ պատասխանը էլ չէ՛ այդպիսի անմտութեան վրայ ուղեղ չարչրկել:

Իր հերթին, ոչ մի ուսուցիչ ոչ մի աշակերտի, ոչ մի դասախօս ոչ մի ուսանողի իրաւունք չունի պարտադրել երկու տարբեր ուղղագրութիւն՝ միեւնոյն ազգի լեզուով ստեղծագործած հեղինակների համար:

Հասկանալի է, որ ինչը թոյլատրելի չէ աշակերտի եւ ուսանողի պարագային, թոյլատրելի չէ մեծահասակների պարագային նմանապէս:

Աշխարհում չկայ տեսակ երկիր, որտեղ նոյն ազգին պատկանող երկու ուղղագրութիւն՝ միեւնոյն լեզուի տարբեր ճիւղերի համար:

Առանց այն էլ, մենք երկրագնդի միակ երկիրն ենք, որ ունենք երկու ուղղագրութիւն, մէկը՝ բնականը՝ Հայրենիքից դուրս գտնուղների, միւսը՝ խորհրդային իրաւակարգի կողմից պարտադրուածը՝ Հայրենիքում բնակուղների համար:

Եւ հիմա, այս անբնական, ողբերգականօրէն ծիծաղելի եւ ծիծաղելիօրէն ողբերգական կացութիւնը խելամտօրէն կարգաւորելու փոխարէն, եթէ վեր կենանք եւ սահմանենք, թէ Հայրենիքում ազգային ուղղագրութիւն կիրառելը թոյլատրւում է միայն արեւմտահայերէնի համար, լսողն ի՞նչ կ'ասէ: Չի՞ ասի, որ խելքներս լրիւ թոցրել ենք...

Բայց ո՞վ է մեզ ստիպում հրաժարուել Աստծու կողմից մեզ առատօրէն բաշխուած այդ ամենաթանկ ընտրութից՝ խելքի՛ց: Աստո՛ւ, առատօրէ՛ն բաշխուած, ինչի՛ վառ ապացոյցն է թէկուզ միայն այսքան շատ պետական այրերի ուրախալի առատութիւնը մեր մէջ: Թող Աստուած նրանց քաջառողջութիւն եւ երկար տարիների անփորձ գործունէութիւն պարգեւի: Թերեւս կարելի է բարձրաղիտէս Առաքեալի տրամաբանութեամբ ասել, թէ նրանց սխալները նեղելի են, քանզի, ամենայն հաւանականութեամբ, չեն պիտակում իրենց գործելակերպի վնասակարութիւնը: Սրա կողքին կայ մի ուրիշ հանդամանք եւս. բոլոր տիտղոսներով, բոլոր փառապսակներով, քարքարաքեղծ պաշտօններով զարդարուած լինելը, հաւանաբար, խանդարում է ճշմարտութիւնն ընդունելուն, երբ դա պէտք է անել ոչ այլ կերպ, քան սեփական սխալներն ընդունելու պնով...

Յամենայն դէպս, փաստը մնում է փաստ, որ խորհրդային խեղագրութեան պաշտպանների ճամբարում սկսուել է լուրջ խուճապ, ինչն ի վերջոյ պիտի աւարտուի խեղագրութեան լիակատար անհետացմամբ: Նրանց բոլոր առաջարկներն ու տեսութիւնները այլեւս ի զօրու չեն կասեցնելու ազգային ուղղագրութեան վերականգնման անհրաժեշտութիւնը, որն օր – օրի աւելի է թանձրանում բոլոր սերունդների մարդկանց գիտակցութեան մէջ:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻԻ

ՎԱՐԴԱՆԻ ՃԱՌԸ

(ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ «ԵՐԲ ՄԵՌՆԻՔ ԳԻՏԵՆՔ» ԹԱՏԵՐԱԽԱՂԷՆ)

Ջինուորնե՛ր, ձեզմէ չատեր արդէն կուի մտած են զօրավարներուն եւ սպարապետին հետ: Ատոնած աւելի չատ յաղթանակ չնորհած է մեզի, որոնցմէ պիտի չխօսիմ հիմա, թէեւ ատիկա անհըրաժեշտ ալ է այս րոպէին: Դուք, բոլորդ, մեծ ճակատամարտներուն մէջ ապացոյցը տուիք ձեր քաջութեան, հաւատարմութեան, մահուան հանդէպ արհամարհանքին: Ձեզմէ ո՛չ ոք մերժեց իր արիւնը, երբ ուզուեցաւ ատիկա իրմէ:

Այսօր պիտի չմեռնինք սակայն, Հայոց Սպարապետին համար: Շատ աւելի մեծ մէկն է, որ ձեր արիւնը կ'ուզէ: Ու այդ աւելի մե՛ծը Հայոց Հայրենիքն է, սա սքանչելի երկիրը, ո՛վ իմ ազնուական ջինուորներս: Այդ աւելի մեծը Հայաստանեայց Եկեղեցին է, Հաւա՛տքն է ձեր ու ձեր պապերուն: Ազմատանքն է, պատիւն է մեր ժողովուրդին, որ սա տագնապի դիւերին կոչ կ'ընէ ձեր ամէնուն առնութեան ու արիւնին:

Նախ՝ իմ անսահման ուրախութիւնը՝ զոհողութեան, քաջութեան, մահուան յօժար ընդառաջացող սա տեսարանին առջեւ, որ մեր բանակն է սա պահուն, րոպէ առ րոպէ գրոհի նշանին սպասող: Ցետոյ, անոր միահամուռ դիտակցութիւնը՝ թէ չէ եկած այս կամ այն նախարարին փառքին համար, որուն մկրտութիւնը սա դաշտն է, որ սկիզբ կ'առնէ զալիք դարերուն վրայ: Հայ Հայրենիքին անդրանիկ բանակն է ասիկա: Մեզք որ այս հսկայ խանդին խառնուած ըլլայ նաեւ տրտմութեան զգացում մը: Կը խորհիմ, թէ ի՛նչ անդիմադրելի խոյանքով, մէկ կտոր մենք պիտի անցնէինք գետը, եթէ երբեք մեր դիմաց ունենայինք միայն ու միայն մեր ժառանգական թշնամին:

Բայց բախտը կ'ուզէ ուրիշ կերպ: Մեզի դէմ սուր պիտի չարժեն մեր համարին եղբայրները: Քանի մը չաբաթ առաջ մեր կողքին, այսօր մեր դիմացը՝ դաւելով իրենց երդումին ու Հաւատքին:

Դիւրին է բոլորը, բայց դժուար սուրը եղբօր սրտին ուղղելը: Վասնզի ի՞նչ է մեզը մեր այդ եղբայրներուն, որոնք խարուած են քանի մը փառասէր անօրէններէ: Բայց ժամանակը անցած է ա՛լ, այդ բաներուն անդրադառնալու: Սա րոպէին, պատերազմին վախճանը կը մնայ Աստուծոյ ձեռքին մէջ:

Ինչ ձեւով ալ մեր Աստուածը զայն ըլլայ անօրինած իմ խրատս է զգոյշ ըլլալ եղբօր արիւնին առջեւ: Լուսադէմ, կը սկսի ճակատամարտը: Գիտենք, որ ուրացեալ նախարարները իրենց գունդերը համախմբած են մեր ձախ թեւին դէմ: Ուրեմն մեր այդ թեւը պիտի մնայ պահպանողական, չանցնելով գետը որքանատեն, որ իր զօրավարէն հրաման չունի այդ բանը ընելու:

Ջինուորը իր մեծերը մտիկ ընելով է, որ լաւագոյնս կը ծառայէ իր հայրենիքին: Ամէն բան չէ քաջութիւնը:

Ու գիտեմ, որ որքան դժնդակ է անգործ սպասել երբ ջուրէն անդին կ'իյնան իմ եղբայրները: Բայց բանակին չահը գերազանց է, քան մեր բոլոր զգացումները: Խորհեցէք, թէ ձեր եռանդին անզուսպ վատնումը կրնայ վտանգել մեր դատը: Այն ատե՞ն: Մեռնի՛լ: Այո՛: Բայց յաղթելու ատեն, յաղթելու մէջ, յաղթելէ ետք: Ա՛յս է պատճառը, որ Արծրունին պիտի պահէ պահեստը:

Պիտի հետեւիք ձեր Սպարապետին, զօրավարներուն, որոնք ձեր առջեւէն պիտի անցնին ջուրը: Ահա՛ իմ սաղաւարտը: Ահա՛ անոր պլլուած ապառաժը: Դուք պիտի տեսնէք ամբոխուած կէտերուն: Ու կ'ըսեմ ձեզի երկու անգամ չի մեռնիր մարդ: Ո՛վ կը նահատակուի, արդէն արժանաւոր զաւակն է երկինքին: Ո՛վ կը մընայ ողջ, հալածելու թշնամին, դիմադրելու կրկին՝ դարձեալ կը ծառայէ հայրենիքին ու անոր Աստծոյն: Հայոց աշխարհին արիւնանց ու առիւծ տղաքը՝ ձեզ ակնառոյց կը սպասեն, պատկ ի ձեռին, հոգիները մեր երջանիկ նախնիքներուն, երկինքին խորերէն: Ձեզի են սեւեռուած, սա րոպէին, հարիւր հազարաւոր սրտերը ձեր մայրերուն, հայրերուն, քոյրերուն, կիներուն, մանուկներուն: Ի՞նչ թանկագին աստուածայի՛ն, զարհուրե՛լի բախտ է յանձնուած ձեր զուկներուն: Ամէն իջնող դանակ՝ փըրկուած աղջիկ մըն է անօրէնին ճիրաններէն: Ամէն նիզակ՝ մանուկ մը կ'ազատէ ձիու սմբակներէն: Ձեր բազուկն է, որ պիտի պաշտպանէ մեծ պատիւը համայն Հայաստան աշխարհին: Պիտի արդիւնէ կոտորածը, գերեվաճառ անարդուիլը մեր հարսներուն ու պարմաններուն: Ձեր զաւակները կախուած են սուրերու երախէն: Ջինուորնե՛ր, ձեր մարմինները կենդանի բերդեր են ձեր քաղաքները, ամրոցները, սրբարանները պաշտպանող: Ու կը հարցնեմ. Ի՞նչ է աւելի վսեմ ու գեղեցիկ, քան ամէնուն համար պատերազմը, դարձեա՛լ պատերազմը, մի՛ չատ պատերազմը: Կա՞յ աւելի թանկ զոհաբերում, քան ինչ որ հայրենեաց Աստուածը սա րոպէին կ'ուզէ իմ բերանով ձեր բոլորէն: Ցաղթել ու մեռնիլ, եթէ այդ է կամքը երկրի ու երկնի Արարչին: Ա՛մէն իմ վերջին խօսքը:

Ց. ՕՇԱԿԱՆ

ՓՈԽԱՆ ՏՈՄՍԻ

«ԱԶԳԱՑԻՆ ՍՐԲԱՊԱՏԿԵՐ»Ը ԵՒ ԵՐԹԻԿԸ ՆՈՑՆ ՅՈՒՑԱՓԵՂԿԻՆ ՄԷՋ

«Գուրիէ Էնթէրնասիոնալ» չաբաթաթերթը ամբողջ աշխարհի մամուլէն քաղաքներու հատաքածոյ մըն է: Այժմէական ինքնութիւնը քաղաքական, տնտեսական, մշակութային, նոյնիսկ նորարարութիւններու էջերով տեղ կը գտնէ հոն: Վերջին շրջանին նկատելի է թրքական մամուլէն առնուած յօդուածներու պարագան:

Զանազան առիթներով, չատեր որոշ բարի նախանձով մը հարց տուած են թէ հայկական այժմէականութեան մէջ այդ չաբաթաթերթին համար հետաքրքրական բան կա՞յ թէ՞ւ: Եղած հազուադէպ պարագաները հոն հասած են անուղղակի ճամբով, կա՛մ թրքական, կա՛մ ռուսական մամուլին ընդմէջէն: Անգամ մըն ալ Հայաստանէն քաղաքական դէմքի մը ժողովրդավարութեան դէմ մէկ արտայայտութիւնը երեք – չորս տողով տեղ գտած էր հոն, ցնցող, մատնանշելի քաղուածքներու կարգին:

Թերթին փետրուար 12–18–ի թիւը հայկական երկու նիւթ ունի: Երկուքն ալ հոն հասած են լիբանանեան մամուլին ճամբով. առնուած՝ «Տէյլի սթար» թերթէն: Քիչ մը զարկ տալով բարեմտութեան, կարելի է ըսել թէ երկուքով կը ներկայացուին հայկական մշակոյթին երկու յատկանշական մարզերը. երգը եւ խոհանոցը: Ճիշդ է որ երգ ըսելով պէտք չէ կարծել թէ նիւթը կը վերաբերի Սայաթ Նովայի, Կոմիտասի, կամ Ռուբէն Երեւանցիի: Նոյնն է պարագան խոհանոցին որ ոչ հարիսան է հետաքրքրութիւն զատը, ոչ ալ անուշապուրը: Բայց քանի որ «մշակոյթ» յղացքը ամբողջական իմաստով կը պարփակէ ժողովուրդի մը ստեղծագործական լման արտադրութիւնը, այդ տողերուն մէջ կը մըտնեն երդիչ Դադան ու սուճուքն ալ...

Այս երկուքն են «Գուրիէ Էնթէրնասիոնալ»ի հիւրընկալածները: Առաջինին նըկարն ալ զետեղուած է սիմանկին մէջ. կ'ըսուի թէ երբ հարց տրուի որ «ռասպիզ» երաժշտութիւնը կը սիրէ՞ք, տըդէտ, կամ յետամնաց չնկատուելու համար պէտք է դրական պատասխանէք, անվարան աւելցնելով ալ թէ կը պաշտէք Դադան: Այդ երդիչը կը ներկայացուի որպէս «Հայկական ժողովրդական երգին համաչխարհային կուռքը»: Անցեալ տարի Պէյրութի մէջ այնքան մեծաթիւ գանգուած մը պատճառներ է գինք ունկնդրելու որ Համազգային մշակութային միութիւնը գինք անմիջապէս կրկին հրաւիրեր է: Կ'ըսուի թէ կ'երգէ հայերէն սիրոյ երգեր ու մէկ ոճէն կ'անցնի միւսին, հաճելի ըլլալու համար բոլոր ներուններուն: Շարաթաթերթին մէջ երգուհիը կ'աւարտի հետեւեալ տողերով. «Դադային յաջողութիւնը նուազ կու գայ իր տաղանդէն, քան՝ կատարած ազգային սըրբասպասկերի դերէն»:

Շարաթաթերթը աւելի լայն տեղ յատկացուցած է «սուճուք»ին: Պէյրութի Ս. Յարութիւն տաճարին դէմ, կ'ըսէ թէ կայ Մուրատ Քուչքարեանի խանութը ուր կը ծախուին անոր պատրաստած երգիկները: Անոնք Պէյրութի բաւադ յիններըն կը նկատուին: Բաւական մանրամասնութեամբ կը նկարագրուին պատրաստութեան կերպը, բաղկացուցիչ – ները: Հոս ալ կայ թրքականին նչումը. անոնց տարբերակը չատ կը նմանի հայկականին, երգիկի պատրաստութեան վարպետը կ'ըսէ թէ բոլորն ալ նոյն չըրջանէն ծագում առած են, յայտնի չէ թէ ո՛վ սկսած է առաջինը:

Դադան եւ Քուչքարեանի երգիկները գոհացում կու տա՞ն անոնց որոնք ամէն չաբաթ «Գուրիէ Էնթէրնասիոնալ»ին մէջ հայկական նիւթ կը փնտռէին ու չէին գտներ: Ո՛վ գիտէ: Հաւանօրէն՝ ոչ: Մենք կը սիրենք որ մեզ ճանչնան տա՛ յայդ մակարդակով: Բայց մինչ վափաքելի մակարդակով ճանաչումը կ'ուշանայ, պէտք է գոնէ ընդունիլ որ յանցանքը ոչ Դադայինն է, ոչ ալ երգիկներունը:

Ա. Թ.

ԶՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՁԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱՉԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

15

Պարսիկները չատնի էր որ, սկսած էին ղղջալ մեզ աշխատանքի առած ըլլալնուն համար, այսուհանդերձ չատնի չէին ըներ: Իրենց խորամանկ աչքերուն մէջէն կը ժպտէին մեզի: Արդէն կէսօր էր: Դադրեցանք աշխատելէ ու ապաստա – նեցանք տանը մօտը վարդենիներու չուքին տակ: Բեռնաւորը ու հարուստ ճիւղերը կ'ինչային մեր ուսերուն: Կուչտ ու կուռ ճաչեցինք ու սկսանք երգել:

Կէս ժամ չետոյ արդէն մոռցած էինք պիւղատնտեսը ու իր բանտը: Երբ եւ իցէ չէինք կրնար հաւատալ, որ այդքան անարդարօրէն մեզ կրնան բանտարկել: Վահրամը սկսած էր իր եղանակներուն: Ցետոյ յորինեցաւ ու սկսաւ կատակել Աչոտին հետ: Ես կը հոտոտէի վարդերը, ու սիրտս աւելի կը լեռնար: Արփիկը պիտի գար այդ օրը:

Ինչ փոյթս պիւղատնտեսն ու իր բանտը, երբ կուրծքս կը մեծնար ուրախութեամբ: Արփիկը գուցէ եկած էր արդէն ու այն միտքը, թէ ան ալ արդէն կը շնչէ նոյն երկնքին տակ՝ սիրտս կը լեցնէր անբացատրելի գորովով ու խանդաղատանքով: Կը գուշդուրայի վարդերը ափերովս ու այդ վայրկեանին իսկ վազել քաղաք եւ Արփիկը գտնելու մեծ ցանկութիւն մը մարմինս կը չարժէր: Բայց յիշեցի ծովեզերքի հարուստ աչքերով ու կորովի տղամարդը, եւ սիրտս զօրացաւ: Այսուհանդերձ, «Արփի՛կ Արփի՛կ», կը հծծէին շրթներս: Վարդ մը փրցուցի ու սկսայ փետռել թերթերը:

– Եկա՞ծ է, չէ՞ եկած, – կը հարցնէի մտովի, – աղուո՛ր վարդ, ըսէ՛ եկա՞ծ է...

Երբ վերջացան թերթերը՝ բնազդաբար նայեցայ Վահրամին աչքերուն, որ նըստած էր քիչ մը հեռուն ու կ'երգէր քաղցրօրէն: Երգը ընդհատեց, բարձրացաւ ու եկաւ քովս եւ ականջս ի վեր, խորհրդաւոր կերպով հծծեց.

– Եկած է...

– Ինչէ՞ն գիտես, յիմա՛ր, – ըսի յուզմնաւոր ու չրթներս դողացին:

– Վարդը չըսա՞ւ, – հարցուց չարաճճի սկսաւ երգել:

Ցետոյ սկսաւ խօսիլ Արփիկի գեղեցկութեան մասին: Կը խօսէր ջերմ, անոյշ, բայց եւ երկիւղած բառերով: Իր յուզումը աղնիւ էր ու մաքուր: Սիրտս կը դողդոջէր, ձեռքերս ալ: Ֆաչեցի վարդի ճիւղ մը եւ համբուրեցի աղուոր ու նորաբաց պսակ մը:

– Ի՛նչ գեղեցիկ են վարդերը, – հծծեցի երջանիկ:

Յանկարծ հեռաւոր ճամբէ մը լսուեցաւ ձիերու դոփիւն ու խօսակցութեան ձայն: Չեմ դիտեր՝ ինչո՞ւ անհանգստացանք բոլորս ալ ու լռեցինք: Պարսիկները տըժպտունեցան. անչուշտ տեսած էին ձիաւորները: Երեք վայրկեան յետոյ իրենց ձիերուն սանձերէն բռնած մեր առջեւը կեցած էին չորս ձիաւոր ոստիկաններ ու ոստիկանապետ մը, որ կը խօսէր թըրքերէն: Անոր աչքերը կապոյտ էին ու չար, ձայնը խիստ: Բարձր ու ամուր հասակ ունէր ու սպառնական պեխեր: Առանց բացատրութեան հրամայեց բոլո՛րիս ալ տոքի կանգնիլ: Պարսիկները հնազանդեցան: Նայեցայ ընկերներուս դէմքերուն բոլո՛րն ալ տժգոյն էին ու կը դողային, ո՛չ թէ վախը հասած զայրոյթէ. եւ կը յամառէին նստած մնալ, թէեւ վտահ էի, որ վախը ի վերջոյ պիտի յաղթէ իրենց: Սիրտս կը զարնէր արագութեամբ: Բարկութիւնս հետզհետէ կը մեծնար ու կը զգայի, որ ամէն ծայրայեղութեան ընդունակ եմ: Ոստիկանապետը կրկին հրամայեց ոտքի ելլել ու հետեւիլ իրենց: Լրբութեամբ ու յանդգնութեամբ կը նայէի իր աչքերուն:

– Ինչո՞ւ կը նայիս այդպէս, – ըսաւ կոպտութեամբ չարժելով ուսէս ու փորձելով ձիս տոքի հանել:

– Զդէ՛ ձիս, – ըսի կատաղի, – ո՞ւր է ձերբակալման հրամանագիրդ...

Մարդը սկսաւ խնդալ միամտութեանս վրայ:

– Տղա՛ս, – ըսաւ թրքերէն, – այստեղ առանց հրամանագրի կը ձերբակալեն, – ու ժպտեցաւ հինայուած պեխերուն մէջէն չնականօրէն:

Բարկութիւնս զարկաւ դէմքիս:

– Ես քու տղադ չեմ, չուն թուրք, – ըսի վայրագ ու հոգի կոչտ մը զարկի եբեսին:

Աչքերը լեցան հոգով ու յարձակեցաւ վրաս իր մտրակովը, բայց յաջողեցայ վախչիլ: Կը վազէի կատաղութեամբ, հեւ ի հեւ, յոգնած ու սիրտս վիրաւոր: Անգամ մը տեսնեմ Արփիկը, կ'ըսէի մըտքիս, յետոյ ձերբակալեն զիս չուները: Կը ցատքէի ածոններուն վրայէն: Ոստիկաններէն երկուքը կը հետապնդեն զիս: Ցատքեցի պատը եւ ինկայ միւս կողմը: Ոտքերս ցաւեցան: «Արփի՛կ, Արփի՛կ», կը մռնչէի չրթունքներուս մէջէն ու կը վազէի: Կը վազէի արագ, բայց յուզումիս ու չփոթութեան մէջ չմտածեցի վազել քաղաքին հակառակ ուղղութեամբ, հետքս կորսնցնելու համար: Ի՞նչպէս կրնայի. կ'երթայի Արփիկին: Տեսնէի՛ անգամ մը զինքը:

Ոստիկանները կը հետապնդէին զիս հեռուէն, իրենց ծանր հագուստներով չէին կրնար հասնիլ ինծի: Արդէն գրեթէ հասած էին քաղաք: Ինծի կը թուէր, թէ անգամ մը գլխաւոր փողոցին մէջ այլեւս զիս պիտի չկարենան ձերբակալել: Արդարութիւնը մեր կողմը ըլլալուն հաստատ հաւատք ունէի:

(Շար. 66)

Օրիորդ Ռոզա Տակառեան,

Տէր եւ Տիկին Ժապ եւ Սեզա Մուրատեան, զաւակներն ու թոռները,

Տէր եւ Տիկին Միշել եւ Ժոէլ Հարութիւնեան եւ զաւակը

ինչպէս նաեւ Տակառեան, Ֆիրճնկիւլեան, Մուրատեան եւ Հարթութիւնեան ընտանիքները

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց եղբօր, մօրեղբօր, մեծ մօրեղբօր, ազգականին եւ խնամիին՝

ՆԵՐՍԷՍ ՏԱԿԱՌԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Փետրուար 17-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Փետրուար 23-ին ժամը 15-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանեէօ - Գոմիւնալ գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել:

(Շար. Ա. էջէն)

ին անգամ մը եւս մերժեց որեւէ հրաժարական: «Կը քաշուիմ, կ'ըսէ, 2006 Փետրուար 7-ին, երբ վերջ կը գտնէ նախագահական պաշտօնիս հինգ տարուան ժամանակաշրջանը»:

ՕՐԼԻի ԵՒ ՌՈՒԱՍԻի օդանաւային հակակռի պաշտօնատարները, Փետր. 18-ին կը չարունակէին իրենց գործադուլը, որ վերջ կը գտնէ չաբաթավերջին, բայց կը վերսկսի գալ չաբթու, նոյն վճռակամութեամբ: Օրլիի մէջ, թռիչքներու 60%-ը ընդհատած է եւ 10% Ռուասի, իրրեւ հետեւանք Ալֆա-Մոնս չրջանային կեդրոնի գործադուլին, որ մատակարարն է Ֆրանսայի հիւսիսային չրջանի երթեւեկին: Բոլոր սենեակները համաձայն չեն չարժումին եւ առայժմ միայն Սէ. Ֆի. Տի. Թէ.-ն եւ Սէ. Ժէ. Թէ.-նկ'ուղեն չարունակել, մինչ կազմակերպութիւնները չեն մասնակցիր: Շարժումը ծագում առած է, որովհետեւ հակակռի պաշտօնատարներու աշխատանքը պիտի կեղրոնացուէր:

ՃՈՆ ՔԷՐի կը չարունակէ յառաջդիմել եւ 14 նահանգներէն եօք, Փետր. 17-ին, յաղթեց նաեւ Ուիսքոնսին եւ իր վերջնական յաղթանակը որպէս թեկնածու Դեմոկրատ կուսակցութեան, օրէ օր աւելի քան հաւանական կը դառնայ: Քէրի կը վայելէ նաեւ Խոուըրտ Քենըտիի զօրակցութիւնը: Ան ըսած է «Ըրէք իրեն համար, ինչ որ ըրիք եղբօրս համար»:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆի քարիւղի եուկոս ընկերութեան դլխաւոր բաժնետէրերը Փետրուար 16-ին առաջարկած են հրաժարիլ իրենց բաժնեթուղթերէն Ռոզնորուվկիի ազատ արձակման փոխարէն: Այս վերջինը, Ռուսաստանի ամէնէն հարուստ անձն է, որ խոմբին նախկին դեկավարն էր: Ուրիշ մեծ բաժնետէր մը իսրայէլ ապաստանած է այն վախով, որ կրնայ նոյն ճակատագրին ենթարկուիլ: Նեզլին Իսրայէլէն յայտարարած է որ բաժնեթուղթերէն հրաժարիլը ոչ համաձայնութիւն է, ոչ ալ փրկագին: «Կառավարութիւնը մեզ չուզեր, կ'ըսէ, որպէս բաժնետէր, ուրեմն կ'երթանք»: Բաժնետէրերու այս խոմբին բաժնեթուղթերը 14 միլիառ տոլար կը ներկայացնեն:

ԻՍՐԱՅԷԼի նախագահը Մոչէ Քացաւ կը չարունակէ իր այցելութիւնը Փարիզ եւ Փետր. 17-ին ալ տեսակցեցաւ Ռաֆարէնի հետ, որ գովքը հիւսած էր «իսրայէլեան մելթինկ-փոթին»: Կրկին անդամ խօսած են հակահրէութեան մասին եւ անոր դէմ պայքարելու ձեռք առնուած միջոցներուն: Քացաւ Իսրայէլ հրաւիրած է Ռաֆարէնը, ինչպէս նախորդ օրն ալ ըրած էր Շիրաքի:

ՀՐԵԱՆԵՐը կը չարունակեն տեղաւորուիլ Արեւելեան Երուսաղէմ եւ իրենց յառաջխաղացումը արաբական այս չրջանին մէջ, աւելի զայրոյթ կը պատճառէ: Սիլվան թաղամասին մէջ կատաղութիւնը մեծ է եւ Պաղեստինցի մը չի վարանիր մութ ապագայ մը տեսնելու. ան կ'ըսէ. «Գիտեմ թէ այս ամէնը ինչպէս կը վերջանայ: Օր մը, բոլոր Արաբները պիտի ստիպուին մեկնիլ: Երբ Հրեաներու թիւը 1000-ը անցնի, ես ալ կը մեկնիմ նախքան վտարուիլս: Ձնչումը անհանդուրժելի կը դառնայ, կարելի պիտի չըլլայ ապրիլը չրջապայիլ մեր խակ թաղամասին մէջ, որպէսզի Հրեաները իրենք զիրենք ապահով զգան»: Առայժմ 150 Հրեաներ կան 3500 Արաբներու մէջ:

ՇԻՐԻՆ ԷՊԱՏի, 2003-ի Խաղաղութեան Նոպէլեան մրցանակակիր, յայտարարած է Փետրուար 17-ին, որ պիտի չմասնակցի Իրանի երեսփոխանական ընտրութեան: Իր որոչումը արդարացուցած է յայտարարելով թէ բարեփոխական կուսակցութեան թեկնածուներու զանգուածային մերժումն է պատճառը: Միւս կողմէ, պարսիկ փաստաբանուհին ամբաստանած է Ցեղափոխութեան պահապանները Խորհուրդը, որ արդելք հանդիսացած է բոլոր բարեփոխումներուն, որոնք կրնային բարելաւել մարդկային իրաւունքները երկրին մէջ:

ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19

Տօն է Սրբոց Վարդանանց զօրավարացն մերոց, հազար երեսուն եւ վեց վկայիցն, որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին՝ 451 թուին «վասն Հաւատոյ եւ վասն Հայրենեացս»:

Ժամը 10-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ պատարագ պիտի մատուցուի:

ՅԱՆՁՆԱԺ. - Կը յիշեցնենք ի նկատառութիւն բոլորին թէ, Պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը՝ - զպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ, աշխատաւոր եւ ուրիշներ - այսօր Վարդանանց տօնին, ինչպէս Ծննդեան տօնին եւ Ապրիլ 24-ին իրենց կրօնական պատասխանատուութիւնն են - բուն համար կրնան բացակայիլ իրենց պարտականներէն:

***

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19

Տօն է Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց հազար երեսուն եւ վեց վկայիցն որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին:

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝ ԻՍԱՀԱԿ Ա. ԿԱԹՈՂ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

***

ՄԱՐՍԷԼԻԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19

Առաւօտեան ժամը 10-ին ներկայութեամբ Հարաւային Ֆրանսայի մէջ ծառայող բոլոր եկեղեցականներու պատարագը կը մատուցանէ եւ յաստուր պատշաճի կը քարոզէ Նիսի հոգեւոր հովիւ՝
ՎԱՉԷ ԿԱԹՈՂ. ՀԱՑՐԱՊԵՏԵԱՆ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՒԹԱՑԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

Հինգշաբթի, Փետրուար 19,
ժամը 20·30-ին

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՑԹ

« ՀԱՑ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ »

Պետրոս ԴՈՒՐԵԱՆ, Դանիէլ ՎԱՐՈՒԺԱՆ, Յովհաննէս ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ, Ռուբէն ՍԵՒԱԿ, Մատթէոս ԶԱՐԻՖԵԱՆ, Վահան ՏԷՐԵԱՆ, Ալեքսի ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ, Վահան ԹԷՔԷԵԱՆ, Համօ ՍԱՀԵԱՆ, Յովհաննէս ՇԻՐԱԶ, Պարոյր ՍԵՒԱԿ, Գէորգ ԷՄԻՆ, ԶԱՀՐԱՏ

կը ներկայացնեն՝

Ս. Մեսրոպ Մշակութային կեդրոնի բարեկամներ՝

Հռիփսիմէ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, Մատլէն ՍԻՐՈՑ-ՏԱՂ, Անժելա ՍԱՀԱԿԵԱՆ, Հայրօ ՍԻՐՈՑ-ՏԱՂ, Կարօ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

- Մուտքը ազատ է -

10 bis, rue Thouin, Paris 5e
Métro : Cardinal Lemoine, Monge
RER : Luxembourg

CHAVILLE

«Promenade dans la Venise arménienne»

Diaporama commenté par Edouard TOPALIAN

le Samedi 21 février à 20h45

Eglise Arménienne
6, rue Père Komitas, 92370 CHAVILLE

— Entrée libre —

L'Association Nationale des Anciens Combattants et Résistants Arméniens

Le Conseil de Coordination des Organisations Arméniennes de France

Les Autorités Françaises du Mont Valérien

Le Ministère de la Défense

vous convient à participer nombreux à la

COMMEMORATION DU 60ème ANNIVERSAIRE DE L'EXECUTION DE

Missak MANOUCHIAN

(Héros de la Résistance) ET DE SES 22 COMPAGNONS DE L'AFFICHE ROUGE

CEREMONIE NATIONALE EN L'HONNEUR DES ARMENIENS MORTS POUR LA FRANCE dans l'Armée Française et dans la Résistance 1914-1918-1920 et 1939-1945

Samedi 21 février à 15 heures

Au Mémorial de la France combattante
MONT VALERIEN SURESNES

— Dépôt de gerbes;
— Discours officiels;
— Marche vers la Dalle des Fusillés;
— Lecture du poème d'Aragon;
— Minute de silence.

UGAB

Offre d'emploi

L'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille cherche secrétaire à mi-temps. Compétences bureautique et bonne connaissance langue arménienne.

Ecrire :

U G A B
327, boulevard Michelet,
13009 MARSEILLE

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԵՆ

Հայ տիկին մը երախայ, տարեց, հիւանդ խնամելու, կամ տան մաքրութեան գործ կը փնտռէ:
Դիմել Տիկին Ալվարդի
Հեռաձայն. -
06. 14. 53. 94. 88

***

Հայ Տիկին մը որ աշխատելու արտօնութիւն ունի եւ մասնագիտութեամբ մանեակապէտ է, գործ կը փնտռէ հայկական հաստատութեան մը մէջ:
Դիմել Տիկին Յասմիկի:
Հեռաձայն. -
06. 24. 27. 78. 06

***

Հայաստանցի կին մը, միջին տարիքի, աշխատանք կը փնտռէ երախայ խնամելու, կամ տարեց անձ մը պահելու:
Հեռաձայնել Տիկին Անահիտին
06. 64. 91. 13. 33
06. 87. 72. 78. 44

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La **Section ASTRIG**
organise une

SOIREE DANSANTE

Animée par l'Orchestre C H I R A Z
au profit de son école

le **Samedi 13 mars**
à partir de 20 heures 30

Espace «Charles Aznavour»
à Arnouville-lès-Gonesse

Renseignements et réservations :
01 39 85 93 40 ou **01 39 85 05 71**

***

La Section «SOSSE MAYRIG»
de MARSEILLE
organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> Pèlerinage à Deir-Ez-Zor

> Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09
— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

***

NAVASART

SPECTACLE ORGANISE PAR LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE REGION MARSEILLE

Au Palais des Congrès Parc Chanot

Le Samedi 13 mars à 20 heures 30

Réservations :

04 91 93 53 59 — 06 12 93 09 80
04 91 77 87 31 — 06 23 82 29 74

Places numérotées — P.A.F. 28 Euros

Locations :

— **Permanence :** MAJC tous les mercredis de 10h à 16h - 04 91 50 15 09 12-14, rue Saint-Bazile - Marseille 1er
— **Agoump CBAF** tous les mardis et samedis de 15h à 18h30 - 04 91 89 91 53 260, avenue du 24 Avril 1915 - Marseille 12e.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 20
VENDREDI
20 FEVRIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՀԱՅԱՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ _ ԹԻԻ 20·885

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20·885

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՊԷՐԼԻՆԻ ԵՐԲԱԿ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՏԵՂԻ ՏՈՒԱԻ ՃԱՇԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՏՈՒՐՔԻՆ ՀԱՄԱՐ

Շիրաք, Շրէօտէր եւ Պլէր, Փետրուար 18–ին, առաջարկները ներկայացուցին քննելու համար Եւրոպական Միութեան տնտեսական մրցակցութիւնը: Պահանջած են որ նիւթական ճիգեր թափուին հետազօտութեան գեղնի վրայ: Կ'ուզեն չարունակել ընկերային պաշտպանութեան եւ հիւանդութեան ապահովութեան սիսթեմներու բարենորոգումները, որպէսզի համապատասխանեն բնակչութեան ծերութեան: Առաջարկած են որ Պրիւսէլի յանձնախումբին ծոցը «բարձրագոյն մտահարար» մը նշանակուի, որպէսզի տնտեսական բարենորոգումներով զբաղի:

Այս հանդիպումին առթիւ, Շիրաք կըրցաւ զգիլ տալ Գերմանիան, որ այլեւս իր վէմոն չի դներ ճաշարանատէրերու թէ – վէ _ Ա–ին նուազումին դէմ, ինչ որ արդելք էր որ Ֆրանսայի ճաշարանները կարենան 19·6%–էն 5·5%–ի իջեցնել այդ թէ _ վէ _ Ա–ն, ինչպէս խոստացած էր Շիրաք: Հարկ պիտի ըլլայ սակայն սպասել մինչեւ 2006, բայց եւ այնպէս ճաշարանատէրերը գոհ են:

Ընդհանուր ձեւով, հանդիպումին գլխաւոր արդիւնքը եղած է երեքներու առաջարկները, ներկայացուած ութ էջնոց նամակի մը մէջ, զոր ղրկած են Եւրոպական Միութեան հերթական նախագահին Իրլանտայի: Շիրաք կոչ ըրած է Եւրոպայի որ, համախմբուի ճարտարարուեստի եւ դիտական մեծ ծրագիրներու շուրջ, էռպիւսի օրինակով: Պլէր ալ դիտել տուած է որ, 15–երը, որոնք երկու ամիսէն 25 պիտի ըլլան, դեռ չատ ճիգեր պէտք է թափեն համաձայնութեան հասնելու համար այն նպատակներուն, զորս նշանակած էին Լիզպոն, 2000–ին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՆի հիւսիս _ արեւելեան շրջանը՝ Նիշափուր, ծծումբ եւ վառելանիւթ փոխադրող բեռնատար կառախումբ մը պայթած է, փետրուար 18–ին եւ 48 կառքեր տապալած են: Մեռելներու թիւը 295 էր եւ աւելի քան 400 վիրաւորներ կային: Պայթումը քարուքանդ ըրած է հինգ գիւղեր, որոնք երկաթուղիին չուրջն էին: Առաւելաբար վնասուած գիւղերն են՝ Տեհնօ, Հաչէմապատ, Ապտոլապատ: Խորասան գաւառի օգնութեան կեդրոնի մէկ պատասխանատուն յայտարարած է որ չատ մեծ տարողութիւն ունեցող աղէտ մըն է: Պայթումը պատահած է երբ բեռնատար կառախումբը կեցած էր Ապուսոլէմ կայարանը եւ սկսած է չարժիլ, հաւանաբար երկրաչարժային ցնցումներէ: Շրջանին մէջ, 3·6 ուժգնութեամբ երկրաչարժ մը զգալի եղած է (Ռիխթէրի վրայ):

ՕՐԼԻի օդակայանի երթեւեկը, հաւանաբար, կանոնաւոր ընթացք առնէր փետր· 19–ին, նախորդ օրը, համաճայնութիւն մը գոյացած ըլլալով ՍԷ _ ժէ _ Թ եւ ՍԷ – էՖ – ՏԷ _ Թ աեռոիքաներուն հետ, երբ տնօրէնութիւնը որոշեց հրաժարիլ կեդրոնացման իր ծրագրէն: Աֆիս–Մոնսի չարժումը վերջ գտած ըլլալով, Ռուասի այլեւս գործադուլի մէջ չէր:

ՓԱՌԻԶի (Փրովանս _ Ալփ _ Գոթ ա'Ազիւր) նահանգապետը, փետրուար 18–ին, մերժեց ժան _ Մարի լը Փէնի թեկնածութեան վաւերացումը Մարտ 21–ի եւ 28–ի Շրջանային ընտրութեան: Լը Փէն չէ կըրցած հայթայթել հարկ եղած վաստակաթուղթերը, այսինքն տուրքի վճարում տեղւոյն վրայ: Ընտրական օրինագիրքը կը ճչէ որ «ընտրելի են բոլոր քաղաքացիները որոնք, արձանագրուած են ընտրական ցանկի մը վրայ կամ անոնք, որոնք հոն չգնակելով հանդերձ, արձանագրուած են ուղղակի տուրքերու վճարման ցանկին վրայ Ցունուար 1–ին»: Լը Փէնի կը մնայ դիմել Մարսէյլի վարչական դատարանին, որու կը պատկանի վերջնական վճիռը: Նահանգապետն ալ մինչեւ փետրուար 27 պայմանաժամ տուած է հարկաւոր թուղթերը հայթայթելու համար եթէ կրնար:

ՓԱՐԻԶի համբաւաւոր Օլէմպիա Միւզիք _ Հոլը ընկճեց երգիչ եւ երգիծաբան Տիէօտոնէի համերգը, որ տեղի պիտի ունենար փետրուար 20–ին, տեղի տալով այն բազմաթիւ սպառնալիքներուն, որոնց ենթակայ էր չաբաթներէ ի վեր: Երգիչը ամբաստանուած է հակահրէութեամբ, հեռատեսիլի «Ֆրանս 3» կայանի իր մէկ ելոյթին առթիւ (Դեկտ· 3, Ժուժիէլի յայտագիրը): Փարիզի ոստիկանապետն ալ հրաւիրած էր Օլէմպիայի տնօրէնութիւնը որ ստանձնէ իր պատասխանատուութիւնը, ինչ որ ըրաւ տեղի տալով:

ՓԱՔՐԻՔ ՏԷՎԷՃԵԱՆ, Տեղական Ա–պատուհեանց Պատուիրակ նախարարը, որոշած է ներկայանալ Հօ–տը–Սէն նահանգի 9–րդ դանթոնի ընտրութեան, դիմացն ունենալով կեդրոնին պատկանող հրաժարեալ մը՝ ժան–Նոէլ Շըվրօ: Իր թեկնածութիւնը կ'արդարացնէ դիտել տալով թէ այդ դանթոնը վտանգի մէջ է, մեծամասնութիւնը 61%–էն իջած է 52%–ի, 2001–ին: Արդէն դժուար եղած է Անթոնին համակիրներու ձեռքէն առնել, Շաթընէ–Մալապրին ալ ընկերվարականներէն, որպէսզի ձգէ որ իր ընտրաշրջանը ձեռքէ երթայ: Կը խորհի թէ ԻԻ–ՏԷ–էՖ–ի թեկնածուն պիտի կորսընցնէ: Ըստ իրեն ձախին դիմաց, կարելի չէ վստահիլ ԻԻ _ ՏԻ _ էՖ–ին: Փարիզի ՏԷվէճեան այլ յայտարարութիւն մըն ալ ըրած է ինչ կը վերաբերի Ն· Սարքոզիի: Կ'ըսէ թէ եթէ Շիրաք կ'ուզէ տարհամոզել Սարքոզին որ ԻԻ–ԷՄ–ՓԷ–ն ձեռք չառնէ, միակ միջոցը վարչապետ նշանակելն է: Ըստ իրեն, Հանրապետութեան նախագահը իրատես է:

ԱՐՏԱՓԻՆ նախարար Տ· տը Վիլփէնի հետ հարցազրոյց մը ունեցած է Ֆիկարo (փետր· 19), ուր ան իսկական ընկերակցութիւն մը կ'առաջարկէ Միշլին–Ա–րեւելքի հետ· պէտք է, կ'ըսէ, ամբողջական մօտեցում մը ունենալ, որ համապատասխանէ չրջանի բոլոր կնճռոտ հարցերուն:

ՀՈԼԱՆԴԱ կ'ուզէ երկրէն արտաքսել 26 հազար հոգի որոնք քաղաքական ապաստանի դիմում ըրած են: Ասոնք Հոլանտա եկած են նախքան 2001 Ապրիլ 1–ի օրէնքը դադրի մասին: Այս օրէնքը միայն երկու դիմում կ'արտօնէ բացասական պատասխանէ մը ետք: Մարդկային իրաւունքներու պաշտպանութեան կազմակերպութիւնը դիտել կու տայ որ Հոլանտա, այս ձեւով կը խզէ «Եւրոպայի մարդկային իրաւանց պաշտպանի իր պատմական դերը»:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆի մէջ սիտան օրէ օր կը ծաւալի եւ ներկայիս բնակչութեան 1%–ը վարակուած է, հակառակ անոր որ պաշտօնական թիւերն ալ չեն համապատասխաներ իրականութեան:

ՓԷՐիի մրցակիցներէն Հաւարտ Տին ալ քաշուեցաւ նախագահական թեկնածութեան պայքարէն: Միակ մրցակիցը կը մնայ Խոտարոս ինչ որ այնքան ալ անսպասած չէ, քանի եթէ Փէրի միեակ մըներ, այլեւս մրցակցութեան արշաւ ալ չէր մնար:

ՖՐԱՆՍՈՒԱ. ՀՈԼԱՆԴ հրապարակային դիմում մը ըրած է որպէսզի վիճարկում մը տեղի ունենայ Ռաֆարէնի հետ: Մաթիւնեոն նկատի խակ չէ առած նման դիմում մը:

ՊԷՐԼՈՒՍՔՈՆի, հակառակ վարչապետի իր հանգամանքին, յայտարարած է որ 50% տուրք վճարելը կ'արդարացնէ որ «հարկային փախուստ» կատարուի: Այս յայտարարութիւն ըրած է ճան Նափիւռի հանրային ՌԱԻ կայանէն:

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄՔՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 18 / 19)

Ռ· ՔՈՉԱՐԵԱՆ ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՑՔԻՆ ՄԱՍԻՆ

Շարք մը լրատուներու ներկայացուցիչներուն հետ փետրուար 18–ին հանդիպում ունենալով նախագահ Ռ· Քոչարեան պատասխանած է Մարտրդարանի աշխատանքին չմասնակցելու ընդդիմութեան վերջին որոշումին առընչուած հարցումներուն: Ան ըսած է թէ իշխանափոխութիւնը, իշխանութեան ձգտումը ամբողջովին բնական կը նկատէ ընդդիմութեան մը համար, բայց այն պայմանով որ ատոնք ըլլան օրինական ճամբով: Անտուած քայլը ան համարած է «պարտաւորութիւնների պոյքոթ»: Ըսած է թէ եղածը փորձ է ցոյց տալու որ երկրին մէջ ներքաղաքական ճգնաժամ կայ:

Ընդդիմութեան ընթացքը լրեն վրդովում չի պատճառեր, որովհետեւ սահմանադրութենէն եւ օրէնքներէն առաջնորդուած չէ ան: Ու այդ ընթացքով ընդդիմութիւնը ինքզինք կը տկարացնէ:

Ինչ կը վերաբերի իշխանութիւնը փոխելու նպատակին, կրնայ օրինական ճամբով իրականանալ· առաջինը նախագահին հրաժարիլն է, երկրորդը պաշտօնանկութիւնը: Ռ· Քոչարեան ըսած է թէ ինք հրաժարելու ոչ մէկ տրամադրութիւն ունի, իսկ պաշտօնանկութեան հնարաւորութիւնը նչուած է Սահմանադրութեան մէջ, ընդդիմութիւնը եթէ կ'ուզէ օրինաւոր ձեւով չարժիլ, կրնայ նախաձեռնել անոր:

Խօսելով Մարտրդարանին աշխատանքին չմասնակցելու եւ հանրահաւաքներ կազմակերպելու ընդդիմութեան տրամադրութեան մասին, նախագահը ըսած է թէ ատիկա երկրին կացութիւնը կ'ապակայունացնէ, հարուած տալով տնտեսութեան: Իսկ ատիկա թիրախ կ'առնէ ամէն մէկ քաղաքացիի դրպանը եւ ոչ իշխանութիւնը: Ըսած է նաեւ թէ նախագահին պաշտօնանկութեան հարցը Եւրոպան Մարտրդարին առջեւ արծարծելու ընդդիմութիւնը խորհրդարանականներու նպատակը պարզուած է, հակառակ անոր որ պաշտօնական թիւերն ալ չեն համապատասխաներ իրականութեան:

ՓԷՐիի մրցակիցներէն Հաւարտ Տին ալ քաշուեցաւ նախագահական թեկնածութեան պայքարէն: Միակ մրցակիցը կը մնայ Խոտարոս ինչ որ այնքան ալ անսպասած չէ, քանի եթէ Փէրի միեակ մըներ, այլեւս մրցակցութեան արշաւ ալ չէր մնար:

ՖՐԱՆՍՈՒԱ. ՀՈԼԱՆԴ հրապարակային դիմում մը ըրած է որպէսզի վիճարկում մը տեղի ունենայ Ռաֆարէնի հետ: Մաթիւնեոն նկատի խակ չէ առած նման դիմում մը:

ՊԷՐԼՈՒՍՔՈՆի, հակառակ վարչապետի իր հանգամանքին, յայտարարած է որ 50% տուրք վճարելը կ'արդարացնէ որ «հարկային փախուստ» կատարուի: Այս յայտարարութիւն ըրած է ճան Նափիւռի հանրային ՌԱԻ կայանէն:

ՊՈԼԻՍ

ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԷՆ ԵԼԱԾ

Պոլսոյ Մեսրոպ պատրիարքը որ Փետր· 1–ին արկածի մը հետեւանքով վիրաւորուած էր Անթիլիոյ շրջանը ու փոխադրուած Ս· Փրկիչ հիւանդանոցը, վերադարձած է պատրիարքարան: Բժիշկները արձանած են որ վերադառնայ, պայմանով որ ժամանակ մը չկոխէ վիրահատուած ոտքին վրայ:

*
**

ՀՑԴ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻՆ ՅԱՋՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հ·Յ·Դ· 29–րդ ընդհանուր ժողովին առարտիւ հրապարակուած է Յայտարարութիւն մըն ալ ուր յառաջիկայ չորս տարուան գործունէութեան հիմնական կէտերը կը չեշտուին:

Կ'առաջադրուի պետութեան ամբողջական պայքարը չարունակել, աչխատիլ Հայաստանի ընկերային – տնտեսական կացութեան քարելաւումին, տնտեսական մենաչնորհներու եւ կաչառակերութեան վերացումին, օրէնքի գերակայութեան հաստատումին: Հ· Յ· Դ· կը չարունակէ անդուլ պայքար տանիլ Հայ Դատի հետապնդումին ուղղութեամբ, «մերժելի տպրանք» կը նկատէ հայելիութիւնը կեղծ հաչտութեան նախաձեռնութիւնները: Ընդհանուր ժողովը կը չեչտէ ցեղասպանութեան ճանաչումին, Թուրքիոյ ուրացման քաղաքականութիւնը չէզոքացնելու աչխատանքը աւելի մեծ թափով տանելու անհրաժեչտութիւնը: Անընդունելի կը դտնէ ԼՂՀ ապահովութեան երաչխիքներէն որեւէ զիջում:

Հ·Յ·Դ· կը սատարէ Ջաւախքի ընկերա _ տնտեսական ծանր կացութեան յաղթահարման, մչակոյթի կեանքին աչխուժացումին, կ'արձագանգէ Վրաստանի սահմանադրութեան մէջ Ջաւախքի հայութեան ինքնավարութեան ձգտումներուն:

Անհրաժեչտ կը համարուի Հայաստան _ Սփիւռք յարաբերութիւններու վերարժեւորումը, սահմանադրութեան մէջ երկքաղաքացիութեան ընդգրկումը:

Յայտարարութեան մէջ տեղ գտած է ներկայի համախոհական կառավարութեան ՀՑԴ·ի մաս կազմելու նիւթը, սակայն կ'ըսուի թէ այդ մասնակցութիւնը ինքնանպատակ չէ և պայմանաւորուած է համախոհութեան յուչագրին մէջ նչուած նպատակներուն եւ սկզբունքներուն իրականացումով:

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ԽՈԿՈՒՄՆԵՐ՝ ԼՍՈՒՄՆԵՐԻՑ ՅԵՏՈՑ

ԼԵՒՈՆ ՄԻՐԻԶԱՆԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

ԵՐԵՒԱՆ («Յառաջ»). –

Բնորոշ է, որ խորհրդային ուղղագրութեան պաշտպաններից առաւել ողջամիտներն այլեւս չեն ուզում ապարդիւն ժամանակ վատնել ինքնապաշտպանական բանավէճերի վրայ եւ փորձում են անցնել նոր մարտավարութեան: Մի այդպիսի փորձի դրսեւորում է Վազգէն Գաբրիէլեանի յայտարարութիւնն այն մասին, որ ազգային ուղղագրութեան ջատագովների փաստարկումները· «եթէ անգամ ընդունելի են, ապա բարձրացուած են չափազանց ուշացումով: Ամէն ինչ արդէն իր բնական ընթացքի մէջ է, կամ դեռ ժամանակը չէ...» («Գրական թերթ», 2003 թ·, Սեպտեմբեր 12–ի):

Գնահատենք յարգարժան գրականագէտի անկեղծութիւնը· նա բոլորովին չի բացառում, որ ազգային ուղղագրութեան վերականգնումը պահանջողներիս փաստարկումները կարող են լինել «անգամ ընդունելի»: Եւ, քանի որ չի բացառում, բայց եւ չի ընդունում կամ չի ուզում ընդունել, դիմում է, եթէ կարելի է այսպէս ասել՝ ժամկէտանցութեան մեկնակէտին: Ուզում է համոզել, թէ այլեւս ոչինչ անելի հնարաւոր չէ, եղածը եղած է, փաստարկները «քարձրացուած են չափազանց ուշացումով» եւ, իրրեւ թէ, «Ամէն ինչ արդէն բնական ընթացքի մէջ է...»: Այսպէս ասելով եւ դեռ վերջակէտ չդրած, կարծես թէ ինքն էլ իր ասածին չհաւատալով, Գաբրիէլեան անմիջապէս չարունակում է· «կամ դեռ ժամանակը չէ...»:

Մի կողմ թողնենք այս քաղուածքի մէջ արտայայտած հակասական մտքերը, տուեալ պահին մեզ համար կարեւորը, նախ, յօդուածագրի ոչ միանշանակ մօտեցումն է պատասխանատուների ուղղագրութեան եւ նրա պաշտպանների նկատմամբ: Երկրորդ, յատկանշական է այն, որ Գաբրիէլեանը, կամայ թէ ակամայ, փաստօրէն չի բացառում Մեսրոպեան ուղղագրութեան վերականգնման անհրաժեշտութիւնը, երբ գրում է «կամ դեռ ժամանակը չէ»:

Իսկ թէ ինչի՞ ժամանակն է հիմա, եւ ինչո՞վ է, որ պիտի զբաղուենք մանաւանդ մենք՝ մատուռականներս Գաբրիէլեանն այսպէս է պատասխանում. «առաջին լաւ է գործով զբաղուենիք· ծանօթենիք ու խորացնենիք սփիւռքի հետ մեր հոգեւոր կապերը՝ մեր մշակոյթի բոլոր միջոցներով, պահպանենիք մեր դպրոցները Հայաստանում թէ սփիւռքում, պահպանենիք մեր երկու լեզուները աղաւաղումներից, ստուգաբանենիք մեր խօսքը (արեւելահայ թէ արեւմտահայ) մեր մանուկներին (այստեղ թէ այնտեղ) եւ այս ամէնի համար պահանջենիք կառավարութիւնից նիւթական միջոցներ ու պետական տեւական հոգատարութիւն եւ հոգացողութիւն» (ընդգծումն իրենն է – Լ· Մ·):

Այս ամէնի հետ ընդհանուր առմամբ համաձայն ենք: Միայն թէ, ինչպէս նման դէպքերում ասում են, այստեղ մի «բայց» կայ···

Բայց չէ՞ որ Սփիւռքի հետ մեր հոգեւոր կապերը «ՄՇԱԿՈՑԹԻ ԲՈԼՈՐ ՄԻՋՈՑՆԵՐՈՎ» ծաւալելու, խորացնելու, մեր զբաղոցները, մեր երկու (ինչո՞ւ միայն երկու) լեզուները պահպանելու եւ այլնի համար, ամէն բանից առաջ անհրաժեշտ է մէկ (ընդամէնը՝ մէկ) նախապայման՝ Հայոց լեզուի միասնական ուղղագրութիւն: Այս միասնական ուղղագրութիւնն այնքան կարեւոր մի բան է, որ մինչեւ անդամ նշուած է Հայաստանի Հանրապետութեան լեզուի մասին Օրէնքում: Այնտեղ սեւով սպիտակի վրայ գրուած – ամրագրուած է· «Հայաստանի Հանրապետութիւնը նպաստում է հայերէնի ուղղագրութեան միասնականացմանը»:

Երբ Օրէնքը միասնական ուղղագրութիւնն այսքան կարեւորում է, պրակտիկ պէտն իրաւունք ունի՞ ասելու. «ուղղագրութեան այս, կրկնում եմ՝ մի երկու ձայնաւորի ու երկհնչիւնի կամ կիսաձայնի այսպէս թէ այնպէս գրելու խնդիրը մեր միասնութեան խանգարիչ գործօն – ներից ոչ միայն մէկը չէ, այլեւ մէկ տասներորդն էլ չէ···»:

Վազգէն Գաբրիէլեանն ի՞նչ է կարծում, հնարաւո՞ր է, օրինակ արեւելահայերէնը պահպանել աղաւաղումներից, քանի դեռ գործում է խորհրդային խեղաղրութիւնը: Մեր կարծիքով, հնարաւոր չէ, քանի որ այդ խեղաղրութիւնն աւելի քան ութսուն տարի չարունակ աղաւաղել ու աղաւաղում է արեւելահայերէնը՝ մեր յարգարժան տոքթոր – վըրոֆէսէօր ու ակադեմիկոս այրերի երջանիկ հայեացքների ներքոյ:

Թող Վազգէն Գաբրիէլեանը մտնի Հայաստանի (Հայաստա՜ն՛, ո՛չ թէ Սփիւռքի) որեւէ դպրոց եւ աշակերտներին խնդրի ստուգաբանել ընդամէնը երկու հայերէն բառ՝ «արդէն» եւ «չուերթ» հեռեւալ պարզ ու հասարակ նախադասութիւնների մէջ՝ «Արդէն գարուն է», եւ «Օդանաւի չուերթը յետաձգուեց»:

Ոչ թէ հարիւր, այլ հարիւր անգամ հարիւր տոկոսով համոզուած ու վստահ ենք, որ ամբողջ դպրոցում հազիւ թէ մէկ աշակերտ կարողանայ ճիշդ պատասխանել: Ինչո՞ւ ենք համոզուած ու վըստահ: Որովհետեւ յիշեալ երկու բառերը կը գրուեն խեղաղրութեամբ, այսինքն կը գրուեն «արդեն» եւ «չվերթ»:

Գուցէ եւ գտնուեն աշակերտներ, որոնք կ'ասեն, որ «արդեն» բառի մէջ «արդ»–ը նշանակում է «այժմ», «հիմա»: Իսկ թէ ի՞նչ իմաստ ունի «են»–ը եւ բառին ի՞նչ իմաստ է տալիս, ոչ ոք չի կարողանայ ասել, քանի որ հայերէնում այդպիսի բառ, բառամասնիկ, արմատ, ածանց կամ որեւէ այլ խօսքի մաս գոյութիւն չունի: Դա մեր լեզուին խորհրդային խեղաղրութեան պարտադրած կոյր աղիքներից մէկն է···

Եթէ «արդեն» բառի գոնէ մի մասը կը-ռահոզ կարող է լինել, ապա «չվերթ» բառը կը մնայ կատարեալ առեղծուած···

Մինչդեռ, եթէ խնդրոյ առարկայ երկու բառերը գրուէին իսկական հայերէնով, այսինքն մեր հարազատ, մեր արիւնա – կից ազգային, Մեսրոպեան ուղղագրութեամբ՝ «արդէն» եւ «չՈՒԵՐԹ», ապա բոլոր աշակերտներն էլ գիւրութեամբ պիտի կարողանային ըմբռնել, որ «արդէն» բառի «էն»–ը բացառական հոլովի իմաստ արտայայտող վերջաւորութիւն է, իսկ «չուերթ»–ը կազմուած է երկու արմատական բառերից՝ «չուլ» եւ «երթ»:

Մենք բերեցինք ընդամէնը երկու բառի օրինակ: Բայց կարող ենք հարիւրներով այսպիսի օրինակներ բերել: Ի՞նչ է սա նշանակում:

Սա նշանակում է, որ ուղղագրութիւն անուանը կրող խորհրդային խեղաղրութիւնն ինքն է աղաւաղում արեւելահայերէնը՝ բառերը դարձնելով անճանաչելի, հետեւաբար եւ՝ անստուգաբանելի, անհասկանալի···

Ուրեմն քիչ է ասելը, որ Վազգէն Գաբրիէլեանը սխալւում է, կարծելով, թէ ուղղագրութեան եղած – չեղածն ընդամէնը «մի երկու ձայնաւորի ու երկհնչիւնի կամ կիսաձայնի այսպէս թէ այնպէս գրելու խնդիր» է: Բնա՛ւ երբեք: Ուղղագրութիւնը Լեզուի հիմնասիւնն է, Լեզուի ողնաշարը: Այն տրուած է Լեզուին ի ծնէ, ի բնէ: Եւ ճիշդ այնպէս, ինչպէս որ չի կարելի փոխել որեւէ կենդանի արարածի ողնաշարը, չի կարելի փոխել նաեւ Լեզուի ուղղագրութիւնը:

Ուղղագրութիւնը «ուղիղ» բառից է: Ուղիղն ինչո՞վ պիտի փոխարինուի, որ աւելի ուղիղ լինի: Ճիշդ այնպէս, ինչպէս որ երկու կէտերի միջեւ չի կարելի տանել մէկից աւելի ուղիղ գիծ, այնպէս էլ Ազգային Մտածողութիւն եւ Բառ կէտերի միջեւ կարող է լինել միայն մէկ ուղիղ գիծ, այսինքն Ազգը պէտք է ունենայ միայն մէկ ուղղագրութիւն:

Թերեւս կը լինեն ընթերցողներ, որոնք մեզ հարց կը տան. «Եթէ աշակերտներն այսօր դեռ չեն հասկանում այս կամ այն բառի ստուգաբանական իմաստը, ի՞նչ դա նշանակում է, թէ վաղն էլ չեն հասկանալու: Չէ՞ որ կարելի է հարցնել ուսուցիչներին, աւագներին: Այստեղ ուղղագրութիւնն ի՞նչ մեղք ունի»:

Պէտք է ասել, որ այս հարցը մենք լսել ենք ուրիշ բառերի առիթներով եւս: Ուստի մեր պարտքն ենք համարում բացատրել եւ ասել, որ ուսուցիչների ու աւագների հնարաւոր օգնութեանն ապաւինելը բնական երեւոյթ է ոչ միայն Լեզուի, այլեւ բազում ուրիշ – ուրիշ հարցերի կապակցութեամբ: Միանգամայն պարզ է, որ աշակերտն էլ, ուսանողն էլ իրենց պիտելիքները լրացնելու են ուսուցիչների, դասախօսների, իրենցից աւագների օգնութեամբ: Եւ ինչո՞ւ միայն աշակերտներն ու ուսանողները· բոլորը, բոլոր տարիքի մարդիկ իրենց չիմացածը կարող են իմանալ իմացողից: Սակայն պէտք է նկատի ունենալ, որ, դժբախտաբար եւ մեր բոլորի կամքից անկախ, ուղղագրական հարցերի լուծումը զինուած մարդկանց թիւը զնալով պակասում է: Մեր չրջապատում, այսօր, կատարեալ պատրէստ դրագէտ մարդկանց թիւն աւելի քիչ է, քան էր երէկ: Վաղն աւելի քիչ կը լինի, քան այսօր: Եւ այս երեւոյթն ամենեւին կապ չունի դպրոցների, բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւնների քանակի կամ մանկավարժական ինչ – ինչ խնդիրների հետ: Երեւոյթը կապուած է սերնդափոխութեան հետ, ինչը որ անխուսափելի է, աւանդել դրագէտ սերունդներն իրենց տեղը զիջում են նուազ դրագէտների··· Ուրեմն պատճառը եւ խնդիրների խնդիրը սերունդների գլխուն կախուած դամոկլեան սուրն է՝ խորհրդային խեղաղրութիւնը, որը նրանց տանում է անգրագիտութիւնից անգրագիտութիւն:

Ուսուցիչն ինչքան էլ բարեխիղճ լինի, մէկ է, պէտք է իր աշակերտներին լեզուաւորութեան ոչ թէ իսկական, ազգային, ճշմարիտ ուղղագրութեամբ, այլ՝ ժամանակակից, այսպէս կոչուած նոր ուղղագրութեամբ, որն ամէնքին տարել տա-նում է դէպի դրաւոր Լեզուի անդիտացում: Լեզու նշանակում է բառ: Եթէ բառը գրում ենք ու չենք հասկանում նրա իմաստը, կը նշանակի խորթանում ենք Լեզուին, հեռանում նրանից:

Աշակերտը դպրոցն աւարտում է փաստօրէն մայրենի լեզուն չիմանալով: Որեւէ ինստիտուտում կամ համալսարա-նում նրան դասաւանդում են լեզուի դասախօսներ, որոնք իրենց լեզուական բարձրագոյն կրթութիւնն ստացել են նոյն կեղծ ուղղագրութեան ու նրանից բխող կեղծ քերականութեան հիմքի վրայ···

Այսպէս, սերնդէսերունդ պակասելով դրագէտների թիւն ի վերջոյ չի կարող չհասնել ճգնաժամային՝ վերջ դնելով աւագներից եկող յիշողութեանը եւս ··· Այն ժամանակ ո՞վ պիտի կարողանայ ճանաչել ու բացատրել աշխարհի ամենահարուստ բառապաշարն ունեցած Հայոց Լեզուի մեսրոպատիր բառերը··· Աւաղ, դրութիւնը չեն փրկի նաեւ բառարանները, որովհետեւ դրանք նոյնպէս խեղաղիր են···

Վազգէն Գաբրիէլեանն ի՞նչ է կարծում, այս հարցերով այսօր եթէ մենք՝ մատուռականներս չզբաղուենք, այս հարցերը եթէ այսօր լուծում չստանան, վաղը-սայ՝ ո՛չ իրենց մեղքով անգրագէտ սերունդներն ինչպէ՞ս պիտի «մշակոյթի բոլոր միջոցներով» «ծաւալեն ու խորացնեն սփիւռքի հետ մեր ոգեւոր կապերը»···

Մեր կարծիքով, վաղուց ժամանակն է, որպէսզի մենք էլ, Պոլսի Մխիթարեան Վարժարանի անօրէնութեան նամակում զրուածի նման, վախաքենք «հայերէն լեզուի ուղիղ ու ճշգրիտ ուսուցում»: Եւ այդ վախաքի ճանապարհին քայլութիւն ունենանք քննական հայեացքով անդրադառնալու խորհրդային լեզուաքաղաքականութիւնից տխուր ժառանգութիւն մը-նացած «ազգային արժէքներին»···

*Միաժամանակ անհրաժեշտ է քննական հայեացք այն ամէնի հանդէպ, ինչն այսօր ուղղակիօրէն առընչւում է մեզ հետ՝ մեր մշակութային կենսակերպը ծաւալելու ճանապարհին: Անկեղծ լինենք եւ խոստովանենք, որ մենք, հին սովորութիւնը մեքենայաբար չարունակելով, Սփիւռքը յիշում ենք, որպէս արտաքին երեւոյթ, որպէս մի իրականութիւն, որը մեզանից դուրս է, եւ որի հետ կապը կարող է լինել յատուկ դէպքերում, յատուկ առիթներով, յատուկ ձեւերով: Մինչդեռ, գոնէ տողերիս հեղինակին այդպէ՛ս է թւում, պէտք է ճիշդ հակառակ ղեղացմամբ նայել Սփիւռքին: Պէտք է Սփիւռքն ընկալել իբրեւ մեր մէջ, մեր կողքին, մեր չուրջը գտնուող, մեզ ճուլուած երեւոյթ, իրականութիւն ու իրողութիւն: Պէտք է կարողանանք իրար հետ մտածել, պէտք է, մեզ զգանք միեւնոյն ազգային գեանի վրայ քայլողներ ու գործողներ:

Հարկա՛ւ, ուզենք – չուզենք, տարածութիւնն ու կենսապայմանները իրենց են թելադրում: Բայց կան բաներ, որ մեր ձեռքին են, եւ զրանցից էլ կախուած են ուրիշ բաներ, որ կարեւոր են ըստ ամենայնի:

Վերցնենք, զորօրինակ, Մորհրդարանական վերջին լսումների կազմակերպման փաստը: Հայաստանի առումով այդ լսումները նախկինից չատ աւելի ներկայացուցչական էին: Բայց եթէ հաշուի ենք առնում, որ օրակարգի հարցը վերաբերում էր Հայոց Լեզուին, ապա, կարծում ենք, պարտ էր, որ Լսումներին մասնակից լինէին ներկայացուցիչներ նաեւ Սփիւռքից: Այդ դէպքում, ի՞նչ խօսք, խորհրդային լեզուաքաղաքականութեան պարզեւած «ազգային արժէքների» պատկերն աւելի պարզ կը դառնար, եւ ընդհանուր եզրակացութիւններն ու որոշումներն էլ աւելի չահեկան կը լինէին···

Հայերէնը՝ մեր Մեծաքանչը, համազգային իրողութիւն է, որով եւ վաղուց ժամանակն է լրջօրէն անդրադառնալու այսպէս կոչուած Հայերէնի Բարձրադոյն Մորհրդին: Արդեօք, սխալուա՞ծ կը լինենք, եթէ ասենք, որ սոյն Մորհրդի ներկայիս կազմը Մորհրդի կոչմանը չի համապատասխանում:

Նախ, համազգային երեւոյթ ներկայացնող բարձրագոյն մարմինը պարտքը կարդով պէտք է ըստ ամենայնի ներկայացուցչական լինի ամբողջ ազգի առումով: Մինչդեռ այս Մորհուրդը չատ հեռու է ներկայացուցչական լինելուց նոյնիսկ միայն Հայաստանի առումով···

Երկրորդ, Մորհուրդ ասուածը, համաձայն տարրական տրամաբանութեան, իր կազմով պէտք է լինի բազմակարծիք, որպէսզի խորհուրդ անելու, խորհրդածելու, կարծիքներ փոխանակելու եւ անկողմնակալ որոշումների հասնելու հնարաւորութիւն ապահովուի: Մինչդեռ այս Մորհուրդը տրամաբանութիւնից չատ հեռու է նաեւ այդ իմաստով: Հայերէնի Բարձրագոյն Մորհրդի անդամ են միայն ու միայն խորհրդային խեղաղրութեան պաշտպանները···

... Իմ հայեացքը նորից է դամուում պրասեղանիս թառած նամակներին: Պոլսի Ուսուցչաց Հիմնարկի Վարչութեան նամակի չարունակութեան մէջ կարդում եմ. «Մենք լաւատես ենք եւ չենք ափսոսար, որովհետեւ նման յեղաշրջում մը (ի նկատի ունեն նախորդ տողում նշած Մեսրոպեան ուղղագրութեան դարձը – Լ· Մ·), վստահ ենք թէ ժամանակի կը կարօտի»:

«Մենք լաւատես ենք»: Սրանից աւելի պերճախօս եզրայանգում կարո՞ղ է լինել Հայերէնի ապագայ պահպանման, Մեսրոպեան ուղղագրութեան վերահաստատման անհրաժեշտութեան հարցերի բոլոր եւ ամէն տեսակի խօսք ու զրոյց – ներից յետոյ:

Լաւատեսութիւնը մեր ազգային յատկանիշներից է ու թոյլ միչտ լինի օրհնեալ եւ պահպանեալ:

Վստահ լինելով, թէ պիտի ճիշդ հասկացուեմ, կ'ուզէի մի կարեւոր վերապահում անել՝ պատասխանատուութեան հարցերիս «ժամանակի կը կարօտի» համոզման վերաբերեալ:

Մեսրոպեան ուղղագրութեան դարձին մինչեւ անդամ Ձոր Նահապետը 82 տարի չէր սպասի: Մենք սպասե՛լ ենք···

Բաւակա՛ն է:

ՄԻՍԱՔ ՄԱՆՈՒՇԵԱՆԻ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՄԱՆ 60-ԱՄԵԱԿԸ

Այս կիրակի պիտի նշուի 60–ամեակը Միսաք Մանուշեանի խումբին գնդակահարման, որ տեղի ունեցած էր 1944 փետրուար 21–ին, Մոն _ Վալերիէնի Ամրոցին մէջ: Յիշատակի մեծարման այս հանդիսաւոր արարողութիւնը, որ կազմակերպուած է ԷՄ _ Ա. – ԷՖ – Փէ–ի «Ֆրանսայի Հայոց Շարժում Ցառաջդիմութեան համար» – կողմէ, տեղի պիտի ունենայ Իվրիի գերեզմանատան մէջ: Նախօրեակին՝ Շաբաթ, փետրուար 21, ժամը 15–ին, պիտի կայանայ առաջին հանդիսութիւնը մը Մոն _ Վալերիէնի Ամրոցին մէջ, կազմակերպութեամբ «Հայ Նախկին Ռազմիկներու եւ Դիմադրականներու Ազգային Միութեան»:

Հրապարակային այս ոգեկոչումներու ընդգծէն ներս, անցեալ կիրակի, փետր. 15–ին Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկըրտիչ Մայր տաճարին մէջ տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր արարողութիւն մը նախագահութեամբ Փարիզի Հայոց Առաջնորդ Գիւտ Արք. Նազդալեանի, որ իր քարոզին մէջ, ընդառաջ Վարդանանց տօնին, «լուսաւորուած սրտով» ընդգծեց հաւատքի ու հայրենիքի համար նահատակութեան վեհ իմաստը: Եկեղեցական այս արարողութեան կը մասնակցէին քոյրի հաւատացեալներէ զանազան կազմակերպութեանց անդամներն ու համակիրները: Աչքի կը զարնէր ներկայութիւնը Մանուշեանի խումբէն վերապրողներ՝ Հանրի Գարայեանի եւ Արսէն Զաքարեանի: Ներկայ էին նաեւ վաստակաւոր Փերանոպիէր բանաստեղծ Ռուբէն Մելիք եւ Փարիզի 11–րդ Թաղաշրջանի Քաղաքապետական Խորհուրդի անդամ, քաղաքապետ Ժորժ Սարի գործակից Պր. Միշել Կէօթհալզ, ինչպէս նաեւ Հայաստանի դեսպանատան կարգ մը ներկայացուցիչներ, որոնց քիչ ետք պիտի միանար դեսպան Եդուարդ Նալպանտեան, հրապարակային արարողութեան ընթացքին, կոմիտասի արձանին մօտ:

Եկեղեցական արարողութեան ատենին՝ մասնակիցներու բազմութիւնը, առաջնորդուած՝ նախկին ռազմիկներու դրօշակներով, ուղղուեցաւ դէպի Գոնտայի հրապարակը, ուր կը կանգնի Կոմիտասի արձանը, զուսպ ու տպաւորիչ արարողութեան մը համար:

Արձանի պատուանդանին մօտ, յաջորդաբար ծաղկեվունջեր զետեղուեցան նախկին ռազմիկներու, Հայաստանի դեսպանատան, կազմակերպիչ միութեան եւ «Ֆրանսայի Հայոց Մշակութային Միութեան» ներկայացուցիչներուն կողմէ. արտուհետեւ պահուեցաւ մէկ վայրկեանի լռութիւն մը: Ապա խօսք առաւ Պր. Էմոն Եանըքեան, ընդհանուր քարտուղար այս Մշակութային Միութեան, որ ամփոփ ճառով մը ընդգծեց Միսաք Մանուշեանի նահատակութեան իմաստը եւ Հայոց անոսկարկ հաւատարմութիւնը հանդէպ Ֆրանսայի, եւ վճռակամութիւնը միշտ պայքարելու հայրենիքին պաշտպանութեան ի խնդիր: Յաջորդ խօսք առնողն էր Մանուշեանի խումբէն Արսէն Զաքարեան, որ այս առթիւ կարդաց հատուած մը Մանուշեանի վերջին նամակէն, ուր ան կը հաստատէր իր անխախտ հաւատքը՝ ուշ կամ կանուխ Նացի բռնատիրութեան անխուսափելի տապալման ամսաթին:

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻԾԵՐ ՄԻՍԱՔ ՄԱՆՈՒՇԵԱՆԻ

Միսաք Մանուշեան. (1906, Ատրեաման, Թուրքիա – 1944, փետրուար 21, Մոն _ Վալերիէն, Փարիզի մօտ): Բանաստեղծ, Ֆրանսական դիմադրական շարժումի գործիչ Համաշխարհային Առաջին պատերազմի տարիներուն կորսնցուցած է ծնողքը: 1920–ին ապաստանած է Լիբանան եւ ընդունուած է Ճիւնիի որբանոցը: Հինգ տարի ետք փոխադրուած է Ֆրանսա: 1935 – 1937 հրատարակած է «Զանգու» չաթթաթերթը: Գործօն մասնակցութիւն բերած է դէմման դրամանուժերու դէմ մղուող դիմադրական կռիւներուն: 1943 Մայիսին նշանակուած է Փարիզի եւ Շրջակայի արձակագէնները եւ փարթիզանական միջազգային կառոյցներու հրամանատար: 1943 Նոյեմբեր 16–ին ձերբակալուած է, եւ 1944 Փետրուար 21–ին գնդակահար եղած է Փարիզի մօտ Մոն _ Վալերիէնի ամրոցին մէջ: 1946–ին Փարիզի մէջ լոյս տեսած է «Իմ Երգը» բանաստեղծութեանց հատորը, որ 1956–ին Երեւանի մէջ արժանացած է կրկնակի վերահրատարակութեան Ֆրանսացի բանաստեղծ – վիպագիր Լուի Արագոնի յառաջաբանով: Արժանացած է յետ – մահու «Պատուոյ Լեգէոն»ի շքանշանին:

Թ.

ՀԱՂՎԱՐՏՅՈՒՔ

ՄԱՆՈՒԷԼ ՎՐԴ. ԵՐԿԱԹԵԱՆ

(1954 – 2004)

Հոլանտայի Հայոց Առաջնորդ, վաստճանեալ Մանուէլ Վրդ. Երկաթեան փետրուար 16–ին Ամստըրտամի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ հոգին յանձնուեցաւ վերջին օծումի ու յուղարկաւորութեան արարողութիւններէն ետք: Մանուէլ Հայր Սուրբ թէեւ Թրքահպատակ էր, բայց կ'անդամակցէր Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց միաբանութեան, ուստի վերջին օծման արարողութեան նախապատրաստելու համար Հոլանտա գացած է Երուսաղէմի Միաբանութեան լուսարարապետ՝ Նուրհան Արք. Մանուկեան: Իսկ Թուրքիոյ Պատրիարքութիւնը ներկայացնելու նպատակով Պատրիարքարանի կարգադրութեամբ Հոլանտա գացած է Կրօնական Ժողովի Ատենապետ՝ Արամ Եպիսկոպոս Աթէշեան: Ինչպէս յայտնի է, վախճանեալ Հայր Սուրբը Իսթանպուլի մէջ ձեռնադրուած էր Շնորհք Պատրիարքի ձեռամբ: Պատրիարքը նկատի առնելով այս հանգամանքը, նաեւ այն իրողութիւնը թէ Հայր Մանուէլ երկար տարիներ դժուարին պայմաններու մէջ ծառայած է Իսթանպուլի եկեղեցիներուն, առաջարկած էր որ Հայր Մանուէլին մարմինը Իսթանպուլ փոխադրուի, հոն կատարուի յուղարկաւորութիւնը եւ ան ալ հանդչի Շիշլիի հոգեւորականներու թաղին մէջ: Այդ կերպով անոր յիշատակը աւելի յաւտուն կերպով կը յաւերժանայ Իսթանպուլահայութեան մօտ: Բայց Հայր Մանուէլի ընտանեկան պարագաներն ու մերձաւորները, քանի որ իրենք Հոլանտա կը բնակէին, նախընտրեցին որ Հայր Մանուէլ թաղուի Հոլանտայի մէջ:

Երուսաղէմի Միաբանութեան կարգին, սուգի մէջ է նաեւ Հայոց Պատրիարքարանը: Փետրուար 17–ին Ղեւոնդեան տօնի արարողութենէն վերջ Գումգապուի Սբ. Թոռոսանիսա Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հոգեհանդստեան պաշտօն կատարուեցաւ վախճանեալ Մանուէլ Վրդ. Երկաթեանի ի յիշատակ:

«ՀԱՅ ՍՓԻՒՌՔ» ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆԸ

Հայկական հանրապետարանի խմբագրութիւնը կը հրատարակէ Սփիւռքի կեանքն ու իրականութիւնը ներկայացնող «Հայ Սփիւռք» հայագիտական հանրագիտարանը. պատրաստ կ'ըլլայ Մարտի առաջին տասնօրեակին: Գլխաւոր խմբագիրը – տնօրէնն է Ցովհաննէս Աւվազեան:

Մէկ հատորնոց հանրագիտարանը կը ներկայացնէ աշխարհի չուրջ 70 երկիրներու հայկական գաղութներն ու համայնքները. այդ կարգին տեղ տրուած է նաեւ անոնց որոնք բռնի կերպով, բնական գաղթով այսօր այլեւս գոյութիւն չունին, կամ շատ տկարացած են:

Անջատ բաժին մը յատկացուած է տարբեր երկիրներու մէջ ներկայիս ալ գործող համասիւռքեան չուրջ 40 կազմակերպութիւններու, կուսակցութիւններու, ինչպէս՝ Հ.Բ.Ը.Մ.–ը, ԱՄՆ–ու Հայկական համագումարը, «Գ. Կիւլպէնկեան» հիմնարկութիւնը, Հայ Դատի յանձնաժողովը, հայ եկեղեցին, եւ այլն:

Հանրագիտարանը ունի երեք հազար տպաքանակ, կը հրատարակուի պետական պատուէրով, «Տիգրան Մեծ» հրատարակչականին տպարանէն:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Հայ կեդրոնի կալան տեղի ունեցած է փետրուար 7–ին եւ մեծ յաջողութիւն արձանագրած: Այն նուիրուած էր Հայ կեդրոնին եւ ՀՕՄ.–ի վարժարանի չինութեան 25–ամեակին ինչպէս նաեւ մարզամշակութային նոր համալիրի եւ ՀՕՄ.–ի երկրորդական վարժարանի չէնքի կառուցման: Կազմակերպիչ յանձնախումբը որոշած էր հանգանակութեան ձեռնարկներէն դուրս ելլել եւ տեղւոյն նուիրատուներուն համար կազմակերպել բացառիկ երեկոյթ մը: Պաշտօնական յայտագիրը սկսած է Պարոյր Սեւակի «Բարեւ» բանաստեղծութեան արտասանութեամբ: Բացման խօսքը, հայերէն եւ անգլերէն կատարած են հանդիսավարները, ՀՕՄ.–ի վարժարանի չրջանաւարտներ եւ միութենական ընկեր – ընկերուհիներ: Աչունք հնորհակալութիւն յայտնած են բոլոր ներկաներուն, նաեւ հանգանակիչ յանձնախումբին, աւելի քան 5 միլիոն տոլարի չինարարութեան հանգանակութիւնը անխոնջ նուիրումով չարունակելու համար: Բեմ հրաւիրուած է Հայաստանի դեսպանը՝ Արա Պապեան, որ անդրադարձած է կեդրոնին տարած կարեւոր աշխատանքին ու մանաւանդ հայ վարժարանի անփոխարինելի դերին հայապահպանման առումով: Խօսք առած է Հ.Ց.Դ. Սողոմոն Թէհլիրեան կոմիտէի կողմէ Վարուժան Պաղմաճեան: Ցուցադրուած է տեսերիզ մը, որ կը ներկայացնէր Թորոնթոյի գաղութի ծնունդն ու զարգացումը առաջին գաղթականներէն մինչեւ այսօր: Թէեւ հանգանակութիւն տեղի չէ ունեցած, բայց, լուռ աճուրդէն ու տոմսերէն գոյացած է աւելի քան 75 հազար տոլար:

ՍԽՐՈՑ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏԱՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

15

Ցեղափոխական երկիր է կը մտածէի, կը թացատրեմ, ձիս ազատ կ'արձակեն ու կը վազէի: Ցոգնութիւնը կը ծալէր ծունկերս, բայց մեծ որոշում մը կը չարժէր ինծի: Սիրտս ամուր էր:

Հասած էի արդէն պողոտայ մը: Ցանկարծ տեսայ ձիաւոր ոստիկաններէն մէկը, որ փողոցին մէջտեղը կը սպասէր ձիու վրայ, իջաւ վար ու վազեց վրաս: Փորձեցի դառնալ ետ, բայց հասան միւսները: Երկար ու կատաղի դիմադրու – թենէ յետոյ ձերբակալեցին ինծի ու առաջնորդեցին պահականոց, ուր էին նաեւ ընկերներս: Կեցած էին ոտքի ու ժպտուն ու չատ երկիւղահար, թացի Վահրամէն, որուն աչքերուն բոցը կը վառէր իր րիքերը: Ոստիկան մը մարակ մը փակցուց կռնակիս: Ուրիշ մը կիպ մը տուաւ: Ցետոյ մարակը կրկին իջաւ ուսիս, կարծես արիւնեց. աչքերս լեցան ցաւէն ու յուզումէս, բայց սիրտս աւելի կարծրացաւ:

– Անո՞ւնդ լսաւ ոստիկանապետը:

Լռեցի:

– Անո՛ւնդ, – կրկնեց զարկացած:

Լռեցի յամառութեամբ: Մարակի նոր հարուած մը կարծես արիւնեց կռնակս: Շրթունքներուս մէջէն կը հայհոյէի ու կը կլլէի արցունքի կաթիլները:

– Արփի՛կ, Արփի՛կ, – կ'լսէի դողահար:

– Անո՛ւնդ, – գոռաց կատաղի:

– Պիտի չըսեմ, չո՛ւմ թուրք, պոռացի վայրագ:

Մարդը վայրենութեամբ նայեցաւ աչքերուս: Մարակի նոր հարուած մը իջաւ կռնակիս: Ճչացի, բայց չլացի: Ոստիկանապետը ելաւ ոտքի եւ վայրենօրէն կեցաւ դէմս: Կը թուի, թէ պիտի ապտակէր: Կը նայէր կատաղութեամբ աչքերուս: Նոյնքան ու աւելի զայրոյթով՝ ես ալ կը նայէի իր աչքերուն: Ցանկարծ իր աչքերը խաղաղեցան: Ձեռքը դրաւ ուսիս: Ուսս փախցուցի: Ժպտեցաւ քաղցրութեամբ: Այո՛, ժպտեցաւ: Քալ ու վեհանձն տղամարդու պէս:

– Քալ ես, – մրմնջաց պեխերուն մէջէն ու աւելցուց Թուրք չեմ, մահմետական վրացի եմ: Ու յետոյ թարութեամբ ըսաւ. – Տե՛ս, եթէ ըրածդ տեղեկագրեմ, յանցանքդ կը ծանրանայ, բայց լաւ տղայ կ'երեւիս, բան չեմ ըսեր:

Կը զգայի, որ անկեղծ է, թէեւ սիրտս չէր հաւատար: «Վրացի է, կ'ըսէի մրտքս, աւելի՛ վատ»:

– Անո՛ւնդ, – հարցուց նորէն բարկ ձայնով:

Լռեցի ու թօթվեցի ուսերս: Հարցուց Խարբերդցիին, որ երկչոտ նայեցաւ աչքերուս, բայց պատասխանեց: Մեզ հանեցին դուրս ու առաջնորդեցին քաղաքամէջ, Ցեղափոխական Կոմիտէի չէնքը:

Կ'անցնէինք ոստիկաններու մէջէն, տրժդոյն ու կատաղի: Ճամբորդները կը նայէին մեր աչքերուն: Անշուշտ, կը յուշէին նայելով մեր պզտիկ ու տմոյն դէմքերուն: Անցանք դլխաւոր պողոտայէն: Բազմութիւնը ու փողոցներուն ընտանութիւնը քաջալերեց զիս: Զգացի որ ո՛չ մէկ վտանգաւոր բան կրնար պատահիլ, եթէ ոստիկանապետը չերդողքէր:

– Եթէ, կ'ըսէր բոլո՛ր Հայերը քեզի պէս ըլլային, Թուրքերը ձեզ չէին կրնար ջարդել: Կեցցէ՛, տղա՛ս, տղամարդ ըսածդ պէտք է քալ ըլլայ...

Նայեցայ աչքերուն: Կը թուէր, թէ անկեղծ էր բայց սիրտս չէր պարտուեր: Մեր քովէն անցան զոյգ մը գեղեցիկ աղջիկներ: Ցետոյ խումբ մը եաս: Ցետոյ ուրիշ խումբ մը զուարթ ու չէնչող:

– Հա՛յ են, – փսփսաց Վահրամը ու աւելցուց, – Երուսա՛ղէմ, Ցովհաննեանցիներն են...

Աղջիկները լսեցին ու կանգ առին: Իրենց աղուոր եւ Հայու սեւ աչքերով կը նայէին մեզի: Արցունքը թրջեց կոկորդս, բայց չլացի: Կ'ուզէի հարցնել Արփիկի մասին: «Արփի՛կ, Արփի՛կ», կը հծծէին շրթունքներս: Համարձակ աչքերով աղջիկ մը ուսերէնով հարցուց ոստիկանապետին, թէ մեզ ինչո՞ւ ձերբակալած են:

– Դաշնակցականներ են, – լսաւ մարդը կատակով ու նայեցաւ ինծի:

Աղջիկները ալ իրենց սեւ ու անոյշ աչքերով նայեցան ինծի: Իրենց նայուածքները նեղսրտեցին զիս: Կը զղայի, որ պիտի լամ: Թօթվեցի ուսերս ու դէմքս զարդուցի անդին: Ցառաջացանք: Աղջիկները տակաւին մեզի կը նայէին: Ցանկարծ Վահրամը պոռաց Ներսիսեանցիին անունը ու հարցուց թէ կը ճանչնա՞ն զայն: «Այո՛» լսուեր անոնք: Խնդրեց, որ լուրտան, թէ մեզ ձերբակալած են ու տարած Ցեղափոխական Կոմիտէի չէնքը: Ես բարկացայ վրան:

(Շար. 67)

Օրիորդ Ռոզա Տակառեան,

Տէր եւ Տիկին Ժագ եւ Սեդա Մուրատեան, զաւակներն ու թոռները,

Տէր եւ Տիկին Միշէլ եւ Ժոէլ Հարբուլեան եւ զաւակը

Քոյր Տակառեան, Ֆիլոմենկիւլեան, Մուրատեան եւ Հարբուլեան ընտանիքները

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց եղբօր, մօրեղբօր, մեծ մօրեղբօր, ազգականին եւ խնամիին՝

ՆԵՐՍԷՍ ՏԱԿԱՌԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Փետրուար 17–ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Փետրուար 23–ին ժամը 15–ին, Քարիւղի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանեէօ – Գոմիւնալ գերեզմանատունը։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

UGAB

Offre d'emploi

L'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille cherche secrétaire à mi-temps. Compétences bureautique et bonne connaissance langue arménienne.

Ecrire :

U G A B
327, boulevard Michelet,
13009 MARSEILLE

«ՀԱՐԱՋ»Ի
ընթացիկ ազդեւոյ
սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդեւոյ սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Ը.Ա. (տե՛ս վաճառքի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մեռելաձայնին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret': 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը խոր ցաւակցութիւններ կը յայտնէ ընկերուհի Մարի Մովսէսեանի իր ամուսնոյն ժան Մովսէսեանի մահուան առիթով, ինչպէս նաեւ Պուշուճեան, Փափազեան, Կապենց եւ Պաշայեանի ընտանիքներուն։

CHAVILLE

«Promenade
dans la Venise arménienne»

Diaporama commenté
par Edouard TOPALIAN

le Samedi 21 février à 20h45

Eglise Arménienne
6, rue Père Komitas, 92370 CHAVILLE

— Entrée libre —

18e CYCLE DE LECTURES MISES EN ESPACES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS

Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 18ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՕՎԱՆԻՍԵԱՆ

■ **YEGHIA GASPARIAN**
CE QUI NOUS EST ARRIVE

ԵՂԻԱ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ
ՄԵՐ ԳԼԽՈՒՆ ԵԿԱԾԸ
(1941)
Երկու Արարուած

Կիրակի, Մարտ 7, ժամը 16–ին
Dimanche 7 mars à 16 heures

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՈՍՏԱՆ
MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
57, Boulevard Jourdan, 75014 PARIS
M° Pte d'Orléans / Cité Universitaire

Մուտքը՝ 5 Եւրօ։

ՄԵԾ ՊԱՀՔ 2004

ՀՍԿՈՒՄ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Մեծ Պահքի ամբողջ տեւողութեան՝ Փարիզեան Շրջանի Եկեղեցիներուն մէջ ՀՍԿՈՒՄԻ ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն պիտի կատարուի՝ ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի.–

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
Երեկոյեան ժամը 6–ին։
Քարոզիչ՝
ԺԻՐԱՅՐ Ծ. ՎՐԴ. ԹՈՇԱԼԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 3
Երեկոյեան ժամը 6–ին։
Քարոզիչ՝
ՄԻՒՌՈՆ Ծ. ՎՐԴ. ԳԼՎԼԳԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 10
Երեկոյեան ժամը 6–ին։
Քարոզիչ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲԼԻԾ. ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 17
Մէյնիք, երեկոյեան ժամը 6–ին։
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆԾ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 24
Երեկոյեան ժամը 6–ին։
Քարոզիչ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆԾ. ՊԱԼՃԳԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, Մարտ 31
Երեկոյեան ժամը 6–ին։
Քարոզիչ՝
ՏԻՐԱՅՐ ՔՀՆԾ. ԳԼՂՃԵԱՆ

***

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ երեկոները ժամը 17–ին, Հսկումի Խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւնները կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով։

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 3
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 10
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 17
Մէյնիք. առաւօտեան ժամը 10·30–ին, Աբեւագալի ժամերգութիւն։
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 24

***

Իսկ Աբեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն պատարագէն առաջ։
ժամերգութիւն ժամը 8·45–ին։
Աբեւագալ ժամը 9·45–ին։
Պատարագ ժամը 10·30–ին։
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ ժամը 11·45–ին։

***

ՄԱՐՍԷԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀՍԿՈՒՄԻ
ժամերգութիւններ ժամը 17·30–ին

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցի
(Փրատօ)
Քարոզիչ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆԾ. ՏԻՏԻԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 27
Ս. Յակոբ Եկեղեցի
(Պուլվար Օտտօ)
Քարոզիչ՝
ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆԾ. ԹՈՇԱԼԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 3
Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցի
(Սէն Ժերոմ)
Քարոզիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

(Շար.)

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La **Section ASTRIG**
organise une

SOIREE DANSANTE

Animée par l'Orchestre **CHIRAZ**
au profit de son école
le **Samedi 13 mars**
à partir de 20 heures 30

Espace «Charles Aznavour»
à Arnouville-lès-Gonesse

Renseignements et réservations :
01 39 85 93 40 ou **01 39 85 05 71**

***

La Section «SOSSE MAYRIG»
de MARSEILLE
organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas —
Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille —
Retour le Samedi 1er Mai
avec la Compagnie aérienne **Syrianair**
(airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09
— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

***

NAVASART

SPECTACLE ORGANISE PAR
LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
REGION MARSEILLE

Au Palais des Congrès Parc Chanot

Le Samedi 13 mars à 20 heures 30

Réservations :

04 91 93 53 59 — 06 12 93 09 80
04 91 77 87 31 — 06 23 82 29 74

Places numérotées — P.A.F. 28 Euros

Locations :

— **Permanence :** MAJC tous les mercredis de 10h à 16h - 04 91 50 15 09 12-14, rue Saint-Bazile - Marseille 1er
— **Agoump CBAF** tous les mardis et samedis de 15h à 18h30 - 04 91 89 91 53 260, avenue du 24 Avril 1915 - Marseille 12e.

***

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours d'été 2004 pour son centre de vacances de Bellefontaine :

- **Animateurs diplômés BAFA, stagiaires ou sans diplôme.**

Ecrire à CBAF - Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 Paris
ou par e-mail: cbaf@wanadoo.fr

PALIMEX
Import Export
Produits Agro Alimentaires

40, rue de Provence Bât. D9
PLA 438
94619 MIN RUNGIS CEDEX

Tél. : 01 46 86 36 33
Fax : 01 46 86 04 28
sarl palimex@wanadoo.fr

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 21-22
SAMEDI - DIMANCHE
21-22 FEVRIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՀԱՅԱՐԵՍ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթաթերթ առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·886

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20·886

Օրուան հարցեր

կիպրական լուծումին փշոտ կէտերը

Նիւ – Եորքի երբեմնի հանդիպումնեըն ետք, Կիպրոսի մէջ կը չարունակուին կղզիին ապագային համար երկու կողմն ալ զոհացնող լուծում մը գտնելու ջանքերը: Բանակցութիւններուն փշոտ կէտերը ամփոփուած են վեց գլուխներու տակ որոնք կը վերաբերին հողային, ապահովութեան, տնտեսութեան, հանրաքուէի ու մէկ–երկու այլ մարզերու:

Առաջին կէտը կղզիին երկման բնոյթին կ'առընչուի: Թրքական կողմը կը պնդէ որ երկու անջատ ու հաւասար նահանգներու վաւերացուի, մինչ Յոյները կողմնակից չեն այս բնոյթին չեչոտուին: Երկրորդ անհամաձայնութիւնը կապուած է ՄԱԿ–ի ընդհ· քարտուղար Քոֆի Անանի առաջարկած քարտէսին բաժանման գիծին: Թուրքերուն փափաքն է որ այդ գիծը ուղիղ ըլլայ, մինչդեռ Յոյները կը նախընտրեն գծուածը: Չինուորական մարզին մէջ Թուրքիա կը փափաքի որ իր զօրախումբերը եւ երաշխաւորութիւնը մնան կղզիին համար, մինչդեռ Յոյները կ'ուզեն որ թուրք զինուորները անյապաղ մեկնին: Թուրքիա հարկաւոր կը նկատէ յոյն գաղթականներու թիւին նուազումը, Յոյները կը մերժեն ծրագիրէ դուրս Թուրքիայէն գաղթականներու փոխադրութիւնը: Թրքական կողմը կը պահանջէ որ Կիպրացի Թուրքերը պաշտպանութեան տակ առնուին եւ անցքի երկարատեւ չրջան մը որոշուի· իսկ Յոյները պայման կը դնեն որ լուծումին նիւթականի հարցը յստակօրէն որոշուի:

Ինչ կը վերաբերի երկու մասին մէջ կատարուելիք հանրաքուէին, Թուրքերը սխալ կը նկատեն հանրաքուէի դիմել կողմերու համաձայնութիւնը ղոյանալէն առաջ· իսկ Յոյները կը նախընտրեն որ համաձայնութիւնը նախ վաւերացուի յունական, թրքական եւ բրիտանական Նորհրդարաններուն կողմէ:

Քֆ. Անանի առաջարկած լուծումի ծրագիրը որուն հիմով կը տարուին բանակցութիւնները, կը նախատեսէ երկու համայնքով նոր պետութիւն մը· անոր նախագահական խորհուրդը պիտի բաղկանայ չորս յոյն, երկու թուրք անդամէ: Վերակոյտին մէջ կողմերը հաւասար թիւով, իսկ Ներկայացուցիչներու ժողովին մէջ իրենց բնակչութեան համեմատութեամբ երեսփոխան պիտի ունենան: երկու ժողովներն ալ պիտի բաղկանան 48 անդամէ:

*
**

Փետրուար 19–ին, Նիկոսիոյ մէջ, ըստկիզբէն իսկ բանակցութիւնները բարդ բնոյթ մը առած են: Տէնքթաշի համար, յունական կողմը կը վարուի Եւրոպական Միութեան մէկ անդամին պէս որ կ'ուզէ կցել Թրքական մասը: Կիպրոսի նախագահն ալ՝ Փափատոփուլոս, որ միակ ճանչցուածն է միջազգային հաւաքականութեան կողմէ, կրկնած է որ Թրքական կողմին առաջարկները ոչ մէկ կապ ունին ՄԱԿ–ի խաղաղութեան ծրագրին հետ, որ զուիցերական տեսակի համադաշնակցութիւն մը կը նախատեսէ: Կիպրացի ղեկավարները մեծ ճնշումներու տակ են ՄԱԿ–ի, ԱՄՆ–ու եւ Եւրոպական Միութեան, որպէսզի այս հարցը կարգադրեն Թրքական յարձակումէն 30 տարի ետք:

Օրուան դէպքերը

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Իվ ՏԸ ՖՐԱՆՍԻ չրջանին մէջ, Իվտա – էվ – Սէ – ի հարցախոյզի մը համաձայն, աչքի երկու թեկնածուները՝ Գոփէ եւ Սանթինի լուրջ ապատնալիք մըն են ձախի թեկնածուին՝ Հիւշոնի դէմ: Ապրարեւ Ի–ԷՄ–Փէ–ի եւ Ի – Տէ – էֆ–ի երկու թեկնածուները միասնաբար ձայներու 46%–ը կ'ապահովեն, մինչ ձախը՝ 41·5%, եթէ Հիւշոնի ստացած ձայներուն վրայ աւելցուին Մարի – Ժորժ Պիւֆֆէի (5%) եւ Արլէթ Լագիյէի միացեալ ցանկը (6·5%): Երկրորդ չրջանի պարագային, Ժ· Ֆր· Գոփէ եւ Հիւշոն 50% կը ստանան ամէն մէկը, իսկ Սանթինի – Հիւշոնի պարագային, Սանթինի կը յաղթէ ձայներու 52%–ով: Փետրուար 20–ին, «Լը Պերասիոն» երկու էջ նուիրած էր Անարէ Սանթինիի: Անդրադարձ մը կայ իր կեանսագրութեան: 63 տարեկան, սրճարանասէր զաւակ, Սանթինի Իսիի քաղաքապետ է 1980–էն ի վեր: Կը յիշուին իր սըրամտութիւնները Ազգային ժողովի նըրբանցքներուն մէջ: Շիրաքի խորհրդականը՝ Ժերոմ Մոնօ թելադրած է իրեն աչքի ցանկը պլխաւորել, պայմանաւ որ անդամակցի Ի – էմ – Փէ–ի ու Սանթինի պատասխանած է «Շատ ծեր եմ նման բանի մը համար»:

ՇՐՋԱՆԱՑԻՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ համար հետեւեալ նախագահները ցանկը կը պլխաւորեն: Կզաւիէ Տարքոս – Աքիթէն, Ժան – Ֆրանսուա Գոփէ՝ Իլ–ու–Ֆրանս, Ոլնօ Մուզըլիէ՝ ՓԱԳԱ, Ժան – Փօլ Տէլվոա՝ Հիւսիս, Ֆրանսուա Ֆիյոն՝ Փէյլ ու լա Լուար, Հերվէ Կէմար՝ Ռոն – Ալփ: Հակառակ տեղական բնոյթին, ընտրութիւնը քաղաքական բնոյթ ունի եւ ամէնէն ցայտուն ապացոյցը կրնայ ըլլալ ձեռնպահութեան համեմատութիւնը:

ԻՐԱՆԻ Հիւսիս – արեւելեան չրջանի բեռնատար կառախումբին պայթումին հաշուեկչիռը ծանրացած է եւ նոր տուեալներու համաձայն, մեռեալներու թիւը 320 էր եւ 460 վիրաւորները կային ըստ Կարմիր Մահիկին: Վախ կայ որ զոհեր ըլլան նաեւ աւերակներուն տակ:

ՊՐԻՍԷԼ հաւաքուած ամերիկացի Հըրեաները եւ Իսրայէլացիները մասնակցեցան հակահրէութեան նուիրուած սեմինարի մը, կազմակերպուած Եւրոպական Ցանճնախումբին եւ Համաշխարհային Հրէական Համագումարին կողմէ: Իլի Վիզըլի համար հակահրէութիւնը եւրոպական հիւանդութիւն մըն է, աչքի մէջ հակահրեաներ կան, ձախի մէջ հակախրայէլացիներ որոնք, հակահրեայի կը վերածուին եւ մէջտեղը մահմետական – ները: Փետրուար 19–ին, բոլոր խօսք առնողները ծանրացած են այդ եւրոպական հակահրէութեան վրայ: Եւրոպական Ցանճնախումբին նախագահը՝ Փրոտի կոչ ըրած է պարկեշտութեան եւ չեչտած թէ այսօրուան Եւրոպան 30 – 40–ական թուականներու Եւրոպան չէ: Իտալիոյ մէջ, սակայն, հարցախոյզ մը ցոյց կու տայ որ հակահրէայ տրամադրութիւն մը կայ: Անցեալ Նոյեմբերին «Քոռիէտէ տէլլա Սեռա»յի հրատարակած մէկ քննութեան համաձայն Իտալացիներու 51%–ը կը խորհի որ Հրեաները ոչ միայն կրօնքի տարբերութիւն ունին, այլեւ ընկերային, մշակութային եւ քաղաքական յատկանիշեր որոնք զիրենք կը զատորոշեն Իտալացիներէն: Նոյն հարցին մասին, 2002ին միայն 43% էր համեմատութիւնը:

ԻՍՐԱՑԷԼԻ նախագահը՝ Մոշէ Քացաւ հարցազրոյց մը տուած է «Ֆիկարօ»յի (Փետրուար 20) ուր կը յայտնէ թէ չատ գոհ է Ֆրանսա իր այցելութենէն եւ համոզուած է որ Ֆրանսա հակահրեայ չէ: Ինչ կը վերաբերի կառուցուող Պատին (Իսրայէլի եւ Պաղեստինցիներու միջեւ) Քացաւ կը չեշտէ որ պատ չէ այլ՝ պատնէշ եւ եթէ ահաբեկչութիւնը դադրի պատնէշին կառուցումն ալ կը դադրի:

ՊԼ–Ա–ԷՍ–Էֆ Ակրօ հաստատութիւնը եւ իր նախագահ – տնօրէնը քննութեան տակ առնուած են Ռեժան Թէ – Էմ միջատասպան արտադրութեան պատճառով, քանի հաստատուած է որ մեղուներու զանգուածային ջարդին պատասխանատու կը նկատուին: Մեղուաբոյծներու Ազգային միութեան փոխ – նախագահը կը գտնէ որ առաջին մեծ յաղթանակ մըն է: Քննութեան տակ է դերման քիմիագէտը՝ Էմմանիւէլ Պուէշըրէն որպէս պատասխանատու: Ինչ է որ վաճառքի դրած է թունաւոր ապրանքներ որոնք կը վնասեն մարդուն եւ կենդանիին:

Հայկական ձակատ

«ԱՐԱՐԷՆՔՐԷՍ»

(Փետրուար 19 / 20)

ՀԱՅ ՍՊԱՅ ՄԸ ԿԱՑԻՆԱՀԱՐ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻԻ ՄԸ ԿՈՂՄԷ

Հունգարիոյ ազգային պաշտպանութեան համալսարանին մէկ Օ'ԹԱՆ–ի «Գործընկերութիւն յանուն խաղաղութեան» ծրագրով անգլերէնի դասընթացքներու մասնակից հայաստանցի սպայ Գուրգէն Մարզարեան (26 տարեկան) քունին մէջ կացինահար սպանուած է ադրբեջանցի Ռ· Սաֆարովի կողմէ: Մահափորձի թիրախ եղած է ուրիշ հայ սպայ մըն ալ, բայց արարքը կանխուած է:

Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարարը պատահարին մասին հաղորդագրութիւն մը հրապարակած է, վայրագութիւնը անմիջական հետեւանք նկատելով Ադրբեջանի վերջին չրջանի ռազմաչունչ քարոզչութեան աչխուժացումին ու հայութեան հանդէպ ատելութիւն սերմանելու քաղաքականութեան: Նախարարութիւնը յաւակնելով զոհին հարազատներուն ու զինակից ընկերներուն, վստահեցուցած է որ ամէն կարելին կ'ընէ որպէսզի հոնգար իշխանութիւններուն կողմէ ձերբակալուած մարդասպանը արժանի պատիժը կրէ:

Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարարութիւնն ալ խստօրէն դատապարտած է դաժան արարքը: Վիէննայի Հայաստանի դեսպանատան ներկայացուցիչները մեկնած են Պուտափէշթ, կատարուածին մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ պարզելու:

Հունգարիոյ Պաշտպանութեան նախարարութեան մամուլի բանբերը յայտնած է թէ ադրբեջանցի ոճրագործին միայն անունը եւ մականունին առաջին դիրը հրապարակուած է, քանի որ օրէնքը կ'արգիլէ մականունին լման հրապարակումը: Իսկ Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարարութեան տուեալներով ան կը կոչուի Ռամիլ Սաֆարով:

ՕԹԱՆ–ի մամուլի գրասենեակէն ալ յայտնած են թէ մեկնարանութենէ հեռու կը մնան, մինչեւ որ տեղական իշխանութիւնները չաւարտեն կատարուածին հետաքննութիւնը:

*
**

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄԸ ՌՈՒՍ ՈՍՏԻԿԱՆ ՄԸ ԴԱՇՈՒՆԱՀԱՐԱԾ

Երեւանցի 20 տարեկան Նարեկ Աւետիսեան Մոսկուայի կարմիր հրապարակին վրայ դաշունահարած է ոստիկան մը: Այս վերջինը ինքնութեան ստուգման համար անձնաթուղթերը ուզած է քննել հայ երիտասարդին որ անակնկալ կերպով հարուածած է ոստիկանին կողը: Անոր պաշտօնակիցները ձերբակալած են Ն· Աւետիսեանը, իսկ վիրաւորը փոխադրուած է հիւանդանոց վիրաբուժական գործողութեան ենթարկուած: Կեանքը վտանգի տակ չէ:

*
**

ՄԵՂՐԻԻ ՇՈՂԱԳՈՐԾՕՆ ԹԱՓՕՆՆԵՐԸ

Վերջերս Մեղրիի սահմանային չրջանին մէջ Իրան ղրկուելիք մեծաղի թափօններուն մէջ մեծ քանակութեամբ չողագործ նիւթ յայտնաբերուած է: Հայաստանեան կողմին հետաքննութեան առաջին արդիւնքներով հաւանական կը նկատուի որ աթոմական այդ մնացորդները եկած են Վրաստանէն, քանի որ այդ երկիրը նման ուժ չողագործ աղբիւրներ ունի, անոնց մէկ մասը կորսուած է:

Ռուսական լրատուները գտածոյին առընչութեամբ յայտարարած են թէ վտանգաւոր այդ տարրերուն աղբիւրը Մեծամօրի աթոմակայանն է, բայց Հայաստանի պետական աթոմական հսկողութեան քաժինը յայտնած է թէ ատիկա սխալ տեղեկութիւն է, քանի որ Մեծամօրի մէջ նման չողագործ նիւթ չկայ եւ այդ կարգի աղբիւր արձանագրուած չէ Հայաստանի մէջ:

*
**

«ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՒ ՊԱՇՏՊԱՆ» ՆՇԱՆԱԿՈՒԱԾ

Հիմնուելով «Մարդու իրաւունքներու պաշտպան»ի օրէնքին, նախագահ Ռոպէր Քոչարեան Փետրուար 19–ին հրամանագրով մը այդ պաշտօնին նշանակած է Լարիսա Ալավերդեանը: Նոյն թուականին ուրիշ հրամանագրով մը ան չեղեալ հռչակած է 1998 Ապրիլ 27–ի «Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահին առընթեր մարդու իրաւունքներու հարցերու յանձնաժողովի մասին» հրամանագիրը:

ԲԱՔՈՒԻ ԼՈՒԾՈՒՄԻ ԱՌԱՋԻՆ ՔԱՅԼԸ ԵՐԵՒԱՆԷՆ Կ'ԱԿՆԿԱԼԷ

Ադրբեջանի Արտաքին գործերու նախարարը Փետրուար 18–ին մամուլի ասուլիս մը տուած է ու նիւթ ըրած Ղարաբաղի բանակցութիւններուն մէջ կէտէն վերջնականելու իր տրամադրութեան հայտանեան արձագանգները: Ըսած է թէ այդ արտայայտութիւնը վրդովում պատճառած է Հարաւտանի ղեկավարութեան: Իր տեսակէտը այն է որ Հայաստան եթէ գրաւած ադրբեջանական չրջաններէն քաշուի, Բաքու պատրաստ կ'ըլլայ անոր հետ բարիդրացիական յարաբերութիւններ հաստատելու:

Նախագահը Երեւանէն ակնկալելու ադրբեջանցի նախարարին բացատրութիւնը այն է որ պատերազմին նախաձեռնարկ եղած է Հայաստանը, ուստի կարգաւորումի տանող առաջին քայլն ալ ան պէտք է առնէ: Մրատական – թեյլարական մըն ալ կայ Երեւանի հասցէին· վ· Գուլիեւ կ'ըսէ· «Հայերը պէտք է դիտակին որ Ի.Մ· դարուն գրաման քաղաքականութիւնը հեռանկար չի կրնար ունենալ»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ «ՕրԷՆՔՈՎ ԴՈՂ»ԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանեան լրատուիւներէն անպակաս կ'ըլլան համաժողովներու լուրերը: Այդպէս կոչուած ձեռնարկները, վարժուած ենք որ զանազան երկիրներէ մասնագէտներ խմբեն, օրինակ՝ մշակոյթի, արուեստի բնագաւառներու պատկանող նիւթերու շուրջ: Վերջերս համաժողով սլիտակին տակ լուրը կար մատուռական-ներու հաւաքոյթի մը որ տեղի ունեցած էր Հայաստանի Գրողներու Միութեան մէջ, երկրին մտահոգիչ ընթացքին օրակարգով. կաշառակերութեան, արտագաղթի, աղանդներու տարածուն բնոյթը յայտնի էր որ յայողած էր յուզել և չարժման մղել այդ գանգուածը. գոնէ ցաւերը սեղան բերելու, մտանանշումներ ընելու, թերեւս նաեւ գտմանի մասին մտածելու ծրագրով մը: Քանի մը տողնոց ժուժկալ լրատուութենէն զատ, լսուեցաւ թէ Ս. Կապուտիկեան սուր ելոյթ մը ունեցած է: Թէ գործնականին մէջ որեւէ արդիւնք կու տա՞ն այդ քաները, ոչ ոք պիտի, բայց գոնէ մտաւորականները կ'ունենան իրենց պարտքը կատարած ի որոշ գոհունակութիւն:

Կարդալէ ետք «Ազդ»ի Ցունուար 28-ի թիւին մէջ Մարիէտա Մակարեանի «"Օրէնքով" դողն ազդութիւն չունի» խորագրուած հարցազրոյցը, մարդ կը տեղեկանայ անպիտացուած մարդի մը որ «օրէնքով դող»երու վերաբերողն է: Այդ մարդն ալ համաժողով դումարած է վերջերս Երեւանի մէջ, մտաւորականներուն ունեցած օրակարգով. նոյնիսկ, կարելի է մտածել որ Մ. Մակարեանի «վերջերս» ըսածը Ցունուարի սկիզբին, կամ նոյնիսկ Դեկտեմբերին պատկանող Թուականի մը մասին է, ուստի անկարելի չէ որ մտաւորականներուն համաժողով դումարելու եւ երկրին ցաւերը սեղան բերելու գաղափարը թեւաղրուած է «օրէնքով դող»ուն օրինակէն...

Մ. Մակարեան խօսակից ունի այդ չըբնականէն մէկը. «օրէնքով դող» մը: Չէ տուած անոր անունը, հասկնալի պատճառներով: Զրոյցը հետաքրքրական է այն պատճառով որ կը քանայ չատերու անյայտ աշխարհի մը քօղը:

Այդ էջէն կը տեղեկանանք որ «օրէնքով դող»ի աւանդութիւն մը կայ. կան յատակ դասաւորումներ, կանոններ, սկզբունքներ. անոնք ունին քաղաքական իրենց տեսակէտները, քննադատութիւնները, այլ երկիրներու քոյր խմբակներուն հետ յարաբերութիւնները:

Առաջին յատակացումը այն է որ կան «թագադրուած» դողեր որոնք Քերոբ պատուաբեր անուանումը կ'ունենան. իսկ որոշ դումարի մը չնորհիւ դող կոչուածները, ապիրանքի՝ 50 – 100 հազար տոլարով, հեղնական «Ափէլսին» անունին արժանի կը դառնան: Ըստուածը եզրակացընել կու տայ որ դող կոչուելու համար այդքան դումար պէտք է վճարել ու այդ վճարումը ընելու տրամադիր մարդ ալ կայ:

Ռօսելով «օրէնքով դող»ին հինին ու նորին տարբերութեան մասին, լրագրողուհին խօսակիցը կը թացատրէ. խորհրդային օրով, մինչեւ 50 – 60-ական Թուականները, «օրէնք»ը կը պահանջէր որ օրէնքով դողը պիտներ, կոմերիտականներ, համայնավար չըլլար. ոչ ալ ամուսնացած, սեփականատէր, գինուոր: Այլ խօսքով՝ նման կարգերու տակ անցամ կեանքին հետ առնչին չունէին, քայլ առ քայլ հասաստէր Թէ կը խոտորի հրահանգուած, վերէն դրուած ճամբէն: Գող ընդունուելու համար տակաւին պէտք է չորս – հինգ արդէն Թագադրուած գողեր ներկայացնէին Թեկնածուն, որ պէտք է առանար բոլորին համաձայնութիւնը: Անգամ մը որպէս այդ ընդունուած «օրէնքով դող»ը ունի յետագային յարգելիք կանոններ ալ. իրաւապահի, ոստիկանի հետ ոչ մէկ առնչութիւն, ներումի ոչ մէկ դիմում գրելու իրաւունք. պարտի մինչեւ յետին օրը կրել տրուած պատիժը:

Անանուն գողը կը խօսի այդ աշխարհին ու քաղաքական ոլորտին յայտնապէս սերտ կապին մասին. կ'ըսէ Թէ բոլոր ընտրութիւններէն առաջ գողերու աշխարհի չատ ներկայացուցիչներ Հայաստան կ'երթան աջակցելու եւ իրենց կըրցածը «կը կապեն» յարմար գատուած Թեկնածուին օգտին: Օրինակ ալ կու տայ. աւազակութեան, կոխանքի համար դատապարտուածը տակաւին պատիժը լըրիւ չաւարտած գուրս կը հանուի, որպէսզի ընտրելիի մը ի նպաստ քուէ հաւաքէ. յետոյ, այդ նոյն անձը որպէս ընտրահակալութիւն կը նշանակուի մարզական կոմիտէի մէջ բարձր պաշտօնի:

Մարդ դրեթէ կը հիանայ, կարդալով որ գողերը ո՛ր երկիրն ալ դառնուին, կը պահպանեն իրենց կապերը: «Ներանք ազդեցութիւն չունին»: Կու տայ «յայտնի» Եապոնիկի անունը. ան Հայաստանի քաղաքացի է (ներկայիս ԱՄՆ բանտն է եղեր), վերջին 7 – 8 տարիներու ընթացքին իրեն ամարանոց նուիրեր են Աչտարակի մէջ: Կայ աւելի պերճախօս օրինակ մըն ալ. Սէմօ Ռաֆֆ պէտք է «օրէնքով գողեր»ու մեծերէն եղած ըլլայ. անոր յուղարկաւորութեան ամբողջ աշխարհէն մօտ 400 հոգի մասնակցեր է, նոյնիսկ Բաքուէն չորս հոգի կայ եղեր «ան էլ այդ լարուած օրերին»:

Բնականաբար չի յապաղիր հարցումը Թէ ի՞նչպէս գողերուն կը յայողի աւելի լաւ կարգ – կանոն սահմանել, քան՝ պետական ղեկավարները: Ու պատասխանը անուղղակի կերպով կ'անդրադառնայ ենԹախորք ունենալու հարցին. գողերը իրենց վարձառուութեամբ կրնան դիւրութեամբ դիրք որոշել, տեսնելով որ ո՛ր ուն միջոցով կրնան լուծել իրենց հարցերը. մինչդեռ ներկայի նորելուկ քաղաքական դէմքերը «չարմար ժամանակին չատնուել են չարմար ու տաքուկ տեղում, Քալ Նազարի պէս»: Ու չայողած պատեհապաշտութեան այս վերագրումին կը չայորդէ նախատեսութիւն մըն ալ. «այժմեան իշխանաւոր փողատէրերի 80 տոկոսը վերջում չայտնուելու է այն կարգավիճակում, ինչից որ սկսել է»:

Ե՞րբ կը չկուի կացութիւնը: «Երբ արմատական իշխանափոխութիւն կատեւի ըլլայ» է պատասխանը: Կը տրուի կովկասցի ու ռուս «օրէնքով դողեր»ու տարբերութիւնն ալ. առաջիններըը չայտնի կ'ըլլան իրենց չարժուածքէն, ժարկոնով խօսելէն. մինչդեռ ռուսական դողական աշխարհին ներկայացուցիչները մեծ մասով քաղաքավար կեցուածքի տէր են. արդիական հագուստ – կապուտաուով, օսլայուած օձիքով, փողկապով կը պտըտին: Այնքան որ դժուար կ'ըլլայ որոշել Թէ ո՛վ ով է:

Զրոյցը կ'աւարտի երեւանցի քանի մը «օրէնքով դող»ի անունին Թուումով. Մարիկ, Իչօ, Վզգօ, Անդրիկ, Սպիտակի Դաւօ, Աղունիկ ժնջիլ Դաւօ...

Առնցմէ մէկուն կամ միւսին հանդիպողը ընաւ պէտք չէ «օրէնքով դող» ճանչնալու վտրձ ընէ. անկարելի չէ որ այս նոյն անուններըը նաեւ մարմնաւորեն կոմիտէի մը բարձր պաշտօնատարը, կամ Աչտարակի մէջ, Արայի լերան վրայ ամարանոցի արժանի նկատուած երախտաւոր մը...

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԲԱՐՏԵՂՆԵՐ»
(անգլերէն)

ՌՈՒԲԻՆ ԳԱԼԶԵԱՆ

Լոնտոն, 2004, Ցունուար

ՄԵՐ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ

Ցուլիս 2003 Փասատենա, Գալիֆորնիա: Անտառածածկ բլուրի մը գագաթը կառուցուած գեղեցիկ տան մը պարտէզին մէջ հաւաքուած ենք տասնեւմէկը գասընկեր – ընկերուհիներ, տիկիններ, պրոֆեսորներ, գաւակներ: Օդը, տեսարանը, մթնոլորտը հիանալի են, իսկ յիշատակներըը՝ երազելի: «Քաղաքի Հայրը»ը աւարտելէ երեսուն տարի ետք կը վերակենդանացնենք անցեալը: Վիքէնդը որքա՜ն գերցեր է: Փողոցը տեսնէի, գինք պիտի չճանչնայի: Հրաչեայ մազերը լման թափեր են, Ատրուշանը հէչ չէ փոխուած: Իսկ ես, գիս տեսնողը կ'ըսէ. մազերդ որքա՜ն ճերմակեր են...:

Փարիզէն հազիւ հասած, ուղղակի եկած եմ Հուրիկին տունը, եռօրեայ չարք մը հիւրասիրութիւններու առաջինին: Մեր ժամով արդէն առտուան երեքն է: Տասնըմէկ ժամ ճամբորդութիւն, ժամի տարբերութիւն, յիշատակներ ... արթուն կ'երազեմ: Շատերըը ի՜նչ անոյշ տղայ է: Հայկը ի՜նչ ազնուական... Ցայտնի է ի՜նչ ընտանիքի զաւակ է: Կ'երազեմ, կը սաւառնիմ: Փարիզ, Լոս _ Անճըլըս, Պէյրութ քաղաքի Հայկազուն, կաթոնի Թոնին, Պարոն Մարգիսեանը, Սողոմոնը, ըզքսսանքի ճիչերն ու աղմուկը, Գաֆէ-դրիայի թահհինով հացը, Պարոն Տօնապետեանը, Տիկին Շիրաճեանը, տեսնամարզանք...ընդհանուր զարգացման մըրցում... պաշտամունք, ընկերներ...

Քիչ առաջ, օդանաւին մէջ կը մտածէի հաւաքոյթին մասին, ընկերներուս մասին: Արդեօք ինչպէ՞ս էին զատընկերներս: Մեծամասնութիւնը երեսուն տարի է չեմ տեսեր եւ լաւ չեմ յիշեր: Ցանկարծ Զապէլն է որ հետս կը խօսի: «Դիտե՞ս Ցովել, լաւ պիտի ըլլար եթէ այս հաւաքոյթին քիչ մը դրամ հաւաքէինք, ծրագիր մը հովանաւորէինք Պէյրութի կամ Հայաստան: Դպրոց մը, մանկամարսուր մը, հողագործական ծրագիր մը»: Ինքզինքիս հարց կու տամ Թէ ինչո՛ւ մեզի համար քնական կը Թուի օգնելու գաղափարը: Միտքս կու գայ Սողոմոն Իմաստունի դիտելիքը, Թէ «ուրախ ըլլալէ եւ կենդանութեան առեն աղէկութիւն ընելէ զատ, աղէկ բան չկայ»:

Հաւաքոյթ մըն ալ տեղի կ'ունենայ Հիւրասենեակին մէջ: Երիտասարդաց, պատանեաց համադրամբ: Լոս _ Անճըլըս եւ Փարիզ ծնած մեծցած մեր զաւակներուն հասարակաց լեզուն քնականաբար հայերէնն է: Իրա՞ւ Թէ երազ: Մերիններն են ըսելով չէ, բայց ի՜նչ լաւ պզտիկներ են բոլո՛ր ալ: Վաչէն՝ Հուրիկին ամուսինը կ'առաջարկէ մատանիները հայԹայԹել եթէ այդ խմբէն զոյգ մը կազմուի:

Չէ՛: Այսքան նոյնանման մտածելակերպ, միահամուռ ընտանիքներ, ընկերային մակարդակ չի կրնար գուշակութիւն ըլլալ: Վստահաբար չատ բան կը պարտինք դպրոցին: Նախ՝ Հայկազուն աշակերտները կ'անցնէին երկու մաղէ: Մին ուսումնական, միւսը՝ բարոյական: Ետքը կար տասնամեակներէ ի վեր մշակուած կրթական աւանդութիւն, բարոյական, հոգեւոր, ազգային «դաստիարակութիւն», արժէքաւոր ուսուցչական կազմ եւ ուսումնական ծրագիր: Արդարեւ, անկախ մարդկային արժէքներէն, ներկայ դատընկերները բոլորն ալ յայողած են արհեստավարժ կեանքի մէջ: Բոլորն ալ յայողող բժիշկներ, երկրաչափներ, դրամատան տնօրէններ, գործատէրեր, կամ այլ ճիւղերու մէջ աչխատողներ:

Նոյեմբեր 2003: Օդանաւին մէջ բաժակի մը ընկերակցութեամբ կը դրեմ:

Երկու օրուան այցելութենէ մը ետքը, կը վերադառնամ Պէյրութէն Փարիզ: Երէկ այցելեցի դպրոցը: Ուխտադնացութիւն: Շէնքը մնացած է նոյնը: Պարոն տնօրէնը կ'ապահովցնէ, Թէ կրթական մակարդակն ալ անփոփոխ է: Կացութիւնը բայց բոլորովին տարբեր է: Հայութիւնը փոխադրուած է քաղաքէն դէպի արուարձան: Երեսուն տարուան ընթացքին աչակերտութեան Թիւը նուազած է ութ հարիւրէն մօտ հարիւրի, իսկ «մենք» չենք ունեցած առաջնորդ մը, որ ունենայ տեսիլք եւ հաչտուած ենք այս կացութեան հետ: Ինչո՞ւ այս կամ այդ ազգային վարժարանը ունենայ հազարի մօտ աչակերտ: Ինչո՞ւ արուարձաններըը բըլլան մեզ, կամ այլ համայնքներու գաւակները չամախեն օտար վարժարան, չտոմիին հայերէնն կարդալ – գրել...

Կ'երեւի մեր առաջնորդները դպրոցը կը չփոթեն չէնքին հետ: Կը չփոթեն եկամտի պատեհանին հետ, հոգին՝ նիւթին կամ նիւթականին հետ: Կառչած են չէնքին: Երանի Թէ կորնգուցած ըլլայինք չէնքը եւ պահած անչօչափելի, բայց անչափելի արժէքով դպրոցը: Դպրոց մը, որ գալիք սերունդներուն ալ սփռէր լոյս, եւ իր կարգին փայլէր իր հազարաւոր հայ շրջանաւարտներով: Փասատենա՝ հրճուանքով կ'երազէի: Այսօր յուզուած եմ: Կ'ուզեմ պոռթկալ: Կարծես ժառանգութիւն մը կորնգուցած եմ: Չէ, աւելի դէշ, հոգիս կտոր մը:

Առաջին սերունդը այս դպրոցը հիմնեց ոչինչէն. հաւատքով, տեսիլքով, առանց նիւթական միջոցներու: Երկրորդ սերունդը ամբողջնեց դպրոցը, եւ չինեց չէնք: Իսկ մենք պատասխանատու ենք ի դէմ գալիք սերունդներուն: Պարտականն ենք պահպանել եւ արժէքաւորել մեզի յանձնուած ժառանգութիւնը: Ոչ Թէ փակել դպրոց, այլ կառուցել նոր չէնքեր, ըստ կարիքին՝ հայաչատ նոր Թաղերու մէջ: Նոր չէնքեր, զետեղելու համար մեր ժառանգութիւնը՝ եկեղեցի, դպրոց...: Միջոցները չեն պակսիր: Պէտք ունինք առաջնորդներու: Առաջնորդներ, որոնց պիտի հետեւի ժողովուրդը: Առաջնորդներ որոնք ունենան հաւատք, տեսի՛լք:

Պէտք է կապենք մեր գօտիները, ծալենք սեղանիկները, եւ չտկենք մեր նըստարաններուն Թիկնոցները: Կը մօտենանք Փարիզի: Օդանաւը վայրէջք պիտի կատարէ «Շարլ տը Կօլ» օդակայանը: Ճամբորդութենէն Թմրած եմ: Քիչ մը պիտի մրափեմ, երազեմ: Խառնաչփոթ երազ: Բայց պիտի արթննամ: Պիտի արթննանք, որպէսզի մղձաւանջը վերածուի երազի, երազը՝ տեսիլքի, յոյսի, հաւատքի, ծրագրի, ձեռնարկի: Պէտք է նախ արթննալ:

ՑՈՎԵԼ ՇՆՈՐՀՕՔԵԱՆ

Փարիզ

ԾՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՆԵՐՈՂՈՒԹԵԱՆ ՅՈՅՍՈՎ ՄԿՐՏՈՒՈՂ ԽՄԲԵՐՆԵՐԸ

Գամպոճեան ցեղասպանութեան պատասխանատու կարմիր խմբերուս մնայորդացէն չատեր քաւելու համար իրենց մեղքը եւ ներողութեան արժանանալու համար քրիստոնեայ կը մկրտուին: Անոնց մկրտութիւնը տեղի կ'ունենայ փչլչնի «Զարդերու ամբարտակ» անուան-ւած վայրին մէջ. անցեալին սպանուածներու մարմիններըը հոն կը նետէին ու տեղացիներըը այդ անունը տուած են: Քաղաքին Բարի Սամարացի եկեղեցիին կը-ծնաւորըը կ'ըսէ Թէ երկար տարի անցած է տակէ ի վեր, ջուրը մաքուր է ներկայիս:

Մկրտութիւններըը այսօր տեղի կ'ունենան անկէ ոչ չատ հեռու գտնուղ ջրամբարի մը եզերքը, տօնական մթնոլորտի մէջ: Կրօնաւորին կողմէ ցեխոտ ջուրին մէջ մխրճուելէ ետք, նոր մկրտուածներըը ճաչի սակաւ մը նուէր կը ստանան: Այդ խումբերէն մէկուն մաս կազմած է փոլ փոթի թիկնապահներէն 59 տարեկան Ուք Սարիթ. ան մկրտուելէ ետք ըսած է Թէ ինքզինք լաւ կը զգայ եւ յոյս ունի որ մկրտութիւնը իրեն պիտի օգնէ իրեն կեանքին ընթացքին բոլոր ըրածներուն համար: Բաւական հետաքրքրական մըտապատկեր մը ունի Քրիստոսի մասին: Կ'ըսէ Թէ Կարմիր Խմբերներըը Քրիստոսին կը նմանէին: Կը հրահանգէին զէշ արարք ներչ խուսափիլ, ինչպէս գողութիւն, կամ խաբեբայութիւն: Կանոններ կը պարտադրէին: Այդ առումներով Քրիստոս ալ նոյնը ըրած է: Նմանութեան եւ մանաւանդ մկրտութիւններու երեւոյթին մէջ չչմեցնողը այն է որ ծայրայեղ մաոյական վարչակարգը ջնջած էր կրօնքը ու սպաննել տուած բոլոր կրօնաւորներըը:

Նակող մեր, կամ այլ համայնքներու զաւակներըը չամախեն օտար վարժարան, չտոմիին հայերէնն կարդալ – գրել...

Կ'երեւի մեր առաջնորդներըը ղպրոցը կը չփոթեն չէնքին հետ: Կը չփոթեն եկամտի պատեհանին հետ, հոգին՝ նիւթին կամ նիւթականին հետ: Կառչած են չէնքին: Երանի Թէ կորնգուցած ըլլայինք չէնքը եւ պահած անչօչափելի, բայց անչափելի արժէքով դպրոցը: Դպրոց մը, որ գալիք սերունդներուն ալ սփռէր լոյս, եւ իր կարգին փայլէր իր հազարաւոր հայ շրջանաւարտներով: Փասատենա՝ հրճուանքով կ'երազէի: Այսօր յուզուած եմ: Կ'ուզեմ պոռթկալ: Կարծես ժառանգութիւն մը կորնգուցած եմ: Չէ, աւելի դէշ, հոգիս կտոր մը:

Առաջին սերունդը այս ղպրոցը հիմնեց ոչինչէն. հաւատքով, տեսիլքով, առանց նիւթական միջոցներու: Երկրորդ սերունդը ամբողջնեց ղպրոցը, եւ չինեց չէնք: Իսկ մենք պատասխանատու ենք ի դէմ գալիք սերունդներուն: Պարտականն ենք պահպանել եւ արժէքաւորել մեզի յանձնուած ժառանգութիւնը: Ոչ Թէ փակել ղպրոց, այլ կառուցել նոր չէնքեր, ըստ կարիքին՝ հայաչատ նոր Թաղերու մէջ: Նոր չէնքեր, զետեղելու համար մեր ժառանգութիւնը՝ եկեղեցի, ղպրոց...: Միջոցները չեն պակսիր: Պէտք ունինք առաջնորդներու: Առաջնորդներ, որոնց պիտի հետեւի ժողովուրդը: Առաջնորդներ որոնք ունենան հաւատք, տեսի՛լք:

Պէտք է կապենք մեր գօտիները, ծալենք սեղանիկները, եւ չտկենք մեր նըստարաններուն Թիկնոցները: Կը մօտենանք Փարիզի: Օդանաւը վայրէջք պիտի կատարէ «Շարլ տը Կօլ» օդակայանը: Ճամբորդութենէն Թմրած եմ: Քիչ մը պիտի մրափեմ, երազեմ: Խառնաչփոթ երազ: Բայց պիտի արթննամ: Պիտի արթննանք, որպէսզի մղձաւանջը վերածուի երազի, երազը՝ տեսիլքի, յոյսի, հաւատքի, ծրագրի, ձեռնարկի: Պէտք է նախ արթննալ:

ՑՈՎԵԼ ՇՆՈՐՀՕՔԵԱՆ

Փարիզ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

ՀՀ տնտեսական դատարանի 2004 թվականի հունվարի 12-ի նիստում քննության առնելով «Ռուսական ֆինանսական ընկերություն» ՓԲԸ-ի դիմումը՝ ՀՀ կենտրոնական բանկի նախագահի 2003 թվականի դեկտեմբերի 29-ի թիվ 66 հրամանի անվավեր ճանաչման մասին, դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

Հրամանի անվավեր ճանաչման պահանջը մերժել:

Որոշումը կարող է բողոքարկվել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարան՝ որոշման կայացման օրվանից 10 օրվա ընթացքում:

ՀՀ տնտեսական դատարանի նախագահ՝ Ա. Ղազարյան

ՀՀ տնտեսական դատարանի դատավոր՝ Ա. Ավետիսյան

ՀՀ տնտեսական դատարանի դատավոր՝ Ա. Ալեքսանյան

– Երանի՜, – ասում է մորաքույրս, – որ հնում էին ապրում մարդիկ, ոչ ոքի չէին նախանձում, ոչ ոքի հետ չէին մրցում, ոչ ոքի հետ չէին պայքարում, ոչ ոքի հետ չէին մրցակց

ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՒՅԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ
ORGANISATION TERRE ET CULTURE

Dîner de Soutien

ET PRESENTATION DES PROGRAMMES

ARMENIE, ARTSAKH, DJAVAKHK, KESSAB, IRAN DU NORD

Intervention musicale: **Virginia Pattie-Kérovpyan,** chant,
Anouche Donabédian, kamantcha, **Vahan Kérovpyan,** dap.

Samedi 28 février à 20 heures

Novotel — Paris les Halles, 8, Place Marguerite de Navarre, Paris 1er,
Métro : Châtelet, sortie rue de la Laverie

Réservations :
Laisser nom, adresse, téléphone au 01 69 48 21 56 ou au 01 45 70 80 87.

ARMÉNIE
PROMOTION SPÉCIALE
AVION* +7 NUITS HOTEL**** +TRANSFERTS
EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AÉRIENNE
ARMENIAN
500 €*
* Départ Paris
* A partir de
PARIS • SABERATOURS
11, RUE DES PYRAMIDES 75001 PARIS TEL 01 42 96 10 10 • FAX 01 42 96 18 77
Nouvelle Adresse
LYON • SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ 69003 LYON TEL 04 78 60 13 66 • FAX 04 78 60 92 26
MARSEILLE • WASTEELS VOYAGES
67, LA CANNEBIÈRE 13001 MARSEILLE TEL 04 95 09 30 60 • FAX 04 95 09 30 61
EREVAN
10, RUE VARDANANTS 375010 EREVAN TEL 52 54 48 - 52 85 48 • FAX 56 40 30
Sabera@wanadoo.fr
www.saberatours.fr

ASSOCIATION SAINTE CROIX DE PARIS

JOURNÉES D'AMITIÉ
BAZAR DE CHARITÉ ANNUEL

13 et 14 MARS

dans la salle polyvalente de la Paroisse de Paris
13, rue du Perche, 75003 Paris
Métro : République — Rambuteau — Filles du Calvaire

Pensez dès maintenant à nous réserver votre visite
et à nous apporter de quoi garnir nos comptoirs :
bimbeloterie — parfumerie — brocante — librairie — confection — traiteur
cuisine orientale, etc...
Un repas chaud sera proposé **le dimanche 14 mars,** après la messe.

Nous vous rappelons que le Bazar de Charité est l'une des principales manifestations nous permettant de recueillir des fonds pour nos œuvres et notamment pour le fonctionnement de l'**Ecole du Samedi.**

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

GALA
POUR LES ECOLES ARMENIENNES

LE SAMEDI 13 MARS à 20 heures 30

au P. A. C. I.

23, avenue Victor Cresson, 92130 Issy-les-Moulineaux

avec **Marten YORGANTZ — YERSO**

Le groupe LAVACH

La troupe de danse YERAZ

Réservations au : **01 53 34 18 18**
et auprès des sections de la Croix Bleue

ՓՈՒԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՄՈՆՐՈՒԺ. – Տիկին Աղաւնի Խաչատուրեան 100 եւրօ կը նուիրէ «Ծառաջ»ին Վարդուհի Շիրինեանի մահուան առթիւ։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La **Section ASTRIG**
organise une

SOIREE DANSANTE

Animée par l'Orchestre **CHIRAZ**
au profit de son école
le **Samedi 13 mars**
à partir de 20 heures 30

Espace «Charles Aznavour»
à Arnouville-lès-Gonesse

Renseignements et **réservations :**
01 39 85 93 40 ou **01 39 85 05 71**

*
**

La Section «SOSSE MAYRIG»
de MARSEILLE
organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas —
Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille —
Retour le Samedi 1er Mai
avec la Compagnie aérienne **Syrianair**
(airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabîya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis
(MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— **L'après-midi de 15h à 18h**
au 04. 91. 50. 15. 09
— **Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.**

*
**

NAVASART

SPECTACLE ORGANISE
PAR
LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS
DE FRANCE
REGION MARSEILLE

Au Palais des Congrès Parc Chanot

Le Samedi 13 mars à 20 heures 30

Réservations :

04 91 93 53 59 — 06 12 93 09 80
04 91 77 87 31 — 06 23 82 29 74

Places numérotées — P.A.F. 28 Euros

Locations :

— **Permanence :** MAJC tous les mercredis de 10h à 16h - 04 91 50 15 09
12-14, rue Saint-Bazile - Marseille 1er
— **Agoump CBAF** tous les mardis et samedis de 15h à 18h30 - 04 91 89 91 53
260, avenue du 24 Avril 1915 - Marseille 12e.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՄԵԾ ՊԱՀՔ 2004

ՀՍԿՈՒՄ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ տեւողութեան՝ փարիզեան Շրջանի եկեղեցիներուն մէջ ՀՍԿՈՒՄԻ ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳԱՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն պիտի կատարուի՝ ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի.–

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ
Մայր Տաճարին մէջ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
երեկոյեան ժամը 6–ին։
Քարոզիչ՝
ԺԻՐԱՅՐ Ծ. ՎՐԴ. ԹՈՇՃԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 3
երեկոյեան ժամը 6–ին։
Քարոզիչ՝
ՄԻՒՌՈՆ Ծ. ՎՐԴ. ԳԼՎԼԳԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 10
երեկոյեան ժամը 6–ին։
Քարոզիչ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՂԵՑ. ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 17
Միջինք, երեկոյեան ժամը 6–ին։
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆԵՑ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 24
երեկոյեան ժամը 6–ին։
Քարոզիչ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆԵՑ. ՊԱԼԼԳԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, Մարտ 31
երեկոյեան ժամը 6–ին։
Քարոզիչ՝
ՏԻՐԱՅՐ ՔՀՆԵՑ. ԳԼԼՃԵԱՆ

*
**

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ շրջանին ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ երեկոները ժամը 17–ին, Հոկտմի Խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւնները կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով։

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 3
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 10
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 17
ՄԻՋԻՆՔ. առաւօտեան ժամը 10·30–ին, Արեւագալի ժամերգութիւն։
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 24

*
**

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն պատարագէն առաջ։
ժամերգութիւն ժամը 8·45–ին։
Արեւագալ ժամը 9·45–ին։
Պատարագ ժամը 10·30–ին։
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ ժամը 11·45–ին։

*
**

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀՍԿՈՒՄԻ
ժամերգութիւններ ժամը 17·30–ին

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր եկեղեցի (Քրաւտ)
Քարոզիչ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆԵՑ. ՏԷՏԷԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 27
Ս. Յակոբ եկեղեցի (Պուլվար Օտտօ)
Քարոզիչ՝
ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆԵՑ. ԹՈՇՃԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 3
Ս. Սահակ – Մեսրոպ եկեղեցի (Սէն Ժերոմ)
Քարոզիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ վրդ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

(Շար.)

ՈՐԲԱԹՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 24
MARDI
24 FEVRIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՀԱՅԱԾ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ցրագիր : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթաթերթ առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.887 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20.887

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՈՃԱՓՈՐՁ ՄԸ ԵՒՍ ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Մինչ, փետրուար 23-ին, Լա Հէյ մէջ կը բացուէր Իսրայէլի կառուցանած պատին դատավարութիւնը, նախորդ առաւօտ նոր ոճրափորձ մը գործուեցաւ։ Կիրակի, Իսրայէլի համար աշխատանքի առաջին օրն է եւ բազմութեամբ լեցուն հանրակառք մը մէկ է, որ 23-ամեայ քաղիքազ մը կը պայթեցնէր իր կրած 5 քիլօ ծանրութեամբ ռումբը։ Իրմով ութ մեռեալ կար եւ 62 վիրաւորներ, ոմանք ծանր վիճակի մէջ։ Ահարքը գործուած է առաւօտեան ժամը 8։30-ին, 14 թիւ հանրակառքին մէջ։ Պաղեստինցի քաղիքազը ամուսնացած էր եւ հայր երկու տարեկան մանչուկի մը։ Իսրայէլեան բանակը լուսարձել հաստատած է ենթակային դիւղը՝ Հուսան եւ ձերբակալած ընտանիքը։ Ոճրափորձին տէր եղած են Ալ – Աքսայի Նահատակներու Զոկատները, Ֆաթահի մէկ խումբը, որ վճռած էր լուծել վրէժը, փետրուար 11-ին, սպանուած 15 Պաղեստինցիներու Գազայի մէջ։ Պաղեստինեան իշխանութիւնը անմիջապէս դատապարտեց ոճրափորձը, որ կը վնասէ պաղեստինեան դատին։ Արաֆաթի հրապարակած հաղորդագրութիւնը կ'ըսէ նաեւ թէ, պիտի հետապնդուին անոնք որոնք պատասխանատու են արարքին եւ դատի քաշուին։

Ցաղորդ օրը, Երկուշաբթի, փետր. 23-ին, Լա Հէյի մէջ, կը բացուէր «պատ»ին դատը։ ՄԱԿ-ի ընդհանուր ժողովն է որ դիմած էր Արդարութեան ՄիջազգայինԱտեանին, որու 15 դատաւորները պարին վճիռ տալ։ Իսրայէլացիք ցոյցեր պատրաստած էին արդէն, ոճրափորձերու զոհերու նկարներով, փաստելու համար որ ահաբեկչութիւնը պատասխանատուները կը դարձնէ այդ պատը, որ Պաղեստինցիներու դէմ չէ, այլ՝ ի պաշտպանութիւն Իսրայէլի։ Լա Հէյի քաղաքապետը դատապարտած է Իսրայէլի դեսպանատունը իր այդ ընթացքին համար, դիտել տալով որ դիւանագիտական ներկայացուցչութիւն մը նման գործունէութիւն պէտք չէ ունենայ։

Ինչ կը վերաբերի դատին, ան կրնայ երկար տեւել, Իսրայէլացիք պօյքոթի ենթարկած են հրապարակային նիստերը, թէեւ բոլոր նախարարները համամիտ չեն։ Իրականին մէջ, կը թուի որ պատին սկզբունքը չէ որ խնդրոյ առարկայ է այլ անոր ուրուագիծը։ Ապահովութեան Խորհուրդին համար «կցումի ապօրինի արարք մըն էր»։ Կարմիր Խաչն իսկ կը գտնէր որ մարդասիրական միջազգային իրաւունքին ալ դէմ է։ Եւրոպական Միութիւնը, Ռուսաստան եւս դատապարտած են, նոյն պատճառաբանութեամբ։ Միացեալ – Նահանգները վերապահ են։

***

Շաբթ առաջարկած է քանդել տալ Գազայի գօտիին հրէական գաղութները, ինչ որ գնահատուած է միջազգային հաւաքականութեան կողմէ։ Առաջին քայլ մըն է, բայց, ՄԱԿ-ի բանաձեւը յայտարարած է որ կը սպասեն որ ամբողջովին քաշուին, մինչեւ 1967-ի սահմանը։

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ժ. Մ. Լը Փէն պիտի չկարենայ ներկայանալ ՓԱԳՍԷի շրջանային ընտրութեան, Մարսէյլի վարչական դատարանն ալ յայտարարած ըլլալով, որ Ազգային ճակատի նախագահը չի կրնար ընտրուիլ։ Ծանօթ է որ Լը Փէն չէր կրցած ներկայացնել այն անհրաժեշտ փաստաթուղթե-

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒՄ ԵՒ ԱՓՍՈՍԱՆՔ ՀԱՅ ՋԻՆՈՒՈՐԻՆ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻԻ

ՕԹԱՆ-ի Պուտափէշթի կեդրոնին մէջ փետրուար 19-ին ադրբեջանցի զինուորի մը կողմէ հայ գինուորի մը խժդուժօրէն սպանութիւնը փետրուար 20-ին խառնատատարտուած է նոյն կազմակերպութեան կողմէ։ Բանբերը Ռ. Վզել յայտնած է սպանեալին ընտանեկան պարագաներուն, աւելցնելով թէ անկարելի չէ որ ՕԹԱՆ-ի յառաջիկայ համաժողովին որուն պիտի մասնակցին Հայաստան ու Ադրբեջան, հարց ներկայացուի այս տարուան զօրավարժութիւններուն վայրը փոխելու։

***

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ

Ադրբեջանի Արտաքին գործերու նախարարութիւնը փետրուար 20-ին յայտարարութեամբ մը ափսոսանք յայտնած է գործուած ոճիրին, նաեւ ցաւակցութիւն՝ հայ երիտասարդին ընտանիքին ու ընկերներուն։

Նոյն աղեն ըսուած է թէ զոհը թաղմաթիւ անգամներ զրգռած է ոճրագործը, անոր «Ադրբեջանի քաղաքացիի ու սպայի պատիւն ու արժանապատուութեան ուղղուած վիրաւորական արտայայտութիւններով»։ Յայտարարութեան մէջ նշուած է թէ «Այդ բոլորը չէին կրնար ազդեցութիւն չունենալ Սաֆարովի զգացական վիճակին վրայ»։

Ադրբեջանի նոյն նախարարութիւնը կոչ մըն ալ ուղղած է հայկական կողմին «զերծ մնալու Ադրբեջանի պետութեան եւ ժողովուրդին նկատմամբ մեղադրական յայտարարութիւններէ եւ արժեւորումներէ»։

***

Պատահարին ու Ադրբեջանի Արտաքին գործերու նախարարութեան յայտարարը, որոնք կրնային հաստատել թէ չըլլանը կ'ապրի եւ հոն ալ վճարած է իր տուքերը։ Լը փէնի կը մնար նոր թեկնածու մը գտնել պվհատորելու համար իր չարժումին ցանկը։ Ըստ ոմանց, Լը փէն պիտակցաբար ըրած է այս ամբողջը, որպէսզի նահատակի վերածուի։

Քէրքիւքի քրտական թաղամասին մէջ, անձնատպանական ոճրափորձ մը գործուած է երկուշաբթի, փետրուար 23ի առաւօտուն, ոստիկանատան դէմ։ Թարկարդ կառք մըն է որ պայթած է։ 9 մեռեալ կայ երկու քամիքազներուն հետ եւ 35 վիրաւոր։ Ոստիկանատունը քարուքանդ եղած է։ Նոյն օրը, ԱՄՆ-ու Պաշտպանութեան նախարարը՝ Ռըմսֆելտ Պաղտատ ժամանած էր։

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ երեսփոխանական ընտրութիւններուն չպղթեցին պահպանողականները, ինչպէս կ'ակնկալուէր։ Նկատի պէտք է առնել սակայն թէ մասնակցողներու համեմատութիւնը չատ ցած եղած է, հազիւ 50,57%, ինչ որ աննախընթաց

(Շար.ը Դ. էջ)

ՕՍՄԱՆՑԻ ՀԱՑԵՐՈՒՆ ՀԱՏՈՒՑՈՒՄԻ ՀԱՐՑԸ ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՄԷՋ

«Միլլիյէթ» օրաթերթը փետրուար 21-ի թիւով անդրադարձած է ԱՄՆ-ու մէջ «Նիւ Եորք Լայֆ» ապահովագրական ընկերութեան դէմ բացուած դատին որով հատուցում պահանջուեցաւ ցեղասպանութեան զոհերուն ժառանգորդներուն կողմէ, 1915-էն առալ նոյն ընկերութեան մօտ ապահովագրուած կեանքի ապահովութեան պայմանագրերուն փոխարէն։ Լոս – Անճըլըսի շրջանային դատարանի դատաւորը Ֆ. Մնիտըը վաւերացուցած է 20 միլիոն տոլարի հատուցումին վճիռը։ Թրքական օրաթերթը կը չեշտէ թէ ցեղասպանութեան զոհերու չառաւիղնեերուն հատուցումը վճարելու վճիռին վաւերացումը նախընթաց մը կը հանդիսանայ եւ թէ Յուլիս 30-էն եռք համացանցի կայքէջ մը պիտի կազմակերպուի, որպէսզի այդ ճամբով ալ կարելի ըլլայ հատուցումի պահանջ ներկայացնել։

***

ԿԱՊԱՆԻ ՄԷՋ ՃԱՏՐԱԿԻ ԴՊՐՈՑ ԲԱՑՈՒԱԾ

Փետրուար 20-ին մեծ հանդիսաւորութեամբ կապանի մէջ բացուած է ճատրակի դպրոց մը։ Աւիկա Ռ. Քոչարեանի նախընտրական խոստումներէն մէկն էր որ իրականացած է 5 միլիոն 100 հազար դրամի յատկացումով։ Դպրոցը զետեղուած է Մշակոյթի կեդրոնի մէկ սրահին մէջ որ հիմնովին նորոգուած է։

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆՅԻ ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒՆ ԳԾԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍԸ ՊՐԻՒՍԷԼԻ ՄԷՋ

Փետրուար 14-ին Պրիւսէլի Սպրէ Գէօր տաճարին մէջ բացուած է Երեւանի Մանկական գեղագիտական կեդրոնի մանուկ արուեստագէտներուն պատրաստած ցուցահանդէս մը։ Իր հիմնադիր ու ներկայի տնօրէն Հենրիկ Իպիթեանի անունով ծանօթ կեդրոնէն բերուած են աստուածաշնչական թեմաներով գծուած 75 պատառներ որոնց հեղինակները 9 – 15 տարեկան պատանիներ են. բոլորն ալ ուսանած վերոյիշեալ կեդրոնին մէջ։

Ցուցահանդէսը կը տեւէ 13 օր։ Պատառները կը վաճառուին, անոնց հասոյթը կը տրամադրուի կեդրոնին զարգացման աշխատանքներուն։ Անոնց մաս կը կազմէ հրատարակութիւնը նոր albom մը որ Սասունցի Դաւիթ դիւցազներգութեան նուիրուած է։

***

ՍԱՀԱԿԱՇՎԻԼԻ ՀԱՑԱՍՏԱՆ ԿՆՅՑԵԼԻ

Վրաստանի նորընտիր նախագահը Մ. Սահակաշվիլի Մարտ 6-ին Երեւան կը հասնի, նախապէս Բաքու այցելելէ եռք։ Թիֆլիս հրապարակուած հաղորդագրութեամբ մը ըսուած է որ ան նախապէս մտադիր եղած է առաջ Երեւան այցելելու, սակայն յետոյ փոխած է մտադրութիւնը։

Սահակաշվիլի Մարտ 8-ին ալ կը հասնի Փարիզ։

ՀԱՆՐԱՊԵՏ ՔՈՉԱՐԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ԱՆՁ ՉԷ

Հանրապետութեան նախագահ Ռոբերտ Քոչարեան Հայաստանի Հանրապետութեան համար անհրաժեշտ անձ չէ։ Ասիկա յայտնած է Ազգային ժողովի նախագահ Արթուր Բաղդասարեան։ Ան նշած է, որ Հայաստանի Հանրապետութիւնը ունի ուժեղ ինքնիշխան պետականութիւն, ուժեղ ինքնիշխան ժողովուրդ, ուժեղ ինքնիշխան բանակ։ Ըստ Բաղդասարեանի՝ Հայաստանի Հանրապետութեան համար անհրաժեշտ անձ չկայ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱՐՏԻ 19-ԻՆ

Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահի ընտրութիւնը Մարտ 19-ին պիտի կայանայ։ Ասիկա յայտնած է Ազգային ժողովի նախագահ Արթուր Բաղդասարեան։ Ան նշած է, որ ընտրութիւնը պիտի կայանայ Սահմանադրութեան համաձայն։ Ընտրութեան համար նախագահական թեկնածուները պիտի առաջադրուին Մարտ 4-էն մինչեւ Մարտ 9։ Ընտրութեան համար նախագահական թեկնածուները պիտի առաջադրուին Մարտ 4-էն մինչեւ Մարտ 9։

ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ 16-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾՆԵՐԸ

Արցախեան Ազգային – ազատագրական չարժումին 16-րդ տարեդարձին առթիւ նախագահ Ա. Ղուկասեան հրամանագրով մը մատեներու 30 մասնակիցներ պարգեւատրած է իրենց ցոյց տուած արիւթեան համար։ Անոնցմէ եօթը յետ մահու պարգեւատրուածներ են։

***

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 21 / 23)

ՎՃՌԱԲԵԿԸ ԱՆՓՈՓՈԽ ՊԱՀԱԾ Տ. ՆԱՂԴԱԼԵԱՆԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎՃԻՌՆԵՐԸ

Փետրուար 20-ին վճռաբեկ դատարանին քրէական ու զինուորական գործերու պալատը քննարկած է Հանրային հեռատեսիլ-ձայնասփիւռի ընկերութեան խորհուրդին նախագահ Տ. Նաղդալեանի սպանութեան դատով յայտնուած բողոքները։ Ունկնդրելէ եռք բողոքող կողմերը եւ դռնփակ խորհրդակցելէ եռք, որոշած է անփոփոխ պահել արձակուած վճիռները։

Տիգրան Նաղդալեան սպաննուած էր 2002 Դեկտեմբերին. 2003 Նոյեմբեր 18-ին դատարանը Ա. Սարգսեանը 15, Ֆ. Ասրուստամեանը 12, Գ. Շահպազեանը 11

Sébastien de Courtois

Le Génocide oublié.*

Chrétiens d'Orient, les derniers araméens

Ա. ՊԷՅԼԷՐԵԱՆ

Փոքր Ասիա չատ հին ժամանակներէ ի վեր բազմաթիւ պատերազմներու թատերաբեմ եղած, յաջորդաբար զանազան տէրութիւններու տիրապետութեան ենթարկուած ըլլալով, ընդհ. ժողովուրդները այդ փոփոխութիւններուն ազդեցութիւնները չէին կրնար զերծ մնալ։ Այսօր Փոքր Ասիոյ բնիկ երեք քրիստոնեայ ժողովուրդները Յոյները, Հայերը եւ Արեւելեան Եկեղեցիներու syriaque անուանով ծանօթ հեռաւորդները գրեթէ լրիւ իրենց դարաւոր հայրենիքէն անհետացած են։ Արդարեւ, թէեւ անոնք զբերով, իրենց կրօնքին, լեզուին եւ սանդուխներուն խորապէս կառչած, կրցան Օսմանեան տիրապետութեան չըրջանի հալածանքին, կեղեքումին ու քամահաճոյքին տոկալ եւ իրենց գոյութիւնը անաղարտ պահել, սակայն ի վերջոյ Ա. համաշխարհային պատերազմի տարիներուն, այսպէս կոչուած «Աբեամատմէտ եւ յառաջդիմական» Երիտ – Թուրք ղեկավարներու ծրագրած ոճիրներու զոհ գացին։ Այսօր Փոքր Ասիոյ քրիստոնեայ ժողովուրդներուն հայրենիքը մահմետական բնակիչներով բնակուած է. անոնք իւրացուցած են նաեւ նախորդներուն զարաւոր ժառանգը։

*
**

Թէեւ վերջին երկու – երեք տասնամեակին հայկական հարցին ներքին ծալքերը ըստ բաւականի լուրջ ուսումնասիրութիւններու առարկայ եղան եւ մի ջազգային հանրային կարծիքը «մոռցուած» հայկական ցեղասպանութիւնը վերյիշելու պարտադրուեցաւ, բայց Ա. համաշխարհային պատերազմի տարիներուն Փոքր Ասիոյ խորերը ապրող ուրիշ խաղաղասէր ժողովուրդի մը չառաւելուները դեռ կը սպասեն 1914 – 1920 տարիներուն իրենց վիճակած ճակատագրին լուսաբանութեան եւ ճանաչման։

Վերոյիշեալ խորագիրով այս ուսումնասիրութեան հեղինակը Սէպաստիէն տը Գուրթուա կը ջանայ ցարդ չատ սահմանափակ պատմագիտական չըրջանակի մէջ մնացած Ասորեաններու Եկեղեցիներու անդամ ժողովուրդներու հանդէպ կիրարկուած ոճիրները եւ հետեւանքները փաստաթուղթերով ներկայացնել։ Այս իր ուսումնասիրութիւնը յատկացուցած է մանաւանդ Տիգրանակերտ նահանգի Մարտին դաւառին Արեւելեան Եկեղեցիներու անդամ ժողովուրդներուն։

Սէպաստիէն տը Գուրթուա այս ուսումնասիրութեան համար բացի լոյս տեսած կարեւոր վկայութիւններէ, օգտագործած է նաեւ իր նիւթը չօշափող բազմաթիւ անտիպ վաստաթուղթեր որոնք պահուած են պետական դիւաններու մէջ։ Ան երկինքս այցելած է նաեւ Տիգրանակերտ եւ մանաւանդ Սուրիա ուր վերապրողներու հանդիպած է։

Սեմական ցեղի պատկանող հրէերէն եւ արաբերէն լեզուներու հետ խնամիութիւն ունեցող եւ դեռ իր պաշտամունքը Յիսուսի լեզուով արամերէն կատարող աշխարհի այդ առաջին քրիստոնեայ ժողովուրդը իր դաւանանքին համաձայն չորս եկեղեցիներու մէջեւ բաժնուած է (տե՛ս, էջ 13)։

Ա. – Սուրիական Օրթոտոքս եկեղեցիի անդամներ որոնք ծանօթ են Ժակոբիկեաններ) անունով։ Այս եկեղեցին 451–ին Քաղկեդոնի Եկեղեցական ժողովին որոշումներ – րը չէ ընդունած եւ միաբնութենական (monophysite) սկզբունքին հաւատարիմ մնալով, Հռոմի եկեղեցիին հետ կապերը խզած է։ Այս եկեղեցիին հոգեւոր պետը «Անտիոքի պատրիարք» տիտղոսը կը կրէ եւ իր Աթոռը որ նախապէս Մարտին կը գտնուէր, 1914–ին Դամասկոս փոխադրուած է։

Բ. – Յետագային կարգ մը Ժակոբիթներ կաթոլիկ կրօնաւորներու մեղուային գործունէութեան ազդեցութեան տակ Մայր Եկեղեցիէն բաժնուած եւ Անտիոքի Կաթոլիկ Եկեղեցին (Eglise syriaque catholique) հիմնած են (1659)։ Այս եկեղեցւոյ պատրիարքը «Անտիոքի եւ բոլոր Արեւելքի պատրիարք» տիտղոսը կը կրէ։ Այժմ իր քնակավայրը Պէյրութ կը գտնուի։

Գ. – Ասորիներու կամ Նեստորականներու Առաքելական Եկեղեցի։ Ասորի եկեղեցին, 431–ին Եփեսոսի եկեղեցական ժողովին պատրիարք Նեստորիոսի կողմէ ներկայացուած է։ Նեստորիոս տըրուած որոշումներուն հակազդելով կը հռչակէ։ Ասորի եկեղեցիին Աթոռը թէեւ Պաղտատ կը գտնուի, բայց պատրիարքին բնակավայրը այժմ Շիքակօ է ուր այսօր հոծ գաղութ մը կայ։

Դ. – Ասորի եկեղեցիին անդամներէն եւս ոմանք կաթոլիկէ կրօնաւորներու ազդեցութեան ենթարկուելով, 1681–ին, բաժնուած եւ կաթոլիկէ Քաղդէական եկեղեցին (Eglise chaldéenne) հիմնած են։ Այս եկեղեցւոյ Աթոռը որ երկար ժամանակ Պաղտատ կը գտնուէր, այժմ Մոսուլ կը գտնուի (տե՛ս էջ 14)։ Այս եկեղեցւոյ պետը «Բաբելոնի Քաղդէացի պատրիարք» տիտղոսը կը կրէ։

Գուրթուա Սուրիոյ Արեւելեան եկեղեցիներու հաւատացեալները իրենց դաւանանքին համաձայն ներկայացնելէ յետոյ, Ֆրանսացի եւ անգլիացի ճամբորդներու եւ մանաւանդ Տիգրանակերտ պաշտօնավարող հիւպատոսներու վկայութիւններուն յենլով, կ'եզրակացնէ թէ Խարբերդի, Ուրֆայի եւ Տիգրանակերտ նահանգի մէջ ապրող այդ ժողովուրդին ընդհանուր թիւը ժթ. դարու վերջաւորին 150 – 200 հազարի չուրջ պէտք է ըլլար որուն դրեթէ 25 հազարը Մարտին դաւառին ենթակայ Թուր – Ապտինի 150 գիւղերուն մէջ ցրուած (տե՛ս էջեր 80 – 81) էր։ Վիտալ Գիւինէ տրուն Փոքր Ասիոյ նուիրուած քառահատոր ուսումնասիրութիւնը, լոյս տեսած ժթ.–դր. դարու վերջին տասնամեակին, իբր չուրջ աղբիւր իր այժմէականութիւնը միշտ կը պահէ, Մարտին սանճաքի այլազան ժողովուրդներու ընդհանուր թիւը 193 հազար հոգի կը նչէ. ասոր 17·754–ը քրիստոնեաններ են (տե՛ս էջ 77)։ Միայն չմոռնանք որ Գիւինէ օսմանեան տէրութեան պաշտօնական տուեալներուն վրայ հիմնուած է եւ արդէն խնդրոյ առարկայ կ'ընէ այդ վիճակագրութիւններուն վաւերականութիւնը։ Իսկ ըստ Տոմինիկեան միսիոնար Տէյթօրէի, Ա. համաշխարհային պատերազմին նախօրեակին Մարտինի դաւառի քրիստոնեայ քնակիչ – ներուն ընդհանուր թիւը 74·470 էր ո– րոնց 51·725–ը ժողովրդներ (տես էջ 74)։

Սուրիական Արեւելեան եկեղեցիներու անդամ այս ժողովուրդները իբր «անհաւատ» հպատակներ, միշտ Բ. դասա – կարգի հպատակ նկատուելով օսմանեան լուծին չհարկումներուն ենթակայ եղան ինչպէս բոլոր միւս ոչ – իսլամները։

Հայկական հարցին ծագումին քանի մը տարով անդրադառնալէ յետոյ, ականատես վկայութիւններու լոյսին տակ մանրամասնօրէն կը ներկայացնէ Տիգրանակերտ նահանգին մէջ տեղի ունեցած ջարդերը։ Նոյնպիսի կուսակալ Անիզ վարչա (1) մինչ մէկ կողմէ Ֆրանսայի Տիգրանակերտի փոխ – հիւպատոս Կիւսթաւ Մէրիյէն կը վաստահեցնէր թէ «Հայերուն ոչ մէկ վտանգ կը սպառնայ, կրնան անխոով իրենց առօրեայ կեանքը չարունակել, միւս կողմէ Համիտիյէ քրտական զօրագունդներուն գաղտնօրէն կը հրահանգէր իրենց չահատակութիւնները անվախօրէն չարունակել»։ Քիւրտերը քաջալերուած՝ կուսակալին հրահանգներէն, սանձարձակ կոտորածի կը դիմեն։ Տիգրանակերտի նոյնիսկ Ֆրանսական զօրագունդներուն գաղտնօրէն կը վանքերը ուր ահաբեկած քրիստոնեաները կ'ապաստանին, Քիւրտերու սպառնալիքին կ'ենթարկուին։ Մէրիյէ օրը օրին տեղւոյն դէպքերէն Ֆրանսայի Պոլսոյ դեսպան Գամպօնը տեղեակ կը պահէ որ ի վերջոյ մեծ եպարքոսին անձամբ կ'ազդարարէ որ «եթէ հիւպատոսին կեանքը վտանգուի, ինք ալ Անիզ փաշային կը– լուխը պիտի պահանջէ» (տե՛ս էջ 105)։

Տիգրանակերտի չրջակայ 119 գիւղերուն 6000 ընտանիք, չուրջ 30 հազար հոգի, քրիստոնեաները կ'ապրէին, ամբողջովին կործանած եւ կողոպտուած էին։ Ըստ Մէրիյէի մէկ հեռագրին, 50 կին եւ աղջիկ առեւանգուած էին, փակ գիւղերու մէջ անոնց թիւը անհաչիւ էր (տե՛ս էջ 110)։

Այս բոլոր տեղեկութիւնները դրաս Գուրթուա իր ուսումնասիրութեան մէջ մանրամասնօրէն կը ներկայացնէ, լոյս տեսած են Ֆրանսական Դեղին գիրքերուն մէջ եւ կամ զանազան պետական արխիւներէն քաղած է։ Մենք ոչ թէ միայն Ֆրանսական դիւանները այլ բազմաթիւ ուրիշ երկիրներու պաշտօնական դիւաններէ եւս լրիւ պրպտած ըլլալով, կըրնանք բացարձակ կերպով հաստատել որ ոչ մէկ չափազանցութիւն կայ այս տեղեկագրերուն ճշմարտութեան մասին։

Ինչպէս Գուրթուա օսմանեան կործանարար քաղաքականութեան մասին բազմատասկան մը կ'ընէ, Տիգրանակերտի Միաֆարքին գիւղաքաղաքը ուր մօտ 1000 քրիստոնեայ կը բնակէր, Հայեր, Ասորիներ, Ժակոպիթներ եւ Քաղդէացիներ, 1895–ի եւ 1915–ի լայնատարած ջարդերէն յետոյ, 1956–ին միայն չորս քրիստոնեայ ընտանիք մնացած էր (տե՛ս էջ 108)։ 1895 Նոյեմբեր 1–ի ջարդին միայն 700 հոգի որոնք պատսպարուելու համար եկեղեցի ապաստանած էին, Քիւրտերու կողմէ եկեղեցիին հրկիզումով հոն ողջ – ողջ այրած են։

Բնականաբար Տիգրանակերտ նահանգի բնակիչները, ինչպէս Փոքր Ասիոյ բոլոր նահանգներուն քրիստոնեայ բնակիչները, Ա. համաշխարհային պատերազմին է որ ամենամեծ աղէտին ենթարկուե – ցան, երբ Ներքին գործոց նախարար Թալէաթ պէյ տարագրութեան, ջարդի եւ կողոպուտի գաղտնի հրահանգները զաւառներու կուսակալներուն ղրկեց։ Տիգրանակերտի կուսակալ Համիտ պէյ պարկեշտ անձ մը ըլլալով չուզեց Թալէաթի հրահանգը գործադրել. ան ոչ մէկ պատճառ կը տեսնէր Հայերը տարագրելու եւ նախընտրեց հրաժարիլ։ Իր յաջորդը տաքթոր Րէչիտ որ Ապրիլ 1915–ին կուսակալ նշանակուեցաւ, Թալէաթի եւ իր գործակիցներուն յոյսերը ամբողջովին արդարացուց։ Նահանգին ոչ թէ միայն հայ, այլ բոլոր միւս քրիստոնեաները եւս նոյն ճակատագրին ենթարկուեցան։ Ռէչիտ եւ իր արբանեակները պայման դրին որ «տարագրութենէ եւ սպանդէ զերծ կըրնային մնալ անոնք որոնք իրենց հաւատքը կ'ուրանային եւ Մարգարէին կըրօնքը կ'ընդունէին»։ Մարտինի Հայ կաթողիկէ առաջնորդ Մարտիրոս եպիսկոպոս (1869 – 1915) մերժեց ոստիկանապետ Մէմտուհի առաջարկը եւ չընդունեց կըրօնափոխութիւնը, ինչպէս Տիգրանակերտի Հայաստանեայց եկեղեցւոյ առաջնորդ Մկրտիչ Վրդ. Զէյտեան (1871 – 1915), եւ իր հօտին առաջին նահատակը եղաւ։

Գուրթուա Տիգրանակերտ նահանգի պատերազմի նախօրեակին քրիստոնեայ բնակչութեան ընդհանուր թիւը իրենց դաւանանքին համաձայն հետեւեալ կերպով կը ներկայացնէ որ կ'արժէ համառօտ կերպով տալ (տե՛ս էջեր 176 – 177)։ Նախ նահանգի քրիստոնեայ բնակչութեան ընդհանուր թիւը որ պատերազմի նախօրեակին եթէ 174·670 հոգի էր, կը տեսնենք թէ պատերազմէն ետք 30·485–ի չջած է։ Իսկ զանազան քրիստոնեայ բնակիչներու իրենց դաւանանքի համաձայն բաժանումը հետեւեալ պատկերը կը ներկայացնէ։ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ անդամներ՝ նախապէս 60 հազար հոգի, յետոյ 2000, Հայ կաթողիկէ համայնքը պատերազմի նախօրեակին 12·500 հոգի կը հաշուէ որուն միայն 7 հազարը Մարտին սանճաքի մէջ պատերազմէն ետք միայն 1000 հոգի կը մնայ։ Քաղդէացի համայնքը որ նախապէս 11·120 հոգի կը հաշուէր, պատերազմէն յետոյ 1110 հոգի միայն մնացած էր։ Սուրիացի կաթողիկէներու համայնքը որ պատերազմէն առաջ 5600 հոգի կը հաշուէր, պատերազմէն ետք 2150 մնացած էր։ Գալով ժակոպիթներուն, որոնք նախապէս Տիգրանակերտ նահանգին ամենահոծ քրիստոնեայ համայնքը կը կազմէին 84·725 անդամներով, պատերազմի վաղորդայնին 24·000 հոգի էին։

Ցեղասպանութիւնը այսօր «մոռցուած» այս քրիստոնեայ ժողովուրդին վերաբերեալ դեռ չատ անտիպ վաւերագիրեր կան, Ֆրանսա եւ այլուր։ Կ'արժէ զանոնք փնտռել։ Օրինակ, Տիգրանակերտ նահանգի կուսակալ Ռէչիտ պէյի գլխաւոր արբանեակ ոստիկանապետ Մէմտուհ պէյ Մարտինի քաղդէացի համայնքի առաջնորդ Կապրիէլ Թափիսունիի կը սպառնար դինքը ու իր հօտը տարագրել եւ սպաննել տալ, եթէ իրեն 30·000 օսմանեան տակեդրամ (2) չտային Թափիսունի ճարահատ իր ժողովուրդին դիմեց որ հանգանակութիւն մը ընելով առասպելական այդ գումարը արիւնարբու Մէմտուհ պէյին յանձնեց գաղտնի կերպով իր հրամանին ընդառաջելով։

*
**

Կը թուի թէ Գուրթուա օսմանեան կայսրութեան պատմութեան մասին խոր հմտութիւն չունի։ Օրինակ, կը գրէ թէ Օսմանեան Ա. Սահմանադրութիւնը Սեպտեմբեր 1876–ին հռչակուած էր (տե՛ս էջ 94)։ Մինչդեռ ծանօթ է թէ Սահմանադրութիւնը 1876 Դեկտեմբեր 23–ին հրըչակուեցաւ մեծ եպարքոս Միհտաթ փաշայի կողմէ, մեծ ոչխարութիւններու Պոլսոյ ժողովը ձախողեցնելու համար։ Ապտիւլ – Համիտ զահակալութիւնը երիտթուրքերու Յուլիս 1909–ի յեղափոխութենէն յետոյ վերջացաւ կը գրէ (տե՛ս նոյն էջ)։ Մինչդեռ Երիտ – Թուրքերու յեղափոխութիւնը 1908 Յուլիս 23–ին տեղի ունեցաւ, իսկ Յուլիս 1909–ին Ապտիւլ – Համիտ Սելանիկ առաջնորդուած, հրկողութեան տակ կը գտնուէր։ Ուրիշ քանի մը պատմական ճշդումներ եւս կարելի է ընել։

Գուրթուայի փոքր եւ սահմանափակ դիւանները վրայ հիմնուած այս պատմագիտական ուսումնասիրութիւնը պէտք է ընդունիլ որ նոր ուղի մը, նոր էջ մը կը բանայ Օսմանեան կայսրութեան հպատակ ոչ – իսլամ քրիստոնեայ ժողովուրդներու ապրելակերպին եւ ի վերջոյ անոնց վիճակին ու ճակատագրին մասին։ Ցանկալի է որ սոյն նիւթին չուրջ Գուրթուա խորանայ. դեռ բազմաթիւ դիւաններ կան որոնք անվճռատ եւ չամառ պըրպտողներու կը սպասեն իրենց գաղտնիքները յայտնելու համար։

*
**

Այս հատորին մէջ մեր ժողովուրդին ցեղասպանութեան ճանաչման հարցին առընչութեամբ, թէպէտ անուղղակի, բայց խիստ կարեւոր լուսաբանութեան կարօտող հարց մը կայ որ մեր կարծիքով պէտք չէ ստորագնահատել երբ այս օրերս մանաւանդ Թուրքիա Եւրոպական Միութեան անդամակցելու համար տեւական պատմութիւնը կը խեղաթիւրէ եւ կը թուի թէ իրեն համակիր Եւրոպայի Միութեան պատասխանատու դէմքեր ալ չեն պակսիր... (3)։

Մենք պիտի համարձակէինք մէկ հարցում մը միայն ուղղել Եւրոպայի ճակատագրին պատասխանատուութիւնը ստանձնելու յատկանշող մեր օրերու քաղաքագէտներուն եւ հայկական տարագրութիւնը եւ ցեղասպանութիւնը արդարացնելու համար Թուրք կառավարութեան պաշտօնական տեսակէտը պաշտպանող պատմաբաններուն՝ Թուրք կամ օտար. Արդեօք ինչպէ՞ս կրնան բացատրել աշխարհի առաջին այս բրիտանեայ ժողովուրդին դէմ գործուած ոճիրները, երբ Փոքր Ասիոյ խորերը իրենց հազարամեայ հողին վրայ խաղաղօրէն կ'ապրէին եւ մանաւանդ բաղաքական ոչ մէկ յատկանութիւն ալ երբեք չէին ունեցած եւ տակաւին չկրցան ցեղասպանութենէ զերծ մնալ ու չցրուիլ աշխարհի չորս ծագերը։

---

* Paris, *Ellipses*, 2002.

(1) Տէօնմէ Անիզ իր վայրագութեամբ աւելի բան տարի մը պաշտօնավարեց։ Ապտիւլ – Համիտ Գամպոնին խոստացած պաշտօնաւնկ ընել (1896 Փետր. 27)։ Բայց 1896 Նոյեմբեր 7–ին Պատժական դատարանի նախագահ Հալիտ պէյ զայն փոխարինեց։

(2) Օսմանեան թղթադրամը արժէզրկուած էր. այս պատճառաւ է որ Մէմտուհ պէյ ոսկեդրամ կը պահանջէր։ Իսկ մէկ օսմանեան ոսկեդրամը 23 ֆրանքի հաւասար էր։

(3) Ուշագրաւ է Թօմասիօ Փրոտիի վայտարարութիւնը (տե՛ս «Ֆիկարո»ի 2004, Յունուար 16 թիւը)։

ՔՈՑՐԵՐԸ

(Ա Կ Ն Ա Ր Կ)

Զարմանահրաշ երկիր է Արցախը, օրհնուած երկիր, ուր ամէն մի ծաղիկ, ամէն մի քար ու աղբիւր իր ծաղկելու, ստեղծուելու, ժայթքելու ճիշդ ժամանակն ունի: Այստեղ ոչինչ հէնց այնպէս չի լինում՝ ամէն ինչ ստեղծւում է, ամէն ոք ծնւում է պատմութեան կանչով:

... Վկան այս երկու քոյրերը՝ Սուսաննա եւ Վերա Բաբայեանները: 1992-ի Նոյեմբերին էր, չտապից կանչեցին Սուսաննային ու խնդրեցին աշխատել որպէս դրծավար, ասել է, թէ օգնել կազրային բանակի կազմաւորմանը: Համաձայնեցաւ, եկաւ ու ընդմիշտ կեանքը կապեց բանակի հետ:

... Իսկ տարինե՛րը... տարինները լի էին սարսափով, մահ ու արիւնով: Նաեւ փառքի, հերոսութեան ու հայրենիքի փրկութեան տարիներ էին, պարզապէս պէտք էր այդպիսի սիրտ ունենալ կրծքի տակ... Իսկ նրանք ծնուել ու մեծացել էին բանուորի ընտանիքում, պարզ ու չիտակ մարդկանց յարկի տակ եւ ապրում էին իրենց մի կտոր երջանկութիւնը այս կեանքում գտնելու փնտռտումով, ակնկալիքով: Սակայն միշտ չէ լինում այնպէս, ինչպէս ենթադրում է մարդը: Երբեմն կեանքը, պատմութիւնը ուրիշ բան են թելադրում: Եւ Սուսաննան արտաքինից փխրուն ու սովորական այդ աղջիկը, իրե՛ն վերապահեց նաեւ հայրենիքի փրկութեան համար պայքարողների կողքին լինելու պատիւը, զինուորական հագուստ հագաւ եւ մինչեւ այսօր էլ այն կրում է հպարտութեամբ: Ցետոյ նրան միացաւ կրտսեր քոյրը՝ Վերան:

Նրանք նոյն մարտադաշտում էին, սակայն իրարից հեռու. Վերան վիրակապում էր, յոյս ու հաւատ ներշնչում մարտիկներին, Սուսաննան՝ գրի առնում կերտուող պատմութեան մասնակիցների արածն ու թողածը, նրանց հետ կատարածը, նրանց անց ու դարձը, ասել է, թէ ստեղծում մի ուրոյն պատմութիւն վաստերով ու թուերով:

... Այսօր, երբ ինչ-ինչ պատճառներով յանկարծ տխրում է, բացում է իր հին գրառումներն ու սկսում թերթել. որքա՜ն տղաներ այսօր չկան, որքա՜ն տղաներ... ու բոլորն էլ լաւն էին, խիզախ, ազնիւ... Եւ զարմանում է ինքն իրեն. «Ախր չէ՞ որ այդ տարիներին բոլորն իրար նման էին, ասես՝ մի ընտանիքում ծնուած ու ապրած, մէկը միւսի համար պատրաստ էր տալու իր կեանքը... եւ տալիս էին, զոհւում էին վիրաւոր ընկերոջը մարտադաշտից դուրս բերելիս... պատահո՛ւմ էր... ամէն ինչ պատահում էր...»:

... Երկու քոյրեր, երկուսն էլ իրենց կեանքը կապած Հայոց բանակին, երկուսն էլ չատ մօտիկից տեսած մահուան սեւ աչքերը:

Նրանք գո՞ւցէ առօրեայ գործերում սովորական մարդիկ էին, բայց եթէ փորձես թափանցել հոգիները, ապրել նրանց կեանքով, կը զգաս, որ այրուելու կոչուած ասուպներ են, որ պէտք է լուսաւորեն իրենց դարը: Ո՞ր ազգը կարող է պարծենալ այնպիսի՛ դուստրերով, որոնց չուրթերից հնչում են նման խօսքեր.

– Ես ոչինչ չեմ ափսոսում, ոչի՛նչ, – ասում է Սուսաննան, – եթէ անգամ իմ կեանքում ինչ որ բան այնպէս չի ընթացել, միեւնոյնն է ես երջանիկ եմ, քանի որ ինձ բախտ վիճակուեց ծանօթանալ, աւելի՛ն, ընկերանալ այնպիսի մարդկանց հետ, որպիսիք էին մեր ազատամարտիկները, հրամանատարները: Ես հպարտ եմ, որ ունեմ նման ընկերներ: Երեւի ա՛ւ է իմ կեանքում ամենագլխաւորը: «Մեզ խորթ չէ նա, ով մասնակից է մեր կեանքին», – ասել է Կէօթէն: Սուսաննան լաւ ընկեր է, չէ՞ որ ընկեր ունենալու միակ միջոցը այդպիսին լինելն է: Առանց մարտական ընկերների, աշխարհը նրա համար զրկուած կը լինէր արեւից, այստեղ՝ մարտական ընկերների շրջապատում նա մի դեղեցիկ ամբողջութիւն է:

... Ի՞նչ էին տեսնում մարտիկները իրենց կողքին կռուող կանանց մէջ. գո՞ւցէ զօրութիւն ու ոգեշնչում կամ թէ բարոյական ու հոգեկան ընդունակութիւնների սատարում, որ այդպէս անձնուրաց կարողանում էին փրկել հայրենիքը: Դէ, ի հարկէ, ինչպէ՞ս կարելի էր նայել քաջամեայ Վերայի անքնութիւնից կարմրած աչքերին ու չլսուել յաղթելու վճռականութեամբ, ու չզոհել կեանքը յանուն այդ աչքերի անխոով քնի, ինչպէ՞ս կարելի էր...

Այսօր, ինչպէս եւ տարիներ առաջ, նրանք՝ երկու քոյրերը, կրկին բանակի չարքերում են: Եւ երեկոներն էլ տան խօսակցութեան թեման մեծ մասամբ բանակն է, ընկերական շրջապատում եւս բանակն է, պատերազմական գործողութիւնները: Եւ անվերջ ձգտող այս խօսակցութիւնների, ապրումների ժամանակ ծնւում են որոշակի պատկերացումներ, տեսակէտներ, ասենք.

– Չէինք վախենում, քանի որ մեր կողքին լսում էինք Արթուր Աղաբէկեանի հուժկու ձայնը, տեսնում նրա վճռական հայեացքը: Մենք համոզուած էինք, որ եթէ Արթուրն է ասում, Արթուրն է հաստատացնում, ուրեմն ամէն ինչ լաւ կը լինի:

... Ասում են աղջիկները, յիշում, վերյիշում, յետոյ այս ամէնից սկսում են փայլել նրանց աչքերը, եւ յանկարծ Սուսաննան մի բան յայտնագործածի պէս դէմառդէմ է քրոջը.

– Ցիշո՞ւմ ես՝ ինչ էր ասում հայրիկը, երբ վտանգի ազդանշանը հնչում էր.

– Հա՛, տխուր ժպտում է քոյրը... յանկարծ յիշելով վաղամեռ հօրը:

Իսկ հայրն ասում էր. «Շուտ արէք, աղջիկներ, երեւում է ինչ որ բան այնպէս չէ, չուտ արէք, գնացէք»:

ԱՐՓԻ ՎԱՆԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ ՀՐԱՏԻ ՁԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՑ

Նախագահ Ճ. Պուշի կողմէ առաջնային կարեւորութեամբ ներկայացուած անջրպետի արշաւը, լաւ կարգ մը գիտնականներու, իսկապէս անյետաձգելի գործ է: Անոնք կը յիշեցնեն թէ մարդկութիւնը օր մը պիտի ստիպուի լքել երկրագունտը, քանի որ անոր վրայ կեանքը անապրելի պիտի ըլլայ: Մէկ միլիառ տարի եռք արեւուն ճառագայթները այնքան զօրաւոր պիտի ըլլան որ կեանքի նշոյլ պիտի չմնայ: կացութիւնը կրնայ աւելի առաջ ալ վատթարանալ, օրինակ, սառուցեալ շրջան մը կրնայ ամբողջովին փճացնել կեանքի երկրային աղբիւրները: կամ անկարելի չէ որ աշխարհամոլականներս զոհը դառնանք վիթխարի երկնաքարի մը:

Ենթադրելով որ մարդ արարածը, կամ անոր մօտաւոր զոյութիւն մը միշտ պիտի գտնուի, ի՞նչպէս ընելու է մնայուն կերպով տիրելու համար անջրպետին: Զի բաւեր աստղանաւ մը մտնել ու սուրալ դէպի որոշ թիրախ մը: Երկրային արտադածները կարօտ են օդի, ջուրի, լոյսի, հանքային նիւթերու. այս տարրերը բաւարար են բուսականութիւն ունենալու: Սակայն հարցը հոն է որ ի՞նչպէս պէտք է բնապահական այս համակարգը վերապրեցնել անջրպետի մէջ:

Առաջին անգամ 70-ական տարիներուն Սիպերիոյ մէջ սկսան աշխատանքներ որոնց նպատակն էր փորձել վերապրելու լինքնաբաւարարող համակարգեր ստեղծել: Հոն, պողպատէ ամրակուռ սենեակներու մէջ ուր ջուրի հակայական պաշարներ տեղուած են, միաբջիջ մամուռներ կը մշակուին: Ութ քառակուսի մեթր մակերեսով ջուրի ընդունարան մը բաւական է մէկ հոգիի անհրաժեշտ օդը վերաշրջանառելու: Սկիզբը մտածուած էր այդ մամուռները որպէս սննդեղէն ալ դործածելու կարելիութեան մասին: Սակայն ատիկա սնուցիչ մեծ արժէք ներկայացնող բան չէ, ուստի ռուս գիտնականները փորձեցին քանջարեղէնի ու հացահատիկներու զանազան տեսակներ բուծանել: 80-ական թուականներուն սկիզբը երկու հոգինոց խմբակ մը յաջողեցաւ այդ միջավայրին մէջ վեց ամիս ապրիլ: Ըմպելի ջուրը եւ օդը բաւարար քանակով մաքրուած էին, բայց կար աղտեղութիւնը դուրս հանելու հարցը: Սնունդին գրեթէ կէսն ալ դուրսէն հայթայթուած էր:

Սակայն երբ հարցը կը վերաբերի դէպի այլ մոլորակներ ճամբորդութեան, ոչ կրնայ ըլլալ է անկիւնի մասավաճառի մը վրայ յոյս դնել, ոչ ալ սպասել աղբահատաքին: Ուրեմն, հարկ է կառուցանել ամբողջական համակարգը: 90-ական թուականներուն Արիզոնայի մէջ «կենսոլորտ – 2» կոչուած ծրագիրը սկսաւ կիրարկուիլ: Անով փորձը պիտի ըլլար երկրային ամբողջ բիոլորտը նմանակելու: Նախատեսուած էր անոտառ մը, ճահիճ մը, անապատ մը եւ մանր չափերով ովկիանոս մը:

1991-ին չորս կին ու չորս այր փակուեցան հոն, կենդանական նմոյշներու ընկերակցութեամբ: Զախորդութիւնները չուշացան. փորձակայանը առանց թրթռածինի մնալու վտանգին ենթարկուեցաւ, մրջիւնները փճացուցին մեկուսիչ նիւթերը եւ ի վերջոյ յայտնի դարձաւ որ միայն ուտիճները հանդիսատ են այդ պայմաններուն մէջ: 1994-ին երկրորդ փորձ մը կատարուեցաւ Արիզոնայի անապատին մէջ, բայց վեց ամիսէն նոյն պարագաները կրկնուեցան: Երկու տարի ետք Գոլոմպիա համալսարանը ստանձնեց «կենսոլորտ – 2»ին պատասխանատուութիւնը, բայց կայանը աստիճանաբար զբօսաշրջական վայրի վերածուեցաւ:

Սկիզբը ՆԱՋԱ-ն հետաքրքրութեամբ կը հետեւէր փորձերուն, սակայն յետոյ անտարբերութեան մատնեց զանոնք: Արդէն 80 – 90-ական թուականներուն դէպի Լուսին կամ Հրատ մարդ ղրկելու ծրագիրը չկար ու անջրպետի մասնագէտները, հետազօտողները աւելի անմիջական հարցերու վրայ կեդրոնացան: 1997-ին 4 կամաւոր 3 յարկի բարձրութեամբ պողպատէ սենեակի մը մէջ երեք ամիս անցուցին, ամբողջովին խզուած արտաքին աշխարհէն: Արուեստական լոյսի տակ մշակուած հացահատիկներ անհրաժեշտ օդին մէջի բնածխային թթուն կը պակսեցը – նէին, նոյն ատեն կենսաբանական զտումի դրութեամբ մը գործածուած ջուրը կը մաքրուէր: Փորձարկումը յաջողութիւն նկատուեցաւ ՆԱՋԱ-յի կողմէ, բայց հետու էր անչուշտ անջրպետի մէջ բազմութիւններ կերակրելու հեռանկար ներշնչելէ: Այդպէս է, նոյնիսկ երբ երկու անգամ ութ լիթրնոց ճկնարաններ անջրպետ ղրկելու փորձերը յաջողած են: Զարմանալի է տեսնել որ խխունջներ, ճուկի տեսակներ որքա՜ն լաւ կը հանդուրժեն անջրպետային ճամբորդութեան:

Նոյնիսկ այսօր արձանագրուած ճախորդութիւններով, ոչ ոք կրնայ կասկածիլ թէ մարդը վաղը կամ միւս օր պիտի յաջողի ոտք կոխել Հրատի, ապա նաեւ այլ մոլորակներու վրայ, լուծած ամէն կարգի հարցերը: Հետաքրքրական պիտի ըլլայ դիտնալ թէ նոր աշխարհի մը սկիզբին դրախտը պատրաստ պիտի գտնէ՞ մարդը, թէ այս անգամուան համար ուրիշ բեմանիւթ նախատեսուած է:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍԻՐՈՑ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

15

Լռեցինք: Վայրկեան մը կեցաւ սենեակին մէջտեղը, յետոյ ինկաւ նստարանի մը վրայ: Կը նայէր Աչոտին նոյն նայուածքով՝ ինչ որ պարսիկը:

– Պարսիկին երկրորդ տպագրութիւնն է, – ըսաւ Վահրամը:

– Տօ՛, ի՞նչ ես ասում, – ըսաւ զայրացած գալով Վահրամին վրան, անչուշտ զգալով որ անարդական է, բայց չհասկնալով իմաստը:

– Իսկ, որ պարսիկին երկրորդ տպագրութիւնն է:

– Ո՞վ:

– Մէկը:

– Ո՞վ է այդ պարսիկը...

– Արհեստաւորին մէկը, – ըսաւ Վահրամը սուտ անփութութեամբ:

Տղաները խնդացին հակառակ իրենց հոգեկան կացութեան: Վահրամը ելաւ ոտքի, քմաճահ մօտեցաւ ոտիկանին ու ըսաւ.

– Դո՞ւ էլ արհեստաւոր ես, ընկե՛ր:

– Տօ՛, լակո՛տ, ես քո գլուխը կը ջարդեմ. կարծում ես, չեմ հասկանում: Մէկ էլ ասացի՝ կանգնեցրէք:

Բռնեցինք զայն ու հանդարտեցուցինք: Ելաւ տաքի ու սկսաւ պար դառնալ սենեակին մէջ: Կ'երգէր բարձր ձայնով ու կը դառնար ինքն իր վրայ զանազան չարժումներ ընելով:

Մէկ, երկու, երեք, չորս՝
Ես կը պարեմ տասնըչորս...

Վահրամն ալ սկսաւ պարել: Գինովը մօտեցաւ Աչոտին:

– Սիրուն տղայ է, – ըսաւ:

Բոլորս ալ լռեցինք ու առաջին անգամ ըլլալով, այդ սենեակին մէջ, դող մը ցնցեց մարմինս: Կը վախնայի ես ալ, բայց քաջալերելու համար ընկերները, սկսայ խեղկատակութեան տալ:

– Մէկ, երկու, երեք, չորս... – կը շարունակէր գինովը: Սկսայ ես ալ երգել՝

Հինգ, վեց, եօթը, ութը՝
Հինգ ռուբլի գինու փութը...

– Կովարա՛ծ, – մռնչեց գինովը, – գինին փուխով չեն ծախում...

– Համա՞ն... – լսի իբր թէ զարմացական:

– Տօ՛, լակոտ, դու ինձ ձեռք ես առնում, – յարձակեցաւ վրաս գինովը:

Ցատքեցի սեղանին միւս կողմը, եւ ըսկսանք դառնալ սեղաններուն ու նստարաններուն չուրջ: Աղմուկը մեծցաւ: Եկան ուրիշներ ալ ու առին տարին գայն:

Դուրսը գիշերը կ'ինկնէր զանդաղօրէն: Լոյսերը վառեցան: Ցուսահատութիւնը հետզհետէ կը մեծնար ընկերներուս աչքերուն մէջ, որ կը յամառէին լռել: Սչոտը սկսաւ արտասուել, ինկած նստարանին վրայ. անոր ուսը կ'ելլէր ու կ'իջնէր: Սիրտս կը ցաւէր, բայց մոռցայ սեվական մորմոքս. այնքա՜ն յուզեց զիս անոր լացը: Ես ու Վահրամը մօտեցանք ու կ'աշխատէինք մխիթարել զայն: Կը փաստէինք, որ մեզ չեն կրնար պահել, որ անպայման մեր տղաքը պիտի գան մեր բացակայութիւնը: Աւետիսեանը կամ Ներսիսեանցին պիտի գան մեզ փնտռելու: Ոճիր չէր գործածնիս: Տարիքնիս փոքր էր: Անպատճառ կ'արձակեն: Քանի կը խօսէինք, այնքան աւելի կը սաստկանար իր լացը: Ցանկարծ իր անոյշ ու սիրուն աչքերը բարձրացուց վրաս ու հարցուց.

– Դուն կ ը հաւատա՞ս ըսածներուդ...

– Այո՛, – լսի վճռական, աշխատելով, որ ձայնս վստահութիւն ներշնչէ իրեն:

– Նայեցաւ կրկին աչքերուս: Միւսնե-րը ժպտոյն էին: Վահրամը բռնած էր Աչոտին ձեռքը, որ սկսաւ կրկին լալ: Ցանկարծ կրկին հայ ոստիկանը մտաւ ներս ու սկսաւ պարել.

Մէկ, երկու, երեք, չորս
Ես կը պարեմ տասնըչորս...

– կրո՛ղ, – ըսաւ Վահրամը բարկացած: Գինովը չլսեց զայն:

– Տղե՛րք, – ըսաւ վերջապէս, – որ քաղցած էք, փող տուէք, գնամ բան բերեմ ձեզ...

– Ես այս տեսակ երկրին հիմքը... – ըսաւ Վահրամը, – բանտարկեալներուն հաց անգամ չեն տար...

– Էդպէս է էլի, – ըսաւ գինովը, – էստեղ չեն տալիս, բայց էգուց կը տանեն բերդ. էնտեղ հաց էլ կը տան, անկողին էլ...

(Շար. 69)

ՍՏԱՑԱՆԴ

ՀԱՑԲԵՆԻԲԻ ԿԱՐՕՏԻ ՑՈՐԴՈՂ ԱՐՑՈՒՆՔՆԵՐ

ԿՈՐԻՒՆ ՋԱՆԵԼԵԱՆ

Երեւան, 2003

(Շար. Ա. էջէն)

է Իսլամական Հանրապետութեան պատմութեան մէջ: Հարկ էր ընտրել 290 ներկայացուցիչ եւ 207 ընտրաշրջաններու 199–ին մէջ, արդէն պահպանողականներու նոր սերունդ մը հասած է:

ՇՐՋՕՏԷՐ, անգամ մը եւս, յայտնած է որ կողմնակից է Թուրքիոյ անդամակցութեան Եւրոպական Միութեան: «Հիւրրիյէթ»ի տուած հարցազրոյցի մը մէջ, Շրէօտէր ըսած է որ Թուրքիա «կրնայ օրինակ մը հանդիսանալ մահմետական ուրիշ երկիրներու համար, եւրոպական մեր ղրացնուածքեան մէջ»: Արտաքին նախարարը ալ աւելի յառաջ գացած է, յայտարարելով որ Թուրքիոյ անդամակցութիւնը դրեթէ աւելի կարեւոր է քան հակահրթիռ սիստեմ մը: Շրէօտէր վերման առաջին վարչապետն է որ Անգարան եկած է 1993–ի Հ. Քոհլի այցելութենէն ի վեր: Էրտողան գոհ չէր եղած Գերմանիոյ Քրիստոնեայ Դեմոկրատ պարագլուխին՝ Անկելա Մերքելէն, որ կը մերժէր Թրքական Թղթակարին առաջնահերթ տեղ տալ եւրոպական ընտրութեան մէջ, նախընտրութիւն տալով «առանձնաշնորհեալ ընկերակցութեան մը»: Վարչապետին համար, անդամակցութիւն մը 2010–ին կամ 2015–ին դրական հետեւանքներ կրնայ ունենալ: Շրէօտէր չանտեսեր որ Գերմանիոյ երկու ու կէս միլիոն Թուրքերուն 600 հազարը գերմանահպատակ են...: Գերմանիոյ վարչապետին Թուրքիա այցին զուգահեռ, Հանրապետութեան նախագահը ե. Ռաու ուշադրութիւն հրաւիրած է այն երեւոյթին վրայ որ Թուրքիա վերջին չորս տարիներուն Եւրոպայի անդամակցութեան նպատակով լուրջ քայլեր առնելով հանդերձ, կիպրական հարցի մէջ կարեւոր թերութիւններ ունի: Ցիշեցուցած է որ յատկապէս կրօնքի ու մտածումի ազատութեան, չարչարանքի արգելքի մարզին օրէնքները պէտք չէ թուղթի վրայ մնան: «Թուրքիոյ անդամակցութիւնը երկար տարիներու հարց է. այս պահուս այդ մասին վիճարկում բանալու համար չատ կանուխ է տակաւին» ըսած է ան:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՇԻՐԱՔ փչտա գացած է փետրուար 23–ին, երկօրեայ այցելութեան մը համար: Նախագահին երկրորդ այցելութիւնն է Հունգարիա եւ առիթ է մթնոլորտը հանդարտեցնելու նախորդ տարուան բարկութենէն ետք, անոնց զինակցութեան ԱՄՆ–ու հետ:

ՎՐԱՍՏԱՆԻ նախագահութիւնը ապահովութիւն տուած է հաղորդագրութեամբ մը, որ Շէվարնաձէի անձեռնմխելիութիւնը պիտի արձանագրուի օրէնքով: Այլ խօսքով Վրաստանի նախկին նախագահը ոչ կրնայ ձերբակալուիլ, ոչ ալ դատուիլ: Այս հաղորդագրութիւնը հրապարակուած է Շէվարնաձէի փեսային ձերբակալու – թենէն ետք եւ ուր կը չեշտուի որ նոյն բանը չի կրնար պատահիլ նախկին նախագահին:

Ս. ՀԻՒՍԼԷՑԻՆ այցելութիւն մը տուած են կարմիր Խաչի երկու բանադնացներ, ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՑՍԱԿԻ

ՆԵՐՍԷՍ ՏԱԿՈՒԵԱՆԻ
ՑԻՇԱՏԱԿԻՆ
«ԾԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ
ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Քոյրը՝ Օրխոդ Ռոզա Տակաուեան 2000 եւրօ:

***

Քրոջ թոռը՝ Ալեքսանդր Մուրատեան 1000 եւրօ:

***

Պր. Գլակ Ղարաբեան 200 եւրօ:

***

Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան 200 եւրօ:

***

Հրանոյշ եւ Ազատ Թերզեան – Գազեան իրենց վաղեմի թարեկամներուն՝ Վարդուհի Շիրինեանի եւ Ներսէս Տակաուեանի յիշատակին 250 եւրօ:

***

Մարի Կաուվարենց – Շարթ 200 եւրօ:

***

Նոյն տխուր առթիւ Ազիւիկ Մխսաքեան 100 եւրօ կը նուիրէ Ալֆորվիլի Սուրբ Մեսրոպ Կրթարանին (առանձին «Ծառաջ»էն):

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Երիտասարդ կին մը պործ կը փնտռէ երախայ խնամելու կամ տարեց անձ մը:
Հեռաձայնել Տիկին Աբրահունեանին
06 67 69 51 82

Նաեւ երիտասարդ այր մը որ տրամադիր է որեւէ աշխատանք տանելու, հեռաձայնել վերոյիշեալ թիւին:

գայց, տեսակցութիւնը զաղանի կը պահուի: Այս այցելութիւնը տեղի ունեցած է ըստ Ժընեւի պայմանագրութեան, քանի Ս. Հիւսէյն պատերազմական դերի կը նկատուի: Կրցած է նամակ մը յանձնել իր ընտանիքին փոխանցելի:

ՉԵՋԱՐԼ ՊԱՔԻՍԹԻի պարագան կը չափնակէ զբաղեցնել մեհիանները: Մինչեւ բանտարկուիլը, դռնապանի պաշտօն մը ունէր Փարիզի 9–րդ թաղամասը: Արդարադատութեան բացատրութիւնն այն է որ զրպէտը (պաքիսթի ոստիկանական վէպ կը գրէ) սպառնացած է զրացուհիի մը եւ այդ պատճառով ձերբակալուած է, մինչ որ իր բարեկամները կ'ուրանան: Փաստաբաններն ալ կ'ատարկեն որ սուտ մըն է քօղարկելու համար տրուած խօսքին չյարգուիլը: Ֆրանսա խոստացած էր Պաքիսթին Իտալիոյ չյանձնել (1985–ին):

ՄԵԾ ՊԱՀՔ 2004

ՀԱՍԿՈՒՄ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ տեւողութեան՝ Փարիզեան Շրջանի եկեղեցիներուն մէջ ՀԱՍԿՈՒՄԻ ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն պիտի կատարուի՝ ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի.–

Փարիզի Ս. Յովհաննէս _ Մկրտիչ
Մայր Տաճարին մէջ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
Երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ԺԻՐԱՅՐ Ծ. ՎՐԴ. ԹՈՇՃԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 3
Երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ՄԻՒՌՈՆ Ծ. ՎՐԴ. ԳԼՎԼԳԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 10
Երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱՔԼԾ. ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 17
Միջինք, երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆԾ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 24
Երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆԾ. ՊԱԼԼԳԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, Մարտ 31
Երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ՏԻՐԱՅՐ ՔՀՆԾ. ԳԼԼՃԵԱՆ

***

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ չորեքշաբթի երեկոները ժամը 17–ին, Հակումի Խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւնները կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 3
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 10
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 17
ՄԻՋԻՆՔ. առաւօտեան ժամը 10·30–ին,
Արեւագալի ժամերգութիւն:
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 24

***

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ կիրակիներուն պատարագէն առաջ:
ժամերգութիւն ժամը 8·45–ին:
Արեւագալ ժամը 9·45–ին:
Պատարագ ժամը 10·30–ին:
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ ժամը 11·45–ին:

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՍԿՈՒՄԻ
ժամերգութիւններ ժամը 17·30–ին

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցի
(Փրատօ)
Քարոզիչ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆԾ. ՏԷՏԷԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 27
Ս. Յակոբ Եկեղեցի
(Պուլվար Օտտօ)
Քարոզիչ՝
ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆԾ. ԹՈՇՃԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 3
Ս. Սահակ _ Մեսրոպ Եկեղեցի
(Սէն Ժերոմ)
Քարոզիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

(Շար.)

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section ASTRIG
organise une

SOIREE DANSANTE

Animée par l'Orchestre C H I R A Z
au profit de son école
le **Samedi 13 mars**
à partir de 20 heures 30
Espace «Charles Aznavour»
à Arnouville-lès-Gonesse

Renseignements et réservations :
01 39 85 93 40 ou **01 39 85 05 71**

***

La Section «SOSSE MAYRIG»
de MARSEILLE
organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai
avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**
> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :
— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09
— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

***

NAVASART

SPECTACLE ORGANISE PAR LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE REGION MARSEILLE

Au Palais des Congrès Parc Chanot
Le Samedi 13 mars à 20 heures 30

Réservations :
04 91 93 53 59 — 06 12 93 09 80
04 91 77 87 31 — 06 23 82 29 74

Places numérotées — P.A.F. 28 Euros

Locations :
— **Permanence :** MAJC tous les mercredis de 10h à 16h - 04 91 50 15 09 12-14, rue Saint-Bazile - Marseille 1er
— **Agoump CBAF** tous les mardis et samedis de 15h à 18h30 - 04 91 89 91 53 260, avenue du 24 Avril 1915 - Marseille 12e.

***

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours d'été 2004 pour son centre de vacances de Bellefontaine :
- **Animateurs diplômés BAFA, stagiaires ou sans diplôme.**

Ecrire à CBAF - Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 Paris
ou par e-mail: cbaf@wanadoo.fr

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

Lourdes 2004

du mercredi 19 au samedi 22 mai

PELERINAGE ARMENIEN DE FRANCE

Départs de PARIS — ARNOUVILLE (TGV)
LYON — MARSEILLE — VALENCE — SAINT-CHAMOND

Les formulaires d'inscription
sont disponibles auprès du Secrétariat de l'Eparchie,
au 10 bis, rue Thouin, 75005 Paris et auprès de nos paroisses

Renseignements :
Eparchie : 01 40 51 11 90 — **Paris et Arnouville :** 01 44 59 23 50
Marseille : 04 91 48 19 60 — **Saint-Chamond** : 04 77 22 09 86
Pour Lyon et Valence, contacter l'Eparchie (01 40 51 11 90).

Prix, comprenant l'aller-retour en TGV de Paris et la Pension complète en Hôtel *** (chambre double) : **300 euros** par personne (**45 euros** suppl. pour chambre individuelle).

—— **Les inscriptions seront closes le 15 avril** ——

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԴԻՐ

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

ՔՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
MERCREDI 25 FEVRIER 2004

LE NUMERO: 1 €

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօդեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·888 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20·888

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՑԻԹԻի կացութիւնը չատ տագնապալի է եւ ապստամբները Գափ–Հայիսէնէն ետք, պատրաստ են դրաւելու փոր–օ–փրէնսը, եթէ նախագահ Արիս–թիտ յամառի չքաշուիլ: Ապստամբութիւնը մեծ դիմադրութեան ալ չի հանդիպիր: Ֆրանսա կոչ ըրաւ իր քաղաքացիներուն որ հեռանան: Ամերիկացիք ալ 50 մասնիներ ղրկած են, սկզբունքով ի պաշտպանութիւն իրենց դեսպանատան:

ԼԱ ՀԷի մէջ, ուր բացուեցաւ Իսրայէլացիներու «պատ»ին դատավարութիւնը փետր· 23–ին, փողոցները ամբողջ օրը զրաւուած էին նախ Հարաբէլացիներու, ապա Պաղեստինցիներու կողմէ: Առաւօտուն, իսրայէլամէտ ցուցարարներ ոճրափորձերու զոհերուն նկարներով տողանցած են, աւելի ուշ, Պաղեստինցիները սպաննուած մանուկներու նկարներով: Իսրայէլացիք նոյնիսկ հըրկիզուած հանրակառք մը տարած են Լա Հէ, աւելի տպաւորելու համար: Այսըրյորդանի մէջ ալ, Պաղեստինցիները զանգուածային ցոյց մը ըրած են, մասնակցելու համար «Բարկութեան Օր»ուան որու կոչ ըրած էին իշխանութիւնները:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ չըլանը, Պըզանսոնէն ոչ չատ հեռու, 5,1 ուժգնութեամբ Ռիխթէրի վրայ, երկրաշարժ մը տեղի ունեցած է փետր· 23–ի իրիկունը: Մարդկային թէ նիւթական վնաս չըկայ, միայն էլեկտրական հոսանքի խզում եղած է: Աւելի զօրաւոր երկրաշարժ մը պատահած է փետր· 23–էն 24–ի գիշերը, Մարոքի հիւսիս–արեւելեան չըրջանը Ալ–Հօսէյմա գիւղը: 20 մեռեալ կար: Ցնցումին ուժգնութիւնը 6,3 եղած է Ռիխթէրի վրայ:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ հեռատեսիլի հանրային Ֆրանս–2 կայանի լրատուութեան տնօրէնուհի Նշանակուեցաւ Առլէթ Շապօ, որ կը փոխարինէ Օլիվիէ Մազըրոլը: Այս վերջինը հրաժարած էր փիւփվի վերաբերեալ սխալ լրատուութեան հետեւանքով: Օ· Մազըրոլ պիտի չկարենայ շարունակել իր աշխատանքը, ինչպէս նախատեսուած էր, մինչեւ Շրջանային ընտրութիւնները· Ֆրանս–Թելէվիզիոնի նախագահը նախընտրեց տարբեր կարգադրութիւն ընել: Առլէթ Շապօ ձեռնհաս լրագրողուհի մըն է, որ արդէն այս պաշտօնը վարած էր 1994–էն 96: Յարդ, իր համբաւը կը պարտէր «Մաչբառ» յայտագրին որ դնահատանքի արժանացող քաղաքական հազուագիւտ յայտագիրներէն է:

ՇԱՒԻԼ ԱԶՆԱՒՈՒՐ, Մարտ 15–ին, մուտք պիտի գործէ Փարիզի Կրեվէն թանգարանը: 80 տարեկանի մօտ, Ազնաւուր համերգներու չարք մը կու տայ Մայիսին, Փալէ տէ Գոնկրէ:

ՇՐՋՕՏՔՐ կը չարունակէ Թուրքիոյ դովքը հիւսել, ղեկավարներուն հետ տեսնուելէ ետք: Էրտողանի հետ հանդիպումէն ետք, յայտարարած է «Չնորհիւ բարենորոգումներու գործընթացին, Թուրքիա լաւ ճամբու վրայ է» եւ հատնական է որ անդամակցութեան բանակցութիւնները սկսին: Դեռ չեչատած է, Թուրքիա կրնայ բացարձակապէս վստահիլ Եւրոպայի զօրակցութեան: Գերմանիոյ նոր անտեսական առաջին նախարար Թուրքիոյ ընկերակիցն է, 14,2 միլիառ Եւրոյի փոխանակութիւններով:

ՇՐՋԱՆԱՑԻՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՓԱՓԱՆ–ի չրջանին համար, Ազգ· Ճակատի դլուխը կի Մաքարէ կը փոխարինէ Լը Փէնը, որ չկրցաւ թեկնածու ըլլալ:

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒՄՆԵՐ

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՖՈՐՈՒՄԸ Կը ԴԱՏԱՊԱՐՏէ ՀԱՅ ՍՊԱՅԻՆ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Եւրոպայի Հայկական միութիւններու Ֆորումը փետրուար 21 Թուակիր հաղորդագրութեամբ մը գայրոյթ յայտնած ու խստօրէն դատապարտած է Պուտափէշթի մէջ ադրբեջանցիի մը կողմէ հայ սպայ Գուրգէն Մարգարեանի վայրագ սպանութիւնը:

Միակ անձի մը այդ արարքին ընդմէջէն Ֆորումը կը նշմարէ ադրբեջանական չըրջանակներու մտադրութիւնը· կը զգուշացնէ թէ Հայաստանի, Արցախի ու ընդհանրապէս հայ ժողովուրդին ապահովութեան հարցը անլոյծ կը մնայ եւ ամէն միջոց ի գործ դնել աւելի քան երբեք հարկաւոր է, ամրապնդելու համար ազգային ինքնապաշտպանութիւնը եւ արդելք հանդիսանալու նոր արհաւիրքներու եւ ցեղասպանութեան կրկնութեան:

Ֆորումը կը ցաւակցի Գ. Մարգարեանի ընտանիքին ու կը չեշտէ համոզումը թէ այսօր եւս անկարելի է միակ հայ մը իսկ ապահով երեւակայել ադրբեջանական, կամ Թրքական իշխանութիւններու սահմաններուն մէջ:

*
**

ՆՈՅՆՊԷՍ ԱՄՆ–ՈՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

ԱՄՆ–ու Հայկական համագումարը եւս խստիւ դատապարտած է ադրբեջանցիի մը կողմէ հայ սպայ Գուրգէն Մարգարեանի սպանութիւնը, եւ զայն ապացոյց նկատած Բաքուի սերմանած ռազմատենչ եւ հակահայ տրամադրութիւնները: Համագումարին գործադիր տնօրէնն Ռոս Վարդեան «քամնելի արարք» որակելով կատարուածը ակնկալութիւն յայտնած է որ Ադրբեջանի ղեկավարութիւնը պատասխանատուութեամբ չարժի ու առոր առաջին քայլ որպէս նախագահ Ալիեւ դատապարտէ դժան սպանութիւնը:

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՈՒՄԻ ԵՒ ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄԻ ՆԻՒԹԵՐը ԿԱՎԼԷՍԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ

Բրիտանիոյ մէջ առաջին անդամ ըլլալով չրջանային խորհուրդ մը վիճարկումի ու հաւանական քուէարկութեան մը նիւթ պիտի ընէ հայկական ցեղասպանութեան ճանաչումը եւ Հայաստանի չրջափակումը: Ինդրոյ առարկայ խորհուրդը Կալէսեան կուինէա չրջանն է որ Փետրուար 26–ի օրակարգին վրայ ունի զոյդ նիւթերը: Կայ արդէն «Կալէս – Հայաստան բարեկամութեան խումբ» մը որ ղօրավիդ է այս ծրագրին:

Քուէարկութեան դրուելիք բանաձեւը կ'առաջադրէ ճանչնալ Թուրք կառավարութեան կողմէ 1915–ին գործուած Հայերու ցեղասպանութիւնը, Թուրքիոյ կոչ ընել վերցնելու Հայաստանի կիրարկած չրջափակումը, կոչ ընել Բրիտանիոյ կառավարութեան եւ Կալլէսի Ազգային ժողովին որ չզօրակցին Թուրքիոյ Եւրոպայի անդամակցութեան, այնքան ատեն որ չի ճանչնար 1915–ի ցեղասպանութիւնը եւ կը չարունակէ տնտեսական չրջափակումի տակ պահել Հայաստանը:

«ՔՐՄՔԵՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 23 / 24)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕԹԱՆ–Ի ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐԻՆ ՀԵՏ

ՕԹԱՆ–ի մօտ Հայաստանի պատուիրակութեան ղեկավար դեսպան Վիգէն Չիտճեան փետրուար 23–ին Պրիւսէլի մէջ հանդիպում ունեցած է կազմակերպութեան դլխաւոր քարտուղար Շէֆչէրի հետ: Հանդիպումին նիւթ եղած է նաեւ Պուտափէշթի մէջ հայ սպային սպանութիւնը: Վ· Չիտճեան դլխաւոր քարտուղարին յանձնած է այդ մասին Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարարին նամակը ուր վրդովում յայտնած է պատահածին· ըսուած է թէ մեծ ցնցում ու զայրոյթ պատճառած է այդ սպանութիւնը Հայաստանի մէջ: Նախարար Վ· Օսկանեան հոն չեչտած է թէ ՕԹԱՆ–ի «Գործընկերութիւն չանուն խաղաղութեան» ծրագիրը իրենց համար նաեւ Ադրբեջանի հետ յարաբերութիւնները կանոնակարգելու արդիւնաւէտ չրջանակ նկատուած է, սակայն այդ մօտեցումը Ադրբեջանի կողմէ ոչ մէկ փոխադարձութիւն գտած է, մինչեւ գործուած աննախադէպ արարքը:

*
**

Օ–ԷՍ–ՍԷ–Ը–Ի ԲԱՆԱԳՆԱՅԸ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԱՅՑԸ ՍԿՍԱԾ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԷՆ

Օ–ԷՍ–ՍԷ–Ը–Ի Ղարաբաղի հարցով բանագնաց Թ· Տէվիս փետրուար 23–ին հասած է Երեւան ու օդակայանէն մեկնած Ղարաբաղ, չրջանի իր այցը սկսելով Ստեփանակերտէն: Հոն հանդիպում ունեցած է ղեկավարութեան ու Ադրբեջանէն դաղթած Հայերու հետ: Յաջորդ օրը ան տեսակցութիւն կ'ունենայ Ռ· Քոչարեանի, Ազգային Ժողովի կուսակցական խմբակցութիւններու, Արտաքին գործերու նախարարին հետ ու փետր· 25–ին կը մեկնէր Բաքու:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԴԻՐ
Մ. ՔԷՄԱԼԻ ՈՐԴԵԳԻՐԸ ՀԱ՞Յ ԷՐ

Թուրքիոյ լրատիւներու, քաղաքական եւ պինուորական որոտներուն մէջ ծաւալուն քանավէճ յարուցած է պնդումը թէ Մուսթաֆա Քէմալի հոդեպատկէր՝ Սապիհա Կէօքչէն իրականութեան մէջ հայկական ծագումի տէր է: Նիւթը հրապարակած էր Պոլսոյ «Ակօս» շաբաթաթերթը փետրուար 6–ի թիւով ու հիմնուելով հայուհի Հռիփսիմէ Սեպիլճեան – Ղազարեանի բացատրութիւններուն վրայ, քանի որ ան կը պնդէ թէ իր մօտքորդն է Սապիհա Կէօքչէն մկրտուած հայուհին որ որդեգրուած է Ամթութուրքի կողմէ եւ թէ՛ որպէս այդ, թէ՛ որպէս Թուրքիոյ առաջին կին օդաչուն, մեծ յարգանք վայելած է երկրին մէջ: Կ'ըսէ թէ բուն անունով ան կը կոչուէր Ֆաթմա Սեպիլճեան: 1915–ին որբացած է եւ քրոջը (Հռիփսիմէ Սեպիլճեան – Ղազարեանի մօրը) հետ ապաստանած Ճեպինի որբանոցը ուրկէ որդեգրուած է Թուրքիոյ հանրապետութեան հիմնադիրին կողմէ, 5 – 6 տարեկանին:

Կ'անդրադառնանք աւելի լայնօրէն:

ԹՈՒՐՔԻԱ ՎԵՐՋ ՏՈՒԱԾ Է ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԵՆԹԱՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ

«Հիւրրիյէթ»ի մէջ (փետր· 23) Շ· Քիւչիւքչահին «Փոքրամասնութիւններու լուռ յեղաշրջում» խորագիրով կ'անդրադառնայ կառավարութեան մէկ որոշումին որով վերջ տրուած է Փոքրամասնութիւններու ենթայանձնախումբին դործունէութեան: Ան, կ'ըսէ թէ հիմնուած էր 1962–ին, վարչապետին ստորագրած դաղտնի մէկ չրջաբերականով· պարտականութիւն ունէր հետեւելու փոքրամասնութիւններուն գործունէութեան: Անոր մաս կը կազմէին Ներքին եւ Արտաքին գործերու նախարարութիւնները, Ազգ· լրահաւաք կազմակերպութեան, Սպայակոյտի եւ Ազգ· Ապահովութեան Խորհուրդի ներկայացուցիչները: Ցատուկ առաքելութիւնն էր հետեւիլ փոքրամասնութիւններու երկրին ապահովութեան սպառնալիք նկատուած դործունէութեան:

Ինչպէս կ'ըսէ լրագրողը, ժամանակի ընթացքին ան վերածուած է «փոքրամասնութիւնները մաչեցնող յանձնախումբ»ի: Փոքրամասնութիւններուն պարտադրութիւն բերուած է իրենց դործունէութեան համար անկէ արտօնութիւն խնդրելու, բայց արտօնութիւնները մեծ մասով չեն տրուած: Այս վերջին ըսուածին օրինակ կը տրուի փոքրամասնութիւններու աշակերտներուն համար ամառնային հանգստեան ճամբար կազմակերպելու արտօնութեան մերժումը, այն պատճառաբանութեամբ որ ատիկա վտանգաւոր կ'ըլլայ Թուրքիոյ ապահովութեան համար:

Այս յանձնախումբին վերջակէտը դրուած է վարչապետ Էրտողանի նոյնպէս դաղտնի մէկ չրջաբերականով· տեղը ըստեղծուած է ուրիշ մը որ օգնական պիտի ըլլայ փոքրամասնութիւններու կարգ մը հարցերուն լուծում գտնելու գործին: Այս վերջինին մէջ առնուած չեն Ազգ· ապահովութեան, Սպայակոյտի, Ազգ· լրահաւաք կազմակերպութեան ներկայացուցիչները:

Լրագրողը կ'ըսէ թէ որպէս փոքրամասնութիւն, այսօր ընդամէնը 60 հազար Հայ, 25 հազար Հրեայ, երկու հազար Ցոյն մնացած է եւ Ասորիներն ու Գլդանիներն ալ հաշուելով ընդհանուր թիւը հարիւր հազարի չուրջ կ'ըլլայ:

Եւրոպայի կողմէ Թուրքիոյ պարտադրուած չափանիշներուն նիւթին մասին գրելով «Ռատիքալ»ի քրոնիկագիրներէն Ի· Պէրքան ակնարկած է նոյն յանձնախումբին գործունէութեան չրնջումին ալ: Մաղթած է որ ան ոչ թէ ձեւափոխուէր, այլ ամբողջովին դադրէր դոյութիւն ունենալէ: Գրութիւնը կ'աւարտի հետեւեալ պարբերութեամբ· «Փոքրամասնութիւններու ենթայանձնախումբ» անունով 42 տարի դործած այս մարմինին տարած գործունէութիւնը օր մը եթէ փաստաթուղթերով հրապարակուի, բոլորս ալ մեծ ամօթ կրնանք զգալ»:

Հասկնալի է, այս բոլորը կը կատարուին Եւրոպայի մաս կազմելու ախորյն:

ԻՐԱՆ

ԵՐԿՈՒ ՀԱՅ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ

Իրանի երեսփոխանական վերջին ընտրութեան երեսփոխան ընտրուած են երկու Հայեր: Առաջինը ճարտարապետ Գէորգ Վարդանն է որ ստացած է ընդհանուր քուէներու 87%–ը, երկրորդը՝ Հարաւային Իրանի Թեհրանծու Ռոպէր Բեգլարեանը որուն ի նպաստ քուէարկած է ընտրողներու 95%–ը:

«ԱՐՄԷՆԻԿՈՒՄ»ԻՆ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԵՏԱՔՐՔՐՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանեան մամուլը պարբերաբար կ'անդրադառնայ սիտայի դէմ Հայաստանի մէջ պատրաստուած դեղին որ ծանօթ է «Ամէնիկում» անունով: Անոր գործածութեան առաջին օրերուն ցնցող տպաւորութիւն գործած էր տեղեկութիւնը թէ ռուս երիտասարդ մը մահուան չեմէն վերադարձած էր, շնորհիւ հայ բժիշկներու, դիանականներու պատրաստած նոյն դեղին:

Աչխարհի մէջ ուր ամէնէն զարգացած երկիրներուն դիտական չրջանակները ոչի է բուին կ'աչխատին այդ պատուհասին դարմանը գտնելու եւ տակաւին միայն քովընտի միլոցներ գտնուած են, զարմանալի էր հայաստանեան դիւտին նկատմամբ պահուած լռութիւնը. աւելի ճիշդը՝ յոյզ տրուած անտարբերութիւնը: Ատիկա ոմանց մտածել տուաւ թէ արդեօք «Ամէնիկում»ը հայկական չափազանցութիւններու, ինքնագովութեան նոթագրումն մէկ արտադրութիւնը չէ՞ր: Միւս կողմէ կար աւելի լուրջ, աւելի տրամաբանական մօտեցում մըն ալ որ կը յիչեցնէր նման պարագայի մը կապուած միջազգային կարեւորագոյն գրաւարկներու. ամէնէն առաջ նիւթական գործօնը: Կարելի՞ էր անվարան յուսալ որ մարդկային առողջութիւնը գլխաւոր մտահոգութիւնը ըլլար դիտական մարդին ու անոր պատկանողները առանց այլեւայլի դառնային հոն ուրկէ լոյսի չողմը կը նշմարուէր: Նման դիւտի մը կապուած համաչխարհային չուկան, անոր զժուար ենթադրելի տարողութիւնները հարցականներ կը ըստեղծեն նոյնիսկ ամէնէն բարեմիտին մտքին մէջ:

Երբ այս էր կացութիւնը, հասան լուրեր թէ թուրքիայէն հիւանդներ ալ ըլլած են Երեւան երթալ ու բուժուիլ «Ամէնիկում»ով: Միջոց մը լուրերը ոչ հաստատուեցան, ոչ ալ հերքուեցան: Ու վերջերս Պոլսոյ հայ մամուլը արձագանգեց թրքական «Սապահ» թերթին ուր լայն տեղ գրաւած էր նիւթը: Թուրք լրագրող մը «Ցոյսի բուժարան» խորագրուած էջերով պատմած էր դեղին երեւանի նոյնանուն հիմնարկին, հոն բուժուող տարբեր ազգէ աւելի քան 400 հիւանդներու մասին: Ան չեճատած էր մատկապէս 2 կէտ. «հայկական դեղով դարմանուողներէն ոչ մէկ հիւանդ մահացած էր մինչեւ այսօր», երկրորդ «Ամէնիկում»ը չատ, չատ աւելի աժան էր, քան՝ արեւմուտքի մէջ նոյն նպատակով գործածուղ տարբերակները:

Թուրք լրագրողը Ճ. էրտինչ տեսակցութիւններ ալ ունեցած է «Ամէնիկում» կեդրոնին մէջ դարմանուող թուրք հիւանդներու հետ: Բոլորն ալ մեծ պոհունակութեամբ խօսած են իրենց տրուած դարմանումին մասին:

Մեկը կ'ըսէ թէ 1996-ին մեծ ցնցում ապրած է տեղեկանալով որ սիտայէ վարակուած է: Սկսած է միայն մահուան մասին մտածել, Թուրքիոյ մէջ տրամադրելի բոլոր միջոցները վատնած ու որեւէ արդիւնք ստացած չըլլալով: Ցաւելեալ, դեղերը չատ սուղ գտած է, անոնց անուղղակի ազդեցութիւններն ալ դըժուար տանելի: Օր մը դիպուածով լսած է թէ Հայաստանի մէջ կայ «Ամէնիկում» կոչուած դեղ մը որ քաչալերական արդիւնքներ կու տայ: Զորս չաբթուան դարմանումէ ետք, առողջութիւնը բարելաւուած է. քիլօ առած է ու մարմինը ծածկած վէրքերը անհետացած են: Այսօր կ'ապրի առանց մահուան մասին մըտածելու:

Ուրիշ թուրք հիւանդ մը նոյն բաները կ'ըսէ: Այնցեալ Նոյեմբերին սկսած է «Ամէնիկում»ով դարմանուիլ: Ցաւերը, վէրքերը անհետացած են. ամէնէն կարեւորը կը նկատէ այն որ հասկցած է թէ պիտի չմեռնի: Այս մեկը խորապէս տպաւորուած է նաեւ հիւանդանոցին մէջ իրենց ցոյց տրուած հոգածութենէն: Կը յիչէ բժիշկին՝ Վիոլէթ Սարգսեանի մօտիկ հետաքրքրութիւնը:

Հայկական դեղը Թուրքիոյ մէջ արդէն ներկայացուցիչ մըն ալ ունի. ան կը կոչուի Մաժակ Զաքըր Օհանեան: Ըսած է թէ կը պատրաստուի դիմել Թուրքիոյ Առողջապահական նախարարութեան որպէսզի «Ամէնիկում»ի հոն գործածութեան պաչտօնական արտօնութիւն ստանայ: Կը հաւատայ որ հայկական դեղը Թուրքիոյ մէջ զգալիօրէն պիտի զեղչէ սիտայի դարմանումին ծախքը:

Հաւանօրէն բնական պէտք է համարել որ Հայաստանի անմիջական դրացի երկիր ըլլալով, Թուրքիայէն հետաքրքրուողներ, նոյնիսկ Երեւանի մէջ դարմանուղներ ըլլան «Ամէնիկում»ով: Ըսուածը մտածել կու տայ պաչտօնական կեցուածքներու, սահման քանալ – չբանալու, դիւանագիտական յարաբերութիւն ունենալ – չունենալու պայմաններու, միւս կողմէն՝ հասարակ մահկանացուներու առօրեայ անյետաձգելի պէտքերուն հակադրութեան մասին:

Մտածել կու տայ նաեւ այլ բաներու մասին. վերջին տարիներուն մահացած հայ գրող մը ամէն անգամ որ հայ-թուրք յարաբերութիւնները խօսքի նիւթ ըլլային կը կրկնէր թէ ցեղասպանութեան ճանաչումին համար հարկ է որ սպասենք Թուրքիոյ քաղաքակրթուելուն: Նոյնիսկ Հայուն ճիտին պարտք կը դնէր մասնակից քաղաքակրթուելու թրքական հոլովոյթին: Իր խօսակիցներէն ոմանք կը հակադրէին, ըսելով թէ ամէն բան – կեանք, երկիր, ստացուածք, մչակոյթ, ապագայ – լքելէ ետք, քիչ մը չափազանցութիւն չէ՞ր անոնց քաղաքակրթուելու հոլովոյթին ալ մասնակցիլը: Ու վէճը կ'երկարէր կէս կատակ – կէս լուրջ, իրենց դիրքերուն վրայ ձգելով Թուրքիան քաղաքակրթելու գործը ստանձնելու կողմնակից մտաւորականն ալ, անոր ընդդիմախօսներն ալ:

«Ամէնիկում»ով օգնութեան նոր ասպարէզ մը բացուած է յայտնապէս: Բնականաբար, հոս այլընտրանք չունի Հիպոկրատի հայրենակցի հետեւորդը: Իրեն համար հիւանդը հիւանդ է, հայ, Թուրք, կամ այլ ազգ: Եւ չի՞ կրնար պատահիլ արդեօք որ քաղաքական ոլորտի մեծերուն չյաղթածը ընէ «Ամէնիկում»ը, հաստատելով հոգ չէ թէ սահմանափակ յարաբերութիւններ եւ անտեսելով սահմանը քանալ – չբանալու, պայմաններ դնելու – յարգել – չյարգելու բոլո՛ր վէճերը:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՈՑԵԱՆ

L'ILLUSION COMIQUE
AVEC
SERGE AVEDIKIAN

Անթոնիի թատրոնը (Théâtre Firmin Gemier Antony) Մարտ 3-էն 27, կը ներկայացնէ Փիէր Կորնէյլի «Լ'Իլլիւզիոն գոմիք»ը, որու գլխաւոր դերակատարն է Սերժ Ալեոիքեան, Փրիտամանի դերով:

Սերժ Ալեոիքեան արդէն բազմաթիւ դերեր խաղացած է ֆրանսական թեմերու վրայ թէ չարժանկարի մէջ:

Ներկայացումները տեղի կ'ունենան Երեքչաբթի, Հինգչաբթի, Ուրբաթ, Շաբաթ, ժամը 20·30-ին, Հինգչաբթի, ժամը 19·30-ին, Կիրակի, ժամը 17-ին (բացի Մարտ 21-էն):

Տոմսերու համար դիմել՝ 01 46 66 02 74:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՂՈՒԹՆԵՐ

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԸ՝ ՁՋ.-ՁԷ. ԳԱՐԵՐՈՒՆ

ԱՍՊԵՏ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ ՎԵՐԱՇԽՈՒԺԱՑՈՒՄԸ

Քաղաքական պայմաններու բերումով Հայաստանէն ծայր առած զաղթականական հոսանքներուն բերումով ԺԶ. դարու կէսերուն սկսաւ վերաչխուժանալ յատկապէս Վենետիկի հայ համայնքը: Մինչեւ այդ ժամանակ գլխաւորաբար կիլիկեցի, վանեցի եւ ատրպատականցի ընտանիքներ կային հոն. բայց այնուհետեւ Արցախէն եւ յատկապէս Նախիջեւանէն ու Ջուղայէն (հին Ջուղա) մեծ թիւով ընտանիքներ գացին եւ բնակութիւն հաստատեցին հոն:

Այսպէս, ԺԶ. դարու սկիզբը Ջուղայեցի քանի մը Հայեր՝ Գասպար, Զաքար, Սիմոն եւ Գէորգ Վենետիկի մէջ բնակութիւն հաստատեցին. անոնք յիչուած են Մարչիանայի դիւանները 1530-ի արձանագրութիւններուն մէջ: Այնուհետեւ 1560-ական տարիներուն բազմաթիւ այլ Ջուղայեցիներ հետեւեցան անոնց, որոնք մեծ մասամբ Սանթա Մարիա Ֆորմոզա (Սուրբ Մարիամ Որոտիկ) եկեղեցիին դէպի հարաւ, մինչեւ Կալէ Տելլա Քոռնա եւ Լա Սալիցատա Զորձի երկարող գօտիին մէջ բնակութիւն հաստատեցին եւ վաճառատուներ բացին: Այս չրջանը մեծ թիւով Ջուղայեցիներով բնակուած ըլլալուն պատճառով Վենետիկցիներէն կոչուեցաւ Ճուֆֆա:

Ճուֆֆա թաղամասը, իր աւելի քան հարիւր հայ ընտանիքներով, անոնց բազմաչարչ վաճառատուներով ու խանութներով դարձաւ Վենետիկի բարեկարգ ու հարուստ թաղամասերէն: Խանութներուն կամ վաճառատուներուն վերեւ յաճախ անոնց տէրերուն բնակարաններն էին եւ. կամ արժէքաւոր ապրանքներու պահեստարանները: Կային նաեւ հայ լումայափոխներ, ինչպէս նաեւ՝ հայկական ապահովագրական դրամատուն: Ճուֆֆա թաղամասին ժամանակի ընթացքին Հայեր տարածուեցան դէպի յարակից Սուրբ Ցովհան Նոր թաղամաս:

Ճուֆֆա հաստատուած հայ վաճառականներէն չատեր Արեւելքէն կը ներածէին, բուրդ, բամպակ, մետաքս եւ վուշ, որոնք կ'ողղէին Վենետիկի չուկաները: Այդ ապրանքները Վենետիկի հիւսուածեղէնի ճարտարարուեստին հում նիւթը կը կազմէին: Վենետիկցի վաճառական – ներ կը գնէին այդ ապրանքները եւ զանոնք կը վաճառէին գործարաններուն: Կային նաեւ ներկանիւթի առեւտուրով զբաղող հայ եւ տեղացի վաճառականներ: Ներկանիւթի առեւտուրի մէջ մասնագիտացած էին մանաւանդ Սարգիսեանները, որոնք յատկապէս եկեղեցիներու մէջ սըրբանկարներու պատրաստութեան համար գործածուող ներկանիւթ կը հայթայթէին: Սարգիսեաններուն զաւակը՝ Ասքար ներկանիւթ կը հայթայթէր Վենետիկի Ջրանցքներուն վրայ երթեւեկող նաւակներուն՝ կոնտոլներուն ծածկոցները ներկող կալէ Տելլէ Ռասսէի ներկարար արհեստաւորներուն: Նշենք, որ Վենետիկի Ջրանցքներուն վրայ այդ ժամանակ կ'երթեւեկէին մօտաւորապէս երեք հազար կոնտոլներ: Հայ վաճառականներ կ'ապահովէին նաեւ Մուրանոյի ապակիներուն համար նախատեսուած գոյները:

ՄԵԾԱՀԱՐՈՒՍՏ ՀԱՅ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՆԵՐ ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԷՋ

Վենետիկ հաստատուած հայ վաճառականներուն մէջէն յատկապէս Մելքում Հոչակաւոր դարձաւ իրրեւ բարձր դասակարգի ազնուականներուն հետ գործակցող առեւտրական, որուն մեծ վաճառատունը մասնագիտացաւ ազնուական կիներու վերաբերեալ առեւտուրին մէջ: Հոնկէ գնումներ կ'ընէին նաեւ պալատական կիներ: Վաճառատան մէջ կը վաճառուէին թանկարժէք գորգեր, չքեղօրէն ասեղնագործուած կերպասէ վարագոյրներ՝ պատուհաններու եւ անկողիններու համար, դամասկեան փայլուն ծաղկազարդ տակեզօծ հագուստներ, բոսորագոյն կերպասէ չրջազգեստներ, ժանեկաւոր վարտիքներ, արծաթաթել վերնաչապիկներ, ծխախոտի տուփերու երկաթեայ ամաններ, ներքին սպիտակեղէն, մետաքսեայ գուլպաներ եւ անկողինի ճիւնի նման ճերմակ ընտիր սպիտակեղէն:

Մելքումի մնայուն յաճախորդներէն վենետիկցի Վերոնիքա Ֆրանքոն, որ մեծ հրուչակ կը վայելէր թէ՛ Վենետիկի եւ թէ ամբողջ Եւրոպայի արքունիքներուն մէջ եւ ազնուականներուն մօտ, եւ Ֆրանսայի ու Լեհաստանի թագաւորներուն անձնական սիրականն էր:

Իտալիոյ մէջ հին ժամանակներէն Հայեր տարածած էին բուստի մշակման ձեւերը, որոնցմէ կը պատրաստէին թալիսմաններ, վզնոցներ, տակիէ թանկարժէք չրջանակով գնդասեղի զարդագամեր եւայլն: Սակայն յետագային, Վենետիկի հանրապետութեան հրապարակած օրինքին համաձայն, թանկագին մետաղներու հետ կապուած բոլոր աչխատանքները եւ առեւտուրը Վենետիկցիներուն վերապահուեցան: Ժե. դարու կէսերուն արդելքը վերցուեցաւ եւ կրկին անգամ իրաւունք տրուեցաւ օտարներուն զբաղելու թանկագին մետաղներու հետ կապուած աչխատանքներով:

Այս պայմաններուն տակ Մարկոս Զանդրեան մեկնեցաւ Վենետիկ՝ հոն բուստի, տաճի եւ ոսկեղէնի վերաբերեալ առեւտրական իր գործառնութիւնները ընդլայնելու համար. ան 1592-ին Ռիալթօ կամուրջին վրայ վաճառատուն մը գնեց եւ իր զաւկին հետ միասնաբար փայլուն յաջողութիւններ արձանագրեց:

Ցովհաննէս Շահինչահ Վենետիկի իր խանութիւններէն բացառիկ արտօնութիւն ստացաւ Սուրբ Մարկոս հրապարակի զանգակատան մօտ փանչօ (Վենետիկցիներուն վերապահուած վրան) տնելու՝ ապրանքներ ծախելու համար: Շահինչահերը Ճուֆֆա թաղամասին մէջ կը բնակէին եւ ամէն տարի Համբարձման տօնին կատարուող Վենետիկցիներու ծովային տօնախմբութեան համար գործածուող սպիտակ կտաւի կապոցներ կը նուիրէին: Իրրեւ երախտագիտութիւն՝ Վենետիկցիք այսպիսի առանձնաչնորհում մը ըրին ընտանիքի պետին՝ Ցովհաննէսի:

Մեծահարուստ հայ առեւտրականները մեծ դեր ունեցան Վենետիկի բարգաւաճման ու հարստացման մէջ, որովհետեւ իրենց հսկայական չահէն այլեւայլ տուրքեր եւ ծովային ու ցամաքային նաւահանգիստի ու արտաքնոցի համար վճարաւճման ու հարստացման մէջ, որովհետեւ մաքսով մեծ գումարներ կը մուծէին պետական գանձարկղը: Վենետիկցիք, գնահատելով անոնց արժանիքները եւ նկատի ունենալով անոնց դերը պետութեան տնտեսութեան մէջ՝ Սուրբ Մարկոս հրապարակին վրայ խանութներ բանալու իրաւունք տուին Հայերուն: Այդ խանութներուն մէջ անոնք զարգացուցին յատկապէս մարգարիտի, ադամանդի եւ սուտակի առեւտուրը: Հոն կեդրոնացան առեւտրականներէն յիչենք Մավենեանները, իսկ նոր ժամանակներուն՝ Թոքաճեանները:

Վենետիկի մէջ ներկայացուցիչներ եւ մասնաճիւղեր ունէին նաեւ Լեհաստանի, Ֆրանսայի Ռուսիոյ, Պարսկաստանի եւայլ երկիրներու մէջ կեդրոնացած հայ վաճառականները:

ՃՈՒՖՖԱ ԹԱՂԱՄԱՍԻՆ ՄԷՋ ԿԵԴՐՈՆԱՑԱԾ ՀԱՅ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐ

Վենետիկի եւ յատկապէս Ճուֆֆա թաղամասին մէջ կեդրոնացած եւ ժամանակի ընթացքին բազմացած ընտանիքներէն յիչենք Գիւրաք Միրմանները, որոնք 1588-ին առեւտրական տուն բացին հոն (որ իր գոյութիւնը պահեց մինչեւ 1750), Շահումեանները, Շահրիմանները (Շահրիման), Դաւիթեանները (վանեցի Սահակ Դաւիթեանի գերդաստանը), Պետրոսեանները, Ղազարեանները, Ալեքսանեանները, Ալթունեանները, Ալթունեան-Ղազարեանները, Ալթունեան-Ալեքսանեանները, Ալթունեան-Պետրոսեանները, Ալթունեան-Ղազարեան-Ալեքսանեանները, Ալթունեան-Ղազարեան-Պետրոսեանները, Ալթունեան-Ալեքսանեան-Պետրոսեանները, Ալթունեան-Ղազարեան-Ալեքսանեան-Պետրոսեանները, Ալթունեան-Ղազարեան-Ալեքսանեան-Պետրոսեան-Դաւիթեանները, Ալթունեան-Ղազարեան-Ալեքսանեան-Պետրոսեան-Դաւիթեան-Շահրիմանները, Ալթունեան-Ղազարեան-Ալեքսանեան-Պետրոսեան-Դաւիթեան-Շահրիման-Շահումեանները, Ալթունեան-Ղազարեան-Ալեքսանեան-Պետրոսեան-Դաւիթեան-Շահրիման-Շահումեան-Մավենեանները, Ալթունեան-Ղազարեան-Ալեքսանեան-Պետրոսեան-Դաւիթեան-Շահրիման-Շահումեան-Մավենեան-Թոքաճեանները, Ալթունեան-Ղազարեան-Ալեքսանեան-Պետրոսեան-Դաւիթեան-Շահրիման-Շահումեան-Մավենեան-Թոքաճեան-Միրմանները, Ալթունեան-Ղազարեան-Ալեքսանեան-Պետրոսեան-Դաւիթեան-Շահրիման-Շահումեան-Մավենեան-Թոքաճեան-Միրման-Ալթունեանները, Ալթունեան-Ղազարեան-Ալեքսանեան-Պետրոսեան-Դաւիթեան-Շահրիման-Շահումեան-Մավենեան-Թոքաճեան-Միրման-Ալթունեան-Ղազարեանները, Ալթունեան-Ղազարեան-Ալեքսանեան-Պետրոսեան-Դաւիթեան-Շահրիման-Շահումեան-Մավենեան-Թոքաճեան-Միրման-Ալթունեան-Ղազարեան-Ալեքսանեանները, Ալթունեան-Ղազարեան-Ալեքսանեան-Պետրոսեան-Դաւիթեան-Շահրիման-Շահումեան-Մավենեան-Թոքաճեան-Միրման-Ալթունեան-Ղազարեան-Ալեքսանեան-Պետրոսեանները, Ալթունեան-Ղազարեան-Ալեքսանեան-Պետրոսեան-Դաւիթեան-Շահրիման-Շահումեան-Մավենեան-Թոքաճեան-Միրման-Ալթունեան-Ղազարեան-Ալեքսանեան-Պետրոսեան-Դաւիթեանները, Ալթունեան-Ղազարեան-Ալեքսանեան-Պետրոսեան-Դաւիթեան-Շահրիման-Շահումեան-Մավենեան-Թոքաճեան-Միրման-Ալթունեան-Ղազարեան-Ալեքսանեան-Պետրոսեան-Դաւիթեան-Շահրիմանները, Ալթունեան-Ղազարեան-Ալեքսանեան-Պետրոսեան-Դաւիթեան-Շահրիման-Շահումեան-Մավենեան-Թոքաճեան-Միրման-Ալթունեան-Ղազարեան-Ալեքսանեան-Պետրոսեան-Դաւիթեան-Շահրիման-Շահումեանները, Ալթունեան-Ղազարեան-Ալեքսանեան-Պետրոսեան-Դաւիթեան-Շահրիման-Շահումեան-Մավենեան-Թոքաճեան-Միրման-Ալթունեան-Ղազարեան-Ալեքսանեան-Պետրոսեան-Դաւիթեան-Շահրիման-Շահումեան-Մավենեանները, Ալթունեան-Ղազարեան-Ալեքսանեան-Պետրոսեան-Դաւիթեան-Շահրիման-Շահումեան-Մավենեան-Թոքաճեան-Միրման-Ալթունեան-Ղազարեան-Ալեքսանեան-Պետրոսեան-Դաւիթեան-Շահրիման-Շահումեան-Մավենեան-Թոքաճեանները, Ալթունեան-Ղազարեան-Ալեքսանեան-Պետրոսեան-Դաւիթեան-Շահրիման-Շահումեան-Մավենեան-Թոքաճեան-Միրման-

րոս Սինանեաններըը, Մարտիրոսեաններ – ըը, Զանդ Աղամիրի սերունդը եւ ղափանցի Նահապետեաններըը: Աւելի ուշ ժամանակ հոն հաստատուեցան չոռոխցիի Առաքել Քարանձավենցեանի ընտանիքը, Նորատունկեաններըը, պոլսեցի Ալեքսան – եաններըը եւ այլք: Այս բոլորը ընտանիքներն ալ տարբեր ժամանակներ առեւտրական տուներ բացին, որոնցմէ ոմանք գոյատեւեցին մինչեւ ԺԸ. դարու վերջերը. վերջին անգամ՝ 1800–ին փակուեցաւ Ալեքսանեան առեւտրական տունը:

Մեծ հռչակ ու հեղինակութիւն ունէին մանաւանդ կեսարացի Թէոդորեաններըը, գէորգ Թէոդորեանի սերունդը: Անոնք թէ՛ առեւտրականներ եւ թէ հողատէրեր էին: Անոնց կալուածներըը տարածուած էին քաղաքէն բաւական հեռու. այդ հողերըը անոնց սեփականութիւնը մնացին մօտաւորապէս 120 տարի:

ՎԵՆԵՏԻԿ ԻՏԱԼԻՈՑ ԱՄԷՆԷՆ ՀԱՅԱՇԱՏ ՔԱՂԱՔԸ

Վենետիկ ժամանակի ընթացքին դարձաւ Իտալիոյ ամէնէն հայաշատ քաղաքը: Հոն հաստատուած ընտանիքներըը գլխաւորաբար Ջուղայեցիներ, կեսարացիներ, Այնթարացիներ, պոլսեցիներ եւ կարնեցիներ էին, մասամբ նաեւ Ուրֆացիներ եւ Հալէպցիներ:

Վենետիկի մէջ կեդրոնացած ընտանիքներըը գլխաւորաբար հայկական առեւտրական տուներու ներկայացուցիչներ էին. անոնց մէջ կային առուծախի միջնորդներ եւ Իտալացիներու ու Պարսիկներու, Արաբներու ու Թուրքերու միջեւ առեւտուրի յանձնակատարներ:

Հայ ընտանիքներու ներկայացուցիչներըը ընդհանրապէս համացած էին արեւմտեան առեւտրական կեանքի չափանիշներուն, ծանօթ էին երկու – երեք կամ աւելի լեզուներու, եւ չնորհիւ իրենց բանակցելու կարողութեան եւ կենցաղավարութեան կարեւոր եւ վնասուած դերակատարներ դարձան մէկ կողմէ թըրքական եւ պարսկական կառավարութիւններուն եւ միւս կողմէ Եւրոպացիներուն մօտ:

Վենետիկի կառավարութիւնը, քաջալերելու համար հայ առեւտրականներըը որպէսզի իրենց գործունէութիւնը Վենետիկի մէջ կեդրոնացնեն, շատ մը առանձնաշնորհումներ տուաւ անոնց: Վենետիկի իշխանութիւնը հետաքրքրուած էր, որ Հայերըը, փոխանակ Լիվոռնոյի կամ Ձենովայի, Վենետիկի մէջ քնակութիւն հաստատեն: Ժէ. դարուն սկիզբը Վենետիկի կառավարութիւնը քաղաքացիութիւն չնորհեց Հայերուն, 1552–ին որդեգրուած օրէնքի մը համաձայն, որուն հիմամբ Վենետիկի մէջ քսանհինգ տարիէ ի վեր բնակութիւն հաստատած ոեւէ անձ իրաւունք ունէր քաղաքացիութիւն ստանալու: Վենետիկեան օրէնքի համաձայն, միայն քաղաքացիութիւն ունեցող անձեր կրնային կալուածներ գնել եւ հողատէր դառնալ:

ՀԱՑ ՆԱԻԱՏԷՐԵՐ ԵՒ ԾՈՎԱԿԱԼՆԵՐ

Վենետիկ հաստատուած հայ ընտանիքներէն ոմանք նաեւ նաւատէրեր դարձան. այսպէս, Շահումեաններըը տէր դարձան «Սանթա Քրոչէ» եւ «Մատոննա տելլա Քրոծիա» նաւերուն: Ծանօթ ընտանիքին սեփականութիւնն էր «Սէրիրիթօ Սանթօ» նաւը: Պօղոս Ալան սեփականատէրն էր «Սանթա Ճիուզեփէ» նաւուն: Պետրոս Սինանի սեփականութիւնն էր «Սանթա Ճիորճիօ» մարտանաւը, իսկ Առաքել Գիւրաքեանի կը պատկանէր «Մատոննա տելլա Փաչէ» նաւը:

Կային նաեւ անուանի հայ ծովակալներ. անոնցմէ աւելի ուշ ժամանակներու յիշուած են Ճիովաննի Պեռնարտինէ եւ Ճիովաննի Ալվերտինի: Ալվերտինիի մասին յիշատակութիւն պահուած է 1743–ի տարեգրութիւններուն մէջ, ուր կ'ըսուի որ երբ Վենետիկի կառավարութիւնը որոշեց Նափոլիի ծովափէն ապաստան փոխադրել Վենետիկ, նաւահանգիստին մօտակայքը ջրացքներ կառուցելու համար, միայն Ալվերտինի պարտականութիւն ընտանձնեց տեղափոխելու աւազը:

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՀՈՒՄԲ ԱՊՐԵԼԱԿԵՐՊԸ

Վենետիկի մէջ կեդրոնացած Հայերը մեծամասնութեամբ բարեկեցիկ ու հարուստ ընտանիքներ էին, բոլորն ալ կապուած էին իրարու եւ համախումբ ու համերաշխ կ'ապրէին: Անոնց մօտ սովորութիւն դարձած էր հաւաքներ կազմակերպել մէկուն կամ միւսին տունը եւ կամ Հայկական տան մէջ, երբեմն նաեւ Սուրբ Մարիամ Յորոտիկ Եկեղեցւոյ լայնատարած հրապարակին վրայ: Այսպէսով, բոլոր համայնքը համախմբուած կ'ուտէին, կը խմէին, կ'երգէին ու կը պարէին: Այսպիսի խնջոյքներու համար լաւագոյն առիթներ էին յատկապէս մկրտութիւնները, հարսանիքները, տարեդարձները եւ եկեղեցական տօները: Բոլոր կիներն ու աղջիկները հայկական տեսակ – տեսակ ճաշեր կը պատրաստէին. այդ ճաշերու պատրաստութեան եղանակը կը փոխանցուէր սերունդէ սերունդ:

Սուրբ Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան տօնին, Յունուար 6–ին, ընտանիքներ, հարազատներ ու մօտիկ բարեկամներ կը խմբուէին ճոխ սեղաններու չուրջ. պատրաստուած կ'ըլլային ոսպ, խաղողի տերեւով փաթթուած տոլմայ, տարբեր տեսակի թացանոցներ, կաթնախիւսեր, բրինձով լեցուած հնդկահաւ, արեւելեան հաց, խորոված եւ վրան թեթեւօրէն քսուախով օծուած խոյ, հայկական տեսակաւոր քաղցրաւենիներ, չիր, անուշպուր եւ դարին (խմորով թխուած), որոնցմէ մէկուն խմորին մէջ կը պահուէր ոսկեդրամ մը, եւ որուն որ էլլէր անիկա բախտաւոր կը նկատուէր:

Ջատկուան տօնին կը պատրաստէին խորոված գառնուկ, բարակ ձուածեղ, չորեկ, նուշ եւ տարբեր դոյներով ներկուած հաւկիթներ: Համբարձման տօնին, եթէ եղանակը բարենպաստ ըլլար, պատշ կը կազմակերպէին եւ քնութեան ծոցին կը վայելէին պանիրով ձուածեղ, խաչուած ձուկ, ընկոյզի թացանով ու վարդաջուրով պատրաստուած թորթել–լինի: Աստուածածնի տօնին կը պատրաստէին հաւ, խորոված սոխ եւ կասիայով անուշեղէն, որմէ ետք կ'ուտէին եկեղեցիէն բերուած օրհնուած խաղողը:

Ա. Մ.

«Ազդակ»

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԻՆՉՈ՞Ւ ՉԵՆ ՈՒԶԵՐ ԹՈՒՐՔԻԱՆ

Գերմանիոյ Քրիստոնեայ – Դեմոկրատ կուսակցութեան նախագահուհին Անկելա Մէրքէլ Թուրքերու ամբողջ ցասումը վրան կեդրնացուցած անձ մըն է, հակառակելով Թուրքիոյ Եւրոպայի անդամակցութեան վարկածին: Առանձին չէ այդ դիրքին վրայ, քանի որ ամբողջ կուսակցութեան քաղաքական գիծին բազկացուցիչներէն է Թուրքիոյ ամբողջական անդամակցութեան մերժումը: Գերմանական մամուլի ծանօթ անուններէն «Ֆրանքֆուրտէր ցայթունկ» թերթը այս նիւթով զրոյց մը ունեցած է կուսակցութեան վոխ – նախագահ Վ. Շաուպլէի հետ որ կը բացատրէ իրենց կեցուածքին պատճառները:

Թուրքիոյ ամբողջական անդամակցութեան մերժումը չի նշանակեր 1963–ին հաստատուած հեռանկարին մէջ միակողմանի խղում մը: Եւրոպական Միութիւնը պէտք է զարգանայ, վերածուելու համար քաղաքական ամբողջութեան մը որուն անդամ երկիրներըը իրենց գերիշխանութենէն կարեւոր մաս մը կը վերապահեն անոր: Ատիկա յաջողութիւն կը գտնէ միայն երբ քաղաքացիներըը նոյն ճակատագիրը բաժնելու զգացումը ունենան, ինչպէս նաեւ հասարակաց փորձառութիւններու վրայ հիմնուած ինքնութիւն մը: Իսկ հասարակաց ինքնութեան զգացումը կարելի է միմիայն աշխարհագրականօրէն սահմանափակ տարածքի մը վրայ:

Ճիշդ է որ Թուրքիոյ անդամակցութեան համար յաճախ կը մէջբերուի Գոփընհակընի չափանիշներուն յարգանքի պայմանը: Սակայն, ինչպէս կ'ըսէ գերմանացի քաղաքական դէմքը, այդ մեկնակէտով Ճափոնն ու Աւստրալիան ալ կրնային Եւրոպայի անդամ ըլլալ: Այդ նոյն չափանիշներուն մաս կը կազմէ նոյնինքն Մխութեան համարկումի հարցը, մինչդեռ Մայիս 1–էն, տասը նոր անդամներու մուտքէն ետք, դժուար է մըտածել որ կարելի կ'ըլլայ անմիջապէս բանակցութեան սկսիլ նոր ընդլայնումի մը մասին:

Վ. Շաուպլ համոզուած է որ եթէ Թուրքերը հասկնան իրապէս թէ ինչ է բուն իմաստը քաղաքական մխութեան եւ թէ գերիշխանութեան ի՛նչ կորուստ կը նշանակէ ան, իրենք պիտի նախընտրեն Մխութեան հետ սերտ կապի ուրիշ ձեւ մը հաստատել:

Գերմանացի կուսակցական ղեկավարը թերահաւատ է նոյնիսկ 2007–ի հանդըրուանին նկատմամբ. ի՞նչ կը պատահի Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ անդամակցութեան պարագային: Ան կ'ըսէ թէ անդամակցութեան յաջորդ ալիքը իսկապէս մեծ ջանք պիտի պահանջէ անդամներէն եւ ինք չատ խանդավառ չէ 2007–ի հանդըրուանին առջեւ:

Ճիշդ է որ Պալքանեան թերակղզիին արեւմտեան մասը Եւրոպայի մաս կը կազմէ: Եւ Խրուաթիոյ նման, արդէն դրական քայլերու փաստը տուած երկրի մը անդամակցութեան համար պէտք է լուրջ հեռանկար ղետեղել: Այդ չըլլանին անդամակցութիւնը պիտի նպաստէ ամբողջ այդ երկրամասին կայունացումին: Սակայն Թուրքիան անդամ ընդունելէ ետք, ոչ մէկ պատճառաբանութիւն կը մնայ մերժելու Հիւսիսային Ափրիկէի, կամ Ռուսաստանի դիմումները: Ու վերջնականապէս կը նկատէ Շաուպլ:

Իր կուսակցութիւնը, անոր համախոհները պիտի կրնան Թուրքիոյ հետ բանակցութիւններու սկսելու որոշումին արդելք ըլլալ: Քրիստոնեայ – Դեմոկրատները, եթէ հարցը հոն հասնի, կը նախընտրեն «առանձնաշնորհեալ գործընկերոջ» կարելիութեան մասին մտածել: Այդ իրավիճակը կ'ընդգրկէ եւրոպական միացեալ չուկային մասնակցութիւն, ինչպէս կարելի կ'ընէ Թուրքիոյ եւ Եւրոպական Միութեան նպաստաւոր ձեւով լուծում բերել չատ մը խնդիրներու:

Թուրքիոյ անդամակցութեան ընդդիմութեան կեցուածքը ընտրարշաւի գլխաւոր նիւթերէն է նաեւ Քրիստոնեայ – ընկերվարական կուսակցութեան: Այդ պատրաստ կու գայ ընտրող զանգուածի մը յայտնած մտահոգութիւնէն: Անոնք համոզուած չեն թէ Մխութեան ընդարձակումը ճիշդ է: Ու անուանել այդ թերահաւատութիւնը, ըսել օրինակի համար թէ Մխութիւնը պիտի չարունակէ մեծնալ, հասնիլ մինչեւ Իրաքի սահմանը, ընտրողները եղրակացնելու պիտի մղէ թէ իրենց քաղաքական առաջնորդները ամբողջովին խելագարած են:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱՉԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

15

– Ի՞նչ բերդ, – հարցուց Աչոտը զարհուրած:

– Բե՛րդ, չկիտե՞ս, սիրո՛ւն տղայ, բերդը· կը գնաք, կը նստէք էնտեղ ամիսներով, մինչեւ ձեր հերթը գայ դատի...

Աչոտը սկսաւ լալ աւելի յուսահատութեամբ:

– Սո՛ւտ ես, լիրբ, – պոռացի վայրագ, – տղա՛ք, մի՛ հաւատաք, ձեզ վախցնելու համար է:

– Տօ՛, ի՛նչ սուտ, քալա՛մ, էստեղ մի պիչերից աւելի չեն պահում, տանում են բերդ... Ցեղ–կոմն ասել է արդէն, որ ձեզ էգուց կը փոխադրեն բերդ. ասել է՝ ըռնք պիտի մի քանի ամիս բանտ նստեն, որ խելքերնին գլխներնին գայ: Սրա մէջ ո՞րն է սուտը ... Դէ՛հ, ի՞նչ էք ուզում... քաղցած չէ՞ք...

Միայն ես ու Վահրամն էինք, որ պարբերութիւննիս կրցած էինք պահել: Միւսները կը դողային ու աչքերնին լոյնացած էր արդէն: Գինովը կը զուարճանար անոնց յուսահատութիւնը տեսնե – լով: Դուռը բացուեցաւ ու ներս բերին տաս – տասներկու տարեկան աղքատ ու պղտիկ վաճառորդ մը իր նարինջի կողովին հետ: Փոքրիկը կուլար հեղձամղձուկ ու յուսահատ, բայց նարինջի կողովը չէր ձգեր ձեռքէն: Օգտուելով այդ դէպքէն, մօտեցայ Աչոտին ու քաջալերեցի զայն: Բացատրեցի, որ մեզ չատ չատ մինչեւ վաղը երեկոյ կը պահեն:

– Նայի՛ր, – կ'ըսէի, – այս պզտիկը բերած են, որովհետեւ գիշերը, թատրոնին առջեւ նարինջ ծախած է. առաւօտեան կ'արձակեն:

Համոզուեցաւ ու դադրեցաւ լալէ:

Գիշերը ծածկած էր քաղաքը: Դուրսը փողոցն ի վար աղմուկը կը մեծնար: Ծանրաւի աչքերով կը նայէինք անցորդներուն: Վահրամը կը խօսէր նարինջավաճառ պզտիկին հետ:

Դէմի մայթէն անցան տղայ մը ու աղջիկ մը թեւ թեւի: Սիրոս ցաւեցաւ ու պղտիկ, որ կը տկարանամ: Արփիկին անունը կուգար շրթներուս վրայ, բայց չէի համարձակեր արտասանել: Ի՞նչ պիտի ըսէր, եթէ իմանար: Վահրամը եկաւ ու բռնեց ձեռքէս: Նայեցաւ աչքերուս: Ժպտեցայ բռնի թէեւ սիրոս կ'արիւնէր: Մարմինս կ'այրէր ջերմութենէն ու չըրթներս կը սառոտային:

– Ֆա՛յ ես, երուանդ, – ըսաւ քաղցրութեամբ, – ես քու տեղդ կ'արտասուէի Աչոտին պէս, անպայման կ'արտասուէի...

Չէր դիտեր, թէ մարդիկ կան, որ կուլան առանց արցունքի, եւ ատիկա աւելի սարսափելի է:

– Վահրա՛մ, – եկո՛ւր՝ աղիւսախաղ խաղանք, – ըսի զարնելով ուսին:

– Ինչպե՛ս կ'ուզես, – ըսաւ անփոյթ:

Տախտակամածին վրայ գծեցինք քառակուսի աղիւսակը, Թղթի կտորներէ չինեցինք քարեր ու սկսանք: Պզտիկ նարինջավաճառը, որ կողովը չէր ձգեր ձեռքէն, հետաքրքրութեամբ կը դիտէր մեր խաղը: Մեր հանդարտութիւնը ու պաղարիւնութիւնը վարակեց միւսներն ալ: Ցանկարծ Աչոտը լսաւ.

– Երուա՛նդ, երկտող մը գրէ «Աչխատանքի բաժնի» վարիչին, կու գայ անմիջապէս մեզ կ'աղատէ:

– Ո՛չ, ըսի վայրագ:

Ու այն տեսակ վայրենօրէն նայեցայ բոլորին աչքերուն որ անգամ մըն ալ չհամարձակեցան այդ մասին:

Դուրսը գիշերը կը յառաջանար: Ջայները կը լռէին հետզհետէ: Փոքրիկ նարինջավաճառը սկսաւ կրկին լալ: Արցունքներուն մէջէն կը պատմէր, թէ Սալաքալաքէն ութ ամիս է միայն, որ դուրս եկած է. մայրը լուացարարուհի է, իսկ հայրը մեռած է այս վերջին կռիւներուն, իսկ ինք նարինջ կը ծախէ: Իր փոքրիկ ուղեղովը՝ դիտէր, որ վաղը պիտի արձակեն պինքը, բայց կու լար, որովհետեւ մայրը պիտի անհանգստանար, պիտի իյնար փողոցները ու դուցէ չկարենար գիտնալ, որ տղան այստեղ է: Կուլար դառնութեամբ, կոկորդին մէջէն. իր սիրուն մազերը կը չարժէին, եւ կուրծքը կ'ուռէր: Ձեռքս դրի ուսին ու ըսի որ չլայ:

Վերսկսանք ես եւ Վահրամը աղիւսախաղ խաղալ: Դուռը բացուեցաւ կրկին ու ներս մտաւ գինովը ոստիկանը:

– Դէ՛հ, քնէ՛ք, լաւ խիստ, – ձե՞զ ենք մտիկ անելու:

(Շար. 70)

35–րդ տարի, թիւ 1, Յունուար 2004

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Վահէ Տամլամեան, Սոնա Տամլամեան, Խտուի եւ Ալիս եւ իրենց ընտանիքները կը ծանուցանեն մեծ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց քրոջ, տատոջ եւ հօրաքրոջ՝

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԽՈՏԻԿԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ, կիրակի, Փետրուար 29, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին

15, rue Jean-Goujon — Paris 8e

Ի դիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՆԵՐՍԷՍ ՏԱԿԱՒԵԱՆԻ
ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ
«ՀԱՐԱԶ»Ի ԲԱՐԳԱԻԱՃՄԱՆ
ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Տիկին Սաթենիկ Փիրէնկիւլեան 200 եւրօ:

***

Անահիտ Գաւէզեան 50 եւրօ:

***

Տէր եւ Տիկին Լեւոն Տէր – Մինասեան 100 եւրօ:

CONDOLEANCES

Nous avons appris, avec beaucoup de tristesse, le décès de **M. Nersès DAGARIAN,** ancien président de la Chorale SIPAN-KOMITAS.

Garbis APRIKIAN, le Comité et les membres de la Chorale SIPAN-KOMITAS adressent leurs sincères condoléances à sa famille et à ses proches.

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours d'été 2004 pour son centre de vacances de Bellefontaine :

- **Animateurs diplômés BAFA, stagiaires ou sans diplôme.**

Ecrire à CBAF - Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 Paris
ou par e-mail: cbaf@wanadoo.fr

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret': 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

C.C.A.F.

CONSEIL DE COORDINATION DES ORGANISATIONS ARMENIENNES DE FRANCE

34, avenue des Champs-Elysées
75008 PARIS

COMMUNIQUE

Génocide occulté, spectateurs trompés !

Piquet de protestation devant Arte le 28 février à 14h

Le mardi 6 janvier 2004 à 21h35, la chaîne de télévision Arte a diffusé un documentaire intitulé «Turquie, histoire d'une laïcité musulmane, dans le cadre d'un THEMA sur «La Turquie: un enjeu stratégique». Cette émission a non seulement totalement dissimulé la réalité du génocide arménien lors d'un reportage censé retracer l'histoire de la Turquie (1914-1923) au moment où les faits se sont produits, mais a de surcroît largement donné la parole à des personnalités comme Gilles Veinstein, auteur d'écrits à caractère négationniste sur cette question. Cette émission a été suivie d'un débat entre personnalités turques, qui ont toutes deux plaidé en faveur de l'adhésion de la Turquie dans l'Union européenne, sans qu'un point de vue contradictoire n'ait pu leur être opposé. Ce programme symbolique d'une certaine complaisance, indifférence ou ignorance des média audiovisuels et en particulier d'Arte, à l'égard du négationnisme turc constitue un outrage aux victimes du génocide et aux survivants dont une grande partie a trouvé asile en France. A ce titre, elle a déclanché de nombreuses réactions en particulier parmi la communauté arménienne de France qui souhaite la diffusion en prime time sur cette chaîne d'un thema sur le génocide arménien.

Face à l'absence de réponses et de propositions d'Arte à ces demandes, le CCAF (Conseil de Coordination des organisations Arméniennes de France) a décidé d'organiser un piquet de protestation devant la chaîne, le samedi 28 février à 14 heures, 8, rue Marceau à ISSY-LES-MOULINEAUX (métro Mairie d'Issy). Il s'agit d'une part de dénoncer l'occultation systématique de la question arméniennes de ses programmes et débats relatifs à la Turquie et d'autre part de demander une émission durant la même tranche sur le génocide des Arméniens dont la reconnaissance par la Turquie figure au nombre des critères exigés par le Parlement européen (résolution votée le 18 juin 1987).

Conseil de Coordination des Organisations Arméniennes de France

Paris, le 23 février

ՄԵԾ ՊԱՀՔ 2004

ՀՍԿՈՒՄ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ տեւողութեան՝ Փարիզեան Շրջանի եկեղեցիներուն մէջ ՀՍԿՈՒՄԻ ԽԱՉԱՀԱՆԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն պիտի կատարուի՝ ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի.–

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ
Մայր Տաճարին մէջ

ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 3
Երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ՄԻՒՌՈՆ Ծ. ՎՐԴ. ԳԼՎԼԳԵԱՆ

ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 10
Երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՂԾ. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 17
Մէյլինք, երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆԾ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 24
Երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆԾ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, Մարտ 31
Երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ՏԻՐԱՑՐ ՔՀՆԾ. ԳԼՒԼՃԵԱՆ

***

Ս. ՊՕՂՈՍ – ՊԵՏՐՈՍ
ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 27
Երեկոյեան ժամը 19–ին:

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ
ԱՌՆՈՒՎԻԼ ԼԷ ԿՈՆԷՍ

ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՄԱՐՏ 5
Երեկոյեան ժամը 19–ին:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ
ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ

ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՄԱՐՏ 12
Երեկոյեան ժամը 19–ին:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ
ՇԱՒԻԼ

ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՄԱՐՏ 19
Երեկոյեան ժամը 19–ին:

Ա. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ շրջանին ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ երեկոները ժամը 17–ին, Հսկումի Խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:

ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 3
ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 10
ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 17
Միջինք. առաւօտեան ժամը 10·30–ին, Աբեւագալի ժամերգութիւն:
ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 24

***

Իսկ Աբեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն պատարագէն առաջ:
ժամերգութիւն ժամը 8·45–ին:
Աբեւագալ ժամը 9·45–ին:
Պատարագ ժամը 10·30–ին:
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ ժամը 11·45–ին:

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀՍԿՈՒՄԻ
ժամերգութիւններ ժամը 17·30–ին

ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցի
(Փրատօ)
Քարոզիչ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆԾ. ՏԷՏԷԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 27
Ս. Յակոբ Եկեղեցի
(Պուլվար Օտտօ)
Քարոզիչ՝
ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆԾ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 3
Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցի
(Սէն Ժերմէ)
Քարոզիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

(Շար.)

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ԿԻՐԱԿԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 29

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 7
«Անառակ»ի կիրակիին,

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 14
«Տնտես»ի կիրակիին

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 21
«Դատաւոր»ի կիրակիին:

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 28
«Գալստեան» կիրակիին:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

NAVASART

SPECTACLE ORGANISE PAR LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE REGION MARSEILLE

Au Palais des Congrès Parc Chanot

Le Samedi 13 mars à 20 heures 30

Réservations :

04 91 93 53 59 — 06 12 93 09 80
04 91 77 87 31 — 06 23 82 29 74

Places numérotées — P.A.F. 28 Euros

Locations :

— **Permanence :** MAJC tous les mercredis de 10h à 16h - 04 91 50 15 09 12-14, rue Saint-Bazile - Marseille 1er
— **Agoump CBAF** tous les mardis et samedis de 15h à 18h30 - 04 91 89 91 53 260, avenue du 24 Avril 1915 - Marseille 12e.

***

La **Section ASTRIG** organise une

SOIREE DANSANTE

Animée par l'Orchestre CHIRAZ
au profit de son école
le **Samedi 13 mars**
à partir de 20 heures 30
Espace «Charles Aznavour» à Arnouville-lès-Gonesse
Renseignements et réservations :
01 39 85 93 40 ou **01 39 85 05 71**

ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՒՅԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ
ORGANISATION TERRE ET CULTURE

Dîner de Soutien

ET PRESENTATION DES PROGRAMMES

ARMENIE, ARTSAKH, DJAVAKHK, KESSAB, IRAN DU NORD

Intervention musicale: **Virginia Pattie-Kérovpyan,** chant, **Anouche Donabédian,** kamantcha, **Vahan Kérovpyan,** dap.

Samedi 28 février à 20 heures

Novotel — **Paris les Halles,** 8, Place Marguerite de Navarre, Paris 1er,
Métro : Châtelet, sortie rue de la Laverie

Réservations :
Laisser nom, adresse, téléphone au 01 69 48 21 56 ou au 01 45 70 80 87.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 26
JEUDI
26 FEVRIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ սոսկում)
247 եւրօ (Շաբաթական սոսկում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·889 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20·889

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՊՈՒՏԻՆ ՊԱՇՏՕՆԱՆԳ ԸՐԱՒ ԻՐ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ընդհանրապէս, կառավարութիւնները կը փոխուին ընտրութենէ մը եւաք, բայց, Պուտին անակնկալն ըրաւ կանխելու այդ սովորութիւնը եւ ընտրութենէն երեք չաբաթ առաջ (Մարտ 14) պաշտօնանկ ըրաւ իր կառավարութիւնը: Հեռատեսիլի կայանէն է, որ Փետրուար 24–ին, յայտնեց թէ ըստ Սահմանադրութեան 117–րդ յօդուածին իրեն չնորհած իրաւասութիւններուն, որոշում տուած է պաշտօնազրկել կառավարութիւնը, այսինքն ճամբու կը դնէ Միխայիլ Կասիանովը եւ իր կազմը: Նախագահը պատճառաբանութիւններ չէ տուած, ճչդելով միայն, որ այդ որոշումը կապ չունի կառավարութեան տարած աշխատանքին հետ, որ ընդհանուր ձեւով գոհացուցիչ է, բայց, կ'ուզէ իր դիրքը ճչդել նախքան ընտրութիւնը: Վ. Պուտինի համար, ընտրողները պէտք է, ի յառաջագունէ դիտնան թէ ի՞նչ ուղղութիւն կ'ուզէ տալ ապագայ կառավարութեան:

Փոխանցման շրջանի նախարարապետն է Վիկտոր Զրբիսթենկօ, որ ցարդ փոխ – վարչապետ է եւ շուքի մէջ մնացած անձ մը, որ չի խանգարեր Պուտինը: Քաղաքագէտներու համաձայն, այս ձեւով, Պուտին ուզած է զօրակոչի ենթարկել ընտրողները, առաջքն առնելու համար ձեռնպահութեան եւ ժողովուրդին ուշադրութիւնը հրաւիրելու իր վրայ: Արդէն, նախատեսուած է որ Պուտին կը յաղթէ 80% համեմատութեամբ: Պուտինի առաջին հակառակորդը, ըստ հարցախոյզերու, Սերգէյ Գլազիեւ յայտարարած է չաբաթաւերջին, որ կրեմլինի վարչական մեքենան մէկ նպատակ ունի՝ հակակշռի տակ առնել քաղաքական ամբողջ բեմը: Ինք թեկնածու չէ, հետեւելով իր խորհրդականներու թելադրանքներուն:

Քաղաքական այլ դէմք մըն ալ կը դտնէ որ, Ռուսաստանի մէջ, այլեւս ընդդիմութիւն չկայ, միայն այլախոհներ կան: Փոխանցման շրջանի վարչապետին նշանակումը պէտք է վաւերացուի երեսփոխանական ժողովի կողմէ (Դուման), ինչ որ պարզ ձեւակերպութիւն մըն է, քանի ամբողջ Ժողովը Միացեալ Ռուսաստանի (Պուտինի կուսակցութիւնը) ձեռքն է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐՈՔԻ հիւսիս–արեւելեան շրջանի երկրաշարժը չատ աւելի ծանր էր, քան ինչ որ կը կարծուէր սկիզբը: Ցնցումէն 24 ժամ եաք (Փետր· 25), մեռելներու թիւը 564–ի հասած էր եւ 300 վիրաւորներ կային: Վախ կար տակայն, որ մեռելները ըլային աւերակներուն տակ: Բնակչութիւնն ալ դժգոհ է օգնութեան չդոյութենէն եւ միայն աւելի քան 24 ժամ եաք է, որ Ֆրանսա, Պելժիա եւ Սպանիա որոշեցին իրենց օժանդակութիւնը բերել: Երկրաշարժին ուժգնութիւնը 6,3 էր Ռիխթէրի վրայ: Ի դէպ, Ռիխթէրը, ամերիկացի գիտնական մը, 1935–ին ստեղծած է մեծութեան սանդղակ մը հաստատած է, չափելու համար երկրաշարժի մը արձակած ուժգնութիւնը: 1–էն 4 վնաս չկայ, 5–ին զգալի է եւ փոքր վնասներ կան, 6–ին չէնքեր որոնք չեն տոկար կը փլին, քանի մը տասնեակ քիլոմեթրի վրայ, 7–ին՝ արդէն կացութիւնը ծանր է եւ 100 քիլոմեթրի վրայ կը տարածուին հետեւանքները:

ՀԱՑԻԹԻի մէջ, Փետրուար 25–ին, քաոս կը տիրէր, մինչ նախագահ Արիսթիտ Կրկին յայտարարած է, որ պիտի չհրաժարի, ինչ որ ընդդիմութեան ալ պահանջն է, ապստամբներէն զատ: Ցարդ 70 մեռեալ կար եւ թալանն ալ կը շարունակուի: Բնակչութիւնը սարսափի մէջ կ'ապրի, մինչ նախագահ Արիսթիտ յոյսը Ամերիկան է: Մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին, ալ աւելի չափազանցած է ահաբեկչութեան վտանգը, որպէսզի ԱՄՆ չարժի: Ցայտարարած է որ եթէ մայրաքաղաքը՝ Փոր–օ–Փրէնս ապստամբներու ձեռքն իյնայ, բնակչութիւնը զանգուածային աքսորի կը դիմէ եւ հազարաւորներ կը մեռնին: ԱՄՆ համաձայնած են Ֆրանսայի առաջարկին՝ ժողով մը գումարել Փարիզ կողմերու միջեւ:

ՊՈՒՇ չարձակման անցած է ձոն Քէրրիի դէմ եւ կը հրաւիրէ ամերիկացի ժողովուրդը որ ընտրէ երկու Ամերիկաներու միջեւ: Ի՛րը, որ կը պաշտպանէ երկիրը, եւ միւսը, որ նոյն նպատակը չունի եւ կը գատապարտէ զինուորական միջամտութիւնները: Պուշ դէմ արտայայտած է նաեւ միասեռական ամուսնութիւններու եւ կը պաշտպանէ այր մարդու մը եւ կնոջ մը ամուսնութիւնը, քաղաքակրթութեան ամէնէն հիմնական հաստատութիւնը, քաջալերուած բոլոր մշակոյթներու եւ կրօնքներու կողմէ:

ՄՈՒՍՈՒԼԻ մէջ, Փետրուար 23–ին, յարձակում մը գործուած է քրտական Դեմոկրատ կուսակցութեան մէկ կեդրոնին վրայ, մինչ կուսակցութեան երեք անդամներ ալ սպաննուած են: Կուսակցութեան մէկ պատասխանատուին համաձայն իսլամապաշտ խումբերու գործն է:

ՄԻՍՅԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ որոշեցին դադրեցնել Ֆրանսայէն խոզեղէնի եւ փուա–կրաայի ներածումները, առողջապահական պատճառներով:

ՊՈԼԻՍ

ՄԱՐԴԿԱՑԻՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՒ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱՒԵԼԻ ՈՒՇԱԴԻՐ, ՆՈՅՆԴԱՆ ԻՆՔՆԱՎՍՏԱՀ

Պուտափէշթի մէջ աղբրեջանցի զինուորականի մը կողմէ Գուրդէն Մարգարեանի սպանութեան դէպքը Հայաստանի իշխանութիւնները մղած է միլոցներու ձեռնարկելու արտասահմանի մէջ ծառայող հայ զինուորականներու ապահովութիւնը երաշխաւորելու համար: Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարարութեան ներկայացուցիչներ ու զոհին ընտանեկան պարագաները զացած են Պուտափէշթի ուրկէ սպաննուած հայ երիտասարդին մարմինը կը փոխադրուի Երեւան:

Պաշտպանութեան փոխ–նախարար, զինեալ ուժերու սպայակոյտի պետ Միքայէլ Ցարութիւնեան այս մասին տեղեկացնելով ըսած է թէ վերջին օրերուն Աղրբեջանի ռազմաչունչ յայտարարութիւնները կը թելադրեն զգուշաւոր ըլլալ: Թէեւ ան աւելցուցած է թէ այդ յայտարարութիւններէն պէտք չէ չտապել եզրակացնելու թէ Բաքուն պատերազմի սկսելու մտադրութիւն ունի: Ապա ապահովութիւն տուած է ըսելով թէ եթէ նոյնիսկ նման բան պատահի, աղրբեջանական կողմը որեւէ արդիւնքի չի հասնիր· «Հայոց բանակը պատրաստ է լուծել իր առջեւ դրուած խնդիրը»:

Ինչ կը վերաբերի Բաքուէն հնչած ռազմաչունչ յայտարարութիւններուն, աղրբեջանական մամուլին մէջ տեղ գտած թարմ օրինակներէն է Արտաքին գործերու նախկին նախարար Թ. Զիւլֆիքարովի ունեցածը· ան ըսած է· «Ողբերդութիւնը (Պուտափէշթի) հետեւանք է պաշտօնական Երեւանի ներխուժումի քաղաքականութեան տրամաբանութեան: Բացառելի չէ որ նման միջադէպեր յառաջիկային ալ պատահին: Հայ սպային ըսպանութիւնը Հայաստանի հանրութեան համար պէտք է ազդանշան ըլլայ· այնքան առեն որ Երեւան ներխուժումի քաղաքականութենէն չի հրաժարիր, նման դէպքեր պիտի պատահին»: Նախկին նախարարը հարկաւոր նկատած է որ դատավարութիւնը աւարտելէ առաջ ոճրագործը յանձնուի Աղրբեջանի:

*
**

ԽՈՒԶԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, ՉԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Փետրուար 24–ի առաւօտեան կանուխ ժամերուն ոստիկանութիւնը խուզարկութիւն կատարած է գործատեղիի մը, բնակարանի մը մէջ, Երեւան, ու յայտնաբերած զէնք, զինամթերք· զրաւուած են փամփուշտներ, սուիններ, պայթուցիկներ, ինքնաձիգ զէնք, եւլն.: Պարզուած է որ աոոնք կը պատկանէին Կոլիա Ցարութիւնեանին, Գուրգէն Պապիկեանին, Արմէն Սահակեանին եւ Ռոմիկ Մըխիթարեանին: Այս վերջինը 2000–ին, «անզգոյշ սպանութեան» ու ապօրինի զէնք, զինամթերք պահելու յանցանքով 18 ամիս բանտարկութեան դատապարտուած էր: Նշուած անձերը տարուած են Շէնգաւիթի ոստիկանատունը եւ նախաքննութիւն բացուած է:

«Արմէնփրէս»ի այս տեղեկատուութեան վրայ կ'արժէ աւելցնել այն որ Հայաստանեան մամուլին մէջ (Փետր· 25) նշուած էր թէ Ռոմիկ Մխիթարեան ըլլալով «Հանրապետութիւն» կուսակցութեան Շէնգաւիթի տարածքային կազմակերպութեան ղեկավար, խուզարկութեան վայրը փութացած են նոյն կուսակցութեան ղեկավար դէմքեր, սակայն գոհացուցիչ պատասխան չեն ստացած խուզարկութեան պատճառներուն մասին:

Կան նաեւ աղբիւրներ որոնք առանց նչելու թէ ղէնք ու զինամթերք յայտնաբերուած է խնդրոյ առարկայ անձին պատկանող տարածքներէն, կատարուածը կը ներկայացնեն որպէս քաղաքական ահաբեկումի նպատակ· մինչեւ իսկ ըսելիներ չըլլանին հետ զուգահեռներ փորձողներ գտնուած են...

ԼՂԵ

Թ· ՏԷՎԻՍԻ ԱՅՑԸ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ

Եւրոպայի Խորհուրդի խորհրդարանական վեհաժողովին ներկայացուցիչը Թ. Տէվիս որ երեւանէն անցած էր Ստեփանակերտ, Փետրուար 23–ին տեսակցած է նախագահ Ա. Ղուկասեանի հետ: Նախագահը իրեն ներկայացուցած է զարգացման մօտեցումները, փաստարկները զոր կը ներկայացնեն միջազգային հանրութեան: Նիւթ եղած են նաեւ Ստեփանակերտ – Բաքու ուղղակի չփումները որոնց չգոյութիւնը տարօրինակ վիճակ ստեղծած է: Ա· Ղուկասեան չեշտելէ ետք թէ անոնցմէ Բաքուն է որ կը խուսափի, ընդգծած է անկախութեան իրաւունքին վրայ պնդելու Ղարաբաղի վճռակամութիւնը: Ըսած է թէ միջնորդներու գլխաւոր գործերէն է հաւասար պայմաններ ստեղծել բոլոր կողմերուն համար: Ցատկապէս, Ղարաբաղը պէտք ունի այդ զգակին, չունենալով միջազգային ամպիոններ եւ զրկուած ըլլալով իր կեցուածքը ներկայացնելու միջոցներէն:

*
**

Թ· Տէվիս Շուշիի մէջ հանդիպում ունեցած է Շահումեանէն տարագրուած գաղթականներու հետ եւ խոստացած է Բաքուի հանդիպումներուն քննարկել Շահումեանի չրջանը այցելելու հարցը: Խոստացած է նաեւ ստուգել հայ պատանդներու Աղրբեջանի կեդրոնացման ճամբարներու մէջ գտնուելու պարագաները:

*
**

ԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Նախագահ Ա· Ղուկասեանի Փետր· 24–ի հրամանագրով կարգ մը փոփոխութիւններ ու լրացումներ կատարուած են կառավարութեան մէջ: Վերակազմակերպուած է Ներքին գործերու նախարարութիւնը: Արդարադատութեան պետական վարչութեան պետ Ռոպէր Հայրապետեան նչանակուած է Արդարադատութեան նախարար, Ներքին գործերու նախարար Արմէն Խաչատուրով նչանակուած է ոստիկանութեան պետ, Ապահովութեան վարչութեան պետ Բակօ Սահակեան նչանակուած է Ազգ· ապահովութեան ծառայութեան տնօրէն, Հարկային վարչութեան պետ Ցակոբ Ղահրամանեան նչանակուած է Հարկային պետական ծառայութեան պետ:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 25)

ՈՃՐԱԳՈՐԾ ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻՆ ՉԻ ԿՐՆԱՐ ՑԱՆՁՆՈՒԻԼ ԻՐ ԵՐԿՐԻՆ

Աղրբեջանի դիւանագիտական պատասխանատուները Փետրուար 23–ին դիմած է Հունգա-

(Շար·ը Դ· էջ)

ԳՈՀՈՒՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՂ ԱՐՏԱԳԱՂԹԱԾՆԵՐ

Այնպէս կը թուի որ գաղթի ու գաղթականներու մասին Եւրոպական երկիրներու իրերայաջորդ խոստացումները սկսած են ազդեցութիւն ունենալ Հայաստանէն արտագաղթելու թափին ալ վրայ։ Երեւոյթը կարեւոր է գլխաւորաբար այն պատճառով որ դէպի արեւմուտք արտագաղթը էական տարբերութիւն մը ունի Ռուսաստանի ճամբան բռնողներու մեկնումին հետ։ Այս վերջիններուն ջախջախիչ մեծամասնութիւնը տնտեսական դրծօնէն մղուած է։ արդէն շատ յաճախ մեկնողը ամբողջ ընտանիքով չէ։ կը մեկնին աշխատելու ամէնէն յարմար տարրերը։ ընտանիքին հայրը, չափահաս մանչ զաւակը որոնք հաւանօրէն արտագաղթող կոչելն ալ ճիշդ չէ։ Արտագնայ աշխատողներ են անոնք որոնք Հայաստանի մէջ իրենց չդտած աշխատատեղին Ռուսաստանի մէկ անկիւնը գտնելու յոյսը կը փայփայեն, շատ անղամ կը գտնեն ալ։ այդ շահով կ'ապրին ու կ'ապրեցնեն իրենց ընտանիքը։ Այս պատկերը ընդհանուր չըլլանալն է միայն այդ խումբին որ մոլորումներու ալ բաւական ճոխ ենթահող կը կազմէ։ Ո՛վ գիտէ քանի է թիւը այդ մեկնումներուն հետեւած ընտանիքի քայքայումներուն, լքումներուն, վերակազմուած միութիւններուն, տուժած կիներուն, մանաւանդ զաւակներուն։

Ճիշդ է որ նման բաներէ բոլորովին ղերծ չէ դէպի արեւմուտք գաղթն ալ։ բայց այդ ուղղութեամբ մեկնումները մեծ մասով ամբողջ ընտանիքով կ'ըլլան։ Այլ խօսքով՝ առաջինները կը շարունակեն պահել Հայաստանի քաղաքացիի ու բնակիչի հանդամանքը, մինչ երկրորդները ժամ առաջ կ'ուզեն ատկէ ձերբազատիլ։

Այս երկրորդ խումբն է որ թէ՛ մեծցուցած է զանազան երկիրներու հայ համայնքներուն թիւը, թէ՛ նորեր ստեղծած չարք մը երկիրներու մէջ։ Թէեւ պէտք է նշել թէ թիւի յաւելումը անպայման չի նշանակեր իսկապէս թէ համայնքը կը մեծնայ։ հայկական մշակութային, քաղաքական ձեռնարկներու, եկեղեցիներու, դպրոցներու մէջ անպայման իրենց թիւին համեմատական ներկայութիւն չեն ունենար անոնք։ Մինչդեռ, ներսիւրեան տեղափոխութիւններու գոնէ առաջին շրջանին հակառակը կ'ըլլայ պատկերը։ Նորեկները ընդհանրապէս հայկական ներկայութիւն, կապեր փնտռելու կ'երթան ուր որ կարելի է։ Հայրենիքէն եկած առաջին քայլին արդէն հայ ըլլալէ յոդնածնե՞ր են անոնք, թէ համոզուած որ «ուրիշ» ըլալու ճամբան որքա՛ն կարճ ըլլայ, այնքան երջանիկ պիտի ըլլան, այնքան յաջողած պիտի համարուին։ Ո՛վ գիտէ։

«Առաւօտ»ը Փետրուար 4–ի թիւին մէջ Ռուբէն Արշակեան տորպեդրուած ամփոփ էջ մը ունի որ կ'անդրադառնայ արտագաղթողներու եւ անոնց վերաբարձի տրամադրութեան, պատրաստակամութեան պարագային։

Ռ. Արշակեան նախ կ'ըսէ թէ մեկնողներու նոր հասցէ մը եղած է Սպանիան։ Արդարեւ, վերջին շրջանին եւրոպական աղբիւրներ մինչեւ 30 հազարի համնող հայկական նոր գաղութի մը մասին կը խօսին պարբերաբար, ըսելով նաեւ թէ անոր գրեթէ ամբողջութիւնը կազմուած է Հայաստանցիներէ։ «Առաւօտ»ի յաջորդ տողերով կ'ըսուի նաեւ թէ այդ մեկնումները «դասաւորողները» ամէն մէկ մեկնողէ 2-2,5 հազար տոլար կը գանձեն։ Իսկ գաղթի պետական կոմիտէն պաշտօնապար մը հաւանական նկատած է որ Փորթուկալի պայմանները առաւել ձեռնտու ըլլալուն, Սպանիայէն շատեր հոն կ'անցնին. մանաւանդ որ Փորթուկալ պէտք ունի գիւղատնտեսութեան ոլորտին մէջ աշխատողներու։ Այդ երկիրը Հ.Ա.Պ.–ի չարք մը երկիրներուն հետ, ինչպէս Ուկրանիոյ, օտար բանուորներու ներգաղթի համաձայնագիրը ստորագրած է ու կանոնաւոր աշխատատեղիներ կը պատրաստէ եկուորներուն, բայց Հայաստանը այդ խումբին չի պատկանիր։

Ատոր քով, եւրոպական շատ մը պարզացած երկիրներ դոհունակութեամբ կ'ընդառաջեն իրենց քով Հայաստանի քաղաքացիներուն վերադարձին առընչուած նախագիծերու, ծրագրերու։ Նմանօրինակ ծրագրեր կան Լեհաստանի, Չեխիոյ, Զուիցերիոյ, Դանիոյ, Լիթուանիոյ հետ։ Ըստ եւրոպական արդէն թէ օրակարգի վրայ է Զուիցերիայէն քաղաքական ապաստան խնդրած եւ մերժուած 50 Հայերու կամաւոր վերադարձի նիւթը։ Ներկայիս կը փնտռուին եղեր վերադառնալու տրամադրութիւն ունեցողներու ճամբու դրամ մը, Հայաստանի մէջ առնուազն տարեան մը աշխատանքը ապահովելու պրիւքները։ Կ'ըսուի թէ զուիցերական կառավարութիւնը յանձն առած է ատոնց անհրաժեշտ պիւտճէն, որովհետեւ իրեն աւելի նպաստաւոր է այդ ծախքը, քան՝ երկրին մէջ ապօրինի կացութեամբ մարդիկ ունենալը։ Գաղթի ու գաղթականներու կոմիտէին նոյն պաշտօնատարը ըսած է թէ Զուիցերիոյ մէջ 1990–էն ի վեր ապաստան փնտռած է չուրջ 700 հայ, որոնց 105–ին դիմումը արդէն մերժուած է եւ հաւանական է որ միւսներն ալ նոյն ճակատագիրը ունենան։ Գլխաւոր պատճառը այն է որ այդ մարդիկը երկրէն մեկնած են ոչ թէ քաղաքական հետապնդումներու ենթակայ ըլլալու, այլ՝ ընկերային, տնտեսական կացութեան պատճառով։

Նոյն աղբիւրին համաձայն, անոնց մէջ կան եղեր այնպիսիներ որոնք գնած են գաղթականի արտօնագիր, կամ հայթայթած կեղծ փաստաթուղթեր։ Անոնց մէջ ալ, կ'ըսուի թէ կան մաս մը որ կը ներկայանայ «մխաեռական», ենթադրեալ հալածանքներու զոհ։ Չէ՞ որ «վայրի ասիացի» իրենց հայրենակիցները վարժ չեն նման արդիականութիւն մարսելու։

Եւրոպական ընդհանուր քաղաքականութեան հետ գաղթականներու նկատմամբ խստացած է կարմիր Խաչի ընթացքն ալ։ Առաջ դիւրին էր որպէս հալածանքէ ազատած ներկայանալ այդ կազմակերպութեան ճամբարներուն եւ այլուր։ Այսօր ատիկա ալ դժուարացած է։

Եւրոպական օրէնքներու փոփոխութիւնը, խստացումը ունի բարերար կողմն ալ։ Անկարելիութիւններու առջեւ բազմաթիւ Հայեր կը փափաքին տուն վերադառնալ. մանաւանդ, ինչպէս գրութեան խորագրէն ալ կ'ըսուի, «եթէ Զուիցեր – բացիներն ապահովեն ուղեվարձն ու Հայաստանում մէկ տարուայ ապրուստի դումարը»։

Ի՛հ, գործը դասաւորողներուն վճարումը եւ մինչեւ Զուիցերիա ճամբու ծախքը արտագաղթելու թեկնածու Հայաստանցիներէն, զանոնք ետ ղրկելու, տարեան մը ապրուստին փոխարժէքն ալ ճարելու գործը Զուիցերացիներէն։ Բոլո՛ր կողմերուն համար շահաւէտ գործարք մը խնդրոյ առարկայ է։ Հայաստանի քաղաքացին թէ՛ փորձառութեան տէր կ'ըլլայ, թէ՛ տարուան մը ապրուստը կ'ապահովէ։ մանաւանդ հայրենիքին ժխտականները նեղող, հասկցող աչքով կը դիտէ, քանի որ տեսած կ'ըլլայ թէ «այնտեղ էլ մի քաղցր կեանքով չեն ապրում»։ Իսկ Զուիցերիան, հաւանօրէն վաղը նաեւ այլ երկիրներ, իրենց համար աննշան դումարներով կը փրկուին «աւելորդ» նկատուած նորեկներէ, ակամայ հայրենասիրութեան դաս մըն ալ տարով անոնց։

Անշուշտ եւրոպական, յատկապէս զուիցերական այս քաղաքականութիւնը չի վերաբերիր հայաստանեան այն դումարներուն որոնք զանազան ճամբաներով ու հաւանօրէն յատուկ դասաւորողներու ջանքով կը հանդրուանին Փընեւի, Լոզանի կամ Պէրնի դրամատուները։ ոչ ալ բնականաբար վերաբերումը նոյնն է անոնց տէրերուն հանդէպ որոնք ոչ ապահանեալի կարգավիճակ ստանալու պէտք ունին, ոչ ալ կարմիր Խաչի ճամբարներուն օթեւան խնդրելու։

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՂՈՒԹՆԵՐ

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ ԱՇԽՈՒԺԱՑՈՒՄԸ

– ՇԱՀՊՐԻՄԱՆԵԱՆ ԵՒ ՇԱՀՈՒՄԵԱՆ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐԸ

ՀԱՄԱՅՆՔԱՑԻՆ ԿԵԱՆՔԻ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄ

Վենետիկի Ճուֆֆա (Ջուղա) թաղամասին մէջ կեդրոնացած Հայերը, իրենց ազգային – հասարակական եւ համայնքային կեանքը վերակազմելու համար 1579–ին ժողով դումարեցին եւ սահմանադրութիւն կազմեցին։ Այնուհետեւ, այդ ժողովին տրուած որոշումին համաձայն քաղաքին Հայոց տունը, որ 1253–ին Հայերուն բարեկամ վենետիկցի բարերար Մարկոս Միանիին նուիրած էր, յատկացուեցաւ հայրենակիցներուն, իսկ հոն բնակող Հայերը տեղափոխուեցան տարբեր բնակարաններ։ Նշենք, որ մինչեւ այդ ժամանակ Հայոց տունը նաեւ իբրեւ մատուռ ալ կը գործածուէր եւ ուստի էմմիածինէն նշանակուած իր քահանան։

Հայոց թաղին յարակից Սուրբ Յովհան Նոր Եկեղեցին ժդ. դարէն ի վեր եղած էր հայ վանականներու նստավայր։ ԺԷ. դարու սկիզբէն հոն սկսան կեդրոնանալ նաեւ Պարսկաստանէն ժամանող հայ վաճառականներ. եկեղեցին նաեւ Աւրին Յովհաննէսի գերդաստանին դամբարանը դարձաւ։ Եկեղեցւոյ մէջ արձանագրուած է. «1689 Թուականի Ապրիլի տասին այստեղ թաղուած Պարսկաստանի հայ վաճառական Աւրին Յովհաննէսի եւ նրա սերունդների դամբարան»։

ՃՈՒՖՖԱՑԻ ՀԱՅԵՐՆ

ՈՒ ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐԸ

Ճուֆֆա թաղամասին մէջ կեդրոնացած հայութիւնը դարեր շարունակ մնաց իրեւ չէն ու բարգաւաճ համայնք իր մէջ ունենալով մեծահարուստ վաճառականներէ բաղկացած երեւելի ընտանիքներ, որոնք մեծ մասամբ իրենց ձեռքերուն մէջ կեդրոնացուցած էին չրջանին առեւտուրը։

Հայ վաճառականներուն գլխաւոր յաճախորդները իրենց դրացնութեան մէջ ապրող ազնուական երեւելի ընտանիքներն էին, ինչպէս՝ Մալիփիերոները, Քափիելլոները, Տրեւիզանիները, Կրիմանիները եւ այլն։ Անոնցմէ ամէնէն աւելի ազդեցիկ էին մանաւանդ Մալիփիերոները, որոնց պատմական դղեակը կը նկատուի Վենետիկի ճարտարապետական կոթողներէն։ Այս ընտանիքներու կիները իրենց ապարանքներուն կամ պալատնե – րուն համար հայ առեւտրականներէն կը գնէին զարդարանքի ու պերճանքի բազմապիսի առարկաներ. անոնց մախսոմ – ները եւ պալատներու պերճանքը այն աստիճանի հասան, որ կառավարական բարձրագոյն ատեանը ստիպուեցաւ ենթարկել բոլոր անոնք, որոնք չափազանցուած չքեղութիւն կը ցուցադրէին։

Երկար ժամանակ Վենետիկի բարիքները վայելած Ճուֆֆայի Հայերը հոգեկան խոր ցնցումի ենթարկուեցան 1604–ին, երբ իմացան, որ շահ Աբասի հրամանով իրենց չէն ու բարգաւաճ բնօրրանը քանդուած ու թալանուած եւ բնակչութիւնն ալ Պարսկաստան բռնագաղթուած է։

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԻՐԱՎԻՃԱԿԸ

Ժէ. – ԺԸ. ԴԱՐԵՐՈՒՆ

Վենետիկի հզօր Հանրապետութիւնը քաղաքական եւ տնտեսական տագնապներ սկսաւ դիմագրաւել ելեմտական հարցերու պատճառով ծայր առած ներքին հակամարտութիւններու բերումով, որմէ ետք պապական իշխանութիւնը սկսաւ միջամուխ դառնալ անոր ներքին հարցերուն։

Կրետէ, որ Վենետիկի վերջին գաղութն էր Միջերկրականի մէջ, երկար կռիւներէ ետք, 1669–ին ինկաւ Օսմանցիներուն ձեռքը։ Այնուհետեւ Վենետիկցիները մնացին միայն քանի մը ամրութիւններ Միջերկրականի արեւելեան ափերուն։ Այս պայմաններուն տակ Վենետիկի կառավարութիւնը դիմեց Աւստրիոյ՝ վերահաստատելու համար իր ուժը Միջերկրականի արեւելեան ափերուն եւ ազատ դրելու Մորէան (Յունաստանի փելոփոնէս թերակղզիին մէջ)։ Հապսպուրկներու արքունիքը ընդառաջեց եւ Ֆրանչեսքօ Մորոսինիի հրամանատարութեան տակ գործող բանակը 1684 – 1688 տարիներուն, կատաղի կռիւներէ ետք, մտաւ Մորէա եւ մինչեւ 1699 իր դերը խանութիւնը տարածեց չրջանին վրայ։ Սակայն, Վենետիկի դերիչխանութիւնը հոն երկար չտեւեց, որովհետեւ օսմանցիք 1718–ին վերադարձեցին զայն։ Այսպիսով վերջ գտաւ Վենետիկի ներկայութիւնը Միջերկրականի արեւելեան ափերուն։

ՆՈՐ ՋՈՒՂԱՑԵՑԻՆԵՐ

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԷՋ

Շահ Աբասի բռնագաղթին պատճառով անչքացաւ Արաքսի ափերուն փռուած վաճառաշահ Ջուղան եւ անոր բնակչութիւնը բռնագաղթուեցաւ Պարսկաստան։ Գաղթական Ջուղայեցիք մայրաքաղաք Սպահանի մէկ արուարձանին, Ջայանդէի Ռուտի ափին հիմնեցին Նոր Ջուղան։

Նոր Ջուղայի Հայերը չհէն բացառիկ առանձնաշնորհումներ ու արտօնութիւններ ստացան եւ զարգացուցին իրենց առեւտուրն ու արհեստները։ Անոնք առեւտրական լայնածաւալ գործունէութեան ձեռնարկեցին Մայրապոլ Սրեւելքէն Հնդկաստան, Ռուսիա եւ եւրոպական տարբեր երկիրներ։

Այսպիսով, ԺԷ. դարու առաջին տասնամեակներէն կարեւոր թիւով նոր Ջուղայեցիներ հասան Վենետիկ. հետաքրքրական է նշել, որ անոնք, ի տարբերութիւն հին Ջուղայեցիներուն տարբեր տեսակի բազմածոպ տարազներ կը գործածէին եւ գլուխնին փաթթոց կը կրէին. Վենետիկցիք զանոնք կը կոչէին պարսիկներ։ Անոնք առեւտրական կապեր ու գործառնութիւններ ունէին տարբեր երկիրներու հետ եւ ծանօթ էին քանի մը լեզուներու։ Ունէին նաեւ իրենց սեփական կնիքները, որով կը կնքէին համաձայնագիրները։

ԱՍՊԵՏ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՀԱՆԳԻՍՏ ՄԱՆՈՒԷԼ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԵՐԿԱԹԵԱՆԻ

Անցեալ Նոյեմբերի 29–ին Շաբաթ օր, Հոլանտայի Ամստըլօ քաղաքի Հայութեան համար «բացառիկ ուրախութեան» օր մըն էր, քանի Օծման արարողութիւն կատարուեցաւ տեղւոյն Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին:

Անցեալ Փետրուարի 16–ին երկուշաբթի օր, նոյն եկեղեցիի զաւակները «բացառիկ տխրութեան» պահեր ապրեցան, քանի ցաւն ու վիշտը ունեցան «Յուրտ հողին յանձնելու իրենց երիտասարդ Հոգեւոր Հովիւը»:

Հինգշաբթի օր, Փետրուարի 12–ին Ամերիկեան Եւրոպայի Փարիզի Հայրապետական Պատուիրակութեան դիւանէն ստացանք տխուր յայտարարութիւն մը. «Որ վիշտով կը դուժենք Վախճանումը՝ Հոլանտայի մեր Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովուին՝ ՏԷՐ ՄԱՆՈՒԷԼ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԵՐԿԱԹԵԱՆԻ. որ ի Տէր Հանգեաւ՝ յետ երկարատեւ հիւանդութեան՝ Հոլանտայի Ամստըլօ քաղաքի հիւանդանոցին մէջ՝ Ձորեքշաբթի օր Փետրուար 11–ին ժամը 19·15–ին»:

Այս պոյժը կայծակի արագութեամբ սլաց ու յուզեց Հոլանտայի եւ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածինի, Ֆրանսայի, Կոսղանդնուպոլսոյ եւ Երուսաղէմի Հոգեւորական Դասն ու Վարդապետի ազգականներն ու բարեկամները:

Ո՞վ էր Մանուէլ Վարդապետ...

Ազգանի անունով Հայկ – էլ Տէմիր – երկաթեան, ծնած էր Կ. Պոլիս 1954 թուականին եւ նախնական կրթութիւնը ստացած տեղւոյն Սուրբ Մեսրոպեան վարժարանին մէջ:

1968–ին ընդունուած է Երուսաղէմի Պատրիարքութեան Դպրեվանքի ժառանգաւորաց վարժարանը եւ 1973–ին ուսումը աւարտելով վերադարձաւ իր ծննդավայրը, ուր 1976 թ. Օգոստոս 19–ին Սարկաւագ ձեռնադրուեցաւ ձեռամբ Շահան Արք. Սվաճեանի եւ երեք օրեր վերջ կոսկրօն Քահանայ ձեռնադրուեցաւ օրէնի Հայոց Պատրիարքին Լուսահոգի Շնորհք Արք. Գալուստեանի կողմէ եւ Հայկ սարկաւագը վերակոչուեցաւ Մանուէլ Աբեղայ:

Կոչումի տէր ՄԱՐԴ–ը...

Հայկ զառնալով Մանուէլ՝ Գիտակից կոչումի գոհոզութեան ոգիի առաքելութիւնները իր մէջ ունենալով նուիրուեցաւ Աստուծոյ ու Ազգի ծառայութեան՝ Հայաստանեայց Առաքելական եւ Սուրբ Եկեղեցիի միջոցաւ: Անոր մէջ միախառնուած հանդէս կուգային տաղանդն ու ստեղծագործ շնորհքները որոնք իր հաւատքի շնորհիւ բեղմնաւորուեցան ու ի սպաս դրուեցան Հայ Եկեղեցւոյ զաւակներուն:

1977 թուականին Մանուէլ Վարդապետ Երկաթեան անդամ կը դառնայ Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան:

1980–ին ընտանիքը այցելելու նպատակաւ կը մեկնի Կ. Պոլիս ուր եւ կը ձերբակալուի, սուտ մեղադրանքներով ու քաղաքական դրպարտութիւններով հինդ տարիներու բանտարկութեան կը դատապարտուի:

Ազատագրութենէ վերջ կը հաստատուի Հոլանտա եւ աւելի քան 20 երկար տարիներ նուիրումով կը կատարէ Հոգեւոր հովուութեան պաշտօն նախ Ամստըլօ եւ ապա Ամսթէրտամի մէջ:

Վերջին Օծումի եւ Քահանայութիւն...

Հանգուցեալ Հայր Սուրբի Թաղման կարգը կատարելու համար Փարիզի Հայոց Առաջնորդ եւ Հայրապետական Պատուիրակ Գիւտ Արքեպիսկոպոսի կ'ընկերակցէին Միւռոն Ծ. Վարդապետ Գըլըճեան, Մեսրոպ Ծ. Աբգ. Քահանայ Ժամկոչեան եւ Աւետիս Ծ. Աբգ. Քահանայ Պալըգեան:

Կիրակի օր Փետրուարի 15–ին ժամը 16–ին օգնական մէկ ժամուան եւ ինքնաշարժի երկու ժամուան ճամբորդութենէ վերջ հոգեւորականները դիմաւորեցին տեղւոյն Հոգեւոր Հովիւ՝ Ծաչատուր Քահանայ Փրէնկեանը եւ եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան անդամները: Նախ հաւաքուեցանք եկեղեցւոյ կից սրահը ուր հաւրիւրաւոր սգակիր Հայեր հաւաքուած էին «Հոկումի», Առաջնորդը անդրադարձաւ Հոկումի նշանակութեան եւ «Հոգւոց» արտասանուեցաւ Նորօք Հանգուցեալ Տ. Մանուէլ Վարդապետ Երկաթեանի Հոգւոյ Հանգստեան համար: Ներկայ էր նաեւ Տաթեւ վարդապետ Յակոբեան՝ որ վերջերս նշանակուեցաւ Հոլանտայի Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ եւ Ամսթէրտամի Ս. Հոգի Եկեղեցիի Հոգեւոր Հովիւ: Երկուշաբթի վաղ առաւօտեան յուղումն ու տխրութիւնը ծանրօրէն կը տիրապետէին բոլորիս վրայ: Լուռ էինք ու միայն մեր արցունքոտ աչքերն էին արտայայտիչ ու խօսուն:

Ժամը 10·30–ին քաղաքի «Ֆլինէրլիոմ»ի մէջ կատարուեցաւ «Հանգուցեալի Տան Կարգը»: Ապա ինքնաշարժները ճամբայ ելան դէպի Նորակառոյց Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին եւ կարծէք թէ ժամանակի եւ տարածութեան սահմանները փշրուած էին եւ ամէն բան արձանացած էր մեր չուրջ:

Եկեղեցւոյ զանգակներու տխուր զօղանջով ու չարականներով Վարդապետի դագաղը զետեղուեցաւ Եկեղեցիի կեդրոնը եւ Առաջնորդ Գիւտ Արք.ի ղեկավարութեամբ «զղեստաւորեցինք Հանգուցեալ Հայր Սուրբը եւ զինք պատրաստեցինք իր վերջին եւ հոգեւոր սուրբ պատարագին», չապիկ, Փորուարը, գօտի, բազպաններ, վակաս, չուրջառ, լանջախաչ եւ Վարդապետական գաւազան:

Ներկայ էին նաեւ Նուրհան Արք. Մանուկեան՝ Լուսարարապետ Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Վանքի, քանի հանգուցեալ վարդապետը միաբան էր Երուսաղէմի Հայոց Վանքին, Արամ Եպիսկոպոս Աթէչեան՝ որպէս դասընկեր եւ մանաւանդ Օծակից հանգուցեալ Վարդապետին:

Պատարագիչն էր Տաթեւ Վրդ. Յակոբեան եւ Ս. Սեղանի սպասարկեց Միւռոն Վարդապետ եւ սարկաւագներու եւ Դպրաց Դասը, մինչ Մեսրոպ եւ Աւետիս Քահանայ Հայրերը Վարդապետի դագաղի չուրջ լռելեան Աւետարան կ'ընթերցէին:

«Ողջոյն»ի պահուն Սեղան բարձրացան Գիւտ, Նուրհան եւ Արամ Սրբազանները եւ նաեւ Սեղանի վրայ դրուեցաւ Հանգուցեալ Մանուէլ Վարդապետի մարմինը:

Սաղմոսներ քաղուեցան, չարականներ երգուեցան եւ Առաջնորդը երիցս կրկնեց. «Պատրաստ արարեր առաջի իմ զսեղան, ակն յանդիման նեղչաց իմոց...»: «Օծեր իւղով զգլուխ իմ, բաժակ քո որպէս անապակ արբեցոյց զիս...»: «Առաքելոյ Աղաւնոյ» ... չարականի երգակցութեամբ Սրբազանը Միւռոնը յանձնեց Նուրհան Արքեպիսկոպոսին որ օծեց Մանուէլ Վարդապետի ճակատը եւ Արամ Եպիսկոպոսին՝ որ օծեց Մանուէլ Վարդապետի ալ ձեռքը... եւ փոխանակ ողջոյնը առնելու պատարագիչ հոգեւորականէն ու Սուրբ Սեղանէն, այս պարագային «ողջոյն»ը ստացանք հանգուցեալ Մանուէլ Վարդապետ Երկաթեանէն ու ձեռքերու մէջ դըրուած Սուրբ Գիրքէն:

Ճաշօրդաբար խօսք արտասանեցին Սրբազան Հայրերը՝ Հայրապետական Պատուիրակ Սրբազան Հայրը կարդաց Ամենայն Հայոց Հայրապետի Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի ցաւակցական գրութիւնը եւ որու հմայն վրայ անդրադարձաւ Հանգուցեալ Վարդապետի կեանքի վերջին տարիներուն եւ ծառայութեան ոգիին: Յանուն Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքին խօսք առաւ Նուրհան Արք. եւ Կ. Պոլսոյ Հայոց պատրիարքին՝ Արամ Եպիսկոպոս: «Ողջոյն ձեզ դասք քահանայութեան, ես ճանապարհորդեցի առ արարիչն իմ»... Ողջոյն ձեզ հաւատացեալ եղբարք իմ ի Քրիստոս... Ողջոյն ձեզ համօրէն ժողովրդականք, ես ճանապարհորդեցի առ Քրիստոս, Ցոյս ամենեցուն:

Այս տխուր առիթով պիտի անդրադառնամ եղելութեան մը որ բոլորիս անխիտ «զարմանք եւ հիացմունք պատճառեց». ժողովուրդի ներկայութիւնը: Խաչատուր քահանայ հաւատացեց թէ երբ մահուան տխուր լուրը տարածուեցաւ Ամստըլօյի եւ շրջանի հաւատացեալները եկեղեցի եկան ու ամբողջ օրը ներկայ եղան աղօթքներուն, հոկումներուն եւ եկեղեցւոյ կից սրահը հարիւրաւոր հայորդիներ հանգուցեալի քովը եւ ընտանիքի անդամները շրջապատած են դիշեր ու ցերեկ, բերելով իրենց ակնածութիւնը, զօրակցութիւնն ու ամենակարեւորը՝ մխիթարութիւն: Պատարագին եւ վերջին օծման կարգին ներկայ էին շուրջ 1300 հայորդիներ, հաւատացեալներ ու աղօթողներ:

Յաւարտ պատարագի փակուեցաւ դագաղը եւ մեքենոյն յուզումով ու զանգակներու զօղանջով, խունկ ու աղօթքով, շարականով ու նոյն հոծ բազմութիւնը ընկերացաւ իրենց վարդապետին, մինչեւ ցուրտ հողին յանձնուիլը: Գերեզմանը կնքուեցաւ, հող թափուեցաւ եւ ծաղիկներ նետուեցան երիտասարդ վարդապետին շիրիմին վրայ: «Հոդը թեթեւ վարդապետ չընկեցինք ու դերեզմանէն դուրս եկանք:

Հոգեւորական Դասն ու ընտանիքի անդամներն ու ժողովուրդը անգամ մը եւս հաւաքուեցանք եկեղեցւոյ կից Գալուստ Կիւլպէնկեան սրահը, հոն կրկին անգամ «Հոգւոց» լսուեցաւ եւ Մանուէլ Վարդապետ Երկաթեանի անունը արտասանուեցաւ... ու կը մտածեմ արդեօ՞ք վերջին անգամ ըլլալով... թէ ժողովուրդը պիտի չարունակէ իրեն Հոգեւոր Հովիւին յիշատակը վառ պահել այսօր եւ վաղը:

Կիրակի օր, Փետրուարի 15–ին, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածինի մէջ յատուկ պատարագի եւ Ամենայն Հայոց Հայրապետին Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի հանդիսապետութեամբ Հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ Հոգելոյս Մանուէլ Վարդապետ Երկաթեանի Հոգւոյ հանգստեան համար: "Յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի. ամէն"...

ՄԻԻՌՈՆ Ծ. ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ՍԽՐՈՑ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱՉԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

15

Բոլորս ալ լռեցինք: Դուրս ելաւ: Լռութիւնը սենեակին վրայ ծանր էր: Ո՛չ մէկը կրնար քնանալ: Ես ու Վահրամը կը խօսէինք Արփիկի մասին փսփսալով, եւ արցունքները կը թրջէին կոկորդս: Ձեռքը բռնեցի ու դրի սրտիս վրան:

– Խե՛ղճ Երուանդ, ըսաւ ցաւով ու դուրսերաց ձեռքս:

Փղձկեցայ բայց չլացի: Դուռը կրկին բացին ու ներս հրեցին փողոցի աղջիկ մը ու վեց – եօթ ոստիկանք թափեցան ներս: Աղջիկը Ռուս էր, կապոյտ ու մեղմաղձոտ աչքերով: Փոքր էր դեռ, գուցէ հազիւ տասնըեօթը տարուց, բայց արդէն տառապած դէմքով: Սկսան կատակել հետը: Կը ժպտէր բոլորին ալ քաղցրը ու հեզ ժպիտով մը:

– Համբոյր մը, – ըսաւ գինովը:

Աղջիկը երկարեց իր մսեղ բերանը, եւ համբուրուեցան:

– Ե՛ս ալ... ե՛ս ալ... ե՛ս ալ... – ըսին բոլոր ոստիկանները ու խուժեցին աղջկան վրայ, որ կը ժպտէր միշտ իր կապոյտ աչքերուն մէջէն:

Մէկը սեղմեց անոր ծիծը: Ճչաց: Երիտասարդ վրացին եկաւ ներս: Ոստիկանները կեցան մէկ կողմ: Նորեկը կը պոռար իր տուր եւ ճչան ձայնով, զանոնք հանեց դուրս, բարկութեամբ դուռը փակեց, կղպեց, բանալին գրպանեց ու դընաց:

Վահրամը կը նայէր աղջկան մեծ ու չար աչքերով: Կը դղրդի, որ կը ցանկար դան: Աղջիկը կը նայէր մեղմ մելամաղձոտութեամբ: Եկաւ ու նստաւ քովերնիս: Վահրամը ու ես կը խօսէինք ռուսերէն: Աղջիկը սկսաւ արտասուել: Վահրամն ալ: Ինչո՞ւ, չեմ գիտեր:

Դուրսը գիշերը կը յառաջանար: Աչոտը քնացաւ, նաեւ պզտիկ նարնջավաճառը: Խարբերդցին դեռ արթուն էր, կը նայէր պաղ աչքերով աղջկան: Միւսները յամառութեամբ կը նայէին փողոց: Դուրսը հիմա մութ թանձր էր: Աղջիկը ու Վահրամը համբուրուեցան, եւ երկուքն ալ ժպտունեցան: Կարծես նորէն պիտի արտասուէին: Դուռը կրկին բացին ու ցնծուհին տարին:

Ո՞վ գիտէ, քանի գրկէ պիտի անցնի այս գիշեր, մտածեցի տխուր:

Գինովը սկսաւ դարձեալ պարել ու երգել: Կեցաւ դէմս ու ըսաւ.

– Էդուց կը գնաք բերդ ... դր՛ուստ, չե՞ս հաւատում, հարցուց նրան – եւ ցոյց տուաւ ուրիչ սեւադէմ ոստիկան մը, որ լուրջ ու խոհուն աչքեր ունէր:

Ընկերներս ինկան գետին ու սկսան խորդալ:

– Տօ՛, հա՛յվան, – ըսաւ միւսը, – ինչի՞ ես վախեցնում տղերաց, – ու գառնալով մեղի, դեռ ոչինչ չեն ասել ձեր մասին.

նոյնիսկ չգիտեն թէ ինչի՞ բանտարկը – ւած էք: Մի՛ վախենաք, ձեզ բերդ չեն տանի, – աւելցուց վստահ, – սրան մտիկ մի՛ տաք. կոնծել ա՛...

– Գիտեմ, – ըսի:

Վահրամը արթնցուց միւսները ու կրկնեց ոստիկանին լսածը: Անոնք չէին ուզեր հաւատալ: Նայելով անոնց աչքերուն՝ ես ալ տխրեցայ. այնքա՜ն մեծ էր անոնց յուսահատութիւնը ու այնքա՜ն թանձր: Ցետոյ նորէն լռութիւն տիրեց: Ես ու Վահրամը կը խօսէինք կամաց: Ցետոյ ան ալ քնացաւ՝ գլուխը դրած գիտերուս: Մնացի ես միայն արթուն, Արփիկին անունը շրթներուս վրայ: Բայց ի վերջոյ գղացի, որ կոպերս կը ծանրանան, թէեւ սիրտս զարթուն էր: «Արփի՛կ, Արփի՛կ», – կը կրկնէի շրթներուս մէջէն: Լսեցի յանկարծ դուռը որ ճռընչաց: Ձեռք մը որ թացաւ էլեկտրական լոյսը: Գինով ոստիկանն էր: Մօտեցաւ ու կոթնեցաւ նստարանին:

– Ի՞նչ կ'ուզես այս ժամուն, – ըսի կամաց:

Սկսաւ մրմռալ իր պարերգը՝

Մէկ, երկու, երեք, չորս
Ես կը պարեմ տասնըչորս...

Գրասեղանին վրայ հակած պառկած էին Աչոտը եւ Խարբերդցին, գլուխները դրած իրենց բազուկներուն վրայ: Լոյսը կ'իյնար անոնց դէմքերուն վրայ ու աչքերուն մէջ: Ես ու Վահրամը պառկած էինք գետինը պատին տակ:

– Դո՛ւրս գնա պիտի արթնցնես տղաքը, – ըսի խիստ, զգալով, որ պարապ տեղը չէ որ եկած է այդ գինովը: Մօտեցաւ նարնջավաճառին, որ հեզօրէն կը ննջէր ու երկու նարինջ գողցաւ եւ դրաւ դուցեալ վարդապետի կեանքի վերջին տարիներուն եւ ծառայութեան ոգիին: Յանուն Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքին խօսք առաւ Նուրհան Արք. եւ Կ. Պոլսոյ Հայոց պատրիարքին՝ Արամ Եպիսկոպոս: «Ողջոյն ձեզ դասք քահանայութեան, ես ճանապարհորդեցի առ արարիչն իմ»... Ողջոյն ձեզ հաւատացեալ եղբարք իմ ի Քրիստոս... Ողջոյն ձեզ համօրէն ժողովրդականք, ես ճանապարհորդեցի առ Քրիստոս, Ցոյս ամենեցուն:

Այս տխուր առիթով պիտի անդրադառնամ եղելութեան մը որ բոլորիս անխիտ «զարմանք եւ հիացմունք պատճառեց». ժողովուրդի ներկայութիւնը: Խաչատուր քահանայ հաւատացեց թէ երբ մահուան տխուր լուրը տարածուեցաւ Ամստըլօյի եւ շրջանի հաւատացեալները եկեղեցի եկան ու ամբողջ օրը ներկայ եղան աղօթքներուն, հոկումներուն եւ եկեղեցւոյ կից սրահը հարիւրաւոր հայորդիներ հանգուցեալի քովը եւ ընտանիքի անդամները շրջապատած են դիշեր ու ցերեկ, բերելով իրենց ակնածութիւնը, զօրակցութիւնն ու ամենակարեւորը՝ մխիթարութիւն: Պատարագին եւ վերջին օծման կարգին ներկայ էին շուրջ 1300 հայորդիներ, հաւատացեալներ ու աղօթողներ:

Յաւարտ պատարագի փակուեցաւ դագաղը եւ մեքենոյն յուզումով ու զանգակներու զօղանջով, խունկ ու աղօթքով, շարականով ու նոյն հոծ բազմութիւնը ընկերացաւ իրենց վարդապետին, մինչեւ ցուրտ հողին յանձնուիլը: Գերեզմանը կնքուեցաւ, հող թափուեցաւ եւ ծաղիկներ նետուեցան երիտասարդ վարդապետին շիրիմին վրայ: «Հոդը թեթեւ վարդապետ չընկեցինք ու դերեզմանէն դուրս եկանք:

Հոգեւորական Դասն ու ընտանիքի անդամներն ու ժողովուրդը անգամ մը եւս հաւաքուեցանք եկեղեցւոյ կից սրահը, հոն կրկին անգամ «Հոգւոց» լսուեցաւ եւ Մանուէլ Վարդապետ Երկաթեանի անունը արտասանուեցաւ... ու կը մտածեմ արդեօ՞ք վերջին անգամ ըլլալով... թէ ժողովուրդը պիտի չարունակէ իրեն Հոգեւոր Հովիւին յիշատակը վառ պահել այսօր եւ վաղը:

Կիրակի օր, Փետրուարի 15–ին, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածինի մէջ յատուկ պատարագի եւ Ամենայն Հայոց Հայրապետին Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի հանդիսապետութեամբ Հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ Հոգելոյս Մանուէլ Վարդապետ Երկաթեանի Հոգւոյ հանգստեան համար: "Յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի. ամէն"...

ՄԻԻՌՈՆ Ծ. ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ՍԽՐՈՑ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱՉԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

15

Բոլորս ալ լռեցինք: Դուրս ելաւ: Լռութիւնը սենեակին վրայ ծանր էր: Ո՛չ մէկը կրնար քնանալ: Ես ու Վահրամը կը խօսէինք Արփիկի մասին փսփսալով, եւ արցունքները կը թրջէին կոկորդս: Ձեռքը բռնեցի ու դրի սրտիս վրան:

– Խե՛ղճ Երուանդ, ըսաւ ցաւով ու դուրսերաց ձեռքս:

Փղձկեցայ բայց չլացի: Դուռը կրկին բացին ու ներս հրեցին փողոցի աղջիկ մը ու վեց – եօթ ոստիկանք թափեցան ներս: Աղջիկը Ռուս էր, կապոյտ ու մեղմաղձոտ աչքերով: Փոքր էր դեռ, գուցէ հազիւ տասնըեօթը տարուց, բայց արդէն տառապած դէմքով: Սկսան կատակել հետը: Կը ժպտէր բոլորին ալ քաղցրը ու հեզ ժպիտով մը:

– Համբոյր մը, – ըսաւ գինովը:

Աղջիկը երկարեց իր մսեղ բերանը, եւ համբուրուեցան:

– Ե՛ս ալ... ե՛ս ալ... ե՛ս ալ... – ըսին բոլոր ոստիկանները ու խուժեցին աղջկան վրայ, որ կը ժպտէր միշտ իր կապոյտ աչքերուն մէջէն:

Մէկը սեղմեց անոր ծիծը: Ճչաց: Երիտասարդ վրացին եկաւ ներս: Ոստիկանները կեցան մէկ կողմ: Նորեկը կը պոռար իր տուր եւ ճչան ձայնով, զանոնք հանեց դուրս, բարկութեամբ դուռը փակեց, կղպեց, բանալին գրպանեց ու դընաց:

Վահրամը կը նայէր աղջկան մեծ ու չար աչքերով: Կը դղրդի, որ կը ցանկար դան: Աղջիկը կը նայէր մեղմ մելամաղձոտութեամբ: Եկաւ ու նստաւ քովերնիս: Վահրամը ու ես կը խօսէինք ռուսերէն: Աղջիկը սկսաւ արտասուել: Վահրամն ալ: Ինչո՞ւ, չեմ գիտեր:

Դուրսը գիշերը կը յառաջանար: Աչոտը քնացաւ, նաեւ պզտիկ նարնջավաճառը: Խարբերդցին դեռ արթուն էր, կը նայէր պաղ աչքերով աղջկան: Միւսները յամառութեամբ կը նայէին փողոց: Դուրսը հիմա մութ թանձր էր: Աղջիկը ու Վահրամը համբուրուեցան, եւ երկուքն ալ ժպտունեցան: Կարծես նորէն պիտի արտասուէին: Դուռը կրկին բացին ու ցնծուհին տարին:

Ո՞վ գիտէ, քանի գրկէ պիտի անցնի այս գիշեր, մտածեցի տխուր:

Գինովը սկսաւ դարձեալ պարել ու երգել: Կեցաւ դէմս ու ըսաւ.

– Էդուց կը գնաք բերդ ... դր՛ուստ, չե՞ս հաւատում, հարցուց նրան – եւ ցոյց տուաւ ուրիչ սեւադէմ ոստիկան մը, որ լուրջ ու խոհուն աչքեր ունէր:

Ընկերներս ինկան գետին ու սկսան խորդալ:

– Տօ՛, հա՛յվան, – ըսաւ միւսը, – ինչի՞ ես վախեցնում տղերաց, – ու գառնալով մեղի, դեռ ոչինչ չեն ասել ձեր մասին.

նոյնիսկ չգիտեն թէ ինչի՞ բանտարկը – ւած էք: Մի՛ վախենաք, ձեզ բերդ չեն տանի, – աւելցուց վստահ, – սրան մտիկ մի՛ տաք. կոնծել ա՛...

– Գիտեմ, – ըսի:

Վահրամը արթնցուց միւսները ու կրկնեց ոստիկանին լսածը: Անոնք չէին ուզեր հաւատալ: Նայելով անոնց աչքերուն՝ ես ալ տխրեցայ. այնքա՜ն մեծ էր անոնց յուսահատութիւնը ու այնքա՜ն թանձր: Ցետոյ նորէն լռութիւն տիրեց: Ես ու Վահրամը կը խօսէինք կամաց: Ցետոյ ան ալ քնացաւ՝ գլուխը դրած գիտերուս: Մնացի ես միայն արթուն, Արփիկին անունը շրթներուս վրայ: Բայց ի վերջոյ գղացի, որ կոպերս կը ծանրանան, թէեւ սիրտս զարթուն էր: «Արփի՛կ, Արփի՛կ», – կը կրկնէի շրթներուս մէջէն: Լսեցի յանկարծ դուռը որ ճռընչաց: Ձեռք մը որ թացաւ էլեկտրական լոյսը: Գինով ոստիկանն էր: Մօտեցաւ ու կոթնեցաւ նստարանին:

– Ի՞նչ կ'ուզես այս ժամուն, – ըսի կամաց:

Սկսաւ մրմռալ իր պարերգը՝

Մէկ, երկու, երեք, չորս
Ես կը պարեմ տասնըչորս...

Գրասեղանին վրայ հակած պառկած էին Աչոտը եւ Խարբերդցին, գլուխները դրած իրենց բազուկներուն վրայ: Լոյսը կ'իյնար անոնց դէմքերուն վրայ ու աչքերուն մէջ: Ես ու Վահրամը պառկած էինք գետինը պատին տակ:

– Դո՛ւրս գնա պիտի արթնցնես տղաքը, – ըսի խիստ, զգալով, որ պարապ տեղը չէ որ եկած է այդ գինովը: Մօտեցաւ նարնջավաճառին, որ հեզօրէն կը ննջէր ու երկու նարինջ գողցաւ եւ դրաւ

(Շար. 71)

ՀՈԳԵՇԱՆԳԱՒԱՑ

Վահէ Տամլամեան, Սոնա Տամլամեան, Էտուարտ եւ Արիս եւ իրենց ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց քրոջ, տատոջ եւ հօրաքրոջ՝

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԽՈՏԻԿԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ, կիրակի, Փետրուար 29, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին

15, rue Jean-Goujon — Paris 8e

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours d'été 2004 pour son centre de vacances de Bellefontaine :

- **Animateurs diplômés BAFA, stagiaires ou sans diplôme.**

Ecrire à CBAF - Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 Paris
ou par e-mail: cbaf@wanadoo.fr

(Շար. Ա. էջէն)

ըլլայ, որպէսզի Ռ. Սաֆարովի գործած ոճիրին մասին աւելի մանրամասն տեղեկութիւն ստանայ: Այդ առթիւ ադրբեջանական լրատուիւնները կը յայտնեն թէ կարելի չէ ոճրագործը յանձնել Ադրբեջանին, որպէսզի դատը հոն տեղի ունենայ, քանի որ երկու երկիրներուն միջեւ այդ կարգի համաձայնագիր չկայ: Յանձնումը կարելի կը նկատուի միայն դատին աւարտելէն ետք, քանի Ադրբեջան ստորագրած է «Դատապարտեալներու յանձնումին մասին» միջազգային համաձայնագիրը: Մինչ այդ, ըստ նոյն աղբիւրներուն, ոճրագործին զօրակցութեան մարմիններ սկսած են կազմուիլ Ադրբեջանի մէջ:

ԹԷՆԻՍ

Մարսէյլի մրցաշարքի առաջին չրջանին Սարգիս Սարգսեան (Հայաստան) պարտութեան մատնած է Ֆապրիս Սանթորօն (Ֆրանսա) 7–5, 7–6:

LES AMIS DE LA FONDATION MARIE NOUBAR

DEJEUNER

Au profit de leurs étudiants boursiers de la Maison d'Arménie

Invités d'honneur
Monsieur **Haroutioun KEVORKIAN**
Monsieur **Vahé TACHJIAN**

le Dimanche 7 mars à 13 heures
au YAN'S CLUB
5, avenue Reille, 75014 PARIS

Réservations: Tél.: 01. 45. 89. 20. 48 e-mail : aafmn@wanadoo.fr

—— Tout don serait apprécié. ——

Merci de libeller votre chèque à l'ordre des Amis de la Fondation Marie Noubar
57, boulevard Jourdan, 75014 PARIS
Un reçu **CERFA** vous sera adressé.

ASSOCIATION SAINTE CROIX DE PARIS

JOURNÉES D'AMITIÉ
BAZAR DE CHARITÉ ANNUEL

13 et 14 MARS

dans la salle polyvalente de la Paroisse de Paris
13, rue du Perche, 75003 Paris
Métro : République — Rambuteau — Filles du Calvaire

Pensez dès maintenant à nous réserver votre visite
et à nous apporter de quoi garnir nos comptoirs :
bimbeloterie — parfumerie — brocante — librairie — confection — traiteur
cuisine orientale, etc...
Un repas chaud sera proposé **le dimanche 14 mars,** après la messe.

Nous vous rappelons que le Bazar de Charité est l'une des principales manifestations nous permettant de recueillir des fonds pour nos œuvres et notamment pour le fonctionnement de l'**Ecole du Samedi.**

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

NAVASART

SPECTACLE ORGANISE PAR
LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
REGION MARSEILLE

Au Palais des Congrès Parc Chanot

Le Samedi 13 mars à 20 heures 30

Réservations :

04 91 93 53 59 — 06 12 93 09 80
04 91 77 87 31 — 06 23 82 29 74

Places numérotées — P.A.F. 28 Euros

Locations :

— **Permanence :** MAJC tous les mercredis de 10h à 16h - 04 91 50 15 09 12-14, rue Saint-Bazile - Marseille 1er
— **Agoump CBAF** tous les mardis et samedis de 15h à 18h30 - 04 91 89 91 53 260, avenue du 24 Avril 1915 - Marseille 12e.

***

La **Section ASTRIG**
organise une

SOIREE DANSANTE

Animée par l'Orchestre C H I R A Z
au profit de son école
le **Samedi 13 mars**
à partir de 20 heures 30
Espace «Charles Aznavour»
à Arnouville-lès-Gonesse
Renseignements et **réservations :**
01 39 85 93 40 ou **01 39 85 05 71**

ՄԵԾ ՊԱՀՔ 2004

ՀՍԿՈՒՄ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ տեւողութեան՝ Փարիզեան Շրջանի եկեղեցիներուն մէջ ՀՍԿՈՒՄԻ ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳԻՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն պիտի կատարուի՝ ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի.–

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ
Մայր Տաճարին մէջ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 3
Երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ՄԻՒՌՈՆ Ծ. ՎՐԴ. ԳԼՎԼԳԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 10
Երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՂՑ. ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 17
Միջինք, երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՑ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 24
Երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՑ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, Մարտ 31
Երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ՏԻՐԱՑՐ ՔՀՆՑ. ԳԼԼԸՃԵԱՆ

***

Ս. ՊՕՂՈՍ – ՊԵՏՐՈՍ
ԱԼՖՈՐՎԻԼ
ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 27
Երեկոյեան ժամը 19–ին:

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ
ԱՌՆՈՒՎԻԼ ԼԷ ԿՈՆԷՍ
ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՄԱՐՏ 5
Երեկոյեան ժամը 19–ին:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ
ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ
ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՄԱՐՏ 12
Երեկոյեան ժամը 19–ին:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ
ՇԱՒԻԼ
ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՄԱՐՏ 19
Երեկոյեան ժամը 19–ին:

Ա. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ շրջանին ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ երեկոները ժամը 17–ին, Հսկումի խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւնները կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 3
ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 10
ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 17
ՄԻՋԻՆՔ. առաւօտեան ժամը 10·30–ին, Արեւագալի ժամերգութիւն:
ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 24

***

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ԿԻՐԱԿԻՆԵՐՈՒՆ սբառաբագէն առաջ:
ժամերգութիւն ժամը 8·45–ին:
Արեւագալ ժամը 9·45–ին:
Պատարագ ժամը 10·30–ին:
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ ժամը 11·45–ին:

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀՍԿՈՒՄԻ
ժամերգութիւններ ժամը 17·30–ին

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցի (Փրատօ)
Քարոզիչ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՑ. ՏԷՏԷԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 27
Ս. Յակոբ Եկեղեցի (Պուլվար Օսման)
Քարոզիչ՝
ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆՑ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 3
Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցի (Սէն Ժերմէն)
Քարոզիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

(Շար.)

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ԿԻՐԱԿԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 29

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 7
«Անառակ»ի կիրակիին,

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 14
«Տնտես»ի կիրակիին

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 21
«Դատաւոր»ի կիրակիին:

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 28
«Գալստեան» կիրակիին:

ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՒԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ
ORGANISATION TERRE ET CULTURE

Dîner de Soutien

ET PRESENTATION DES PROGRAMMES

ARMENIE, ARTSAKH, DJAVAKHK, KESSAB, IRAN DU NORD

Intervention musicale: **Virginia Pattie-Kérovpyan,** chant,
Anouche Donabédian, kamantcha, **Vahan Kérovpyan,** dap.

Samedi 28 février à 20 heures

N o v o t e l — Paris les Halles, 8, Place Marguerite de Navarre, Paris 1er,
Métro : Châtelet, sortie rue de la Laverie

Réservations :
Laisser nom, adresse, téléphone au 01 69 48 21 56 ou au 01 45 70 80 87.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 27
VENDREDI
27 FEVRIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ _ ԹԻՒ 20·890 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20·890

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱ. Արտաքին նախարարին բերնով յայտնեց թէ Հայիթիի նախագահ՝ Արիսթիտ պէտք է քաշուի: «Հարկ է նոր էջ մը բանալ Հայիթիի պատմութեան մէջ» ըսած է Տ· ոը Վիլըփէն: Պէտք է դուրս ելլել անելէն: Միւս կողմէ, Փետր· 26–ին, Փարիզ պէտք է ժամանէին Հայիթիի կառավարութեան եւ ընդդիմութեան ներկայացուցիչները, առանձին տեսակցութիւններու համար Ֆրանսացի պատասխանատուներու հետ: Տ· ոը Վիլը – փէն հինգ կէտերէ բաղկացած նոր ծրագիր մը առաջարկած է, որ կը նախատեսէ ղեկուցրաբար «խաղաղութեան, քաղաքական ուժի մը անմիջական հաստատում» Հայիթիի մէջ Ուաշինկթընէն ալ կ'ուզէ որ քաղաքական լուծում մը կանխէ զինուորական որեւէ միջամտութիւն: Տեղւոյն վրայ, մթնոլորտը չատ լարուած է եւ Փոր–օ–Փրէնս թալանի ենթած: Արիսթիտի երկու աղջիկները Միացեալ – Նահանգներ մեկնած են: Ապստամբներու հրամանատարը պոհ է Ֆրանսայի դիր – քէն: Կ'ուզէ Փոր–օ–Փրէնս մտնել Փետր· 29–ին, նախագահը դերի բռնել եւ դատել բարձր դատաճանութեան եւ սպանութեան, ոճիրի ամբաստանութեամբ:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ տօթին (2003, Օգոստոս) վերաբերող Ազգ· Ժողովի 30 անդամներէ բաղկացած քննիչ յանձնախումբը, որ հաստատուած էր անցեալ Հոկտեմբերին եզրակացութիւններու յանդելու համար, պատասխանատու կը նկատէ Նախ եւ Առողջապահութեան նախարարութիւնը եւ վարչական զանազան մարմիններ: Այս երեսուն անդամները գործի անցած էին 2003 Հոկտեմբերին որոշելու համար «տօթին առողջապահական եւ ընկերային հետեւանքները»: Տեղեկագիրը, դրեթէ միաձայնութեամբ քուէարկուեցաւ Փետր· 25–ին, 4 ամիսներու աշխատանքէ ետք, ունկնդրելէ յետոյ չուրջ 40 բժշկական թէ քաղաքական մասնագէտներ: Տեղեկագիրը կը նկատէ նաեւ որ հակառակ ահազանգի բազմաթիւ նախանշաններու Օգոստոս 4–էն իսկ, հարկ եղած միջոցները ձեռք չեն առնուած: Հետեւանքն էր 15 հազար մեռելները տարեցներու մէջ:

Լ.Ա. Հէյի Արզարութեան Միջազգային Ատեանի նիստերը վերջ գտան Փետր· 25–ին, բայց որեւէ թուական չէ նշանակուած վճիռի արձակման համար: 15 Պետութիւններ եւ կողմեր արտայայտուած են այդ նիստերու ընթացքին եւ մեծ մասը խիստ կերպով դատապարտած է Իսրայէլի կառուցած պատը Այսրյորդանանի մէջ: Մնաց որ Շարոն, Լա Հէյի նիստերէն առաջ իսկ յայտարարած էր որ Իսրայէլի պիտի չարունակէ պատին կառուցումը, որ արդէն պիտի հանդիսանայ քամիքազներու անցքին: Տեղւոյն վրայ, զինուորական աղբիւրներու համաձայն, այդ «հակահաբեկչական պատնէշը», որ 720 քմ· երկարութիւն պիտի ունենար, 80 քիլոմեթրով պիտի պեղչուի:

ՄԱՐՈՔԻ երկրաշարժին աղէտեալները տակաւնապալի վիճակի մէջ են եւ չատ դժուար օգնութեան դանդաղութենէն: Վեց պիւղեր բոլորովին քարուքանդ են: Նոր հաշուեկշիռի մը համաձայն, մեռելներու թիւը 600–ի հասած է եւ 400–է աւելի ալ վիրաւորներ կան: Անոնք որոնք ողջ մնացած են, բացօթեայ կը գիշերեն եւ ցոյց մըն ալ բրած են բողոքելու համար ոիրող կացութեան դէմ: Ցուրտին, անձրեւին եւ մութին մէջ են, 200 հոգի խնուած են երկու վրաններու տակ:

Փետր· 25–ին է միայն, որ միջազգային առաջին օգնութիւնը սկսած է հասնիլ: Մարսէյլէն ալ Ֆրանսացիներ ժամանած են իրենց չուներուն հետ եւ ուտեստեղէնով:

ՊՈՒՏԱՓԷՇՏԻ մէջ, Շիրաք դժգոհութիւն պատճառած է եւրոպացի իր ընկերակիցներուն, յայտարարելով որ Եւրոպա քիչ մը աւելի յարգանք պէտք է ցուցաբերէ Ռուսաստանի նկատմամբ եւ աւելի լաւ հասկնայ անոր վերապահութիւնները Եւրոպական Միութեան ընդլայնման դէմ: Մոսկուա չուզեր տասը նոր անդամներուն չնորհել առեւտրական ընկերակցութեան համաձայնագիրը, զոր ունի Եւրոպական Միութեան հետ: Իր առարկութիւնը այն է որ ատիկա կրնայ վնասել իր արտածումներուն դէպի իր նախկին արբանեակները: 15–երու Արտաքին նախարարները, ներառեալ Տ· ոը Վիլըփէն, պահանջած էին Փետրուար 23–ին, որ Եւրոպական Միութիւն – Ռուսաստան համաձայնագիրը «գործադրուի առանց նախապայմանի կամ բառորոշութեան 2004 Մայիս Մկէկն»: Ուրեմն, Շիրաքի այդ յայտարարութիւնը չատ դէշ ընդունելութիւն գտած է Պրիւսէլ:

ԹՈՒՐՔ ԴԱՏԱԽԱԶ մը 69 հոգի մեղադրանքի տակ առած է Պոլսոյ յայտնի գործարարներէ երկու ոճրափորձերուն չրջափոխին մէջ (Նոյեմբերին, 63 մեռեալ): Ապահովութեան Ատեանի ընդհանուր դատախազը ցկեանս բանտարկութեան պահիժ պահանջած է հինգ ամբաստանեալներու համար: Ոճրափորձերը, որոնք երկու սինակոկ, անգլիական դրամատունը եւ բրիտանական հիւպատոսարանը թիրախ առած էին, ստանձնուած էին Ալ-Քաիտայի կապուած թրքական ցանցի մը կողմէ:

ԻՍՐԱՑԻԼԵԱՆ ՈՒԺԵՐԸ, Փետր· 25–ին դրաւած են Ռամալլայի չորս դրամատուներ եւ ձեռք առած աւելի քան ութ միլիոն տոլար, որ ըստ իրենց կը ծառայէր պաղեստինեան ահաբեկչութեան: Իսրայէլեան ամէնէն կարեւոր ներխուժումն է այդ քաղաքին մէջ, ուր պարտադրաբար կը մնայ եասէր Արաֆաթ: Պաղեստինցիներուն համար կատարուածը պարզ «հոլտ–ըփ» մըն է: Զինուորները արտասուաթաղ ռումբեր գործածած են եւ կրակած կաուչուկէ փամփուշտներով:

ՃՈՆ ՔԷՐԻ կը չարունակէ յաղթել նահանգ նահանգ: Ցարդ, իր այցելած 20 նահանգներէն յաղթած է 18–ի մէջ: Վերջին յաղթանակները տարած է Ութահ եւ Հաուայի:

Ս· ՊԵՏԵՐՍԲՈՒՐԳԻ եւ չրջանին մէջ աւելի քան 4000 բանտարկեալներ հայտնուելի դիմած են Փետրուար 24–էն ի վեր, բողոքելու համար վարչական մարմնին չահագործումներուն դէմ: 16 բանտի վրայ վեցը հայտնուելի մէջ են:

ՇԱԼՈՆ–ՍԻՒՐ–ՍՈՆԻ (Պուրկոնեը) մէջ, Փետրուար 25–ին, չուրջ 2500 գինեգործներ ցոյց մը ըրած են բողոքելու համար այն արգելքին դէմ, որ ծնունդ առած է «էվէն օրէնք»ով եւ պատճառ դարձած որ գինին հարկ եղածին չափ չսպառի: Ալքոլի գործածութեան դէմ տարուած պայքարը կը վնասէ գինիի ընթացիկ գործածութեան եւ վաճառքը զգալի նուազում արձանագրած է: Ցուցարարները կը բացատրէին.– «գինին մշակութային բացառութիւն մըն է» եւ կը պահանջէին որ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՆԱՀԱՆՋ ՏԱՐԻՈՎ ԿԱՑԻՆՈՎ ԲԵՄԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1988 նահանջ տարուան Փետրուար ամսուան վերջին երեք օրերը մեր ժամանակակից պատմութեան մէջ արձանագրուած են «Սումգայիթեան ողբերգութիւն» պիտակով: Ղարաբաղեան պայքարին սկիզբի շրջանն էր ու ազդրեջանական այդ քաղաքին Բարեկամութեան ու եղբայրութեան փողոցներուն մէջ տեղացի հայ բնակչութեան դէմ կացինով, քարով, բիրով, զէնքով, կրակով շղթայազերծուած հալածանքը հեգնանքի ու արհամարհանքի առաջին քարերը շպրտեց գորբաչովեան «հրապարակայնութեան» ու «վերակառուցում»ին ցուցափեղկին: Սումգայիթը առաջին ընդդիմութիւնն ու բիրտ ոտնահարումն էր իրրեւ թէ բաղաքակիրթ, ժողովրդավար ճամբով հարցեր լուծելու, խորհրդային աշխարհը աւելի մարդկայնօրէն ապրելու ոլորտի մը վերածելու ակնառումին:

Սակայն նոյնիսկ այդ ակնառումին առաջատարը անտեսեց արհամարհանքը: Ղարայրի դարերու քարբարոսութեամբ սպանուած սումգայիթցի Հայերը պարզ «խուլիկանութեան» զոհեր էին Մեծն Գորբաչովի համար որ փխրուն ցուցափեղկով մը կացութիւնը փրկելու ճապկումը կարճ ժամանակ ետք վճարեց ի'ր անկումով· այդ անկումը հետը բերց տարաւ նաեւ ամբողջ համակարգը:

Այսօր, 16 տարի ետք, չկայ խորհ· Միութիւնը, սակայն, ուրիշ դերակատարներով կը տարուի «խաղաղ կարգաւորում»ի, «երկխօսութեան», «հաշտարար բանակցութիւններ»ու, խաղը: Ադրբեջանը կը յաջորդեն իրարու օդով լեցուած փչուկներու պէս, մինչդեռ իրականութեան կապարէ սայլը կը մերժէ տեղէն շարժիլ:

Ու Սումգայիթէն 16 տարի ետք, օրը օրին, խաղաղութեան–մաղաղութեան նոյն դիմակին ու այս անգամ ՕԹԱՆ–ի «Գործընկերութիւն յանուն խաղաղութեան» գրեթէ սրբազան պիտակին տակ կը կըրկնուի նոյն բեմագրութիւնը· Սումգայիթը փոխադրուած է Պուտափէշթ, մնացեալը նոյնն է· ազերի զինուորական մը կը գրդռդակահարէ հայ երիտասարդ սպան, ապա կացինով գլուխը կը բաժնէ մարմինէն:

Խուլիկանութեան վերագրումն ալ մոռցուած չէ· այս անգամ Բաքուէն կը հնչէ ան, մատնացոյց ընելով հայկական կողմը որ հրահրեր է, գրգռեր··· իսկ նոր պատահարին «Գորբաչով»ը՝ ՕԹԱՆ–ը լուռ կը մնայ· կը սպասէ եղեր դէպքին մանրամասն լուսաբանումին···

Նահանջ տարիով, կացինով այս բեմագրութեան մէջ ե՞րբ կը հասնի գոնէ անգամ մը դերերուն տէրերը փոխելուն ժամանակը:

Թ· Ա.Բ.Փ.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 25/26)

Գ· ՄԽԻԹԱՐԵԱՆԻ ՄԱՐՄԻՆԸ ԵՐԵՒԱՆ ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ

Պուտափէշթի մէջ ադրբեջանցի զինուորականի մը կողմէ սպաննուած հայ սպային Գուրգէն Մխիթարեանի մարմինը Երեւան փոխադրուած է Փետր· 26–ին: Սպանութիւնը տեղի ունեցած էր Փետր· 19–ին, ՕԹԱՆ–ի Գործընկերութիւն յանուն խաղաղութեան ծրագրին վարժընթացին մէջ:

Էվէն օրէնքին մէջ (ալքոլի եւ ծխախոտի դէմ) յատուկ վիճակ մը չնորհուի գինիին: Կառավարութիւնը որեւէ փոփոխութիւն՝ չի նախատեսեր օրէնքին մէջ:

ԻՐԱՆԻ Խորհրդարանին մէջ, ինչպէս նախատեսուած էր, պահպանողականներու յաղթանակը չափազանց է: 156 աթոռով ապահոված են բացարձակ մեծամասնութիւն մը:

ՆԻԺԵՐԻՈՑ մէջ 49 հոգի սպաննուած է Ելվայի փոքր գիւղը, գինեալ խմբակի մը յարձակումէն ետք: Ցարձակողները զարդած են եկեղեցին ապաստանած բնակիչներ, որոնք Ֆուլանի ցեղախումբին կը պատկանէին:

ՈՒԿԱՆՏԱՑԻ մէջ, իշխանութիւնները յայտարարած են որ 21 ապստամբներ ըսպաննուած են բանակին մղած մէկ դարձողութեան ընթացքին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԱԴՐԲԵՋԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈ՞ՒՄ

Ադրբեջանական աղբիւրներու համաձայն ԱՄՆ–ու Բաքուի դեսպանը յայտնած է թէ համաձայնութիւն գոյացած է որ մօտ ատենէն Հայաստանի ու Ադրբեջանի բարձրաստիճան ներկայացուցիչներ հանդիպում ունենան: Չէ ըսուած թէ ո'ւր տեղի կ'ունենայ այդ հանդիպումը եւ երբ· բայց դեսպանը համաձայնութիւնը դրական որակած է, հաստատելով իր երկրին զօրակցութիւնը խաղաղութեան հոլովոյթին:

*
**

ՋՈՒՂԱՅԻ ՔԱՆԴՈՒԱԾ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

ԻՒՆԷՍՔՕ–ի առընթեր գործող «Իքմոս» միջազգային կազմակերպութեան կողմէ հրատարակուած «Վտանգուած ժառանգութիւն» տարեգիրքին վերջին թիւին մէջ տեղ գտած է Հին Ջուղայի հայկական գերեզմանները, խաչքարները եւ միւս յուշարձաններու բարբարոսաբար քանդումին մասին ամփոփ յօդուած մը: Հեղինակները են Արմէն Հախնազարեան եւ Տիթըր Վիքման: Անոնք ի լուր աշխարհի կը տեղեկացնեն պատմական այդ յուշարձաններու ներկայի ողբալի վիճակը, լուսանկարներով հակադրելով անցեալի իրենց փառքն ու վեհութիւնը:

Հայաստանի Մշակոյթի փոխ–նախարար Գ· Գիւրջեան անդրադառնալով այդ հրատարակութեան, ըսած է թէ Ադրբեջանի կառավարութիւնը պէտք է պատասխանատու նկատուի այդ բարբարոսութեան: Տարեգիրքին մէջ տեղ գտած են հայաստանեան չարք մը յուշարձաններ ալ որոնք փլուզման եզրին են եւ կառավարութիւնը նորոգութեան անհրաժեշտ միջոցները չունի:

«ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ»Ը ԳՐԻԳՈՐ ՊԱՐԼՏԵԱՆԻ «Ի ԳՈՐԾ ԱՐԿԱՆԵԼ»Ի ԱՌԻԹՈՎ

ԳԱՌՆԻԿ Ք. Գ.

Գ. Պարլտեանի ստեղծագործական և «Գրաքաոական» ամբողջ վաստակը մտածուած եւ մտածուող «Ի գործ արկանել» մը եղած է և է: Այս առիթով պիտի չմտենամ անոր ստեղծագործութիւններուն, այլ պիտի նիւթ առնեմ «ընթերցումը» (1): Եւ ապա հակիրճ ցոյց պիտի տամ «Ի գործ արկանել»ին օրինակը:

Ի՞ՆՉ Է «ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ»Ը:

Նախ, բացատրեմ, որ բառը կը չակերտեմ, որովհետեւ Պարլտեան զայն չի գործածեր սովորական հասկացողութեամբ. «ընթերցում»ը յատուկ, հնարեզր մըն է (թեքնիք եզր մըն է՝ ըսել կ'ուզեմ) անոր մօտ:

Սովորական հասկացողութեամբ ընթերցում բառը կը նշանակէ, գիտէք, կարդալ:

Եզրին պարլտեանական ընկալումը հասկընալու համար կան հետեւեալ լուսաբանելի հարցերը. 1) Ի՞նչ է լեզուն: 2) Ի՞նչ է գրութիւնը եւ ի՞նչ գիրքը: 3) «Հեղինակ»ի հարցը եւ 4) Հարցադրութեան տեղը եւ գերը: Ասոնց վրայ է, որ ընթերցումը հասկնալի կը դառնայ:

Ի՞ՆՉ Է ԼԵԶՈՒՆ

Այս հարցին մասին, ինչպէս գալիքներուն, Պարլտեանի կողմէ գրուած յատուկ հատորներ չունինք: Գլխաւոր աղբիւրներս երեք են. առաջինը «Տրամ»ի «Տրամ եւ ընթերցում»ն է (2), երկրորդը՝ «Մարտ»ի «Ընթերցումին ընդերքը» եւ «Միւս ազատութիւնը» գլուխները (3) եւ «Զրոյցներ բանաստեղծութեան մասին» գիրքը (4):

Հարցումին, թէ ի՞նչ է լեզուն, Պարլտեան արդէն պատասխանած է, թէ պատասխան պատասխաններ չկան անոր համար: Սակայն «կան, ըլլալու են փուլով մը եկող եզրակացութիւններ» (ԶԲՄ, 108), այսինքն՝ եզրակացութիւններ, որոնք կու գան հանդրուանի մը մէջ եւ փոփոխելի են կամ զարգանալի այլ հանդրուաններու մէջ:

Հանդրուաններու եզրակացութիւնները են, որ պիտի համադրեմ: Արդեօ՞ք եմ արդեօք այնպէս ընելով: Կը կարծեմ, որ Պարլտեանի հանդրուաններու եզրակացութիւնները իրարմէ օտար չեն, այլ պիտի կրնան զարգացնեն: Ուստի

Լեզուն նշանները մարմին է:

Ըստ լեզուի աւանդական ըմբռնումին, անիկա ձայնային եւ արտայայտութեան մէջոց է, որ «իմաստ» կամ «ճշմարտութիւն» փոխադրելու կը ծառայէ. «թափանցիկ վայր» մը կամ «թափանցիկ ապակի»: «Իմաստը այն վերացական ներկայութիւնն է, որուն վրայ կը ձեւուի լեզուն, (որ) կը փորձէ անոր «վիճակ»ը բերել նիւթեղէն «արտայայտութեան» մը, տարազի մը: Լեզուն կ'ըսէ բան մը, իրմէ անդին...

(...) *իմաստը արտայայտութեան յատկացոյցն է, նախատիպն ու ծագումը»* (ՏԼ, 16):

Ըստ աւանդութեան դարձեալ, լեզուով ապրումներ, զգայութիւններ, մտածումներ «կ'արտաբերուին, կ'արտասանուին, կը նիւթականանան»: Լեզուն իբր գործիք արտայայտութեան՝ խօսքին «իմաստ»ը «կը տանի դուրս, երկրորդի մը ականջին», որուն լսելով հաղորդակցութիւնն կը ստեղծուի: «Իմաստ»ի հաղորդակցութիւնը «հնթակայութիւնները իրարու» կը միացնէ: Աւանդութիւնը կը պահանջէ, որ լեզուն ծառայէ «իմաստ»ի հաղորդումին. այդ է կարեւորը: Սակայն հաղորդակցութեան միջոց միայն ընկալուած լեզուն՝ է «տիրապետման, զօրամի վայր», որ ենթակայ է ճնշումի: Անիկա կը դառնայ «կրաւորական գործիք մը, մեռեալ տարր մը»: Լեզու մը որ կը ղեկավարուի «ըսուածին, իմաստին, նշանակութեան տրամաբանութեամբ, ասոնց տրուած առաջնութեամբ» գիտակցութեան թեմէն «կը մղուի ետ», իր «անհունը» կը վակուի, կը կորնցնէ «խնդրականացնելու սկզբունքը» եւ գեղագիտական կամ այլ կառոյցներ կ'արտադրէ (5):

Այս ըմբռնումին մէջ, բառերը «պայուսակներ» են, ուր իմաստները կը պահուին՝ հաղորդուելու, հասկցուելու եւ ըսպառելու համար հաղորդումին մէջ: Ենթակայութիւններ կը գործածեն զանոնք, կը տիրապետեն լեզուին, որուն տէրն են, որովհետեւ «ունէին լեզուն» (ՏԼ, 17):

Լեզուին գործածութիւնը իբր «իմաստ»ի եւ «ճշմարտութիւն»ի փոխադրիչ՝ զայն կը զանգէ, զայն ըստ «իմաստ»ին եւ «ճշմարտութիւն»ին կը համաձեւէ: Լեզուն այսպէս կը նոյնացուի «իմաստ»ին եւ «ճշմարտութիւն»ին, կ'օտարացուի ինքնիրմէ, կ'ընկալայ կեղծիք: Լեզուն «իմաստ»ին եւ «ճշմարտութիւն»ին տեղը չէ, այլ անոնց կարելիութիւններուն բնակարանը: «Իմաստ»ը եւ «ճշմարտութիւն»ը կապուած են «լեզուի բոլոր "նշաններուն", լեզուի թանձրութեան եւ լեզուն կազմող օրէնքներուն» (նոյն, 37): Անոնք լեզուի թանձրութենէն եւ զայն կազմող օրէնքներէն դուրս՝ օդին մէջ տեղ մը չեն գտնուիր:

Անիկա նաեւ ցոլացուիչը չէ իրականութիւններու աշխարհին կամ «իրաշխարհ»ին: Ըստ աւանդական ընկալումին, լեզուն կամ «լեզուաշխարհ»ը կը ցոլացնէ կամ պարտի ցոլացնել իրաշխարհը: Անիկա «իրաշխարհին համաձեւ համակարգ է»: Մինչդեռ, Պարլտեան խորհած է, թէ «լեզո՛ն է, որ կը դարձնէ իրաշխարհ մը կարելի» (նոյն, անդ): Իրականութիւնը չէ, որ լեզուն կարելի կը դարձնէ, այլ ընդհակառակն՝ լեզուն իրականութիւնը կը դարձնէ կարելի. (նոյն, 19):

Յարդ ակնարկուած աւանդական ընկալումը լեզուին՝ «իմաստ»ի, «ճշմարտութիւն»ի եւ «իրականութիւն»ի բնագաւառական հասկացողութենէ մը կու գայ, որ «բառերէն անդին իսկութիւններ» կը փնտռէ (6) եւ կը հաւատայ, թէ բառերը թափանցիկ օրէնք կու տան «իսկութիւն»ներ _ իմաստ, ճշմարտութիւն, իրականութիւն, եւ այլն: Լեզուին "նպատակ"ը հաղորդել է «իսկութիւն»ներ: Հաղորդել՝ համաձեւութեամբ հաղորդած ներուն կամ հաղորդածներուն (ՏԼ, 19): Լեզուին իբր թափանցիկութիւն ընկալումը՝ զայն կը զրկէ ստեղծելու եւ ստեղծուելու ներուժէն, զայն կ'օտարացնէ:

Թէեւ լեզուն հաղորդումի «գլխաւոր եղանակն է» (ԶԲՄ, 41), սակայն լեզուին պաշտօնը հաղորդելէ անդին է: Լեզուն չի սպառիր հաղորդումին մէջ (ՏԼ, 20), քանի որ զայն կարելի կը դարձնէ, զայն տարբեր կը դարձնէ, զայն տարբերութեան կ'ընծայէ:

Լեզուն կարելի դարձնելու համար՝ կիրառել պէտք է զայն. լեզուին պահպանումը «զայն կը պարպէ» (ԶԲՄ, 41):

Որպէսզի անիկա ապրի, պէտք է ըստեղծէ եւ ստեղծուի: Ստեղծելը կամ ստեղծուիլը տարբերում են: Ստեղծելով կամ ստեղծուելով իմաստը եւ ան–իմաստը եւ իմաստասիրութիւնը կը համարկուին, մխրճնարար կ'ըլլան: Այս համարկումը լեզուն կը դարձնէ սփիւռք մը: Լեզուն սփիւռք մըն է, ուր «իրար հրմշտկող լեզուներ» կը թախին իրարու: Լեզուն նաեւ այն է, որմէ սփիւռքը կու գայ: Սփիւռքը նախ բանող լեզուական երեւոյթ է, կրնայ ըլլալ: Անիկա այլ հարց մըն է, որուն մէջ աւելի չեմ երթար:

Ի՞ՆՉ Է ԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ Ի՞ՆՉ ԳԻՐՔԸ

«Որեւէ գրութիւն (...) լեզուական արտադրութիւն մըն է» (ՏԼ, 28) կամ «ձեւաւորում մը» (նոյն, 8): Անիկա պատմականօրէն որոշադրուած լեզուի մը վրայ «կը բանի» (նոյն, 28): Գրութիւն մը լեզուի աւանդութենէն դուրս չկայ:

Անիկա իբր լեզուական «զանգուած» «այլատարր, անհամասեռ» է: Անիկա մէկ ու միակ ճշմարտութիւն չարտայայտեր: «Ամէն անգամ որ գրութիւն մը կը վերծանուի ճշմարտութեան մը արտայայտութեան, կը մտնեն վերարտադրողական սխեմաններ», այսինքն՝ արտադրութեան նիւթեղինութենէն դուրս սխեմաններ, «որոնց դերն է յաճախ լուծարկել գրութիւնը». (նոյն, 27):

Պարլտեան գրած է. «Գրութիւն մը չունի ճշմարտութիւն» (նոյն, անդ): Հասկըցնել թէ գրութիւն մը մէկ ու միակ ճշմարտութիւն չունի:

Գրութիւնը որ բանումն է պատմականօրէն որոշադրուած լեզուի մը ճշմարտութիւնը ունի իր «անորոշելի», «անդոյ պաշտօն»ով բան մը:

«Բանիլ» բային գործածութիւնը գրութիւնը կը տանի անդին «արտադրութիւն»ի եւ «ձեւաւորում»ի զուտ նիւթական ընկալումէն, զայն կը հիմնէ «բան»ով եւ անոր հորիզոն կու տայ «բան»ը:

Սակայն ի՞նչ է «բան»ը:

Գրութիւն մը, կ'ըսէ Պարլտեան, բռնուած է իմաստի, ան–իմաստի եւ իմաստասփռումի չրջանակին մէջ (նոյն, 8): «Բան»ը իմաստի, ան–իմաստի եւ իմաստասփռումի չրջանակն է: Ահա հարցը, թէ ի՞նչ է «իմաստ» կոչուածը:

Անիկա նշան մըն է, որ «միշտ այլ է, միշտ տարբեր» (նոյն, 33). նշան է ուրիշ նշանի: «Ընթեռնելի ու տեղափոխողուղի գիր: Ցայտնուղ թատերաբեմն է, որուն վրայ չկայ գիտակցութեան աչքը» (նոյն, անդ): Արդ, գրութիւնը՝ որ բռնուած է իմաստի, ան–իմաստի եւ իմաստասփռումի չրջանակին մէջ իմաստի եւ ան–իմաստի կարելիութեան մէջն է, խաղին իմաստի եւ ան–իմաստի, հետեւաբար նաեւ բազմիմաստին կամ իմաստներու սփռումին: Գրութիւն մը բազմիմաստ է: Զայն ըմբռնել իբր «մենիմաստ» «իյնալ է միւսէդ տրամաբանութեան մը որոգայթին մէջ, բայց նաեւ ամէն բառի՝ մէկ իմաստ "գիտական" միթոդաբանութեան մէջ. տրամաբանութիւն՝ որ ամէն տեղ կը փորձէ նոյնութիւններ, պարզութիւններ գտնել (...) *իմաստ մը, բառ մը կապուած է իմաստներու այլազանութեան մը, բառերու, ամբողջ կարդի մը»* (նոյն, 33, 34):

Իսկ ի՞նչ կը նշանակէ գիտակցութեան աչքին չգոյութիւնը:

Այստեղ, կը թուի ինծի՝ հեղինակին հայեացքը, անոր տեսողութիւնը, կը նըշանակէ: Գործի մը արտադրութենէն ետք, հեղինակին գիտակցութիւնը հեղինակին հետ կը ջնջուի (ԶԲՄ, 18):

Ուրեմն, գրութիւն մը տարբերումի տարածութիւն մըն է, բանուածք մը՝ ուր *իմաստը անիմաստ է դուցէ* («մտահոգ եմ *իմաստին ապիմաստով, այսինքն՝ հակաիմաստով»*, (ԶԲՄ, 23) եւ սփիւռք, այսինքն՝ երբեք նոյնը:

Իսկ հիմա՝ ինչ է գիրք մը:

Պիտի պատասխանենք չուտով՝ նախ լեզուական երեւոյթ մը, ապա գրութիւն մը:

Իսկ ամէն գրութիւն գի՞րք է:

Շուտով պիտի պատասխանենք՝ ոչ:

Գիրք մը աւելի է քան գրութիւն մը: Աւելի «բարդ»: Գիրք մը «բարդացում» է քան գրութիւն մը:

«Ի գործ Արկանելուին մէջ, Պարլտեան գրած է. «Կը կարծենք՝ գիտենք ինչ է գիրքը: Միշտ ալ հատ մը կ'ընկալայ մեր տրամադրութեան տակ, առարկայի մը ձեւին տակ, կազմուած էջերէ, խորագիրէ, գլուխներէ, հեղինակէ: Նոյն ատեն գիտենք, որ գիրքը եղած է կարդացուելու համար եւ ինչ որ կ'անցնի հոնկէ (...) կ'ուղղուի ընթերցողին: Ինչ որ կ'անցնի հոն է նոյն ատեն: Ընթերցողը կրնայ զայն ըմբռնել, հասկնալ իմաստը գրուածքին կամ ապրիլ իր կարգին փորձառութիւնը, որ գրուած է այնտեղ: Որով կը հաղորդակցի հեղինակի ապրումներուն» (ԻԳԱ, 17):

Ասիկա գիրքին կարծեցեալ գիտութիւնն է:

Գիրք մը, տակայն, «բարդութիւն» մըն է, որ «նշանակութիւններու ցանց մը կը նետէ մեր առջին, այնքան ընդարձակ որ չենք կարող առանք բոլորը համալրել ու համարկել: Գիրքը երբեմն կ'որոշադրէ ինքզինք եւ չենթարկուիր անպայման չըջարկի օրէնքներուն» (նոյն, 17 – 18):

Գիրքը տարբերումի աւելի բարդ տարածութիւն մըն է, աւելի բարդ բանուածք մը քան գրութիւնը եւ միաժամանակ աւելի խստօրէն անհամալրելի ու անհամարկելի քան գրութիւն մը:

Գիրք մը բարդացեալ սփիւռք մըն է իմաստներու, ան–իմաստներու. բազմիմաստութեան ան–վայրութիւն մըն է գիրք մը:

ՀԵՂԻՆԱԿԻ ՀԱՐՑԸ

Աւանդութիւնը հեղինակը կը հասկնայ իբր տէրը գրութեան մը կամ գիրքի մը, իբր «անոր տիրապետող անձնաւորութիւնը, գայն ստեղծող սկիզբը: Սկիզբ, ըստկզբունք որ կը հիմնէ, որ կայ գործէն առաջ, գործին մէջ կամ անկէ դուրս, կենսագրութեամբ որոշադրելի անձնաւորութիւն» եւ որուն «միտումներն ու ծրագրումը կը կազմեն գործին իմաստը» (ՏԼ, 29):

Հեղինակի այս ըմբռնումը գայն կը ճանչնայ իբր «ամէն հարցումի պատասխանատու» մարդ, որ «հայր»ն է իր գործին:

Հեղինակը «բան _ մը _ ըսել _ կ'ուզէ», պատգամ մը կու տայ կամ կը վկայէ: Անոր ըսածին, պատգամածին կամ վկայածին ներքեւ ծածկուած է «ճշմարտութիւնը». որ «գոյ է, իբրեւ միտում, մըտադրութիւն կամ գիտակցութիւն կամ անգիտակցութիւն» («Հեղինակը չի գիտեր ըսածը, բայց... բան մը կ'ըսէ» _ նոյն, անդ):

Ան «կը հիմնէ գործին միութիւնը», «ստեղծագործ աստուածոյ մը պէս» է ան (նոյն, 30):

(Շար. 1)

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(1) Գրիգոր Պարլտեան, Ի գործ Արկանել / Գրիգոր Նարեկացի Վերատին, Բան եւ Գիր մատենաշար, թիւ 1, հրատ. Հ. Ա. Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ, Մոնրէալ, 2003:

Ուսումնասիրութեանս Ա. բաժնին մէջ յղուած՝ ԻԳԱ: Բին մէջ՝ միայն էջաթիւերը:

(2) Գրիգոր Պարլտեան, Տրամ, Պէյրութ, 1980: «Տրամ եւ Ընթերցում»ը՝ էջ 11 – 59: Ցղուած՝ ՏԼ:

(3) Գրիգոր Պարլտեան, Մարտ, հրատ. Գէորգ Մելիտինեցի մատենաշարի, թիւ 29, Անթիլիաս: «Ընթերցումին ընդերքը» յօդուածը՝ էջ 537 – 564. յղուած՝ ՄԸԸ: «Միւս Ազատութիւն» յօդուածը՝ էջ 565 – 587. յղուած՝ ՄՄԱ:

(4) Գրիգոր Պարլտեան, Զրոյցներ բանաստեղծութեան Մասին, հրատ. «Քափիւռ»ի, «Երկ» մատենաշար, թիւ 2, Երեւան, 1999: Ցղուած՝ ԶԲՄ:

(5) Տե՛ս Տրամ, էջ (489 – 491):

(6) Նոյն, էջ 393:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ ԱՇԽՈՒԺԱՅՈՒՄԸ

– ՇԱՀՐԻՄԱՆԵԱՆ ԵՒ ՇԱՀՈՒՄԵԱՆ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

ՇԱՀՐԻՄԱՆԵԱՆՆԵՐ՝ ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՅ ԱՄԷՆԷն ՄԵԾ ԵՒ ՀԱՐՈՒՍՏ ԸՆՏԱՆԻՔԸ

Վենետիկի Հայերուն մէջէն ամէնէն աւելի հռչակաւոր դարձաւ Շահրիմանեանները, որ 1612-ին հոն բնակութիւն հաստատեց: Նահապետը՝ Սահրատ մեծահարուստ վաճառական էր եւ ունէր հինգ զաւակ. Զաքար, Մարգար, Միքայէլ, Գասպար եւ Մուրատ: Վենետիկ հաստատուելէն ետք անոնք տեղական հնչումով կոչուեցան Շեհրիման:

Վենետիկ հասնելով՝ Շահրիմանեաններ նոյն տարին առեւտրական տուն բացին Թրեցցերիա թաղամասի Կորտէ Պինէղլի հրապարակին վրայ: Առեւտրական այս կեդրոնը քանի մը յարկերէ եւ մեծ ու փոքր բազմաթիւ սենեակներէ բաղկացած համալիր մըն էր իր աշխատասենեակներով, կշիռքներու եւ ելեւմուտքի տետրակներու հաւաքածոներու բաժիններով, իսկ առաջին յարկին վրայ կը բնակէին իրենք՝ Շահրիմանեանները: Շրջափակը փոքր էր եւ քարճր պատերով շրջապատուած. արտաքին պատուհանները ամրացուած էին երկաթեայ ճաղերով, իսկ դռները մոխրագոյն փայտէ էին: Շէնքը, Փրեցցերիայի զուգահեռ, Ռիօ տէ Ֆուզերիի կողմէն ունէր դարպաս մը, ուրկէ ջրային ճանապարհը կը հասնէր նաւահանգիստ: Շահրիմանեաններ հոն կեդրոնացուցին իրենց գործունէութիւնը՝ զբաղելով աղամանդի, կտաւի, մորթեղէնի, ծխախոտի, համեմներու եւ այլ ապրանքներու առեւտուրով:

Վենետիկէն Շահրիմանեաններ առեւտրական գործառնութիւններ տարածեցին դէպի Լիվոռնօ, Հռոմ, Ճենուա, Փատովա, Վերոնա, Ամստերտամ եւ այլ քաղաքներ, իսկ Ռուսիոյ Ալեքսի ցարէն առեւտրական առանձնաշնորհումներ ըստացան: Շահ Աբաս անոնց մելիքութեան տիտղոս եւ Շիրազի արեւմտեան չրջաններուն տիրելու իրաւունք տուաւ: Շահրիմանեաններ յաճախ կ'երթեւեկէին Վենետիկէն Նոր Ջուղայ եւ այլ քաղաքներ, իսկ Նազար եւ Զերիման եղբայրները գրեթէ մնայուն կերպով Վենետիկի մէջ բնակութիւն հաստատեցին:

Շահրիմանեաններ, իրենք զիրենք կապած զգալով Հռոմի եկեղեցւոյ, Նոր Ջուղայի մէջ կարմելեան կրօնաւորներու առջեւ ընդունեցան լատին դաւանանքը: Այնուհետեւ անոնք 720 հազար դուկատ նուիրեցին Վենետիկի՝ Թուրքերու դէմ պայքարին համար: Իրրեւ գնահատանք եւ երախտապիտութիւն՝ Ինովկենտիոս ԺԲ. պապ 1699 Յունիս 9-ին հրովարտակով մը Նազար եւ Զերիման եղբայրներուն հռոմէական քաղաքացիութիւն չնորհեց եւ մենաչնորհներ տուաւ Անգոնայի ու Ջիւիթաւեկիայի նաւահանգիստներուն մէջ: Պապական հրովարտակը նոյն տարուան Սեպտեմբեր 22-ին վաւերացուց Վենետիկի Ծերակոյտը: Իր կարգին, Աւստրիոյ Լէոփոլտ Ա. կայսր 1699 Յունիս 1-ին անոնց հունգարական կոմսի տիտղոս չնորհեց:

Գասպար Շահրիմանեան 1698-ին Նոր Ջուղայէն տեղափոխուեցաւ Վենետիկ, որ այդ ժամանակ զարգացած էր աղամանդի միջազգային առեւտուրի կեդրոն: Գասպար եւ իր զաւակները դհարեղէնի առեւտուրի ճեռնարկեցին Իտալիոյ, Ֆրանսայի եւ Հոլանտայի մէջ: Գասպարի զաւակներէն Բարսեղ զարձաւ կաթողիկէ հոգեւորական՝ Դոմինիկոս անունով եւ եղաւ եպիսկոպոս:

Ստեփան Շահրիմանեան զարձաւ մեծատաքսի եւ այնուհետեւ ալ թիանկապին քարերու մեծ վաճառական՝ միաժամանակ դրամական մեծ գործառնութիւններ իրականացնելով: Ամուսնացաւ իտալացի ամէնէն հին ազնուական տուներէն Մարտինենգոներու դուստր կոմսուհի Լուկրեզիայի հետ: Անոր պալատը՝ Այ ճեղուխի, պատմական մեծ արժէք ներկայացնող հոյակերտ կառոյց էր գոթական եւ վերածննդեան ոճերով կառուցած, որ 1725-ին գնուած էր Ստեփանի կողմէ: Նշենք, որ այս պալատը 1884-ին գնուեցաւ Ցիսուս Մանկան Աղախին – ներու միաբանութեան կողմէ եւ անոր կեդրոնատեղին դարձաւ: Ստեփան մահացաւ 1746-ին եւ անոր հինգ մանչ եւ երկու աղջիկ զաւակները բաժնուեցան անթաւ հարստութիւնը:

Շահրիմանեաններ նաեւ ընդարձակ կալուածներ գնեցին Լիտոյի չրջանին մէջ, ուր քնակարաններ կառուցեցին զանոնք վարձու տալու կամ ծախելու նպատակով: Միւս գաւառին մէջ, Պրենտա գետի ափին չքեղ առանձնատուն մը կառուցեցին արձաններով, որմնանկարներով, նաւամատոյցով, ճաչասրահով եւ հիւրանոցով. ներկայիս անիկա մշակութային կեդրոնի վերածուած է: Վ.ը չրջանին մէջ, Եւգանեան բլուրներուն վրայ այդիներ գնեցին պալատով միասին, ուր գինեգործական ճեռնարկութեամբ սկսան զբաղիլ. ներկայիս Սորանցօ ընտանիքին պատկանող այս այգիին գինիի գործարանը ծանօթ է «Շեհրիմանեներու հին գինեգործական ճեռնարկութիւն» անունով:

Շահրիմանեաններ սկսան զբաղիլ նաեւ բրինձի մշակութեամբ եւ անոնց չնորհիւ բրինձի մշակութիւնը ընդհանրացաւ Վենետոյի երկրամասին մէջ:

ՇԱՀՈՒՄԵԱՆՆԵՐ ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԷՋ

Շահրիմանեաններու կողքին, Վենետիկի մէջ ամէնէն հեղինակաւոր եւ բազմանդամ ընտանիքը զարձան Շահումեաննները: Սիւնեցի ազնուական եւ կենսունդ մելիքներու սերունդէն Ոսկան մօտաւորապէս 1650-ին Վենետիկի մէջ դրամատուն եւ «Շահումեան» առեւտրական տունը բացաւ. անոր մօտ Սիւնիքէն աշխատանքի հրաւիրուեցան իր եղբայրները՝ իրենց ընտանիքներով: Շահումեաննե՛ր տեղական հնչումով Վենետիկցիներուն ծանօթ զարձան Սաւմ անունով:

«Շահումեան» առեւտրական տունը դամասկեան կերպասեղէնի եւ Մուրանոյի ապակեղէնի, հայելիի ու բիւրեղի առեւտուրի մեծ կեդրոնի վերածուեցաւ: Շահումեաններ ժամանակի ընթացքին ապակիի եւ բիւրեղի ամէնէն մեծ արդիւնաբերողները զարձան ամբողջ Միջերկրականի ափերուն:

Վենետիկի Շահումեաններէն իրրեւ մեծ առեւտրականներ յիշենք նաեւ Պօղոս, Դաւիթ, Զաքար, Նահապետ, Ոսկան եւ Ռոքոս: Շահումեաններ եւ Շահրիմանեաններ ամուսնական կապերով խնամիներ զարձան:

Ստեփանոս Շահումեան, Սիւնիքի ազատագրական չարժման հերոսներէն եւ Դաւիթ բէկի անմիջական զինակիցներէն, ապստամբութեան ճնշումէն ետք 1733-ին Վենետիկ հասաւ եւ իր կարգին առեւտրական ասպարէզ նետուեցաւ: Ան մտերմացաւ Սուրբ Ղազար կղզին հաստատուած Մխիթար Աբբայ Սեբաստացիի եւ Մխիթարեան միաբաններուն հետ եւ անոնց պատմեց Սիւնիքի ազատագրական չարժման պատմութիւնը, զոր գրի առաւ եւ խմբագրեց Ղուկաս վարդապետ Սեբաստացի Ստեփանեան:

Շահումեաններ բարերարներ եւ նուիրատուներ զարձան. գործօն մասնակցութիւն բերին Վենետիկի Հայոց Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյ տապանակի չինութեան եւ կառուցել տուին Սուրբ Ղազարի վանքին Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ չքեղ խորանը: Մխիթար Աբբահօր հաւանութեամբ նոյն խորանին առջեւ պատրաստել տուին իրենց տոհմական զամբարանը:

Նշենք, որ Ստեփանոս Շահումեանի անմիջական ճիւղէն է համայնավար անուանի գործիչ Ստեփան Շահումեան, Լենինի մտերիմ բարեկամն ու գինակիցը, որ 1918-ին գործօն դերակատարութիւն ըստանձնեց Ազրկովկասի մէջ համայնավար իշխանութեան տարածման մէջ, զարձաւ Բաքուի կոմիսարներու խորհուրդի նախագահ եւ յետոյ գինակահարուեցաւ 26 կոմիսարներու չարքին:

ՀԱՅԵՐ՝ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՏԱՐԲԵՐ ՃԻԿՂԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

Վենետիկի նոր Ջուղայեցի երեւելի վաճառականներէն յիշենք Գրիգոր Գիրաք Մխրմանեանը, որ 1682-ին իր անձնական ծախսով վերակառուցեց եւ զարդարեց Հայոց Սուրբ Խաչ Եկեղեցին: Ամէն, որդի Յակոբի, որ 1659-ին նոյն Սուրբ Խաչ եկեղեցւոյ նուիրեց պրոնզեայ ծնծղայ: Մարթին Վելիճանը, որ մահացաւ Վենետիկի մէջ եւ թաղուեցաւ Ս. Մովսէս եկեղեցւոյ բակին մէջ:

Մեծահարուստ հայ վաճառականներուն մէջէն յարաբերաբար աւելի ուշ ժամանակներուն ամէնէն անուանի դէմքերէն զարձաւ Ճիովաննի Զիվոլիսի, որ Ռիալթոյի Նոր հրապարակին վրայ ուանոցներու պատրաստութեան գործարան բացաւ, որ իր տեսակին մէջ առաջինն էր Վենետիկի մէջ:

Պոլսեցի կաթողիկէ համայնքէն Աղեքսանդրի զաւակը Եղիա, կրօնական սեղմումներու պատճառով ընտանիքին հետ հեռացաւ Պոլիսէն եւ Վենետիկ հաստատուեցաւ, ուր ոսկեթերթիկներ պատրաստելու եւ ոսկեայ ու արծաթեայ թելեր մանելու արուեստը զարգացնելով՝ մեծահարուստ զարձաւ: Ցետագային ան իր զաւակներուն հետ փառավայր մէջ գործարաններ բացաւ՝ իրրեւ գործակից ունենալով Ճուֆֆա թաղի բնակիչ Յովհաննէս Սեդրոսեանը:

Եղիայի սերունդը Աղեքսանդրեան ազգանունը առաւ եւ Վենետիկի հայ բազմանդամ ընտանիքներէն զարձաւ. բայց Եղիայի զաւակները իտալացի աղջիկներու հետ ամուսնացան եւ անոնց սերունդները իտալացան, իսկ Աղեքսանդրեանը իտալական հնչումով զարձաւ Ալեանտրի: Ալեսանտրիներ Վենետոյի մարզի համքաւաւոր գերդաստաններու չարքին անցան՝ տալով անուանի քժիշկներ, բարձրաստիճան եկեղեցականներ, գինուորականներ, նկարիչներ ու իրաւաբաններ: Ալեսանտրիներուն մէկ ճիւղը յետագային վերակոչուեցաւ Քազանովա (որ նորատունկ կը նշանակէ) ազգանունով:

ԱՍՊԵՏ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

ՍԻՐՈՑ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

15

Ինչպէս անցաւ հետեւեալ օրը, դժուար, դժուար է պատմել: Մեր յուսահատութիւնը կը մեծնար պահէ պահ: Կէսօրուայ դէմ արձակեցին նարնջավաճառ փոքրիկը ու մեզ փոխադրեցին աւելի մութ սենեակ մը:

Օրը կը տարաժամէր: Ես ու Վահրամը կեցած էինք սենեակին մէկ ծայրը, ոտքի, ժժդոյն ու կատաղի: Միւսները կ'արտասւէին:

– Ամօթ է, – կը մռնչէի կատաղած, բայց անօգուտ:

Անոնց յուսահատութիւնը աւելի կը մեծնար: Արդէն գիշերամուտ էր: Ցուսահատ ու զառնացած, Վահրամն ալ լինկաւ գետին ու պառկեցաւ փորի վրայ: Ցանկարծ դուռը բացին ու մեզ հանեցին դուրս:

– Բերդ պիտի տանին, – կ'ըսէր արտասուագին Աչոտը:

Բարձրացանք սանդուխներէն, վաստակաբեկ ու տկար: Մեզ հրեցին գեղեցիկ դռնէ մը ներս: Խորը՝ լայն ու ընդարձակ սեղանի մը վրայ կ'աշխատէր յոգնած դէմքով, սրածայր մօրուքով, բայց անառակ աչքերով մարդ մը, որ մեզի կը նայէր ուշադրութեամբ՝ ակնոցներուն տակէն: Տեսայ Աւետիսեանը, Ներսիսեանցին, գիւղատնտեսը՝ գլխարկը ձեռքը եւ ոտքի, ու արիւնը զարկաւ դէմքիս: Ցառաչակելու եւ զայն ապտակելու վայրկեան մը մարմինս կը նեղէր:

Ցեղափոխական Կոմիտէի նախագահը կը նայէր ժպտուն աչքերուս: Բան մը հարցուց: Երիտասարդ, սեւ չապիկաւոր տղայ մը թարգմանեց:

– Դո՞ւն էիր, որ կռուեցար ոստիկանապետին հետ...

– Այո՛, – ըսի, չեշտակի նայելով աչքերուն ու ամուր ձայնով:

Նայեցաւ աչքերուս եւ բարեացակամօրէն ժպտեցաւ կրկին: Իր ժպիտը զիս նեղեց:

– Դո՛ւն էիր, որ արիւնեցիր մեր ոստիկաններէն մէկուն գլուխը աթոռով...

– Այո՛, այո՛, – ըսի կատաղած, – ձեր ոստիկանը լիրբ է:

Շրթներս դողացին: Իր գլխուն վրայ կար Տրոցկիի մեծադիր նկարը: Սեղանին վրայ չան գանկ մը: Կը նայէր ուշադրութեամբ աչքերուս: Լրջութեամբ ըսաւ.

– Միւսները պիտի արձակեմ, իսկ քեզ պիտի բանտարկեմ:

– Կը լսեմ, – ըսի ամուր:

Սիրտս կը դողդողչէր, բայց չակարատայ: Թօթվեցի ուսերս արհամարհանքով:

– Քանի՞ տարեկան ես:

– Տասնեօթը:

– Ի՞նչ կուսակցութեան կը պատկանիս...

Ցանկարծ այդ վայրկեանին ներս մտաւ այդ երիտասարդ Հայը, որ Մայիս Մէկին խօսած էր բեմէն ու մեզի հետ վիճած:

– Դաշնակցական է, – ըսաւ ժպտուն, – ասոնք բոլորը Դաշնակցականներ են, ընկե՛ր, – յետոյ լրջութեամբ – պէտք է չոգեկառք դնել ու վերադարձնել Հայաստան:

Ցետոյ գնաց ու ձեռք տուաւ Ներսիսեանցիին: Վայրկեան մը լռութիւն տիրեց: Ես կը նայէի Աւետիսեանին լուրջ ու անկնճիռ դէմքին: Իր մազերուն, որոնց մէջ սպիտակ թելեր ինկած էին:

– Ի՞նչ էք արել, – եկաւ վրաս երիտասարդ հայ համայնավարը:

– Ոչի՛նչ, – ըսի դժկամ:

– Հապա ինչի՞ են ձեզ բերել էստեղ:

– Եթէ գիտէք՝ մեզի ըսէք, –ըսի ցուրտ:

Ներսիսեանցին քաչեց թիկնոցիս ծայրէն: Կ'երեւի ըսել կ'ուզէր, որ քաղաքավարութեամբ պատասխանեմ: Նախագահը ըսաւ.

– Ուրեմն դու դաշնակցակա՞ն ես...

– Այո՛, – ըսի զսպուած տառապանքով, – երբ Հայաստան եկանք, հակադաշնակցական էինք. ձեր Հայաստանի ընկերները մեզ դաշնակցական չինեցին, ընկե՛ր նախագահ...

Մնդացին բոլորը: Ժպտեցաւ Աւետիսեանը իր խելացի աչքերուն մէջէն: Ժպտեցաւ նաեւ վատ ու զզուելի գիւղատնտեսը:

– Դէ՛հ, գացէք, ըսաւ նախագահը ու ասկէ յետոյ հանդիստ կը մնաք:

Լուռ ու երջանիկ՝ եկանք դուրս ու զոյդ զոյդ իջանք սանդուխները: Գիւղատնտեսը Աւետիսեանին կ'ըսէր.

– Չէի ուզում ծայրայեղութեան գնալ, բայց պարտադրեցին ընկե՛ր, չէք կարող երեւակայել թէ ի՞նչ...

– Կղպէ՛ աղտոտ բերանդ, վատ, – գոռաց Վահրամը ու կեցաւ չկարենալով շարունակել:

Երբ դուրս եկանք փողոց, մութը սկսած էր տեղատուրուիլ: Լոյսերը կը վառէին արդէն:

Սիրտս կը զարնէր ամրութեամբ: Անհամարձակ ու դողդողուն մօտեցայ Աւետիսեանին եւ կ'ուզէի հարցնել Արփիկի մասին, երբ տեսայ անոր սլացիկ ու աղուոր հասակը, որ փողոցին անկիւնը կանգնած կը սպասէր մեզի: Սիրտս կարծես պիտի խախտէր արմատէն: Թարթիչներս թրջուեցան, վազեցի վրան: «Արփի՛կ, Արփի՛կ», կ'արտասանէի բարձրաձայն ու չրթներս կը դողդողչէին: Բռնեցի իր երկար ու փափուկ ձեռքերը: Աչքունքներս կը հոսէին աչքերէս: Կ'արտասուէր ան ալ: Ու ո՛չ ես, ո՛չ ան համարձակեցանք սեղմուիլ իրարու: Արտասուազօծ աչքերով կը նայէի անոր թաց, անոյշ ու սքանչելի աչքերուն եւ կը զգայի, որ սիրտս կը խենթենայ երջանկութենէս:

Երկնքին խորչն աստղերը կը բռնկէին հատ հատ ու փողոցները կը լեցային բազմութեամբ: Կուրծքս ցցեցի ու լիաթոք ծծեցի ծովէն եկող անոյշ ու մաքուր հովը, եւ կողք կողքի կորսուեցանք բազմութեան մէջ հեզ, լուռ ու երջանիկ:

(Շար. 72)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր զաղափարակից երկու ընկերներուն՝ վարդգես Տակառեանի եւ Ներսէս Տակառեանի յիշատակին, Յովիկ Եղիազարեան 150 Եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

NAVASART

SPECTACLE ORGANISE
PAR
LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS
DE FRANCE
REGION MARSEILLE

Au Palais des Congrès Parc Chanot

Le Samedi 13 mars à 20 heures 30

Réservations :

04 91 93 53 59 — 06 12 93 09 80
04 91 77 87 31 — 06 23 82 29 74

Places numérotées — P.A.F. 28 Euros

Locations :

— **Permanence :** MAJC tous les mercredis de 10h à 16h - 04 91 50 15 09 12-14, rue Saint-Bazile - Marseille 1er
— **Agoump CBAF** tous les mardis et samedis de 15h à 18h30 - 04 91 89 91 53 260, avenue du 24 Avril 1915 - Marseille 12e.

***

La **Section ASTRIG**
organise une

SOIREE DANSANTE

Animée par l'Orchestre CHIRAZ
au profit de son école
le **Samedi 13 mars**
à partir de 20 heures 30
Espace «Charles Aznavour»
à Arnouville-lès-Gonesse
Renseignements et réservations :
01 39 85 93 40 ou **01 39 85 05 71**

***

La Section «SOSSE MAYRIG»
de MARSEILLE
organise

un Voyage
en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas —
Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille —
Retour le Samedi 1er Mai
avec la Compagnie aérienne **Syrianair**
(airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis
(MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :
— L'après-midi de 15h à 18h
au 04. 91. 50. 15. 09
— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՄԵԾ ՊԱՀՔ 2004

ՀՍԿՈՒՄ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ տեւողութեան՝ փարիզեան Շրջանի եկեղեցիներուն մէջ ՀՍԿՈՒՄԻ ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԴՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն պիտի կատարուի՝ ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի.–

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ
Մայր Տաճարին մէջ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 3
Երեկոյեան ժամը 6–ին։
Քարոզիչ՝
ՄԻԻՌՈՆ Ծ. ՎՐԴ. ԳՐՎԸԳԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 10
Երեկոյեան ժամը 6–ին։
Քարոզիչ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՂՑ. ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 17
Միջինք, երեկոյեան ժամը 6–ին։
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՑ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 24
Երեկոյեան ժամը 6–ին։
Քարոզիչ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՑ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 31
Երեկոյեան ժամը 6–ին։
Քարոզիչ՝
ՏԻՐԱՑՐ ՔՀՆՑ. ԳԼԼԸՃԵԱՆ

***

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ
ԱՌՆՈՒՎԻԼ ԼԷ ԿՈՆԷՍ

ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՄԱՐՏ 5
Երեկոյեան ժամը 19–ին։

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ
ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ

ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՄԱՐՏ 12
Երեկոյեան ժամը 19–ին։

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ
ՇԱՒԻԼ

ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՄԱՐՏ 19
Երեկոյեան ժամը 19–ին։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ԿԻՐԱԿԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 29

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 7
«Աֆառակ»ի կիրակիին,
ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 14
«Տնտես»ի կիրակիին

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 21
«Դատաւոր»ի կիրակիին։

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 28
«Գալստեան» կիրակիին։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Պօմոնի Նայիսի մասնաճիւղի վարչութիւնը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Մարտ 6, ժամը 15–ին եկեղեցւոյ սրահը։

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours d'été 2004 pour son centre de vacances de Bellefontaine :

- **Animateurs diplômés BAFA, stagiaires ou sans diplôme.**

Ecrire à CBAF - Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 Paris
ou par e-mail: cbaf@wanadoo.fr

Ա. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ շրջանին ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ երեկոները ժամը 17–ին, Հսկումի Խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւնները կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով։

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 3
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 10
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 17
Միջինք. առաւօտեան ժամը 10·30–ին, Աբեւաղալի ժամերգութիւն։
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 24

***

Իսկ Աբեւաղալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի կիրակիներուն պատարագէն առաջ։
ժամերգութիւն ժամը 8·45–ին։
Աբեւաղալ ժամը 9·45–ին։
Պատարագ ժամը 10·30–ին։
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ ժամը 11·45–ին։

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀՍԿՈՒՄԻ
ժամերգութիւններ ժամը 17·30–ին

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 3
Ս. Սահակ – Մեսրոպ եկեղեցի
(Սէն ժերմէ)
Քարոզիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ
(Շար.)

18e CYCLE DE LECTURES
MISES EN ESPACES
D'ŒUVRES DE
DRAMATURGES
ARMENIENS

Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 18ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

■ YEGHIA GASPARIAN
CE QUI NOUS EST ARRIVE

ԵՂԻԱ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ
ՄԵՐ ԳԱԼԱՒԱՆ ԵԿԱԾԸ
(1941)
երկու Արարուած

կիրակի, Մարտ 7, ժամը 16–ին
Dimanche 7 mars à 16 heures

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՕՍՏԱՆ
MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
57, Boulevard Jourdan, 75014 PARIS
M° Pte d'Orléans / Cité Universitaire

Մուտքը՝ 5 Եւրօ։

PALIMEX
Import Export
Produits Agro Alimentaires

40, rue de Provence Bât. D9
PLA 438
94619 MIN RUNGIS CEDEX

Tél. : 01 46 86 36 33
Fax : 01 46 86 04 28
sarl palimex@wanadoo.fr

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

GALA
POUR LES ECOLES
ARMENIENNES

LE SAMEDI 13 MARS à 20 heures 30
au P. A. C. I.
23, avenue Victor Cresson, 92130 Issy-les-Moulineaux

avec **Marten YORGANTZ — YERSO**
Le groupe LAVACH
La troupe de danse YERAZ

Réservations au : **01 53 34 18 18**
et auprès des sections de la Croix Bleue

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 28-29
SAMEDI - DIMANCHE
28-29 FEVRIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ցրաւճսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·891 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20·891

ՎԻԵՆՆԱՅԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

«ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ» ՉԷ ԱՅԼ «1915-Ի ՀԱՑԵԻԹՈՒՐՔ ՀԱՐՑԸ»

Պոլսոյ «Ակօս» շաբաթաթերթը (Փետրուար 13) «Վաթան»էն (Փետր· 9) արձագանգելով տեղ տուած է աշնան նախատեսուած Վիեննայի հանդիպումին որ «պատմական» կ'որակուի եւ որուն ընթացքին հայ եւ թուրք պատմաբաններ նոյն սեղանին շուրջ նիւթ պիտի ընեն 1915–ը: Ինչպէս գանազան առիթներով գրուեցաւ, այդ հանդիպումին կազմակերպիչն է «Վիեննայի հայեւթուրք պըլտֆորմ»ը. անոր հիմնադիրներն են հայ պատմաբան Արտեմ Օհանջանեան, թուրք պատմաբան Ինանչ Աթըլկան, Վիեննայի համալսարանէն պատմաբաններ Վ. Տիթըը Պիհլ եւ Ք. Թոմէնէնտալ: Նիւթականը կը հայթայթեն Աւստրիա գործող կարգ մը կազմակերպութիւններ:

Հիմնադիրներէն թուրք եւ հայ պատմաբանները պատասխանած են թերթին հարցումներուն. Ի. Աթըլկան կ'ըսէ թէ մինչ այլոց թէ «ցեղասպանութիւն» եզրը պիտի չգործածուի, այլ հանդիպումը դիտուած պիտի ըլլայ «Արեւելեան վաստաթուղթերու համաձայն 1915–ի հայեւթուրք հարցը» տիտղոսին ներքեւ: Ան կու տայ բացատրութիւնն ալ· «Հայեւթուրք հարցը· այսինքն՝ նիւթը մէկ կողմի մը բողոքը ըլլալէ կը դադրի ու կ'ըլլայ երկու կողմերու հարցը»: Կը կրկնուի պատերազմի դժուարութիւններուն ազդակը, երկու կողմին ալ բաժին եղած տառապանքը, աւարտելու համար յոյժ մարդասիրական նշումով մը· «այս խնդրին մէջ Հայը կամ Թուրքը չէ էական. "մարդ"ն է: Մէկ պէտք է վիճարկումի նիւթ ըլլայ»:

Պատասխանելով հանդիպումէն ակնկալուած արդիւնքին մասին հարցումին, թուրք պատմաբանը կ'ըսէ թէ նպատակը հայեւթուրք միացեալ յայտարարութիւն մըն է: Կը խոստովանի որ Ա. Օհանջանեանի հետ հակադիր տեսակէտներ ունին, բայց կարեւորը կը նկատէ երկխօսութեան կարելիութիւնը:

Հանդիպումին մասին հայ պատմաբանը կ'ըսէ թէ որպէս նախապատրաստութիւն, առաջին անգամ ըլլալով թրքական թեզերը Հայաստան, հայկականներն ալ Թուրքիա պիտի ղրկուին: Երկու կողմին պատմաբանները զանոնք քննելով պիտի պատրաստուին ու խօսին այդ փաստաթուղթերուն մասին: Իրենք պիտի երթան գերմանական եւ Աւստրեւհունգարիոյ կայսրութեան փաստաթուղթերով ուր կան 1915–ին Թուրքիա գտնուած պետական դէմքերու վկայութիւնները:

Ա. Օհանջանեան ալ կ'ըսէ թէ հանդիպումին գլխաւոր նպատակը պէտք է երկու երկիրներու մերձեցումը ըլլայ· կարեւոր է նաեւ առանց փոխադարձ մեղադրանքի, հանդարտօրէն դիտել դէպքերը: Բան մը որ նախորդ հանդիպումներուն պարագան չէ եղած:

ԹԷՆԻՍ

Մարսէյլի մրցաշարքին, սպանուած Մարթին պարտութեան մատնած է Սարկըսեանը 6 – 3, 6 – 3:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ԿԸ ՎԵՐԱՀԱՍՏԱՏԷ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՈՒՄԻ 1987 ՅՈՒՆԻՍ 18-Ի ԲԱՆԱՉԵՒԸ

Հայ Դատի Եւրոպայի Յանձնախումբը յատուկ հաղորդագրութեամբ մը կը տեղեկացնէ թէ Եւրոպական Խորհրդարանը Փետր· 26–ի նիստին քանի մը պատշաճեցումներէ ետք վերջնական կերպով ընդունած է Փ. Կարթոնի տեղեկագիրը որ յանձնարարականներու բանաձեւ մըն է Եւրոպական Միութեան Հարաւային Կովկասի քաղաքականութեան մասին: Քննարկուած եւ ընդունուած բնագիրը յատկացումները կը պարունակէ կարեւորագոյն կէտերու մասին, ինչպէս՝ Թուրքիոյ կողմէ ցեղասպանութեան ճանաչումը, Ադրբեջանի զաղթականներուն քաղաքական չհարկումի հարցը, Ղարաբաղի հարցին կարգաւորումը, եւլն·:

Խորհրդարանը ափսոսալով Թուրքիոյ եւ Ադրբեջանի չրջափակման հայաստանի ուժանիւթի մարզին մէջ ունեցած ժըխտական հետեւանքներուն մասին, կը յանձնարարէ որ ուժանիւթի այլ աղբիւրներու զարկ տրուի, նախքան՝ Մեծամօրի ատոմակայանը փակելու որոշում մը: Կոչ կ'ընէ Թուրքիոյ որ աստիճանաբար բանայ Հայաստանի հետ սահմանը: Այս կէտին քուէարկութեան ընթացքին որպէս չրջափակումի հեղինակ Թուրքիոյ անունը չնչելու բնապահներու խումբին առաջարկը մերժուած է ատենին կողմէ:

Ընդունուած տեղեկագիրը կը պահանջէ Թուրքիայէն որ Եւրոպական Միութեան թեկնածուի կարգավիճակին համաձայն ընթացք ունենայ, այդ հետեւանքով յարգէ հայկական ցեղասպանութիւնը ճանչնալու 1987 Յունիս 18–ի նախապայմանը: Այս կէտին վրայ ալ մեծամասնութեամբ մերժուած է Ատրպէյճանի խումբին կողմէ 1987–ի բանաձեւը բնագիրէն հանելու առաջարկ մը:

Խորհրդարանը տակաւին առընչակից կողմերուն ուշադրութեան կը յանձնէ զաղթականներու դժբախտութիւնը քաղաքական նպատակներով չհարկելու պարագան: Ինչպէս կը չեշտէ Հայ Դատի Յանձնախումբը, այս կէտը կը վերաբերի յատկապէս Ադրբեջանի որ կը յամառի իր զաղթականները անթոյլատրելի թշուառութեան մը մէջ պահել որպէս յարձակողական իր քաղաքականութեան պատանդները:

Քուէարկութեամբ չընդունած է Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման համար առաջարկուած ծրագրին այն յօդուածը որով կը նախատեսուէր գրաւեալ հինգ չրջանէ հայկական ուժերու նահանջը:

Հայ Դատի Յանձնախումբը գոհունակութեամբ դիմաւորած է քուէարկութեան արդիւնքը: Յատկապէս այն տուեալին համար որ ինչպէս ըսած է նախագահուհի Հիլտա Զոպոյեան, «հակառակ Թուրքիոյ եւ Ադրբեջանի դիւանագիտական միացեալ արշաւին, Եւրոպական Խորհրդարանը սկզբունքային իր դիրքին վրայ հաստատ մնաց ու վերջապէս տեղեկագիրը մաքրեց կողմնակալ իր յատկանիշներէն»:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 26/27)

ԼՂՀ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐՈՒՆ ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԸ

Ղարաբաղի երիտասարդական կազմակերպութիւնները Փետրուար 26–ին «Մի՛ վստահիք Ադրբեջանին» կոչով բաց նամակ յղած են Մինսկի խումբին նախագահներուն, Օ– ԷՍ – Սէ – Ը–ի խորհրդարանական վեհաժողովին, Եւրոպայի խորհուրդին խորհրդարանական վեհաժողովին, ՕԹԱՆ–ի կեդրոնին: Այդ նամակով, նաեւ նոյն օրուան ցոյցով բողոք յայտնած են Հունգարիոյ մէջ գործուած ոճիրին: Զիրենք ընդունած է Արտաքին գործերու նախարարը Ա. Ղուլեան. ան զուգահեռներ ըրած է 1988–ի սումգայիթեան ոճիրներուն եւ հայ սպային սպանութեան մէջբե. երկու դէպքեր որոնց հեղինակները Ադրբեջանցիներն են. երկուքին հեղինակներն ալ փոխանակ դատապարտուելու, մեծարուած, հերոսացած են Ադրբեջանի մէջ: Նախարարը չեշտած է թէ Դուրգէն Մարգարեանի սպանութիւնը անգամ մը եւս կը փաստէ թէ Ղարաբաղը չի կրնար Ադրբեջանի կազմին մէջ մնալ: Երիտասարդները համոզում յայտնած են որ Ադրբեջանի վստահիլ միչտ սուղ արժած է հայ ժողովուրդին, ուստի կոչ ըրած են յանուն չրջանի կայունութեան եւ ապահովութեան, չվստահիլ Ադրբեջանին եւ ճանչնալ Ղարաբաղի անկախութիւնը:

*
**

Օ – ԷՍ – ՍԷ – Ը–Ի ՄՇՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԱՌՋԵԻ ԴԵՍՊԱՆ Ճ· ԹԱՊԻՈՊԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹԸ

Օ – ԷՍ – ՍԷ – Ը–Ի մօտ Հայաստանի պատուիրակութեան ղեկավար դեսպան Ճիւան Թապիսեան Փետրուար 26–ին ելոյթ ունեցած է մշտական խորհուրդի նիստին· անդրադառնալով հայ սպային սպանութեան ու Ադրբեջանի Արտաքին գործերու նախարարին թշնամութիւն հըրահրող արտայայտութիւններուն չեչտած է ադրբեջանական իշխանութեան մօտ տիրող հակահայ տրամադրութիւնները, իրականութիւնը խեղաթիւրելու, ոճրագործը հերոսացնելու վտանգաւոր ձըգտումները:

ԲԱՖՒՒԻ ԴԻԳՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Եւրոպայի Խորհուրդի խորհրդարանական կեհաժողովի ներկայացուցիչ Ի. Տէվիսի Ստեփանակերտէն Երեւան եւ անկէ միայն բաքու մեկնիլը քննադատական հակազդեցութիւններու պատճառ եղած է ադրբեջանական մամուլին մէջ: Ադրբեջանցիները չեն բաւարարուած տրուած բացատրութեամբ թէ աննպաստ օդն էր այդ ուղեգիծը թելադրողը: Ադրբեջանական թերթեր հարց տուած են թէ արդեօք Տէվիսի Հայաստանէն Ղարաբաղ անցքը չի՞ նշանակեր թէ ան անուղղակի կերպով կը մերժէ ճանչնալ Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականութիւնը:

Փետրուար 25–ին արեւմուտքցի դիւանագէտը բաքուի մէջ տեսակցած է Սզպ· Ժողովի նախագահին, Արտաքին գործերու նախարար Վ· Գուլիեւի հետ:

*
**

Նոյն օրը հերթական ժողով գումարած է Ադրբեջանեան Ուժերու Միութեան խորհուրդը, ղարաբաղեան նիւթը օրակարգի վրայ ունենալով: Հոն ըսուած է որ նոյն միջոցին գումարուած երկրին Իսլամական կուսակցութեան համագումարին անոր ղեկավարները կը պահանջեն որ Սզպ· Ժողովը որպէս ցեղասպանութիւն ճանչնայ Խոջալուի ողներգութիւնը: Եւ այդ ճանաչումէն տեղեակ պահուին այլ երկիրներու խորհրդարանները, իրենք ալ այդ ճանաչումը կատարելու համար:

Ինչ կը վերաբերի հայեւազերբէյճանական հակամարտութեան, «Վահտէթ» կուսակցութեան առաջնորդը Թ· Քէրիմլի ըսած է թէ անոր խաղաղ կարգաւորումը անկարելի կը նկատէ: Համոզուած է որ Հայերը յօժար կամքով պիտի չհեռանան իրենց գրաւած չրջաններէն: Հիմնուելով Ս· Սարգսեանի արտայայտութեան թէ գրաւեալ հողերը թափուած արիւնով ձեռք ձմռած են, Ադրբեջանեան Ուժերու Միութիւնը կը հետեւցնէ թէ Ղարաբաղ գացող ճամբան պատերազմի դաշտէն կ'անցնի, ուստի պէտք է պատրաստուին հայրենիքի փրկութեան պատերազմին: Եթէ ատիկա չըլնէն, կարելի պիտի չըլլայ Ղարաբաղը ազատագրել:

*
**

ՀԱՋԱՐԱԻՈՐՆԵՐ ԴԻՄԱԻՈՐԱԾ ԵՆ Գ· ՄԱՐԳԱՐԵԱՆԻ ԴԱԳԱՂԸ

Ինչպէս գրած էինք, Փետր· 26–ին Երեւան փոխադրուած էր Պուտափէշթի մէջ սպանուած սպայ Գ· Մարգարեանի(*) մարմինը: Զուարթնոց օդակայանը հաւաքուած են հազարաւոր Հայեր դիմաւորելու համար, պաստառներով ուր արձանագրուած էր· «Անպատժելիութիւնը ծնում է ահաբեկչութիւն եւ ցեղասպանութիւն», «Ո՛չ զազանութեանը եւ ցեղասպանութեանը», «Պահանջում ենք արդար պատիժ ադրբեջանցի մարդասպանին»: Պաշտպանութեան փոխ-նախարար Մ· Գրիգորեան ըսած է թէ Ադրբեջանցիներու այս ընթացքը նորութիւն չէ· անոնք միչտ փորձած են Հայերը ըսպաննել դիչեր ատեն եւ կացինով: «Բառեր չկան ասելու՝ ադրբեջանցի Սաֆարովը չի կարող համարուել սպայ, նա պարզապէս ստոր է եւ վախկոտ» ըսած է ան:

(*) Ի դէպ, մեր երէկուան թիւին (Փետրուար 27) –Ա· Էջ, Գ· սիւնակ, «Հայկական ճակատ»– մէջ, զոհ սպային անունը թիւրիմացութեամբ Մխիթարեան վրիպած էր:

*
**

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՈՒՄԻ ԲԱՆԱՉԵԻ ԳԱՆԱՏԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Գանատայի Խորհրդարանի Համայնքներու Պալատը հայկական ցեղասպանութեան ճանաչման բանաձեւ մը քննարկած է Փետր· 25–ին: Ան քուէարկութեան չէ դրուած, որովհետեւ հակառակ ընդհանուր դրական տրամադրութեան, Արտաքին գործերու նախարարութեան ներկայացուցիչը դէմ արտայայտուած է:

Ըստ գանատական ընթացակարգին, հարց մը երեք քննարկում կ'ունենայ ու դեսպան Արա Պապեան յոյս յայտնած է որ Մարտ 8–ին աշխատանքը վերսկսելով Խորհրդարանը երկու քննարկում եւս կը յատկացնէ նիւթին: Աւելցուցած է թէ բանաձեւը ընդունուելու բաւական հաւանականութիւն ունի, քանի որ ընդդի-

(Շար·ը Դ· Էջ)

«ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ»Ը ԳՐԻԳՈՐ ՊԱԼՏԵԱՆԻ «Ի ԳՈՐԾ ԱՐԿԱՆԵԼ»Ի ՆԱԽԹՈՎ

ԳԱՒՌԻԿ Ֆ. Գ.

ՀԱՐՑՈՒՄ ԵՒ ՀԱՐՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

«Ընթերցումը հարցադրողական է» (նոյն, 51)։ Առանց հարցադրութեան ընթերցում չկայ։ Հարցադրութիւնը վայրն է հարցումներուն եւ՝ հորիզոնը անոնց. այսինքն՝ այն վայրը, ուր հարցումները կը դրուին եւ այն անհասանելի, անննուաճելի տեղը, որուն կը դառնան անոնք, որուն կը հային (նոյն, 35)։

Արդ, ի՞նչ է հարցումը։

Առաջ պատասխան չի տար Պլլտեան։ Այսինքն՝ չըսեր, թէ հարցում կոչուածը է մը ունի, որ այս կամ այդ կամ այն է։ Եւ արդարօրէն՝ քանի որ հարցումը նախ «ինքզինք»ին հարցումն է. երբ հարցուը մը գիտէ իր իսկ իմաստը՝ ալ հարցում չէ։

Հարցումը, կ'ըսէ Պլլտեան, կը յայտնուի տրամախօսական միջոցի մը մէջ եւ կ'առկախէ տուեալը, ծանօթը, կը դարձընէ ընդունուածը անհիմն (նոյն, անդ)։ Տրամախօսական միջոցը՝ ուր տուեալը, ծանօթը կ'առկախուին եւ ընդունուածը անհիմն կը դառնայ՝ խօսքի այն միջոցն է, որ կ'ըլլայ երկու «ուրիչ»ներու միջեւ. մէկ կողմէ ընթերցող «ուրիչ»ին, միւս կողմէ գրական երկ «ուրիչ»ին։ Տրամախօսութիւնը խօսակցութիւնն է «ուրիչ»ներու եւ միաժամանակ փոխադարձ գիտակցումը միւսի ուրիչութեան (ՄՄԱ, 570)։ Ուստի, հարցումին պաշտօնն է «ուրիչ»ութիւնները պահպանել, եթէ կարելի է ըսել։

Ան դրած է այն մասին, թէ հարցումը ի՞նչ կ'ընէ։

Առկախելու եւ անհիմն դարձնելու անոր պաշտօնը կու գայ հռնկէ՝ ուր ան «չի դիտեր իր լուծումը» (ՏՀ, 35)։ Այն անդիտութիւնը, սակայն, յոռի չէ, այլ խօսքով՝ չանդամալուծեր, որովհետեւ դիտնալը իրեն համար տուեալի մը տիրապետել չէ, այլ տուեալ մը բանալ է իր անտուեալութեան. նաեւ դիտնալը իրեն համար ընդունուածը կրկնել չէ, այլ ընդունուածը բանալ է իր անծանօթ եզրին։ Հարցումը ոչ թէ լուծում չունի, այլ իր ունեցած լուծումը կ'ընդունի իբր հարցական։ «Հարցումներուը կը բանան միջոցը մեր անդիտութեան» (ՄՀՀ, 556)։

Անիկա փիւռատուք կ'ըլլայ (ուշադիր՝ ոչ թէ է), «երբ կը կազմակերպուի, կը կազմակերպէ իր գեաինը» (ՏՀ, 35), կը պեղէ զայն։

Ցարդ խօսուած հարցումը գրութեան մէջ բանող, գրութիւն բանեցնող հարցումն է եւ ոչ թէ այն՝ որ կը գրուի հեռաորականօրէն՝ տուեալը, ծանօթը եւ ընդունուածը բերելու, կրկնելու։ Գրութեան մը մէջ բանող եւ բանեցնող հարցումը գրութենական երեւոյթ մը կամ երեւոյթներ կ'ընդգծէ, կը պեղէ զայն կամ զանոնք. եւ այն պեղման մէջ «ամբողջ գրութիւնը կ'առկախուի, կը դառնայ անսովոր» (նոյն, 51)։

Հարցումներուն վայրը եւ հորիզոնը՝ հարցադրութիւնը։ Նաեւ՝ անոնց «քննութեան մակարդակը», «կազմակերպումին դաշտը» (ՄՀՀ, 554)։ Այլեւս հարցադրութիւնը կը վերաբերի հարցումներու դրուելու կերպին եւ անոնց բաղկացուցիչ մասերու ընդելուզումին (նոյն, անդ)։ Հարցումներուն դրուելու վայրը, կերպը եւ անոնց փոխադարձ յարաբերումը եւ միահիւսումը կը բերեն լուծումը եւ պատասխանը։

Հարցադրութիւնը գրութեան մէջ մրտնելու, զայն ճանչնալու «ամէնէն ուժական, գործունեայ (...) գործօնն է» (նոյն, անդ)։ Անով կարելի կը դառնայ գրութեան մէջ փնտռտուքը, պեղումը։ Հարցադրութիւնը փնտռտուքը եւ պեղումը կ'ուղղէ եւ անոնց «ճակատագիրն իսկ որոշողն է» (նոյն, 555)։

Անիկա «կը ծնի երկին հետ հանդիպումէն եւ՛ ոչ անշուշտ ընթերցողին խելացութիւն երկրորդական է, քանի որ կը ծառայէ այլ գրութեան մը։ Ընթերցումը չի ծառայեր այլ գրութեան մը, որովհետեւ չի ձգտիր զայն բացատրելու։ Անիկա գրութեան մը մասին չէ, այլ գրութեան մը համար է։ Ընթերցումը առարկայի չի վերածեր գրութիւնը։ Որեւէ մօտեցում որ գրութեան մասին կը խօսի, զայն տիրապետելի առարկայի կը վերածէ. ճիշդ պիտի ըլլար ըսել զայն կը մտածէ իբր տիրապետելի առարկայ։ Ընթերցումը գրութիւնը կը տեսնէ իբր անտիրապետելի, միշտ ուրիշ։ Ան «կը խօսեցնէ գրութիւնը», կը խօսեցնէ մակարդակի մը վրայ, որ կրկնութիւն չէ, այլ իւրայատուկ եզր, կիրառում (նոյն, 46, 47)։

Կիրառումը ընթերցողին տեսութիւնները ցուցադրավայրը պէտք չէ ըլլայ, ոչ ալ անոր «այլազան ցանկութիւններուն իրագործումը կարելիացնող» (նոյն, 46)։ Այլ խօսքով, ընթերցումը պէտք չէ ծառայէ նաեւ ընթերցողի ցանկութիւններուն եւ տեսութիւններուն։ Գրութեան մը մօտեցողին ցանկութիւնները եւ տեսութիւնները գրութիւնը կը ծածկեն, զայն օտար կը պահեն եւ ոչ թէ զայն իբր ուրիշ կը ճանչնան։

Որպէսզի ընթերցողական կիրառութիւնը ըլլայ, որպէսզի կարելի ըլլայ ընթերցումը՝ անհրաժեշտ է գրութեան հետ «տեղափոխուող յարաբերութիւն մը» (նոյն, անդ)։ Նախ՝ մօտիկութեան յարաբերութիւն մը եւ ապա՝ հեռաւորութեան յարաբերութիւն մը (նոյն, 47)։

Ի՞նչ է հեռաւորութեան յարաբերունը։

Անիկա ընթերցումին կիրառումն է «գրութեան այնքան մօտիկ, որ անոր անհանգելի չարժումները դառնան որոշելի, ընթեռնելի» (նոյն, անդ)։ Սակայն առանց «անտեսանելի չարժումներ»ուն որոշումը ընկալելու իբր բացորոշում, այլ իբր մատուցում «անորոշութեան»։

Ի՞նչ է հեռաւորութեան յարաբերութիւնը։

Անիկա ըլլալն է գրութենէն հեռու։ Հեռաւորութեան յարաբերութիւնը կը ծառայէ տեսնելու, բռնելու գրութեան «բոլոր հատումները, կոկումները, յանկարծական անցումները այլ մակարդակի» (նոյն, անդ)։

Մօտիկութեան եւ հեռաւորութեան յարաբերութիւնը կու գայ ընթերցումին վայրէն, որ հարցադրութիւնն է։

Հարցադրութեամբ գրութիւն մը կը քննուի. անով կ'արարուի մուտք մը գրութենէն ներս, մտածում մը, տրամախօսական մտածում մը։

Ընթերցումը հարցումներով «բարդացման հոլովոյթ» մը կը կիրարկէ։ Ի՞նչ ըսել է «բարդացման հոլովոյթ» եւ ինչպէ՞ս կ'ըլլայ։

Պլլտեան զայն գործածած է առընչաբար մեկնաբանութեան արարքին։ Ան դրած է. «մեկնաբանութեան արարքին հակառակ, ընթերցումը չի պարզեր» (ՄՀՀ, 550)։ Ըստ իրեն, ուրեմն, մեկնաբանութեան արարքը պարզումի գործընթաց մըն է։ Մեկնաբանութիւն ըսելով, ան հասկցած է այն աշխատանքը, որ կապուած է «պահուած իմաստի մը տեսութեան, իմաստի մը, որ գոյ է (նախապոյ եւ նախագոյն)», որ «մոռցուած է, ծածկուած, մթնած ու խաւարի մէջ» (նոյն, 544)։ Մեկնաբանութիւնը ծածկուածն ու մոռցուածը կը վերբերէ, դուրս կը հանէ եւ ցոյց կու տայ (նոյն, անդ)։ Անոր վերբերած իմաստը, դուրս հանածը եւ ցոյց տուածը կրնան ունենալ «զանազան մակարդակներ», այսպէս. տառացի, փոխաբերական, բարոյական, նմանողական։ Այս «մակարդակ»ներէն վերջինը երբեմն մոռցուած իմաստին զանազան նշանակութիւնները կը կազմեն (նոյն, անդ)։

Արդ, մեկնաբանութիւնը պարզումի աշխատանք մըն է։ Պարզում բառով Պլլտեան հասկցած է բարդութիւն մը բանանալու, արձակելու, ընդլայնելու, պարզի բերելու, թափանցկութեան տանելու գործողութիւնը, որ «բան մը կ'անջատէ ուրիշ բանէ մը, զայն կը բաժնէ մութէն, մոռցուածը մոռացումէն, անյայտը անծանօթէն, կը մեկնէ զայն լոյսին» (նոյն, 545)։ Մեկնաբանութեամբ խճճուածը, բարդը կը դառնայ մեկին եւ «կը դառնայ մէկ», որովհետեւ «մէկ իմաստը» կը յայտնաբերուի»։ Մեկնաբանութիւնը կը բանի այս «մէկ իմաստը» «յայտնաբերելու». անոր ամբողջ հոլովոյթը կը ձգտի այս արդիւնքին։ Մեկնաբանութիւնը հոլովոյթ մըն է, որ արդիւնքի մը կը ձգտի. (նոյն, անդ)։

Ընթերցումը մեկնաբանական տարբերով հոլովոյթ մըն է, որ մեկնաբանութեան ուզած տեղը չհերթար։ Ընթերցումը «բարդացման հոլովոյթ» մըն է։ Անիկա գրութիւն մը կ'առնէ եւ անոր համար, անոր չնորհիւ կ'ընդլայնի եւ «կը հոլովուի անոր չուրջ» (նոյն, 551), որպէսզի զայն պատէ։ Այս հոլովումը միջամտող, բանող եւ պեղող նայուածք է կամ լսողութիւն։ Ընթերցումը «կ'ընդհարի երկի բացայայտութեան, երկի՝ որ կայ առանց թարգմանութեան». (նոյն, անդ)։

Այս հոլովոյթը «կը ծառայէ» «հանութեան համար երկի մը ըմբռնումին» (նոյն, անդ)։ Կրնայ հարց տրուիլ, թէ ըմբռնումը արդիւնք մը չէ՞։ Արդարեւ, արդիւնք մըն է, սակայն ոչ այնպիսին՝ որ երկին «իմաստը» ցոյց կու տայ, այլ այնպիսին՝ որ մտքով կը բռնէ երկը, զայն կը մտածէ եւ մտածելի կ'ընծայէ։

(Պլլտեան «ըմբռնում» եզրը գործածած է երեք իմաստով, նախ՝ իբր իմացական ծանօթ կարողութիւնը, ապա՝ մտածման զարգացման կերպը եւ անով կառուցուած նշանակութիւնը։ Երկի մը ըմբռնումին հանդող հոլովոյթը՝ նշանակութեան հասնող ըմբռնումն է)։

Ըմբռնումը կը սկսի գոյութիւն ունենալ, երբ ընթերցողը երկին մէջէն տարբեր կը զատէ, «կը գտէ» տարբեր՝ այսինքն՝ երկին մէջ կը կատարէ «որոշում, բեկում, հատում»։ Այն երկին «տեսականօրէն միատարը եղող կամ թուղ խօսքին մէջ» խախտումներ կը մտցնէ եւ մանատումներ կը կատարէ։ Ապա խախտեցեալ եւ մանատեցեալ տարրերը փոխադարձ յարաբերութեան մէջ կը դնէ ու այսպէս «կը դիմէ երկրորդ, ուրիշ ու նոր միութեան մը, որ երկի նշանակութեան կառուցումն է» (նոյն, 552)։ Երկի մը նշանակութեան կառուցումը ընթերցումի բարդացման հոլովոյթն է։ Ընթերցողական բարդացումով նշանակութիւններ կը խաւարուրին, կը յօղարուրին, մակարդակներ կը ստանան եւ կարգաւորաբար կ'աշխատցուին (նոյն, անդ)։ Երկին նշանակութեան կառուցումով կը մերժէ ընդունիլ «հեղինակին» նշանակութիւնը եւ հետեւեալ տրամաբանութեամբ՝ «միշտ ալ փորձիչ է եղած մեկնաբանութեան համար ուզել միանալ գրողի cogito–ին, գտնել տեղը ուրկէ գրողը կ'ըսէ, թէ կը խօսի եւ այդ տեղին չուրջ, մոլորակային գրութեան մը նման, համադրել երկը, կրկնել անոր փորձառութիւնը (...) Անշուշտ երկին մէջ յայտնուող դիտակցութիւն մը հնարաւոր է որոշել (պատմողական սեռերուն մէջ կազմակերպուող պատմատանին, պատմող – կերպարին չուրջ) պայմանաւ որ գայն չնոյնացնենք «հեղինակի» դիտակցութեան հետ։ Բայց յաւակնիլ միանալ այդ դիտակցութեան կը ծառայէ միայն յօրինելու մանրանկար ու խտացեալ երկ մը, աւելի նման երկի իդէալին քան իրական երկին» (նոյն, 553)։

Երկի մը նշանակութեան կառուցումը երկու մակարդակներու կամ «աւելի ճիշդ՝ առանցքներ»ու վրայ կ'ըլլայ։ Առաջին մակարդակը Պլլտեան կոչած է «հորիզոնական ընթերցում», իսկ երկրորդ մակարդակը՝ «ուղղահայեաց ընթերցում»։

Հորիզոնական ընթերցումը գրութիւնը կ'առնէ ինքնիր մէջ, զայն կ'ընթեռնու «ամբողջութեան ու ցրումին», այսինքն՝ ամբողջութեան եւ իմաստային կարելիութիւններուն (ՏՀ, 52)։

Ուղղահայեաց ընթերցումը գրութիւնը կ'առնէ այլ գրութիւններու կամ յղակից տերու յարաբերութեան մը մէջ։ Ուղղահայեաց ընթերցումով գրութեան մը զարփարաբանական տարրերը, որոնք «ընդարձակ, ներչյատ բարդ կառոյցներ են, աշխատող մշակութային – ընկերային կառոյցին մէջ», կը գտնուին, կ'որոշուին (նոյն, անդ)։

Երկու առանցքները դիրար կ'ամբողջացնեն։ Ուղղահայեաց ընթերցումը կու գայ բարդուելու հորիզոնական ընթերցումին։ Այն բարդումը կարելի կ'ըլլայ, որովհետեւ «առաջինը ներչյատօրէն երկրորդը կ'առաջադրէ» (նոյն, 53)։ Անոնք անանջատելի են, այլապէս նշանակութեան կառուցման մէջ «անիմաստ ու վանդալուր երկութիւն մը» կը ստեղծուի (նոյն)։ Գրութիւն մը կրնայ առաջինը կամ երկրորդը չնչուած ունենալ։ Ընթերցումը գտնելով եւ որոշադրելով գանոնք, «չի ձգտիր միայն բացայայտել (...) այլ նաեւ ստորագծել գրութեան մէջ անոնց բախումը» (նոյն, անդ)։

Ընթերցումը գրութիւնը կը պահէ բաց, փորելի, պեղելի, անուսանելի, հարցադրելի (նոյն) եւ այսպէս «կը մօտենայ պարապին, որուն վրայ կը հոլովուի ու կը ժողովուի» (նոյն, 59)։

(Շար. 2)

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՄԻՋՀԱՄԱՑՆՔԱՑԻՆ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Լիոն («Յառաջ»)· –

Կիրակի, Փետրուար 22–ի յետմիջօրէին, խումբերամ բազմութիւն մը փութացած էր լեցնել Լիոնի Հայ Աւետ. Եկեղեցին: Տարիներու ընդմիջումէ ետք՝ հայ երեք յարանուանութիւնները կրկին կազմակերպած էին միացեալ հանդիսութիւն մը, յիշատակելու համար Վարդանի եւ իր 1036 նահատակուած զինուորներուն զոհաբերումը՝ «վասն Քրիստոսի, վասն հայրենեաց»:

Օրուան հանդիսավար Ան. Թօփուզխանեանի բարեգալուստի խօսքէն ետք, ելոյթ ունեցաւ նորակազմ «Քանթապիլէ» լարային քառեակը, որուն հիմնադիրն ու ղեկավարն է Պ. Վահան Պայընտրեան: Կորովաթոր մեկնաբանութեւաւ Մոցարթի մէկ «Յայդանուագ»ը, որմէ ետք բեմ հրաւիրուեցաւ Սարգիս Սրկ. Տօնապետեան, եւ ապրումով արտասանեց սփիւռքահայ հանրածանօթ բանաստեղծ Ժագ Ճակոբեանի «Վարդանական» քերթուածը:

Մանկավարժական մօտեցումով ու ըրտաարդական աւիւնով ներկայացուեցաւ Վարդանանց պատերազմին պատմութիւնը՝ Տիկին Իգապէլ Կարապետեանի կողմէ, Ֆրանսերէն լեզուով: Բանախօսուհին յաջողեցաւ ցոյց տալ թէ կարելի չէ մոռնալ կամ անտեսել Աւարայրի ճակատամարտը, որովհետեւ անոր կը պարտինք մեր գոյութիւնը իբր հայ եւ քրիստոնեայ: Նկարագրեց Հայաստանի կրօնական ու քաղաքական վիճակը՝ երբ Պարսից Արքային մեքենայութիւնները, հայ նախարարներու խիզախ պատասխանը՝ իրենց ղրկուած ըսպառնալից նամակին, եւ անխուսափելի ճակատամարտը՝ ներխուժող հսկայ բանակին հետ: Մէջբերեց Եղիշէ պատմիչին վկայութիւնը, ու չեչտեց թէ ի՛նչ խոչալի համար Վարդանանք իրենց արիւնը թափեցին. – հաւատարիմ մնալ քրիստոնէական հաւատքին, ու պաշտպանել հայրենիքը՝ հոն ազատ ապրելու համար: Ի վերջոյ յորդորեց որ, ինչպէս կը հրապիրէ բանաստեղծը՝ պատմենք բոլորին Վարդանի մահը, եւ անոր սէրը՝ հանդէպ Հայաստանի:

Տիկին Վարդուհի Թօփուզխանեան մօտ երկու հարիւր հանդիսականները խանդավառեց՝ հայրենի մեծանուն բանաստեղծ Պարոյր Սեւակի «Քիչ ենք, բայց Հայ ենք...» ոտանաւորը արտասանելով: Իր մէկ ետք բեմ բարձրացաւ Պ. Վարդան Քէչիչեան, եւ բոլորովին ինքնատիպ կերպով ու բացառիկ առոգանութեամբ բացատրեց թէ հայ ժողովուրդը լիուլի հետեւեցաւ Հօր Աստուծոյ պատուէրին՝ լսուած Ցորդանան գետի ափին – «Ա՛յս է իմ սիրելի Որդիս, անո՛ր մտիկ ըրէք»–, Արածանիի ջուրերուն մէջ մկրտուելով Գրիգոր Լուսաւորչի ձեռքով, եւ Աւարայրի դաշտին վրայ իր արիւնը թափելով՝ Վարդան Մամիկոնեանի առաջնորդութեամբ: Աստուածաշնչական բազմաթիւ մէջբերումներով, ու վկայակոչելով Ղազար Փարպեցին, առենախօսը փաստեց թէ Վարդանանց սխրագործութեամբ հայ ժողովուրդին վիճակեցաւ գերազանց մեծնալ՝ մարդուն ստեղծուելուն համար ղղջացող Աստուծոյ որոշումը ամոքելու: Վ. Քէչիչեան եզրափակեց իր ուղերձը՝ կոչ ուղղելով որ ամէնքս ալ բռնենք անմահութեան ճամբան՝ Աւարայրի հերոսներուն օրինակով, ու պատրաստ ըլլանք սիրով մեր կեանքը զոհել Աստուածորդիին՝ անսալով իրեն հետեւելու հրաւէրին:

«Քանթապիլէ» քառեակը կրկին իր սիրայօժար մասնակցութիւնը բերաւ գեղարուեստական բաժնին՝ նուագելով «Հայկական եկեղեցական մեղեդիներ», «Քելէ, քելէ» եւ «Ալ այլուղս», երեքն ալ յօրինուած անմահն Կոմիտասի կողմէ· ապա հրամցուց Հայրենի «Ալլեկրօ»ն՝ Լիոնի Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ հովիւը՝ Վեր. Ցակոբ Զողանճեան, Ֆրանսերէն լեզուով յորդորեց ներկաները՝ որ չբաւականանան տարին անգամ մը մասնակցելով Վարդանանց Դիւցազնամարտի տօնակատարութեան, այլեւ տոգորուին Վարդանի տածած սիրով՝ Աստուծոյ եւ հայրենիքին հանդէպ: Ցետոյ ունկնդիրները կրկին համայնեցան Հայոց Սպարապետին էութենէն՝ Ս. Տօնապետեանի առինքնող բերնէն լսելով Ժագ Ցակոբեանի «Վարդատօն» ոտանաւորը:

Հանդիսութիւնը եզրափակեց Նորվան Եպիսկ. Զաքարեան, Հայրապետական Պատուիրակի փոխանորդ Լիոնի եւ Ռոն-Ալփի Հայոց: Գնահատելէ ետք տօնակատարութեան բարձր որակը, իր մտահոգութիւնը յայտնեց ժողովուրդին մէջ տիրող հոգեւոր անտարբերութեան նկատմամբ: Եկեղեցին նմանցուած է սպասարկութեան մը, ուր մարդիկ կու գան մըկրտութեան կամ ամուսնութեան հաստատիր մը ձեռք ձգելու, առենը անդամ մը, երբ առիթ ներկայանայ, փոխանակ ըլլալու հաւատացեալներու խումբ մը, որ ամէն կիրակի հաւատարմաբար կը հաւաքուի հաղորդուելու Քրիստոսի մարմնին եւ արիւնին: Հետեւաբար իսկական ապաշխարութեան կը կարօտի Սփիւռքը, Անառակ Որդիին նման, որ զղջալով հօր տունը վերադարձաւ, որպէսզի գոյատեւէ իբր հայ քրիստոնեայ, մինչեւ որ բոլորս ալ կարենանք ապրիլ Աստուծոյ մեզի յատկացուցած Արարատի երկրին մէջ:

Սրբազանին Պահպանիչով վերջ դուաւ Վարդանանց ոգեկոչումը:

Ա. ՍՏԵՓԱՆ

ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ ՄԱՆՈՒՇԵԱՆԻ

Համաշխարհային Բ. պատերազմի ընթացքին, Ֆրանսայի հողին վրայ զերմանական տիրապետութեան դէմ պայքարող զաղտնի ուժերէն մէկն էր Միսաք Մանուչեանի կազմած ընդդիմադիր ջոկատը:

Զոհ՝ դրուժան արարքի մը, Մանուչեան ու իր 23 ընկերները, մեծամասնութեամբ օտարներ, կը ձերբակալուին զերման բանակին կողմէ ու հրացանազարկ կ'ըլլան Մոն Վալերիէնի մէջ, 1944 Փետր. 21–ին:

Այս եղելութիւնը պատմութեան անցած է «կարմիր որմազդը» անուանումով ու ամէն Փետրուարին կ'ոգեկոչուի Լիոնի յարակից Վօ ան Վլէն քաղաքին մէջ, ուր արդէն կանգնած են երկու յուշարձանները Մանուչեանի անունը կրող պարտիզակին վրայ:

Շաբաթ, Փետրուար 21–ին, հո՛ս է որ կատարուեցաւ վաթսունամեակի արարողութիւնը, առաւօտեան ժամը 10·30ին, որու մասնակցեցան տեղւոյն քաղաքապետը Մօրիս Շարիէ, Ռոնի Ծերակուտականն Կի Ֆիշէը, բազմաթիւ Ֆրանսացիներ ու հայ համայնքը իր եկեղեցական ու միութենական պատասխանատու կազմերով:

Մէկ վայրկեան լռութիւն, ծաղկեփունջերու զետեղում, չեփորներու ընդհատ նուագներ՝ նուիրուած Մոն Վալերիէնի զոհերուն, անմիջապէս ծանր մըթնոլորտ մը ստեղծեցին. յաջորդեց Ֆրանսայի փառերգը Վօ–ան–Վլէնի «Երգող տարիներ» երգչախումբին կատարողութեամբ:

Նափոլէոն Պիւլլիւքեան Հիմնարկի անունով խօսք առաւ տոքթոր Դէորգ Քեփէնկեան: Որպէս յառաջաբան, ան մէջբերեց Լուի Արագոնի «Կարմիր Որմազդը» բանաստեղծութենէն հատուած մը, ներկայացնելով Մանուչեանն ու իր ընկերները իբրեւ ազատութեան սիրահարներ:

«Ութ տարեկան էր փոքրիկն Միսաք, Մեծ Ջարդի օրերուն, երբ Թուրքերը իր աչքերուն առջեւ խողխողեցին իր հայրը: Այս պատկերը միշտ դրոշմուած մնաց Միսաքի յիշողութեան մէջ, մինչեւ այն օրը երբ Ֆրանսական Համայնավար Կուսակցութեան մօտ գտաւ իր ազատութեան իտէալներուն համբան»: Ու բանախօսը յարեց, «պատմութիւնը թելատուում մըն է սոսկ, ու մոռացումը կը զառնայ իրական պատուհաս, հերքումի քաղաքականութեան հետամուտ Թուրքիոյ ճնշումներուն յանդիման՝ որ անդադար Եւրոպայի դռները կը բախէ»:

Վօ–ան–Վլէնի քաղաքապետը Մօրիս Շարիէ իր ճառը կեդրոնացուց երկու նիւթերու շուրջ: Նախ, յարգանք յայտնեց հայ ժողովուրդին ու Մանուչեանի հետապնդած նպատակին, որու «հովանիին ներքեւ զործեցին մարդիկ նոյն յոյսերով խթանուած, թէպետեւ եկած տարբեր հորիզոններէ»:

Երկրորդ բաժինը աւելի քաղաքական բնոյթ ունեցաւ ու չօշափեց այլամերժութեան, ծայրայեղութիւններու, օտարատեացութեան ու մշակոյթներու կեղտակցութեան հարցերը:

«Ֆրանսան մեծ երկիր մըն է որ համայն աշխարհի անունով կը խօսի: Մշակոյթներու այլազանութիւնը գանձ մըն է որ հարկ է պահպանել ու միաժամանակ մասնակից ընել տալ ուրիշներուն: Կարելի է գոյակցիլ մեր տարբերութիւններով հանդերձ՝ անոր հետ որ մեզի չի նմանիր»: Ու քաղաքապետը ազդարարեց, «զիջողութեան ոգին՝ հոմանիշը չէ՛ աչխարհականութեան»:

«Երգող տարիներ» երգչախումբի յետին երգով արարողութիւնը աւարտեցաւ:

Ծաղիկները մնացին հո՛ն, յիշեցնելու անցորդներուն 23 անուններ՝ որոնք մեռան Ֆրանսայի համար... վաթսուն տարի առաջ:

ՎԱՐԴԱՆ

ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ Մ. ՄԱՆՈՒՇԵԱՆԻ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՀԱՄԱՐ ՄԵՌԱԾ ՀԱՅԵՐՈՒՆ

Շաբաթ, Փետրուար 21–ին, Մոն Վալերիէն հաւաքուած էին անոնք, որոնք իրենց յարգանքի տուրքը կը բերէին Միսաք Մանուչեանի եւ ընկերներուն, զոհուած 60 տարի առաջ, միաժամանակ Ֆրանսայի համար մեռած Հայերուն՝ Համաշխարհային Ա. եւ Բ. պատերազմներուն, Ֆրանսական բանակին եւ դիմադրական չարժումին մէջ:

Արարողութեան բացման խօսքը արտասանեց Անթռան Պաղտիկեան, Հայ Կամաւորներու, Նախկին Ռազմիկներու եւ Դիմադրականներու Միութեան նախագահը, որ նաեւ հրաւիրեց ծաղկեպսակներու զետեղման: Ծաղկեպսակներ կային յանուն Նախկին Ռազմիկներու եւ Դիմադրականներու Միութեան, ԱՆԱՔՐԻ, Տարագրեալներու Ազգ. Դաշնակցութեան, Եւրոպա Ցիշողութեան համար Միութեան, Ցառաջդիմութեան Հայերու Շարժումին, Հայկական Միութիւններու Համակարդումի Մորհուրդի, Ա. Սանթինիի, Շառլ Փասքուալի, Փարիզ Քաղաքի, Իլը–Ֆրանս Շրջանի, Քրիսթիան Տիւփիւի, Մոն Վալերիէնի Գինդակատարաւածներու Ցիշատակի Միութեան, Նահանգապետին, Հայաստանի դեսպանատան, Պաշտպանութեան եւ Նախկին Ռազմիկներու Եղբայրական Միութեան: Այս վերջին ծաղկեպսակը կը դնէր պատուիրակ նախարար՝ Փաթրիք Տէվէճեան, որ նաեւ կը կարդար կառավարութեան ուղերձը:

Ներկաներու մէջ էին Նաթալի Պուքէ, յանուն Ժ.–Ֆ. Գուիէի եւ Քարուչիի, զնդ. Ժան–Գլօտ Պար յանուն նախարարապետ՝ Ժ.–Փ. Ռաֆարէնի, Գլամարի քաղաքապետը, Փարիզի Մեծ Մզկիթի երկու ներկայացուցիչներ, Ներսես Ծ. Վրդ. Բապուճեան յանուն Գիւտ Արք.ի, Տիկին Գաթրին Օսթին, Նախկին Ռազմիկներու Եղբայրական Միութեան գրասենեակի պետ:

Համակրանքի թէ զօրակցութեան ուղերձներ ղրկած էին Սեւրի, Պանեէօյի, Ֆոնթընէ–օ–Ռոզի քաղաքապետները, Պ. Ֆր. Ռոշըպլուան եւ Ժագ Ուտէն, Ազգ. Ժողովի եւ Ծերակոյտի Ֆրանսա – Հայաստան խումբերու նախագահները, Պ. Ֆր. Հոլանտ (Ընկերվարական կուսակցութիւն):

Մահազանգէն եւ մէկ վայրկեան լռութենէ ետք, հնչեցին Մարսէյէզի յանկերգը, Փարիզիացիներու երգը, Հայաստանի եւ Ֆրանսայի փառերգները:

Ներկաները հրաւիրուեցան մուտք գործելու զամբարանը, ուր նաեւ ծաղիկներ զետեղուեցան եւ կրկին մէկ վայրկեան լռութիւն պահուեցաւ: Կարդացուեցան Առակոնի քերթուածները եւ Մ. Մանուչեանի նամակը իր կնոջ· խօսք առին Պ. Քրէանժ եւ Աբա Թորանեան:

*
**

Հեռատեսիլի մեր տեսած հաղորդումներէն, յիշենք որ Շաբաթ, Փետր. 21–ի երեկոյան ժամը 20–ի լրատուութեան, Գլէր Շազալ երկու անգամ կրկնեց՝ Միսաք Մանուկեան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆ ԹԱՏՐՈՆԸ 80 ՏԱՐԵԿԱՆ Է

Երեւանի Սունդուկեան թատրոնը վերանորոգման աշխատանքներու պատճառով երկու տարի յապաղումով տօնած է իր հիմնադրութեան 80–ամեակը, Փետրուար 20–ին: Հանդիսութեան ներկայ գտնուած էն Գարեգին Բ. Կաթողիկոս, Նախագահ Ռ. Քոչարեան, Մշակոյթի Նախարար Թամար Պօղոսեան եւ պաշտօնատար այլ անձեր: Բեմին վրայ ներկայացուած է թատրոնին ութսունամեայ տարեգրութիւնը, Սունդուկեանի կազմէն ամէնէն ծանօթ արուեստագէտներու – Վարդուհի Վարդերեսեան, Արմէն Մարութեան, Կարէն Ջանիբեկեան, Կրեթա Մկրտչեան, Ժենիա Աւետիսեան եւ ուրիշներու կողմէ:

Թատրոնին նոր խաղացանկին մէջ կան «Թիւ 13» (Ռ. Գուն), «Ամէն բան պարտէզին մէջ» (Է. Օլպ), «Ես մի ծառ եմ ծիրանի» (Ալվարդ Պետրոսեան) խաղերը, նոր բեմադրութեամբ: Նորոգութեան շրջանին Սունդուկեանի թատերախումբը բազմաթիւ արտասահմանեան ներկայացումներ տուած է Իրանի, Թուրքիոյ, Վրաստանի ու այլ երկիրներու մէջ: Ցառաջիկային անոր մասնակցութիւնը ծրագրուած է Գերմանիոյ եւ Ռուսաստանի մէջ կայանալիք թատերական փառատոներու, Նելլի Շահնազարեանի «Թափօրը» թատերդութեամբ:

Թատրոնին ներկայի գեղարուեստական ղեկավարն է Վահէ Շահվերտեան:

«ՆԷՅՇԸՆԲԼ ՃԷՈԿՐԱՖԻՔ ՄԱԿԱԶԻՆ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Ամերիկեան ծանօթ ամսաթերթը Մարտի թիւին մէջ թղթածրար մը յատկացուցած է Հայաստանի: Գրութեան հեղինակն է Ֆրանք Վիվիանօ. լուսանկարները կը պատկանին Ալեքսանտրա Աւագեանի: Նիւթ եղած են երեքհազարամեայ անցեալը, այդ ընթացքին արձանագրուած փորձանքները, Սփիւռքը:

Ցատուկ տեղ զրաւած է անշուշտ Արարատը: Երեւանի այնքան մօտ, այնքան հեռու լեռը: Երբ լրագրողը դիւանագէտ Ճիւան Թապիպեանին հետ Արտաքին գործերու նախարարութեան չէնքին Բ. յարկէն կը դիտէ զայն, նոյն ատեն կ'արձանագրէ Թապիպեանի խօսքերը· «Ամէն առտու կը դիտենք Արարատը: Ան միայն 40 քիլոմեթր հեռու է այս չէնքէն, կը զգանք թէ կրնանք դպչիլ իրեն: Բայց չենք կրնար հոն երթալ: Արարատ մեր հպարտութիւնն է ու մեր զրկանքը: Մեր պատմութիւնը: Ան կը մարմնաւորէ մեր անկատար երազները որոնք մեզ կ'առաջնորդեն»:

Կ'անդրադառնաք առանձին:

(Շար. Ա. Էջէն)

մութեան երեք կուսակցութիւններուն լման նեցուկէն զատ, անոր նկատմամբ թեր կեցուածք ունի իշխանութեան գլխուն գտնուող Ազատական կուսակցութեան զգալի մասը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Մեկ կիպսընի «Լա Փասիոն տիւ Քրիսթ» ժապաւէնը Ֆրանսա չհասած մեծ աղմուկ կը հանէ: Փետր. 27–ին, թէ՛ Լիսպերասիոն, թէ՛ Ֆիկարօ իրենց առաջին էջը նուիրած էին դէպքի մը որ ծանօթ չէ Ֆրանսացներուն եւ կրնայ երբեք ալ ծանօթ չըլլալ, քանի Ֆրանսայի ոչ մէկ ֆիլմ բաչխող ուզած է գնել: Ամէնէն բուռն իակառակորդները Հրեաներն են, որոնց համար հակահրեայ ֆիլմ մըն է եւ ըստ ոմանց բանավէճ կը ստեղծէ, ինչ կը վերաբերի խաչելութեան: Հակառակ իր բերած պատկերներուն, ֆիլմը բոլոր մրցանիշները կը կոտրէ Միացեալ–Նահանգներու մէջ: Ան պիտի ցուցադրուի Մարտ 12–էն Իրլանտա, 26–էն Մեծն–Բրիտանիա, Ապրիլ 2–էն՝ Սպանիա: Կը մնայ Ֆրանսան, ուր գնորդ չըկար մինչեւ Փետր. 27: ԱՄՆ–ու մէջ, ֆիլմին զօրավիդ են քրիստոնեայ արմատական կազմակերպութիւնները եւ մետիաներու վիճարկումները: Մել Կիպսըն բացատրութիւններ կու տայ Ֆիկառոյի մէջ եւ կը չեշտէ որ իր ֆիլմը չի դաւաճաններ աւետարաններուն: Առարկողները կը ծանրանան բիւրտ տեսարաններու վրայ (ԱՄՆ–ու մէջ հանդիսական մը արտ տաղնապ ունեցած է) սկիզբը եւ վերջը, Հրեաներու պոռչտուքներ եւ չարչարանքներ: ԱՄՆ–ու 4000 սինեմաններու մէջ կը ցուցադրուի, փոխանակ 2500–ի, եւ հոս–հոն բողոքի ցոյցեր եղած են: Պրոտուէյ քանի մը տասնեակ Հրեաներ նացիական արգելափակման կայաններու զգեստով տողանցած են եւ քիչ անդին ալ հրապարակային վիճարկում մը տեղի ունեցած է, կազմակերպուած հրէական կազմակերպութեանց կողմէ, նիւթ ունենալով՝ «Ո՞վ խակապէս սպաննած է Քրիստոսը»: Ամերիկացի արքեպիսկոպոսին՝ Ֆոլէյի համար (Ճովհ.–Պօղոս Բ.ի խորհրդական) ֆիլմը հակահրէական չէ:

ՄԱԿեԴՈՆԻՈՑ նախագահը՝ Բորիս Տըրաժովսկի զոհ գնաց, Փետր. 26–ին, օդանաւային արկածի մը պոռնիոյ հարաւը: 47 տարեկան, համոզուած բողոքական՝ օրթոտոքս երկրի մը մէջ, Տրաժովսկի Եւրոպացի էր եւ իր կորուստը ցնցած է Եւրոպական Միութիւնը: Զանք չէր խնայած ապահովելու համար երկրին կայունութիւնը 2001–ի խռովութիւններու առեն: Արկածը պատահեցաւ, երբ իր նախարարապետը կը պատրաստուէր Մակեդոնիոյ թեկնածուութիւնը դնել պաշտօնապէս Եւրոպական Միութեան:

ՄԵԾՆ–ԲՐԻՏԱՆԻՈՑ Միջազգային Զարգացման նախկին նախարարուհի՝ Գլար Շորթ յայտարարած է Պի – Պի – Սի–ի ռատիոյին, որ Թ. Պլէր ունկնդրութեան տակ առած էր Քոֆի Անանի հեռաձայնային խօսակցութիւնները: Վարչապետը չէ հերքած, գոհանալով «անպատասխանատու» որակել այդ խօսքերը: Բայց, Շորթ կը պնդէ թէ այդ գործողութիւնը կատարուած է Իրաքի պատերազմէն առաջ: Նոր դէպք մը, որ նեղ կացութեան կը մատնէ վարչապետը:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆի Արտաքին նախարարը Ի. Իվանով բուռն կերպով յարձակած է Քաթարի վրայ, ուր ձերբակալուած են ռուս երկու գործակալներ, որպէս կասկածելիներ չէչէն ընդդիմադիր Զելիմխան Եանդարբայեւի սպանութեան: Արտաքին նախարարը պնդած է որ երկու Ռուսերը ահաբեկչութեան դէմ գործակալներ էին, որոնց ներկայութիւնը օրինաւոր էր Տոհա: Իվանով ազդարարութիւն մը ըրած է Քաթարի դեսպանին, չեշտելով որ «բոլոր ահաբեկիչները պէտք է դիտան որ ուչ կամ կանուխ իրենց ոճիրներուն հաշիւը պիտի տան»:

ԻՍՐԱՑԼԻի բարձրացուցած պատին առջեւ, Փետր. 26–ին, երկու Պաղեստինցիներ սպաննուած են, երբ կը ջանային արգելք հանդիսանալ պատին մէկ բաժնին շինութեան եւ Իսրայէլացիները կրակ բացած են:

ՓՈՒԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՆԵՐՍԷՍ ՏԱԿԱՌԵԱՆի ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ «ՇԱՐԱՋ»ի ԲԱՐԳԱԽԱՃՄԱՆ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՊՈՒՐ – ԼԱ – ՌԷՆ. – Տէր եւ Տիկին Տիգրան Թորոսեան 100 Եւրօ:

***

ՎԱՆՍ. – Տէր եւ Տիկին Վարդէն Սէրքիսկիւլեան 200 Եւրօ:

***

ՎԷՆԵՏԻԿ. – Զուլալ Գազանճեան 100 Եւրօ:

***

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Տէր եւ Տիկին. Ժագ Պօղոսեան 100 Եւրօ:

ՑԱԽԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղի ընկերուհիները խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնեն ընկերուհի Ալիս Գուլումեանի եւ զաւակներուն, ընկերուհի Լիւսի Գուլումեանի եւ զաւակներուն, նաեւ ընտանեկան պարագաներուն իրենց ամուսնոյն, հօր, տագրոջ, հօրեղբօր՝ Մամբրէ Գուլումեանի մահուան առթիւ:

Վարչութիւնս այս առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. – Տիկին Ալիս Գուլումեան եւ զաւակները 500 Եւրօ, Տիկին Լիւսի եւ զաւակները 150 Եւրօ, Պր. Խոմօն Սարաճեան 20 Եւրօ:

Նաեւ վարչութիւնս ստացած էր իրենց ննջեցեալներուն հոգեհանգստեան՝ Տիկին Քրիսթին Սեմերճեանէ 50 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Մամբրէ Գուլումեանէ 30 Եւրօ, Յովհաննէս Պարէեանի մահուան առթիւ՝ Տիկին Նունուֆար Պարէեանէ 40 Եւրօ, Տիկին Գալենիկ Աւետիսեանէ 30 Եւրօ:

ՑԱԽԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Քաշանի Հ. Իսահակեան մասնաճիւղը, իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տակառեան, Մուրատեան եւ Հարբուէլեան ընտանիքներուն իրենց քրոջ, եղբօր, մօր եւ մօրեղբօր՝ Վարդուհի Շիրինեանի եւ ներսէս Տակառեանի մահուան առթիւ:

Ա յս առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. – Ռոզիկ Տակառեանէ 200 Եւրօ, Սեդա եւ Ժագ Մուրատեանէ 200 Եւրօ, Ժօէլ – Միչէլ Հարբուէլեանէ 200 Եւրօ, Սաթենիկ Քիւրքճեանէ 100 Եւրօ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղի վարչութիւնը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Մարտ 6, ժամը 15–ին եկեղեցւոյ սրահը:

ՄԵԾ ՊԱՀՔ 2004

ՀՍԿՈՒՄ

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Մեծ Պահքի ամբողջ տեւողութեան՝ Փարիզեան Շրջանի եկեղեցիներուն մէջ ՀՍԿՈՒՄԻ ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն պիտի կատարուի՝ ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի.–

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹի ՕՐ, ՄԱՐՏ 3
Երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ՄԻԽԻԹՈՆ Ծ. ՎՐԴ. ԳՐՎԼԳԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹի ՕՐ, ՄԱՐՏ 10
Երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՂՑ. ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹի ՕՐ, ՄԱՐՏ 17
Միջինք, երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՑ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹի ՕՐ, ՄԱՐՏ 24
Երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՑ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹի ՕՐ, ՄԱՐՏ 31
Երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ՏԻՐԱՑՐ ՔՀՆՑ. ԳԼԼՃԵԱՆ

***

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ
ԱՌՆՈՒՎԻԼ ԼԷ ԿՈՆԷՍ

ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՄԱՐՏ 5
Երեկոյեան ժամը 19–ին:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ
ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ

ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՄԱՐՏ 12
Երեկոյեան ժամը 19–ին:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ
ՇԱՒԻԼ

ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՄԱՐՏ 19
Երեկոյեան ժամը 19–ին:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 7
«Անառակ»ի կիրակիին,
ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 14
«Տնտես»ի կիրակիին

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 21
«Դատաւոր»ի կիրակիին:

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 28
«Գալատեան» կիրակիին:

Ա. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին ԶՈՐԵՔՇԱԲԹի երեկոները ժամը 17–ին, Հոկումի Խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹի, ՄԱՐՏ 3
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹի, ՄԱՐՏ 10
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹի, ՄԱՐՏ 17

Միջինք. առաւօտեան ժամը 10·30–ին, Արեւագալի ժամերգութիւն:
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹի, ՄԱՐՏ 24

***

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն պատարագէն առաջ:
ժամերգութիւն ժամը 8·45–ին:
Արեւագալ ժամը 9·45–ին:
Պատարագ ժամը 10·30–ին:
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ ժամը 11·45–ին:

***

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀՍԿՈՒՄի
ժամերգութիւններ ժամը 17·30–ին

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹի, ՄԱՐՏ 3
Ս. Սահակ – Մեսրոպ եկեղեցի
(Սէն Ժերմ)
Քարոզիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, ՄԱՐՏ 5
Ս. Աստուածածին եկեղեցի
(Սէնթ Մարկրիթ)
Քարոզիչ՝
ԳԱՌՆԻԿ ՔՀՆՑ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹի, ՄԱՐՏ 10
Ս. Փրկիչ եկեղեցի (Լա Սխոթա)
Քարոզիչ՝
ՎԱՐԴԱՎԱՌ ՔՀՆՑ. ԳԱՄՊԱՐԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, ՄԱՐՏ 12
Ս. Թադէոս – Բարթուղիմէոս եկեղեցի
(Ս. Անթուան)
Քարոզիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

ՄԻՋԻՆՔ
ԶՈՐԵՔՇԱԲԹի, ՄԱՐՏ 17
Ս. Աստուածածին եկեղեցի (Նիս)
Քարոզիչ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, ՄԱՐՏ 19
Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցի
(Պօմոն)
Քարոզիչ՝
ՎԱՐԴԱՎԱՌ ՔՀՆՑ. ԳԱՄՊԱՐԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹի, ՄԱՐՏ 24
Ս. Գէորգ եկեղեցի (Սէն Լու)
Քարոզիչ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, ՄԱՐՏ 26
Ս. Կարապետ եկեղեցի
(Քամբայն Ֆրէդ)
Քարոզիչ՝
ԳԱՌՆԻԿ ՔՀՆՑ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

ԶՈՐԵՔՇԱԲԹի, ՄԱՐՏ 31
Ս. Սահակ – Մեսրոպ եկեղեցի
(Սէն Ժերմ)
Քարոզիչ՝
ՄԱՆԱՍ Ա. ՔՀՆՑ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, ԱՊՐԻԼ 2
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր եկեղեցի
(Փրասօ)
Քարոզիչ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

